

AZAP YOLLARI

KEDERLİ SABAH

ROMAN

ÇEVİREN:
A. RIZA YALT

ÜÇÜNCÜ CİLT

ALEKSEY TOLSTOY

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

Eserin Rusça orjinal adı
Hojdeniye po mukam (Azap Yolları)
'Hmuroe utro (Kederli Sabah)'

Birinci Basım
1969, Ararat Yayınevi

Aleksey Tolstoy

*

AZAP YOLLARI

*

KEDERLİ SABAH

*

Üçüncü Cilt

Roman

Çeviren
A. Rıza Yalt

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 234

AZAP YOLLARI - III

Kederli Sabah

Aleksey Tolstoy

Çeviren
A. Rıza Yalt

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

İkinci Basım: Eylül 2003

ISBN 975-6525-53-3
ISBN 975-6525-41-X (TK)

Baskı
Ayhan Matbaası

AZAP YOLLARI

*

KEDERLİ SABAH

*

Üçüncü Cilt

Ya galip olarak yaşamak,
ya da şerefiyle ölmek...
(Sviatoslav)*

I

İkisi de stepte, ateşin yanında oturmuşlardı; uzun süredir tanelenmiş olan buğday başaklarının arasında ıslık çalarak vadi yönünden esen buz gibi rüzgâra sırtlarını dönmüş olan bir erkekle bir kadındı bu iki kişi. Kadın ayaklarını eteğinin altında toplamış, ellerini çuha mantosunun kollarına sokmuştu. Gözlerine kadar indirdiği yün atkısının altından sadece muntazam küçük burnuyla, sıkılmış, inatçı dudakları görülüyordu.

Ateş cılızdı. Adamın sel çukurunda, yalağın yanından topladığı tezeklerle yakmışlardı ateşi. Aksine rüzgâr da gittikçe sertleşiyordu.

— Elbette... Pencerenizin önüne oturup, şöminede çıtırdayan odunların sesini dinleyerek melankolik hayallere dalmak, tabiatın güzelliklerini düşünmek elbette hoş bir şey... Tanrım, işte sıla hasreti derler buna, steplerin sonsuz hüznü derler buna...

Adam bu sözleri, sesini yükseltmeden, sözlerinin tadını çıkara çıkara, alaycı bir ifadeyle söylemişti. Kadın adama doğru döndürdü başını, ama ağzını açıp karşılık vermedi. Uzun süre yürüdüğü, karnı aç olduğu için yorgundu. Hem sonra bu adam çok konuşuyor, en gizli düşüncelerini tahmin etmenin gururu ile açıktan açığa zevk aldığı anlaşılıyordu. Kadın başını hafifçe geriye atmış, yün atkısının altından, batan sonbahar güneşinin solgun yuvarlağına bakıyordu. Belli belirsiz tepelerin ardında, artık ıssız, cinlerin top oynadığı stebi aydınlatmayan incecik bir ışık şeridiydi bu.

— Patates pişireceğiz Daria Dimitrievna. Patates insanın vücuduna güç verir, sıkıntılarını yatıştırır... Ben olmasaydım haliniz nice olurdu? Aman Allahım, düşünmek bile istemiyorum...

Eğildi, inek tezeklerinin arasından en kalınlarını seçti. Tezekleri evirip çeviriyor, yavaş yavaş ateşin üzerine koyuyordu. Ateşin üzerin-

* *Sviatoslav (942-973)*: Kiyet Devletinin Prensi. Yiğitliğiyle şöhret yapmıştır.

de bir tezek yığını yaptıktan sonra, paltosunun derin cebinden çıkardığı patatesleri tezeklerin altına sürdü. Adamın kırmızı yüzü, son derece düzenbaz, ya da daha doğrusu kötü niyetli bir adam olduğunu gösteriyordu. Uç tarafı yassı burnu etli, çenesindeki sakalı seyrek, bıyığı karışıktı. Dudaklarını her an şapırdatıyordu.

— Sizi düşünüyorum, Daria Dimitrievna. Yabanlıktan, direnmeden yoksunsunuz; uygarlığınıza gelince o da sadece yüzeyde, güzelim... Ferik elması gibi tatlısınız, kokulusunuz, ama biraz hamsınız.

Bir yandan konuşuyor, bir yandan ateşi karıştırıyor, patatesleri döndürüyordu. Patatesleri stepte bir çiftliğin bahçesinden çalmıştı. Ateşin ışığında parlayan etli burnu, bilmiş bilmiş, kötü kötü soluyordu. Kuzma Kuzmiç Nefedov'du adamın adı. Daşa'nın düşüncelerini keşfetmeye çalışmak merakı ve uzun nutukları kafasını şişiriyordu Daşa'nın.

Birkaç gün önce, kalkış saati belli olmayan, tarifesiz bir trende tanışmışlardı. Sonra beyaz Kazaklar treni şeve yuvarladılar. Daşa'nın içinde bulunduğu son vagon rayların üzerinde kalmış, ama makineli tüfek ateşine tutulan vagonun yolcuları stebe kaçmışlardı. O zamanki devrin adetine göre, kaçmasalar, soyulup öldürülmeyi beklemeleri gerekirdi.

Trende yolculuk boyunca Kuzma Kuzmiç hep Daşa'ya bakmıştı: Nedenini bilmeden ve duygularını açıklamaya müsait görünmemesine rağmen Daşa'dan hoşlanmıştı.

Issız stepte, sabahın erken saatlerinde Daşa kendiliğinden bağlanmıştı ona. Durum çok berbattı. Vagonların devrildiği şev yönünden silah sesleri geliyor, çığlıklar duyuluyordu. Sonra kırağı ile örtülü pelin ve kurumuş dulavrat otlarının uğursuz gölgelerini oynaştıran bir alev yükseldi. Uçsuz bucaksız bu boşlukta nereye gidecekti?

Ufku yeşil renge bulayan gün doğumu yönüne doğru yürüyorlardı. Ufuktan baca dumanlarının kokusu geliyordu. Daşa'nın yanında yürüyen Kuzma Kuzmiç aşağı yukarı şunları anlatıyordu:

— "Korkmuşsunuz, güzelim. Ayrıca mutsuzsunuz da, yanılmıyorsam. Bana gelince hayatımın sayısız denecek derecede değişikliklere uğramasına rağmen mutsuzluk nedir bilmedim, dahası var: Can sıkıntısı nedir onu da bilmem... Eskiden papazdım, özgür düşüncelilikle suçlandım, papazlıktan atılıp bir manastıra kapatıldım. O zamandan beri de, eskilerin deyimiyle "kapıdan kapıya" dolaşıyorum. Sıcacık bir yatağı, tatlı ışıklar saçan lambası, yatağının arkasında kitap

dolu etajeri olmasını kesinlikle şart koşanların mutlu olmalarına asla imkân olmayacak... Bu insan mutluluğu daima gelecek günlerde arar; oysa öyle mutsuz bir gün gelir ki artık ne yarın kalmıştır, ne de sıcacık yatak. O zaman bütün bunlar sonu gelmez "vah, vah, yazık"lardan ibaret kalır. Örneğin beni alalım ele: Stepte yürüyorum; burnum pişmiş ekmek kokusu almıştır. Demek ki o yönde bir çiftlik vardır, birazdan köpek seslerini işiteceğiz demektir. Büyük Allahım! Şafak nasıl alev alev yanıyor! Yanımda melek yüzlü, ağlayıp sızlayan, bende arzudan yerinde duramama, acıma duygusu uyandıran bir yol arkadaşım var. Kimim ben öyleyse? Dünyanın en mutlu insanı. Cebimde hep küçük bir tuz torbası taşırım. Her zaman bir bahçeden patates çalabilirim. Peki bunun ötesinde ne var? İhtirasların çatıştığı karmakarışık bir dünya... İnteligentsia'mızın akıbeti üzerine düşündüm Daria Dimitrievna; uzun uzun düşündüm. Bütün bunların uzaktan yakından Ruslukla ilişkisi olmadığını size söylemek zorundayım. İşte bunun için rüzgâr bizim aydınları darmadağın etti ve işte yazık ki ortada boş bir alan kaldı... Bana gelince, işinden atılmış bir papaz olarak, eteklerim zil çala çala gidiyorum ve daha uzun süre bundan haz duymak niyetindeyim..."

Kuzma Kuzmiç olmasaydı Daşa umutsuzluğa düşecekti. Kuzma Kuzmiç hiç sıkılmıyordu. Güneş doğarken, çırılçıplak stebin ortasında tek ağacı olmayan bir çiftliğe vardılar. Atların avlusu bomboştu, evin toprak damı yangından kararmıştı. Saçları ağarmış, suratsız ihtiyar bir Kazak onları kuyunun yanında karşıladı. Elinde bir tüfek vardı. Çatılmış kaşlarının altındaki öfkeli gözleri parlıyordu.

— Gidin yolunuza! diye bağırdı.

Kuzma Kuzmiç ihtiyarı yola getirmekte güçlük çekmedi:

— Güzel bir tutsak geçti eline, babalık, acımazsan şayet! Gece gündüz devrimden kaçıyoruz, ayaklarımız kan içinde, dilimiz kurudu sussuzluktan. Yap şu iyiliği bize: Sık bir kurşun... Zaten gidecek yerimiz yok.

İhtiyar yumuşadı hemen, gözleri bile yaşlandı. Oğulları Mamontof'un kolordusuna alınmıştı; iki gelini de yakındaki köylerine gitmek için çiftliği terk etmişlerdi. Bu yıl toprak işlenmemişti. Kızıllar gelmiş: Atını savaş salması olarak almışlardı; beyazlar gelmiş: Kümes hayvanlarını savaş salması olarak almışlardı. İhtiyar, geçen yıldan kalma tütünü ve küflü bir ekmek parçasıyla yalnız başına yaşıyordu...

İki yolcu çiftlikte dinlenip geceleyin Çaritsin yönünde yola çıktılar. O yoldan güneye inmeleri daha kolaydı. Sadece geceleri yürüyorlardı; gündüzleri, geçen yıldan kalma saman yığınlarının içinde uyuyorlardı. Kuzma Kuzmiç insanların oturduğu yerlerden kaçıyordu. Bir gün bir tepenin üzerinde durmuş, yuvarlak bir su birikintisinin çevresinde küçük beyaz evleri serpiştirilmiş olan köye bakarlarken:

— Devrimizin insanı, demişti, kitle halindeyken, ne istediğini bilmeyenler için belki tehlikelidir. Ne istendiğini bilmemek, işte alışılmamış, hatta şüpheli şey. Rus insanının ateşli bir yaradılışı vardır, Daria Dimitrievna, kendini beğenmiştir, gücünü ölçemez. Gücünü aşan, ama kul köle edici bir görev verin ona, size minnettar kalıp teşekkür edecektir... Ama siz şu köye inmeye görün, merakla sorguya çekeceklerdir sizi. Ne cevap verebilirsiniz? Aydın olduğunuzu, hiçbir sorunu halledemediğinizi, hiçbir alanda hiçbir şeyi çözemediğinizi...

Daşa mırıldanarak:

— Rahat bırakın beni, dedi.

Özsaygısı ve keyifsizliği nedeniyle Daşa boşuna kafa tutuyordu. Kuzma Kuzmiç, Daşa'nın ailesi ve kendisi hakkında her şeyi öğrenmek konusunda oldukça başarı sağlamıştı: Babası doktor Bulavin, kocası, kızıl komutan İvan İliç Telegin, "sevimli, tatlı, asil" kız kardeşi Katya üzerine her şeyi öğrenmişti. Bir defa güzel bir günün sonunda, samanların arasında güzel bir uyku çekmiş olan Daşa, yüzünü yıkamak için ırmağa gitmişti. Yün atkısının altında karışmış olan saçlarını taramıştı. Sonra bir şeyler yemiş, kendini neşeli hissetmiş ve birden, sormadığı halde Kuzma Kuzmiç'e her şeyi anlatmıştı:

— ... Bakın nasıl oldu... Artık Samara'da babamın yanında yaşayamazdım... Bana bir parazit gözüyle bakıyorsunuzdur. İyi ama şunu bilin ki ben kendi hakkımda sizin düşündüklerinizden daha kötüsünü düşünüyorum... Ama her şeye tahammül ederim de gururumun kırılmasına gelemem...

Kuzma Kuzmiç dudaklarını şapırdatarak:

— Anlıyorum, dedi.

Daşa ateşin alevine bakarak:

— Hayır, hiçbir şey anlamıyorsunuz, diye karşılık verdi. Kocam, bir dakikacık için de olsa beni görmek için hayatını tehlikeye attı. Güçlü, cesur, kesin kararlı bir adamdır... Bense? Hayatımı tehlikeye atamayacak kadar düşkün ve gülünç bir kadın mıyım? Kocamla bu

görüşmemizden sonra çok düşündüm Kutma Kuzmiç. Nefret ettim babamdan... Her şeyden sorumlu olan oydu... Ne kadar silik, gülünç bir adamdı! Ablam Katya'yı bulmak için Ekaterinoslav'a gitmeye karar vermiştim. Ablam beni anlar, yardımıma koşardı: Benim cici Katya'm ince ruhlu, kemanın en ince teli kadar hassastır. Gülmeyin, lütfen... Sade, asil ve zorunlu bir şey yapmak zorundaydım, istediğim sadece bu... Ama işe neresinden başlayacağımı bilmiyorum. Hele şimdi devrim üzerine nutuk çekmeye kalkışmayın, n'olur...

— Ben de zaten uzun söz etmeye hazırlıklı değilim, güzelim. Sizi dikkatle dinliyor ve yürekten acıyorum size.

— Oh! Bakın, yürekle ilgili şeylerden bahsetmeyelim... O sırada Kızıl Ordu Samara'ya yaklaşıyordu... Hükümet kaçtı. Alçaklıktı bu hareket... Babam da kendisiyle gitmem için ısrar etti. İkimizin de bütün benliğimizi ortaya koyduğumuz bir görüşme yaptık... Babam: "Yavrum, dedi, asacaklar seni!" Muhafız gönderilmesi için adam saldı. Tabii kimseler gelmedi; herkesler kaçmıştı. Babam çantasını kaptığı gibi dışarı fırladı. Son sözlerimi pencereden söyledim bağırarak... Benim babam kadar nefret edilecek ikinci bir insan yoktur yeryüzünde! Bundan sonra divanın üzerine attım kendimi, yüzümü mendile gömdüm, kana kana ağladım! Ve böylece geçmiş hayatımla bütün ilgimi kestim...

Böylece ikisi de, iç savaşın heyecana saldığı köylerin kenarından geçip kimseciklere görünmeden ve bu bölgede kanlı olayların oluşundan habersiz stepte yollarına devam ettiler.

Ağustos ayı mağlubiyete uğrayan yetmiş beş bin kişilik Büyük Don Ordusu, kuşatmak için yeniden Çaritsin üzerine yürüyordu.

Kuzma Kuzmiç küllerin içinde patatesleri yuvarlayarak anlatıyordu:

— Şayet yorgunsanız Daria Dimitrievna, bu gece dinlenebiliriz. Burada hiçbir tehlike yok. Yalnız mola yerimizi iyi seçmedik. Vadiden esen rüzgâr uyutmayacak bizi. Yıldızların ışığında yavaş yürümek daha iyi olurdu. Ne de olsa dünya çok güzel!

Sanki gökyüzünde her şeyin yerli yerinde olup olmadığını anlamak istercesine kırmızı, kurnaz yüzünü havaya kaldırdı.

— Mucize değil mi bu, güzelim: Evrende sürünen iki böcek gibi buradayız; meraklı aklımız, birbirinden daha şaşırtıcı olayların ardarda gelişini gözlüyor. Bunlardan da bizi hiçbir şeye zorlamayan hü-

kümler çıkarıyor, vicdanımızı zorlamadan açlığımızı ve sussuzluğumuzu gideriyoruz... Hayır! Bu yolculuğun sonuna varmak için acele etmeyiniz!

Cebinden küçük tuz torbasını çıkardı, bir patates aldı, parmaklarının ucunu üfleyip avcunun içinde hoplattı, ikiye bölüp Daşa'ya uzattı.

— Bir yığın kitap okumuştum. Bu bilgi yükü, hiçbir sisteme dayanmadan içimde dinleniyordu. Devrim beni kapatıldığım manastır hapisanesinden kurtardı, oldukça hoyrat bir şekilde hayatın içine attı. Beni on beş gün göz altında bulunduran ve zeki denebilecek bir adam olan Saratof bölgesi milis kuvvetleri komutanı bir nüfus kağıdı verdi ve üzerine kendi eliyle şunları yazdı: Mesleği-Parazit; Öğrenimi-düzme bilgin; İnancı-prensipsiz bir adam... İşte böylece, cebimde küçük tuz torbasından başka bir şey olmadan tüm özgür olunca hayatın mucizesini anlayabildim ancak. Hafızama doldurduğum faydasız bilgiler bozulmaya başlamıştı. Çokları, herhangi bir şeyle değiştirme için bir değer olarak fayda da sağladılar... Örneğin, avuç içini okuma, yani el falı, işte tuz azığını yanımdan ayırdetmemeyi öğrettiği için borçlu olduğum bilim...

Daşa dinlemiyordu. Belki de rüzgârın buğday saplarının arasında umutsuz çığlıklarla esmesi nedeniyle ağlamak geliyordu içinden; batmakta olan solgun güneşe bakarak durmadan başını döndürüyordu. İvan İliç'i, Katya'yı, öz benliğini aramak için uçsuz bucaksız bu düzlükte dolaşmak zorunluğu umutsuzluğunu artırıyordu. Eskiden olsaydı Daşa, buz gibi rüzgârın estiği bu uçsuz bucaksız stepte kaybolmuş, güçsüz, zavallı bir kadın olarak kendi kendine acımanın buruk tadını duyardı mutlaka. Ama şimdi, ah! İmkânsızdı bu... Kuzma Kuzmiç'in uzattığı patatesi aldı, birden gözyaşlarını tutarak yemeğe başladı... Petrograd'dayken Katya'dan aldı mektubun bir cümlesini hatırladı: "Mazi öldü, Daşa, tamamen öldü."

— Aydınlarımızın birçok kusurlarından biri olan hayatı hiç tanımamalarına Daria Dimitrievna, hedefi belli olmayan, boş, aşırı ivecenliklerini de katabiliriz... Serbest meslek sahibi bir adamın hareketlerini hiç gözlediniz mi? Küçücük ayakları üzerinde tepinir durur, sanki ateş almış gibi sabırsızdır... Nereye gider acele acele? Nedendir acelesi?..

Çekilir gibi değildi Kuzma Kuzmiç'in konuşması. Durmadan konuşuyor, övünüp duruyordu.

Atkısını boynuna iyice saran Daşa:

— Gidelim, dedi, doğru...

Kuzma Kuzmiç merakla Daşa'ya bir göz attı. Aynı anda, dere çukurunun donuk karanlığında ışıklar parıldadı, silah sesleri duyuldu...

* * *

İlk silah sesleri, batmakta olan güneşin incecik aydınlığı uzaklardaki bulutların arasında kaybolurken, sessiz stebi yeniden canlandırmıştı. Atkısının uçlarını bağlamaya çalışan Daşa kalkmaya bile fırsat bulamadı. Kuzma Kuzmiç ateşi söndürmek istedi. Üzerinde tepinmeye başladı, ama rüzgâr ateşi körüklüyor, çıkardığı kıvılcımlar dört nala geçen atlıları aydınlatıyordu. Süvariler çukurdan açılan ateşten kaçmak için yelelerin üzerine eğilmiş, atları olanca hızlarıyla kamçılıyorlardı.

Süvariler gözden kaybolunca her taraf yeniden sessizliğe büründü. Ama Daşa'nın kalbi olanca hızıyla çarpıyordu. Sonra çukurdan bir gürültü yükseldi, hemen ardından da silahlı adamlar çıktı. Avcı koluna yayılmış, etrafı kollaya kollaya ilerliyorlardı. En yakında olanı ateşe doğru yöneldi. Akisler yapan dinç bir sesle:

— Hey, kimsiniz siz? diye seslendi.

Kuzma Kuzmiç, parmaklarını aralayarak kollarını havaya kaldırdı hemen. Asker kaputlu delikanlı yanlarına sokuldu.

— Ne arıyorsunuz burada?

Acele karar vermeye hazır bir ifadeyle kalın kaşlı yüzü ikisine de baktı:

— Casus musunuz? Beyazlardan mısınız?

Karşılık beklemeden Kuzma Kuzmiç'i dipçiğiyle bir kenara itti.

— Yürü, yürü, yolda cevap verirsin...

— Ama biz, daha doğrusu...

— Ne? Daha doğrusu mu dedin? Savaşın göbeğinde olduğumuzu görmüyor musunuz?

Kuzma Kuzmiç itiraz edemedi. Daşa ile birlikte muhafızların arasında yürüyordu. Müfreze öylesine hızlı ilerliyordu ki ayak uydurabilmek için koşmaları gerekiyordu. Gece olurken saz damlı evlerin önüne geldiler. Küçük bir su birikintisinin önünde atlar, çözüldükleri arabaların arasında su içiyorlardı. Adamlardan biri müfrezeyi çağırdı. Muharipler hep bir ağızdan konuşarak adamın çevresini sardılar.

— Savaşarak geri çekildik. Başka bir şey yapmaya imkân yoktu. Mel'un herifler yandan yüklendiler... Çok yakın bir yerde, derenin içinde atlı bir devriye koluyla karşılaştık.

Adam alaylı bir ifadeyle:

— Tabanları yağladınız tabii? dedi. Mükemmel! Komutanınız nerede?

Birçoğu hep bir ağızdan:

— Komutan nerede? Hey, İvan!.. Çabuk gel, alay komutanı seni istiyor, diye bağırdılar.

Uzun bolu, hafifçe kambur bir adam karanlıktan çıktı:

— Her şey yolunda, alay komutanı yoldaş. Hiç kayıp vermedik.

— Emniyet postalarını, nöbetçileri yerleştir. Muhariplerin karınlarını doyurmalarını sağla. Ateş yakmayı yasak et. Bu işleri bitirince gel beni gör.

Adamlar dağıldılar. Çiftlik boş gibi görünüyordu. Karanlıkta alçak sesle verilen emirlerden, nöbetçilerin yoklamalarından başka bir ses duyulmuyordu. Sonra bu sesler de kesildi. Rüzgâr damların üzerindeki sazları sallıyor, su birikintisinin kenarındaki söğütlerin çıplak dalları arasında uğulduyordu.

Az önceki kızıl delikanlı Daşa ile Kuzma Kuzmiç'in yanına sokuldu. Çiftliğin üzerinde parıldayan yıldızlar, kalın kaşlı, solgun, zayıf yüzünü aydınlatıyordu. Daşa delikanlıya baktı ve; "Erkek kılığına girmiş bir genç kız olsa gerek..." diye düşündü.

Erkek kılığındaki kadın:

— Arkamdan gelin, dedi.

İkisini de eve götürdü.

— Antrede bekleyin. Oturun şuraya.

Kapıyı açtı; arkasından kapadı. Öte tarafta müfreze komutanının kalın sesinin sert bir şekilde gürlediği duyuluyordu. Bekleyiş öylesine uzun, öylesine can sıkıcıydı ki Daşa başını Kuzma Kuzmiç'in omzuna dayadı.

Kuzma Kuzmiç:

— Korkma, kurtulacağız, diye mırıldandı.

Kapı yeniden açıldı. Kızıl asker el yordamıyla ikisini de bularak, bir kez daha:

— Arkamdan gelin! dedi.

İkisini de avluya çıkardı ve nereye kapatabileceğini bulabilmek için çevresine bakındı. Saz damın altında ezilmiş gibi görünen alçak bir sundurmayı işaret etti. Sundurmanın kapısı sökülmüştü. Daşa ile Kuzma Kuzmiç içeri girdiler. Dam, un ve fare kokuyordu.

Kızıl asker, tüfeğini elinden bırakmadan yüksek eşiğe oturdu. Daşa alçak sesle ve umutsuzluk dolu bir ifadeyle:

— Yanınıza oturabilir miyim? dedi. Farelerden korkuyorum.

Asker istemeye istemeye yer açtı. Daşa delikanlının yanına, eşiğe oturdu. Kızıl asker birden bir çocuk gibi tadına vara vara esnedi. Gözünün ucuyla da Daşa'ya bakarak:

— Demek casussunuz? dedi.

Kuzma Kuzmiç karanlıktan çıkarak yanına sokuldu.

— Bana bak, yoldaş, dedi, müsaade et de açıklayayım durumumuzu.

— Sonra konuşursun.

— Barışsever vatandaşlarız biz, mülteciyiz...

— Barışsever mi?.. Ne demek barışsever vatandaş? Nereye gittiniz barışı aramak için?

Daşa başını kapının pervazına dayamış, erkek kılıklı kadın askerin kalın kaşlı, çok muntazam kalkık burunlu, küçük ağızlı, dolgun dudaklı, zarif çeneli güzel yüzüne bakıyordu.

Birden:

— Adınız ne sizin? diye sordu.

— Ne üstünüze lâzım sizin?

— Kadınsınız değil mi?

— N'olmuş kadınsam?

Konuşma orada bitecek gibiydi. Ama Daşa gözlerini bu güzel yüzden ayıramıyordu. Tatlı bir sesle:

— Neden bizimle düşmanca konuşuyorsunuz? dedi. Beni tanımıyorsunuz. Neden düşmanınız olduğum peşin hükmüne kapılıyorsunuz? Ben de sizin gibi bir Rus kadınıyım... Belki sizden de fazla azap çektim...

— Siz mi Russunuz?.. Haydi canım sen de!.. Russunuz ha...

Kızıl asker bir an tereddüt etti, suratını astı:

— Burjuvasınız siz...

Daşa'nın dudakları aralanmıştı. Öne doğru bir hamle yaptı, sokuldu ve kızıl askerin ılık, pürtüklü yanağını öptü. Böyle bir hareke-

ti beklemeyen asker, Daşa'ya bakarak gözlerini kırpıştırdı... Ayağa kalktı, kenara çekildi, tüfeğini omzuna astı.

Tehdit eden bir sesle:

— Olmaz böyle şey, vatandaş, dedi. Bundan bir fayda umuyorsanız...

Daşa ateşli bir sesle:

— Peki kim yardım edecek bana? diye sözünü kesti. Siz ne yapacağınızı biliyorsunuz, ama ben henüz ne yapacağımı bilmiyorum... Geçmiş hayatımı, arkama bakmadan terk edip yollara düştüm... Mutluluğumun ardından koşmak için... İmreniyorum size... Ben de sizin gibi, beli palaskayla sıkılmış bir kaput giymek istiyorum!

Daşa heyecanlanmış, atkısını başından atmış, küçücük yumruklarının içinde uçlarını sıkı sıkıya tutuyordu.

— Sizin için her şey aydınlığa kavuşmuş, basitleşmiş... Neden dövüşüyorsunuz? Kadınlar bu yıldızlara gözleri yaşlı bakmasınlar diye... Ben de bu mutluluğu tatmak isterdim...

Daşa konuşuyor, asker ise beklemediği bu heyecandan şaşırmış, sözünü kesmeyi düşünmeden dinliyordu. O sırada bölük komutanı evden çıktı ve kalın sesiyle:

— Hey Agripin, diye seslendi, engerek yılanlarını getir.

Gözleri iri iri açılmış, parlak gözleriyle dişlerinin arasına pipo sıkıştırmış alay komutanı ile bir ağaç kabuğu gibi esmer bölük komutanı, üzerlerinde asker kaputları ile kasketleri, bir kandilin önünde dirseklerini dayayıp masaya oturmuşlardı.

Daşa ile Kuzma Kuzmiç kapının eşiğinde durdular. Bölük komutanı yaklaşmalarını buyurdu.

— Stebin ortasında, birliklerimizin harekât alanında ne arıyordunuz?

Tutsakların gözlerinin içine bakıyordu. Daşa bu bakışların altında birden dizlerinin bağının çözüldüğünü hissetti. Kuruyan dudaklarıyla:

— Size izah edecek, diye mırıldandı. Oturabilir miyim?

Sıranın kenarına iki eliyle dayanarak oturdu ve kilden yapılmış kap içinde sallanan küçük aleve bakmaya başladı.

Kuzma Kuzmiç, dudaklarını şapırdatıp, ağırlığını bir ayağından ötekine aktararak stepte Daria Dimitrievna'yı nasıl bulduğunu, Don'a doğru nasıl gittiklerini, ana hatlarıyla anlattı. Yolculuk bölü-

münü anlatırken, sözünün kesileceği korkusuyla, hızlı hızlı konuşuyor, yolculuğun ayrıntılarından söz ediyordu. Ama iki komutan da sanki taş kesilmiş gibi hareketsiz duruyorlardı.

— Yüksek konular üzerinde kafa yorup düşünmek çok güzel bir şey, komutan vatandaşlar. Bu konuda benim ne düşündüğümü öğrenmek ister misiniz? Bizi çok tatsız ve neşesiz ayrıntılardan kurtardığı için devrime teşekkür borçluyum. Eskiden, Tanrıya eşit olan insan çok üstün görevler yapmaya, taşlara can vermeye, vahşi tabiatın aşırı öfkesini yenmeye davet ediliyordu. Tıpkı elinde liri ile Orfe gibi. Bu adam, isli bir gece lambasının ışığında, komşusunu daha kolayca nasıl aldatacağım düşünerek kendi öz benliğini ve banknotlarını tükürüklüyordu... Bu sefil hayatı yıktığınız için teşekkür ederiz... Bundan böyle hiçbir şey tükürüklenmeyecek artık! Sen istesen de istemesen de daha üstün düzeydeki konulara girmek zorundasın... Açık yürekliliğinin delili olarak...

Cebinden küçük tuz torbasını çıkardı:

— İşte mal mülk olarak bundan başka bir şeyim yok. Hiçbir şeye ihtiyacım olamaz. Bundan başka herhangi bir şeye ihtiyacım olamaz. Bundan başka herhangi bir şeye ihtiyaç duyacak olursam ya dilenir, ya da çalarım. Ama komutan vatandaşlar, tartışmak istiyorum sizinle... İnsanın mutluluğu için savaşıyorsunuz. Ama çok kere insanın kendisini unutuyorsunuz. Saflar arasında kayboluyor insan. Devrimden ayırmayınız insanı, kuşkulu felsefe yapmayınız. Felsefe bir dumandır, yani boş ve değersiz bir şey. Felsefe önce harika bir görünüş hayal eder, sonra yok olup gider... İşte bu kadının talihine karşı duyduğum ilgi size izah edecek bunu: İnsanı kendine kul köle edercesine güzel bir şiir kitabını karıştırmış gibi oluyorum. Zaten aynı şeyi her insanda da bulabilirsiniz; tabii merakla, öğrenme susuzluğuyla incelediğiniz takdirde... Yırtılmış pabuçları, paltolarıyla gözlerinizin önünden geçen tüm evrendir.

Alay komutanı piposunun dumanını savurarak:

— İblis gibi bir herif bu, dedi, konuşmasını biliyor.

Bölük komutanı:

— Haydi, dedi, evrakınızı çıkarın.

Kuzma Kuzmiç ile Daşa'nın pasaportlarını aldı, kandilin ışığına yaklaştırdı, adamakıllı eğildi, parmağını tükürükleyip pasaportların sayfalarını dikkatle çevirmeye başladı.

Alay komutanı arada bir kullana kullana kararmış piposundan bir nefes çekip üflüyor, derin nefes alıyordu. Dört yıldır yaptığı savaş boyunca bu pipo ağzından düşmemişti hiç.

Bölük komutanı Daşa'ya:

— Babanız kim? diye sordu.

— Doktor Bulavin.

— Eski Samara hükümetinin bakanı olmasın?

— Evet, o.

Alay komutanına bir göz atan bölük komutanı Daşa'nın pasaportunu uzattı. Kuzma Kuzmiç'e dönüp:

— Ya siz, diye sordu, hangi sınıfa dahilsiniz? Aygırlar sınıfına mı?

Kuzma Kuzmiç uzun süredir bu soruyu beklercesine, keyifle ayağını yere sürttü:

— Dine karşı şiirler yazdığım, yiyecekleri kirlettiğim için iki defa papaz okulundan kovuldum. Babam Saratof da papazdı; her iki kovulma olayında, sırtımın derisi yüzülürcesine dayağını yedim. Ondan sonraki hizmetlerimin durumu pasaportuma yazılmıştır...

Kuzma Kuzmiç'i dinlemeyen bölük komutanı gözünün ucuyla Daşa'ya baktı:

— Durumunuz çok kötü... Bütün gerçeği söyleyin. Sizi kurtarırsa bu kurtarır ancak.

Yüzünü buruşturdu, Daşa'nın pasaportunu karıştırarak:

— Evet, dedi, durumunuz çok kötü.

Daşa'nın gözleri yuvalarından fırlamıştı. Hiçbir şey söylemeden bölük komutanına bakıyordu. O sırada kapının yanında duran Agripin, kafa tutar bir edayla:

— İvan, dedi, inanabilirsin ona. Konuştuk biz...

Bölük komutanı iri burnunu kaldırdı ve Agripin'e dik dik bakmaya başladı. Alay komutanı gülümsedi. Kuzma Kuzmiç, neşeli bir tavırla başını salladı. Bölük komutanı yavaş yavaş konuşarak:

— N'oluyor? dedi. Misafirlikte miyiz? Yoksa gece oturumu mu yapıyoruz?

Alay komutanının kıvırcık bıyıkları titredi, göz kapaklarını indirdi. Bölük komutanı:

— Kızıl er Çebretz, dedi, hangi hakla soruşturmaya karışıyorsunuz?

Agrapin hiddetle soluyordu. Alay komutanının huzurunda olmasaydı, bir an bile tereddüt etmezdi; çaçaron bir kadın gibi bölük komutanının ağzının payını verirdi.

Bölük komutanı kalın sesiyle:

— Kızıl er Çebretz, çık dışarı, dedi.

Agripin alev alev yanan gözlerle bölük komutanına baktı, tüfeğinin dipçiğini döşemeye vurdu, dudaklarını büzüp çıktı. Burnundan soluyan bölük komutanı, elini cebine sokup tütün kesesini çıkardı.

— Tamam, anlaşıldı. Demek burada bile propaganda yapmaya fırsat buldunuz?..

Başı göğsünün üzerine düşmüş olan Daşa:

— Yalvarırım inanın bana, diye karşılık verdi. Aksi takdirde konuşmam faydasız olur. Babam Bulavin sizin düşmanınız, ama benim de düşmanım... Beni kurşuna dizdirmek istedi. Bu yüzden Samara'dan kaçtım.

Bölük komutanı kandilin önünde kollarını havaya kaldırdı:

— Nasıl inanalım size vatandaş? dedi. İnanılmaz şeyler anlatıyorsunuz bize?

O zaman alay komutanı ağzından piposunu çekti, sapını sildi ve ağır başlı bir ifadeyle:

— Hırslanma Gora, dedi. Belki doğruyu söylüyordur... Soyadınız Telegin'di değil mi?

Daşa nefes verir gibi:

— Evet, dedi.

— Peki kocanızın adı ve soyadı nedir?

— İvan İliç.

— Çar ordusunda yüzbaşıydı, değil mi?

— Zannedersem yüzbaşıydı...

— Şimdi Onuncu Kızıl Orduda görevli değil mi?

— Tanıyor musunuz kocamı?

Daşa masaya doğru atıldı. Yanakları kıpkırmızı olmuştu. Az önce solmuş bir çiçekten farksızdı, şimdi ise yeni açan bir çiçeği andırıyordu.

— İvan'ı son gördüğümde damların üzerinde kaçıyor, arkasından ateş ediliyordu... Bakın nasıl oldu, anlatayım...

Alay komutanı:

— Sakin olun, oturun, dedi. İvan İliç'i tanırım. Almanlara karşı birlikte savaştık. Bir tutsak kampından beraber kaçtık. Adım Melşin,

Piotr Nikolayeviç Melşin. Belki kocanız benden bahsetmiştir? Kızıl Orduda onu çok iyi tanırlar.

Bölük komutanına döndü:

— Karın senden daha ince, daha duygulu dedi. Durumu anladı.

Yeniden Daşa'ya dönüp:

— İstirahat edin, dedi. Yarın konuşuruz. Buraya yerleşin. Holden geçin, mutfak öteki taraftadır. Sakin bir uyku çekin.

Daşa, arkasından da, iki komutanın farkına varmamış göründükleri Kuzma Kuzmiç holden geçip boş, sıcacık mutfağa girdiler. Kuzma Kuzmiç Daşa'ya ocağın üzerindeki yatakta yatmasını teklif etti.

— İlikleriniz ısınır. Bir gecede bir haftalık uykunuzu alırsınız. Müsaade edin güzelim, size yardım edeyim.

Daşa zorlukla ocağın üzerine çıktı, atkısını çözdü, başının altına koydu, mantosunu üzerine örttü, ayaklarını karnına doğru çekti. Çok rahattı. Mutfak ısınmış tuğla, pişmiş ekmek kokuyordu. Sadık ev sahibi olan bir cırcırböceği ötüyordu. Cırcırböceği Daşa'nm hemen uyumasını engelledi: Tam dalmak üzereyken cırcırböceği, cırrr... cırrr... diye uykudan uzaklaştırıyordu...

Basan bir metronomun gürültüsünü duyar gibi oluyordu: Sanki piyanosunun başına oturmuş, ellerini dizlerinin üzerine koymuş. Dinliyor. Yüreği darılmış, hızlı hızlı çarpıyor. İşte sevdiği adamın ayak sesleri... Ama değil... Cırcırböceği başlamış gene ötmeye...

İçinden bir ses: "Rahatsın, yatışmışsın, diye tekrarlayıp duruyor. Zavallı Daşa, işte yurduna döndün gene... Ama yurt nedir hiç bilmedin Daşa... Ama, bıraksanıza... Elbette, işte orkestra şefi sopasını sehpaya vuruyor. Müzik şimdi yankılanacak... Ardından hemen cırcırböceğinin cır, cır sesleri."

Kuzma Kuzmiç ocağın dibindeki sıraya uzanmıştı. O da uyuyamıyordu bir türlü. Dudaklarını şapırdatarak mırıldanıyordu:

— İnandılar bize, inandılar... Saf adamlar... Onların yerinde ben olsaydım bu kadar çabuk güven duymazdım. Neden o? İnsan kendisini bile tanımaz da ondan. İnsanoğlu anlaşılmaz bir mahlûktur. Güvendiler bize... Kuvvetli insanlar daima saf olurlar... Zaten güçleri de buradan gelir. Bize güvendiklerine göre artık sağlam pasaportlarımız var demektir. Elbette. Onların da zeki insanlara ihtiyacı var. Devrimin de var mı? Elbette... Öyleyse ben hazırım... Daria Dimitrievna... Size soruyorum: Devrimin zeki insanlara ihtiyacı var mı?

II

Samara önündeki askeri harekâttan sonra İvan İliç Telegin başka bir göreve atandırılmıştı.

Çaritsin önünde Ağustos ayında yapılan muharebeler sırasında Onuncu Kızıl Ordu zaten yetersiz olan cephesini tüketmişti. Don ordusunun eli kulağında yeni bir taarruzu önünde bu cephenin cephane bakımından ikmali için yapılan istek ve çağrılara Cumhuriyetin yüksek askeri konseyi, son derece ağırdan alarak ters cevaplar veriyordu. Ama ordu komutanı Voroşilof, levazım teşkilâtının zaman alan kırtasiyeciliğini, akıl almaz gevşekliğini dürtüklemek görevi ile silah arkadaşlarından birini acele Moskova'ya göndermişti. Voroşilof'un arkadaşı bazı savaş malzemesi koparmayı başardı.

İvan İliç, Nijni-Novgorod'da bir römorköre cephane sandıklarıyla iki top yükleyip Çaritsin'e getirmekle görevlendirildi.

Geçen yaz ve birkaç yıl önce olduğu gibi gene tembel tembel akan, ıssız, fakat gücü tükeneceğe benzemeyen Volga üzerinde yolculuk yapıyordu. Bodur, siyah, ufak römorkörün çarkları sakin suyu dövüyordu. En ufak bir rüzgâr yoktu. Römorkörün ön tarafından sahil, sanki ırmak hemen orda bitiyormuş gibi görünüyordu; ama kıvrıntı dönülür dönülmez, önlerinde, sonbahar güneşinin altında pırıl pırıl, derin ırmak yeniden göz alabildiğine uzanıyordu. O aylarda Volga beyazlardan temizlenmişti. Ama römorkör gene de iki sahilden uzakta yoluna devam ediyordu.

Irmağın bir yerinde, büyük bir kasabanın, simsiyah kütüklerle yapılmış evleri yüksek sahilin üzerinde darmadağınık görünüyor; beride, sararmış yapraklar perdesinin ardındaki tepenin üzerinde, tepesinden bir makineli tüfekle rahatça ateş edebilecek küçük bir çan kulesi yükseliyordu.

Baltık denizi bahriyelileri, römorkörün arkasındaki topun yanında şakalaşıyorlardı. İvan İliç çok kere geminin arka güvertesinde yan gelip yatıyordu. Bazen şaşkınlıktan bir oh çekiyor, ya da nefesini tutuyor, bazen de bahriyelilerin hikâyelerini dinleyip gözlerinden yaşlar gelinceye kadar gülüyordu. Saf bir dinleyiciydi İvan İliç; zaten bahriyeliler de buna bayılırlardı. Can kulağıyla dinleyin anlattıklarını, başka bir şey istemezler.

Her gün, en gençleri olan uzun boylu Komsomolsk'lu Şarigin, uygun adımlarla geminin çanına doğru yürüyor ve çanı olanca hızıyla çalıyordu.

— Mürettebat güverteye!

Bahriyeliler daire şeklinde oturuyorlardı. Çarkçı ambarın ağzını açıp çıkıyordu. Ufak boylu bir adamdı. Söylendiğine göre devrimde çok para kaybetmiş. Hırçın, geçimsiz bir adam olan ateşçi, çıplak gövdesini göstererek ortaya çıkıyordu. Kadın olan geminin aşçısı, ellerini kurulayarak kilerinden çıkıyordu.

Şarigin bir halat kangalının üzerine oturuyor, kendinden emin bir ifadeyle öğretici bir konuşmaya başlıyordu. Çok genç ve az okumuş olmasına rağmen, işin esasını iyi kavradığı belliydi. Gemici beresinin altından siyah saçlarının bukleleri çıkıyordu. Pırıl pırıl güzel gözleri vardı. Sadece burnundan yana nasipsizdi: Bir başkasından emanet alınmış hissini veren ufak, kalkık bir burun.

Şarigin'in görevi kolay değildi. Bahriyeliler devrimi, Beyaz deniz sahillerindeki balıkçı teknelerinden, ilkel sabanlarından, yuvalarından söküp alınmış insanlar gibi anlıyorlardı. Çok zor bir görev olan donanmada hizmet görmüşlerdi. Vakti saati gelince subaylarını güverteden denize atmış, devrim bayrağını gemilerinin direğine çekmişlerdi. Her tarafı dolaştıkları için bütün dünyayı biliyorlardı. Devrim ise bir bahriyelinin gönlünün kapsayamayacağı kadar geniş bir şeydi. Eskiden bahriyelinin her şeyi manevra sandığının içinde bulunurdu; şimdi ise tüfeğinden, makineli tüfek mermi şeridinden başka bir şeyi yoktu.

Stepan Razin'in devri tekrar geri geliyordu. İçlerinden her biri, kırmızı ponponlu bonelerini kulaklarının üzerine yatırmış, dizgin tanımayan ruhlarıyla, arkalarında alevleri göklere yükselen yanmış şehirler bırakarak uçsuz bucaksız steplerde rahatça koşacaklardı.

— Hey! Çarın uşakları, ağaların uşakları, sefiller, meyhane dilencileri, paylaşın toprağı, paylaşın altınları, her şey sizindir, yaşamaya bakın!..

Proletarya devrimi onlara daha karışık hayat düzeni kabul ettirmişti: Duygularını frenlemeleri isteniyordu.

Şarigin kendinden emin sesiyle:

— Arkadaşlar, diyordu, devrim bir ilimdir. Ele geçirilmesi gereken bir ilim. Aksi takdirde, boş yere bir kartal kılığına girer, durmadan hatalar işlersin. Peki hata nedir? Böyle bir hata işleyeceğine ananı babanı boğazlasan daha iyi olur. Oysa işleyeceğin hata seni burjuva anlayışına götürür, tıpkı kapana girmiş bir fare gibi. Yakalandığının

resmidir, kemir parmaklarım. Geçmişteki bütün değerlerin üzerinden süngер geçilmiş, hepsine düşman olmuşsundur.

Bahriyeliler bu sözlere itiraz edecek bir şey bulamıyorlardı. İlim olmadan bir gemiyi bile yürütmeye imkân yoktu. Hele karşı devrimin hakkından hiç gelinemezdi ilim olmasaydı. Bazen dinleyicilerden biri, dövmeli kollarını dizinin üzerine sararak:

— İyi ama, diyordu, söyler misin bana: Yetenek olmadan bir soba bile yapılamaz, yetenek olmadan hamur teknesinden hamur bile kaldırılamaz. Yani yetenek de gerekmez mi diye soracaktım.

Şarigin hemen cevabı yapıştırıyordu:

— Latugin'in sözü nereye getirmek istediğini anlıyor musunuz, arkadaşlar? Yetenek nedir, herkes bilir bunun ne demek olduğunu: Tehlikeli bir şey! Yetenek burjuva anarşizmine, bireyciliğe götürür insanı.

Latugin gücendiğini belli eden bir hareket yaptı:

— İşte attın şimdi! Bu sözleri sarfetmeden önce bir yutkunup, sonra da helaya gitmelisin. Ancak ondan sonra gel buraya kullan o sözleri...

Ambar ağzında duran ateşçi hiddetten köpürüyordu:

— Yetenekmiş? Yetenek ha! Tırnaklarını yapıp, ayaklarına bol paçalı bir pantolon geçirip, boyunlarına küçük zincir takıp adamım diye ortaya çıkıyorlar. Haydi ordan sen de, biliriz biz sizi!.. Bir de kalkmış yetenekten söz ediyor!

Bu sözler üzerine bahriyeliler arasında bir uğultu yükseldi. Ateşçi ise boğuk sesiyle laf yetiştirmeye çalışıyordu:

— Kazan dairesinde on yıl ter dökmeden...

Sonra parçalanmaktan korkarak makine dairesine girip gözden kayboldu.

Şarigin dediğim dedik bir ifadeyle, sonu kötüye varacağa benzeyen çalkantıyı teskin etmeye çalışıyordu:

— Gerçekten, diyordu, aramızda tırnakları yapılmış arkadaşlar var: Kötü bir şey bu. Sonu kötü onların yani. Devrimci sosyalistler tarafından zehirlenenler de var. Ama bahriyeliler, küçük çoğunluğuyla hiçbir ayrım yapmadan kendilerini devrime adamışlardır. Yetenek denen şeyi unutmak, bu anın zorunluğuna boyun eğdirmek gerekir. Sonra yetenekle hoş vakit geçirebilir, tabii aramızdan sağ kalacaklar için... Benim şahsen umudum yok...

Şarigin'in bukleleri sallanıyordu. Bir ara geminin baş tarafında suyun şarıldadığı duyuldu. Sözlerinin sertliği dinleyiciler üzerinde olumlu bir etki yapmıştı.

Bir Rus bütün eğlencelerinde ağzının tadını bilir, hoş vakit geçirmeyi ister, ama aklı başından gidinceye kadar. Dövüşmeyi de ister, ama ardına bakmadan, kıyasıya. Normal bir hayat yaşarken, ardı arkası kesilmeyen yağmurlu bir günde öleceğinden korkar. Ama inandığı bir dava uğruna girdiği kıyasıya bir muharebede ölüm onu uyarır; Rus ölümden korkmaz, elverir ki bir bayram gününde olduğu gibi hayatın bütün şiddetini duysun. Şayet bir düşman mermisi isabet eder, bir kılıç çarparsa sendeler, uçsuz bucaksız stepte, dünyanın en keskin şaraplarından daha kesinkin bir şarapla sarhoş olmuş gibi kolları istavroz gibi yana açık yığılır yere.

Hayatta kalmaktan yana umudu kalmadığını söyleyen Şarigin'in bu sözleri bahriyelilerin çok hoşuna gidiyordu. Kitap gibi konuşmasını, kendinden emin halini bağışlıyorlardı. Hatta birden tuhaf, görünmez olan kalkık burnuna kadar her şeyini hoş görüyorlardı. Şarigin'in onlara buğday tekelinden, köylerdeki sınıf mücadelesinden, dünya devriminden söz ediyordu. Koyu renk bıyıklı çarkçı, gözlerini yarı kapamış, ellerini göbeğinin üzerine kavuşturup memnuniyetle başını sallıyordu. Hele Şarigin ipin ucunu kaçırıp, düşündüklerini anlaşılmaz cümlelerle anlatmaya başlayınca tasdik eder gibi durmadan başını sallıyordu.

Son yolculuklarında Astragan'dan gemiye aldıkları aşçı kadın Anisya Nazarova erkeklerin yanında oturmuyordu. Bir kenarda ayakta duruyor, uzaklaşan sahile bakıyordu. Çektiği azaplar genç yüzünü çöktürmüştü. Çıkık alın, örülüp başının çevresine dolanmış kül rengi saçları ile sakin, kaygısız görünüyordu. Bazen zorlukla yutkunduğu gözden kaçmıyordu.

Telegin de bu konuşmalara katılıyordu. Yaptıkları askeri harekâtların hikâyesini anlatırken güvertenin üzerine cephenin durumunu tebeşirle çiziyordu:

— Gördüğünüz gibi arkadaşlar, karşı devrim tek bir plan tasarlamıştı: Orta Rusya'yı çember içine almak, buğdaydan ve madenlerden yana zengin bölgelerle ilişkisini kesip boğmak. Karşı devrim merkezden uzak, bereketli topraklar üzerinde ayaklanıyor. Örneğin Kuban'da bir buçuk milyon Kazak, bir o kadar da köylü var. Bu iki

topluluğu birbirinden ayıran kin, öldüresiye bir kin. Denikin bu durumu mükemmel bir şekilde hesaba katıyor. Gönüllü bir avuç subayın başında cesaretle ateş cehenneminin içine atıldı. Düzenbaz Sorokin'in komuta ettiği yüz bin kişilik orduyu bozguna uğrattı. Anarşizmi ve fren tanımayan ihaneti yüzünden daha işin başında kurşuna dizilmeliydi. Denikin bugün, ordusunun arkasını sağlam bir şekilde kurmak için çalışıyor. Kuban'da kızılları öldürmeleri için Kazaklara yardım ediyor. Denikin zeki ve tehlikeli bir düşmandır.

Bahriyeliler Telegin'e bakıyorlardı. Burun delikleri titriyor, güneşte yanmış vücutlarındaki mavi damarları parmak parmak kabarıyordu. Çarkçı durmadan başıyla tasdik ediyordu. "Doğru, tam tamına öyle..."

— Ataman Krasnof'un görevi çok daha sınırlı, çünkü Kazakları Don bölgesinden başka bir yerde ayaklandırmak güç. Şu atasözünü bilir misiniz: "Kazak neden o kadar yağlı ve beyazdır? Yedikten sonra yan gelir yatar da ondan." Kazak ancak yuvasını korurken cesurdur. Böyle olmakla beraber şimdilik Krasnof'un karşı devrimi bizim için ötekilerden daha çok tehlikelidir. Volga'dan püskürtülür, Çaritsin'i kaybedersek şayet, Krasnof'la Denikin, Sibirya'daki karşı devrimle birleşecekler. Bereket versin Krasnof'la Denikin arasında tam bir anlaşma yok. Don Kazakları gönüllüler için "seyyar çalgıcılar", gönüllüler de Don Kazakları için "Alman orospuları" diyorlar... Ama bu duruma bakıp da güvenmeyelim. Karşı devrim planına, kendi büyük planımızla karşı koymalıyız. Bu plan, her şeyden önce Kızıl Orduyu, çeteci çingenelerden temizleyip akıllıca örgütlemeliyiz...

Kıskanç bir gözle Telegin'e bakan Şarigin sözün arasına giriyordu:

— Güzel, çok güzel... Demek ki arkadaşlar, konuşmamın başında söylediğim şeye geliyoruz tekrar... Devrim disiplini ne demektir?..

Bu konuşmaların birinde Anisya Nazarova, körlerin yaptığı gibi birden kolunu ileri uzattı ve herkesi kendisini dinleyecek şekilde baktıran anlamlı bir ifadeyle:

— Özür dilerim arkadaşlar, dedi, size bir şey söyleyeceğim... Anlatmak istediğim şey şu...

Bir gün sabahın erken saatinde Anisya Nazarova ineğini sağmaya gitmişti. Karanlıkta Sarıkız sabırsızlıkla böğürüyordu. Sıcacık ahırın kapısını açtığı anda, step tarafından silah sesleri geldi. Anisya kovası-

nı yere koydu, yemenisini başına bağladı. Kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Bacaklarının dermanı kesilmişti. Kapıya doğru yürüdü, araladı. Köyün ana yolunda adamlar bir arabanın ardından koşuyor, araba yoluna devam ederken içine atlıyorlardı. Silah sesleri köye yaklaşıyor, step, su birikintisi, ana yol ile köyün öteki ucunda gittikçe artıyordu.

Köyün Sovyet yoldaşlarıyla dolu araba kaçamamıştı: Atlılar etrafını çevirdi. Atlılar köpekler gibi arabanın etrafında dolaşıyor, ateş ediyor, olanca güçleriyle kılıçlarını sallıyorlardı.

Anisya kapıyı kapattı, istavroz çıkardı. Kovasının yanına dönüyordu. Birden bir çığlık atıp çocuklarının uyuduğu eve koştu. Petruşa ile Aniyuta mışıl mışıl uyuyorlardı. Başlarını okşayıp, kulaklarına tatlı sözler fısıldayarak çocukları uyandırdı, giydirdi, ahırın arkasındaki avluya götürdü. Avluda içi boş kuru tezek yığını vardı. Anisya birkaç tezeği çekti, çocukları tezek yığınının içine sokup, çıt çıkarmadan oturmalarını tembihledi.

Şimdi artık ana yol nal sesleriyle baştan başa çınlıyordu. Tüfeklerin şakırtısı, bağrışlar duyuluyordu. Sonunda dipçik darbeleri kapıyı sarsmaya başladı:

— Açın kapıyı!

Anisya kapıyı açtığı zaman alkol kokan iki Kazak üzerine çullanıp, kollarından yakaladılar.

— Kocan olacak Senka Nazarof nerede? Söyle, yoksa, gebertiriz!

Anisya'nın kocası Kızıl Ordudaydı. Ölü mü, diri mi onu bile bilmiyordu. Karşılık olarak şunu söyledi: Yazın adamlar gelmiş, Senka'yı alıp götürmüşlerdi. Kazaklar Anisya'yı hırpalamaktan vazgeçtiler. Evin içine girip altını üstüne getirdiler, her şeyi kırdılar, sonra evden çıkıp Anisya'yı hoyratça sürükleyerek atamanın eski konağı olan köyün Sovyetine götürdüler.

Güneş yükselmişti, ama bütün kapılar, bütün kepenkler kapalıydı: Sanki köy derin bir uykuya dalmıştı

Sovyet binası önünde Kazak süvarileri dört dönüyorlardı. Bir kısmı kan revan içinde elleri bağlanmış adamları getiriyorlardı. Getirilenler köylülerdi. Sonradan yakalananların, geçen bahar Sovyetlere oy veren köylüler oldukları anlaşıldı.

Atamanın evinde uyku sersemi bir subay oturmuştu. Kolunun üzerinde kafatası işareti vardı. Onun yanında da herkesin çok iyi tanıdığı süvari teğmeni Zmiyev duruyordu. Zmiyev altı ay önce köyden

kaçmış, herkesler de onu unutmuştu. Esmer yüzü, kalın sarkık bıyıklarıyla şimdi karşılarına dikilmişti. Anisya'yı eve soktukları zaman teğmen, göz hapsine alınmış elliden fazla tutsağa bağırıyordu:

— Kızıl köpekler, namussuzlar, Sovyetler iktidarı yardım etsin size bakalım? Anlatın hadi, neler öğretti Moskova komiseri size...

Subay elindeki listeyi inceliyor, masanın önüne doğru itilen her tutsağa:

— Adın şu, soyadın şu değil mi? diye soruyordu. Güzel, Bolşeviklere yakınlık duyuyorsun, değil mi? Hayır mı? Mayıs ayında oy veren sen değil misin? Hayır mı? Yalan söylüyorsun öyleyse. Kırbaçlayın şunu! Bundan sonraki! Kazak Radyonof!

Bir koyununkini andıran donuk renkli gözlerini kaldırıyor:

— Dik dur! diye bağırıyordu. Gözümün içine bak! Köylü kongresinde delegeydin, değil mi? Hayır mı? Sovyetler adına propaganda yapmışsın? Ona da mı hayır? Öyleyse savaş divanına yalan söylüyorsun. Sola geç! Ondan sonraki...

Köyün Kazakları adamları bileklerinden yakalayıp merdivenin altına itiyor, yere yıkıyor, pantolonlarını sıyırıyor, gömleklerini kaldırıyorlardı. Cellatlardan biri bacaklarının üzerine oturuyor, bir başkası diz çöküp başını tutuyor, diğer ikisi tüfeklerinin harbilerini çıkarıp havada ıslıklar çaldırarak, bütün güçleriyle yatan adamın kaba etlerine, sırtına vuruyorlardı.

Subay sesini duyurmak için avazı çıktığı kadar bağırmak zorunda kalıyordu. Bağırmalar, böğürmeler öylesine tüyler ürperticiydi ki pencereler zangır zangır titriyordu. Öldüresiye işkence edilenlerin çevresinde bir yığın adam birikiyordu: Baskını yapan atlı ve yaya Kazaklar, müfrezenin gelişini karşılamak için evlerinden fırlayıp: "İsa dirildi!" diye bağıran köylüler, köylüler de küfredip, lanetler savurarak cellatları tahrik ediyorlardı.

— Vur, kemikleri kırılıncaya kadar vur! Tek damla kanı kalmayıncaya kadar vur! Sovyetler iktidarını kurmak nasıl olurmuş, öğrensinler!

En sona kala kala Anisya ile genç bir ilkokul öğretmeni kız kalmıştı. İlkokul öğretmeni kendi isteğiyle köye gelmişti; köylüleri eğitmek için özenle çalışıyordu. Kadınları topluyor, Puşkin'den, Lev Tolstoy'dan eserler okuyor, çocukları hamamböceği avına götürüyordu: Böyle bir devirde hamamböceği avına çıkmak ha!

Teğmen Zmiyev kaba bir ifadeyle:

— Kalk ayağa! diye bağırdı. Yahudi suratlı!

Öğretmen ayağa kalktı. Bir an sessiz durdu. Dudakları titriyordu.

— Yahudi olmadığımı siz de çok iyi biliyorsunuz, Zmiyev... Hem sonra Yahudi de olsam, bir suç değil ki...

Subay araya girdi:

— Komünist partisine gireli çok oldu mu? diye sordu.

— Ben komünist değilim. Çocukları severim. Zannedersem görevim onları yetiştirmektir... Köyün yüzde doksanı okuma yazma bilmez... Siz de biliyorsunuz...

Subay:

— Biliyorum, dedi. Şimdi sizi de kırbaçlayacağız.

Genç kız sarardı, geriledi. Teğmen:

— Soyun! diye gürledi.

Genç kızın güzel yüzü titredi, kareli kumaş paltosunun düğmelerini çözdü, uykudaymış gibi çıkardı.

Sobaya doğru bir hareket yaparak:

— Ama nasıl olur? dedi. Yapamazsınız bunu...

Dışarda işkence edilenlerden biri yürekleri parçalayan, dayanılmaz bir çığlık attı. Teğmen ısrar ediyordu.

— Çıkar donunu kaltak!

Öğretmen subayın yüzüne doğru:

— Sefil! diye haykırdı.

Gözleri ateşler saçıyor, yüzü öfkeden kızarıyordu:

— Kurşuna dizin beni, yırtıcı hayvanlar, canavarlar... Cezasını çekeceksiniz bu yaptıklarınızın!

Bu sözler üzerine teğmen genç kızı yakaladı, havaya kaldırıp yere vurdu. İki Kazak genç kızın eteklerini kaldırıp başını ve ayaklarını tuttular. Subay hiç acele etmeden masanın ardından çıktı, Kazak erinin elinden kırbacı aldı. Esmer yüzünde acı bir gülümseme vardı. Kırbacı kaldırdı, olanca gücüyle genç kızın kaba etlerine vurdu. Sandalyesinin üzerinden eğilen teğmen yüksek sesle:

— Bu bir! diye saymaya başladı.

Subay yavaş yavaş hareket ediyor, hiç acele etmeden vuruyor, ha bire vuruyordu.

Genç kız gık demiyordu.

Subay kamçıyı elinden atarak:

— Yirmi beş! dedi. Hesabı tamam. Haydi şimdi git, ilçe atamanına şikayet et!

Genç kız bir ölü gibi yerde yatıyordu.

Kazaklar genç kızı hole çıkardılar. Sıra Anisya'ya gelmişti. Subay ince Kazak kemerini düzeltti, kapıya doğru bir baş işareti yaptı.

Kazaklar içeri girdiler. Nefret Anisya'yı çılgına döndürmüştü. Cellatlarla boğuşuyor, saçlarını çekiyor, ellerini ısırıyor, tekme atıyordu. Sonunda Kazakların elinden sıyrıldı. Saçları darmadağınıktı. Her tarafı tırmık içindeydi. Kazakların üzerine atıldı. Kazaklar Anisya'nın başına vurup bayılttılar. Tüfek harbileriyle her tarafından kan çıkartıncaya kadar vurdular ve ölsün diye merdivenin dibine attılar.

Süvari yüzbaşısı Neme Şayef'in müfrezesi köyde düzeni sağlamıştı. Yüzbaşı köye bir ataman tayin edip arabalara ekmek, yağ ve çörekler yükleyip köyden ayrıldı.

Köyde bütün gün çıt çıkmadı, ocaklar yakılmadı, hayvanlar çıkarılmadı. Gece Kazak olmayanların evleri ateşe verilmişti. Anisya'nın evi de yakılan evlerin arasındaydı.

Köylüler yangını söndürmeye korkmuşlardı. Köyün kenarından ilk alevler çıkmaya başlayınca, atlı Kazaklar o yöne dört nala gitmiş, silah sesleri durulmuştu.

Anisya'nın evi yanıp kül olmuştu. Ancak sabah olunca komşular:

— Çocuklar nerde ola ki? diye sormuşlardı.

Gece oluncaya kadar tezek yığınlarının arasında kalan Petruşa ile Aniyuta, inek, koyunlarla kümes hayvanları, hepsi yanıp kül olmuştu.

Mert insanlar, atamanın merdivenleri dibinde cansız yatan Anisya'yı almış, evlerine götürüp bakmışlardı. Birkaç hafta sonra kendine geldiği zaman çocuklarının ölümünü anlattılar. Anisya'nın köyde kalması için hiçbir neden yoktu. İyilik sever komşularına söyledi bunu. Mevsim sonbahardı. Kocasından haber alamadığı için hayatından bezmişti. Köyünden ayrıldı, köyden köye dolaşarak pencerelerin altında dilendi. Demiryoluna varınca trene bindi. Astragan'a gitti. Astragan'da römorköre aşçı olarak aldılar. Römorkörün son yolculuğunda eski aşçısı karaya inmiş, bir daha da gemiye dönmemişti.

Anisya Nazarova'nın anlattığı hayat hikâyesi buydu.

— Dinlediğiniz için teşekkür ederim, arkadaşlar. Böylece üzüntümü siz de öğrenmiş oldunuz, teşekkür ederim...

Önlüğüyle gözlerinin yaşını sildi ve ambara indi. Bahriyeliler çok üzülmüşlerdi. Ellerini dizlerinin üzerine kenetleyip öylece uzun süre konuşmadan durdular.

İvan İliç güvertede bir kenara uzanmıştı. Boğazında düğümlenen hıçkırıkları tutmaya çalışarak düşünüyordu: "Evet, gerçek bu işte. İnsan biriyle karşılaşıyor, farkında olmadan onun yanına geçiyor. Ama o gene orada, önünde dumanlar tüten yıkıntılardan başka bir şeyi kalmayacak olan, taş taş üzerinde bırakılmamış bir imparatorluk gibi duruyor..."

Bu kadının hikâyesiyle duygulanmış, yavaştan kendi hayal kırıklıklarını hatırlamıştı. Herkeslerden, hatta kendinden bile saklıyordu hatıralarını. Daşa ile buluşma umudunu yitirmişti. İnsan hayatı zordur, doğru; yeryüzünde hiçbir hayvan bunca yaraya, bunca felâkete dayanamaz. Ama bizim ülkemiz çok büyük! Doğuya doğru dalgalar halinde akıp giden milyonlarca insan selinde Daşa'yı nasıl olup da bulacaktı? Belki ihtiyar kaçık doktor Bulavin Daşa'yı yabancı bir ülkeye götürmüştü?..

Başını sallayıp, acıma duygusuyla içini çekerek Daşa'nın ne denli iç huzuruna, zarafete düşkün olduğunu hatırlıyordu. Karısının, buzlu şarabın kaynatılmasını hatırlatan ateşli fakat soğuk halini düşünüyordu: "Elinde değildi, bu duygularının kurbanı oldu... Sıcak bir çiçek bahçesinde yetiştirildiği için yeryüzünün altüst eden bu güçlü cereyanına karşı koyabilir miydi? Zavallı yavrucak! Petrograd'da çocuğunun ölümünden sonra, yaşamak istemiyor, buz gibi karanlık odalarda yavaş yavaş eriyip tükeniyordu..."

Daşa'nın Petrograd'dan ayrıldıktan sonra başından geçenleri İvan İliç, Samara'da iken Daşa'nın babasına yazdığı mektubu aceleyle okuduğu zaman öğrenmişti. Petrograd'dan ayrıldıktan sonra Daşa'nın hayatı yaşadığı, bir yığın şey öğrendiği şüphesizdi... Kocasını polislerden kurtarmak için pencereye doğru sürüklerken ne kadar heyecanlı ve ateşliydi: "Ölünceye kadar sana sadık kalacağım. Kaç!.." Kocasını kollarının arasında sıktığı zaman, ipek gibi sarı saçlarının kokusunu İvan İliç hiç unutamamıştı, ölünceye kadar da unutamayacaktı. Garip, tadına doyulmaz, tapınılacak bir kadındı Daşa...

"Haydi, kes artık, hatıraların sırası değil şimdi!.."

Hava bozuyordu. Volga kararmıştı: Kuzeyde soğuk ve donuk bulutların yığını yükseliyordu. Rüzgâr gemi direğinin telleri arasında ıs-

lık çalıyordu. Tepelerde çıplak bahçeleri, ahşap evleriyle küçücük taşra kasabası olan Kamişin'e uğramadan yollarına devam ettiler. Az ötede Çaritsin hududu başlıyordu.

III

Soğuk yüklü bulutlar şehrin üzerinden hızla sürükleniyordu. Rüzgâr toz kaldırıyor, küçük ahşap evler kasırgayla örtülüyordu. Nasıl yapıldıkları belli olmayan evlerin kimileri sırtını, kimileri yüzünü ırmağa dönmüş, helalar ve fabrikalarla karmakarışık kumlu yamaçlara yaslanmışlardı.

İvan İliç sellerin kaldırımlarını söktüğü dik bir sokağa tırmanıyordu. Rıhtımda olsun, gıcırdayan iskelelerde olsun, hatta şehrin içinde bile bir Allahın kulu yoktu. Sadece tozların arasından katedralin gri renkli yığınının göründüğü büyük meydanda silahlı bir müfrezeyle karşılaştı. Birbirini tutmayan, pılıpırtılar giyinmiş ihtiyarı genci, rüzgârdan korunmak için öfkeli öfkeli başlarını döndürerek ilerliyorlardı.

Başlarında, kızıl bir erin kasketini giymiş gücenik tavırlı zayıf, ihtiyar bir kadın yürüyordu. O da ötekiler gibi tüfeğini omzuna asmıştı. İvan İliç, kadın yanından geçerken karargâhın nerede olduğunu sordu. İhtiyar kadın öfkeli öfkeli, ters ters baktı, karşılık vermedi. Müfreze acele acele geçti yanından ve tozların içinde kayboldu.

İvan İliç, ordu karargâhına gidip cephane yüklü geminin geldiğini bildirmek, konişmentoyu vemek zorundaydı. Ama şu karargâhın nerede olduğunu Allah bilirdi ancak! Her yerde dükkânların kapıları kapalıydı. Levhaları da neredeyse düşecekmiş gibi takırdayarak sallanıyordu. İvan İliç birden kolu boynuna asılı bir askere çarptı. Yaralı asker acıyla bir çığlık attı, dişlerini sıkıp küfretti. İvan İliç özür dileyip ona da aynı soruyu sordu: Ancak o zaman önündeki adamın eski alay komutanı Sergey Sergeyeviç Sapojkof olduğunu gördü.

Sapojkof:

— Hayrola, dedi, deli gibi önüne geleni devirecek kadar gözün dönmüş. Nen var? Neyse merhaba!

İvan İliç kucaklayıp öpecekti arkadaşını, ama Sapojkof geri çekildi:

— Dur hele, sakin ol! Ne yapmaya geldin buraya?

— Bir gemi getirdim.

— Ne garip adamsın be! Dipdirisin! Yanaklarından kan fışkırıyor! Rus ırkı böyledir işte! Karargâhı arıyorsun galiba? Burası işte. Nereye indin? Hiçbir yere tabii. Neyse. Beklerim seni.

Telegin'le birlikte eski bir ticarethane olan tuğla eve girdi, birinci kattaki karargâhın odalarını gösterdi.

— İvan'cığım, seni burada bekliyorum, unutma...

İvan İliç birçok karargâh görmüştü. Sorokin'in karargâhında olsun güney cephesi ordularının karargâhında olsun aradığınız kapıyı bir türlü bulamazsınız: Sanki bu konuda anlaşmışlar gibi herkes yanlış bilgi verir. Sigara dumanının doldurduğu odalar, daktiloların kafa şişiren takırtısı, kendini beğenmiş, bol paçalı pantolonlu emir erlerinin odadan odaya gidip gelmeleri... Burada ise çıt çıkmıyordu. Başvurması gereken kapıyı hemen buldu. Gün ışığını belli belirsiz geçiren tozlu bir pencerenin yanında nöbetçi er oturmuştu: Sıtma nöbetiyle azap çektiği belli olan kemikli yüzünü kaldırdı. Kızarmış göz kapaklarını açıp kapamadan dikkatle Telegin'e baktı:

— Kimse yok, dedi. Karargâh cephede.

— Lütfen beni ordu komutanı ile telefonla konuşturun. Yükümü acele teslim etmem lâzım.

Asker, uykusuzluğun tükettiği bir adamın hafifliğiyle pencereden bakmak için kalktı. Evin önünde bir otomobil durmuştu. Yavaşça:

— Bekleyin, dedi.

Raporları, bildirileri ayrı ayrı yerleştirmeye devam etti. Bu raporların bazıları kurşun kalemle öylesine acele çırpıştırılmıştı ki sadece saf, yiğit bir kişinin elinden çıktığını gösteriyordu.

İçeri iki kişi girdi: Birinin sırtında koyun postundan bir palto, boynunda dürbünü, belinde sert bir palaskaya bağlı bir süvari kılıcı vardı. Öteki ise Petrograd işçilerinin giydiği gibi kulaklı bir bone ve uzun bir kaput giymişti. Üzerinde silah yoktu. İkisinin de yüzü tozdan simsiyahtı.

Nöbetçi er:

— Moskova ile direk hat tamir edildi, dedi.

Koyun postlu, genç görünüşlü, neşeli, fıldır fıldır bademgözlü adam birden durdu:

— İşte bu çok iyi! dedi.

Kaputu lekeli olanı mendilini çıkardı. Zayıf yüzünü sildi, elinden geldiğince bıyıklarının tozunu silkti. Telegin, alt kapakları biraz şişkin olan parlak gözlerin dikkatle yüzüne baktığını hissetti.

Nöbetçi er:

— Bu arkadaşın size vereceği bir rapor var, dedi.

İvan İliç bu adamları ilk kez görüyordu. Kim olduklarını bilmediği için konuşmaya çekiniyordu. Nöbetçi er Telegin'e doğru eğilip:

— Konuşsana arkadaş, dedi. Bu gördüğün cephe askeri konsey delegesidir.

Telegin cebinden belgeleri çıkardı ve durumu anlattı. Telegin'in cephane yüklü bir gemiyle iskeleye yanaştığını öğrenince iki adam birbirlerine bakıştılar. Kaputlu olanı konşimentoyu aldı. Öteki ise arkadaşlarının arkasından uzanmış, belgeyi okuyordu. Ağzı küçücüktü. Dudakları, piyade mermisi, top mermisi ve makineli tüfek şeritlerinin sayılarını tekrarlarken kıpırdıyordu...

Kaputlu olanı:

— Mürettebatınız kaç kişi? diye sordu.

— Baltık'tan on bahriyeli. İki de sahra topu getirdik.

İki adam yeniden bakıştılar. Kaputlu olanı:

— Soru cetvelini doldurun, dedi. Saat on yedide bütün mürettebatınızla cephe komutanı emrine girin.

Hiç acele etmeden telefonun manivelasını çevirdi, hattın bağlanmasını istedi, alçak sesle bir şeyler söyledi, sonra telefonu yerine bıraktı. Nöbetçi ere dönüp:

— Arkadaş, dedi, kamyon göndermelerini söyleyin. Ne kadar çok olursa o kadar iyi olur. Gemiyi boşaltmak için cephane fabrikasının işçilerini seferber edin. Emrimin uygulandığını kontrol edin ve bana tekmil verin.

İki adam yandaki odaya geçti. Telefonun başında oturan nöbetçi er, bir yandan manyeto ediyor, bir yandan da bağırıp duruyordu:

— Ulaştırma birliği... İvanof yoldaş orada mı? Yok mu? Öldü mü dedin? Öyleyse nöbetçi kimse onu ver. Burası cephe karargâhı...

İvan İliç soru cetvelini doldurmak için oturdu. Durum apaçıktı: Cephe komutanının yanına çıkmaları gerektiğine göre, doğruca siperlere gidecekler demekti. İvan İliç gemide dinlenmiş, adamakıllı gevşemişti. Şimdi ise, kalemi ile kâğıdı çiziktirirken, son yıllarda birçok defa tekrarladığı ve yabancı olmadığı azimli davranışın, içinde kımıldamaya başladığını hissediyordu: İçinde hayatını ve zavallı mutluluğunu koruyan yatışık, isteksiz ve olağan ne varsa hepsi, içini çekerek yerini bambaşka bir İvan İliç'e; yalın, sert, gönüllü bir İvan İliç'e terk ediyordu.

Saat beşe kadar serbestti. Telegin sorgu cetvelini nöbetçi ere verdi, koridora çıktı. Sapojkof birden kalktı oturduğu kanepeden:

— Tamam mı? Serbestsin değil mi? Gidelim bir yere oturalım.

Dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle hayallere dalmış görünen Telegin'e bakıyordu. Sapojkof hiç değişmemişti: Sanki kimselerin bilmediği bir şeyi biliyormuşçasına yerinde duramayan, ağır bağlı bir tutumu vardı. Oysa dış görünüşü çok değişmişti, pembe yüzü, sağlığını korumuş, bir ihtiyarınki gibi ufalmıştı. Telegin hemen iskeleye inip, mürettebatı toplaması, cephane sandıklarını boşalttırması gerektiğini söyledi...

— Yazık!.. Neyse, gidelim. Tam üç aydır hiç konuşmadım, İvan'cığım. Öyle ki hastanede az kalsın "Eski bir aydının notları..."nı yazacaktım... İçmiyorum da artık. Nedendir, hiç bilemiyorum dostum...

Telegin'le karşılaşmak Sapojkof'u allak bullak etmişti. Çıktılar. Sokakta rüzgâr arkalarından itiyor, dalgaları köpük köpük kıvrılan karanlık Volga'ya doğru sürüklüyordu.

— Alayın nerede Sergey Sergeyeviç? Neden ayrıldın alayından?

— Alayım mı? Hatırasından başka bir şeyi kalmadı. Onuncu orduda bu alaydan eser yok.

Hiç sesini çıkarmayan Telegin, ürkek bakışlarla arkadaşına baktı. Sapojkof toz yutmamak için eliyle ağzını kapatarak hikâyesine başladı:

— Bespokoyni köyü yakınlarında tamamen eridik. On birinci ordunun faciasını duydun mu? Ordu komutanı Sorokin bu orduyu o hale getirdi ki on defa ölümü haketti, köpoğlu köpek. Çaritsin Askeri Konseyinin emrini ordudan gizlemişti. Oysa bu emre göre bir gedik açacak ve onuncu ordu ile birleşmek için harekâta girişecektik. Bu emre sadece Şelest'in tümeni uydu ve Çaritsin yönüne döndü, ama bu hareketi de sadece Sorokin'in kendisini kanun dışı ilan edip kurşuna dizdirmek istemesi nedeniyle yaptı. Bu durum karşısında halimizi düşünebiliyor musun? Mineralniye Vodi ile de, Taman ordusunun telef olduğu Stavropol ile de ilişkimiz kesildi. Sorokin paniğe kapılıp cepheleri Trikoretskaya'da bıraktı... Sağımızdan Şkuro'nun süvarileri, solumuzdan Vrangel'in süvarileri böğrümüzü deliyordu. Biz de sarp stepde durmadan doğuya çekiliyorduk... Bütün alayımızdan kala kala bir bölük kalmıştı. Sırf peşimizden gelen düşmandan yakamızı kurtarmak için mola vermiyor, ayakta uyuyorduk

adeta. Sel çukurlarından ilerliyorduk. Ne yiyeceğimiz kalmıştı, ne içeceğimiz. Buz gibi bir rüzgâr esiyordu. Allah kahretsin şu felâket stebi! Bir bakıyorsun bir süvari ile atı, İskit mezarları gibi kumların altına gömülmüş... Bespokoyni köyüne vardık: Tek bir canlı yaratık yok. Kazaklar köpeklere varıncaya kadar ne buldularsa alıp götürmüşler... Ama evlerin kapıları, tahmin edeceğin gibi bize ardına kadar açılmıştı... Çocuklar süt içtiler. Anlıyorsun değil mi? Sonra hepsi yerlerde kıvrandılar. İş işten geçmişti. Sadece otuzu paçayı kurtardı... Sabahleyin şafakla Kazaklar makineli tüfeklerle bizi kuşattılar ve hesabımızı gördüler...

İvan İliç hem dinliyor, hem adımlarını açıyordu. Ayağı sürçtü.

— Peki ya sen ne yaptın? Nasıl oldu da...

— Ben mi? Aklımdan bile geçirmiyordum, ama... Şansım yaver gitti... Başlangıçta kolumdan yaralandım. Mermi sinire isabet etmiş: Kendimden geçtim... Kısa sürede neler öğrendim bir bilsen. Burnum havada yerde sürünürken muhripler kolumu pansuman ettiler, beni bir saman yığınının yanına götürüp samanların içine sakladılar... Böyle bir zamanda baktılar bana, düşün bir kere... Halkımızı iyi tanımıyoruz vesselam. Hiç tanımadık... İvan Bunin* Rus halkını vahşi hayvana, Marejkovski** de kaba ve akılsız hayvana benzetmişlerdi... Bir gece vagonda yaptığımız konuşmayı hatırlar mısın? Çok içmiştim, ama konuştuklarımızın hiçbirini unutmadım. Hatam şuradaydı: Felsefe ile mantık, hayat anlaşmazlıklarının, çatışmalarının derinlemesine bilinci sayesinde, tıpkı atış gibi, görünen hedefe bakarak doğru yola getirilmişti... Devrim Emmanuel Kant değildir anlayacağın!

— Peki sonra ne oldu Sergey Sergeyeviç? Anlat.

— Sonra mı?.. Gece olunca saklandığım saman yığınından çıktım. Köyün her tarafında avazları çıktığı kadar şarkı söylüyorlardı. Demek ki galipler şimdiden sarhoş olmuşlardı. Önce kolu bacağı kopmuş bir cesede, sonra bir başkasına ayağım takıldı: Şüphe edecek bir tarafı yoktu durumun... Kötü bir at geçirdim ele ve step yolunu tuttum. Stepte çok zahmetli birkaç gün geçirdim. Sonunda Budioni'nin

* *İvan Bunin*: Rus şair ve edebiyatçısı. Eserlerinin bir çoğunda Ekim Devriminden önceki Rus köylerinin sefil hayatını anlatmış, toprak sahiplerinin asaletini idealize etmiştir. Ekim Devriminden sonra yurtdışına çıkmıştır.

** *Marejkovski*: Rus şair ve yazarı. Ekim Devrimine düşman olmuş, yurtdışına çıkmıştır.

atlı bir müfrezesi buldu beni. Salsk steplerinde bu isimde bir süvari vardır... Beni Kuberle istasyonuna kadar götürdüler, sonra da buraya geldim, hastaneye yatırıldım... Hizmet belgelerim, evrakım, her şey, asker paltomun cebinde ahırda kaldı... Paltomu hatırlarsın değil mi? Öyle bir tanesini bir daha ele geçiremem...

— Dur aklıma geldi. Gimza'dan ne haber? O da yoksa o zaman öldü mü?

— Gimza mı? Onu daha önce kaybettik, ağırlık kollarımızı kaybettiğimiz zaman. Tifüse yakalanmıştı.

— Zavallı dostum! Çok acıdım buna, hasretini çekeceğim!

— Bütün arkadaşlarıma üzüldüm, İvan... Zaten, yok hayır... Acıma değil, üzülme değil bu... Alayıma alışmıştım. Yakasını kurtaran tek kişi olmak hiç de rahat bir şey değil... Ne yapacağımı bilemiyorum İvan... Karargâha başvurdum, bana hiç değilse bir bölük verin, dedim... Anlıyorum tabii onları. Bir yabancı, bilinmeyen bir kişiyim onlar için, asker hüviyetimden başka bir şey yok elimde... Karargâha benim için bir şey söylesen...

— İş ona kalsın Sergey Sergeyeviç. İhmal etmem, söylerim.

— Valla kendi müfrezene alsan beni çok daha iyi olur! Muavin yap beni istersen kendine, ya da irtibat görevlisi yap... Talih bizi gene karşılaştırdı... Senin evde burjuvaziyi şaşırtmak için nasıl şiirler yazıyorduk hatırlıyor musun? Etkisi olmayan hiçbir şey olmaz, her şey yansır. Kendimizi eğlenceye verdik, her şeyi unuttuğumuzu sanıyorduk... Ve şimdi de tüylerimizi diken diken eden muazzam bir tablonun önünde bulduk kendimizi. Ha, bana bak, seni nasıl bulmuştum bir samanlığın içinde Almanlarla savaşırken hatırladın mı? O gün az adamı kılıçtan geçirmedim! Hatta kılıcımın sapı da kırılmıştı... Ve işte görüyorsun yeniden buluştuk. Ben çok sevindim karşılaşmamıza. Çok sağlam bir bünyen var İvan... İnan sana çok bağlandım... Aklıma gelmişken sorayım, karın nerede?

Konuşmaları imkânsız hale gelmişti. İskeleye giden bayırdan kamyonlar gürültüyle iniyorlardı.

* * *

Kasabanın çatılarının ötesinde batan iri ve kıpkırmızı güneş, toz bulutlarının arasından görünüyordu. Rüzgârın sürüklediği bulutlar kan kırmızısına boyanmıştı. Seyrek iri kar taneleri döne döne Vol-

ga'nın üzerine yağıyordu. Yüklenmiş arabalar, silahlı işçilerin muhafazasında çok önce yola çıkmışlardı. Rıhtım ıssızdı. İskeleden ayrılan gemi, ışıklarını söndürüp daha aşağıda bir yere yanaşmıştı.

Palaskalarını iyice sıkmış bahriyeliler el bombaları, sırt çantaları ve tüfekleriyle, rüzgârdan korunmak için iskele binasının arkasında oturmuşlardı. Sigara içmiyor, konuşmuyorlardı. İşçiler, batan güneşin kızılımtırak bir ışıkla aydınlattığı bu ıssız şehirde olup bitenleri anlatmışlardı. Durum hiç de iç açıcı değildi.

Telegin topların çekilmesi için gönderilecek koşum hayvanlarını bekliyordu. Merak içindeydi, ikide bir saatine bakıyordu. Birkaç defa karargâha telefon etti. Koşum hayvanlarının gönderildiği karşılığını verdiler. Müfrezeye, doğruca iskeleye gidip topları istasyona götürmeleri emri verilmişti. İvan İliç telefonun bulunduğu odadan dışarı çıkmak için, rüzgârın abandığı kapıyı açmakta zorluk çekti. Anisya Nazarova köprünün üzerinde Telegin'i bekliyordu.

— Ne bekliyorsun burda?

Anisya, dudakları büzülmüş, susuyordu. Telegin'in bakışları başını önüne eğdirdi. Lime lime olmuş, soğuğa karşı tek korunacak aracı olan eski atkısını, rüzgârdan korumak için omuzlarına sarmıştı. Sırtında büyük bir çanta vardı.

Durumu anlayan İvan İliç:

— Yok, olmaz! dedi. İmkânı yok! Gemiye binin Anisya. Müfrezemde size ihtiyacım yok.

Toplar gemiden kumsala indirilip adamlar koşum hayvanlarının etrafında koşuşurlarken bulutların rengi karardı, ırmakla sahil birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde ortalık karardı. Müfreze, topları çeken hayvanları kamçılayarak şehre doğru hareket etti.

Şarigin İvan İliç'e sokuldu, alçak sesle:

— Anisya'yı ne yapacağız? dedi. Arkadaşlar onun da müfrezeye alınmasını istiyorlar...

İttiği topun tekerleğinden hemen ayrılan Latugin, İvan İliç'in öteki yanına geçti.

— Komutan yoldaş, dedi. Anisya bizim için bir anadan farksız. Cephe nedir bilirsin, bize faydalı olabilir, öteberi getirip götürmek, çamaşır yıkamak gibi... Sonra siz onun yumuşak görünüşüne bakmayın, gözüpektir... Sadık bir köpek gibi bizden ayrılmak istemiyor. Çaresi yok.

Anisya İvan İliç'in arkasında duruyordu. Başı göğsünde, müfrezenin ardından yürümüştü.

Şarigin:

— Kalifiye olmayan hemşire olarak yanımıza alabiliriz, dedi. Zor değil bu...

İvan İliç başını sallayarak "olur" dedi.

— Haklısın, ben de yanımıza almak istiyordum.

Latugin yeniden topunun yanma koştu, tekerleğe dayandı ve yamru yumru bayırı çıkmaları için bütün güçleriyle topu çeken atları uyardı.

— Deh, şahinlerim, ha gayret!

Bayırın kumu rüzgârda savruluyor, müfrezenin üzerine kıyasıya dökülüyordu. Sonunda toplar kaldırımların üzerinde tangırdamaya başladı. Zorlukla seçilen evlerin pencerelerinde ışık yoktu. Telgraf direklerinin arasındaki teller insanın içine sıkıntı verecek şekilde titreşiyor, levhalar gıcır gıcır sallanıyordu... İvan İliç, dudaklarında alaylı bir gülümsemeyle yürüyordu... "Hakettin bu dersi! Gözüne gözüne vurdular: Baksana şu komutana, erleriyle nasıl ilgileniyor!.. Haklı adamlar, söyleyecek söz yok... Nijini-Novgorod'dan Çaritsin'e kadar sırtüstü yattım, oturdum sadece konuşulanları dinleyerek. Bu şakacıların kim olduklarını bile merak etmedim... İşte şimdi sallana sallana yürüyorlar, rüzgâr berelerin kurdelelerini uçuruyor... Nasıl oldu da bu adamlar, aralarında anlaşmadan Anisya'nın kaderine bağlandılar, ağlanacak talihini kendi talihlerine benzettiler? Hem de gemideki rahat hayatlarını bırakıp, gidecekleri yeri bilmeden, buz gibi soğuk toz bulutları arasında savaşmaya ya da ölüme gitmeleri istendiği zaman?.. Eşine rastlanmaz derecede cesaretli kişiler mi? Hayır. Onların da ötekilerden farkı yok... İvan İliç, komutan olarak pek bir değerin yok... Silik bir insansın... Komutan ona denir ki en zahmetli şartlar altında, kendisine emanet edilen muhariplerin ruh alemini unutmaz..."

Az önce Sergey Sergeyeviç'le yaptığı görüşme ve ondan sonra Anisya'nın durumu, pek önemsiz bir şey gibi görünmelerine rağmen İvan İliç'e çok dokunmuş, duygulandırmıştı. Önce kendine kızmış, egoizmini, kayıtsızlığını, dikkatsizliğini, kurnazlıktan yana yoksunluğunu ayıplamıştı... Böyle bir devirde, düşünün bir kere, oturup yağ bağlamıştı! Sergey Sergeyeviç'in bile gözünden kaçmarnıştı bu hali!.. Bu düşüncelerin sıkıntısı içinde olan İvan İliç bir noktayı daha göz

önüne aldı; içinde ılık bir şeyin aktığını hissetti ve bir an için mutlu oldu. Kendi kendini vicdan muhasebesine çekme duygusunu yöneten gizli bir düşünce vardı: Daşa'nın sevgisini yeniden kazanmak...

Sokağın köşesinden çıkıp birden üzerine hücum eden toz bulutundan korunmak için silkindi ve kafasına üşüşen bu mevsimsiz düşüncelerden sıyrıldı.

İvan İliç gara gelince, topların derhal yüklenip Voroponovo istasyonu bölgesindeki topçu mevzilerine kafuşmaları emrini aldı. Emri merkez komutanı ulaştırmıştı. Merkez komutanı kapkara gözlü, korkunç bakışlı, kabarık favorili iri yarı bir adamdı. Biraz keyfi kaçan İvan İliç topçu olmayıp piyade olduğunu, bir topçu bataryasına komuta etme soumluluğunu üzerine alamayacağını açıklamaya çalıştı.

Merkez komutanı ise sesini yükseltmeden, fakat tehdit dolu bir ifadeyle:

— Emri anladın mı arkadaş? dedi.

— Anladım arkadaş, anladım anlamasına, ama size açıklamak istediğim...

— Şu durumda komutanlık açıklamalarınızı ne yapsın. Emri yerine getirmek niyetinde misiniz, değil misiniz?

İvan İliç: "Hay Allah! Ne sabırsız herif!" diye düşündü. İsteksiz isteksiz elini şapkasının siperine götürdü:

— Başüstüne komutanım! dedi.

Geriye döndü ve rayların arasında uzaklaştı...

Telegin bu şehirdeki düzeni daha önceki şehirlerin hiçbirinde görmemişti. Öteki şehirlerin garlarında örneğin, dolaşabilmek için yığın halinde yatmış insanların üzerinden atlamak gerekir her an: Kılık değiştirmiş burjuvalar, kaçaklar, mujiklerle, taşıdıkları torbalardan ibikleri görünen horozları ile, süt domuzlarının homurtusu duyulan köylü kadınlar. Buradaki gar ise bomboştu, hatta rüzgârın savurduğu toz, kırık pencerelerden girip duvardaki afişi, çoktan terk edilmiş büfenin tezgâhını bir parmak kalınlığında bir tabakayla kaplamasına rağmen süprülmüştü.

Burada herkesin gayet kısa, kendine has, sanki parınaklar tetikteymiş gibi uyarınayı andıran bir konuşma tarzları vardı.

İvan İliç bağırıp çağırmadan, sağa sola koşuşmadan bir lokomotife yükleme emrini sağladı. Sapojkof için karargâha telefon etti.

— Peki, diye karşılık verdiler, sorumluluğunuz altına alın...

Topçu erleri topları rüzgârda sallanan fenerlerin aydınlığında düz bir vagona yüklemeye başlamışlardı bile. Ayakta dikilen Telegin bahriyelileri seyrediyordu. İşte Novgorod asıllı Gagin: Sert yüzünde derin derin çizgiler var; beresinin altından çıkan asi saçları alnına, kaşlarına kadar düşmüş. İşte Baltık denizi kıyılarından Baykof: Şakacının, içkiye düşkünün biri. Ceviz kadar sert yuvarlak bir başı, ufacık yüzüne asılmış gibi görünen tozlu iri sakalıyla cana yakın bir hali var.

Dokuz arkadaş, bir topu tekerleklerinden yakalayarak adamakıllı eğilmiş tahtaların üzerine çıkardılar. Baykof bir sağa eğiliyor, bir sola eğiliyor:

— Tamam, tamam çocuklar, ha gayret!.. diye sesleniyordu.

O bu sözleri söylerken adamlardan biri kaba etlerine bir diz vurup:

— Akıl vereceğine sen de tutsana bir ucundan, deniz yılanı sen de! dedi.

İşte Nijni-Novgorod bölgesinden, Kerjenetz ormanlarından gelen Latugin: İri, kibirli yüzü, gaga burnu, orta boyu, zeki, yapılı, tartışmaya kalkışan için tehlikeli ve cinsi lâtif konusunda "azgın" biriydi... İşte Zaduyviter...

Şarigin Telegin'in yanına sokuldu:

— İvan İliç, dedi, Voroponovo nerede biliyor musun?

— Hiçbir fikrim yok.

— Bu tarafta, Çaritsin yakınında. Hudut oradan geçiyor... Beyazların deliler gibi saldırdıkları söyleniyor... Sayıca üstün topları, tankları ve uçakları var. Beyaz ordunun arkasında da, arabalarla gelen yüz bin hırsız Kazak var.

Şarigin kalın sesiyle heyecanlı heyecanlı konuşuyor, mavi gözleri parlıyordu. Gülümseyen güzel dudakları titriyordu. İvan İliç kaşlarını çattı:

— Bana bak Şarigin, esaslı bir muharebeye hiç girmedin galiba?

Şarigin'in yüzü kızardı, küçük burnu kıpkırmızı oldu. Telegin devam etti:

— Şunu aklından çıkarma: Söylenenlere pek kulak asma... Bütün bu söylentiler panik yaratır... Müfrezenin kumanyası ile meşgul oldunuz mu?

— Gidiyorum, komutanım.

Şarigin elini beresine götürdü. O zamana kadar böyle davranmıyordu. Yüzünde bir rahatlama belirdi. İvan İliç: "Mert bir çocuk", diye geçirdi aklından, "yalnız gereğinden fazla duygulu. Neyse o da alışır."

İvan İliç topların yüklendiği düz vagonların bağlandığı marşandiz vagonuna doğru yürüdü. Peronda Sapojkof, sırtında çantası, koltuğunun altında kılıcı ile koştu. Heyecanlıydı:

— Ne haber İvan? Oldu mu?

— Her şey yolunda Sergey Sergeyeviç... Atla.

Sapojkof marşandiz vagonuna çıktı. Anisya daha önceden bir köşede bahriyelilerin eşyaları üzerine oturmuştu.

Batı demiryolları istasyonlarından biri olan Voroponovo yakınlarında, şafak sökmeden toplar vagonlardan indirildi ve topçu grubunun bulunduğu bölgeye mevzilendirildi. Telegin ve adamları cephedeki durumun çok kritik olduğunu öğrendiler. Voroponovo önlerinde tahkimat yapılıyordu. Bu hat kuzeyde, Çaritsin'den aşağı yukarı on verst ötedeki Gumrak istasyonundan başlıyor, at nalı şeklinde bir eğri çizerek, Çaritsin'in güneyinde Sarepta yakınlarında sona eriyordu. Yay şeklindeki bu istihkâmlar son savunma hattıydı. Bu hattın gerisinde tepelerin küçük bir sırtı, onların arkasında da tatlı meyille inen ova vardı. Bu durumda Volga'dan başka hiçbir yere, ırmağın buz gibi soğuk sularından başka bir yere çekilmeye imkân yoktu.

Bir gün önceki rüzgâr, bulutları stepin ötesine, koyu karanlıklara kovmuş, püskürtmüştü. Ortalığı ısıtmayan bir güneş doğmuştu. Düz ve koyu esmer ovada insanlar karıncalar gibi kaynaşıyorlardı. Kimileri toprak kazıyor, kimileri kazıkları çakıyor, dikenli telleri geriyor, kum torbalarını dolduruyorlardı. Çaritsin yönünden marşandiz trenleri geliyordu. Trenlerden inen adamlar sağa sola dağılıyor, toprağın içinde gözden kayboluyorlardı. Ötekilerse siperlerden çıkıp yorgun adımlarla istasyona yöneliyorlardı. Eli kürek tutan büyük şehir halkının, istese de istemese de çalışmaya davet edildiği anlaşılıyordu...

Kadınlı erkekli on beş kadar şehirlinin meydana getirdiği bir grup Telegin'in bataryasının yanına gelmişti. Başlarında, askeri mühendislerden ufak tefek bir ihtiyar vardı.

Boynuna doladığı deve tüyü eşarbının içinden kırçıl bıyığı çıkarak, boğuk bir sesle:

— Yurttaşlar! dedi. Yapacağınız iş çok basit: Top mevzilerinin korunma duvarını on dört verşok* kaldıracaksınız. Toprağı kazacak

* *Verşok*: Eskiden Rusya'da kullanılan bir uzunluk ölçüsü. Yaklaşık olarak 4,5 cm'dir. (0,4435 m) –ç.n.

ve buraya, kazıklarla işaretlenmiş düzeye kadar atacaksınız... Herkes birbirinden birer adım aralıkla dursun. Haydi bakalım, iş başına! Çabuk, çabuk!

Onaylayıcı bir ifadeyle, soğuktan mosmor olmuş küçük ellerini ovuşturdu. Sonra canlı ve neşeli bir ifadeyle hendekten çıktı. Yurttaşlar ise gücenik ve öfkeli bir ifadeyle onu uğurladılar. Kadınlardan biri yuvarlak yüzünü sallayarak ardından:

— Yüz karası, Grigori Grigoriyeviç, yüz karası! diye seslendi.

Öteki yurttaşlar ise küreklerini tutarak öylesine dikiliyorlardı ki hallerinden, proletarya diktatörlüğünün rezil bir aleti oldukları inancında oldukları anlaşılıyordu. Sadece biri, gırtlağı çıkık, dudakları kalın, muharebe mevzilerinde bulunmanın sevinci içinde bir delikanlı toprağı kazmak istedi. Ama ötekiler hemen ıslıklayıp:

— Ayıp Petya, dediler, hemen bırak işi!

Hepsi birden konuşarak, ayakları üzerinde hafifçe sallanan, gözleri kapalı, yüzü sararmış, sinirli bir adama söyleniyorlardı. Resmi paltosu –öğretmendi– bir sicimle belinden bağlanmıştı.

— Neden bir şey söylemediniz Stepan Alekseyeviç? Sizi biz seçtik. Sizden beklerdik ki...

Adam çok çekmiş bir insan haliyle göz kapaklarını kaldırdı; bir tik yanağını oynattı:

— Konuşacağım, baylar bayanlar, ama Grigori Grigoriyeviç'le değil. Hepimiz Grigori Grigoriyeviç'in yokluğuna katlanmak, ona bel bağlamamak zorundayız...

O sırada toprak kesekleri atılmaya başladı. Çukurun üzerinde gemini kemiren bir atın başı göründü; hayvanın eğeri üzerinden kırmızı geniş yüzlü, sakallı, Kuban Kazaklarının bonesini giymiş bir adamın başı sarktı. Gözlerini kırparak alaycı bir ifadeyle:

— Hayrola yurttaşlar, dedi, hâlâ anlaşamadınız mı? Çalışacak mısınız, çalışmayacak mısınız?

Bu sözlerin üzerine paltosu sicimle bağlı, sinirli Stepan Alekseyeviç ilerledi. Başını süvariye doğru kaldırarak, sanki çocuklara dersanede ders veriyormuşçasına inandırıcı bir yumuşaklıkla:

— Yoldaş, dedi, yanılmıyorsam burada şef olacaksınız...

Süvari bir şeyler homurdandı ve neşeli bir ifadeyle "evet" dercesine başını salladı, eldivenli eliyle çukurun üstünde dimdik duran atını okşadı.

Öğretmen:

— Yoldaş, dedi, neye göre hazırlandığını bilmediğim bir liste ile bu gece zorla seferber edilen grubumuz adına size kesin protestomuzu açıklamak istiyoruz...

Sakallı süvari bu defa tehdit eden bir ifadeyle:

— Neymiş o! dedi.

— Evet, protesto ediyoruz!

Stepan Alekseyeviç'in sesi tiz bir şekilde kesildi.

— Kendiniz için siper kazmak üzere bedenen çalışmaya elverişli olmayan insanları zorluyorsunuz.. Tıpkı keyfi idarenin zor kullandığı devirdekinden de kötü bu sizin yaptığınız!..

İki yanağı da kasılmıştı. Çok konuştuğu için gözleri kırpışıyor, havaya kalkık sapsarı yüzü sallanıyordu... Süvari gözlerini kırpıştırarak ona bakıyordu. Burun delikleri titredi, dudakları bir bıçak kesiği gibi gerildi. Atından indi, hendeğe atladı ve külot pantolonunu örten tozu silkeledikten sonra:

— Çok doğru söylüyorsun, dedi. Bu işi kendi rızanızla yapmak istemediğiniz için sizi Çaritsin'in savunmasına zorluyoruz. Neden öfkelisiniz?.. Çabuk bir kürek verin bana!

Bakmadan kahverengi eldivenli elini uzattı. Az önceki yuvarlak yüzlü güçlü kadın hemen küreğini uzattı. O andan itibaren de şaşkın bakışlarını süvarinin üzerinden ayırmadı.

— Neden kavga edip çekişiyoruz? Bir yanlış anlama var da ondan.

Küreği daldırdı, toprağı kaldırdı ve var gücüyle duvarın üzerinden fırlattı.

— Biz muharebe ediyoruz, siz de bize yardım ediyorsunuz, bizim düşmanımız sizin de düşmanınız... Kazaklar kimsenin gözünün yaşına bakmayacaklar. Beni yakalasalar derimi yüzecekler... Siz bu kafada giderseniz sizi de kırbaçlayacaklar, aranızdan bazılarını kılıçtan geçirecekler...

Süvari, ısındığı zaman duman çıkaran bir fırın gibi güçlü ve sağlamdı. Birkaç kürek toprak attıktan sonra yanında duranlara çabucak bir göz attı.

— Haydi bakalım!

Gırtlağı çıkık delikanlının sırtına, sonra kirpikleri saman renkli, canayakın, saf bakışlı bir başkasının omuzuna dostça vurdu.

— Haydi, gösterin onlara nasıl çalışılacağını!

İki delikanlı belirsiz bir gülümsemeyle toprağı kazıp atmaya başladı. Yurttaşların çoğu omuzlarını silkip kürekleri aldı.

Yuvarlak yüzlü kadın:

— Öyleyse bırakın da ben de kendi işimi yapayım, dedi.

Ve küreğine dayandı. Sakallı şef ani bir hareketle hemen kadını tuttu. Herhalde kadını biraz kuvvetlice sıkmış olacaktı ki kadın kızarmıştı. Stepan Alekseyeviç tek başına kalma tehlikesini göze alarak, incecik sesiyle:

— Müsaade edin arkadaşlar, dedi, müsaade edin. Devrimin hemen yanında şiddet vardır. Devrim her şeyden önce şiddeti reddetmelidir.

Sakallı şef gürleyen bir sesle karşılık verdi:

— Devrim, şiddeti, çalışanların düşmanlarına karşı uygular. Devrimin kendisi de şiddetle gerçekleşir... Anlaşıldı mı?

— Müsaade edin, müsaade edin... Ahlâka aykırı bir şey bu...

— Proletarya size karşı şiddet kullanıyorsa bütün dünyayı şiddetten kurtarmak içindir...

— Müsaade edin, müsaade edin...

Beriki sert bir ifadeyle:

— Edemem, dedi. Müsaade edemem. Dik kafalılık ediyorsunuz. Bu yaptığınıza sabotaj derler sizin. Alın küreği elinize... Arkadaşlar, duvarın pekiştirilmesi saat on bire kadar bitmiş olacak. Size güveniyorum. Göreyim sizi! Allaha ısmarladık...

Uzaktan bu ağız dalaşını dinleyen bahriyeliler katılasıya gülüyorlardı. Onuncu ordu topçu komutanı gidince, yardım etmek ve moral lerini yükseltmek için aydınların yanına sokuldular.

IV

Piotr Nikolayeviç Melşin'in alayı, tümenle birlikte, Don Ordusunun iyi gereçlendirilmiş muntazam ikinci kolunun öncü birlikleriyle gece gündüz muharebe ederek Don ırmağının sol sahilinde geri çekiliyordu. Melşin'in askerleri sıcak yemek, uyku ve dinlenme nedir bilmeden gece yürüyüşleri ve muharebelerle adamakıllı zayıf düşmüşlerdi. Krasnof'un Kazakları, bu steplerde her sel çukurunu, her su kuyusunu gayet iyi biliyorlardı ve düşmanı arazinin taaruza en uygun kısımlarına sıkıştırıyorlardı. Şafak sökerken avcı birlikleri ilgiyi üzerlerine çekmek için ateş ederlerken, sel çukurlarından, küçük vadiler-

den geçen atlı sotnia'lar* düşmanın yanlarına sarkıyor ve birden ıslık çalıp uğultular çıkararak çılgınca taarruz ediyorlardı.

Melşin askerlerine:

— Gözüpek olun arkadaşlar! diyordu. İşin can noktası burada! Birlik olursak güçlü oluruz. Bu vahşi hayvanlar korkutmasın sizi. Niçin savaştığımızı biliyoruz. Ölümden korkmuyoruz. Oysa Kazak cesurdur cesur olmasına, ama aç gözlüdür. O elde edeceği ganimete bakar. Hayatını feda etmek istemez kolay kolay ve atına her şeyden çok önem verir.

İvan Gora'nın bölüğü, her arabasına yaralıların yüklendiği ağırlık kollarını koruyarak arkadan geliyordu. Yaralıları bırakacak bir yer yoktu, böyle bir yer olsa da zaten imkânsızdı bırakmak. Köylerdeki Kazaklar hiç kimseleri tutsak etmiyorlardı. Muharebeden sağ çıkan ve şapkasında kızıl yıldız bulunan herkesi çırılçıplak soyuyor, sonra da kılıçtan geçiriyorlardı. Süvariler atlarının üzerinden, inmeden piyadeler de yerde kılıç sallıyorlardı... Gözleri doyuncaya kadar kılıç salladıktan sona kılıçlarının kanını atların yelelerinde temizliyor ve paramparça ettikleri cesetleri seyretmek için arkalarına bakarak uzaklaşıyorlardı.

Hiçbir devirde Don bölgesindeki zengin Veşenkaya, Kurmoyarskaya, Esaulovskaya, Potemkinskaya, Nijne-Çirskaya ve Ust-Medvedinskaya köylerini saran kin kadar hiçbir kin korkunç olmamıştır... Novoçerkask kışkırtıcıları bu köyleri ziyaret ediyor; öteki köylere ise ataman Krasnof bizzat gidiyordu. Çan sesleriyle "Don Selâmet Derneği" toplanıyor, eski adete uyarak, şapka çıkarıp selamlanıyor, Kazaklar kılıçlarını bileyip ayaklarını üzengilerine koymaya davet ediliyorlardı

— Vakti saati geldi, kalk artık, ey özgür Don!.. Çaritsin üzerine korkunç bir Kazak bulutu olup yürüyecek, komünistlerin lanet yuvalarını yok edip Don bölgesini kızıl mikroplardan temizleyeceğiz.. Don'un bolluk ve neşe içinde yaşamasını istemiyorlar! Sürülerimiz alıp götürmek, topraklarımızı Tula ve Orel'den gelen mujiklere vermek, karılarımızın koynuna girmek istiyorlar. Sizlere gelince, Don topraklarının tuzu, köylerin gözüpek şövalyeleri, sizleri de ömrünüzün sonuna kadar maden ocaklarında çalışmaya göndermek istiyorlar. Allahın tapınaklarını bozmalarına müsaade etmeyin, vatanımızır

* *Sotnia*: Yüz kişilik birlik.

mihrabını kurtarın. Gerekirse hayatınızı feda edin ki Büyük Don Ordusunun atamanı üç gün üç gece zarfında Çaritsin'i size teslim etsin...

* * *

Uykusuzluktan yüzü esmerleşen, uzun boylu ve biraz kamburca olan bölük komutanı İvan Gora, stebin sınırında beliren Kazak süvarilerine alışmıştı; artık nasıl hareket edeceklerini biliyordu. Askerleri zorunluk olmadan toprağa yapışıp kalmıyorlardı. Bölük komutanı geri dönmeden yollarına devam etmelerini emrediyordu.

Ağırlık kollarının arabaları, önden poyra poyraya sıkışık bir düzende gidiyorlardı. Arabaların arkasından da muharipler ağır ağır yürüyorlardı: Gözleri yerdeydi hepsinin. Elbiseleri yırtık pırtık, yorgunluktan bitkindiler.

İvan Gora sarhoş bir insan gibi yürüyüş kolunun en arkasından sallana sallana geliyordu. Altı ay önce güçlü kuvvetli bir adamdı. Ama başından aldığı yara canını çok acıtıyordu. Yazın, azık ve gereç tahmini için yapılan seferde, ambarın birinde baltayla öldürmek istemişlerdi İvan'ı, Likaya önlerindeki muharebede aldığı bere de hissettiriyordu kendini. Şöyle bir silkiniyor kendine gelmek için, sonra her tarafı gene uyuşuveriyordu. Buğulu gözlerinin önünde tatlı bir hatıra canlanıyordu: Bir yaz gününün alacakaranlığında kapılarının önünde serinleyen insanları düşünüyordu; başlarının üzerinde bir yarasa uçuşuyordu... Ya da yeşil otlar, pamuk bir yastık canlanıyordu gözlerinin önünde, Agripin başını yastığa dayamış katılısıya gülüyor... İvan Gora bu hayalleri kafasından uzaklaştırmaya çalışıyor, duraklayıp tüfeğini düzeltiyor, ağırlaşmış göz kapaklarını açıyor, yürüyen erlere, terk edilmiş halleriyle arabalara yüklenmiş yaralılara, içine sıkıntı veren, sıcak, uçsuz bucaksız stebe bakıyordu: Dolaşın isterseniz her tarafını, en ufak bir çalıya, en ufak bir telgraf direğine rastlayamazsınız. Uzanıp giden, dalgalanan, esmer, donuk, renksiz step... İvan Gora sendeliyor, burnunu havaya kaldırıyor... Ah! Bir dakikacık için de olsa bir arabanın kenarına tutunup arabayı izleyerek bir kestirse!

Dur gene başlıyor! Süvarilerin minik siluetleri ufkun sınırında beliriyor ve sonra silahlar patlayıp mermiler zararsız bir şekilde ıslık çalmaya başlıyor.

— Cesaret arkadaşlar, dikkatli olun! Hey oradakiler, ağırlık kolundakiler, uyumayın!..

Karısı Agripin kolundan yaralandığı için arabalardan birinde yatıyordu. Daşa ile Kuzma Kuzmiç arabayı izliyorlardı.

Sürüp giden uğultular karanlıkta yankılanıyordu. Ağırlık kolu durdu. Daşa, hemen başını ellerinin arasına alıp arabanın kenarına dayandı. İçini saran uyuşukluk arasında İvan Gora'nın yaklaştığını duydu. İvan Gora arabanın içine yatmış olan Agripin'le alçak sesle konuşuyordu.

— Ah! Bir sigara içebilseydim. Ayakta duracak halim kalmadı.

— Neden durduk?

— Saat beşe kadar mola verdik.

— Kim dedi sana bunu?

— Bir emir eri geçti.

— Koy buraya başını İvan'cığım, uyu biraz.

— Yok olmaz! Uykusuzluktan bitkin erler hemen oldukları yerde kıvrıldılar... Peki sen neden uyumuyorsun Agripin, kolun ağrıyor mu?

— Evet.

Araba hafifçe gıcırdadı. İvan Agripin'i kendine doğru çekti. Bitkin bir at gibi derin derin içini çekti.

— Emir eri beyazların bütün kuvvetleriyle geldiklerini söyledi. Kalaç ve Nijne-Çirskaya hizasında Don ırmağını geçmişler. Papazlar bayraklarıyla alayları takip ediyorlarmış. Hatta votka fıçılarını da getiriyorlarmış. Kazaklar körkütük sarhoş olduktan sonra gerçek birer kasap oluyorlarmış...

— Biraz ekmek ye İvan'cığım...

İvan Gora yavaş yavaş ekmeği çiğnemeye başladı. Lokmaları güçlükle yutarak, belli belirsiz bir sesle:

— Hepimiz Don yakınındayız, dedi. Buralarda bir araba vapuru olacaktı; Kazaklar öteki sahile götürmüşlerdi. Herhalde bu yüzden durmuş olacağız.

Araba yeniden sarsıldı. İvan Gora arabadan ayrılıp ağır adımlarla yürüdü. Her şey sakindi: Hayvanlardan da insanlardan da çıt çıkmıyordu. Daşa yüzünü, koluna, dirseklerinin içine dayamış, kımıldamıyordu. Sevdiği insanın bir dakikalık sert okşayışına her şeyi verebilirdi. Kıskançmış başkalarının mutluluğunu çekememişti! Neden eski günlerini düşünüyordu? Ne bekliyordu o günlerden? Candan bağlandığı adam, savgilis yanındaydı o zaman, ama Daşa onu fark edememiş, tüm elinden kaçırmıştı. Seslen şimdi bakalım, bağır: İvan, İvan'cığım, nonoşum...

... Kuzma Kuzmiç uyandırdı Daşa'yı. Arabanın üzerine yatmış, uyuyordu. Uzaktan silah sesleri geliyordu. Gökte sabah yeşilliği aydınlanmaya başlamıştı. Hava çok soğuktu. Daşa'nın dişleri birbirine çarpıyor, parmaklarının ucunu hohluyordu.

— Daria Dimitrievna, çabuk, çantanı al! Gelin, yaralılar var...

Sabah sessizliğinde patlayan silahların sesi, aşağıda ırmağın üzerinde yankılanıyordu. Daşa zorlukla kalktı. Buz gibi araba üzerinde kısa süreli uyku her tarafını uyuşturmuştu. Kuzma Kuzmiç hemşire başlığını Daşa'nın başına bağladı, koştu, sonra tekrar döndü:

— Haydi şekerim, biraz daha çabuk ol... Bizimkiler orada, hemen yakında... Duyuyor musun? İnleyen biri var. Yanıldım mı yoksa?

Koşuyor, duraklıyor, boynunu uzatıyor, etrafı görmeye çalışıyordu. Daşa, Kuzma Kuzmiç'in telaşına dikkat etmiyordu. Kuzma Kuzmiç'in korktuğunu görmek tiksinti veriyordu içine... Oysa ne ıslık çalan mermi vardı, ne bir şey: Hepsini hayalinde uyduruyordu. Yaralıların inlemesi de, mermi ıslıkları da hayalinin uydurmasıydı.

Şafak söküyordu. İlerde, sanki ırmak taşmış gibi beyaz bir çarşaf yayılıyordu. Alçak, koyu bir sonbahar sisi Don ırmağı ile sahildeki çıplak söğütleri örtüyordu. İvan Gora, kemerine kadar yükselen süt beyaz sis yığınının içinde ayakta duruyordu. Daha ilerde, uzun tüylü boneli bir er, sonra bir başkası, bir üçüncüsü ve ötekiler yarı bellerine kadar sise gömülmüş görünüyorlardı. Sisin ulaşamadığı Don'un sarp sağ sahiline bakıyordu hepsi de. O tarafta siyah çalıların ötesinde küçük birçok duman sakin havada yükseliyordu.

Kuzma Kuzmiç de görmüştü onları. Gözlerini iri iri açıyor, sevinçten etekleri zil çalıyordu:

— Bakın Daria Dimitrievna, bakın ne oluyor! Yüz bin araba var orada. Orduyu izleyen yağmacılar... Çingeneler bunlar, göçebeler, Kumanlar... Bakın bakın: Atlar, çözülmüş arabalar var... Çizmelerinin yan tarafındaki bıçakları ile sakallı adamları görüyor musun? Ateşin çevresinde toplanmışlar... Ama baksanıza Daria Dimitrievna, insan hayatında böyle bir şeyi bir defa görür, o da ancak düşünde...

Daşa ne arabaları, ne atları, ne de ateşin çevresinde yatan Kazakları görüyordu... Ama gene de yüreği sıkıntıyla burkuldu....

İvan Gora döndü, sisin içinde diz çökmelerini işaret etti. Kuzma Kuzmiç şaşırtıcı bir hikâyeye kendini kaptırmışçasına mırıldandı:

— Ah! Mümkün olsaydı da şu manzarayı bizim aydınlara gösterebilseydik! Yeniden görülemeyecek bir düş bu... Anayasa istiyorlardı! Rus halkını idare etmeyi istiyorlardı... Ay, ay, ay!.. Kendi hesaplarına masallar uyduruyorlardı: Rus halkı sabırlıdır, tembeldir, Tanrı'nın hamalıdır, diye... Ay, ay, ay!.. Bakın şuna: Sislerin içinde dimdik, pek korkunç ve zeki, alın yazısını kovalıyor, bakışlarını Kumanların kalabalığı üzerine dikmiş... Savaşa hazır güçlerini görün: Tarih böylesini daha görmedi...

Piyade tüfekleriyle makineli tüfeklerin sesleri birden sustu. Kuzma Kuzmiç'in sesi kesildi. Hâlâ ayakta duran İvan Gora başını döndürdü. Irmağın alt tarafında iki patlama duyuldu ve hemen ardından sislerin arasında bir yangının alev sütunu yükseldi. Uzaktan haykırışlar duyuldu, daha sık bir şekilde silahlar patlamaya başladı.

Kuzma Kuzmiç başını sisin arasından çıkardı:

— Vallahi bizimkiler araba vapurunu ateşe verdiler, karşı sahilde. Oh! Kan gövdeyi götürüyor karşıda!

Bir hat halinde yayılmış olan İvan Gora ile adamları eğildiler, bayırdan aşağı inip çalıların arasında kayboldular. Şafak olanca genişliğiyle stebin üzerinde alazlanıyordu. Sis çalkanıyor, sazların üzerinde aralanıp dağılıyordu. Aşağıda, sis tülünün altında, ırmağın yakınında öylesine korkunç çığlıklar yükseldi ki, Daşa elleriyle kulaklarını tıkadı. Kuzma Kuzmiç yere yatmıştı.

Silah sesleri, tüfek şakırtıları, patlamalar, uğultular, su şarıltısı, el bombalarının patlamaları birbirine karışıyordu.

İvan Gora çalıların arasından çıktı. Zorlukla nefes almaya çalışarak yürüyordu. Başı açıktı; elinde ise kırmızı kenarlı iki Kazak kasketini tutuyordu. Daşa'nın yanına gelince:

— Size bir sedye göndereceğim, dedi. Çabuk ırmağa doğru koşun, yaralı arkadaşlara pansuman yapmak gerek...

Elindeki kasketlere baktı, birini yere attı, ötekini sert bir hareketle başına geçirip alnının üzerine eğdi.

— Kayıklarla etrafımızı çevirmek istiyorlardı namussuz herifler. Haydi, korkmayın bir şeyden, hepsinin hesabını gördük...

V

Nijne-Çirskaya ve Kalaç köyleri arasındaki Don sahilleri uğultu içindeydi: Büyük Don Ordusunun süvarileri ile piyadeleri, üç seyyar köprü ve derme çatma sallarla kayıklardan yararlanarak Don ırmağını geçiyorlardı. Atlı sotnialar muntazam hatlar halinde ilerliyorlardı. Hepsinin üniformaları gıcır gıcırdı. Yuvarlak, sipersiz kasketlerinin altından, türkülere kadar girmiş olan geleneksel perçemleri alınlarına dökülüyordu. Renkli renkli flamalar mızrakların ucunda dalgalanıyordu. Atların nalları altında, köprünün tahtaları arasından sular fışkırıyordu. Buram buram teleyen genç atlar Don ırmağının gri sularına yiyecek gibi bakıyorlardı.

Hepsi de tüysüz birer delikanlı olan piyadeler uzun kayıklarla ırmağı geçiyorlardı. Hepsi de Kazakların, atların, arabaların olağanüstü kalabalığını ağızları açık seyrediyorlardı. Kayıklardan suyun içine atlıyor, ırmağın dik şevini tırmanıyor, silahları yanlarında sıraya giriyor, ani bir hareketle şapkalarını çıkarıyorlardı. Darmadağınık uzun saçlı diyakoslar, yabani hayvanlar gibi, buhurluklarını tıngırdatarak böğürüyorlardı. Bol pembe işlemeli kaftanlarıyla altın çanları hatırlatan papazlar orduyu takdis ediyorlardı.

Ordu komutanı general Mamontof, albayları ile muhafız kıtasının önünde, bir kurganın üzerine çıkmış, bayrağının yanında atının üzerinde, ordunun ırmağı geçişini izliyordu. Üzerinde Kazakların giydiği gibi siyah bir sefer kaputu ile bronzdan dökülmüş bir heykeli andırıyordu. Üzerinde işlemeli örtü bulunan at, ayaklarıyla kurganı eşeliyordu. Birlikler trampetlerin temposunda marşlar söyleyerek geçiyorlardı. Atların tuğ gibi düğümlenmiş kuyrukları havayı kamçılıyordu. Yürüyüş halindeki birliklerin çıkardığı toza bürünen koyu esmer stebin doğusundan top sesleri geliyordu.

Ordu komutanı kolunu havaya kaldırdı. Bileğinden bir kamçı sarkıyordu. Güneşten korunmak için ellerini gözüne siper ederek, kanatları hafifçe geriye meyilli uçakların geçişini seyretti; uçakları saydı ve ufka doğru alçalıp gözden kayboluncaya kadar takip etti. Kurganın önünden, az önce vapurdan indirilen ağır obüs topları geçti. Topların namlularıyla kalkanları kırık hatlar şeklindeki boyalarla kamufle edilmişlerdi. Topları çeken değişik renkte örtülü küçük koşum atları, yumuşacık ayaklarıyla yeleleri rüzgârda uçuşarak ağır bir dört nalla geçtiler. Sakallı arabacılar hayvanları olanca güçleriyle kamçılıyor, gösteriş yapıyorlardı.

Daha topların çıkardığı toz yere çökmeden sıra tırtıl tekerlekli, perçinli kalın saçtan yapılmış, burunları havaya kalkık muazzam tanklara geldi. General tankları da saydı: On tane tank vardı, Çaritsin sokaklarında kızıl rezilleri ezecek olan on çelik dev... Mamontof hızla kurganın üzerinden indi ve sahil boyunu takip etmek için dört nala kalktı; sancaktarı hemen arkasından geliyordu. Rüzgârda dalgalanan mavi-siyah bayrak gölgesiyle komutanı örtüyordu.

Yeni yeni birlikler geliyor, araçlar yükleniyordu. Her türlü askeri gereç ve saman yüklü sallar bir sahilden ötekine gidip geliyorlardı. Geçiş noktalarının yakınında iki tekerlekli küçük arabalar, hafif yaylılar, uzun arabaları bekleşiyordu. Bu arabaların yanında duran askerler sakin sakin karşıya geçirilmelerini bekliyorlardı. Kendini beğenmiş tavırlı Kazaklar gidip geliyorlardı. Ötekilerse ateşin çevresinde oturmuş karınlarını doyuruyorlardı. Bunlar, köylerinin sotnialarla alaylarına gönderdikleri Kazak tüccarlardı. Levazım ikmaliyle görevlendirilmişlerdi.

Para, hayvan, buğday, ot, saman, battaniye, döşek, ayak örtüsü, ayna, silah gibi öteki gerekli ganimet; sotnialarının yiyecek, ot, saman, bakımından, hatta gerekirse silah ve giyecek bakımından gereçlendirilmelerine yarıyordu. Geriye kalan malların bir listesini çıkarıyor, arabalara yükleyip köylerine gönderiyorlardı. Yeni yetme delikanlılarla kadınlar bu ganimete muhafızlık ediyorlardı.

Mamontof, çiftliklerinin yarısı yanmış, ambarları simsiyah bir kül yığını haline gelmiş Riçkof köyünün yakınından geçti. Saptı, demiryolunu takip etti. Don'un sağ sahilinden geleceği bildirilen zırhlı treni bekliyordu.

On iki süvari tümeni, sekiz piyade tümeninden meydana gelen Don Ordusu beş koldan taarruza geçmişti.

Bu beş kol da son süratle Çaritsin'in son savunma hattına doğru ilerliyordu. Kuzey ve güney birlikleriyle ilişkisi kesilen Onuncu Kızıl Ordu geri çekiliyor ve daima daha dar bir cephe içine sıkışıyordu. Az mevcutlu beş tümeni son gücünü ve son mermilerini tüketiyordu.

O günlerde onuncu orduya kararlı bir şekilde yardım etmek zorunda olan Cumhuriyetin yüksek askeri konseyi, mükemmel bir şekilde maskelenmiş, gizli bir ihanet sonucu felce uğratmıştı. Bütün hareketlerinde son derece yavaş hareket ediyor, bu nedenle de Çaritsin harekâtına ikinci derecede bir olaymış, hiç sorunu halletmeyecekmiş

gözüyle bakılmıştı. Çaritsin askeri konseyinin durumu ise panikle sonuçlandırılıyordu.

Böylece Çaritsin'in Kazaklara karşı savunulması kendi imkânlarına terk edilmişti.

İşte o zaman onuncu ordu askeri konseyi iki buyruk yayınladı; birincisi, Volga'nın sol sahiline birlikleri iletmek zorunluğu karşısında, Çaritsin'in kuzeyine, elde ne kadar gemi, mavna, kayık ve sal varsa hepsinin gönderilmesini istiyor; ikinci emir ise orduya yayınlanmıştı: Yeni bir emre kadar mevziler terk edilmeyecekti. Geri çekilenler kurşuna dizileceklerdi.

Günün ilk yarısı Telegin'in bataryasında sakin geçmişti. Ufkun ötesinden top sesleri geliyordu, ama ova hâlâ bomboştu. Bahriyeliler sığınak kazıyorlardı. Anisya kimseye sormadan demiryolu istasyonuna gitmişti. Üç saat sonra çok ağır iki çuvalı yüklenmiş geldi. Çuvallardan birinde ekmek, ötekisinde karpuz vardı. Çuvalları boşaltıp, topların arasına toprağın üzerine serdi, ekmek kesti, her karpuzu dörde böldü.

— Yiyin! dedi.

Yaptığı işten memnun olmanın sevinci içinde, alçakgönüllü bir tavırla kenara çekildi ve acıkmış bahriyelilerin karpuzları şapur şapur yemelerini seyretti. Bahriyeliler yanaklarını silmeden karpuzu yiyor, bir yandan da iltifat yağdırıyorlardı:

— İşte bizim Anisya'mız böyledir!

— Bir eşini daha bulamazsınız!

— Yedi cihanı dolaşsan bir benzerini bulamazsın...

Konuşmaya susamış olan Şaringin, keskin bir sesle:

— Becerikli kadın, dedi, bizim için çok kıymetli.

Karpuz dilimlerinden başlarını kaldıran bahriyeliler hep birlikte kahkahayı bastılar. Suratı ekşiyen Şaringen kalktı, bir kürek aldı:

— Arkadaşlar, sizi Anisya için özel bir sığınak kazmaya davet ediyorum. İnsanın böylesi bir arkadaşı oldu mu ona özen göstermelidir...

Bahriyeliler keyiflerince güldükten sonra, bataryanın arkasındaki derenin içinde Anisya ile küçük bir siper kazdılar. Bombardımanlar sırasında orada kalabilirdi.

Askerlerin yapacak başka işi yoktu. Tüfeklerini temizleyip silmiş, gemiden getirdikleri obüs mermilerini topların yanına düzgün bir şekilde dizmişlerdi. Sapojkof grup komutanlığı postasıyla ilişki kur-

muştu. Bahriyeliler hendeklerin içinde sere serpe oturmuş, güneşleniyorlardı. General Mamontof artık ziyaretimize gelebilirdi...

İvan İliç topun kundağına oturmuş, kuru bir otun sapını parmaklarının arasında çevirip kırıyordu. Pek derin düşüncelere dalmıyordu: Yurdun çeşitli bölgelerinden gelmiş olmalarına rağmen kader birliği yapmış, birbirine benzemez bu insanların küçük dünyasını seviyordu. Örneğin Sergey Sergeyeviç'i alın ele: Sık sık bütün düşüncelerinden sıyrılmış, herhangi bir şeye onu bağlayacak bir neden kalmamış, ama burada herkese yararlı bir insan oluvermiş; kendi evindeymiş gibi topun tekerleklerinin dibine yerleşmiş, tatlı tatlı burnunu çekiyor. Orta zekalı, gözü yükseklerde, ama inatçı, altın kalpli, içi dışı bir delikanlı; yumruğunu yanağına dayamış, yan yatmış, rahatça uyukluyor. Bir ağa gibi kumların üzerine serilmiş Zaduyviter, hokka gibi yüzünü güneşe çevirmiş; hesabını bilir, gözüpek, kurnaz bir mujik; bu savaştan sağ çıkarsa efendi olarak döner köyüne. Kerjenetz ormanlarından gelen bir başka neşeli adam olan Latugin, beresini yüzüne örtmüş, horul horul uyuyor. Kurnazlıktan nasibi olmayan, ama anlaşılması daha güç biri. Bir elinde tabanca, bir elinde el bombası o da bilmiyor henüz hangi göğe yükseldiğini...

Bu on iki adam hayatlarını İvan İliç'e emanet etmişlerdi. Askeri konsey onu, en büyük sorumluluğun duyulduğu bu anda bataryaya komuta etmekle görevlendirmişti. İvan İliç'in matematik bilgisi vardı yeterince; ama ona öyle geliyordu ki bataryaya açıkça komuta edemeyeceğini söyleseydi daha iyi olacaktı...

— Bana bak Gagin, aranızda atış açılarını ölçebilecek kimse var mı? Telemetremiz yok da onun için sordum...

Gagin, siperin duvarına kazılmış basamağa çıkmış, duvarın üzerinden stebi seyrediyordu. Döndü: Telegin'in üzerine karamsar bir ifadeyle baktı ve çok tatsız, neşesiz bir ifadeyle:

— Telemetre mi? diye sordu. Peki telemetreyi ne yapacaksın? Hedefi de, açıyı da bize komuta yerinden telefonla bildirecekler.

— Ha, sahi, doğru...

— Açıları da, hedefleri de, nişan almayı da çok iyi biliriz. Telegin yoldaş. Ama o kadar önemli değil. Muharebe çok korkunç olacak, telemetresiz, amansız bir muharebe olacak. Sen yalnız dişini sık, ama son mermiye kadar savaş, işte düşüneceğin şey... Gel bak sana bazı şeyler göstereceğim...

Telegin onun yanına, basamağın üzerine çıktı. Top sesleri gittikçe artıyor, yaklaşıyor, bir duman bulutu batıdan güneye kadar ufku kaplıyordu. İvan İliç, Gagin'in ileriyi gösteren parmağını takip ederek, ovada kuzey yönünden küçük insan gruplarının ilerlediğini ve araba kollarının geldiğini gördü.

Güneyde, Sarepta yakınlarında mantar şeklinde yükselen muazzam bir dumanın yükseldiğini başıyla işaret eden Gagin:

— Bizimkiler kaçıyorlar, dedi. Çoktandır bakıyorum: Binlercesi koşarak geçti aynı yerden... Mermi patlamalarını görüyorsun değil mi? Az önce yoktu bu patlamalar. Beyazlar ağır toplarıyla bizimkileri dövüyorlar. Sabaha generalin ziyaretini bekle.

İvan İliç bir kez daha bataryayı denetledi. Obüs mermilerini, piyade mermilerini saydı: Tüfek başına iki şarjör vardı sadece. İvan İliç'i asıl endişelendiren bataryanın açıkta mevzilenmiş olmasıydı. Üç yüz metre uzağa küçük siperler kazılmıştı az süre önce, ama bu siperlerde hiçbir hareket görünmüyordu: Kızıl birlikler çok daha uzaktan geçiyorlardı.

Telegin Sapojkof'un yanına oturdu: Sergey Sergeyeviç'in yüzü, uykuda bile sıkıntı çekiyormuşçasına büzülüyordu.

— Sergey Sergeyeviç, rahatsız ettiğim için kusura bakma... Topçu grup komutanıyla görüştür beni telefonla...

Sapojkof şaşkın bakışlı gözlerini açtı:

— Ne yapacaksın? Ateş edilmemesi emri verildi. Gerektiğinde emir verecekler... Seni tedirgin eden bir şey mi var?

Gerindi, topun tekerleğine yaklaştı, rahatça esnedi.

— Yat uyu, diye ekledi, en iyisi uyumak.

İvan İliç sipere döndü, duvara oyulmuş basamağa çıktı. Uzun süre orada, kımıldamadan, kolları duvara dayalı durdu. Sayısız Kazak alaylarının çıkardığı ve ufuk hattının ardından yükselip dağılan toz, kalın bir bulut halinde, koyu portakal rengindeki iri güneşi örtüyordu. Gece karanlığı yavaş yavaş ovanın üzerine çöküyordu. Artık birliklerin hareketi görünmez olmuştu. Güneş batarken ışıklı yıldızın altındaki gök, yemyeşil bir denizin kenarındaki hayali bir ülkeyi meydana çıkarıyor; Çin evleri yükseliyordu; bunlardan biri ötekilerden ayrılıp uzaklaştı, önce iki başlı bir at, sonra da kollarını büken bir kadına benzedi...

Düşünüyordu Telegin: Hendekten çıkıp, rüyada olduğu gibi bacaklarını kımıldatıp bu harikalar ülkesine ulaşıverirdi. Böyle bir gö-

rüntü boşuna değildi, bu adamlar için, öldüresiye muharebenin arifesinde bir anlamı olması gerekirdi...

Sapojkof elini İvan İliç'in omuzuna koyarak:

— Hey, dedi, siyah bir kuzgun, mavi bir alan... Gözleri hayaller üzerine faltaşı gibi açmak saf idealizimdir... Birer sigara sarsak nasıl olur? Hastaneden bir paket tütün arakladım; ölmeden önce tüttürmek için saklıyordum...

Her zamanki gibi alaycı bir ifadeyle konuşuyordu, ama ağzının çevresindeki derin çizgilerde, kabarık gözlerinde derin bir hüzün vardı. İki adam birer sigara yaktılar. Telegin dumanı içine çekmiyordu: Sapojkof ise derin nefesler çekiyordu.

Telegin alçak sesle:

— Nerden aklına geldi eski ölüm duaları okumak? diye sordu.

— Ölümden korkuyorum da ondan... Kafama bir kurşun yemekten korkuyorum. Başka bir yerime isabet etse öldürmeyecek, ama başıma isabet etti mi, hesabım tamamdır. Baş nişan tahtası değil ki. Başka işe yarasın diye yaratmış Allah. Kafamın içini dolduran düşünceleri kaybedersem çok yazık olacak...

— Hepimiz korkuyoruz, Sergey Sergeyeviç. En iyisi düşünmemek...

— Acaba benim düşündüğüm şeyle sen de ilgilendin mi? Sapojkof anarşisttir; Sapojkof çok içer. İşte benim hakkımda bildiklerin... Ben de seni sanki camdan yapılmışsın gibi son kıvrımına kadar görüyorum. Yaşayan insanlara senin adına bir mektup ulaştırabilirim. Oysa sen aynı şeyi benim için yapamazsın... Ve buna da çok yazık... Ah İvan, imreniyorum sana...

— İmrenilecek nem var ki gerçekte?

— Avucumun içi gibi okuyorum seni: Görevine düşkün bir adamsın, aşkına sadıksın, kendi kendini eleştirebilen doğa üstü bir varlıksın. Son derece namuslu çalışan bir kişi ve iyinin iyisi bir çocuksun. Karın gençlik kurtlarını döktükten sonra seni taparcasına sevecek. Ve sonra hayatın başka bir nedenle daha da kolaylaşacak: Her durumla alışabilen bir insansın...

— İltifatına teşekkürler.

— Bana gelince İvan, geçen yaz Gimza'nın beni kurşuna dizdirmeyişine yanıyorum... Sabırsızlıktan titreyerek devrimi bekliyorduk.. Bir yığın fikir her taraftan hücuma geçmişti: İşte, deniyordu, sonu

özgürlüğün, felsefenin altın çağı! Ya sonra ne oldu? Yıkıntıyla, yıkıntıların en korkuncuyla karşılaştık. Allah belasını...

Avucunun içiyle alnına öylesine bir şaplak vurdu ki kasketi ensesine düştü...

— Bu fırsattan yararlanarak bütün insanlığa bir bildiri yayınlamak istiyorum, isterse kin dolu bir bildiri olsun. İnsanlığın iyiliği için değil –yerin dibine batsın iyilik– bilakis kötülüğü için... Ama müsveddeler hazır değil daha, yazamadım henüz... Kusura bakma...

Gece oluyordu. Yangın ufku sarmıştı; yangının dumanla karışık kırmızı alevleri, bilhassa güneyde, Sarepta taraflarında gittikçe genişliyordu. Alev içindeki köyle, son süratle ilerleyen düşmanın yolunu aydınlatıyordu. Telegin artık Sapojkof'u yarım yamalak dinliyordu. Çok uzaklarda, batı yönünde yeşil ışıklı aydınlatma fişekleri üçer üçer göğe yükseliyordu. Tıpkı ışıklı başlarını yukarı kaldıran yılanlar gibi.

Bu ışık cümbüşünü görmemek için direnen Sapojkof titrek sesiyle konuşuyordu. İvan İliç, elinde olmadan sırtının soğuk soğuk ürperdiğini hissediyordu.

— Ya da sadece karın doyurmak için yaşıyoruzdur! O zaman bir mermi kafamı parçalasın yeter. Haksız yere tüm evrene eşit büyüklükte zannetiğim beynimin bir sabun köpüğü gibi patlayıverdiğini görürüm... Hayat dediğin bir birim karbon, bir birim azotla, daha bilmem neden meydana gelmiştir... Basit moleküller karmaşık, daha karmaşık şeyleri, daha sonra da korkunç derecede çarpışık şeyleri meydana getirirler... Ondan sonra da, güm! Karbon, azot ve öteki değersiz şey de basit organizmalar halinde çözülmeye başlarlar. İşte olup olacağı bu. İvan, olup olacağı bu... Devrimin bir ilgisi yok bununla.

— Neler söylüyorsun sen Sergey Sergeyeviç? Amma da yaptın ha! İnsanı günlük yaşantının hüznü üzerine yükselten devrimden başkası değildir...

— Rahat bırak beni!.. Aslına bakarsan seninle konuşmuyorum ben. Senin devrimden anladığın şeyin modası çoktan geçmiştir!.. Ayaklar altında bir güzel ezilmiştir. Burnunun ucuna bakmayı bırak, daha ilerlere bak... Şu andan itibaren Sovyet Rusya, Korkunç İvan'dan önceki Rusya'nın kadrosuna dönüşmüştür... Yakında bütün yollar kemik yığınlarıyla bembeyaz olacak... Karbon, azot birimleri, hatta yarın buraya atlarıyla ulaşacak olanlar zafer türküleri söyleyecekler...

Ayakta dimdik duran Telegin, ellerini arkasına bağlamış, hiç konuşmuyordu. Yangın alevlerinin yansımasıyla kızaran yüzünü, karanlığın içinde fark etmek güçtü.

— İvan... Geleceğin insanının tüm evrene eşit büyüklükte olduğu inancını hiç kimse ve hiçbir şey engelleyemedikçe, hayali bir gelecek, büyük ve son özgürlük için yaşamak zahmete değmeyecek... Arkadaşlarımla konuşarak nice geceler sabahladım! Başımızın üstünde parıldayan yıldızların, Homer'in yaşadığı devirdeki yıldızlardan farkı yoktu. Kamp ateşleri, binlerce yıldır yolları aydınlatan ateşlerin aynı. Gelecek hakkındaki konuştuklarımı arkadaşlar dinliyor, bana güven veriyorlardı. Gözlerim yıldızları; süngüler odun ateşinin alevlerini yansıtıyordu... Arkadaşlarımın hepsi stepte can verdi... Alayımı zafere ulaştıramadım... Demek ki aldattım onları!

Sağ tarafta, elli adım kadar ötede bir nöbetçinin:

— Kimdir o? dediği duyuldu.

Sonra iki kişi alçak sesle konuştu. Telegin karanlığın içinde bir şeyler görmeye çalışarak döndü: Muhakkak bizimkilerden biri o tarafta nöbet bekleyen Gagin'in yanına sokulmuş olacaktı...

— İvan, gelecek dediğimiz şey uçsuz bucaksız Rus steplerinde söylenen bir peri masalı olmasın sakın? Bu gelecek ya gerçekleşmeyecekse? O zaman bütün dünya dehşete düşecek.

Sapojkof dokunacak kadar Telegin'e sokuldu ve mırıltıyla konuşmasına devam etti:

— Dehşet geldi çattı, kimseler ciddi olarak inanmıyor hâlâ ona. Şimdilik karşı koyma gücünü arıyor. İnsanlığı tüm yıkılışa sürükleyen dört yıl, başımıza geleceklerle karşılaştırılırsa çok önemsiz kalır. Yurdumuzda ve bütün dünyada devrimizin ezilmesi en esaslı şey olacak... O zaman ayrıntısız her kişinin silah altına alınacağı tam bir seferberlik yapılacak: Saçlar traş edilmiş, bileklere teneke künye levhaları takılmış... Kül yığını haline gelen dünyanın üzerine katmerlenmiş, başarıya ulaşmış dehşet havası çökecek... Bugünleri görmektense bir Kazağın kılıcı altında ölmeyi tercih ederim...

Telegin:

— Sergey Sergeyeviç, dedi, senin istirahate, tedaviye ihtiyacın var.

— Başka türlü karşılık beklemiyordum senden zaten!..

Gagin, uzun boylu, biraz kamburca bir askerin ardından çukura indi. Telegin, canını sıkan bu konuşmanın sona ermesinden memnun-

du. Çamur içinde, kaputunun bir eteği kopmuş, nedendir bilinmez başında bir Kazak kasketi bulunan asker, sanki bir haftadır gırtlağına kadar bataklığın içinde kalmışçasına boğuk, kalın bir sesle:

— Merhaba, komutan yoldaş, dedi. Nasılsınız? Merminiz var mı?

Telegin:

— Merhaba, diye karşılık verdi. Siz kimsiniz?

— Kaçalinski alayının bir bölüğü... Bataryalarınızın önündeki mevzileri tutma emirini aldım. Bölüğe ben komuta ediyorum.

— Tanıştığımıza memnun oldum. Ben de endişe ediyordum. Mevzileri kazdık, ama içinde bizi koruyacak kimse yok, diye...

— Biz işgal ettik işte. Yaralılarımız var. Bir kafile yaptık yaralılardan. Merkez komutanından ekmek istedik. Ellerinde ekmek kalmadığını, sabaha kadar beklememizin gerektiğini söyledi... Sabaha kadar bekleyin demek kolay... Erlerimiz üç gündür ağızlarına bir lokma ekmek koymadı... Sizde yok mu acaba? Adam başına birer dilim olsa, ekmeğin kokusunu alır hiç değilse askerlerim... Yarın veririz size... İsterseniz karşılık olarak bir inek veririz...

— İvan İliç...

Telegin döndü. Konuşulanları dinleyen Anisya bir gölge gibi yanlarına sokuldu.

— Üç günlük ekmek stoku yaptım. Onlarla bölüşebiliriz... Ben yarın gene bulurum...

Telegin gülümsedi:

— Mükemmel... Bölük komutanı yoldaşa dört somun ekmek verin...

Bölük komutanı bu kadar kolaylıkla ekmek verileceğini aklının ucundan geçirmiyordu. İnanmamış gibi:

— Sahi veriyor musun? diye sordu. Sağ olun!

Anisya somunları getirince, ikişer ikişer koltuğunun altına aldı. Ama hemen yanlarından ayrılmaya utandı. Uykusuzluktan titreyen bahriyeliler yanlarına sokulmuşlardı. Çamur içinde, lime lime elbiseli bölük komutanını seyrediyorlardı.

Bölük komutanı, bahriyelilere, on gün çember içinde kaldığı halde tek topunu ve tek yaralı arabasını kaybetmeyen alayının savaş başarılarını anlattı. Fakat bütün bunları öylesine anlaşılmaz, birbirini tutmaz cümlelerle anlatıyordu ki hayal kırıklığına uğrayan bahriyelilerin birçoğu yanından uzaklaştılar.

Soğuk bakışlarla bölük komutanına bakan Latugin:

— Git bir uyku çek, dedi. Sonra anlatırsın anlatacaklarını... Şu tarafta büyük bir ışık var, nedenini açıklar mısınız?

Latugin bu sözleri söylerken kolunu da Sarepta yönüne doğru uzattı.

İvan Gora:

— Biliyorum ne olduğunu, dedi. İstasyonda o taraftan gelen birini gördüm... Anlattığına göre General Danisof Sarepta'ya taarruz ediyormuş. Rus-Alman savaşında bile böylesine büyük bir ateş görmedik. Topçu her tarafı dövüyor, her şeyi yerle bir ediyor... Kazaklar sel çukurlarının dibinde sel gibi akıyor. Köpüklenmiş sakalları insana korku veriyor. Tam bir insan kırımı... Tutsak bile etmiyorlar... Morozof tümeni mevcudunun yarısını kaybetti. Düşman Volga'ya doğru vuruyor: Sarepta ile Çapurniki arasından geçmek istiyor. Allah selâmet versin!

Başıyla selam vererek bahriyelilerden müsaade istedi ve çukurdan çıktı.

Telegin:

— Alay komutanınız kim? diye sordu.

İvan Gora karanlıkta:

— Melşin, diye karşılık verdi. Piotr Nikolayeviç Melşin...

VI

Morozof tümeni beşinci kolu baskısı altında bütün gece ve ertesi gün Sarepta ile göl kenarında bulunan Çapurniki'ye doğru yavaş yavaş çekildi. Yüzlerce ceset ovayı doldurmuştu. General Denisof kızıllara nefes alacak zaman bırakmıyordu. Geri püskürtülen her hücumu bir yenisi izliyordu. Şarapneller ıslıklar çalarak siperlerin üzerinde patlıyor, yer sarsılıyor, muharipler toprak yığınlarının altında kalıyorlardı. Kazak topları susar susmaz, muharipler kan, kin ve acı dolu yüzlerini siperlerin üzerlerinden çıkarıyorlardı.

Tepelerin ardındaki sel çukurlarından ağır süvari grupları çıkıyor lav dalgaları halinde dört nala yayılıyor, atların nallarının altından toz bulutları yükseliyordu... Kazaklar kılıçlarını havada sallayıp, eski Tatar adetine uyarak keskin naralar atıyorlardı. Muhriplerden biri, geniş göğüslü sarı atlarla, bu atların yeleleri üzerine eğilmiş kara yağız süvarilerin dayanılmaz hücumlarından korkup kaçmaya kalka

cak olsa, derhal kılıçtan geçiriliyor, at nallarının altında eziliyordu...

Sarepta sebze bahçeleri ile Çapurniki kasabasının ambarlarına sıkıştırılmış olan Morozof tümeninin kanatları sıkı dayanıyorlardı; ama orta taraf Volga'ya doğru çukurlaşıyordu. Tıpkı ağır bir yük kaldıran kol adalelerinin gerilmesi gibi. Hem de gözünün yaşına bakmadan...

Tümen komutanı, yanında komiseri, emir subayı, emir erleri olduğu halde, merkezde birinci hatta, yere çökmüş hayvanlarının arkasında diz çökmüş duruyordu. Öldürülenlerle yaralananların yerine, gittikçe zayıflayan ve yan kanatlardan aldığı takviye birliklerini sürüyordu. Ama ordu komutanından takviye istemiyordu: Çaritsin'de alınacak hiçbir şey kalmamıştı.

O sabah başlıca savunma hattının üzerine bir felâket çökmüştü: Civar köy ve kasabalardan seferber edilmiş olan Birinci ve İkinci köylü alayları birden siperlerinden çıkmış, tüfeklerini başlarının üzerine kaldırarak beyazlara teslim olmaya gitmişlerdi. Birinci alay karargâhında, seyyar mutfağın önünde toplanan birlik komutanları, alay komiseri ile komünistlerin etrafını çevirip yakından ateş etmek suretiyle öldürmüşlerdi.

Aynı anda İkinci alay da komutan, komiser ve birçok komünist kurşuna dizilmişlerdi. Sadece iki bölük bu kışkırtmaya katılmamış, teslim olmak için beyaz bayrak açarak koşan hainlerin üzerine ateş açmışlardı.. Mamontof'un avcı erleri, uzaktan gelen bu insan kalabalığını görünce, saldırıya kalktıklarını zannetmiş, üzerlerine güçlü bir ateş açmışlardı. İki köylü alayının yağmurdan kaçıp doluya tutulan erleri şaşkına dönmüş, silahlarını atıp geri dönmüşlerdi. Hemen etraftan çevrilip götürüldüler. Cephenin hemen beş kilometrelik bir kısmı askerden yana boş kalmıştı.

Çaritsin'de makine ve silah fabrikalarının, bıçkı atölyelerinin canavar düdükleri durmadan ötüyor, alarm veriyordu. Askeri Konsey tarafından acele gönderilen komünistler atölyeden atölyeye koşuyorlardı:

— Arkadaşlar, diyorlardı, bırakın çalışmayı, silahlarınızı kapıp cepheyi kurtarmaya gidin!

İşçiler –o zaman fabrikalarda sadece yaşlılar, sakatlar ve çocuk denecek yaşta delikanlılar vardı– işlerini bırakıyor, aletlerini yerleştirip makineleri durduruyor, demir ocaklarını söndürüyor, özel silahlarının saklandığı depolara koşuyorlardı. Nizamiye kapısından geçip sıra oluyor ve gara yollanıyorlardı.

Mahallelerde işçilerin anaları ile karıları evlerinden fırlıyor, yola çıkanların ellerine yiyecek çıkınlarını tutuşturuyorlardı. Aralarından birçokları da, düzensiz yürüyen müfrezeleri gara kadar takip ediyorlardı. Birçokları da daha uzaklara, mevzilere kadar gittiler. Mevzilere varan anneleri ile karıları uzun süre tepelerin üzerinde, ordu komutanı gelip de evlerine dönmelerini yalvarıncaya kadar kaldılar. Ordu komutanı, bir faydaları olmayacağını bilakis tepelerin üzerinde Mamontof'un avcılarına hedef olarak sıkıntı vereceklerini söyledi.

Gün sona ermeden Çaritsinli üç bin işçi, beyazların sızmaya başladıkları cephenin gediğini kapattılar. Beyazlara büyük kayıplar verdirerek geri püskürttüler.

Bu sırada Morozof tümeni, beyaz süvarilerle piyadelerinin o ana kadar görülmedik derecede kinli saldırılarına hedef oluyorlardı. Tümenin orta kısmı hemen hemen Volga'ya kadar sıkıştırılmıştı. Obüs mermileri Sarepta sokaklarında patlamaya başlamıştı bile. Çapurn iki kasabası alevler içindeydi. Yangın evlerin çatılarını sarıyor, gölün kenarındaki sazlar ateş alıyordu.

Güneş batmaya başlamıştı. Tümen komutanı dürbünle ovayı gözetliyordu. Kazak sotnialarının toplandıklarını, sonra açıldıklarını açıktan açığa kafa tutarcasma yeniden toplandıklarını görüyordu Atların çevik hareketlerine bakılacak olursa bunlar son bir taarruza kalkacak olan taze kuvvetlerdi. Güneşin battığı o andaki duruma göre, Morozof tümeni, başında komutanları olduğu halde sıkı bir şekil de tarih alanında ilerleyecekti.

General dürbünü çekti gözünden, kıvrık uçlu piposunu çıkardı içine Saratof kaba tütününden bir tutam koydu. Ceplerini yokladı kibriti kalmamıştı. Sağına soluna bakındı, ilerde, birkaç adım ötede muharipler bir toprak yığınının önünde cansız yatıyorlardı; birinin yan tarafında, ceketinin üzerinde gittikçe genişleyen bir siyah lek vardı; bir başkası, yanağını tüfeğinin dipçiğine dayamış, bir çılgın gibi hırlıyordu.

Komutan küçük piposunu yere attı; pipo bir pelin fidanının için yuvarlandı. Dürbünü tekrar aldı. Elinde olmayan bir titreme ellerini sarstı...

Güneybatıda yeni süvari yığmakları vardı... Bu süvariler, o pipo sunu doldururken kim bilir nereden çıkmışlardı... Tepelerin ardında binlerce süvari, güneşin yatık ışınlarının aydınlattığı toz bulutları

kaldırarak meydana çıkıyorlardı. Böylesi bir güç bir hamlede tümeni ezip geçerdi!.. Komutan bir an dürbünü gözlerinden çekti.

Siperlerde bir sessizlik vardı. Tetikte duran muharipler dimdik ayağa kalkmış, silahlarını sımsıkı tutuyorlardı. Komutan erlerine canıyakın bir söz söylemek için ağzını bile açmaya vakit bulamadan uzaktan top sesleri gümbürdemeye başladı. Komutan dürbünü tekrar gözlerine götürdü. Hay Allah, bir iş vardı bunda! Toplanan Kazakların yakınında on kadar mermi patladı... Kazaklar bir lav seli gibi akmak için çabucak dört nala kalkıp dağıldılar; bu kalabalığın arasından atamanın sancağı yükseldi. Sık safları ürküntüden dağılan Kazaklar, tepelerin üzerinden akan süvari kalabalığını karşılamak için döndüler. Ama bir yandan geriliyor, bir yandan dönüş için düzen almaya çalışıyorlardı.

Atlar birden ileri fırladı: Ovadan gelenlerle tepelerden akanların iki lav seli birbirine yaklaşıp iç içe girdi. Muazzam bir toz bulutu muharebe alanının üzerinde yükseldi...

Tümen komutanı dürbününden Kazak avcılarının paniğe kapılıp kaçmaya başladıklarını gördü...

"Bak hele, diye düşündü, tevekkeli Askeri Konsey telefonda son damla kan akıtılıncaya kadar savunmaya devam edilmesinde ısrar ediyordu... Yanılmıyorsam bunlar imdada gelen Dimitri Şelest'in çelik tümeni olacak..."

Kazakları darmadağın eden süvarilerin ardından, çelik tümenin tepelerin üzerinden akan avcılarını gördü. Daha ilerde, ufuk çizgisinde, tozu dumana katarak gelen develer, arabalar, kalabalık fark ediliyordu. Tümenin peşinden gelen muazzam ağırlık kollarıydı bunlar. Sonradan öğrenildiğine göre binlerce pud buğday, fıçılarla alkol, yüzlerce mülteci ile inek ve koyun sürüleri vardı ağırlık kollarında...

Kazaklar bu muharebede büyük kayıplar verdiler. Bozguna uğrayan beyaz süvariler batıya doğru çekildiler. Çelik tümenle Morozof'un adamlarının ateşi arasında kalan piyadelerin büyük bir kısmı öldürüldü; bir kısmı da teslim oldu.

Her şey sona erdiği zaman –muharebe bir saat sürmüştü– Morozof atına bindi, insan ve hayvan cesetleriyle dolu ovayı dolaştı. Sağda solda topraktan dumanlar çıkıyor, yaralılar inliyorlardı.

Bir grup atlı generale doğru dört nala geliyordu. Grubun en başında geleni ve Kuban modasına uygun giyinmiş olanının göğsünde gü-

müş fişeklikler, karnının üzerinde büyük bir kama, sırtında da kapşon başlık vardı. Yağız atını öne sürdü. Tümen komutanının önüne gelince hayvanı durdurdu ve otoriter, sert bir sesle:

— Merhaba yoldaş, dedi kimsiniz?

— Morozof. Don Tümeninin komutanı. Merhaba yoldaş. Ya siz kimsiniz?

Atlı alaylı bir ifadeyle:

— Ben mi kimim? dedi. İyi baksanıza. Onbirinci Ordu komutanının kanun dışı ilan edip Novinnomiskaya'da kurşuna dizilmesini emrettiği adam. Gördüğünüz gibi Çaritsin'den geliyorum, yanılmıyorsam tam zamanında gelmişim...

Bu uzun ve övüngen nutuk tümen komutanının hoşuna gitmemişti. Asık suratlı bir ifadeyle:

— Demek Dimitri Şelest'siniz, dedi.

— Doğduğumdan beri böyle çağırırlar beni. Haydi bakalım telefon nerede göster, Askeri Konseyle konuşmak istiyorum.

— Daha önce konuşmuştum ben. Askeri Konseyin haberi var.

Dimitri Şelest yukardan bakan bir ifadeyle:

— Senin konuşman ne ifade eder benim için? dedi. Benim sesimi duysunlar!

Sonra atını öylesine kuvvetle mahmuzladı ki hayvan olanca hızıyla ileri atıldı.

VII

Aynı akşam geç vakit İvan İliç albay Malşin'e bir pusula gönderdi: "Piotr Nikolayeviç, ben buradayım, görüşsek iyi olur..."

Melşin aynı ulakla karşılık verdi: "Çok memnun oldum, serbest kalır kalmaz geleceğim. Sana anlatacak çok şeyim var. Unutmadan söyleyeyim, ... ın da burada..."

Mektup karanlıkta mı yazılmıştı, yoksa yazılırken kalem mi kırılmıştı, bilinmez, İvan İliç kibrit üstüne kibrit çaktığı halde son cümledeki kelimeyi sökemedi...

Melşin gelmedi. Gece yarısından sonra aydınlatma fişekleri stebin üzerinde parladı durdu. Batarya hazırlık emri aldı.

İvan İliç erlere:

— Bu defa sahiden başlıyor arkadaşlar, dedi. Unutmayalım, öyle hareket edeceğiz ki tek mermi boşa atılmış olmasın... Sonra ordu ko-

mutanının emrini de hatırlıyorsunuz değil mi? Tek adım geri çekilmek yok. Muharebede her şey başa gelebilir, değil mi? ("Hey Allah, nerden de dilime takıldı şu: Değil mi? Değil mi?") 1915'te Rus birliklerinin arkasına makineli tüfekleri yerleştiriyorlardı. Generaller, mujiklerden Çar babaları için kanlarını akıtmalarından başka bir şey beklemiyorlardı. Çar Nikola'yı çelenklerle süslemek için pek iştahlı değillerdi askerler. Ama Rusya gene de bizim yurdumuzdu... O savaşta Rus süngü hücumlarından daha korkunç bir şey olamazdı...

Latugin birden boğuk bir sesle:

— Neden bunları anlatıyorsun şef? diye sordu. Ne faydası var bu sözlerin?

İvan İliç duymazlıktan geldi:

— Bugün arkamızda makineli tüfekler yok... Her birimiz için ölümden de korkunç olan şey devrime ihanettir, delinmesin diye postumuzu korumaya çalışmaktır... Toprak ayağımızın altında kaynamaya başladığı zaman karar saati gelip çatmış demektir. O saatte güçlü olmak gerekir: İşte ordu komutanının emrini böyle anlamak gerekir. Bazı insanların korku nedir bilmediği ileri sürülür... Doğru değildir bu... Korku vardır, her yerde başkaldırır. Ama o korkuyu yenmek gerekir... Utanç korkudan daha güçlüdür... Latugin yoldaş size bunları söylüyorsam, aramızda ciddi muharebelere alışık olmayanların bulunmasındandır... Bazılarının sinirleri zayıftır... Bazen en tecrübeli insan bile korkuya kapılabilir... Örneğin ben komutanınız olarak, zayıflık belirtileri gösterip de bataryadan uzaklaşacak olursam beni hemen orada vurmanızı emrediyorum... Ben de kaçmak isteyeni vururum, değil mi ama... Benim söyleyeceklerim bu kadar... Gün doğuncaya kadar sigara içmek yasak...

Bir defa daha öksürdü, bir süre topların arkasından aşağı yukarı dolaştı. Birçok şeyler söylemek istemiş, ama başaramamıştı.

— Konuşmanızı yasak etmedim arkadaşlar...

Latugin yeniden seslendi:

— Telegin yoldaş!

İvan İliç elleri arkasında yaklaştı.

— Askerlik görevimi yapmadan önce tam bir serseri hayatı sürdüm... Üstümde başımda hiçbir şey yoktu. Yalınayaktım... Hamallık yaptım, tacirlerin yanında odun kırdım, helâ temizledim. Hatta bir başpiskoposun yanında seyislik yaptım, ama Kardinal hazretlerine

kızdım, çünkü bana lahana çorbası yerine sulu çorba veriyordu... Bir süre hırsızlarla çalıştım... Görmediğim şey kalmadı! Ah! Ne hayvandım ben, ne kavgacının biriydim. İçki içtiğim zaman kaç defa ölesiye dayak yedim, bayılıncaya kadar...

Baykof:

— Bahse girerim kadın yüzünden dayak yemişsindir, dedi.

Kalın ve sık sakallarının arasındaki beyaz dişleri, uzakta patlayan bir hava fişeğinin aydınlığında parıldadı.

— Kadm yüzünden de dayak yediğim oldu... Ama benim söylemek istediğim o değil... Söylenmesi gerekeni söylemedin Telegin yoldaş. Konunun evresinde dolaştın durdun, ama bir türlü içine giremedin... Devrim görevinden söz ettin değil mi? Bak burada haklısın. Peki ama gönüllü olarak neden yüklendik bu görevi? Cevap ver. Biliyor musun yoksa? Sen bizim sade suya çorbamızı içmedin de ondan... Bizim ise canımıza tak dedirttiler, hırpaladılar, ruhumuzu boşalttılar. Yeyüzünde hiçbir hayvan bize reva görülen muameleye tahammül edemezdi... Bizim yerimizde uzun süredir kesilmiş at gibi dudağı sarkmış sen olsaydın tasmayı çekerdin. Dur, kızma, dostça konuşuyoruz, erkekçe konuşuyoruz. Neden benim anamın hayatı boyunca başkalarının evinde imanı gevredi? Yunan Kraliçesinden neden daha kötü durumdaydı?

Baykof gene söze karıştı.

— Hoppala zeybek! Gene salladı! 1913'te Atina'da Yunan kraliçesini görmüştük... İhtiyacın vardı bunu hatırlatmaya sanki...

— Neden babam bir domuz gibi yaşıyordu? Muhafızlar onu bir tarlada bayıltıncaya kadar dövdüler, üzerine de tükürdüler. Neden benim adım "köpoğlu köpek"ti?

Şarigin dizlerinin üzerinde doğruldu. Mermi yığınlarının yanındaki yerine oturmuştu. Latugin'in sözünü keserek:

— Latugin, dedi, karmakarışık bir konuşmaya girdin. "Köpoğlu köpeğin" ne ilgisi var burada? Ya Yunan kraliçesi? Bütün bunlar çok daha üstün düşünceler. Sorunun esası sınıf kavgasıdır. Kim olduğunu öğrenmen için kendi kendini tarif etmen gerekir. Ya bir proletaryasın, ya da çevresinden kopmuş biri...

Latugin, Şarigin'e sert bir ifadeyle:

— Cehennem ol başımdan, diye bağırdı. Ben tabiatın kralıyım. Anlıyor musun? Belki çok gençsin de onun için anlamıyorsundur,

ha?.. Bir kitapta okuduğuma göre insan tabiatın kralıymış. İşte ben de bu yüzden burada, bu topun yanında bulunuyorum. Tabiatın kralı aramızda yaşıyor. Ödev, ödev, korku, korku! Anladık yahu! Bugün makineli tüfek şeridimi Allahın üzerine boşaltacağım –general Momontov'dan da biraz fazla– al sana üstün düşüncelerini! Kazakların kıkırdaklarını dişlerimle koparacağım...

Sahra telefonunun yanında duran Sapojkof, sığınağından seslendi:

— Susun arkadaşlar! Sarepta önünde muazzam bir zafer kazanmışız. Beyazların iki süvari alayı ile bir piyade alayı bozguna uğratılmış. Bin beş yüzünü öldürmüşler, sekiz yüzünü tutsak etmişler...

Sarepta önlerinde kazanılan zaferin haberi kısa zamanda bütün cepheye yayıldı.

Beşinci kolun taarruzu ile kızıllardan ayrılan onuncu ordunun birliklerinden biri, Budiyoni'nin süvari tugayı Salk steplerinde, Çaritsin yönüne doğru kendine yol açıyordu. Yürüyüş çok zahmetli olmuş, askerlerle atlar çok yorulmuşlardı. Küçük bir demiryol istasyonunda tugay tesadüfen Morozof tümeninin karargâhı ile telefon görüşmesi yapabildi.

Telefonda neşeli bir ses, sözlerini Rus halk atasözleriyle süsleyerek bağırdı:

— Siz ayakta uyuyorsunuz galiba! Sarepta önünde, pis hayvanların iki süvari tümenini, börek keser gibi doğradığımızdan haberiniz yok mu? Gelin de tutsakları sayın...

Oldukça mubalağalı bir şekilde anlatılan bu haberi öğrenen tugay mensupları, ağırlık kollarını kuvvetli bir muhafız birliğine bırakıp günde yüz verst yol alacak şekilde mecburi yürüyüşle kuzey yönüne, general Denisof'un pis hayvanlarını karşılamaya gittiler.

Oysa ki Sarepta önünde kazanılan zafer salt yöresel bir zaferdi. Çaritsin'in belli başlı mevzileri nefes almaya bile vakit bulamadılar. Tamamen aksine, durum daha da ağırlaştı. Mamontof elini çabuk tutarak iki köylü alayının kendisi için uygun olanından yararlanmasını bildi. Geceleyin taarruz kollarını birleştirdi ve şafakla beraber zayıf işçi müfrezelerinin derme çatma tuttuğu en zayıf nokta olan beş verstlik bu bölge üzerine bütün gücüyle yüklendi.

Don ordusunun en seçkin birliklerinin üzerinde ilerlediği ova batıdan doğuya iki derin vadiyle kesilmişti. Bu vadiler cephe hattını kesiyor ve şehre kadar uzanıyordu. Kazak süvarileri bu vadilerden kızıl

mevzilerine yaklaşmayı kuruyorlardı. Bütün ovaya, karınca yuvalarını andıran bir biçimde küçük tepeler serpilmişti: Bunlar sürünerek ilerleyen piyadelerdi. Piyadelerin önünde, ardında tırtıl tekerlekli muazzam tanklar devinip duruyordu. Uçaklar topçu bataryaları ile Çaritsin'den gelip Çaritsen'e giden ulaştırma kolları üzerinde uçuyorlardı. Attıkları armut şeklindeki küçük bombalar zorlu bir şekilde patlıyordu.

Mamontof'un zırhlı treni ufukta dumanları tüte tüte gidiyordu. Sağında solunda Kazak köylerinin bir sürü arabası poyra poyraya vermiş, birliklerinin hemen ardından geliyorlardı. Kazak tüccarlar şimdiden şehrin kiliselerinin kubbelerini, fabrika bacalarını, kenar mahalleleri ateşe veren yangının dumanlarını görüyorlardı. Duman, yağ ve katran kokan bu adamlar gözlerini dikmiş, durmadan bakıyorlardı: Çatık kaşlarının altındaki gözlerinde açgözlülük parıldıyordu.

Havayı yaran obüs mermileri stebin üzerinden uçuyor, kızılların pekiştirilmiş savunma hattını çatal içine alıp toprak yığınlarını havaya fırlatıp, tekrar yere düşürüyorlardı.

Kulakları yırtan çığlıklar atan Kazak süvarileri derin sel çukurlarından birinden çıkıveriyorlardı. Hiçbir şey bu Kazakları durduramıyordu. Sarhoş insanların gözüpekliğiyle tel örgülerin arasından siperlere çullanıyorlardı.

Öldürücü karanlıkların gözlerini kör ettiği, dört nala yoluna devam edip kılıcı havayı yararken bir mermiye hedef olan Kazak, sanki bir kahkaha nöbetine yakalanmışçasına ürken ve yana sapan hayvandan aşağı yuvarlanıyordu.

Avcı hatları sürünerek ilerliyor, saldırıyorlardı. Kızılların siperleri yanında, göğüs göğüse muharebede süvarilerle piyadeler birbirlerine karışıyorlardı. Mamontof bütün Kazaklara, birbirlerini tanımaları için kasketlerine beyaz bir şerit bağlamaları emrini vermişti: Muharebenin gözleri karartan ateşi içinde birbirlerini boğazlayabilirlerdi. Muharebe öylesine zorluydu ki, iki tarafta da çarpışanlar Rus'tu... Kimileri o güne kadar denenmemiş, yeni; ötekilerse mevcut düzenin korunması için savaşıyorlardı.

Her defasında taarruz dalgaları, kızılların uçan trenleriyle püskürtülüyordu. Çaritsin fabrikalarında aceleyle yapılan bu trenler, ortasında lokomotif bulunan iki benzin vagonundan, ya da iki düz vagondan meydana geliyordu. Bu trenler şehir çevresindeki demiryo-

lunda durmadan hareket ediyor, kâh cephenin arkasından, kâh önünden geçiyordu. Makineli tüfek ve toplarla gereçlendirilen bu trenler, bazen eskimiş küçük lokomotiflerin verebileceği gücü zorlayarak, göğüs göğüse savaşan en sık kalabalığın arasına giriyordu.

Aceleyle yapılmış bu trenler aynı zamanda patlayan bombalar arasında yıkık raylar üzerinde dolaşıp siperlere su, ekmek ve cephane taşıyorlardı.

* * *

— Yat!

Patlama öylesine güçlü olmuştu ki ortalık birden karardı, adamlar yere yapıştılar. Hemen ardından da havaya fırlayan toprak kesekleri adamların elleriyle korumaya çalıştıkları başlarına ve sırtlarına patır patır dökülüyordu.

Bir sıçrayışta ayağa fırlayan Telegin:

— Top başına!.. Numara say!.. diye bağırdı.

Toz bulutunun arasından hayal meyal bir topun tekerleğinin havaya kalktığını ve adamların topa doğu öfkeli öfkeli koştuklarını gördü...

"Hepsi yaşıyor: Latugin, Baykof, Gagin, Zaduyviter... Şarigin yok... Evet, o da sağ... İkinci topta bir zarar yok: Peçiyonkin, Vlasof, İvanof... başını sallıyor..."

Toprak yığınının altında kalan Sapojkof toprak keseklerinin arasından başını ve telefonu çıkararak:

— Daha sola, altı milyem, yükseklik altı sıfır. Batarya, ateş! diye bağırdı.

Telegin ağzındaki tozu püskürterek komutu tekrarladı. Şarigin mermiyi Baykof'a fırlattı. Baykof tapayı ayarladı, mermiyi Gagin'e aktardı. Zaduyviter topun kamasını açtı. Latugin, yükseklik ve yan aracı ayarladı, kolunu kaldırdı:

— Teş!..

Topla sarsılıyor, mermileri havayı yararak uçuyordu... Top numara erlerinin acele acele koşuşturmaları birden duruyor, durdurulmuş bir sinema filmini andırıyordu... Sonra ortalık tekrar kararıyor, hemen yakında, toprakta bir şimşek çakıyordu.

— Yat!

Ve her şey yeniden başlıyordu: Patlama, toprakların havaya yükselmesi, solunum darlığı duygusu... Erler öfkeden çılgına dönmüşler-

di. Damarları nerdeyse patlayacak gibi oluyordu... Ama karşı taraf bol bol mermi atarken buradakiler ellerinde kalan mermileri saymak zorunda olduklarına göre ellerinden ne gelirdi ki?

Bu bombardımanda Latugin yaralandı. Yere oturmuş, dişlerini gıcırdatıyordu. Anisya yumuşak fakat çevik hareketlerle etrafında dönüp duruyordu. Nerede saklanıyordu Anisya? Gerektiği anda nereden çıkıyoru? Sır. Latugin'in bahriyeli kaputunu, gömleğini çabucak çıkarıp omuzunu pansuman etti.

— Hadi, dedi, çömel şuraya benim zavallı yavrum. Sargı yuvasına götüreyim.

Beline kadar çıplak ve kana bulanmış olan Latugin sanki bütün kıkırdakları kırılmışçasına dişlerini göstererek Anisya'yı itti ve topa doğru atıldı.

Bu dengesiz topçu düellosunun başından beri öfke bu adamların bütün benliğini sarmıştı. Sapojkof ellerinde kalan mermi sayısını grup komutanına bildirmiş, cevap bekliyordu. Kan çanağı içindeki gözlerinden akan yaşlar yavaş yavaş yüzünden süzülüyordu. Arada sırada mikrotelefonu kulağından çekip üflüyordu.

Havada da bir şeyler oluvermişti birden. Öylesine etkili bir sessizlik kapladı ki her yeri, kulak zarları titreşmeye başladı. Endişelenen Telegin, tam zamanında sürünerek siperin üzerine çıktı...

Genel taarruz başlıyordu. Kazak süvarileri ile piyadelerin karanlık yığınlarını gözle görmek mümkündü. Sağda solda işleme sırmalı sancaklar dalgalanıyordu. Sancakların yanında, kızıl bataryalarının gözleri önünde, arazide birlikleri takdis eden, otomobillerle getirilmiş papazlar da vardı...

Bahriyeliler de siperin üzerine yatmış, nefes almadan seyrediyorlardı.

Arkadaşlarını güldürmek isteyen Baykof:

— Şu meleklerin üzerine yakından bir ateş etseydik ne iyi olurdu! dedi.

Ama kimse gülmedi bu sözlere.

Latugin, kısa, buyuran bir sesle:

— Komutan, dedi, topları açığa çıkarsak, ne dersin? Çünkü burada, siperin içinde kapana girmiş sıçandan farksızız...

— Koşum hayvanları olmadan başaramayız bu işi, Latugin.

— Başarırız, merak etmeyin...

Şarigin dayanamayıp araya girdi:

— Hakkın yok, batarya komutanıyla tartışmaya hakkın yok, muharebe alanında tartışamazsın. Anarşi derler bu senin yaptığına!

Şarigin'in araya karışması öylesine ani, öylesine tuhaf, öylesine çocukça olmuştu ki bütün bahriyeliler soğuk soğuk baktılar. Şarigin avuçlarına kum doldurup bütün gücüyle yüzüne sürttü. Sonra topun yanındaki yerini aldı, kımıldamadan durdu: Sadece, kıpkırmızı olmuş yanaklarının üzerindeki kirpikleri titreşiyordu.

Telegin siper duvarından inip topa sokuldu, tekerleğinden tuttu.

— Arkadaşlar, dedi, Latugin'in teklifi akla uygun... Her ne pahasına olursa olsun buradaki toprağı kaldıralım...

O ana kadar Telegin'in hareketlerini seyreden bahriyeliler sessizce küreklerini aldılar ve siperin duvarını, topun kolaylıkla çıkarılacağı yönünü kazmaya başladılar.

Sapojkof boğazını yırtarcasına bağırdı:

— Telegin! Grup komutanı, görerek ateş için topları kendi gücünüzle açığa çıkarıp çıkaramayacağınızı soruyor.

— Çıkarabileceğimiz cevabını ver.

Telegin sakin, kendinden emin bir ifadeyle söylemişti bu sözleri. Yaralı omzunun dayanılmaz acısına, sargısından kan sızmasına rağmen kürek sallayan Latugin Baykof'a bir dirsek vurdu:

— Hoşuma gidiyor şu aydınlar, dedi. Sen ne dersin?

Baykof:

— Kalburla su taşımaları gerektiğinde, mujiklerin yanında çok şey öğrenirler, dedi.

Cehennem ateşini andıran bir patlamayla çevrenin sessizliği bozuldu. Telegin siper duvarına doğru atıldı. Bütün ova ilerleyen birliklerle dolmuştu.

Sağ taraftan, o günlerde meşhur olan Alabiyef'in komutasındaki uçan zırhlı trenler, demiryolunun biraz yüksek yolu üzerinde kırmızı dumanlar çıkarıp, homurdanarak, ters yönden son süratle ilerliyorlardı.

İvan İliç'in dikkati en yakın savunma hattına takılmıştı: Kaçalinski alayının bölüğü, muntazam siperler yerine aceleyle kazılmış küçük çukurlarda, tel örgülerin ötesinde tam siper yapmıştı. Bölüğe doğru tek atlı bir saka arabası gidiyordu. At, gümbürtüden ürkerek çifte attı ve geri döndü. Su fıçısını devirip arabayı peşinden sürükleyerek kaçmaya başladı.

Telegin bir gün önce gördüğü uzun boylu adamı fark etti. İvan Gora'ydı bu adam. Dans eder gibi öne eğilmiş, siperlerin boyunca koşuyordu. Bir yandan koşuyor, bir yandan da erlere mermi bağlarını dağıtıyordu: Sonuncu şarjörleri...

Öndeki bölükle Telegin'in bataryasının solundan, yarım versten daha yakın bir mesafeden cephe hattını ikiye bölen ve şehre kadar uzanan sel çukuru geçiyordu. Bu çukur bütün gün ateş altına alınmıştı. Bu çukurdan faydalanan Kazak süvari birlikleri, daha uzak mesafelere görünmeden ulaşmak imkânını buluyorlardı.

Telegin, İvan Gora'nın muharipleri arasında endişeli bir kıpırdanış gördü: Kazakların çukurun derinliklerinden sızıp siperlerin arkasına sarkmak, bataryaya yandan taarruz edip perişan etmek istediklerini anladı. Tahmininde yanılmamıştı...

Süvariler savunma hattının hemen yanında çukurdan çıkıverdiler. Çabucak savaş düzeni alıp bir kısmı İvan Gora'yı kuşatmak için döndü; ötekiler bataryanın üzerine saldırdılar.

Telegin toplara doğru koştu. Bahriyeliler ahlaya uflaya, küfredip lanetler savurarak topun birini çukurdan şevin üzerine çıkarıyorlardı. Aksi gibi topun tekerlekleri kuma saplanmıştı.

Telegin elinden geldiği kadar sakin bir sesle:

— Kazaklar geliyor! dedi. Haydi, hop!

Kendisi de bir tekerleğe yapışıp dayandı, bel kemiği çatırdadı.

— Çabuk, demir kesme mermiyi manluya sürün!

Bahriyeliler de, Kazakların boğazlanan hayvanlar gibi vahşi sesler çıkardıklarını duymuşlardı. Gagin kundağın altına kayıp omuzlarının üzerine kaldırarak:

— Haydi, beraber-r-r-! diye bağırdı.

Topu kumdan söktüler. Top tümseğin üzerine çıkmış, yana yatmış, namlusu yere bakıyordu. Hemen düzelttiler. Gagin iri ellerinin arasına obüs mermisini aldı, hiç telaşlanmadan namluya sürdü.

Atlarının yeleleri üzerine yatmış otuz kadar süvari kılıçlarını havada sallayarak dört nala bataryaya yaklaşıyorlardı. Topun namlusundan bir alev fışkırıp demir kesmeler fırlayınca atların birçoğu şaha kalktı, ötekiler de ters yüzü kaçtılar. Ama atlarına hakim olamayan on kadar süvari şevin üzerine çıkmıştı bile.

İşte o anda birikmiş bütün kin boşalıverdi. Çıplak gövdeli Latugin boğuk bir çığlık attı, en önde atılıp eğri kasaturasını, siyah üni-

formalı, gümüş kemerli Kazak süvarinin karnına soktu... Zaduyviter bir atın altına düşmüştü. Çaresizlikten önce atın karnını yardı süngüsüyle. Üzerindeki süvari daha yere inme imkânını bulamadan Zaduyviterin süngüsü onun da karnını yardı.

Üzerine çullanan kılıç darbesinden sakınan Gagin yapılı bir süvari teğmeni ile tutuşmuştu: Biri Novgorod asıllı, öteki Don bölgesinden iki dev yapılı adam boğuşmaya başladılar. Gagin süvariyi atın eyerinden söküp almış, yere yıkmıştı.

Öteki numara erleri de topu siper alıp tüfekleriyle ateş açmışlardı. Telegin bile gayet sakin ve yavaş hareketlerle –bu gibi durumlarda daima böyleydi. Heyecan çok daha sonra, olayı yeniden hatırladığı zaman başlıyordu– tabancasının tetiğine basıyordu.

Çarpışma kısa sürdü: Dört Kazak şevin üzerinde cansız yatıyordu. Attan inmiş ikisi kaçmak istediler, ama yaylım ateşle yıkıldılar.

Öncekiler gibi sonuncu saldırı da püskürtülmüştü. Beyazlar kızıl cepheyi yarmayı başaramamışlardı. Sadece en zayıf bir noktada, Kazak piyade kolları ile kızıl tümen arasından derinliklere sızabilmişlerdi.

Akşam oluyordu. Topların ağzı ateş gibi yanıyor, hayvanlar bitkinlikten kırılıyordu. Süvariler hırslanmış, ağızları köpük saçıyordu. Piyadeleri siperlerinin arkasından çıkarmak gittikçe güçleşiyordu. Muharebe sona ermişti. Yaralıları toplayan sedyecilerden başka kimselerin kalmadığı ovada silah sesleri gittikçe azalıyordu.

Saka arabalarıyla ekmek ve karpuz yüklü arabalar siperlere ve bataryalara doğru yol alıyorlardı. Aynı arabalar dönüşte yaralıları götürüyorlardı.

Onuncu Ordunun bütün birliklerindeki kayıp sayısı korkunç denecek derecede çoktu. Asıl feci olan şey o gün son yedeklerin de tüketilmiş olmasıydı: Artık şehrin verebileceği bir şey kalmamıştı.

Ordu komutanı, Voroponovo garında duran vagonuna atla dönüyordu. Atından inerken, kendisine doğru gelen iki adama göz attı: Gelenlerden biri, iri yarı, sakallı, kırmızı yüzlü, Telegin'in bataryası yanında aydınlarla tartışan ordu topçu komutanı; öteki de muharebe heyecanını hâlâ üzerinden atamamış olan zırhlı trenler komutanı Alabiyefti. Barikatlardan gelen bir üniversite öğrencisi hali vardı üzerinde.

İkisi de ordu komutanının bakışına gülümsemeyle karşılık verdiler. O gün birliklerin arasına girerek süngü muharebesini idare eden komutanlarının birinci hattan döndüğünü görmekten memnundular.

Komutanın paltosu mermi yağmurundan delik deşik olmuştu. Boynuna çaprazlama astığı karabinin kundağı kırılmıştı.

Ordu komutanı salon vagonuna geçti ve su istedi. Birkaç çanak içtikten sonra sigara istedi. Sigarasından bir nefes çekti, kuru gözlerini bir buğu kapladı. Sigarayı masanın kenarına koydu, haber raporlarını önüne çekti, inceledi. Evet, kayıplar ciddi denecek kadar çoktu, korkunçtu. Ertesi gün için az, çok az cephane kalmıştı. Bir haritayı açtı. Üç adam haritanın üzerine eğildiler.

Ordu komutanı, kalemini cephe hattını çizerek yavaşça haritanın üzerinde kaydırdı. O gün cephe hattı çok az ve önemsiz bir şekilde çukurlaşmıştı. Hatta Sarepta önlerinde beyazlara doğru bir hayli ilerlenmişti, ama bir gün önce köylü alaylarının beyazlara teslim olmak istedikleri bölgede cephe hattı Çaritsin yönünde birden bükülüyordu.

Kalem durmadan, yavaş yavaş haritanın üzerinde hareket ediyordu.

Ordu komutanı:

— Haydi, dedi, durumu bir kez daha gözden geçirelim...

Doğruydu verilen haberler. Kalem sel çukurunu takip ederek Çaritsin'in yedi verst ötesinde durdu. Az önce olduğu gibi batıya doğru tekrar döndü. O noktada sivri bir uç vardı. Ordu komutanı kalemi haritanın üzerine attı ve avcunun içiyle o noktaya vurarak:

— Kesin sonucu burası tayin edecek, dedi.

Topçu komutanı, belli etmeden suratını astı, gözlerini döndürdü ve dikkatli bir ifadeyle:

— Bu çıkıntıyı kesip koparmayı ben üzerime alıyorum, dedi. Bu gece bana mermi verin.

Zırhlı trenler komutanı da:

— Birliklerin morali iyi, dedi. Adamlarımız karınlarını doyurup bir iki saat de uyku uyuyacaklar. Dayanacağız.

Ordu komutanı:

— Dayanmak kâfi gelmez, diye karşılık verdi. Düşmanı bozguna uğratmamız gerekiyor. Demek oluyor ki savunma hattı buna elverişli değil. Lokomotif katara takılı mı?

— Takılı...

— İyi öyleyse... Ben gidiyorum.

Yorgunluğun etkisiyle bir an yerinden kalkamadı. Sonra ayağa kalktı, iki arkadaşını omuzlarından tuttu:

— Haydi bakalım, dedi, şansınız açık olsun!

Topçu komutanı ile zırhlı trenler komutanı gözetleme mevzilerine döndüler. Arazinin ortasında tek bir su terazisi dikilmiş duruyordu. Düşman bütün gün karadan ve havadan su terazisinin bulunduğu yeri bombardıman etmişti.

Telefonların bulunduğu üst kattaki odaya çıktılar. Akşam yemekleri hazırdı: İki kuru ekmek dilimi, olmamış, yarım karpuz.

Topçu komutanı güçlü, kanlı canlı bir adamdı. Bir yudumluk yemeği keyfini kaçırdı. Tuğla duvardaki bir deliğin yanında ayakta duruyordu.

— On para etmez bu karpuz, dedi. Bıçakla kesilen karpuza karpuz mu denir? Karpuz dediğin bir yumrukta yarılıvermeli...

Gözlerini kırpıştırıp karpuz çekirdeklerini tükürerek, batan güneşin altında avuç içi gibi görünen ovaya bakıyordu.

— Ah! diye ekledi, bize bir çanak makarna verselerdi, bak o zaman karnımız nasıl doyardı. Sen ne dersin Vasili? Bu gece bize geri çekilme emri verecekler gibi geliyor bana...

— Geri çekilmek mi dedin? Çevre demiryolunu teslim mi edeceğiz düşmana? Aklını mı kaçırdın sen?

— Ya sen, cephe hattının delinmesine müsaade ettiğin zaman deli değildin galiba? İnan, senin zırhlı trenler uyuyordu.

Topçu komutanı konuşurken kâh iki ayrık parmağını gözlerine doğru uzatıyor, kâh cebinden kibrit kutusunu çıkarıp kolunu ileri uzatıyordu. Atış açısı ile atış mesafesini elli metrelik bir farkla ölçebilecek kabiliyetteydi.

— Ama saldırganların peşinden itfaiyeciler de geliyordu. Demiryolunu on yerinden tahrip ettiler.

Topçu komutanı dikkatli bir ifadeyle:

— Her şeye rağmen cephedeki bu çıkıntının meydana gelişini anlayabilirdin, dedi. Bak hele şurdan bir, bir şey görmüyor musun?

Sadece alışık, tecrübeli bir göz, batıya doğru uzanan kahverengi ovanın hareketsiz, tenha olmadığını, titiz ve ihtiyatlı bir hareketin farkına varabilirdi. Arazinin iniş ve çıkışlarının, karınca yuvalarına benzeyen bütün tepelerinin gölgeleri yayılıyordu. Bu gölgelerden bazıları yavaş yavaş yer değiştiriyordu.

Topçu komutanı:

— Avcı hatlarını kaldırıyorlar, dedi. Baksana nasıl sürünüyor gözdeler... Dürbünle bak... Görüyor musun? Pırıl pırıl küçük çizgiler sanırsın...

— Çok iyi görüyorum... Pırıldayan çizgiler subay apoletleri olacak...

— Subay apoletleri bu şekilde parlak, çok iyi biliyorum ki subay apoletleri bunlar... Ooo, baksana, nasıl da sürünüyorlar meretler, tıpkı örümcekler gibi!.. Ne kadar da çok apolet var!.. Apoletlerden başka bir şey görünmüyor...

— Evet, çok garip.

— Eveli gün Stalin, subayların gelişini beklememizi söylemişti... Vallahi onlar olacak...

Alabiyef arkadaşına bir göz attı. Kasketini çıkardı; başını kaşıdı, terden yapışan saçlarını dağıttı. Gri gözlerindeki ışık söndü, başını önüne eğdi.

— Evet, dedi, şimdi onların, bugün neden bu kadar çabuk yatıştıklarını anlıyorum... Beklemeleri gerekiyormuş... Ah, çok zor olacak işimiz.

Ani bir hareketle telefonun başına oturdu, manivelayı çevirip telefon etti. Sonra kasketini gözlerinin üzerine kadar indirip helezoni merdiveni dörder dörder indi.

Topçu komutanı güneş tamamen batıncaya kadar ovayı gözetledi. Güneş batınca Askeri Konseye telefon etti. Telefonda yavaş sesle, tane tane:

— Stalin yoldaş, dedi, cephede bir subay tugayı piyadelerin yerini alıyor.

— Biliyorum. Size yazılı bir emir gönderdim. Emri bekleyin.

Gerçekten de az sona bir motosikletin patırtısı duyuldu. Birisinin adımları gıcırdayan merdivenleri sarsıyordu. Siyah deri ceket giymiş biri zahmetle dar kapıdan girdi.

Topçu komutanı uzun boylu bir adamdı, ama gelen motosikletli ondan çok daha uzundu.

— Ordu topçu komutanı ile konuşmak istiyorum.

— Benim.

Motosikletli, topçu komutanından hüviyetini göstermesini istedi. Bir kibrit çaktı, kibrit parmaklarının ucunu yakıncaya kadar hüviyeti inceledi. Ancak o zaman, kuşkulu tavrını terk etmeden topçu komutanına zarfı uzattı ve merdiveni dörder dörder indi.

Zarfın içinde, Askeri Konsey başkanının el yazısıyla yazılmış, kare şeklinde kaba bir kâğıt vardı:

"Bu gece, gün doğmadan önce, Voroponovo ile Sadovaya arasındaki beş verstlik bölgeye bütün ("bütün" kelimesinin altı çizilmişti) toplarınızı ve cephanenizi toplamanızı emrediyorum. Bu yer değiştirme işini mümkün olduğu kadar düşmana hissettirmeden yapınız."

Topçu komutanı hiç beklenmeyen bu korkunç emri tekrar tekrar okudu. Tehlikeyi önemsememekten de ileri, uygulanması son derece güçtü bu emrin. Anlamı şuydu: Son derece sınırlı (geçit bölgesinde) bir bölgede yirmi yedi bataryayı, yani iki yüz topu yerleştirip yığmak... Ya düşman bu bölgeye taarruz etmezse? Sağ taraftan, sol taraftan, ya da daha tehlikeli bir şekilde yan taraflara, Sarepta ile Gumrak üzerine taarruz ederse? O zaman tam manasıyla bir çembere girilmiş olacak, tam bir bozguna uğranılacaktı!..

Topçu komutanının aklı başından gitmişti. Telefonların önüne oturdu. Grup komutanlarını telefon başına istedi. Emirlerini vermeye başladı: Binlerce insanı, hayvanları, arabaları, çadırları hangi yollardan götürüp hangi noktalara yerleştireceklerini söyledi...

Bu muazzam malzemeyi yüklemek, göndermek yer değiştirmek, tekrar boşaltmak, yerlerine yerleştirmek, bataryaları yeniden teşkil etmek, telefon hatlarını çekmek gerekiyordu. Bütün bu işler, gün doğmadan önce birkaç saat içinde yapılmış olacaktı.

Telefonu elinden bırakmadan bir fener getirmeleri, hayvanları hazırlamaları maksadıyla ulaklara haber salınması için aşağıya seslendi.

Keten ceketinin yakasını açtı. Elini çıplak başına götürerek kısa emirlerini yazdırdı. Emirleri alan ulaklar koşarak su deposundan iniyor, atlarına atlayıp karanlıkta gözden kayboluyorlardı.

Topçu komutanı kafası işleyen bir adamdı: Bataryaların hareketinden sonra, eski yerlerinde normal bir alev çıkaracak şekilde ateş yakıp bırakmalarını emretti. Böylece düşman soğuk gecede kızılların çıplak ayaklarını ısıtmak için yaktıklarını düşünecekti.

Aldığı emri bir defa daha okuduktan sonra cephenin yan taraflarını tamamen silahsız bırakmanın uygun olmayacağını düşündü ve Sarepta ile Gumrak önlerinde otuz top bırakmaya karar verdi.

Topçu grup komutanları toplarının koşulduğunu, mermilerle sağlık malzemelerinin yüklendiğini, kararlaştırıldığı gibi ateşlerin yakıldığını bildirince, topçu komutanı petrol ve alkol karışımı bir yakıtla motoru çalışan eski küçük bir otomobile bindi. Karoseri çingene arabaları gibi sarsılıyordu durmadan.

Topçu komutanı Çaritsin'e, ordu karargâhına gitti.

Otomobil sarsıla homurdana şehrin ıssız ve karanlık sokaklarından geçip eski bir tüccar konağı önünde durdu. Karanlık merdiveni koşarak çıktı. Birinci katta, kemerleri sivri pencereli, ahşap tavanlı, sadece iki mumla aydınlanmış büyük odaya girdi.

Mumlardan biri, üzerine kâğıt yığılmış uzun bir masaya konmuştu. Öteki mumu ise ordu komutanı eliyle yukarı kaldırmıştı: Duvarın yanında, haritanın önünde ayakta duruyordu. Onun yanında da Askeri Konsey başkanı, renkli bir kalemle ertesi günkü muharebeye hazırlanan birliklerin durumunu haritaya işaretliyordu.

Odada bulunan iki kişi de topçu komutanının ağabeyi, dostu olmalarına rağmen, askerce duruşunu bozmadan odanın içinde ilerledi. Emre göre yapılan hazırlıkların tekmilini vermek için esas duruşta kıpırdamadan durdu.

Ordu komutanı mumu indirip topçu komutanına döndü. Askeri Konsey başkanı haritanın yanından ayrılıp masasına gitti ve oturdu.

Topçu komutanı:

— Şafaktan önce yirmi batarya emredilen bölgeye mevzilendirilmiş olacak, dedi. Yan kanatları korumak için Sarepta ile Gumrak önünde yedi batarya bırakıyorum.

Piposunu yakan Askeri Konsey başkanı yüzüne yayılan tütün dumanlarını eliyle savurdu. Sesini yükseltmeden, fakat ciddi bir ifadeyle:

— Ne yanları? diye sordu. Sarepta ile Gumrak'ın ne ilgisi var bu işte? Emirde yanların sözü geçmiyor. Emrimi anlamamışsınız...

— Affedersiniz, anladım.

— Emrin isteği...

Askeri Konsey başkanının göz kapakları kırpıştı, gözleri çekikleşti:

— Emrin isteği açık seçikti: Bütün topçuyu, ama son topa kadar bütün topçuyu baş bölgede toplamak.

Topu komutanı ordu komutanına bir göz attı. Ama ordu komutanı da bir ihtar ifadesi taşıyan ciddi bakışlarla ona bakıyordu.

Topçu komutanı ateşli bir ifadeyle:

— Yoldaşlar, diye söze başladı, bu emir ölüm kalım meselesi gibi bir şey, tıpkı kumar gibi.

Askeri Konsey başkanı:

— Tam tamına öyle, diye perçinledi.

Ordu komutanı da:

— Tam tamına öyle, diye pekiştirdi.

— Peki, bütün topçuyu baş bölgede toplayıp yanları tamamen boş bırakırsak, halimiz nice olur sonra? Beyazların mutlaka bu bölgeye taarruz edeceğini kim söyledi? Ya başka bir noktaya taarruz ederlerse? Piyade tek başına bu taarruzlara karşı koyamaz; bugünkü muharebeden sonra piyadenin gücü kalmadı. Bu durumda bataryaları tekrar gruplandırmak için iş işten geçmiş olacak... Benim korkum bu... Artık zırhlı trenler bize yardım edemezler... Gene de bu gece piyadeyi çevre demiryolundan çekmek gerekecek... İşte benim korkum bu...

Askeri Konsey başkanı masaya işaret parmağıyla bir iki defa vurdu:

— Korkmayın! dedi. Korkmayın ve kuşkuyu kafanızdan atın! Yarın beyazların bütün güçleriyle bu baş bölgeye yükleneceklerini nasıl oluyor da anlamıyorsunuz? Dünkü harekât sonucu meydana çıkan durum onlara bu manevrayı zorla kabul ettirmiş oldu. Sarepta önündeki ağır başarısızlıklarından sonra gene bu bölgeye taarruzu göze alamazlar; Budioni tugayının beşinci kollarının gerilerine sarkan harekâtını haber aldılar; merkez bölgesindeki dünkü başarılarıyla cepheyi derinlemesine yardılar. Nihayet Voroponovo-Sadovaya önündeki mevzilerinin avantajlı durumu var: Bu bölgede bir defa vadiler var ve Çaritsin'e en yakın mesafe. Subaylardan kurulu tugayın piyadelerin yerini aldığını söyleyen siz değil miydiniz? Bu durumdan siz çıkarın hükmünüzü. Subaylardan kurulu bir tugay demek, savaşmasını bilen, gönüllü on iki bin muvazzaf subay demektir. Mamontof böyle bir birlikle sırf gösteri olsun diye muharebeye tutuşacak değildir... Taarruzun bu baş bölgesine yapılacağına dair kesin kanıya varmamız için birçok sebep var...

Ordu komutanı:

— Bu akşam gelen haberler bu varsayımı doğruluyor, dedi. Beyazlar güneye ve kuzey bölgelerinden on dört ya da on beş alaylarını çektiler, tarlalardan ilerletecekler... Tabii bu rakama, subaylardan kurulu tugay dahil değil...

Askeri Konsey başkanı:

— Böylece, dedi, düşman durumu kendiliğinden hazırlamış oluyor. Hiç tereddüt etmeden cesur ve kararlı bir şekilde hareket edersek, keşif ateşimizin altına, bozguna uğratmamız gereken birliklerinin büyük kısmını kendiliğinden koymuş oluyor. Yarınki görevimiz beyazların taarruzunu püskürtmek değil, Don Ordusunun çekirdiğini yok etmektir...

Topçu komutanı keyifli keyifli güldü, oturdu ve yumruğunu dizine vurdu:

— Eşsiz bir şey bu, dedi, eşsiz bir şey! Söyleyecek sözüm kalmadı. Hemen gidip onlara, Don ırmağına kadar çıplak başla koşturacak bir karşılama hazırlayın.

Askeri Konsey başkanı mumu 1/3000 ölçekli haritaya yaklaştırdı. Topçu komutanı topları nasıl mevzilendireceğini açıkladı: Toplar kademeli olarak ve poyra poyraya yerleştirilecekti.

Ordu komutanı:

— Toprağa gömülme, dedi. Topları açık şevlerin üzerine mevzilendir. Piyadeyi hemen topların yanına getireceğiz. Birlik komutanlarına telefon et.

Birkaç dakika sonra kırk verstlik bütün cephe üzerinde sessiz, fakat ivedi bir hareket başladı. Karanlık ovada, sonbahar gecelerinde ender rastlanan ve samanyolunun pırıl pırıl parladığı yıldızlı göğün altında, koşum hayvanları topları ve hayvanları uçurarak götürüyordu. Ağır toplar, ikişer ikişer bağlanmış on altı kadanayla sürüklenerek çekiliyordu. Arabalar dört nala geçiyordu. Piyade birlikleri göze görünmeden düzenli bir şekilde geriliyor, savunmanın kısıtlı, yarım daire şeklinde hattı üzerinde yoğun bir şekilde yerleşiyorlardı.

Kırağıdan bembeyaz olmuş ovada borular, Kazak alaylarını muharebeye çağırarak çalmaya başladığı zaman, güneş, Volga steplerinden süzülerek meydana çıkmıştı.

Uzaktan toplar ateşe başladı. Arkasından makineli tüfeklerin takırtısı duyuldu. Güneşe karşı karanlıklara gömülmüş kızıl cepheden hiç ses çıkmıyordu. Bütün bataryalar verilecek işareti bekleme emri almışlardı. İşaret, havada, oldukça yüksekte patlayacak dört şarapneldi.

Beyazların taarruzu, ufuk hattından gelen bir yaylım ateşle başladı. Ovada canlı ne varsa hepsi de tam siper yatmış, toplanmıştı. Her toprak keseği, her çukur bir sığınak görevi yapıyordu. Tüfek seslerinin arasından bazen vahşi bir çığlık yükseliyordu. Toprak kesekleriyle birlikte ya bir araba tekerleği ya da bir askerin dumanları tüten kaputu havaya fırlıyordu.

Topçu hazırlık ateşi kırk beş dakika sürdü. Erler kafalarını kaldırabildikleri zaman bütün ova hareket halindeydi. Avcı hatları, süngülerini takmış subaylar, acele etmeden ve eğilmeden kademeli sıralar halinde ilerliyorlardı. Onların arkasından da, tıpkı bir resmi geçitte-

ki gibi mesafeyi aynen muhafaza ederek on iki subay taburunun kolları geliyordu.

Adamakıllı yukarı kaldırılmış iki alay sancağı rüzgârda dalgalanıyordu. Trampetler saldırı havası çalıyor, fifreler ötüyordu. Piyadelerin arkasından da sayısız Kazak sotnialarının simsiyah kütlesi hareket ediyordu.

— İvan İliç, esaslı bir düşman bu! Tam savaşçı bunlar!

— Ayakları, sırtları iyi giyimli... Mideleri et görmüş...

— Bu güzelim üniformaları bozup berbat etmek çok yazık olacak...

— Alayı bırakın arkadaşlar. Dikkat!

— Ama korkudan böyle konuşuyoruz Telegin yoldaş...

İlk sıralar yürüyüşlerini hızlandırdılar; beş yüz metre kadar yakına sokulmuşlardı... Yüzleri bile fark ediliyordu artık... Allah bir daha göstermesin yüzlerini: Çukurlaşmış, kinden bembeyaz olmuş gözler, adaleleri gerilmiş yüzler, "Hurra!" diye bağırmak için hazır bekleyen ağızlar...

Kızılların topçu komutanı, su deposunun tuğla duvarındaki delikten beline kadar çıplak gövdesini çıkarmıştı. Telefoncuya işaret etmek için kolunu geriye uzattı: Dört şarapnel işaretini verecekti. Bir dakika daha bekledi: Trampet ve fifre sesleri ile muntazam adımlarla ilerleyen avcı hatları ile yürüyüş kolları çevre demiryolunu geçmeliydiler... Bir dakika daha... Elverir ki bu şeytanlar koşar adıma geçmesinler...

— Bölük komutanı yoldaş... Sabrım kalmadı artık... Vallahi!

— Gir çabuk sipere, uğursuz herif!

— Midem bulanıyor... Kenara çekiliyorum.

— Şimdi seni gebertirim, kerata!

— İvan Gora yoldaş... Yapma n'olursun!

— Al tüfeğini eline!

* * *

Topçu komutanı gözünü nirengi olarak seçtiği noktadan ayırmıyordu: İlk hat kazık hizasına gelince işareti verecek... İlk hat şimdiden bükülüyor, biçimleri bozuluyor, adamlar talihlerine güvenerek, beceriksizce yürümeye başlıyorlar... Topçu komutanı gözlerini kırpıştırmış, etrafına dolanmış bir parça tel örgüyle eğik duran kazığı net bir şekilde görüyor... Taarruzun, o günün, Çaritsin'in, devrimin akıbetini bu kazık tayin edecek. Hay kör şeytan!

İşte sarı çizmeli biri öne geçip, kazığı atladı... Topçu komutanı, geriye uzattığı kolunun yumruğunu sırtında sıktı önce, sonra parmaklarını açtı, gövdesini delikten çekip telefoncuya gürledi:

— İşaret!..

Yürüyüş kollarının üstünde, pırıl pırıl gökte dört şarapnel, küçük pamuk bulutları halinde patladı. O güne kadar eşi görülmemiş, duyulmamış, korkunç, kulakları sağır eden bir gümbürtü yerle göğü sarstı. Tuğla su deposu sarsıldı. Telefoncu telefonu bırakıp kulaklarını tıkadı.

Topçu komutanı olduğu yerde tepiniyordu. Gören de bir dans figürüne çalışıyor sanırdı. Bir orkestra şefi gibi kollarını sallıyordu...

Az önce gri-yeşil üniformalı taburların, pek korkunç ve muntazam sıralar halinde ilerledikleri ova şimdi lavlar ve alevler fışkıran muazzam bir yanardağ halini almıştı. Toz ve duman bulutları arasında şaşkına dönen yürüyüş kolları, yere batmış, arka sıralar karmakarışık olmuştu.

Kuzey yönden gelen zırhlı trenler, o anda boş kalan çevre demiryolunda, düşmanın arkasını çevirmek için son süratle ilerliyorlardı. Kızıl piyade bölükleri siperlerinden çıkmış, karşı taarruza kalkmışlardı.

Topçu komutanı telefonu telefoncunun elinden koparırcasına söktü aldı:

— Ateşi kaydırın!..

Bir ateş kasırgası beyazların geri çekilme yolunu kesince, makineli tüfeklerin bindirildiği kamyonlar, düşman birliklerinin en çok bulunduğu bölgeye daldı.

Bozgun tamamlanmıştı.

VIII

Daşa bir avluda, "ilaç" yazılı bir sandığın üzerine oturmuştu. Az önce yıkadığı ve buz gibi soğuk suyun etkisiyle kızaran ellerini dizlerinin üzerine bırakıvermişti. Gözlerini kapamış, yüzünü sonbahar güneşine döndürmüştü. Çatı gölgesinin uzandığı çıplak bir akasya üzerinde cıvıl cıvıl serçeler, kursakları dolu, tüylerini kabartıp dökü yorlardı. Bir dakika önce tek katlı beyaz binanın önünde yulaf ve fışkı yığınlarının saçıldığı sokaktaydılar. Yaklaşan arabalar serçeleri ürkütüp uçurmuştu. Kuşlar da gelip ağacın dallarına konmuşlardı.

Kuşların cıvıltısı Daşa'ya, "ne olursa olsun yaşayacağız!" motifi üzerinden söylenmiş, sözle anlatılamayacak kadar tatlı bir müzik gibi geliyordu.

Daşa'nın üzerinde kanlı beyaz bir bluzla, gözlerine kadar inmiş, alnından sıkmalı bir başlık vardı. Şehirde artık top sesleri camları sarsmaz olmuştu. Uçak bombalarının kulakları sağır eden patlamaları duyulmuyordu artık. Son iki günün dehşeti kuş cıvıltılarıyla sona ermişti. Bunu düşünmek bile içine sıkıntı veriyordu.

Serçe küçücük bir hayvandır, ama zekidir; hayvan fışkısında eşinir, dişisinin üzerine, bir daldan ötekine atlar; güneş batarken son defa öter, güneş doğuncaya kadar uyur: İşte küçücük serçenin tüm yaşantısı.

Daşa arabaların avlu kapısında durduklarını duydu... Yeni yaralıları getirmişlerdi; yaralıları eve taşıyorlardı. Daşa yorgunluktan güneşin pembe ışıklarıyla yıkanan göz kapaklarını bile açmıyordu. Sırası gelince doktor çağırırdı... Ne sevimli adamdı şu doktor! Cellat gibi bağırıp duruyordu, ama bakışları okşayıcıydı.

— Daria Dimitrievna, diyordu, artık bir işe yaramaz oldunuz. Avluya çıkın, güneşte oturun biraz. Haydi marş, derhal! Size ihtiyacım olduğu zaman uyandırırım...

Ne de olsa iyi insanlar eksik değildi yeryüzünde! Daşa düşünüyordu: Doktor sigara içmek için dışarı çıksa ne iyi olurdu! Kuşlar hakkında düşündüklerini ona da anlatırdı. Ona göre çok derindi bu düşünceler... Doktorun Daşa'dan hoşlandığı belliydi. Peki, kınanacak ne vardı bunda?

Daşa içini çekti. Sonra bir defa daha, zahmetli bir şekilde içini çekti. Her şeye tahammül edilebilirdi, hatta şaşılacak acılara bile, yeter ki insan okşayıcı bir bakışla karşılaşsın... Kaçamak da olsa bu bakışlar, insanın ruhunu yüceltip, kendine güvenini artırır... Ah! Küçük serçeler, siz anlayamazsınız bunları...

Daşa, mutfağın bulunduğu bodrum katından doktor yerine sarı benizli, sinirli, korkunç bakışlı bir vatandaşın çıktığını gördü. Üzerinde öğretim üyelerinin giydiği üniforma vardı; ama artık belinde bağlı sicim yoktu. Tuğla merdivenlerin birkaç basamağını çıktıktan sonra ince boynunu uzatıp kulak kabarttı. Ama kuş cıvıltılarından başka bir ses duyulmuyordu.

— Çok korkunç! dedi. Ne kâbus! Ne taşkınlık!

İki eliyle kulaklarını tıkadı ve hemen çekti ellerini kulaklarından. Alçalmış olan güneş, ince kıkırdaklı burunlu, kalın dudaklı yüzünün bir yanını aydınlatıyordu.

Birden Daşa'ya:

— Sonu nereye varır bilinmez bunun, Allahım!.. dedi. İşitme bozukluğunun acısını duydunuz mu hiç? Affedersiniz, tanıştırılmadım size, ama ben sizi tanıyorum... Savaştan önce Petersburg'da "Felsefe Toplantıları"nda görmüştüm sizi... O zaman çok gençtiniz, ama şimdi daha bir güzel, daha bir gösterişli olmuşsunuz... İşitme bozukluğu uzaklardan gelen bir çığ sesiyle başlar: Önce sessizdir, sonra baş döndürücü bir süratle yaklaşır. Tabiatta olmayan binlerce sesten meydana gelen muazzam bir gürültü. Beyni, kulakları doldurur. Bütün bunların gerçekte olmadığını, bu gürültünün içinizde bulunduğunu pekala bilirsiniz... Ne önemi var. Bütün ruhunuz gerilmiştir. Biraz daha artsa Jerika'nın borularına dayanamazsınız... Şuurunuzu kaybedersiniz, bu da kurtarır sizi... Söyleyin Allah aşkına: Sonu ne zaman bunun?

Sırtını güneşe verip Daşa'nın önünde ayakta durmuş, ince parmaklarını bükerek çatırdatıyordu.

— Balçığı yoğurup sobayı tamir etmem gerekiyordu: Attılar bizi evimizden, parazitler gibi bodruma tıktılar... Babam ölünceye kadar lise müdürlüğü yaptı. Maaşından biriktirdiği paralarla bu evi yaptı... Hadi, gidin de söyleyin onlara bunu... İsli tuğlalar bodruma yığılmış; yaya kaldırımı hizasındaki iki küçük pencere öylesine tozlanmış ki ışığı bile sızdırmıyor. Kitaplarımı bir köşeye atmışlar... Anam kalbinden rahatsız, elli beş yaşında bir kadın. Kız kardeşimin geçirdiği sıtma hastalığından sonra iki ayağına felç geldi. Eh işte, kışın eli kulağında. Oh, Allahım!

Daşa, adamın, Sanat Tiyatrosundaki Mavi Kuş piyesindeki Şeker gibi parmaklarını kıracağını sanıyordu.

— Çalışmayana ekmek yok!.. Filoloji ve tarih fakültelerini bitirdim, tezimi de tamamlamak üzereydim... Üç yıl süreyle bu uğursuz şehirde, annemin ve kız kardeşimin hastalıkları nedeniyle çakılıp kaldığım içler acısı bu delikte, tam üç yıl kız lisesinde öğretmenlik yaptım... İşte hayatımın son mükâfatı: Çalışmayana ekmek yok! Elime bir kürek tutuşturup siper kazmaya zorlanıyorum, devrim önünde eğilmem için tehdit ediliyorum. Özgürlük adına dehşetin önünde eğilmek zorundayım!.. Nasırlı ellerin zaferi önünde!.. İlmin değerini inkâr eden-

lerin önünde!.. Ben ne bir asilim, ne bir burjuvayım... Bir öğrenci gösterisi sırasında üzerime atılan taşın yara izini taşıyorum... Ama beni bodruma tıkan devrimi selamlamak istemiyorum... Zekamı, bodrum katının tozlu penceresinden galiplerin yaya kaldırımını çiğneyen ayaklarını seyretmek için keskinleştirmedim... Üstelik hayatıma son vermeye de hakkım yok: Bir kız kardeşimle bir anam var. Gidebileceğim, saklanabileceğim bir yer de düşünemiyorum... "Meşaleleri götürelim!"... Nereye götürebiliriz ki, artık yeryüzünde ıssız mağaralar kalmadı ki...

Bu sözleri o kadar güzel, o kadar rahat bir şekilde söylemişti ki bulanık bakışlı gözleri yuvalarında fıldır fıldır dönüyordu. Daşa, mahzenin mutfağından çıkan aşırı heyecanlı bu adamı, sanki yaralıların iniltisinin, yangınların çatırtısının, son günlerin verdiği dehşetin zorunlu bir ödülüymüşçesine hayret etmeden, acımadan dinliyordu.

Adam birden, homurtulu, normal bir sesle:

— Sizi onlara doğru iten ne oldu? diye sordu. Yanlış bir düşünce mi? Korku mu? Açlık mı? Her neyse, şunu aklınızdan çıkarmayın: İki gündür sizi gözledim; Petersburg'da "Felsefe Toplantıları"nda, sizi ses çıkarmadan hayretle nasıl seyrettiğimi, yanınıza sokulup kendimi tanıtmaya nasıl can atıp da cesaret edemediğimi hatırladım... Aleksandr Blok'un dile getirdiği "Yabancı Kadın"ı andırıyorsunuz hemen hemen... (Daşa: "Neden: Hemen hemen?" diye düşündü.) Siz bir prensessiniz, sırmalı gergefler işlemelisiniz... Ama gelin görün ki kirli bluzunuz, kızarmış ellerinizle yaralıların arasında sürünüyorsunuz... Ne iğrenç, ne iğrenç!.. İşte devrimin iç yüzü....

Daşa kızdı birden: Soluk yüzlü bu sinirli adamın hiçbir kelimesine karşılık vermeden dudaklarını sıktı ve eve girdi. Dışarının serinliğinden sonra iyodoform ve ıstırap çeken insanların kokusu ile ağırlaşmış hava yüzüne çarptı.

Her odada pürtüklü tahtalardan alelacele yapılmış karyolaların üzerine yaralılar yatırılmıştı. Evden kovulmadan önce kız lisesi öğretmeninin tezini yazdığı ve şimdi ameliyathane olarak kullanılan odada Daşa doktoru buldu. Elinde bir havluyla, gömleğinin kolları dirseklerinin üzerine kadar sıvanmış kollarını kuruluyordu.

Daşa'yı görünce kahverengi gözlerini kırptı:

— Biraz hava aldınız mı bari? diye sordu. Bu arada ben ilgi çekici bir ameliyat yaptım: Bir delikanlının dört metre ince bağırsağını çıkarıp aldım. Bir aya varmaz beraber votka içeriz. Bir binbaşı daha ge-

tirdiler. Çok ağır bir sarsıntı şekli... Kâfur enjeksiyonu yaptım. Kalbi iyi çalışıyor, ama hâlâ kendine gelmiş değil... Nabzını yoklayın. Yavaşlarsa şayet, bir iğne daha yapın...

Peşkirini omzuna attı ve Daşa'yı tahta bir karyolaya götürdü.

İvan İliç Telegin karyolada sırtüstü yatıyordu. Göz kapakları, gözleri kör eden bir ışığın etkisinde kalmışçasına sıkı sıkı kapanmış, dudakları gerilip sıkılmıştı. Sol kolunu göğsünün üzerine koymuştu.

Doktor kolu tuttu, nabzı saydı, eli yavaş yavaş yerine bıraktı.

— Görüyorsunuz, dedi. Sanki bir kramp geçirmiş gibi kasılmış... Bu olayda olduğu gibi şok bazen çok tuhaf görüntüler verir. Tıp henüz bunu yeterince incelememiştir... Yeni doğan çocukların çırpınmasını andırır... Sinir sistemi ani bir hastalık nöbetine karşı koyacak zamanı bulamaz...

Doktor sözünü bitirmeden durdu. O da daha zayıf bir şekilde aynı ani şoku geçiriyordu...

Daria Dimitrievna yatağın önünde yavaş yavaş diz çökmüş, doktorun bıraktığı binbaşının elini yüzüne sürüyordu...

IX

Vadim Petroviç Roçin, sararmış gazete kâğıdı ile kapanmış pis pencereli iğrenç otel odasında geç vakit uyandı. Çok kısa bir yatağın üzerinde, incecik bir yorganın altına uzanmıştı. Tren gece hareket edeceği için önünde bomboş uzun bir gün vardı. Bir tek sigarası kalmıştı... Sigarayı parmaklarının arasında yuvarlayıp yaktı, soğuktan diken diken olmuş zayıf, sinirli koluna baktı. Katya'yı bulmak için yaptığı bütün araştırmalar hiçbir sonuca ulaşmamıştı... Bulamamıştı Katya'yı. İzini de sona erdiği için Kuban'a dönüp birliğine katılması gerekiyordu.

Kırk sekiz saat sonra vagondan inip bir arabaya binecek, arabacı yerine oturan askerle bir kelime konuşmadan stepte yol alacaktı. Köyün ana yolunda arabanın tekerlekleri, kasım yağmurlarının suları ile dolu tekerlek izleri içinde çamura bulanacaktı. Çamurun göbeğine inecek, valizini eve götürmelerini emredecek, kendisi de alay komutanı general Şvede'ye görünmek için köyün ihtiyar heyeti binasına yerleşmiş olan karargâha gidecekti.

Roçin karargâhta Sologub'un "Coşkun Çevre" adındaki sembolik şiirleri ile Gumilef'in İnciler'ini okumakta olan süslü budalayı bulacaktı.

Vadim Petroviç tekmil verdikten sonra bir müfrezenin komutanlığını alacaktı. Belki de bir bölük teslim edeceklerdi? Sonra da tek düze hayat yeniden başlayacaktı: Eğitim, kızlardan, içki alemlerinden haber soran subayların toplandığı mahfele ziyaretler. Zayıflığı, ağaran saçları ve iç karartıcı haliyle alay konusu olacaktı. Gece olunca da odasında bir köşeden öteki köşeye gezintiler başlayacaktı. Saat onda hizmet eri gelip bir şey söylemeden çizmelerini çıkaracaktı... Hepsi tahmindi bunların tabii. Başka bir ihtimal de alayın cepheye gidip muharebeye tutuşmuş olmasaydı...

Kuzeyden gelen bulutların yığını, molozların arasından yükselen bacaları, yaralılarla yüklü batağa saplanmış arabaları, ölmüş at cesetleri ile stebi gözlerinin önünde canlandırdı... Ve işte bu stebin öteki ucunda, kanlı elbiselerle insan pisliklerinin arasında, insan cesetlerinin dolduğu siperler var... Hayalinde kendini efsanevi kaderci, neşe kaynağı olarak görüyor ve ötekilerine uzun zamandır kaybettiği soğuk kinini gösteriyordu.

İçinde kala kala bir şey kalmıştı: İnsanları düşünmenin bulantısı, bıkkınlık dolu iğrenme.

Yatağında doğruldu, gömleğinin yakasını ilikledi, döşemeye bıraktığı pantolonuna elini uzattı, tütün aramak için ceplerini karıştırdı, ellerini ensesinin altında kenetleyip yeniden yattı.

Alçak sesle:

— Bu kafayla işi sürdürmeye imkân yok, dedi.

Kendi sesine benzeyen bu sesi beğenmedi. Söyleyiş tarzından tiksindi.

— Neden imkânsız olsun? Sürdürülmeyecek olan ne? Her şey mümkün! Kemerini sıkan kayışa kadar: Bir ucu kapının tokmağına, öteki ucu boynuna bağlanmış... Haydi Roçin, namuslu ol... Titizlik etme... Sen de ötekiler gibi rezilin birisi...

Hiddetle, intikam hırsıyla, burada, Ekaterinodar'da rastladığı binlerce insanı hatırladı... Her türlü eşyayı "hatıra" olarak sunmak için otelleri dolaşan, acınacak haldeki utangaçlığın izleri yüzlerinden okunan kadınlar. "Dostum" diye seslenerek omuzlarına samimi bir ifadeyle vuran generaller, sıhhatten yüzlerinden kan fışkıran utanmaz ki-

şiler. Devlet malları için gerekli otomobillerin alım satım uzmanları, topraklarından atılmış gök gürültüsünü andıran sesli ağalar. Bütün bunların hepsi, eski şato sahipleri, alık karıları, yüzleri çilli, hayata küsmüş, uzun boylu kızları ile bu otel odasına doluşmuşlardı sanki.

Sağdan soldan borç alıp, aşçısına kimselerin bilmediği yemekleri tarif ettikleri lokantalarda tıka basa karın doyuruyorlardı. Devrimden pis bir hikâye olarak söz ediyor, en zor anlarında bile Rus asilzadelerinin kaybetmedikleri en parlak umutlarla avunup vakit geçiriyorlardı.

Roçin, son süratle toplumdaki mevkilerini kaybetmiş bu insanları otelin holünde gördüğünü hatırlıyordu. Sadece ceketlerinin düğmeleri ile kasketlerinden hangi görevde oldukları anlaşılıyordu. Örneğin şu adam eski bir savcıydı. Şimdiki haline bakın. Talihli bir karaborsacı olan yüzsüz bir ipsizin yanına sokulup kırık bir saati satmanın çaresini arıyor. Bu beriki; öksürüp bastonuna dayanarak yürüyen beyaz saçlı ihtiyar, vasıtasız vergiler dairesinin eski müdürüdür. Belli ki değerli ne kadar eşyası varsa hepsini okutmuş, titreşen elleriyle kâğıt paraları sallayarak, önünde yapılan alışverişi gıpta ile seyrediyor...

Zarif elbiseler giymiş becerikli karaborsacılar, büyük kapıdan patırtıyla giriyorlar; parmaklarıyla gözlerini döndürerek küçük gruplar halinde toplanıyor, sinirli sinirli fısıldaşıyor ve kanatlı Hermes'ler gibi bir solukta sokağa fırlıyorlar: Bütün bu adamlar paranın ve başarının tanrılarıdır.

Otelin holünde resmi gemi yüklerinin yol alması, kaybolan makineyağı tankeri, batı cephesinde Fransızlarla Almanların karşı taarruzlarına uygun olarak günde birkaç defa alçalıp yükselen dolar kuru üzerine birçok şey öğrenebilirsiniz.

Ama bütün bunlar ciddi işlerdir... Birden en küçük karaborsacılar otelin holünde birbirlerinden ayrıldılar; heyecandan göz çukurları içinde fıldır fıldır dönen gözleri "büyük" adama döner...

"Büyük" adam, saygı çeken bir tavırla yavaş yavaş salona girer. Üzerinde çok uzun bir pardesü, başında geriye kaykılmış köstebek derisi bir kasket ya da şapka vardır. Şemsiyesi elindedir. Sakalı pırıl pırıl parlamaktadır. Kafasını toplayabilmek için "büyük" adam sakalından bir tel çeker ve parmağına dolar. Gözleri, ufak ayrıntılardan sıyrılmış, yoğun bir iç hayatın yansıtır. Bir düşünücü olmasın? İşi dünya enerjisinin, yani sağlam paranın iniş ve çıkışını etkileyen olayları aramak, bulmak, karşılaştırmaktır...

Burada, otelin holünde ve otel çevresindeki yollarda herkes kendini oyuna kaptırmıştır. Atamanın yetkili kişileri ile Almanların işgal ordusu komutanlığı, resmen kumarı yasak etmişlerdir. Kumarbazlar otel kapısından en yakın yol kavşağına kadar yaya kaldırımlarının üzerinde durmadan gider gelirler. Sabit bakışları, çekik gözleri, el kol işaretli konuşmalarıyla durmadan alıp verirler. Hiç birinin üzerinde yabancı döviz yoktur. Dövizler en derin köşelere saklanmıştır.

Genellikle bu dövizlerin nasıl olup da şehirde olduğu bilinmiyor. Kur farkları üzerine oynanıp atamanın parasıyla ödeniyor. Bir dakika içinde servetler kazanılıyor, bir dakika içinde zenginler dilenci oluyor. Başına talih kuşu konan kimse, çanak yalayıcıların ortasında palamut kahvesi içip pasta yemek için kahveye gidiyor.

Tüm servetini kaybeden kişiyse umutsuzluk içinde bulvara çıkıyor, ağaçlardan dökülen yapraklarla kâğıt parçalarını savuran kasım rüzgârı uzun pardesüsünün tozlu eteklerini uçuruyor.

Bu otelde yerleşen ve yaya kaldırımlarında, tütün satışlarında, kahvelerde, lokantalarda toplanan adamlar alışveriş yapıyor, birbirlerini aldatıyorlar. Hepsi de devrimden kaçmış, bütün şehirlerin bağırıp çağıran, gürültücü, obur sürüsüne dahildirler. Bu şehirlerde hiç kimse onları tıkınmaktan, içmekten, çiftleşmekten, karaborsa ve soygun yapmaktan alıkoymuyordu... İşte bu sürüyü toplarla, süngülerle savunmak, onlar için yeni şehirleri ele geçirmek, Bolşevik kinini temizlemek ve bölünmez büyük Rusya'yı yeniden kurmak gerekiyordu.

Sonunda Vadim Petroviç yüksek sesle:

— Bayağılık, bayağılık ve yalan! diye bağırdı. Güzel. Kaçsam ne lâzım gelir?

Bu düşünce takıldı kafasına. Hayatında ilk defa ahlâk anlayışını dolu dizgin bırakıyor kendi haline ve benliğinin derinliklerinde alçaklık ve ihanet kırıntılarını bulmanın sevincini tadıyordu... Dişleri kenetlenmiş, bıyık altından gülüyordu... Düşünceleri ani bir buluş, Adem Baba günahı gibi bir şeydi...

"Hangi kutsal şeyler adına, dostum, dizginlenmiş hayatını sürdürdün? Kendini namuslu, iyi bir toplumun kişisi olarak görüyordun, aydın görüşünü genişletmek arzusuyla üniversiteye gitmek için alayını bile terk ettin... Gençliğinde kendini Savaş ve Barış'ın Andre Bol-

konski'sine benzetiyordun. Ahlâkın içtepisi uzun uzadıya memnun ediyordu seni: Bu bakımdan namusluluğundan emindin.

"Saf olmayan, ya da sadece şüpheli bir şey gördüğün zaman, bir pislik görmüş gibi başını çeviriyordun. Olup olacağı üç kadınla ilişki kurdun, üçü de evli kadınlar... En ince, ilişkilerin en üstün derecesine vardığın ve heyecanlı merakının alışılmış, fakat tadına doyulmaz öpücüklerin yerini aldığı sırada üçünden de ayrıldın. Al işte şimdi elde ettiğin sonucu: Başın yukarıda, kimsenin toz konduramayacağı şahsiyetin seni nereye sürükledi? Dumanları tüten moloz yığınlarına! Senin gibi adamdan kala kala kurum tutmuş bacadan başka bir şey kalmadı!"

Vadim Petroviç bu bilançoyu çıkardıktan sonra inceden inceye firar imkânlarını düşündü. Yabancı bir memlekete kaçsa? Savaş bütün dünyayı sarmış. Her tarafta polis, hafiyeler yabancıların peşinde; hepsini hapishaneye götürüp asıyorlar... Bütün dünyada neşeli delikanlılardan kafileler yapıyorlar...

Delikanlılar:

— Trala-la, diye gürlüyorlar. Alman domuzlarının pestilini çıkarmak için gidiyoruz. Kısa zamanda neşeli eşlerimizin yanına döneceğiz...

Okyanuslarda gemiler torpilleniyor. Neşeli delikanlılar, buz gibi suların içinde, çevrelerinde yağ lekeleri çırpınıp duruyorlar... Avrupa'da kefen gibi dikilmiş haki elbiseler giymiş delikanlıların yürüyüş kolları yoğun bir kitle olarak ilerliyor; sonsuz bir umutsuzluğun pençesinde, makineli tüfeklere, bombalarla, mayınlara, alev makinelerine karşı uslu uslu ilerliyorlar. Önlerinde ateş, arkalarında ateş...

Yabancı bir memlekete gitmenin olanağı yok... Belki Odesa'ya gidip sahte bir pasaport elde edebilir, kahvenin birine garson olarak girebilir?.. Şaşkına dönen bir müşteri: "Bak hele sen, der, bu bizim Roçin değil mi yahu? Ne işin var senin burada dostum?"

Ufak tefek karaborsacılık yapsa, hatta hırsızlık etse? Bunu yapmak için de insanın keyfinden dört köşe olması gerek... Pezevenklik yapsa? Bunun için de çok yaşlı... Anlaşıldı. Diyelim ki tüm zafere kadar sıkıntılı bir hayat sürmeyi başardım: Sosyalistlerin hepsi asıldı, mujiklerin hepsi kırbaçlandı; İngilizler bizi affetti; pişman olmuş insanlar gibi. Volga'nın ötesinde Almanları yok etmek için bir orduyu silah altına alalım. Silahlar dağıtılacak ve kederli bir sabah başı boş askerler, "Buz Harekâtı"nın kahramanı olan subayları paramparça ediverecekler. Ve gene aynı hikâye başlayacak.

Camları kırılmış bir istasyonda uyuklayan, sayıklayan, ya da ölmüş insanların arasında bugüne kadar bulamadığım benim zavallı Katya'cığım son defa seslenecek bana:

— Vadim, Vadim...

Bir imkânı daha var: Hemen kendini asmak... Korkar mıyım? Zannetmem. Beni asıl iğrendiren, bu çabaya kendimi zorlamam.

Elleri buz gibi olmuştu: Ellerini ensesinin altına kenetlediği için soğukluğu ensesinde hissediyordu. Hiçbir karara varamıyordu: Sanki üzerine sinekler gibi üşüşen cinler, ruhunu, iradesini paramparça ediyorlardı... Hava kararınca kalkacak, pantolonunu giyecek, yürüyerek gara gidecek ve şüphesiz yol için sigara satın alacaktı... Ve yaşantısını sürdürecekti: Bu yapıdaki bir insanın, kılıç üzerinden kayacak, mermi yanından geçecek, tifüsbiti ısırmayacaktı...

Kapısı bir gardropla kapatılmış ara duvarının ardında iki adam uzun süreden beri öfkeli öfkeli durmadan konuşuyorlardı: Biri, ikide bir hep aynı sözle konuşmasına başlıyordu:

— Bay Paprikaki, Allahın yerinde ben olsaydım...

Ama öteki sözünü tamamlamasına fırsat vermiyordu:

— Bana bakın Gabel, Allah değil, bir budalasınız siz! Gazeteler çıkmadan yarım saat önce Krupstahwerke'nin hisse senetlerini almak için insanın deli olması gerekir...

— Asıl siz dinleyin, Allahım diyen var mı!..

— Bırak onu Gabel, ziyanımı gidermek için yeteri kadar cesaretiniz yok. Siz ölmüş bir insansınız...

Bu cümleleri Vadim Petroviç istese de istemese de duyuyordu. "Ah; diye düşünüyordu, şu kapıdan postlarını bir delseydim şu heriflerin, ne iyi olurdu..."

Birden otelin koridoruna açılan öteki kapıdan acele acele yürüyen birinin adımlarının gürültüsü ve endişeli bir ses duyuldu:

— Olur mu canım, doktor çağırmak gerek...

— Doktor mu? Ne fark eder, soğudu bile...

— Ne bu hal yahu? Nasıl oldu?

— Oldu işte. Peki sen neden ilgileniyorsun bu olayla?

Mahmuz sesleri şakırdadı, seslerin uğultusu yatıştı.

— Affedersiniz polis müdürü beyefendi, bu adamın Avusturya imparatorunun yeğeni olduğu söyleniyor. Doğru mu acaba?

— Doğru. Doğru tabii... Haydi hanımlar beyler, koridoru boşaltın.

Sonra hepsi de iki komşunun kapısının önünde alçak sesle konuşmaya devam ettiler.

— İntihar filan değil bu. Bolşevik olan emir subayı tarafından öldürüldü.

— Amma yaptın ha, nasıl olur böyle şey? Adam Avusturya subayı olacak, yanında da Bolşevik emir subayı tutacak?

— Ne zannettin ya? Her tarafta Bolşevik var... Viyana'dan başkasına bakma... Dünden beri Berlin'i de ellerine geçirdiler...

— Aman Allahım, inanasım gelmiyor!

— Hemen gitsek burdan...

— Gitmek mi? Ama nereye?

— Şüphem varsa Allah canımı alsın! Bir adaya mesela...

— Haklısınız... Dün duydum, Endonezya adalarında ekmek ağacı varmış. Elbiseye de ihtiyaç yokmuş orada. Ama nasıl gidilir Endonezya'ya?

Bu sırada odaya kapıyı vurmadan bir çocuk daldı. Bu çocuk otelin ayakkabı boyacısıydı. Yılışık, ağzı kulaklarına varan, yassı burunlu, sevimsiz bir çocuk...

— Almanya'da devrim! Özel baskı!.. Üç ruble verin yolcu...

Gazeteyi Roçin'in göğsüne attı. "Yolcu"nun korkudan faltaşı gibi açılan gözlerine, ölününkini hatırlatan sapsarı yüzüne dikkat etmemişti...

— Pencere üzerinden parayı alırım... Gazeteyi okuyun yolcu...

Bir sıçrayışta odadan çıktı. Vadim Petroviç'in kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Ama uzun süre kötü baskılı gazete açılmadan göğsünün üzerinde durdu... Almanya'da devrim ha!.. Vagonların tepesine yığılmış askerler, ana baba günü garlar, yabani seslerle şarkılar söyleyen kalabalıklar, heykel kaidelerinin üzerine çıkıp, Özgürlük, özgürlük diye bağırarak yumruklarını sallayan konuşmacılar... Sanki özgürlük ekmeğin, vatanın, görev duygusunun, yüzyıllardır sürdürülen polis devletinin ölçülü huzuru yerine geçecekmiş gibi!

Devrim, yani kirlenmiş şehirler, bulvarlarda dolaşan darmadağınık saçlı kızlar... Ve penceresinden, sır diye bir şey kalmamış şehrin çatılarını seyreden odanın sonsuz hüznü... Güneş bile erişilmeyecek bir yüksekliğe çıkmıştır. Akla hayale sığmaz gayretler pahasına kendi öz benliğinde bağımsızlığını, içler acısı gururunu kurtarmaya çalışan odanın hüznü.

Sonunda Vadim Petroviç yüksek sesle konuştuğunun farkına vardı. Bir gün önceki sayıklaması gibi... Gazeteyi açtı. Manşet iri harflerle Almanya'da devrimin başladığını bildiriyordu. Devrim, Alman delegelerinin treni, topçu mühimmat deposunun yanında bulunan general Weygand'a buluşmak için gidip Compiégne ormanında mütareke görüşmelerinin başladığı sırada patlak vermişti.

Alman delegeleri Fransız tekliflerinin ne olacağını sormuşlardı. General, oturmaları için yer göstermeden ve elini bile uzatmadan, aşırı bir soğuklukla hiçbir teklifleri olmadığını, Almanya'nın diz çökmesi gerektiği karşılığını vermişti...

Aynı gün Almanya'yı şerefsizliğe zorlayan baştakiler devrilmişlerdi. Berlin'de asker ve işçi mebuslar Sovyeti kurulmuş, imparator Giyom, Spa'da bulunan Başkomutanlık karargâhını gizlice terk edip Hollanda'ya kaçmıştı. Hududu geçerken kılıcını Hollandalı bir üsteğmene teslim etmiş.

Birkaç dakika sonra Vadim Petroviç kasketini, kaputunu giymiş, palaskasını beline sıkıca bağlamış, pencerenin önünde ayakta duruyordu. Gazeteyi bir kere daha okudu.

Buruşmuş kâğıt parçaları cebine soktu ve odadan çıktı. Otelin önünden iri yarı bir adam geçiyordu. Üzerinde, denizin derinliklerinden yeni çıkmış bir dalgıç hali vardı: Kıpkırmızı yüzü şişmiş, gözleri yuvalarından fırlamıştı. Kabuk bağlamış kalın dudakları kıpırdıyor ve:

— Krupstaiverke senetleri satıyorum, diye tekrarlayıp duruyordu.

Kendisinden daha budala birini bulabilme umuduyla gelen geçene fıldır fıldır dönen gözlerle bakıyordu...

Yürüyüş kolunda geçen Avusturyalı askerler adamı itip, duvara kıstırdılar. Namluları yere bakan tüfeklerini omuzlarına asmış, düzensiz gruplar halinde geçiyorlardı... Daha ilk gününden adam öldürmeyi reddeden bu hal devrimin ilk işaretiydi... Bu asker kalabalığının yanında, ipek gibi yumuşak ufak bıyıklı, ince yapılı, genç bir subay yaya kaldırımından yürüyordu. Istıraptan hatları gerilmiş ince yüzünü gururla kaldırıyordu. Sol apoletine kırmızı bir fiyonk bağlanmıştı. Savaş sırasında alayına gönderilmiş olan bu çocuğun, kadınlarının tapılacak derecede tasasız olduğu Viyana'nın şen grupların dolaştığı yaya kaldırımlarında kılıcını şakırdatarak yepyeni üniformasıyla piyasa etmek fırsatını bulamadığı belliydi. Askerler komitesine seçilmesini çok genç oluşuna ve uysal karakterine borçluydu. Ve şimdi de,

yandan, alaylı, kötü niyetli bakışların ateşine tutulan bölüğünü, bir memleketi terk etme anında istasyona götürüyordu... Ve Viyana'da kargaşalık vardı, açlık vardı; işçiler barikatlar kuruyorlardı...

Roçin bakışlarıyla bu gururlu Avrupalıları takip etti. O da benliğinin derinliklerinden kötü niyetli bir sevincin yükseldiğini hissediyordu: "Kazları, yağları yemek için daha uzun süre Ukrayna'da kalamazdınız... Brest-Litovsksize uğur getirmişe benziyor..."

Birden suratı asıldı Roçin'in: "Peki senin kazancın ne bunda? Moskova'dakiler ellerini ovuşturuyorlardır. Sen git, pis kokan siperlere gir, karşı devrimcilere katıl..." Bu sözü ilk kez sakin sakin, söylediği, hayasızca kullandığı için suratı daha da asıldı... Moral çöküşünün nedeni içine çöreklenmişti. Rostof'da, öfkeli tartışmaları sırasında Katya: "Şayet inancının haklılığına bütün benliğinle inanıyorsan git ve öldür..." dediği zaman durumu kendisinden daha iyi kavradığını göstermişti. Sözünün eri ve vakarını gözeten bir aydının bütün geleneksel anlayışına karşı devrim alçaklık ve kopukluğu ifade ediyordu. Haydi, yaşayın bakalım bundan sonra...

Ellerini kaputunun ceplerine sokmuş, geniş Ekaterininski bulvarında ağır ağır yürüyordu. Yürüyüşü bir alçağın, bir kopuğun yürüyüşüydü: Cansız, bıkkın bir yürüyüş. Bir berber dükkânının önünden geçerken kapının yanına konmuş dar uzun aynaya elinde olmadan baktı: Pis pis sırıtan bir ölü yüzü gördü.

Berbere girdi, kaputunu çıkarmadan koltuğa oturdu:

— Sakallarımı traş edin! dedi.

Orada bile her şey tiksinti veriyordu Roçin'e: Dükkânın nefes alınmaz havası, alçak tavanı, yer yer kabarmış ucuz cinsten kâğıtlarla kaplanmış duvarları ve hatta kepekli saçlarının arasındaki tarağıyla içinizi bulandıracak kadar pis kokan ince elli berber bile...

Berber acele acele sabunu köpürttü. Durmadan konuşuyordu:

— Atasözü ne güzel söylemiş: "Çiftçi kadının derdi mi vardı ki; süt domuzu olsa da alsam diye bakıyordu." Adamlar dört yıl savaştılar, şimdi de devrim yaptılar... Ne düşünüyorlardı? Neden bana danışmadılar?

Usturayı açtı, hırsla bilemeye başladı.

— Büyük politika ile bizim dertsiz küçük mesleğimiz birbirine uygun düşer.

Vadim Petroviç'in yüzüne yumuşak sabun köpüğünü sürdü.

— Bugün ilk müşterimsiniz benim. İnsanların aklı başından gitti. İmparator Giyom Hollanda'ya kaçtı. Ucu bize dokundu tabii: Şehirde kimse traş olmak istemiyor! Bilir misiniz neden? Hepsi de Makno'nun adamlarından, Bolşeviklerden korkuyorlar. Herkes sakal bırakmak istiyor, proletaryaya benzemek için.

Usturanın ucu yanağın üzerinde çıtırdamaya başladı.

— Affedersiniz, burnunuzun ucundan tutmaktan hoşlanır mısınız? Bazıları dokunma diye rica ederler de. Kursk'ta berber çıkarlığı yaptım. Patronum eski modaya uygun olarak traş ederdi: Bir parmağını müşterinin ağzına sokardı. Asılzadeler için küçük boynuzları vardı. Parmakla traş ederse on kopek, boynuzla traş ederse on iki kopek alırdı. Para paraydı o zaman. Bir defa daha traş edeceğim: Vakitten bol ne var. Sizden önce delinin biri uğradı. Paprikaki'yi tanır mısınız? Büyük maliyecimizdir. Sinirleri bozuk. Traş etmek imkânsız: Yanakları sivilce dolu. Fırçayı bile dokundursan huylanıyor. Döküntü bütün vücuduna yayılmış. Neyse Paprikaki yüreğime su serpti: Almanlar Ukrayna'yı terk etmeye hazırlanıyorlarmış. Belgorod önlerinde Bolşevikler taarruza kalkmışlar. Belaya Tserkof'da yeni bir Ukrayna hükümeti ilan edilmiş, Direktuvar idaresi kurulmuş. Bir Rada'mız, Sovyetlerimiz, bir de atamanımız oldu. Henüz Direktuvarımız yok. Petliura ile Viniçenko hükümetin başında, 1916'da Kiyef'te ikisi de benim müşterimdi. Petliura, Zemstvos Birliğinde sayman olarak çalışıyordu. Viniçenko yazardı. Tiyatroda oynanan piyeslerini gördüm. Olağanüstü bir yönleri yok. Bir ressamı aldatan bir kadıncağız düşünün. Ressam gürültü koparır. Bunun üzerine aşık gelir, kadın onunla yandaki odaya yerleşir. Olacak şey mi, ressam, karısı ile aşığını ayırmak için odaya bile giremez! Kaltaktan da ayrılmak istemediği için dişleri ile, sakat kalmak ve kadının canını sıkmak için bileklerini kemirir, keser. Viniçenko'yu traş ettim; yumuşak, gözenekli bir cildi vardır... Paprikaki yemin billah söyledi, güya Direktuvar, ataman Skoropadski'yi devirmeleri için çiftçilere bildiri yollamış... Sanki atamanın başka sıkıntısı yokmuş gibi...

Berber müşterisinin yüzünü ikinci defa traş ettikten sonra Vadim Petroviç'in uzamış ak saçlarına kınayıcı bir ifadeyle göz attı:

— Müsaade edin de saçlarınızı "boksör" biçiminde kırpayım. Ya da isterseniz, elimde bir parça Avrupa saç boyası kaldı: Karga kanadı dediğimiz! Kötü taranmış bu ak saçlar neden kalsın kafanızda?

Roçin dişlerinin arasından:

— Kafamı da kazıyın, dedi.

— Siz bilirsiniz...

Berber, işini çok acele görüyormuş gibi iri makasını Roçin'in kulakları dibinde şakırdatmaya başladı.

— Ne hayal ederim bilir misiniz yüzbaşım? Dünyanın herhangi bir yerinde insanlardan uzak, sokakları petrol lambalarıyla aydınlatılan, gürültüsüz küçük bir şehir vardır herhalde... Çok şey istediğim yok. On tane müşterim olsun yeter. Günümü sona erdirince pipomu yakar, kapının önüne otururum. Her taraf sakindir, sessizdir. Yumuşak başlı ihtiyarlar kapının önünden geçerler. Kalkar selam veririm, onlar da selamıma karşılık verirler. Bugün, yüzbaşım, kimse küçük insanları düşünmüyor: Adam yerine koyan yok. Ama gene de, biz olmasak da sakallarımız çıkıyor. Az önce buraya girerken nasıl olduğunuzu bir düşünün ve şimdi sizi ne hale getirdim görün: Modaya uygun bir gravür!

Roçin aynada kendini seyretti. Pırıl pırıl parlayan başı, geniş, güzel bir şekil almış, yüce, üstün düşünceleri barındıracak hale gelmişti. Hafif çıkık elmacık kemiklerinden çenesine kadar uzanan hatları, zarif bir yüzü vardı. Burnun üzerinde uçları birleşen koyu renkli kaşları şakaklarına doğru kararsız bir şekilde uzanıyordu. Kaşları küçük fakat zeki bakışlarının sertliğini yumuşatıyor, geniş göz kapakları nedeniyle daha bir koyu görünüyordu. Utancını gizlemek için böylesi bir yüzü elleriyle kapasa? Yazık olurdu... Ama ağzı her şeyi bozuyordu. Gözlerle yalan söylenebilirdi; çünkü gözler kalleş ve sinsidir; ama ağız duyguları gizleyemez... Bakın hele; belirli bir şekil olmayan, sümüklü böcek gibi hareket eden bir ağız...

Ne ifade ediyor bu ağız? Faust'un düzeyine kadar çıkmasını bilemedin Vadim Petroviç.

Vadim Petroviç kalktı, rengi solmuş, bir mermi ile delinmiş savaş kasketini başına geçirdi, kulaklarına kadar indirdi, berberin parasını verip çıktı.

Henüz bir karar vermemişti... Ama artık bacaklarında o tiksinç ağırlığı hissetmiyordu; çizmelerinin ucunu kaldırımlara taktıra taktıra yürümüyordu. Ne de olsa bir berberin elinden çıkmanın sonucuydu bu! Küçücük bir damla sevgi ruhunu umutsuzluğa sürükleyen karışıklığı arıtıvermişti.

Pencerelerde ışıklar yanmaya başlamıştı. Rüzgâr, tepeleri karanlığın içinde kaybolan kavakların çıplak dallarını sallayarak esiyordu. Sokağın öteki tarafında ağaç gövdelerinin arasındaki "Bi-Ba-Bo" kabare lokantasının kapısının üzerindeki çok kuvvetli lambası yandı... Bu kabarenin koyun etinden yapılmış yemekleri çok meşhurdu.

Vadim Petroviç, koyun etini hatırlar hatırlamaz midesinin açlıktan kazındığını hissetti: Dünden beri ağzına bir lokma koymamıştı. Açlık duygusu çok güçlü bir duyguydu. Açlık duygusu meydana çıkar çıkmaz, öteki bütün psikolojik kargaşalıkları bastırmıştı.

Roçin kararlı bir şekilde, aydınlatılmış kapıya döndü. Beyaz etekli bir kadın silueti bir ağacın ardından çıktı, yolunu kesmek istedi. Ama Roçin görmezlikten geldi.

Arkasından yalvaran bir ses:

— Subay efendi, diye mırıldandı, gelin, sizi memnun edebilirim...

* * *

Kabare, alçak tavanlı, dar uzun, az önce Petrograd'dan kaçıp gelen meşhur solcu ressam Vale'nin de süsleyip güzelleştirdiği bir yerdi. "Bi-Ba-Bo"nun tavanı siyah renkliydi ve iri beyaz yaldızlı yıldızlarla süslenmişti. Siyaha boyanmış duvarların üzerinde sarı, kavuniçi, tuğla rengi, kolları ve bacakları açılmış görüntüler bir fırtınaya tutulmuşçasına uçuşuyorlardı: Bunlar köşeli kadın ve erkek taslaklarıydı. Bu freskler bir kabare için çok ciddi şeylerdi. Nefis düşkünlüğünü değil de bu çıplaklar sürüsünü duvarın üzerinde sürükleyen büyük korkuydu. Bu binaya büyük sermaye yatıran kapitalist –Papikaki'den başkası değildi– bir gün: "Bu kötü resimlerden bir şey anlıyorsam arap olayım. Bacakları gövdelerinden ayırın, demişti. Benim midemi bulandırıyor, ama müşteriler bu resimleri zevklerine uygun buluyorlar..."

Roçin akşam yemeğini yedi, şarabını içti. Tren, sabahın dördünde hareket ediyordu. Saat üçe kadar lokantada kalmaya karar verdi. Ondan sonra Allah kerimdi... Keyfi yerindeydi, başı hafifçe dönüyordu.

Moskova'daki, bir zamanların "Ïar" lokantasından gayet iyi tanıdığı Tatar garson sık sık yanına sokuluyor kovadan bir şişe çıkarıp bardağı doldururken Roçin'e doğru eğiliyor:

— Affedersiniz Vadim Petroviç, diyordu, rahatsız ediyorum sizi... Ah! Moskova, Moskova... Görüyorsunuz, nasıl yaşıyoruz burada. Bu resimler uykumda bile bana tebelleş oluyor...

Şehirde hüküm süren endişeli havaya rağmen (kenar mahallelerde ve karanlık ara sokaklarda tek tük silah sesleri duyuluyor, vali konağına giden yoldaki atlı polisler hiçbir şey duymamış gibi davranıyorlardı), o gün karaborsayı paniğe uğratan duruma rağmen lokanta ağzına kadar doluydu. "Kafe-Konser" henüz başlamamıştı. Uzun boylu, bir koldan daha geniş olmayan boynu ileri uzanmış, ensesine kadar inen kabarık zenci saçlı bir adam, daracık sahnedeki bir piyanonun önüne oturmuş, bir operet potporisi çalıyordu.

Yandaki masalarda patırtıcı, sarhoş müşteriler duruyordu. Otel odalarında uzun süre oturmaya tahammül edemeyen mülk sahipleri, kötü yoldan dönmüş kızlarının arasında, içki sürahilerini boşaltarak silkinip duruyorlardı...

Yeni sakal traşı olmuş biri:

— Sizi temin ederim ki, diyordu, artık Almanlar hapı yutacaklar! Yılbaşında İngiliz birliği Moskova'da olacak. O zaman İskoç viskisini içeceğiz. Bazen kötü şeyler iyi sonuç verir.

Muntazam dişlerini gösterecek derecede ağzını açtı ve bir kahkaha attı:

— Sonuç: Yaşasın Alman devrimi!

Külrengi göz yuvalarının dibinde parıldayan alaycı bakışlı, çok zayıf biri, dikkati üzerine çekmek için elini kaldırdı:

— Alman başbakanının, lordlar kamarasında yün dolu bir minder üzerine oturduğunu biliyorsunuz... Simbirsk'li asiller ise, asiller klübünün avlusunun ortasında mermer bir sütun bulunmasıyla gurur duyuyorlardı. Böylece soylu asillerin başına kötü bir şeyin gelemeyeceğini ifade etmiş oluyorlardı... Bunun için de dulavrat otlarının gölgesinde tasasız uyku çekiyorlardı... Rus soylular tarihi sona ermiştir: Bizde noksan olan yün dolu minderdir... Aynı şekilde anamız Rusya'nın da tarihi bitti... Evet, efendiler... Glupof şehrinin tarihi okundu, kitap bir köşeye atıldı. Bu olaylar da, zeki bir insanın dediği gibi fırtınalı bir günde değil, her zamanki pazartesilerden birinde oldu: Allah baba kandili üfledi... Topraklarımı 1914 yılından sonra sattım. O zamandan beri bir dünya vatandaşıyım... Böylesi daha emin...

— Elverişli bir durumdasınız siz, azizim. Oxford Üniversitesi'nde okudunuz! Ama ben tohuma kaçmış üç kızımla nereye giderim söyleyin nereye?

Körpe tenli adamcağız burnundan soludu ve kolunu sürahiye uzattı:

— Rusya'yla ilgili ne varsa ben de bağdaşamıyorum. Sizinki İngiliz özentisi gibi bir şey... Tezgâhtarlık, pezevenklik yapabilir, üç dönümlük toprağı kendi ellerimle sürebilirim, ama Rusya'ya olan inancımı yitiremem.

Küçük bir kadehi doldurdu ve üçüncü konuşmacıya ağır ağır döndü:

— Ama kızlarımı nereye kapılandırabilirim? Üçü de sırık gibi uzun, gözü sulu, yüzleri çilli, tahta gibi zayıf: Bizimki gibi bir devrin, Turgenyefvari genç kızları! Hata kimin? Analarının ve benim tabii. Gizleyecek değilim. En büyükleri Bstuyef kurslarına katılmak istiyordu. Bu düşüncesinden caydırdık. Sonuç ne oldu: Tembelin biri... Küçüğünün tiyatroya meyli vardı. İnanın, birinci sınıf bir sanatkâr olabilirdi... Caydırmak, hatta tehdit etmek beceriksizliğini gösterdik... Kısaca, yaşadığımız devirde, modası geçmiş toprak ağalarıyız!.. Neden geldi bütün bunlar başımıza? Kıt zekalı oluşumuzdan... İngiliz yün dolu minderinin üzerinde oturur, ama üç yıl ötesini görür... Bize gelince güya mevsimlerin mirası peşindeyiz.

İçti, sarkık yanaklarını oynattı ve birden ekledi:

— Ama gene de bu durumdan kurtulacağız...

Üçüncüleri tüm sarhoştu. Dişlerini gıcırdatıyor, masayı süslesin diye konmuş küçük papatyaları vazodan koparıp koparıp yiyordu. Kimseyi dinlediği yoktu; şaşkın bakışlarını yandaki masadan ayırmıyordu. Yandaki masada, külrengi saçları başında büyük bir topuz şeklinde yapılmış genç bir kızla, yarı resmi yarı sivil bir asker ceketi giymiş, iri yapılı bir delikanlı oturuyordu. Delikanlı yanağını avcunun içine dayamış, hiç kimseye dikkat etmeden, hiç kimseyi dinlemeden, sanki salon hayaletlerle doluymuşçasına sessiz sessiz ağlıyordu. Yuvarlak yüzü acıdan büzülmüş, iri mavi gözlü genç kız delikanlının elini alıp okşuyor, öpüyordu; arkadaşına doğru eğilip hızlı hızlı, fakat alçak sesle, ürkek bir sesle konuşuyordu. Delikanlıysa geniş yüzlü başını ağır ağır sallıyordu.

Roçin delikanlının, rüyalardaki kadar bitkin, donuk sesini duyuyordu:

— Bırak Zina, bırak beni... Artık hiçbir şey istemiyorum. Ne senden, ne kendimden bir beklediğim var...

Daha fazla konuşmasına lüzum yoktu, bu gecenin nasıl sonuçlanacağı belliydi... Bu genç kızda Katya'yı hatırlatan bir hava vardı: Yüzü benzemiyordu benzemesine, ama hareketlerinin yumuşaklığı, okşayan havası Katya'yı andırıyordu... Bu genç kız da bir demiryolu istasyonunda, tifüslülerin arasında hayatını yitirecekti...

Arada boşalan bir masaya oturan iki yakışıklı delikanlı, genç çiftin görüntüsünü kapattılar. Yeni gelenlerin perçemleri kaşlarının üzerine kadar iniyordu; dişleri bozuktu ve kirli parmaklarında yakut yüzükler parlıyordu.

Biri:

— Bunun üzerine *Maşka'ya bir demir vurdum*, diye övünüyordum. Yere yıkıldı, çıktım üzerine, kemikleri kırılıncaya kadar çiğnedim orospuyu...

— Yüzbaşım masanızda oturabilir miyim?

Roçin başını sallayarak "olur" dedi. Adam kalabalık eden ayaklarını sandalyesinin altına çekerek oturdu. Üzerinde, yanları dar, Alman yedek subaylarının yeşil ceketi vardı. Gözlerinde nikel çerçeveli gözlükler parlıyordu. Rusça kelimeleri zorlukla telâffuz ederek garsona:

— Yiyecek bir şeyler lütfen, dedi. Çoktandır ağzıma bir lokma koymadım. Bira getirmeyi unutmayın!

Birayı nasıl içeceğini göstermek için yanaklarını şişirdi ve gülmeye başladı; sonra şaşkın bir ifade ve mavi duru gözleriyle Roçin'in asık yüzüne baktı:

— *Yüzbaşım Almanca konuşur mu?*

— Evet.

— Sizi rahatsız ediyorsam, başka bir masa ararım.

— Hayır, rahatsız etmiyorsunuz!

Bu kez Roçin daha cana yakın karşılık vermişti. Askerin, ihtiyarlık yaşına kadar çocuksu ve pembe yumuşaklığını muhafaza edecek olan, hafifçe çökük ağızlı dar bir yüzü vardı. Burnu, yanında oturduu kişiye karşı dostça bir merak duymuş insanlarınki gibi hafifçe kalkıktı.

— Eskiden, dedi, bizlere lokantalara girmemiz yasaklanmıştı. Ama dünden beri Alman disiplini daha bir anlayışlı oldu.

Roçin dudağının ucuyla gülümsedi. Alman düşündüklerini açıklamak için sabırsızlanıyordu. Bilgince bir hareketle kalın tırnaklı parmağını kaldırdı.

— Disiplin akla uygun olmalıdır; o zaman toplum düzeni ile evrimin zorunlu bir şartı olur. Akla uygun bir disiplin derin toplumsal hareketlerden doğar. Aksi olduğu takdirde, sadece bir zorlama aracıysa, o zaman biz ona disiplin diyemeyiz...

Düşüncesini tamamlamak istercesine neşeli bir şekilde başını salladı.

Roçin:

— Almanya'ya dönüyor musunuz? diye sordu.

— Evet. Birliğimiz bir komite seçti. Bereket versin komite, prensip yönünden değeri olan bir karara vardı. Tartışmalı oldu tabii.

— Öyleyse Rusça'da söylendiği gibi: Uğurlar olsun!

— Oldukça Rusça öğrendim. Size birisi: "Uğurlar olsun!" dediği zaman, bunun: "Cehenneme kadar yolun var!" anlamına geldiğini biliyorum...

— Peki yolculuk ne zaman?.. Görünüşe göre zeki bir insana benziyorsunuz: Karşılıklı olarak birbirimize oyun edip aldatmamız neye yarar? Düşmanız birbirimize, düşmanca ayrılıyoruz...

Alman bir an düşündü, başını salladı:

— Doğru, dedi, haklısın. Bu sözlerine karşı çıkmaya kalkışsaydım ince davranmamış olurdum. Zaten faydası da olmazdı.

Sözlerini bitirirken incecik dudaklarında yeniden bir gülümseme belirdi. Garson yiyecek ve bira getirmişti. Roçin'den özür diledi: Bir an için konuşmayı kesecekti. Hiç acele etmeden koyun etinden yapılmış yemeğine eğildi, küçük et lokmalarını, buğday ekmeğini, kızarmış domatesleri ağırbaşlı bir ifadeyle çiğnemeye başladı.

Roçin'in kötü niyetli, karamsar bakışlarının üzerinden ayrılmadığım hissederek:

— *Lezzetli!* dedi.

Alman yemeğini son kırıntısına kadar yedi, tabağını sıyırdığı lokmayı da ağzına attı. Soğuk bira dolu iri bardağı gözleri kapalı dikti.

— Almanlar beslenmeye çok önem verirler, dedi. Uzun süre açlık çektiler. Yiyecek sorunu kesin bir şekilde çözümleninceye kadar daha uzun süre ıstırap çekecekler.

Yeniden uzun parmağını kaldırdı.

— Tarihin ilk devirlerinde, tabiatın ilkel ziraatından, tabiatın usulsüz bir şekilde gasbedilmesine geçildiği zaman, beslenme, ele geçirilmesi konusunda zahmetli ve tehlikeli bir hal aldı. Yemek adeta çok kutsal bir şey oldu. Yemek, başkasının gücüne, hayatına sahip çıkma gibi bir şey oldu. Böylece tabiata sihirle komuta etme fikri doğdu... besinin sömürülmesinin sihirli ayini, mistik bütün dinlerin temeli oldu. İnsanoğlu sanki Tanrı'nın gövdesini yemektedir... Böreğin nereden geldiği konusunda bir Rus bilgini ile çok ilginç bir konuşma yaptım. Karnaval, güneşin yemek diye yendiği bir şölen-bayramdır. Karnaval danslarla kutlanır, sonra da börekler yenirdi. Bildiğimiz gibi Slavlar, kendi anlayışlarına göre bu işi çok daha geliştirmişlerdir...

Gülmeye başladı. Ceketinin madeni düğmelerini çözdü, deri kaplı bir cep defterini çıkardı. Aynı defteri iki ay önce, trende Katya Roçina'ya Marsellüs'den bir bölüm okumak için torbasından çıkarmıştı.

Defteri masanın üzerine koydu, notların, adreslerin, güzel sözlerin ince bir yazıyla yazıldığı sayfalarını dikkatle çevirmeye başladı...

Parmağını bir sayfanın üzerine koyarak:

— Buldum, dedi.

Ama Roçin'in satırlara baktığı yoktu. Sayfanın en üstüne Katya'nın el yazısıyla yazdığı satırlara takılmıştı gözü:

"Ekaterina Dimitrievna Roçina, Ekaterinoslav, post restant."

Boğuk bir sesle:

— Bu yazı nasıl oldu da buraya yazıldı? diye sordu. Yüzüne kan hücum etmişti. Elini ceketinin yakasına götürdü. Alman, Rus subayının öteki elinin cebinden tabancasını çekeceğini zannetti. O devirdeki adetler askerceydi... Ama subayın korku ifade eden gözlerinde bir acı, bir yalvarma ifadesi vardı... Alman elinden geldiğince tatlı bir ifadeyle:

— Bu kadını tanıdığınız belli, dedi. Size ondan söz edebilirim.

— Tanıyorum onu.

— Çok kederli bir hikâye bu...

— Neden kederli? Başına bir şey mi geldi yoksa?

— Kesin olarak söyleyemem... Umut ederim ki başına bir şey gelmemiş olsun... Savaş sırasında insanın, bütün acılara karşı hassas, kolay yaralanabilir olmasına rağmen çok dayanıklı olduğunu gördüm... Herhalde bu da...

Parmağını kaldırmak üzereydi. Roçin yüzünde soğuk bir ifadeyle sözünü kesti:

— Söyleyin, dedi, nerede gördünüz, sonra ne oldu?

— Trende tanıştık... Ekaterina Dimitrievna, çok sevdiği kocasını kaybetmişti...

— Bunda bir dalavere var herhalde! Görüyorsunuz ki dipdiriyim.

Alman sandalyesinin arkalığına attı kendini; ufacık ağzı yusyuvarlak oldu, karganınkini andıran gözleri de yuvarlandı, avucunun içiyle masaya vurdu:

— Hayatımda ilk kez şu lokantaya geldim, bu masaya oturdum, cebimden defterimi çıkardım... Bir de ne göreyim: Ölüler dirilmiş! Bu kadının kocası mısınız siz sahiden? Sizden bahsetmişti bana. Şimdi daha iyi anlıyorum. Sizin hakkınızda kesin bir fikir edinmiştim. Ama, olamaz, kamerad Roçin, siz olamazsınız, olamazsınız...

Yutkundu, ince dudaklarını sıktı. Gözlüklerinin üzerinden ciddi bir ifadeyle Vadim Petroviç'e baktı. Gözleri yaşlıydı. Kalkık burnunda beliren terler parlıyordu.

— Ekaterinoslav'dan önce trenden indim. Karınız bana adresini verdi. Adresini vermesi için ben üsteledim. Gelip geçici bir kuş gibi onu kaybetmek istemiyordum. Yolculuk sırasında yüreğine su serpmeyi başardım. Çok zeki bir kadın. Az gelişmiş olmakla beraber uyanık zihni, iyi, üstün düşüncelerin açlığı içindeydi. Ona: "Devrimizde, dedim, ıstırap milyonlarca kadının nasibidir. Istıraplarla felâketleri toplumsal güç haline dönüştürmek gerekir.. Felâket size sarsılmaz bir güç versin." "Sarsılmaz gücüm olacak da neye yarayacak?" diye sordu. "Yaşamak istiyor muyum ki?" Ben de: "Elbette istiyorsunuz, dedim. İşin aslı yaşamayı istemektir. Çevremizde ıstıraplardan, felâketlerden, ölümden başka bir şey görmüyorsak, bir şeyi anlamamız gerekir. O da, o ana kadar nedenleri ortadan kaldırmadığımızdır. Yeryüzünü dikkate değer bir olay olan insanın yaşayabileceği rahat bir yer yapamadığımızdan dolayı sorumlu kişiler oluşumuzdur. Ardımızda ve önümüzde ebedi sessizlik var. Ve bize verilmiş olan bu kısacık zaman zarfında bu hayatı, ebedi sessizliği mutluluğun dolduracağı biçimde yaşamamız gerekir..." Teselli etmek için söyledim bu sözleri ona. Sonra trenden inip birliğime katıldım. Geceleyin, karınızın yolculuk ettiği trenin Makno çeteleri tarafından durdurulup soyulduğunu, yolcularının da bilinmedik bir yöne götürüldüklerini öğrendim. İşte benim bildiklerim bu kadar, kamerad Roçin...

Lokantanın sahnesinde konser başlıyordu. Piyanodaki kabarık saçlı müzisyen kulise alınmıştı. Moskovalı meşhur Don Limanodo programını takdim için sahneye çıktı. Orta yaşlı, smokinli, kaşlarına kadar inik hasır şapkalı, gözleri makyajlı güzel bir adamdı.

— Baylar, bayanlar, Alman devrimi vesilesiyle sizleri tebrik ederim!

Sağ eliyle sol elini sıktı.

— Doğruca gardan geliyorum. Bir Alman üsteğmenine: "Günaydın, dedim. Nasılsınız?" "Çok iyi. Ya siz?" "Ben de çok iyiyim. İşte kasım geldi. Hasır şapkamla üşüyorum. Kışlık kalpağını Moskova'da bıraktım. Şu anda kalpağını ne zaman alacağını bilmiyorum." "Bir kalpak satın alın." "Kalpak almak için bin mark biriktirmiştim." diye karşılık verdim. Gelin görün ki bin markıma beş ruble verdiler. "Ay, ay, ay!" dedi. Ben de "Ay, ay, ay!" dedim. Böylece dereden tepeden konuştuk. Biz konuşurken askerleri vagonların tepelerine çıkıyorlardı. "Gidiyor musunuz?" dedim. "Gidiyoruz" dedi. "Bir daha gelmeyecek misiniz?" diye sordum. "Gelmeyeceğiz." diye karşılık verdi. "Çok yazık" dedim. "Çaresiz" dedi. "Çaresiz mi? Ne demek istiyorsunuz?" "Hiçbir şey demek istemediğimi demek istiyorum." "Ay, ay, ay!" dedim, "Biz de umut ediyorduk ki yurdumuzda aynı şey olmayacak." O sırada vagon üzerine çıkan askerler bir Rus şarkısı söylemeye başladılar: "Hey, elma..." Ben de yanlarından ayrılıp yoluma devam ettim... Çevre karanlık, rüzgâr ıslık çalıyordu. Sokaklardan silah sesleri geliyordu. Programımı takdim etmek zorunda olduğum için içime sıkıntı doldu. O zaman başladım şarkıya...

Kulisten piyano başladı. Delikanlı yerinde sıçrayıp ayaklarını birbirine vurdu:

Hey, elma,
Bak, karanlık gece bastırıyor,
N'etsem, nereye gitsem?
Bilir miyim ki?

Sırtı sahneye dönük olan Roçin, karşısındaki garip Almanın gözlerinin içine bakarak:

— Makno'nun şu anda hangi bölgede bulunduğunu söyleyebilir misiniz? diye sordu.

— Son aldığımız haberlere göre Makno, geri çekilen Avusturya birlikleri ile Alman birliklerini takip ediyor. Makno'nun karargâhı yeniden Gulay-Pole'ye taşındı.

X

Kasım ayının başlarında Kaçalinski alayı, noksanlarını tamamlamak ve dinlenmek için geri çekilmişti. Muharebelerden çıktıktan sonra kala kala üç yüz muharibi ya kalmış ya kalmamıştı. Piotr Nikolayeviç Melşin, hiç beklenmedik bir anda, ummadığı bir şekilde tugay komutanlığına tayin edilmişti. Bunun üzerine Askeri Konseyle konuştu. Yaptığı teklif üzerine, o zaman hastanede olan Telegin, Kaçalinski alayının komutanlığına, yardımcısı Sapojkof'la İvan Gora alay komiserliğine tayin edilmişti. Telegin'in bataryası da alay topçusuna katılmıştı.

Rutubetli bir hava vardı. Etraf ıslak köpek ve yanık baca kokuyordu. Saçaklardan sular damlıyor, toprak çamurlaşıyordu. Eğitimden dönen muhariplerin postalları çamurdan taşınmaz hale geliyordu. İşin en zor kısmı atlatılmıştı: Don Ordusu, ırmağın sağ sahilinde çok uzaklara püskürtülmüştü. Çıkan dedikodulara göre Novoçerkask'ta ataman Krasnof, Çaritsin önündeki ikinci ve korkunç bozgunu öğrenince başını duvardan duvara vurmuş.

Eğitim, siyasi dersler ve okuyup yazma ile geçen yorucu bir günden sonra akşam olunca soğuktan tir tir titreyen muharipler köyün içinde dağılıyor, kimileri tanıdıklarının, kimileri de yeni elde ettikleri kadınların evlerine gidiyorlardı. Ne tanıdığı, ne de metresi olanlar şarkı söyleyerek köyde dolaşıyor, ya da kuru bir yere yerleşip şakalaşıyor, genç kızları kendilerine çekmek için maskaralıklar yapıyorlardı.

Çok kere şaka ve gülüşmelerle başlayan bu hal sonunda kavgaya dönüşüyor, hatta daha çetin bir hal alıyordu, çünkü hepsi de ateşli kimselerdi.

Telegin'in bataryasındaki on bahriyeliden üçü ölmüş, ikisi de ağır yaralanmıştı. Geriye beş kişi kalmış beşi de, sahipleri tarafından terk edilmiş zengin bir Kazak'ın çiftliğine yerleşmişlerdi. Anisya da onlarla kalıyordu. Formalite gereği bölüğe misafir kaydedilmişti. Muharipler gibi o da eğitime çıkıyor, ateş etmesini öğreniyor, siyasi kursları izliyordu. Üzerinde pırıl pırıl parlayan bir kızıl er üniforması vardı. Ama kendinden kıvırcık uzun saçlarını kestirmeyi kabul etmemişti. Ekim ayı içinde her türlü dehşeti, çeşitli insanın ölümünü gördükten sonra, suyu boğaza kadar yükselen ırmağın geçit noktasından geçer gibi, çaresiz derdini de geçirebilmişti. Yüzündeki kırışıklar, daha bir gençleşip canlılık kazanan yüzünü çirkinleştirmiyordu artık. Cephe gerisinin yiyecek bolluğu yanaklarını

tombullaştırmış, beli doğrulmuş yürüyüşü daha bir hafif olmuştu. Bütün benliği bir duruluk, bir körpelik izlenimi veriyordu. Geceleri bahriyeliler iyi ısınmış evde rahat rahat uyurlarken o, gizlice çamaşırlarını yıkıyor, onarıyordu. Bazen kalk borusu çaldığ zaman onu işin başında meşgul buluyorlardı.

Kuzma Kuzmiç Nefodof da alayda kalmıştı. Kadro dışı yazıcılık görevini yapıyordu. Muharebenin en şiddetli günleri olan 16 ve 17 Ekim günlerinde sadece cesaret göstermekle kalmamış, ateş altında yaralıları taşıyarak ataklık da göstermişti. Bu hali kimsenin gözünden kaçmamıştı. Ondan sonra da Kaçalinski alayından arta kalanlar karşı taarruza kalktığı zaman da aynı şekilde hareket etmişti. Don ırmağının geçilişi ve alayın geriye alınması sırasında davranışı örnek alınacak derecedeydi.

İvan Gora bir gün onu seyyar mutfağın yanında gördü. Kuzma Kuzmiç ıslanmış, kirlenmiş, zayıflamış, coşmuştu. İvan Gora başıyla yaklaşmasını işaret etti.

— Sizi ne yapacağım, Nefedof? dedi. Garip bir adamsınız... Bir türlü anlayamadım sizi... Saygıdeğer bir yaşta bir papaz eskisisiniz. Sizi bizim yanımızda tutan nedir?

Kuzma Kuzmiç burnunu çekti. Yağmur damlaları soyulmuş burnundan süzülüyordu. Kızarmış gözlerle siyasi komisere neşeli bir ifadeyle baktı:

— Ben böyleyim işte, İvan Stepanoviç, insanlara bağlanırım ben... Nereye mi gideyim? Hangi toplumu istiyorsunuz? Düşünen bir insan olduğumu unutmayın...

— Yok canım, ben ondan bahsetmiyorum, dinleyin...

Kuzma Kuzmiç dolu aş kabını göstererek:

— Yiyecek payımdan bahsediyorsanız, bu yağlı bulguru alnının teriyle kazandım, dedi. Canıma da önem vermedim sanırsam... Pantolonumu, çizmelerimi muharebe alanında, düşmandan aldım... istediğim bir şey yok, kimseye de yük olmuyorum. Bundan sonra da faydalı olacağımı umut ediyorum... Devrim zeki insanlara muhtaçtır... Yanlış mı söylüyorum? Alayınızda okuyup yazma bilen adamınız yok... Oysa ben mürekkep yaladım... Hem sonra daha başka hizmetlerimin olmayacağımı kim bilir?

İvan Gora: "Gerçekten, sağduyusu olan ve çalışmak isteyen bir adamdan neden faydalanmayalım?" diye düşündü.

— Toplumdaki yeriniz beni endişelendiriyor, dedi. Ya kalkar da aramıza nifak tohumları ekerseniz...

Kuzma Kuzmiç:

— Ne yalan söyleyeyim, diye itiraf etti, denemedim değil bunu. Ama korkmayın benim propagandamdan. Tanrıyla da aram açık...

— Aran mı açık? Sahi mi? Bak bunu beğendim. Karanlık basınca gelin beni görün, konuşuruz...

Kuzma Kuzmiç hava kararınca siyasi komiserin yanına gitti. İvan Gora kaputunu, kasketini çıkarmadan küçük pencerenin önüne oturmuştu; dudaklarını kıpırdatarak gazete okuyordu. Gazeteyi katlayıp kalktı, kapıyı kilitledi.

— Oturun, dedi. Az rahat bir yer var orada... Unutmadan sorayım, dilinizi tutmasını bilir misiniz? Zaten çok konuşursanız sizin için iyi olmaz. Ben her şeyi bilirim, hatta muhariplerin gördükleri rüyaları bile...

Gazetenin kenarından beyaz bir kâğıt parçası kopardı ve parmaklarını çıtırdatarak kâğıdı büktü.

— Köylüler hasat yapıp mahsulü kaldırdılar. Muharebeler nedeniyle harman için biraz geç kaldılar. Ama halk bize güveniyor. Önemli olan da bu: Sovyetle iktidarının sağlamca yerleşmesine inanmak istiyorlar... Güzel... Ama yakında Meryam Ana'nın Şefaat bayramı var...

İvan Gora gözlerini Kuzma Kuzmiç'e kaldırdı. Burun delikleri açılıp kapandı, heyecanlı bir hali vardı.

— Şefaat bayramı yakın... Boş inançlar halkın arasında hâlâ yaygın... Bir günde kararname çıkararak bu boş inançları ortadan kaldırmak olacak şey değil. Zaman ister bu işler için... Neyse, diyeceğim... Kızlar memnun değil hayatından. Şefaat bayramının gelmesini bekliyorlar, ama kimsenin çöpçatan gönderdiği yok. Dün Sposkoye köyüne gittim. Kadınlar arabamı çevirdiler. Gözleri iki çeşme. Kimileri bağırıyor, kimileri ağlıyor, kimileri sövüp sayıyor... Hepsi de Sovyetlerden yana, ama bayramlarından da vazgeçemiyorlar... Laf dinledikleri yok. Köylüler zengindir, çok buğdayları var. Ellerinden henüz mahsul fazlası alınmadı... Buğdayı gönül rızası ile vermeleri için onlarla akıllıca konuşup inandırmak gerek... Ama kadınlar elinden dizginleri alıp: "Bize papaz gönder!" diye bağırınca nasıl propaganda yapabilirdim ki. Utandırayım dedim kadınları. Nasıl olur, dedim, papazlarınızın ge-

neral Mamontof'un sakalını buhurdanlıklarla takdis ettiklerini görmediniz mi?.. "Bize ne", diye karşılık verdiler, "onlar beyaz papazlardı. Bizler kovduk onları köyden. Ama sen, bize kızıl papaz gönder... Çocuklarımızın nikâhlarını kıydırmak zorundayız. Kızlar mum gibi eriyip gidiyor. Hem sonra, beşiklerinde zırlayıp duran yüzelliye yakın bebek var ki vaftizleri yapılmadı..." Bu olaydan sonra başıma ağrılar girdi, kadınlar kafamın etini yediler... Onlara bir papaz göndermek benim görevim mi canım? Ama gene de bir çaresine bakmak gerek. Çünkü bir süre daha bekleyecekler, canlarına tak deyinceye kadar, sonra eski papazı getirtmek için Novoçerkask'a adam salacaklar... O zaman işler çatallaşacak Kuzma Kuzmiç, sen bu işin adamısın. Kurtar bu dertten beni. Al arabamı, git köye, konuş kadınlarla... ama sen bilirsin gene. Köyde genç kızlar gördüm. Gözüm korktu: Hepsi de kaya gibi sert.

İvan Gora parmağıyla göğsünü işaret ediyordu.

— Ne yaparsın onlar da insan... Nasıl, kabul ediyor musun?

Kuzma Kuzmiç, evet dercesine başını salladı, sona yürekten:

— Memnuniyetle, dedi.

* * *

— Konuştuğun zaman Şarigin, çok sıkıcı oluyorsun! Ne kuru bir kafan var be! Seni dinlerken kaçmak geliyor içimden...

Latugin kasketini aldı, siperi kulaklarına gelecek şekilde yan giydi, arkasını sıraya dayadı. Ama kalkmadı yerinden; gözbebeklerini döndürerek Anisya'ya baktı.

Anisya, söylenenleri anlamak için büyük bir gayret sarfediyor, bu yüzden de alnı kırış kırış oluyordu. Her derste olduğu gibi bakışları sabit bir noktaya, örneğin duvara çakılmış bir çiviye takılıp kalıyordu. Alışık olmayan beyni soyut düşünceleri güçlükle kavrıyordu. Bu düşünceler, tıpkı yabancı bir ilin kelimeleri gibi, küçük küçük kıvılcımlar halinde bölük pörçük aklına giriyor, canlı duyumlar uyandırıyordu. "Sosyalizm" kelimesi onda, sanki pürtüklü elleri kırmızı ipek bir kurdeleye asılmış gibi kuru ve uğultulu bir şeyleri düşündürüyordu. Rüyasında bu kurdeleyi görüyordu. "Emperyalizm" kelimesi, başında bir taç, sırtında kırmızı bir manto ile kral Baltazar'ı temsil eden, sineklerin üzerine pislediği bayağı bir resmi hatırlatıyordu. Kral, bir elin duvara: Mane, Tesel, Fares kelimelerini yazdığını görerek krallık asasını elinden düşürüyordu.

Ama Anisya çok çalışkan bir kadındı; direngenlikle yanlış düşüncelerinin üstesinden gelmek için çalışıyordu.

Latugin'in bakışlarının ısrarla üzerine çöktüğünü hissedince, çiviye takılı gözlerini çevirmedi, ama birbirinden ayrılmış dizlerini yavaşça bitiştirdi.

Şarigin:

— Can sıkıcı bir şey mi söyledim, Latugin? diye sordu. İncelediğimiz makale İzvestia gazetesinde yayınlandı. Yoksa bu makale mi hoşuna gitmedi? Mademki devrimin bir muharibisin, o halde tüfeğini omuzladığın şu anda, bugünkü durum ve genel görevler hakkında kesin fikir sahibi olmak zorundasın.

Şarigin bu sözleri söyledikten sonra güzel mavi gözlerinin cansız ve isteksiz bakışlarını Anisya'ya döndürdü. Anisya hâlâ çiviye sabit bakışlarla bakıyordu.

Baykof gülmeden, ince sesiyle:

— Garibin bir testisi var, ama onu da yolda kıracak, dedi. Sokak çocuğu dersten hoşlanmaz.

Latugin de gülmeden hemen cevabı yapıştırdı.

— Çok güzel söyledin! Ama yanlışın var. Sokak serserilerinin canını sıkan dersler değildir. Bilime saygım vardır, hele çocuk yapmaya yardımı olursa... Asıl benim canımı sıkan, bir adamın ne dediğini bilmemesidir... Alay ettiğiniz yetmedi mi benimle? Doğru bir söz, sizi kucaklayıp yakan bir kadının öpücüğü gibidir... Böylesi bir gerçek için kömürlerin üzerinde çıplak ayakla koşabilirim... İşte bana söylemen gereken sözler Şarigin... Oysa sen karşımıza geçmiş, mürver ağacından yapılmış kaval gibi söylenip duruyorsun, bir şeyler öğrenelim diye: "Dünya proletaryası, sosyalizm..." deyip duruyorsun. Ben onun için kelleyi koltuğa aldım! Bana bundan söz edilmesini, dinleyebileceğim, inanabileceğim şeylerin anlatılmasını istiyorum: Geleceğin yuvasını yapmak için hangi ağaca, nerede, ne zaman ilk baltayı vuracağımı bilmeliyim. İpek gömlekle hangi çimenliklere gezmeye gideceğimi bilmek istiyorum... Ah! dünya devriminin gerektirdiği biçimde konuşmasını öğrenmen için bir fırın ekmek yemen gerek...

Anisya, Latugin'in soylu bir boğanınki gibi ayrık gözlü, güçlü, geniş yüzüne baktı ve Latugin'e bakmaktansa gözlerinin oyulmasının yeğ olacağını düşündü.

Ne Gagin, ne Zaduyviter, ne de Baykof Latugin'in davranışını beğenmişlerdi. Evin çatısına yağan yağmurun çok tatlı tıpırtılarında rahat, şerefli bir şekilde geçinip gidiyorlardı. Şarigin, daha henüz çok genç olduğu için bilimi yeterince hazmedememişti. Doğruydu bu. Bazen ağır düşündüğü oluyor, kendini tuzağa düşürebilecek basit kelimelerden ödü patlıyordu. Kendisine rahatlık veren, denenmiş yabancı kelimeleri kullanmayı yeğliyordu. Böyle olmakla beraber Latugin'in mert bir arkadaşı gülünç düşürmeye hakkı yoktu. Zaten, Latugin'in yiğitlik taslayıp tartışmasının başka bir nedeni vardı –herkes anlıyordu bunu– ve bu nedeni de kimseler uygun bulmuyordu.

Gagin Latugin'e:

— Siyasi komiser bir levazım müfrezesi kuruyor, dedi. Bu müfrezeye katılsan iyi edersin. Ellerin kolların bağlı kalınca canın sıkılıyor. Senden iyi bir hareket beklemek imkânsız. Uyuşukluktan kurtulman gerek biraz...

Baykof sakalını salladı ve bir kahkaha attı. Zaduyviter imayı anlamıştı: Sağlam dişli ağzını kulaklarına kadar açarak o da makaraları koyuverdi. Anisya kıpkırmızı oldu, gözleri sulandı. Kaputunu aldı, arkasını dönerek giydi, kemerini bağladı ve odadan çıktı.

Huzursuzluk daha da artmıştı. Şarigin hafifçe gülümsedi, yavaş yavaş gazeteyi katladı.

Latugin'e:

— Gel, dedi, seninle konuşacağım.

Latugin gözlerini kırptı:

— Peki, dedi.

İkisi de karanlık avluya, yüzlerine çiseleyen yağmurun altına çıktılar. Şarigin, Latugin'in, haddinin bildirilmesi için bir görüşme yapılacağı kanısında olduğunu, sinsi alaycı haliyle bekleyişinden anladı... Şarigin sadece, arkadaşlar arasındaki disipline karşı gelişi konusunda sakin sakin bir soru sormak; çürümüş burjuva mirasından nasıl kurtulması gerektiğini söylemek istiyordu...

Bunları söyleyeceği yerde, gecenin nemini derin derin içine çektikten sonra:

— Anisya'yı rahat bırak, dedi. Doğru değil yaptığın... Yakışmaz...

Dedi ve sustu. Konuşmanın böyle bir sonuca ulaştığını gören Latugin ağzını açamadı. Söyleyecek sözü yoktu. Örneğin: "Hadi ordan sümüklü, sana akıl ver diyen oldu mu, uşak herif." Ya da: "Birçok-

ları akıl öğretecek oldu bana, ama çoğunun ağzını burnunu dağıttım..." diyebilir miydi? Her şey dönüp dolaşıp Latugin'in aşağılık bir komünist olduğunu söylüyordu... Acı acı onurunun kırıldığını hissetti... Eskiden olsaydı kendini göstermek için fırsatı kaçırmazdı... Gözlerini sıkı sıkı kapadı, dişlerini sıktı... İmkânı yok yapamazdı!..

— Peki, peki, dedi. Niyetini anlıyorum... Demek ki boşuna kan akıtmışım; demek ki serserilikten, haydutluktan, köpoğlu köpeklikten kurtulamamışım?.. Teşekkür ederim sana, Kostia...

Bahçe kapısına doğruldu ve yandaki küçük kapıya olanca gücüyle bir yumruk attı.

* * *

İvan İliç Telegin yavaş yavaş hayata dönüyordu. Sinir krizinden başka bütün vücudunda obüs mermilerinin sebep olduğu sayısız yara da vardı.

Önceleri uzun süre komada kaldı. Sonra kısa aralıklarla kesilen derin bir uykuya daldı. Uyku arasındaki aralıklarda karnını doyuruyorlardı. Sonunda tatlı bir rahatlama duygusunu hissetti. Gözleri sargılarla kapatılmış, penceresi kalın bir perdeyle kapılı bir odada tek başına yatırılmıştı. Bazen hafif ayak sesleri ile yaprak hışırtılarını hatırlatan bir mırıltı, çay kaşığı tıngırtısı ve bir elbisenin hışırtısını duyuyordu. Başının ucundaki saatin bazen çok belirli, bazen çok hafif tıkırtıları... Dış dünyadan benliğine dolan duygular bundan ibaret kalıyordu. Bir de ölçülü hareketlerle dolaşan görünmez insanın varlığı...

Telegin içini çekecek olsa hemen havanın titreştiğini, yabancı "varlığın" üzerine eğildiğini hissediyordu. İvan körpe, hoş bir koku da duyuyordu.

Arada sırada hoyrat olduğu belli bir insan, kuvvetli bir tütün ve ter kokusuyla odaya giriyordu.

— Ne haber, nabzı nasıl?

Zarif kişi, mırıltıyla karşılık veriyordu. Bunun üzerine hoyrat kişi neşeli bir sesle:

— Mükemmel! diyordu. Güçlü kuvvetli bir adam... Sessizliğin bozulmamasına dikkat edin, bu çok önemli. Hastayı irkiltecek hiçbir dış etki olmamalı.

İvan İliç ağırdan ağırdan düşünüyordu: "Oysa sen, irkilmenin ta kendisisin... Defol, kes gürültüyü... Ama sen, kaygı dolu varlık, eğil

üzerime, bir şeyler düzelt... Daha iyisi, okşa elimi... Görüyorsun, başka bir düşüncem yok, üstelik sen de anladın bunu. Ne arıyor bu tatlı hemşire burada? Nereden buldular onu?.."

Telegin'in konuşması yasaklanmıştı. Ama düşünmesini de yasaklayamazlardı ya! Uzun yıllardan beri, vicdan azabı duymadan, kaygıların altında ezilmeden, kendi benliğiyle baş başa kaldığı olmamıştı. Bu, fedakârlıkla gördüğü hizmetlerin bir ödülüydü. Namusa aykırı hiçbir şey yapmamıştı, vicdanı, yağmurlu bir günde rahatça uyuklayan tekir kedi gibi sakindi.

Düşünceleri yarı gerçek, yarı hayal bir dünyada uçuşuyordu. Çok kere hatırasında kuzeyin yaz güneşini, Petersburg'un güneşini canlandırıyordu. Serin bir gün, rüzgârın süpürdüğü mavimtrak asfaltı aydınlatan güneşi... Petersburg'da az mı düşünce, az mı felâketle karşılaşmıştı!.. İşte kapalı gözlerinin önünde ahşap bir evin penceresi canlanıyor; hava kabarcıklarının fark edildiği camlarında hafiften güneş parlıyor; camın arkasında bir şeyler göreceğini sanıyor... Ama hatıra, tatlı sürtünmenin hasretini geride bırakarak silinip kayboluyor.

Uzun zamandır unutulmuş bir şarkının sözlerini hatırlayıp duruyor. Nerde duymuştu bu şarkıyı? Pek iyi hatırlayamıyor; belki köyde, Krestovka ırmağının ötesinde, Novaya Derevniya'da. Gecenin mavimtrak alacakaranlığında, zayıf bir çingene kadını, gitarının tellerini tımbırdatarak tembel tembel bir şarkı mırıldanıyor: "Uzun, karanlık bir koridoru izleyerek önce sağa, sonra sola gideceksiniz, evin etrafını dolanacaksınız; sağda bir kapı olacak, ondan ötede de tahıl ambarı; bulamayacaksınız aradığınızı..."

Önünde ses çıkarmadan oturmuş adamlara şarkısını söylüyor, ölümsüz arzuyu dile getiriyordu; onsuz hayat yaşanmaya bile değmezdi... Ara, ara, karıştır ambarı: Belki oradadır aradığın? İçtiğiniz zaman ne aptal oluyorsunuz! Kimi arıyorsunuz? Kuzey güneşinin battığı yöndeki uzun yolu izleyin: Rüzgâr ayaklarınız altından tozları savuruyor. Camları hava kabarcıklı küçük pencereyi mi arıyorsunuz? Basma elbiseli sevgili bu pencerenin arkasında, değil mi? Dizlerini karnına çekmiş, kitap okuyor; bu kitap dolaşan, arayan sizden söz ediyor. Hepsi de budalalık bunların: Sizin aradığınız asıl kendi benliğiniz...

İvan İliç, karanlık ve sessiz odada saatin tiktaklarıyla yarı uyuyor, yarı rüya görüyordu: Hayata döndükçe, içinde, prensiplerle boğulmuş, şuurunun derinliklerine itilmiş kendini beğenme duygusunun

uyandığım hissediyordu. Bu yarı gerçek, yarı gerçek dışı hayatın içinde, en iyi, en saf, en sevdiği hatıralarını toparlamak için gayret gösteriyordu. Hayatı boyunca insanın yolunu şaşırtan ve çok kere de dönüş umudu olmayan hatıraları...

Sağlığı düzelmeye doğru döndükçe, kendini beğenme duygusu da aynı paralelde doğuyordu. İştahla yemeğe başlamış, hatta hemşire görmeden var gücüyle gerinebiliyordu.

Bir gün bulgur çorbasını içip iyi bir uyku çektikten sonra, yastığının üzerine rahatça oturup birden yüksek sesle:

— Hemşiranım, dedi, müsaade edin de konuşayım sizinle biraz, dedi, merak etmeyin, çok az...

Hemşire birden eğildi üzerine, elini Telegin'in dudaklarının üzerine koyarak; korkulu bir ifadeyle:

— Şüşt! diye mırıldandı. Şüşt!

Elini çektiği zaman Telegin bu defa muzip bir ifadeyle:

— Öyleyse bir şeyler anlatın, dedi. Örneğin eliniz çok tatlı, küçücük. Kaç yaşındasmız? Adınız ne?

Daşa hıçkırıklarını tutmak, ya da nefes almak istercesine kesik kesik içini çekti birkaç defa... Ne garip bir hemşire! Oysaki Telegin: "Hemşiranım, kendime geldim", demek istiyordu. Birden aklıma bir şey geldi... Bir insan kendini sevmezse başkasını da sevemez. Bir işe yaramaz o zaman. Örneğin hayasızlar, kopuklar sevemezler. Rahat uyuyamazlar, kaşıntıdan kudururlar. Kâh köpürürler hiddetten, kâh korku benliklerini kavurur. İnsan önce kendisini; başkasının benliğinde seveceği şeyi sevmelidir... Özellikle bir kadını, karısını..."

Ama İvan İliç söylemedi bunları. Hemşire çıkmıştı odadan. Dış dünyanın sinirleri bozan etkilerinin ta kendisi doktorla gelmişti tekrar.

Doktor her zamankinden daha kibirli bir sesle gürledi:

— Bana bak dostum, dedi, uslu durmadığınız anlaşılıyor? Yok, olmaz öyle şey... En kaçınılmaz sözleri bile kullanmanız için ancak ben müsaade ederim... Sizi sapasağlam alayınıza teslim etmekle yükümlüyüm. Sizin de göreviniz, yakışıklı dostum, en kısa zamanda değerli bir adam haline dönüşmenizdir... Hemşiranım, hastaya bir uyku ilacı verin...

* * *

Kuzma Kuzmiç:

— Dur bakalım aslanım, dedi. Burada ineceğim. Köye yaya girmek istiyorum.

— Yaya mı dedin? Ne kafa be!

— Sen bana ders verecek kadar oldun mu, ha! Köye hacı gibi girmek istiyorum. Anladın mı?

— Bu senin bileceğim iş...

Latugin, iri topçu kadanasını, yaprakları dökülmüş, eğri gövdeli söğütlerin bulunduğu bendin kenarında, çamurlu yolda durdurdu. Sposkoye köyü, su birikintisinin öteki tarafındaydı. Su kenarında taze biçilmiş tahıl yığınlarının bulunduğu ambarlar sıralanmıştı. Damları sazla örtülü, badana boyalı küçük evlerin bacalarında küçük küçük dumanlar çıkıyordu.

Latugin:

— Bütün köy sert rakı imbikliyor, dedi.

Derin derin içini çekti. Bakışları bir kaz sürüsüne takıldı. Bembeyaz besili kazlar, ağır ağır bendin üzerinde yürüyorlardı. Arabayı ve iki adamı gören kaz sürüsünün çeri başı hoşnutsuz bir ifadeyle durdu. Peşinden gelen elli kaz da durdu. Hep birlikte, sanki bir konuyu tartışıyorlarmışçasına bağrışmaya başladılar; sonra sallana sallana, karınlarının üzerinde kaya kaya bendin meyilli duvarlarından inip yüzmeye başladılar: Sanki bir rüzgâr, koyu renkli su üzerinde bataklığa doğru arkalarından itiyordu.

Latugin:

— Böylesi bir kaz on beş kilo gelir namussuzum, dedi. Bir kızartsan, tadına doyulmaz, şerefsizim!

Kuzma Kuzmiç hemen elini uzatıp:

— Sen git aslanım, dedi. Komisere de benden selam söyle. Çevreyi kolaçan etmem için bir süre kalmam gerektiğini söyle. Sekiz gün sonra levazım müfrezesiyle gelin. Her şey gönlümüzce olacak.

— Burda kendinden geçersin sen. Kuzma. Çekersin kafayı...

— Oğlum, ben içki kullanmam. Haydi, geri dön. Ya görseler bizi bir arada...

Latugin arabayı döndürdü; gücenik bir tavırla kadanasının geniş sağrısına ince değneği vurdu, arkasına bakmadan gitti.

Kuzma Kuzmiç bendi izleyerek köye doğruldu. Papaz cüppesi haline getirilmiş, küflü siyah renkli çok eski paltosunun beline kemer

yerine basma bir atkı bağlanmıştı. Sırtında kızıl askerlerin bez çantası vardı. Başına, emperyalist savaşta giyilen yüksek bir asker bonesi geçirmişti. Kısacası başarılı bir rüküşlük...

Köy manzarası çok tasalıdır. Sonbahar gelince, kiraz ağaçlarıyla elma ağaçları yapraklarını döker. Gece yağan kırağının ıslattığı yapraklar, bütün sebzeleri toplanmış bahçeyi ıslattığı yapraklar, bütün sebzeleri toplanmış bahçeyi örtmüştür. Sadece güneşi küçücük pencerelerine çeken ayçiçeklerinin çürümüş sapları kalmıştır. Her taraf çamur içindedir, hatta evlerin eşiklerine kadar. Buz gibi soğuk bir rüzgâr, pencerelerin boyaları dökülmüş kepenklerini gıcırdatıp çarpar durur. Kimsenin canı pencereden bakmak istemez. Görülecek hiçbir şey kalmamıştır. Bir çitin üzerine tüneyip, evin kadını belki yemek artığı atar diye bekleyen kargayı saymazsak...

"Bu insanlar uyuşuk uyuşuk yaşarlar burada; kemiklerini kütürdete kütürdete gerinip kaşınırlar. Tutkuları gevşemiş, arzuları sönmüştür... Ama gene de bu köylülerin her biri Puşkin'in, ya da Aristo'nun hayal ettiği gibi yaratılmışlardır. Onlarda da Puşkin gibi, Aristo gibi alışamayacakları yeryüzü harikalarını görecek göz var. Bu köylülerin birbirinin omuzları üzerinde, onlar gibi bir baş, harikaların en şaşırtıcısı olan başları var... (Burada Kuzma Kuzmiç bonesini salladı.) Evrenin sonsuzluğu yanında insan başı, ummanda bir damla gibidir. Ama bu baş bütün evreni kapsar. Bu baş, İncil'in Tanrısının burnunu sokamadığı sırların içine sokulur... O halde, pencereden kargalara bakmak neye yarar?"

Kuzma Kuzmiç böyle düşünüp, sevinçten ağzını şapırdata şapırdata, saz damlarının altında ezilmiş kulübelerle çitlerin önünden yürüyordu.

Koyun postundan ceket giymiş, çizmeli bir genç kızla karşılaştı. Omuz sırığının iki ucuna asılı dolu iki kovayı taşıyordu. Uzun boylu, güzel vücutlu, aşık suratlı bir kızdı.

Kuzma Kuzmiç:

— Adınız Nadiyejda mı? diye sordu. Bahse girerim ki yanılmadım... Günaydın.

Genç kız durdu, yavaş yavaş iri yüzünü Kuzma Kuzmiç'e döndürdü.

— Evet, öyle. Adım Nadiyejda. Nerden bildiniz?

— Falcıyım ben.

— Falcı malcı kalmadı buralarda, gidiniz yolunuza.

Kuzma Kuzmiç:

— Demek kovuyorsunuz beni, dedi. Kurganları saymak için stebe döneceğim. Ah bir bilseniz, yalnız olunca yollar öylesine uzun geliyor ki. Aman Allahım, ne uzak!..

Genç kız dudak büktü. Uzaklaşmak üzereydi, ama cayarak durdu yeniden ve yabancının son derece düzenbaz, güleç yüzüne şüpheli şüpheli baktı.

Kuzma Kuzmiç kollarını kaldırarak:

— Uykum geldiği zaman, saman yığınlarında uyurum, dedi. Acıktım mı bir şeyler aşırırım... İkisine de ihtiyacım yok güzelim... Peygamberler çıplak ayaklarıyla sivri taşların üzerinde yürüyor, Allahın emirlerini götürüyorlardı. Azizler kazıkların üzerinde ayakta uyuyor, çekirgelerle karınlarını doyuruyorlardı... Çekirge nedir bilir misin? Neden bu kadar azap çekiyordu bu adamlar? Haydi, cevap ver... Bak düşünüyorsun...

Sokuldu, dudaklarını uzattı:

— Çünkü komşularını seviyorlardı... Her insan bir harika, bir mucizedir. Hele sen Nadiyejda, çifte harikasın... Ne görüyorum? Buğdayınızı harmanlamış, rakınızı imbiklemişsiniz, evlerin avlusuna füme domuz kokusu yayılmış... Her şeyiniz var yeterince... Ama neşeniz, sıfır... Işıktan yoksunsunuz...

— Yoksa gazyağı mı satıyorsunuz? diye sordu.

— Hiçbir şey satmam, sadaka da istemem. Köyünüze eğlenmek ve sizi neşelendirmek için geldim.

Genç kız hiç karşılık vermedi, sonra bir bulut kadar gri uzun gözleriyle baktı yeniden, eğildi, kovaları yere bıraktı, sırığı kovaların üzerine koydu.

— Köyümüzde hepimiz kederliyiz, bizi neşelendirmek olacak gibi değil... Nasıl neşelendireceksin bizi? Ne yapacaksın?

— Neşelendireceğim dediysem, yolunu da bilirim elbet... Eski bir papazım ben....

Nadiyejda ağzım açtı. Bembeyaz inci gibi dişli öylesine körpe bir ağızdı ki Kuzma Kuzmiç sevinçten tepindi yerinde. Genç kızın ürkek tavrı sanki bir büyüyle kayboluvermişti.

— Ellerini göğsünün altında, ceketinin güç kavuştuğu yerde kenetledi:

— O! dedi.

Geniş kalçalarını sallayarak:

— O! diye tekrarladı, bize gidelim öyleyse... Babamla konuşursunuz. Kilisenin anahtarı onda...

Kuzma Kuzmiç:

— Olmaz, dedi. Siz gelip beni bulun... Mükemmel, çok mükemmel, kara kaşlı güzelim...

Kuzma Kuzmiç gözünü kırptı, omuzlarını keyifli keyifli kaldırdı ve bakışlarıyla cılız görünüşlü bir evi arıyarak sokağa saptı.

* * *

İvan İliç'in gözlerine bağlanan bandın çıkarılacağı gün gelmişti. Akşam karanlığı çökmüş, hemşire kapının arkasında, endişeli bir sesle doktorla fısıl fısıl konuşuyordu.

Doktor:

— Budalalık derler bu senin yaptığına, diye tekrarlayıp duruyordu. İnsan dediğin orkide değil ya. Dediğim gibi yapın...

Hemşire yatağın yanına geldi, öylesine eğildi ki yumuşacık saçları İvan İliç'in burnunu gıdıklıyordu. Hemşire bandı çekti çıkardı. İvan İliç ilk defa hemşirenin mırıltı yerine kesik kesik, zayıf bir sesle konuştuğunu duydu.

— Sakin olun, istirahat edin, ışığa alıştırın gözlerinizi...

İvan İliç uzun, çok uzun süreden sonra korkuyla gözlerini açtı. Her şey buğulu görünüyor, küçük odaya zayıf bir ışık giriyordu. Pencereyi tıkayan örtü kaldırılmıştı. Yatağın ayak ucuna, tek ayaklı bir masanın yanına oturmuş olan hemşire adamakıllı eğilmiş, bir gazlı bezi sarıyordu. İvan İliç yüzünü göremiyordu hemşirenin.

Yattığı yerden gülümsüyordu. Başının üzerindeki tavan eğikti. Herhalde tavan arasına çıkan merdivenin altıydı bu oda. Hele pencere, rüyasını gördüğü, camları hava kabarcıklı pencerenin ta kendisiyi. Bundan iyi yer bulması imkânsızdı... Ve birden taze bir yaranın üzerinde yeni yeni beliren kabuğun koparılışı gibi, bir hatıra canlandı kafasında: İvan İliç duman, gümbürtü arasında, her şeyin yerinden oynadığı, gözleri kör eden sarı renkli bir patlama ile kendinden geçtiği başka bir yeri hatılıyordu... "Hayır, hayır, istemiyorum..."

İvan İliç beynini kemirmekte olan bu hatırayı atmak istedi kafasından... Hayatının muntazam küçük aralıklarını tatlı tatlı, acı vermeden alıp götüren saatin tiktaklarını yeniden duydu.

— Hemşiranım, diye seslendi, iyi göremiyorum.

Hemşire başını salladı. Gazlı bezi dizlerinden kaydı, yere yuvarlandı. Aldı, yeniden sarmaya başladı. Hareketlerinde bir hafiflik vardı. Genç, çok genç olmalıydı... Ama İvan İliç ne yaparsa yapsın yüzünün çizgilerini fark edemiyordu. Karanlık gittikçe artıyordu. İvan İliç artık beyaz önlüğü ile Sfenksinki gibi omuzlarını örten başlığını hayal meyal görüyordu.

"Anladım, anladım.. Zavallı kız. Çiçek hastalığı yüzünü bozmuş olacak. Ya da yüzüne bakılmayacak kadar çok çirkin. Kendisine ne kadar minettar olduğunu hissediyordur."

İvan İliç içini çekti:

"Böyleleri hayat arkadaşı olarak kim bilir ne kadar candan bağlı, ne kadar müşfiktirler. Zekidir de mutlaka. Çirkinler daima zeki olurlar... İşte böyleleriyle evlenmeli, böylelerini sevmeli... Ama erkekler öldürülmeyi dahi göze alırlar, elverir ki yanlarında aynı yastığa baş koyan, her türlü bayalığı ve saçmalığı mırıldanan, taşbebek gibi kirpikleri olan güzel yüzlü bir dilber bulunsun... Ama Daşa farklı bu kadınlardan, ben zaten güzelliği için sevmedim onu..."

İvan İliç gözlerini kapadı, elini yastığının altına soktu.

"Yalan söylüyorsun, yalan!.. Eşi bulunmaz güzelliği için sevdin onu... Ama o istemedi bu aşkı..."

İvan İliç'in uyuduğunu zanneden hemşire gürültü etmeden kalktı, odadan çıktı ve uzun süre dönmedi. Sonra kapıyı hafifçe gıcırdatarak odaya döndü. Sarı hafif bir ışık belirdi. İvan İliç kıpırdamadan göz kapaklarını araladı. Daşa'nın beyaz bluzu ve şapkasıyla girdiğini gördü. Elinde, pembe, saydam avcu ile ışığını maskelediği bir gaz lambası tutuyordu.

İvan İliç Daşa'yı görünce şaşırmadı. Ama bu gelen Daşa da olsa inanmadı.

Daşa lambayı masanın üzerine koydu, fitilini kıstı, oturdu ve İvan İliç'e bakmaya başladı. Yüzü, tifüs geçirmiş bir küçük kız çocuğu gibi zayıflamıştı. Hafifçe kabarık dudaklarının birleştiği noktada küçük bir kırışık gördü. Lambanın ışığı bir yanağı ile bir gözünü aydınlatıyordu: Gözbebeğinde lamba ışığının yansıdığı, derin, sakin bir göz... Hastanın yanında uzun süre kalacak şekilde yerleşerek dirseğini dizine, çenesini de küçük yumruğuna dayadı.

Sadece Daşa oturabilirdi bu biçimde.

Bir akşam Petersburg'da, Telegin'in evine, "Bayağı yaşantıya karşı mücadele merkezine" gelmişti. Daşa'yı ilk kez orada görmüştü. Daşa, Telegin'e, ilkbahar gibi aklını başından alacak kadar güzel görünmüştü. Al aldı yanakları, siyah elbisesinin içinde terlemiş olacaktı. Sürdüğü esansın tatlı kokusu, kütüklerin üzerine uzatılmış kalaslara oturan şairlerin doldurduğu odaya yayılmıştı. Daşa çenesini küçücük yumruğuna dayamış, şairlerin yüksekten atan mısralarını dinliyordu. Küçük parmağı örnek güzellikteki kararsız, kabarık dudaklarına vuruyordu. Toplantı bitince İvan İliç çalışma odasına Daşa'nın oturduğu sandalyeyi götürmüştü.

Bütün bu anılar, gittikçe artan kalp atışlarının arasında, "uyan!" diye seslenen gece bekçisi gibi hafızasında canlanıvermişti birden. Ama burada, yatağın ucunda taburenin üzerinde oturan kadın Daşa olamazdı! Hiç kıpırdamadan göz kapaklarının arasından doymazcasına genç kadına bakıyordu... Genç kadın da bunun farkında olmalıydı ki bütün gövdesi ileri doğru uzanıverdi...

— Hemşiranım! diye seslendi, hemşiranım!..

İvan İliç gözlerini iri iri açarak doğruldu... Daşa korkuyla karışık bir mutluluğun zayıf çığlığı ile İvan İliç'e doğru atıldı... İvan İliç, sanki bu görüntü birden kayboluverecekmiş korkusuyla Daşa'yı omuzlarından ve sırtından sıkıca kavradı... Daşa'ydı bu, ince, narin, capcanlı Daşa!

Yüzünü göğsüne gömmüş, dudaklarının, bütün vücudunun titrediğini hissediyordu... Daşa'nın başını ellerinin arasına aldı, sonra her zaman güzel, her zaman yeni, unutulmayacak güzellikteki yüzünü seyretmek için kaldırdı.

Daşa gözleri kapalı:

— Seninleyim ya, şükürler olsun, diye tekrarlayıp duruyordu.

İvan İliç, Daşa'nın dudaklarını, ıstırabın derinleştirdiği kırışıklıkları, kapalı gözlerini öpüyordu.

Daşa:

— İçin rahat estin, diye mırıldanıyordu, sevgili İvan'ım benim, için rahat etsin. Ayrılmayacağım artık senden. Daima, daima seninleyim...

* * *

Gece olunca bütün köy halkı, yolda Nadiyejda Vlassova'ya rastlayıp: "Sizi neşelendirmeye geldim, kızıllardan yana bir papazım..."

diyen adamın, kimsesiz, fakir bir dul olan Anna Trekjilnaya'nın evine misafir olduğunu öğrenmişti.

Bütün yağlı ve genç kadınlar bu sözlere iman edercesine inanmışlardı. Durmadan aynı şeyi anlata anlata Nadiyejda'nın çenesi yorulmuştu. Nasıl dolu iki kovayı taşıdığını, içine nasıl malûm olduğunu, nasıl papazın. "Nadiyejda!" diye seslendiğini anlatıyordu.

Kadınlar:

— Aman Allahım, nasıl bildi adını? Mutlak bir falcı bu, diye sözlerini kesiyorlardı.

Hele yüzü... Gerçek bir Rus yüzü, sanki derisi yüzülmüş gibi kıpkırmızı bir yüz; omuzlarına kadar dökülen uzun saçları var; giyimi çok fakir; ama aç bir adam hali yok üzerinde: Çok neşeli, bilmece sorar gibi konuşuyor.

Erkekler kadınların uzun uzadıya konuştuklarını dinleyince:

— Sakının kendinizi! diye gülüyorlardı. Bu falcı köyümüzü dört bir yanından ateşe verebilir... Gerçekten bir papaz olsaydı en hali vakti yerinde olanımızın evine yerleşirdi... oysa Trekjilnaya ananın evinde hamamböcekleri bile yiyecek bir şey bulamıyor... Yok, olmaz öyle şey anacıklar, bacılar. Adamı köyün Sovyetine götürüp evrakını incelemek gerek... Belki haydutların gönderdiği bir casustur? Sakının ondan...

Ukalâ ukalâ konuşan adamın karısı:

— Anladık, anladık, diye lafını ağzına tıkadı kocasının, elalemi güldürmek için şaklabanlık etmen faydasız.

Öteki kadınlar da elbirliğiyle onu destekliyorlardı. Kadın gözlerini fırlata fırlata bağırıyordu:

— Devrimden önce yeterince boyun eğdik size. Sonu ne oldu?

Hem böyle söylüyor, hem ellerini geniş kalçalarına dayıyordu...

— Sizin kadar sağduyulu değiliz, ama durumu sizden daha iyi anlıyoruz...

Öteki kadınlara dönüp:

— Kadınlar, dedi. Nadiyejda'ma bir bakın. Göğüsleri bluzunu patlatacak nerdeyse... Aynada kendini seyredip: Anacığım, diyor, hep böyle bekar mı kalacağım ben, anacığım? Ee, gelecek şefaat bayramına kadar bekleyecek mi?

Sonra kocasına dönüp:

— Peki, domuz yağı tıkınmaya neden senin evine gelmedi papaz? diye sordu. İsa zenginlere misafir gitmiyor muydu? Derisi ağaç kabu-

ğu gibi esmerleşmiş Anna'nın evine indiğine göre Kızıl papazın biridir. Senin yağın onun umurunda mı? O bizim mutsuzluğumuzla ilgileniyor; mutlu olmamızı istiyor.

Adam sabırsızlık ifade eden bir hareketle kolunu kaldırdı ve odadan çıktı.

Akşama doğru kadınlar, büyük bir kalabalık halinde Anna'nın kapısının önünde toplandılar ve eve delege gönderdiler. Delegeler eve girmeden önce, komşunun küçük kızından Anna Trekjilnaya'nın hamamı yaktığını öğrendiler. (Hamam, bataklığın kenarında, eski evin arkasında, bacası olmayan kulübe bozuntusundan ibaretti.) Papaz yıkanmıştı. Sonra Anna, rahmetli kocasından kalma temiz bir gömlek vermişti papaza. Şu anda papaz, Anna ile birlikte, köylülerin çay yerine kullandıkları ada çayı içiyordu.

Rengi soluk mavi bir gömlek giymiş olan papaz bir sıraya oturmuş, ellerini masanın üzerine koymuştu. Nadiyejda'nın söyledikleri doğruydu: Papazın yüzü kırmızıydı, insanı korkutacak kadar kırmızı; bir ayınınki kadar sımsıkı kapalı dudaklı, yürek şeklinde küçücük bir ağzı vardı. Dul kadın bezelyeli omlet hazırlıyordu. Kaynamakta olan semaverin borusundan mavi alevler çıkıyordu.

Delege seçilen üç kadın eve girdiler. Yerlere kadar selam verip:

— Günaydın, dediler.

Kapının yanındaki sıranın üzerine oturdular. Hiçbir şey söylemiyor, çevrelerine bakınıyorlardı.

Kuzma Kuzmiç birden yüksek sesle:

— Konuşsanıza, dedi. Ne istiyorsunuz?

Kadınların ürkek bakışla gözleri yuvalarında döndü. Aralarından biri, Nadiyejda'nın annesi tatlı bir sesle:

— Adetlerin yürürlükten kaldırıldığı söyleniyor, diye karşılık verdi. Ama biz, muhterem peder, adetlerimize bağlıyız. Hayat uzundur uzun olmasına, ama insanın nikâhı bir kere kıyılır... Doğru mu söylenenler?

Kuzma Kuzmiç:

— Çok yaşayan çok görür, diye karşılık verdi. Peki neyiniz eksik sizin?

— Korkma. Sovyetlerden yanayız biz. Köyün Sovyetini seçtik. Sovyetler iktidarına oy verdik. Kiliseyi yed-i emine teslim ettik, Papazı da komiteye verdik, çünkü evinde bir makineli tüfek saklıyordu.

Kuzma Kuzmiç:

— Ooo, dedi. Sizin papaz çok ciddi bir papazmış.

— Hele bizi nasıl tehdit ettiğini bir görecektiniz: "Sabredin biraz dinsiz imansızlar, diyordu. Penceremden makineli tüfek ateşi ile mitinginizi tarayacağım..." Çok korktuk tabii... Nişanlı kızlarımız, gereği gibi oybirliğiyle oylarını kullandılar. Ama Şefaat bayramında sadece kilisede evleneceklerini, aksi takdirde evlenmeyeceklerini söylediler. Sanki söz birliği etmişler... Sen de bilirsin: Kızlar bir araya toplandılar mı, aralarından bir tanesini koparıp alamazsın... İşte durum bu. Söyle, ne yapmamız gerekir. Duyduğumuza göre eski bir papazmışsın...

Kuzma Kuzmiç:

— Öyle, diye karşılık verdi.

— Peki neden bıraktın papazlığı?

— Çünkü ben Tanrıyla arası bozulmuş, özgür düşünceli bir insanım.

Endişelenen delegeler birbirlerine bakıştılar. Nadiyejda'nın annesi önce birinin, sonra ötekinin kulağına bir şeyler fısıldadı. Ötekiler de onun kulağına fısıldayarak karşılık verdiler. Bunun üzerine Nadiyejda'nın annesi daha kurumlu bir ifadeyle:

— Yani kıyacağınız nikâh sayılmayacak mı? diye sordu.

— Neden sayılmasın? Şayet genç kız daha iyisini dilemezse... Ben nikâhını kıyacağım, kütüğe gerekli kayıtları düşüneceğim: Kimse onu boşayamayacak... Başına çelengi takacak, ayin masasının çevresini dolaştıracağım. Gerekli soruları soracak, gereken sözleri söyleyeceğim. Günahlarından arınması için doyuncaya kadar yemekler yenecek... Daha ne istiyorsunuz?

Delegelerden biri:

— Bebeklerimiz vaftiz edilmedi, dedi, hiçbirine ad konmadı:

— Ne kadar bebek var?

— Sayabiliriz. Çok var.

— N'olmuş, bu bebekler vaftiz edilmediler diye analarının memesini daha mı az emiyorlar?

Delegeler yeniden birbirlerine bakıştılar ve omuzlarını kaldırdılar. Dul tavayı masaya koydu. Sonra fırına doğru gerileyerek, Kuzma Kuzmiç'in gözlerini kırpıştırarak kaşık dolusu omleti oburcasına yutuşunu karamsar bir ifadeyle seyretti.

İkinci delege:

— Vaftiz de geçer sayılacak mı? diye sordu.

— Aziz Vladimir zamanındaki gibi geçer sayılacak.

— Hafızlar ve diyakos olmadan ayini nasıl okuyacaksın?

— Peki ne yapayım istiyorsun? Tek başıma da üstesinden gelebilirim: Çeşitli seslerle ilâhi okuyabilirim...

Bu sözler üzerine Nadiyejda'nın annesi oturduğu yerden kalktı, masaya eliyle çarparak Kuzma Kuzmiç'in yanma oturdu:

— Kaça patlayacak bu iş?

Kuzma Kuzmiç hemen karşılık vermedi. Kadın zorlukla nefes alıyor, eli titriyordu; kapının yanında oturmakta olan öteki iki delege boyunlarını uzattılar.

— Metelik bile almayacağım sizden. Tamam mı? Buraya sizden para almak için gelmedim ben. Sadece evlenme sözleşmelerini yazacak olan köyün Sovyet memuruna bir şey ödersiniz.

Neresinden bakılırsa bakılsın bu adamın teklifi ilgi uyandırıcı görünüyordu. Ama aynı zamanda düşündürücüydü de: Sakın bu adam kuzu kılığına girmiş kurt olmasın?

Bundan altı ay önce, köy daha ataman Mamontof yönetimi altındayken, çıplak ayaklarında lastik pabuçları, yüzü sakalından görünmeyen bir adam çıkageldi. Akşam karanlığında kadınların toplanıp oturduğu eve sokulmuştu. Orada uzun süre, herkes ona alışıncaya kadar dikilip kalmış, sonra ihtiyar Akim dedenin yanına oturmuştu. Açıktan açığa tütün ikram edilmesini beklediği belliydi, ama boşuna beklemişti. Sonra bacak bacak üstüne atıp dedenin kulağına eğilmiş:

— Beni tanıdın mı ihtiyar asker? diye sormuştu.

— Tanıyamadım.

Bunun üzerine yabancı daha bir gizliliğe uyan ifadeyle:

— Peki, öğren öyleyse: Ben Çar II. Nikola'yım. Ekaterenburg'da öldürülen ben değilim. Kendimi belli edeceğim güne kadar gizlice dolaşıyorum.

Akim dedenin kulakları ağır işitiyordu, adamın dediklerinin hepsini anlamamıştı, ama gürültü patırtı da etmemişti. Köylüler budala değillerdi. "Çarı" kollarından tuttukları gibi sürüklemiş, boğmak için bataklık bendine götürmüşlerdi.

Ama adam:

— Durun yahu, ne yapıyorsunuz, şakaydı söylediklerim, diye durmadan bağırınca canını bağışlamışlardı.

Nadiyejda'nın annesi:

— Pek de saf bir adama benzemiyorsun, dedi. Zaten böylesi yok artık.

Terlediği için hırkasının düğmelerini açtı.

— Neden para almak istemiyorsun? Demek ard düşüncelerin var... Sana nasıl güvenelim istiyorsun?

— Ben tuzu çok severim. Nikâhını kıydığım, ya da vaftizini yaptığım her aile bana bir tutam tuz verecek...

Kuzma Kuzmiç kaşığını masaya koydu ve dula döndü:

— Semaveri getir! dedi.

Bir tarafı kalkık, yamalı eteği ile ayakta duran, dümdüz göğüslü, çökmüş, karamsar ifadeli Anna'yı göstererek:

— Görüyorsunuz, dedi, bana hemen güvendi, nereye gitsem arkamdan gelecek. Ama tombul, karnı tok sizler insanın daima kötü yönlerini araştırıyorsunuz. Her erkeği kötü sanıyorsunuz. Siz gerçek bir Kulak kadınısınız. Sizinle bir arada olmak canımı sıkar benim. Kafam kızacak, neşeyi başka yerde bulmak için sabah erken çekip gideceğim...

Anna semaveri masanın üzerine koydu. Delegeler Anna'nın gülümsediğini fark ettiler: Yaradılıştan kusurlu, acılı yüzü mutlu görünüyordu. Nadiyejda'nın annesi hor görücü bir ifadeyle Anna'ya baktı.

Pürtüklü avucunu Kuzma Kuzmiç'e uzatarak:

— Peki! dedi, kızma. Daha uzağa gitmek faydasız. Sana gerekli olan her şeyi burada bulacaksın...

* * *

Kuzma Kuzmiç ertesi sabah çan kulesine çıktı ve iri çanı çaldı: Bronz çanın gümbürtüsü köyün üzerinde dolandı. İhtiyar erkeklerle kadınlar yüzlerini pencerelere yapıştırdılar. Kuzma Kuzmiç çanı ikinci, üçüncü defa çaldı: Sonra küçük çanların ipini çekerek ahenkli bir şekilde çanları çalmaya başladı. Ondan sonra da "dan" diye üç yüz pudluk çana vurdu.

Daha köylüler parmaklarını alınlarına götürmeye fırsat bulamadan, dan-drelen, dan-drelen! diye bir ses başladı. Eski papaz bir dans havasını çaldırıyordu çanlara.

Hali vakti yerinde köylüler, kapılarının eşiğine çıkmış, hoşnut olmayan bir ifadeyle çan kulesine bakıyorlardı.

— Papaz eğleniyor...

— Saçlarından tutup kuleden indirmeli, köyden sepetlemeli...

— Sepetlemek mi? Nereye? Asıl o seni sepetleyecek...

— Ne de olsa becerikli... Kadınlarla kızlar ondan hoşlandılar. Öyleyse bırak da eğlendirsin milleti.

Bütün köylüler –davetlisi, davetsizi– bayramı kutlamak için hazırlanıyorlardı. Sisli bir gündü, otları kırağı örtmüştü. Her taraftan pişmiş ekmek, yanık yağ kokuları geliyordu. Ötede beride, çiftliklerde insanlar koşuyor, kümes hayvanları bağrışıyordu. Kazlar, tavuklar avlu kapılarının üzerinden uçuşuyorlardı... Evin birinde nişanlı delikanlı traş olmuş, bayramlık elbisesini giymiş, dinsel resimlerin altındaki sıraya oturmuş, hiçbir şey yemeden, sigara içmeden mum gibi eriyordu. Başka bir evde de nişanlı kızı giydiriyorlardı. İhtiyar kadınlar, böyle bir günde kendilerinden vazgeçilemeyeceğini sezinleyerek, âdet olduğu üzere genç kıza ağlayıp sızlanmasını öğütlüyorlardı.

Irmak kenarında ağlayıp sızlayan yaban ördeği değil.
Gelinlik kızdır evinde ağlayan hüngür hüngür...

Bir büyükanne ölgün sesiyle şarkı söylüyordu. Bir başkası buruşuk yanağına elini dayayarak okuyordu:

Elveda güzel güneş, elveda,
Benim güzelim, sütbabamla
Tatlı anacığım,
Evlendirdiniz beni, sattınız,
Sattınız bir kadeh rakı için...
Götürüyorlar beni uzak bir ülkeye...

Ama nişanlı kızlar ağlayıp sızlamayı kabullenmiyorlardı. Hatta gücenmişlerdi:

— Nineciğim, sizin zamanınızda öyleydi, kızlar satılır, uzaklara gelin giderlerdi. Bizim tek bir ülkemiz var: Sovyet ülkesi...

Her tarafta yemekler pişiriliyor, etler kızartılıyordu. Ev kadınları ellerinde süpürgeler, kovalar oradan oraya koşuyorlardı. Çöpçatanlar bir evden ötekine seğirtiyor, daha şimdiden alkol kokuyorlardı. Gençler kilisenin avlusunda toplanmış, iki akordeoncu neşeli havalar çalıyordu...

Bu arada dört defa Sen-Nikola savaş nişanı almış, köy Sovyet başkanı malûl Stepan Nedoyeçkaşi postaneden dönmüştü. Çan seslerini hiç duymuyormuşçasına, önemsemeden Sovyet bürosunun kapısını açıp girmişti. Biraz sonra elinde bir çekiç ve bir kâğıtla merdiven ba-

şına çıkmış, kâğıdı dört çiviyle kapıya çakmış, cebinden gazete kâğıdına sarılı mührünü çıkarıp hohlamış, imzasının üzerini mühürlemişti.

Bildiride şunlar yazılıydı:

"Spaskoye köyünün halkı, sizleri, Almanya'da patlak veren devrim dolayısıyla bugün saat on birde yapılacak mitinge davet ediyorum."

Köylüler akın akın Sovyet'e gidiyorlardı. Çan kulesinden kilise meydanının boşaldığını gören Kuzma Kuzmiç çan çalmayı bırakıp kuleden indi. Kilise mallarının yöneticisi olan Nadiyejda'nın babası, sırmalı mavi kaftanını giymişti. Duruma gücenip mumların sandığının kapağını hızla kapadı ve:

— Köpoğlu köpek Stepan Nedoykaşi bu yaz bir hafta peşimi bırakmadı, dedi. Evinin tavanını tahta ile kapatmak için iki yüz ruble ödünç istemişti. Topal şeytan şimdi acısını çıkarıyor! Nikâh baltalamak istiyor.

— N'olmuş? Ne var?

— Anlaşılan şimde de Almanya'da devrim olmuş...

Miting düzenliyor. Siyaset yapmadan bir dakika bile yaşayamaz. Can atar siyaset yapmaya. Allah günah yazmasın, ama budalanın teki!

Sovyet binasının merdivenlerinde duran Stepan Nedoyeçkaşi, yumruklarını havada sallayıp, tahta ayağını döşemeye vurarak köylülerle konuşuyordu. İri bir ağzı, kararlı bir yüzü, çalı gibi bıyıkları vardı.

Kuzma Kuzmiç kalabalığı yararak merdivene yaklaşırken:

— Dünya durumu Sovyetler iktidarı için çok elverişli! diye bağırıyordu. Almanlar bize çalışkan ellerini uzatıyorlar. Bu davranış devrimin için büyük bir yardımdır, yoldaşlar. Size bunları söyleyen ben, Almanya'da kaldım, Almanları gördüm. Size diyeceğim şu: Gayet cimridirler, kuruşu hesabederler, ama gene de bizden iyi yaşarlar. Bu gerçeği gözden ırak tutmamak gerek, yoldaşlar. Örneğin, Almanya'da, bizimki gibi bir köyde, musluklardan akan suları, telefonları, gübreleme sistemleriyle kanalizasyonları, berber dükkânları, bilardolu meyhaneleri, her evde havagazı vardır. Okullarından söz etmedim: Almanya'da herkes okuma yazma bilir... Her çiftçinin bir bisikleti, bir gramofonu vardır..

Kalabalık arasında bir mırıltı dolaştı. Biri elini çırptı, hemen arkasından herkes alkışladı.

— Doğu Prusya'da bir Alman mermisi bacağımı kopardı. Ama gene de böyle bir durumda kişisel düşüncelerimizin üzerine çıkmasını bilirim.

Bir delikanlı cıyak cıyak sesiyle:

— Daha açık konuş, diye bağırdı.

— Benim zavallı sakatlığımdan Alman halkını sorumlu tutmuyorum. Kabahat onun değil. Asıl kabahat milletlerarası emperyalizmin... Son gücümüzle boğazını sıkacağımız emperyalizmdir... Yeryüzünde bunu ilk anlayanlar bizler, yani Ruslar olduk. Ama sonunda Almanlar da anladılar. Ve bizler, yoldaşlar, burada miting yapan bizler, Alman milleti ile Rus milletine sesleniyoruz: Yaşasın dünya devrimi!..

Aynı genç:

— Hurra! diye bağırdı.

Köylüler alkışladılar.

Şimdi içinde bulunduğumuz sorunlara geliyorum... Okulun çatısı kalbura dönmüş, yağmuru akıtıyor. Bu konuda bir karar alınmıştı. Soruyorum size: Para toplandı mı, toplanmadı mı? Çatı için kereste alındı mı? Hayır. Ama düğün yapmaya gelince gereğinden fazla para buluyorsunuz. Papaza vermek için parayı buldunuz. Çanların sesi on verst öteden duyuluyor. Kafam şişti. Almanlar yardım elini bunun için mi uzatıyor bize? Şimde açıklayacağım karar için oyunuzu kullanınanızı teklif ediyorum: Okulu tamir etmek, öğretmenin ücretini ödemek, defter kalem almak için para toplanmadığı sürece ve bütün bu işleri görecek dört bin dokuz yüz yedi ruble yedi kopek toplanmadıkça ne çanlar çalınacak, ne de nikâh kıyılacak...

Başkanın konuşması etkili olmuştu: Köylüler utanmışlardı, önemli olan buydu. Birçok konuşmacı söz aldı. Herkes başkanın söylediği sözleri tekrarlıyordu, nikâhların kıyılacağı ilan edildiğine göre işleri sürüncemede bırakmanın bir faydası dokunmayacağını öne sürüyorlardı. Para hemen toplanmalıydı. Sonra herkesten değil de nikâhlarının kıyılacağı zengin on altı aileden toplanmalıydı. Toplantıda bu son teklif kabul edildi.

* * *

Nişanlı kızlar, bu yolda karar alındığını öğrenince öylesine bağırıp çağırmaya başladılar ki babalar parmaklarını tükürükleyerek paraları saydılar ve Sovyet'e yatırdılar. Başkan aldığı paraya karşılık bir makbuz verip:

— Artık istediğinizi yapabilirsiniz! dedi.

Nişanlı kızları kiliseye götürdükleri zaman vakit geç olmuştu. Köylüler şaşırmışlardı: Kızların üzerindeki elbiseler eskiydi! Kürk yakalı paltolar, altın ve gümüş işlemeli gelin tülleri, kızları parmaklarının üzerinde yürüten on santim yüksekliğindeki topuklu ayakkabılar... Ama kiliseye girip soyundukları zaman, aman Allahım! O ne tuvaletler, o ne elbiseler! Daha böylesi görülmüş değil! Kolları, sırtı tamamen açık, belde ve kalçada dikişleri patlayacakmış gibi daracık, aşağıya indikçe evaze elbiseler. Hepsi de rengârenk. Nadiyejda Vlassova'nın bile elbisesi koltuk altına kadar açıktı.

— Bakın bakın, Olga Golokvastova mı bu? Olacak şey değil...

— Ya Stepanida'ya baksanıza!

— Nerden buldular bu elbiseleri?

— Anlaşıldı. Babasıyla arabaya un ve yağ yükleyip Novoçerkask'a beş kez gittiler... Unla yağı soylu kişilerin elbiseleriyle trampa etmiş olacaklar...

Durumu bilenler:

— Valinin verdiği baloları gördüm ben, diyorlardı. Valla bundan güzel değildi!

— Balo da laf mı... Novoçerkask'da Romanof'ların üçyüzüncü yılları kutlandığı zaman katedrale gelenleri görecektin! Hanımlar arabalardan inip halıların üzerinde yürüyorlardı. Ama bizim kızlar onlardan da ileri gitti...

Kuzma Kuzmiç'in ayin kaftanı yoktu: Sadece bir ayin atkısı ile dazlak kafasını örten yağlı bir takke giymişti. Eski papaz, gizlice kaçmak zorunda kalmanın hoşnuzsuzluğuyla ayin eşyalarını talan etmeye vakit bulabilmişti.

Kuzma Kuzmiç nişanlı kızlara baktı: Hepsi de güzel, eti budu yerinde kızlardı! Yanlarındaki nişanlı delikanlılarsa ürkek bakışlarıyla zayıf görünüyorlardı.

Kuzma Kuzmiç keyifli keyifli öksürdü, üşümüş ellerini ovuşturup ayine başladı. Canlı, neşeli bir tavırla, kâh rahat rahat konuşarak, kâh bir hafız gibi karşılıklı ilâhiler söyleyerek, ama tek bir kelimesini atlamadan, bütün kaidelerine uygun olarak görevini yapıyordu.

Nikâh merasimini bitirdiği zaman yeni evlilere birbirlerini öpmelerini emretti ve şu konuşmayı yaptı:

— Eskiden size peygamber sözlerinden bahsederlerdi; bense size yaşanmış bir olayı anlatacağım. Devrimden on beş yıl önce, kenarda

köşede kalmış bir köyde papazdım. O devirden beri büyük bir düzensizlik, sıkıntı içinde yaşıyordum, sevgili vatandaşlarım. Ortalığı karıştırmasını seven bir Rus'um ben. Hiçbir şeyden hoşlanmıyordum. Her şeyi eleştiriyor, her yere burnumu sokuyor, adaletin uygulanmasına çalışıyordum. Tereddütlerime son veren hikâyeyi dinleyin. Bir gün, bir çocuğun elinden tuttuğu ihtiyar, çok ihtiyar bir kör geldi beni buldu. Dizliğinden kendisi gibi eski üç rublelik bir kâğıt para çıkardı, buruşturdu, eliyle yokladı, önüme koydu ve: "Senden ölmüş karımın zavallı ruhu için kırk gün okumanı rica ediyorum..."dedi. "Büyükbaba", dedim, "paran kalsın sende, karının ruhu için bedava okuyacağım... Çok mu uzaktan geldin?" "Çok uzaktan", dedi, "on gündür yürüyorum." "Kaç yaşındasın?" dedim. "Unuttum yaşımı", dedi, ama yüz yaşından fazlayımdır herhalde." "Çocukların yok mu?" "Kimsem yok," dedi. "Hepsi öldü, sadece karım kalmıştı. Altmış yıl bir arada yaşadık. Çok alışmıştık birbirimize. Acırdı bana. Ben de severdim onu. Ama öldü sonra..." "Sadakayla mı yaşarsın?" "Evet... Bağışla beni, al üç rublemi ve karımın ruhuna oku." "Peki. Adını söyle." "Kimin adını?" "Karının tabii!" Kör gözleriyle bir bakışı vardı ki görmeliydiniz. "Adı mı dediniz? Hatırlamıyorum... Unuttum... Gençken herkes ona 'gelin' derdi; evin işleri onun üzerine kalınca 'hanım' dendi, sonunda da önüne gelen 'nine' dedi...", "Peki ama adını bilmedikten sonra nasıl okuyabilirim onun için?" Bastonuna dayandı, uzun süre öyle kaldı. "Evet, dedi, unuttum. Bütün bunlara sebep sefalettir. Hayatımızı zor kazanıyorduk. Ne yapalım. Gideyim de köyüme, komşulardan sorayım. Belki de bir hatırlayan olur." Sonbaharda tekrar geldi. Dizliğinden aynı parayı çıkardı. "İstediğini öğrendim. Köylülerden biri hatırladı karımın adını. Petrovna'ymış."

On altı nişanlı kız, gözleri yerde, ağızları kapalı duruyorlardı. Genç damatlar, gömleklerinin yakaları çok sıktığı için kıpkırmızı olmuş, kımıldamadan nişanlılarının yanında duruyorlardı. Tüm davetliler çıt çıkarmadan dinliyorlardı.

— Rus insanı, yabani bir ot gibi terk edilmiş, adını bile hatırlayamadan yaşıyordu. Derebeyleri hükmediyor, tüccarlar soyup sovana çeviriyor, kastımızsa dalkavukluk ediyordu. Ve sizler, benim güzel kızlarım, o lanet devirde yaşamış olsaydınız yanaklarınız böyle kiraz elması gibi kıpkırmızı olmayacak, zararlı otların boğduğu solmuş çiçeklere dönecektiniz.

Kuzma Kuzmiç düşüncelerine dalmış gibi konuşmasını kesti. Başlığını çıkardı, çıplak kafasını kaşıdı.

Nadiyejda Vlassova alçak sesle:

— Artık gidebilir miyiz? diye sordu.

— Hayır, bekle... Hayatımın son yıllarında gerçek adaleti görmenin mutluluğunu tattım. Nekrasof'un sözünü ettiği adalet değil bu. Nekrasof'u okudunuz herhalde? Benim sözünü ettiğim adalet o değil... Akşamları, ırmak kenarında yaktığım ateşin yanma oturup enseme konan sinekleri öldürerek balık avlarken hayal ettiğim adalet de değil bu. Savaşan, pek korkunç, uzlaşmaz adaleti gördüm ben. Bu adaleti gizlemek faydasız. Birçok kereler korktum bu adaletten. Makineli tüfekler takırdamaya başlayıp da yalın kılıç süvariler çıktığı zaman, elveda felsefe! Dedim çok kere.

Kilisedeki kalabalık arasında bir gülüşme yayıldı.

Kuzma Kuzmiç parmağıyla kilisenin kubbesini işaret ederek:

— Adaleti ne orada bulabilirsiniz, diye devam etti, ne çevrenizde. Adalet sizsiniz. Adalet korkusuz adamın ta kendisidir. Arzu et atılganlık göster. Neden böyle bakıyorsunuz bana? Yoksa söylediklerimin ne anlama geldiğini anlamadınız mı? Buraya, size hayatın tatlı yanını yaşamanızı öğretmeye geldim...

Eliyle yeni evlileri göstererek:

— Bugün, diye devam etti, Olga, Nadiyejda, Stepanida, Ekaterina, döşemeleri sarsa sarsa dans edin, dans edin ki Nikolay'ın, Fedor'un, İvan'ın gözleri kor gibi yansın.... Söyleyeceklerim bu kadar... Vaiz bitmiştir...

Kuzma Kuzmiç törende hazır bulunanlara arkasını döndü ve ayin eşyalarının saklandığı odaya girdi.

* * *

Alayın siyasi komiseri İvan Gora Çaritsin'den dönmüştü. İvan Gora, Çaritsin'de, Petrograd ve Moskova'dan gelen levazım müfrezelerinin görevlerini tamamlayamadıklarını öğrenmişti. Bu müfreze erleri arasına tecrübesiz kimseler vardı, bunlar da açlığın etkisiyle kötü yola sapıyorlardı. Köylüler kaz kızartması yediklerini görerek soğukkanlılıklarını kaybediyorlardı. Bu müfrezelerden biri hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolmuştu. Başka bir müfreze Voronej garında bulunmuştu; kurşun kaplı bir yük vagonunda üç işçinin, karınları yarı-

lıp buğday doldurulmuş cesetleri yatıyordu. Birinin alnına bir kâğıt çivilenmişti: "Patlayıncaya kadar ye."

Komiser, Çaritsin'deki arkadaşlarının yardımına koşacağını vaat etmişti. Alaya döner dönmez adamları toplayıp müfrezeler kurdu. İlk iş olarak adamlarla konuşuyordu. Spaskoye köyü için Latugin, Baykof ile Zaduyviter üzerinde karar kıldı. Üçünü de kendi oturduğu eve buyur etti. Eskiden bu ev bomboştu, ısıtılmıyordu. Derken Agripin hastaneden çıkıp gelmiş, döşeme süpürülmüştü. Kapı eşiğinin yanında ambalâj hasırlarından yapılmış bir paspas görülüyordu. Masanın üzerinde işlemeli bir peşkir vardı. Evin içi artık pis tütün değil, pişmiş ekmek kokuyordu.

Komiser arkadaşlarından ayaklarını iyice silmelerini rica etti.

— Oturun arkadaşlar. Bana söyleyecekleriniz var mı?

Latugin bu soruya bir soruyla karşılık verdi.

— Ya sen, ne söyleyeceksin bize?

— Arkadaşların buğday aramaya gitmek için gönüllü olmadıklarını duydum...

— Gönüllü olup olmamakla ne ilgisi var bunun? Gidilmesi gerekli mi? O halde gidilecek. Sen hâlâ gönüllü gidilmesini istiyorsun galiba?

— Durum senin zanettiğin kadar basit değil.

İvan Gora sırtı pencereye dönük bir şekilde oturmuş, masanın üzerine parmaklarıyla vuran Zaduyviter'e:

— Ya sen, Zaduyviter, bir çiftçi olarak, bu durum hakkında ne düşünüyorsun? diye sordu.

— Spaskoye'den ne kadar buğday almak zorundasın?

— Çok. Köyde yüz atmış iki aile var. Bütün köy halkı dört bin beş yüz pud buğday vermek zorunda, tabii her ailenin sosyal durumu ölçüsünde tabii...

— Bu miktarı verebileceklerinden şüpheliyim...

— Sizi oraya gönderiyorsam, bu miktarı vermeleri içindir. Sizi silahsız gönderiyorum, arkadaşlar.

Latugin:

— Fark etmez, diye homurdandı.

Baykof gözünü kırparak:

— Silah olmadan mesele daha enerjik bir şekilde halledilir, dedi. Düşmanın arasına gitmiyoruz ya...

İvan Gora ciddi bir ifadeyle:

— Hem dostların, hem düşmanların, dedi.

Zaduyviter:

— Bana bak komiser, dedi, geri dönmek için söylediğimi zannetme, buraya mim koy bir defa. Ama ne de olsa başkasının buğdayını araştırmak bizim üstümüze vazife değil. İçime sıkıntı veriyor bu benim.

— Ya sen ne düşünüyorsun Latugin?

— Beni deşme İvan... Sana buğdayı getireceğiz dedik ya, hepsi o kadar.

— Ya sen Baykof?

— Bana bakma, ben eski bir balık avcısıyım. Kooperatiflerde çalışmaya alışığım ben.

— Anlaşıldı, arkadaşlar. Bakın sizi neden çağırdım buraya...

İvan Gora ellerini masaya dayamış, çocuklarıyla konuşan bir baba gibi alçak sesle konuşuyordu.

— Buğday tekeli, devrimin omuriliğidir. Şayet şimdi buğday tekeli yürürlükten kaldırılacak olsa, kanımızı ve terimizi boşuna akıtmış olur, Kulaklar da memleketin efendisi olurlardı yeniden. Kulak dediysem, yirmi litrelik semaverinin başına oturmuş, eski dükkâncı Kulak değil; pişkin, anasının gözü Kulak...

Zaduyviter:

— Yok şöyle Kulak, yok böyle Kulak, dedi. Ne istiyorsun onu söyle. Benim evimde de iki inek var. Peki sana göre neyim ben?

— Sana inekten bahseden yok. İktidar kimin elinde kalacak, ben ondan söz ediyorum. Köyün Kulak'ı gece gündüz bunu düşünüyor. Uşağını salıverdi; ineğini boğazladı, sonbaharda toprağını sürmedi. Mitinglerde de herkesten çok o bağırıyor, oyunu da Sovyetlere verdi. Kulak pire gibi dayanıklıdır.

— Anladık, İvan... Diyelim ki ben evime döndüm, bir inek ya da bir çift öküz aldım. N'olacak yani?

— Sen Kızıl Ordu'ya kendi arzunla girdin mi, girmedin mi?

Zaduyviter:

— Diyelim ki kendi isteğimle, dedi.

— Öyleyse öküz alamazsın...

— Neden ama? Neden öküz alamayacağımı anlamıyorum...

— Dar düşünceli olma. Bir çift öküz için silâha sarılmadım ama...

Latugin:

— Alacak öküzlerini, dedi. Onu azaba sokmakla ne geçiyor eline? Sen devam et.

İvan Gora gülerek başını salladı:

— Ben olmaz demedim, ama ona güvenmek istiyordum... Neyse, kabul... Bu sınıfı hangi görev bekliyor? Kulak buğday ticaretine el atmak için bekliyor. Devrim gözünü açtı onun, hayal ettiği köy bakkalı ile meyhane değil artık, onun hayal ettiği buğday silolarıyla gemiler. Devrimin hakkından geldiği takdirde onun hesabına çalışmak zorunda kalacaksın Zaduyviter. Kan ter içinde çalışacaksın, ama senin öküzlerin onun öküzleri olacak. Tekel de, kendisine has çıkarı için bundan yararlanmayı kuruyor. Size başımdan geçen bir olayın hikâyesini anlatacağım. Bir gün levazım müfrezemiz bir köye indi. Bütün gayretlerimiz boşa gitti, köylülere dokunmak imkânsız: Hepsi düşmanca davranıyor, hiçbir söz üzerlerinde etkili olmuyor. Babulin adındaki köyün Kulak'ı, pis paltosu, delik çizmeleri, yumuşak saygılı haliyle sakalını ısırmakla yetiniyordu... Bu ne ola ki? diye geçirdim içimden. Ambarları dolaştık, bir buğday tanesi yok. Gereği gibi her tarafı araştırdık: Hiçbir şey yok. Tarlada uyuz bir atla, kirişlere asılmış iki inek derisinden başka bir şey yok. Ne yapmıştı bu köpoğlu köpek biliyor musunuz? Bizim geleceğimizi haber alınca çiftlikleri dolaşmış ve köylülere: "Ah! Zavallılar, demişti, Sovyet iktidarının size işkence ettiği kadar Çarın polisi işkence etmemişti. Bana göre hava hoş. Ben şehre gider uygulama komitesi başkanıyla evli kızımın yanında yaşarım. Ama sizler, yılın sonunu nasıl çıkaracaksınız, bilemem. Bolşevikler herkesi soyup sovana çeviriyorlar; hatta Kızıl Ordu için çatılarını örten otları bile alacaklar... Allah, iyilik seven kişileri sever: Gelin kardeşlerim, gelin, ambarlarımdaki buğdayların hepsini alın. Allah sağlık verirse, sonra ödersiniz bana..." Tabii buğday verirken hepsine makbuz imza ettirmiş, ama gene de fukara babası pozuna girmiş... Bize zırnık vermedi. Sonunda köylülere, verdiği buğdayın iki mislini ödetmenin yolunu bulacak. Kulak gözden kaybolmasını bilir, ama her yerdedir, hem de kum gibi. Kulak'ı yenmek kolay değildir. Bin yıldır, mujiğin ağzından lokmasını almaya alışmış, kolay mı, ipleri ne zaman ve nasıl çekeceğini bilir. Evet, çocuklar, buğday tekeli, çok uzağı gören başlıca iştir. İşimiz zor, diyeceksiniz. Doğru, haklısınız. Ama kolay olan ne var. El sürülmemiş toprakları açmak daima zordur. Kolay olan tek bir şey var: Balalayka oynamak... Şayet köylü bu

büyük siyaseti anlayamıyorsa her şeyden önce kabahat bizimdir. Hali vakti yerinde bir köylünün evine girersiniz. Ev sahibine: "Ambarını aç" dersiniz. Her bir buğday tanesi gözyaşı damlası gibidir. Ama her bir buğday tanesi de, kutlu bir işe adanmış, kutsal bir şeydir.

* * *

— Sovyet'in anahtarları nerede?

— Başkanda...

— Peki başkan nerede?

— O da karnını doyurup bayram ediyor...

Latugin, Baykof ve Zaduyviter arabadan indiler. Şaşkına dönmüşlerdi. Soru sordukları adam uzaklaşmıştı. Uzun süre arkasından bakakaldılar: Adam, sanki ayağının altındaki toprak kâh yükseliyor, kâh alçalıyormuşçasına yürüyordu.

Sovyet binasının merdivenlerine oturup birer sigara sardılar. Bulutları sürükleyen soğuk bir rüzgâr yüzlerini kamçılıyordu. İğne gibi sert bir kar, yoğun bir şekilde yağıyordu. Simsiyah yoldaki araba izlerini örtüvermişti. Manzara daha bir iç karartıcı oldu.

Zaduyviter:

— Komiser Kulak'lardan söz ederken insanın eli kaşınıyor, bir silâh arıyordu, dedi. Oysa ne görüyorum: Öteki köylerden farkı olmayan bir köy. Şu meşhur düşmanlar nerede? Akordeoncunun sesini duyuyor musunuz? Olanca gücüyle çalıyor!

On ev kadar uzakta bir toplantı vardı: Bunlar ya evlere davet edilmeyenler, ya da kapılanamayanlardı. O taraftan, düğün bayram edenlerin akordeon sesleriyle tepinmeler geliyordu.

Latugin:

— Bulaşmak istemiyordun sen, ama gırtlağa kadar gömülmek gerekti, arkadaş, dedi. Devrim daha bir derinleşmesini istiyor. Komiser böyle dedi işte.

— Derinleşmek, derinleşmek! Ne zamana kadar. Her şeyi altüst ediyorlar. Her şeye rağmen yumuşak, buğday ekmek, çocuk yapmak gerek. Ne zaman olacak bütün bunlar?

— Allah bilir. Bana ne soruyorsun.

Latugin hırslanmış, bir saman çöpünü kemiriyordu. Alnı kırışan Zaduyviter, komiserin bir gün önce söylediği sözler üzerinde sağa sola sapmadan bir mujik gibi düşünüyordu.

Baykof:

— Bana bakın arkadaşlar, böyle hareket edersek bir iş göremeyiz, dedi. Gidip başkanı bulsam, ne dersiniz?

Kalkar gibi yaptı. Latugin önledi.

— Gitmeyeceksin.

— Nasıl, gitmeyecek miyim? Neden ama?

— Nedenini söylememin bir faydası yok.

Bunun üzerine Zaduyviter kararlı bir hareketle:

— Gidilecekse beraber gideriz, dedi. Haydi gidip başkanı bulalım.

— Ben gitmem.

— Boğun eğmek zorundasın.

Baykof uzlaştırıcı bir ifadeyle:

— Anlıyorum, dedi. Hiçbir şeyden korkma Latugin, bir defa masaya sokulmayacağız, bir damla içki içmeyeceğiz. Antrede durup başkanı çağıracağız.

Sovyet başkanı Stepan Nedoyeşkaşi iki gün süreyle direnmişti. Üçüncü gün köyün elinden kaçabileceğini söyledi. Tahta bacağına bulaşan çamuru kazımış, siyah bir pantolon giymiş, bıyıklarını burmuş ve kendinden emin bir ifadeyle çiftlikleri dolaşmaya gitmişti.

"Ha şöyle... Girsenize lütfen, Stepan Petroviç..." Ev sahibi Stepan'ı kucaklıyor, bir başkası hararetle elini sıkıyor: "Başkana baş köşeyi açınız," diyordu. Başkan şeref köşesinde oturtuluyordu. Dünür, fidyeyi ödemek için bir kase tuzlu bulgur çorbası sunuyordu. Başkan bir ruble ödüyor (daha fazla değil), sunulan kadehi dikiyor, füme balıktan bir lokma alıyordu. İki gün içinde düğünün sona ereceğini hesaplamış, ama hesabında yanılmıştı. Düğün asıl üçüncü gün kıvamını bulmuştu: Dans ediliyor, şarkılar söyleniyor, kucaklaşılıyor, candan görüşmeler yapılıyor, yarışılıyor, dargınlar barıştırılıyordu.

Oo! Sağlamdı bu millet! Son yıllarda az mı şeye tahammül etmişti! Çar devrindeki seferberlik, sonuna doğru elli dört yaşındaki erkekleri de silâh altına almış, sadece kadınlar tarlaları işlemişlerdi. Kuzeyde hâlâ bir köylü kadın, tek atın çektiği eski model sabanıyla işini görmeye çalışabilirdi, ama buralarda kara toprak, iki, hatta bazen üç çift öküzün çektiği ağır bir sabanla sürülüyordu. Şu ana kadar kadınlar bu sonbaharı iple çeker olmuşlardı. Hem İspanyol gribinden az adam mı ölmüştü! İki kez yangın geçiren köy yerle bir olmuştu. Daha erkekler dünya savaşından yeni dönmüşlerdi ki Krasnof'un sefer-

berliği başlamıştı. Savaş salmaları katlanılır gibi değildi: Hele Kazak sotnialarını besleyip barındırmak! Kazakların eli açıktır, herkes bilir bunu. Bir dost, bir ortak sanırsınız. Ama atına binmeye görsün, bir sokaktan geçerken bir yavru domuzu mızrağının ucuna takmazsa Kazak değildir sanki. Bütün bunlar bitti artık. İktidar köylünün elindedir. Borçlar kaldırılmış, toprak payları artırılmıştır. Elbette bayram edecek köylüler, elbette gönüllerince eğlenecekler.

Stepan Petroviç her evde, ev sahiplerinin onurunu kırmayacak kadar kalıyordu. Sonra ziyafet verilen bir eve gidiyordu. Şeref misafirine ayrılan yere kuruluyor, damadın ve gelinin kayınpederleriyle, Krasnof'un sekizinci ve dokuzuncu ordularının hırpaladığı Kamişin ve Voronej önlerinde, Kuzey Don'da en şiddetli bir şekilde cereyan eden iş savaş konusunda sohbete dalıyordu...

— Savaş öylesine şiddetiyle devam ediyor ki, sayın dünürlerin, bizler burada rahat uyku uyumamalıyız. Bu şekildeki davranışımız bize pahalıya oturabilir. Sovyetler iktidarının yardımına koşmalıyız...

Başkan daha sonra evlerde olup bitenlerden söz ediyor, ev sahipleri de Stepan Petroviç'in kulağının bu derece delik oluşuna hayret ediyorlardı: Herkesin anbarında, ahırında ne olduğunu, nereye neyi sakladığını biliyordu.

Başkan için, tahta bacağım sürükleyerek evden eve dolaşmak, ev sahiplerini selamlayıp sofraya oturmak gittikçe daha zor olmaya başlamıştı. Bir evde sunulan bulgur çorbasını aldı (zehir gibi tuzluydu) ve birden içti. Asker kaputunun cebinden, geriye kalan buruşuk paraların hepsini çıkardı ve dünürün eline tutuşturdu. Büyük sert rakı kadehini dikti ve sıcak havanın içinde, üç günden beri, kadril yaparak dans eden on çiftin arasında bulunan geline seslendi:

— Stepanida, haydi yeter artık, dedi, görünme gözüme!

O sırada üç kızıl askerin kendisini görmek istediğini söylediler.

— Getirin buraya!

— Girin diye rica ettik, ama kabul etmediler...

Stepan Petroviç, başı önde, iki eliyle masaya dayanarak kalktı oturduğu yerden ve bir süre öyle durdu. Sonra masadan çıktı, kalabalığı yararak, ciddi tavırla üç adamın beklediği antreye gitti.

Sert bir sesle:

— Kimsiniz? diye sordu.

— Levazım müfrezesi...

Latugin gözdağı veren bir ifadeyle karşılık vermişti. Başkanın en azından yerinde sallanacağını sanmıştı, ama Stepan Petroviç'in kılı bile kıpırdamadı. Öylesine keskin, öylesine hoş rakı kokuyordu ki Baykof yanaştı.

Stepan Petroviç:

— Tam zamanında geldiniz, dedi. Ben de sizi çoktandır bekliyordum...

Sonra açık kapıdan seslendi:

— Hey, oradakiler, bana bakın!

Açık kapının ardından ayak tıpırtıları, kap kacak sesi ile pıtırtılar birbirine karışıyordu.

— Kesin müziği bir süre! diye gürledi.

Bu defa Stepan Petroviç'in ayakları birbirine dolandı. Baykof Stepanı tutmak zorunda kaldı.

— Yoldaşlar, olur olmaz bir yere gelmediniz. Spaskoye Sovyetindesiniz!

Kapının pervazına tutunarak, daha kararlı bir sesle evin içine seslendi:

— Vatandaşlar, herkes mitinge!

Yaşlı üç köylünün, atları koşulmuş bir arabaya dayanıp, gırtlakları patlayıncaya kadar Kazak şarkıları söyledikleri avluya çıktı. Başka iki köylü de kucaklaşmış, birbirlerine bazı şeyler ıspatlamaya çalışıyorlardı. Bir başkası da olduğu yerde dönüyor, eve girmeye çalışıyor, ama ardına kadar açık kapıdan giremiyordu bir türlü.

Avluda ve akordeonun eşliğinde dans edilen sokakta Stepan Petroviç herkesin derhal köy Sovyet'inde toplanması gerektiğini iki kez tekrarladı.

Tahta bacağını, buz tutmuş toprağa sert sert basıyordu. Hem yürüyor, hem konuşuyordu.

— Eğlenmek güzel bir şey, ama işleri de unutmamak gerek... Listeleri hazırladım, herkesin ne kadar buğday stoku olduğunu biliyorum... Çaritsin'e bir telgraf çekin: Tüm buğday teslim alınmıştır, diye.

Köylülerin sarhoşluktan ayılmaları için zaman vermek amacıyla mitingin ertesi güne ertelenmesini teklif eden Baykof ile Zaduyviter'e döndü:

— Sarhoş ve zeki insan, iki misli kazanç demektir. Bana ders vermeye kalkmayın. Yarın durum daha kötü olur: Baskın basanındır!

Köylüler Sovyet'de toplanırlarken Stepan Petroviç, levazım müfrezesinin yoldaşları önüne listeleri ve tabloları serdi. Alçak sesle, fakat ateşli bir ifadeyle:

— Sadece üç Kulak çiftliğimiz var, dedi. Krivoşuçka eşkıyanın biridir. 1907 yılında postaneyi soyup postacıyı öldürdü. On yıl süreyle çaldığı parayı sakladı. On yıl sona tuğladan bir ambarla dükkân yaptırdı. Savaş sırasında deri ticareti yaparak zengin oldu. Sadece Sposkoye köyünde hayvanların yarısını boğazladı. Şu anda, kendi söylediğine göre, dükkânını bağışlayarak bir kooperatif kurmaya çalışıyor. Ama bu hileyi meydana çıkarmak için çok zaman harcayacağım. Herkese göğüs veremi olduğunu söylüyor, geceleri hayal gördüğünü, birtakım ışıklar gördüğünü iddia ediyor... Tehlikeli bir adam. Sonra Milovidof var. Eski maden ocağı müteahhitlerinden. Savaştan önce köye döndüğünde gizli bir satış yeri açtı, faizini haftadan haftaya almak üzere ödünç para veriyor... Vampirin, tefecinin rezilin ta kendisi; yavaş yavaş bütün köylülerin kanını emdi. Sonradan öğrenildiğine göre sahte Çar II. Nikola'yı öldüren oymuş... Üçüncü Kulak, babadan oğula hayvan alım satımı yapan Mikitenko. Don ırmağında çalışan mavnaları vardı. Bu üç çiftçiden ayrı olarak akrabalarını da sayabilirsiniz: Kuzenler, gelinler, damatlar. Böylece on çiftlik daha eder. Sonra ihtiyatlı mujikler de var. "Bunun sonu nereye varacak? İktidar kimin elinde kalacak? En iyisi kimseyle bozuşmamak" diye düşünüyorlar. Bütün bunlar karşı cephe... Ama şunlar...

Stepan Petroviç parmağını listenin üzerinde gezdiriyordu:

— Şunların hepsi dostumuz. Köyde durum gergindir: Ya beni çiğ çiğ yiyecekler, ya da ben bazılarının kolunu kanadını kıracağım...

Köylüler Sovyet'in önüne akın akın geliyorlardı: Kimileri ayık, kimileri sarhoştu. Kalabalık sıkışıyor, dalgalanıyor, homurtular yükseliyordu. Küçük pencereden dışarısını seyreden Baykof, bir bahriyeli havasını mırıldanıyordu:

Martı gider gelir kumların üzerinde
Kaderin habercisidir gemicinin;
Martı suya konmadı mı bir kere,
Bil ki hava bozacaktır, gemici...

Sonra şarkıyı kesip, arkadaşlarına döndü, yüksek sesler:

— Çabuk merdivene çıkın! dedi. Kollayın kendinizi: Yalpa başlayacak.

* * *

Komşunun mavi gözlü, küçük kızı Anna'nın evine bir koşuda girdi, nefes almadan bir hamlede:

— Sovyet'in önünde neler oluyor neler! dedi. Oh, anam, oh! Mujikler çit kazıklarını söküyorlar...

Küçük kız bunları söylerken, kırpışmayan gözleriyle her şeyi görmüştü: Anna, kocasının sağlığında bir kez giydiği nar çiçeği elbisesi, lastikli potinleri, beyaz çorabı, açık saçlarıyla yatağın ucunda oturuyordu. Papaz dizlerini yukarı kaldırmış, yatıyordu. Anna papaza küçük siyah puanlı başka temiz bir gömlek vermişti. Papaz Anna'nın elini tutuyordu...

Anna şaşkın bir ifadeyle kıza:

— Girmeden önce kapıya vurulur! diye bağırdı.

Kızcağız ise korkmuş, sözünü tamamlamadan dışarı kaçmıştı. Ama gene de Kuzma Kuzmiç'i uyandırmıştı. Kuzma Kuzmiç son günlerde çok içmiş, çok yemiş, çok konuşmuştu. Yorgunluktan bitkindi. Köylüler vaazının bir kelimesini bile kaçırmamışlardı. Söylediklerinin hepsini anlamamışlar, ama anlaşılmayan kısımların sözlerine bir ağırlık verdiğini sezinlemişlerdi. Her evde, ev sahiplerine en çok dokunacak konular üzerinde çene çalması gerekiyordu. Özellikle adalet kavramı üzerinde durması gerekiyordu. Sofrada sadece yaşlı ve saygıdeğer kimseler kalınca, masadakilerden biri, içtiği içkinin etkisiyle olacak, masanın üzerinde kalan kemiklerle yemek artıklarını elinin tersiyle iterek:

— Kuzma Kuzmiç, diyordu, bizim onurumuzu kırdın... Adalet diye bir şey yoktur, diyorsun... Yani biz karanlık bir ormanda mı yaşıyoruz?

Bir başkası sözü kesip, başıyla odanın öteki ucunda dönen etekleri, saç örgülerini, kurdeleleri, coşkun yüzleri göstererek:

— Bugün gençlerimizin haklı olmalarına imkân yok, diyordu. Hepsi de: Şimdi her şey mübah, ne Tanrı var, ne Çar diyorlar. Babalarımız da, analarımız da budalanın biri. Peki, anladık... Bu saatte çocuklarımızı nasıl doğru yola sokabiliriz? Hangi direğe bağlayalım onları? Bu direği nereden bulalım? Bir de sen kalkıyorsun, adalet yoktur, diyorsun...

Gür sakallı bir üçüncüsü konuşmaya katılıyordu:

— Şayet adaleti verecek olan insansa, elbetteki kuvvetli olan adaleti ele geçirecek, o haklı olacak. Bu durumda bizim koparılmış bir çalıdan farkımız olmayacak...

Kuzma Kuzmiç:

— Sen kuvvetli misin? diye soruyordu.

— Evet, kuvvetliyim... Ama ruble benden de kuvvetlidir. Hayatım boyunca rubleyle üstün geldiler bana...

— Kimseye şikayette bulundun mu?

— Kime, nereye gideyim şikayete?

— Kievo-Peçersk'in Sentlor türbesini ziyarete gittin mi?

— Hayır.

— Öyleyse, sana göre adalet yoktur, değil mi?

— Neden o? Öfke içimde birikti. Savaştan dönüşte silâhımı da getirdim, tarlamın sınırına yerleşip: Beni öldü mü sanıyordunuz? dedim. Yanıldınız! Verin bana üç dönüm arazi!..

— Verdiler mi?

— Hem de nasıl...

— Peki adalet var mı bunda?

— Adalet mi diyorsun sen buna? İnsanları silâhla tehdit etmek, adalet değildir. Yok kardeşim, kimseye zararım dokunmaz, ama kimsenin de bana zararının dokunmasını istemem. Akim dedeye bir bak. Yalnız kaldı. Çalışmak istemiyor artık. Köylüler onu sobanın arkasında konukluyorlar. Ona verilen sadaka lokması acıdır. Peki bugüne kadar çalıştıklarının meyvası nerede? Küçük bir kulübesi vardı. Milovidof borçlarının karşılığı evi aldı elinden... Ya benim çalışmam ne olacak? Elli yıldır çalışa çalışa çöktüm, tuğladan dört ev yapacağım diye. Peki ne oldu, dirseklerim çürüdü... Çalışmam, gayretim havaya gitti, güvercinler gibi uçtu. Güvercinler bir çatıya konuyorlar, ama benim çatıma değil. "Adalet senin içindedir, korku nedir bilmeyen adamın içindedir" diye gayet güzel söyledin. Ölümden korkmuyorum ben Kuzma Kuzmiç; bugüne dek yirmi pud kaldırdım sırtımda, ama kendi adaletimi kendime vermedim. Asıl adil olan, bir insana parası olduğu için değil de, çalışması için saygı duymaktır... Peki nasıl ulaşacağız buna? Şayet bunu sağlarsa, bak işte o zaman Sovyetler iktidarına teşekkür edeceğiz...

— Garip adamsın vesselâm! Senin söylediklerin, tıpa tıpına Sovyet iktidarının yasası...

— Öyle olsa da, bu yasa henüz bize kadar ulaşmadı.

Kuzma Kuzmiç'in canı sıkılmıştı: Ne yapsa, ne etse bu adamlara verecek karşılık bulamıyordu. Onun için mujikler yerine aydınlarla

konuşmak daha kolaydı. Yemek sofrasının çevresindeki konuşmalarda, bütün memnuniyetleri, memnuniyetsizlikleri, bütün sıkıntı ve umutları duyuyordu. Denebilirdi ki bu adamlar devrimden, kendilerini ileri götürecek köklü bir şeyler bekliyorlardı, ama kendileri de bunu pek iyi bilmiyorlardı.

İkinci günün gecesi, acınacak bir halde Anna'nın evine döndü. Sıranın yanına, yere bırakıverdi kendini. Elini yüzüne vurup kapatıyor, bir yandan gülüyor, bir yandan: "Gücüm tükendi, Anuşka, diye tekrarlıyordu, ihtiyarladım artık. Anuşka."

Anna bir kelime söylemeden Kuzma Kuzmiç'i bataklığın kenarındaki küçük hamama götürdü. Yıkadı, keseledi. Kuzma Kuzmiç'in yüzü ihtiyarlamıştı, ama vücudu hâlâ beyaz ve pürüzsüzdü. Anna, Kuzma Kuzmiç'in hamam sandalyesinin üzerinde bir balık gibi sıçradığını görerek içinin şefkatle dolduğunu hissediyordu.

Kuzma Kuzmiç banyodan sonra sakinleşmiş, uykuya dalmış, nefes alışı düzelmişti. Sabahleyin geç uyandı, sütünü içti ve:

— Abuşka, kızmazsan sana bir şey söyleyeceğim, dedi. Başım ağrıyor.

Ve yeniden uyudu. Komşu kızı gelip de uyandırınca keyfi yerine gelmişti.

— Ne istiyordu bu kızcağız?

— Toplantı var. Kızıl askerler buğday almaya gelmişler. Bunun üzerine patırdı ediyorlar.

— Aman Allahım, gelenler bizimkiler!

Kuzma Kuzmiç aceleyle giyindi. Anna hiçbir şey söylemeden onu seyrediyordu. O sırada kapı yeniden açıldı, bu defa kızcağız aralık kapıdan sadece başını uzatarak:

— Kavga çıktı, dedi, dövüşüyorlar! Vlassova ana kocasını kanlar içinde götürdü. Aleyhinizde atıp tutuyor... Mitrofan Krivosuçka arabasına koşmak istedi. Önlediler. Sokakta sürükleyip patakladılar. Ah! bir görseniz!

Kızcağız yeniden gözden kayboldu. Kuzma Kuzmiç kızın arkasından çıkmak istedi. Anna korkunç bir sesle gürledi:

— Gitmeyeceksin!

Anna zayıf, iri boynu, erkeğinki gibi kalkık omuzlarıyla sanki belkemiği kırılmışçasına gövdesi arkaya kaykılmış, fırının yanında ayakta duruyordu. Kuzma Kuzmiç olanca gücüyle kolunu sıkıp:

— Saçmalama Anna! dedi. Çekil önümden. Yabayı alacağım! Korkma. Uzun sürmez işim... Arkadaşlarla akşam yemeğine dönerim. Bize börek hazırla, olmaz mı?.. Ama yeter artık canım! Sana söylüyorum!

Anna dişleri kenetli bir durumda güçlükle:

— Peki, muhterem peder, dedi.

Komşunun kızı daha korkunç şeyleri görmek için can atıyordu. Sovyetlere kadar koşuyor, haberleri eve ulaştırmak için dönüyordu. Toplantı gerçekten fırtınalıydı.

Kavganın nedeni buğdayın teslimi değildi. Köylüler:

— Madem ki öyle gerekiyor, diyorlardı.

Başkanın, eşit şekilde buğday verilmesi için hazırladığı listeyi okuyuşunu ses çıkarmadan dinlemişlerdi. Listeyi bir kez daha okumasını istediler. Aralarında kısa konuşmalar ve bir çalkanma belirdi: Kimileri merdivene daha bir yanaşmış, kimileri, etrafı çitle çevrili soldaki sebze bahçesine doğru uzaklaşmışlardı.

Sesini herkesin gayet iyi tanıdığı Mikitenko otoriter bir ifadeyle:

— Adilane değil bu! diye bağırdı.

Kalabalık arasından birçoğu:

— Adilane, adilane! diye karşılık verdiler.

Bir kolu kopmuş sakallı biri merdivenin üzerine sıçradı. Bonesini yere atıp sızlanıp yakınmaya başladı:

— Çalışmamın meyvası nereye gitti? Mititenko aldı elimden. Şimdi onun ayaklarına kapanıp bir lokma ekmek mi dileneceğim? Sovyet iktidarı bu mu?

Öfkeden sapsarı olan bir başkası, bir önceki konuşmacının yerini aldı ve daha sert suçlamalarda bulunan bir konuşma yaptı. Bunun üzerine kenara çekilmiş olan köylüler sebze bahçesinin çitine doğru koşup kazıkları söktüler ve arkadan kalabalığa hücum ettiler.

Latugin, Zaduyviter ile Baykof koşarak merdivenleri indiler, kalabalığa karışıp saldırıcıları püskürttüler.

— Bozguna uğramak yok! Her şey düzelecek, toplantı devam ediyor, diye bağırarak kazıkları köylülerin ellerinden alıyorlardı.

Dalaşma kısa sürmüştü. Saldıranlar kalabalık değillerdi. Bazıları kaçtı. Ötekileri de kovaladılar. Aralarından birçokları, ince bir dolu tabakasıyla kaplı toprakta yatıyorlardı...

Kuzma Kuzmiç kestirmeden gitmek için sebze bahçelerinden geçiyor, çitleri aşıyordu. Ama sonunda yolunu şaşırdı ve kendisini bir çiftliğin avlusunda buldu. Avluda kadınlar toplanmışlar. Kadının birisi ağlayıp sızlanıyor, ötekiler de dinliyordu. Kuzma Kuzmiç'i görünce hepsi birden konuşmayı bıraktılar. Nadiyejda'nın annesi Varvara Vlassova, öfkeden mantosunun kollarını savurarak Kuzma Kuzmiç'in üzerine yürüdü. Öteki kadınlar da peşine takıldı.

Varvara:

— Anlaşıldı şimdi neden paramızı almak istemediğin, papaz eskisi herif! dedi. Biz de budalalar gibi ona inandık... Bütün köyü uyuttu... Ağzımızdan ustaca laf aldı. Bu kışkırtıcı, bütün budalaları üstümüze saldırdı... Komünistlere sattı bizi... Ne bakıyorsunuz alık alık bu şeytana? Vurun, geberinceye kadar vurun...

Kuzma Kuzmiç geri geri çekilerek:

— Dokunmayın bana, dedi, yasaktır... Kollayın kendinizi anacıklar, sonra pişman olacaksınız... Dokunmayın bana!..

— Ya sen bizi kolladın mı ki?

Kadınlar gittikçe öfkelenip, akılları başlarından gidiyor, hep birlikte bağırıp çağırarak papazı, buğdayın aslanpayı teslimi için liste yapıp Sovyet önündeki kavgaya sebep olduğu için suçluyorlardı. Mujiklerin artık köyde çalışmayacaklarını, son günlerde köyde yenen kazlarla süt domuzlarının kabahatını onun üstüne yıkıyorlardı. Kısaca Kuzma Kuzmiç'i her şeyden sorumlu tutuyorlardı.

Kadınlar Kuzma Kuzmiç'i çite kadar kıstırmışlardı. O da kadınları pohpohlayıp yola getirmek için boşuna uğraşıyordu. Dudaklarında zoraki bir gülümsemeyle mırıldanıyordu:

— Haydi, vazgeçin artık canım, kızmışsınız kızacağınız kadar, yeter artık... Sakin sakin konuşalım artık...

İlk Varvara Vlassova, Kuzma Kuzmiç'i saçlarından yakaladı, başını yere eğdi. Yumruklar sırtını dövmeye başladı. Kuzma Kuzmiç, en doğru hareketin yere yatıp yüzünü iki eliyle kapamanın olacağını anladı. Böğürleri çatırdıyordu.

"Allah vere de taş gibi sert bir şeyle vurmasalar..."

O sırada vahşi bir sesin gürlediğini duydu:

— Gulyabaniyi sopayla dövelim!

Kuzma Kuzmiç kalkmaya çalıştı, ama gözleri kamaştıran bir ışık belirdi. Bıraktılar. Bir inleme sesi duydu ve sesini çıkarmamak için

kendini zor tuttu. Birinin gelip kollarından kavrayarak ayağa kaldırıp gövdesini çite dayadığını hissetti. Kuzma Kuzmiç kar ve yulaf saplarına bulanan gözlerini araladı. Önünde Anna ile, eteğinin arkasında küçük kızın çilli yüzünü, sonra da Latugin, Zaduyviter ile Baykof'u fark etti.

Latugin:

— Ölmedin mi? diye sordu. Çabuk bir kadeh rakı verin ona. Haydi Kuzma, iyi çalıştın... Toplantıda karar verildi: Dine aykırı propagandan için sana teşekkür ediyorlar.

* * *

— Petrograd'da birbirimizden ayrıldığımızdan beri ne kadar sıkıldığımı, üzüldüğümü tahmin edemezsin. Daşa... Evet, evet, tam tamına öyle. İçimizde bir çeşit bilinçaltı hayatı vardı. Sanki içimi kemiren bir hastalığa yakalanmıştım, için için eriyordum... Nedeni gayet basitti bunun: Artık beni sevmiyordun ve ben...

Daşa birden başını kocasına döndürdü: İvan İliç'i daima ürküten gri, nemli gözleri aldandığını söylüyordu. Daşa bir gün bile olsa onu sevmemezlik etmemişti. İvan İliç bu bakışların altında bir an konuşmadı; dudakları bir çeşit mutlulukla aralandı.

Daşa, kocasının sabahleyin mağazaları dolaştıktan sonra donatım eşyası yerine topladıklarını küçük bir sepete yerleştirmeye başladı.

Sepetin içinde yararlı, kaçınılmaz her şey vardı: Çoraplar, bir elbise yapabilecek kadar çok kumaş parçası, bir kız çocuğuna göre hazırlanmış patista çamaşırlar. Ama Daşa öylesine ince, öylesine narindi ki bir kız çocuğu zannedilebilirdi. Hatta potinler bile vardı: İvan İliç bu malzemeyi bulmuş olmaktan öylesine gurur duyuyordu ki sanki bir düşman bataryasını ele geçirmiş sanırdınız. Ama aralarında öyle eşyalar da vardı ki Daşa ile İvan İliç, sefer hayatında bunlara gerçekten ihtiyaç duymayacaklarını düşünüyorlardı. Yatak çarşafı yerine bunları vermişlerdi istediği mağazadan. Bu eşyalar: Porselen bir kediyle köpek, bigudiler, Kırım manzaralarını gösteren on kartpostal ve ekstrafordan yapılmış balenli bir korse. Korse öylesine büyüktü ki Daşa'nm vücudunu iki defa dolanıyordu...

— Daşa sevgilim, garda ayrılığımızdan söz edecektim. O zaman bana: "Ebediyen elveda" gibi bir şey söylemiştim. Belki de ben yanlış anlamıştım? Çok yıkılmıştım ama... Öylesine solgun, öylesine dayanıksız, öylesine uzaktın ki benden, sevmiyordun beni artık...

Daşa başını döndürmeden:

— Ne korkunç şey! dedi.

Yolda kırılmasın diye porselen kediyi kalın bir çoraba sarıyordu. Daşa oldum olası eşyaya karşı ilgisiz kalmıştır. Ama bu iki porselen biblo, bu küçük kediyle, uzun kulaklarının üzerine yatmış köpek çok hoşuna gidiyordu. Sanki ikisi de düşüncelerle ihtirasların, fırtınalar gibi karıştığı, korkunç denecek derecede altüst olmuş ve hayatın içinde, temiz gülücüklerin küçük dünyasını yaratmak için gelip onu bulmuşlardı...

— Kısaca, hayalimde senin o halini saklayarak Petrograd'dan ayrıldım... Bu hayali beraberimde götürdüm ve onunla yaşadım... Kalbimin beraber oluşu gibi sen de benimle beraberdin. Hayatımı tek başıma, bekar olarak tamamlamaya kararlıydım...

İvan İliç odanın ortasında öylesine dolaşıyordu ki çekim alanı merkezinin Daşa olmasına dikkat ediyordu. Daşa başlığını çıkarmış, kendinden dalgalı kül renkli saçları kırmızı bir kurdeleyle arkasından bağlanmıştı. (İvan İliç kurdeleyi topçuların eşya ambarından almıştı.) Daşa kâh taburenin üzerine konmuş sepete eğiliyor, kâh ellerini kalçalarına dayayıp düşünüyordu. Üzerinde en şık elbiselerden daha yaraşır beyaz bir bluzu vardı. Daşa bluzun belini sıkmıştı. (Saçlarını bağlayan kurdele gibi bunu da bilerek yapmıştı.)

— Ne kadar garip Daşa. Eskiden tehlikeye, ölüme hiç aldırış etmiyordum. Kendi kendime: Öldürülsem de zararı yok, diyordum. Bizim askerler arasında ölümden korkmamak bir cesaret gösterisi değil, sadece melânkoli işaretidir... Ama gel gör ki şimdi, eskiyle kıyaslanamayacak kadar korkuyorum ölümden...Şu andaki gibi sana dokunmak, seni seyretmek için bin yıl yaşamak istiyorum...

— Ah! Ben de ne güzel olurdum bin yıl sonra!.. Dinle beni İvan, ne yapayım bu korseyi dersin?

Korseyi yeniden eline almış, deniyordu.

— İçine benim gibi üç kadın girebilir. Bıraksam mı ne?

— Ya şişmanlarsan? O zaman işine yarayabilir.

— Yok canım, çıkar aklından onu! Bugüne kadar korse kullanmadım ki. Bir güzel sökeyim, balinalarını çıkarayım, küçük bir jile yapayım.

İvan İliç, Daşa'nın iki elinin meşgul oluşundan faydalanarak Daşa'ya arkadan sokuldu, şefkatli bir hareketle kendine çekti.

— Sahi mi söylediğin? Tekrarlasana...

— Elbette doğru... Sen benim için bir tanesin yeryüzünde. Sen olmayınca, ben bir hiç olurum... Arkandan gitmedim mi senin?.. İvan, dikkat et biraz...

Omuzlarını silkti, biraz açıldı.

— Gücünü ölçülü kullanmalısın. Günün birinde kemiklerimi kırıvereceksin... Ne unuttuk biliyor musun? Ama çok geç artık...

— Söyle, söyle. Çabuk gider gelirim...

— Bir süngerim olmasını o kadar istiyordum ki...

— Ama var bende bir tane...

İvan İliç kaputuna koştu; cebinden bir süngerle, mağazadan zorla verdikleri birkaç şeyi daha çıkardı.

— Ya buna ne dersin Daşa? Kimse neye yaradığını söylemedi. Ne olursa olsun dedim, aldım...

— İvan, bu yüz makyajı yapmak için kullanılan kauçuk bir âlet. Fevkalâde bir şey bu! Ah, o kadar ince düşüncelisin ki! Çok ihtiyacım vardı böyle bir şeye...

Daşa her şeyi sepete yerleştirdikten sonra İvan İliç'in yanına sokuldu, hemen ayağa fırlayabilecek şekilde yatağın kenarına oturdu. İvan İliç'in başını kaldırıp gözlerinin içine bakarak:

— Bir şeye ant içtim, dedi. Yeni hayatımdan hiçbir şey beklemek istemiyorum. Hayatımı kararsızlıklar üzerinde tüketecek değilim. Sevmek ve yaşamak istiyorum. İşte böyle. Beni olduğum gibi kabul etmelisin. İyi, ya da kötü, bugüne kadar sadık kaldım sana ve gene öyleyim. İkimiz de yeniden başlayalım...

Doktor her zaman yaptığı gibi kapıyı vurmadan odaya girdi. Gazete getirmişti.

Gümbürtülü bir şekilde cepheden gelen son haberleri bildirdi:

— Omsk'da Direktuvar idaresini dağıtıp, kanlı işçi katliamını örgütleyen Amiral Kolçak, en büyük naib ilan edildi, tam tamına!.. Ve Fransızlarla İngilizler onu tanıdıklarını bildirdiler!.. Ne dersiniz, ha? Kolçak'ın altı yüz bin kişilik bir ordusu var. Uzakdoğu'yu tatlılıkla Japonlara bırakıyor! Arkasını dinleyin Fransız-İngiliz savaş donanması Sivastopol ve Novorosisk limanlarında göründü... Sevsinler müttefikleri! Sanki savaşı kazanmaları için onlara canımızı dişimize takarak yardım eden biz değilmişiz!

Doktor tehdit eden bir ifadeyle dudaklarını büktü:

— Bu askeri müdahalenin ta kendisi, rezilin rezili bir şey! dedi. Daria Dimitrievna, gözlerinizi iri iri açıp bakmayın bana... Sadık eşinizi alıp benim odama gelin, çorba içelim... Süngüyle delik deşik edilen kızıl askeri hatırlıyor musunuz? Bir çuval lahana, bir kaz, bir de süt domuzu göndermiş... Ne yazık, İvan İliç, ne yazık: Eşi bulunmaz bir hemşireyi gözümün önünde aşırıyorsunuz... Neyse biz gene votka içeceğiz! Cehenneme kadar yolu var bütün müsahalelerin!..

XI

Vadim Petroviç'in bütün tereddütlerine bir son vermek için ufacık bir şey yetmişti: Bu ufacık şey, Katya'nın bulunan iziydi. Böylece bir kumsalın üzerinde bir kadının ayak izini fark eden bir adam, dalgaların şırıltısında geçmiş olan güzelliğin üzerine bir roman yazabilir.

Kıskandıran ve kıvrandırıcı bir tutku Vadim Petroviç'i pençesine almıştı; bu tutkunun haksızlığı umutsuz düşüncelerinin cansız bitkinliğinden geliyordu. O andan itibaren her şey ona basit, kaçınılmaz görünüyordu.

Aynı gece Alman'la yaptığı konuşmadan sonra Ekaterinoslav'dan ayrıldı. Valizini otelde bırakmış, içinde birkaç çamaşırı bulunan asker çantasını almıştı sadece. Trene binince subay apoletlerini söktü, hepsini pencereden attı. Bütün bu tortuyla birlikte, "Bi-Ba-Bo"da geçirdiği geceye kadar, kendine saygısı olan bir insan için kaçınılmaz görünen ne varsa hepsini atmıştı.

Kanepenin üzerine oturmuş ayaklarını açarak ellerini kemerinin içine sokmuş, karanlık, hemen hemen bomboş bir vagonda yolculuk ediyordu. Vahşi bir sevinç doldurmuştu içini: Özgürdü artık! Tren onu Katya'ya doğru götürüyordu. Katya nerede olursa olsun, parçalanmak pahasına da olsa, ona ulaşacak yolu açacaktı.

Ekaterinoslav'da gar şefi, Rostof yolunun yarısında haydutların yeniden gönüllerince eğlenmeye başladıklarını söyleyerek yolcuları uyarmıştı. Bu tren doğuya gönderilen son tren olacaktı. Trenin güneyden Gulay-Poleden mi, yoksa kuzeyden İuzovka yoluyla mı gideceği henüz belli değildi. Katar şefi yolculara, haydutlar hakkında bildiklerini anlattı. Haydutlar, ganimet bulmak için arabalarla stepte dolaşıyorlardı. Topraklarını terk etmek budalalığını gösteren beylerin malını mülkünü ateşe veriyorlardı. Askeri depolara, içki

damıtma atölyelerine küstahca hücum ediyor, şehirlerin yakınında dolaşıyorlardı.

Katar şefi kalın sesiyle:

— Hiçbir etkisi olmazdı bunların, şayet bu atamanların şefleri olmasaydı, diye anlatıyordu. Oysa şef diye seçtikleri de hepsinin içinde bir atamandı. Adı Makno'dur bu şefin. Herkesin sevdiyi bir adam. Devleti, başkenti olan bir adam: Gulay-Pole, Makno ıvır zıvır şeylerle vaktini geçirmez. Trenlerin geçişini önlemez, tabii içinde ne var ne yok diye kontrol ettikten sonra. Bazen Makno'nun adamları, trenden bazı yolcuları indirip semaforun dibinde tabancayla öldürürler. Son yolculuğumuzda trenimiz bir istasyonda durdu. Makno çanın üzerine çıkmış, yaprak sigarası içiyordu. Trenden atlayıp Makno'ya sokuldum, askerce selam verdim. Selam verdiğimi görünce, sert bir sesle: "İndir elini, dedi, ben ne Çarım, ne de Tanrı... Komünistleri mi götürüyorsun?", "Hayır" diye karşılık verdim: "Öyleyse beyaz muhafızları mı?", "Onlar da değil. Sadece memleket yolcularını.", "Değerli mektuplarınız var mı?" Sanki kalbime bir şey saplandı. "Gelin, dedim, kendi gözünüzle görün: Furgonla posta vagonu bomboş." - "Peki öyleyse, dedi, hareket işaretini ver."

Küçük istasyonlarda duraklamalar çok sıkıcı oluyordu: Tekerleklerin gürültüsü kesiliyor, hareketsizlik, bekleme sıkıntısı başlıyordu. Vadim Petroviç sahanlığa çıkıyordu. Karanlık peronda, demiryolunda kimseler görünmüyordu. Sadece bir yağ kandilinde titreşen küçük sarı bir ışık garın camlarını hayal meyal aydınlatıyordu. İki adam –kondüktörle telgraf memuru– oturmuş, başlarını yakalarının içine gömmüş, bütün gece sabretmek için hazırlanmışlardı. Onların yanına gitse? Sorsa? Faydasız. Komşu istasyon, demiryolunun serbest olduğunu bildirince tren hareket edecek; belki de haber beklenen istasyonda bir tek canlı yoktur.

Vadim Petroviç soğuk havayı derin derin içine çekiyordu. Bütün vücudu geriniyor, geriliyordu... Kasım ayının karanlık gecesinde, rüzgârın at koşturduğu uçsuz bucaksız Rus stebinde canlı bir nokta, doymak bilmez bir sevginin içinde ateşli küçük bir et parçası vardı... Nasıl oluvermişti bu yitiklik? İntikam almanın, cezalandırmanın kin dolu arzusuyla, son bir umutsuzluk irkilmesiyle onu kucaklayan Katya'nın kollarını sert bir hareketle çözüvermiş; Katya'yı yabancı bir şehirde zalimcesine yapayalnız bırakıvermişti. Şimdi, Katya'yı bulur-

bulmaz, bir kelime söylemeden dizlerine kapanıp, af dilemek için küçücük ayaklarını öpüvermenin yeteceği inancı nereden geliyordu? Oysa böylesi ihanetler kolay kolay affedilemezdi!

Vadim Petroviç, vagonun sahanlığında tek başına, homurdanıp kaşlarını oynata oynata hayal kurarken, kondüktör gardan çıktı, vagonun yanında durdu.

Vadim Petroviç daha uzun süre bekleyip beklemeyeceklerini sordu. Adam omuzlarını bile silkmeye tenezzül etmedi. Elinde tuttuğu fitili tüten fener, siyah paltosunun eteklerini aydınlatarak rüzgârda sallanıyordu. Birden garın solgun pencere camı aydınlandı, bir kapı gıcırdadı. Telgrafçı kondüktöre sokuldu. İki adam uzun süre semafor tarafına baktılar.

Telgrafçı:

— Söndür, dedi.

Öteki, feneri, sakallı şişkin yüzünün hizasına kaldırdı ve tüten fitile üfledi. Sonra ikisi de vagonun sahanlığına çıkıp yolun öteki tarafına açılan kapıyı açtılar.

Kondüktör Roçin'e:

— Sıvışın, dedi.

Çabucak vagondan indi ve koşmaya başladı.

Roçin de onlar gibi yola atladı. Ayakları raylara takılıyor, travers yığınlarına çarpıyordu. Sonunda, daha az karanlık olan tarlaya ulaştı, yürüyen iki insanın siluetini fark etti. Adımlarını açıp adamlara yetişti.

Telgrafçı:

— Buralarda çukurlar olacak, dedi. İnsan burnunun ucunu görmüyor. Ne talih! Buralarda bir kum sandığı olacak... Hep oraya saklanırım ben...

Biraz sol tarafta kum ocağını buldular. Roçin iki yol arkadaşının ardında dere gibi bir yere kaydı. Hemen arkalarından iki adam daha geldi. Gelenler makinistle ateşçiydi. Onlar da küfredip lanetler savurarak çukura oturdular.

Kondüktör derin bir nefes aldı.

— Bırakacağım bu işi, dedi. Bıktım artık. Meslek mi bu da be?

Telgrafçı:

— Şişt! dedi. Boynuzlu şeytanlar geliyor, baksana.

Step yönünden dört nala gelen atların, arabaların gürültüsü duyuluyordu.

Kondöktür telgrafçıya:

— Sizin burda bu yakışıksız işleri yapanlar kimler? diye sordu. Ölüm Cokeyi olmasın?

— Değil. Ölüm Cokeyi Dibrivski ormanında soygun yapıyor. Gelen Marussiya olacak. Yok yok, o değil. Görünüşe göre o değil. Marissiya meşalelerle dört nalı sever... Bu civarın küçük bir atamanı olacak gelen.

Makinist boğuk bir sesle:

—Yok, o da değil, dedi. Bu gelen Kanocu Maksiuta, Allah belasını veresice!..

İçini çekti yeniden:

— Üçüncü vagonda valizleriyle bir Yahudi vardı. Haber veremedim adama. Yandı vallahi!

Nal tıkırtıları, boradan önceki rüzgâr gibi yaklaşıyordu. Araba tekerlekleri garın yakınındaki kaldırımlarda tıkırdamaya başlamıştı.

Gelenlerin:

— Goyda! Goyda! diye bağırdıkları duyuluyordu. Arkasından kırılan camların şıngırtısı, silâh sesleri, kısa bir uğultu, demire indirilen darbeler...

Kondöktür çanak gibi açtığı eline hohlayıp duruyordu:

— Vagonların bütün camlarını kıracaklar. Sarhoş eğlencesi.

Bütün bu gürültü patırtı uzun sürmedi.

Bir ses:

— Arabalarınıza! diye bağırdı.

Gıcırdayan arabalar, kişneyen atlar, gıcırdayan tekerlekler. Arkasından stepte dört nala uzaklaşan atamanın çapulcu alayı.

Hepsi adamakıllı uzaklaştıktan sonra, çukurda saklananlar yerlerinden kalkıp yavaş yavaş karanlık trene dönüp yerlerini aldılar. Telgrafçı kandilin fitilini yaktı ve komşu istasyonu aramaya başladı.

Makinistle ateşçi lokomotifi muayene ettiler: Haydutlar lokomototifin en gerekli bir parçasını alıp götürebilirlerdi. Roçin vagona bindi. Peronda kırık camları çiğneyen kondüktör homurdanıp duruyordu.

Aklıma gelen başıma geldi. Öldürmüşler zavallıyı. Sadece bavulları alsalardı yetmez miydi sanki?.. Ama yetinmezler. Onların aklı fikri adam öldürmekte...

Tren bir süre daha kaldı istasyonda. Ne kadardı bu süre? Kesinlikle bilmek imkânsızdı, sonunda kondüktör kısa bir düdük çaldı.

Lokomotif öfkeli öfkeli homurdandı ve tren Gulay-Pole yönüne doğru sallana sallana hareket etti.

Vadim Petroviç dirseklerini pencere önündeki açılır kapanır masaya dayadı, başını avuçlarının içine aldı. Bir bilmeceyi çözmeye çalışıyordu: Katya, kopuk Onoli'nin, kocasının ölümünü bildirdiği günün ertesi Rostof'dan ayrılmıştı. Demek ki, kırk sekiz saat sonra trende Almanla karşılaşmıştı. Diyelim ki Alman onu daha sonraki bir maksadı düşünmeden teselli etmiş olsun. Diyelim ki Katya'nın teselliye çok ihtiyacı vardı. İyi ama, sevgili kocasını kaybettiğini öğrendikten iki gün sonra yabancı bir adamın cep defterine adresini, adını soyadını noktalamayı da unutmadan, eksiksiz yazmış olması çözülmesi gerekli bir bilmece değil miydi? Çünkü gök başına yıkılmış, sevgili kocası çürümüş bir hayvan leşi gibi bir kenara atılmıştı. İlk günler Katya'nın derin bir umutsuzluğa kapılması olağandı, akla yatkındı hiç değilse. Oysa, o adresini vermişti... Demek ki elverişli bir değişiklik sezinleyebiliyordu? Evet tam bir bilmeceydi bu.

— Vatandaş, evrakınız.

Kondüktör Roçin'in karşısına oturmuştu. Fitili tüten fenerini yanına koydu.

— Gulay-Pole'yi geçtikten sonra rahatça uyuyabilirsiniz:

— Ben Gulay-Pole'de ineceğim.

— Sahi mi! O halde, haydi, kimdi bu adam diye soracaklar bana.

— Evrakım yok.

— Nasıl olur?

— Hepsini yırttım attım.

— Öyleyse, sizi bildirmek zorundayım...

— Siz bilirsiniz, umurumda değil!

— Böyle bir devirde umursamamak da ne oluyor?

Subay mısınız yoksa?

Düşünceleri gerginleşen, kesinleşen Roçin dişlerinin arasından:

— Anarşistim ben, diye karşılık verdi.

— Hım, anladım... Sizin gibileri çok getirdim Ekaterinoslav'dan.

Kondüktör fenerini aldı, dizlerinin arasında tutarak, simsiyah pencerenin ardında uçuşan lokomotifin kıvılcımlarına baktı. Tatlı bir sesle:

— Anladığımıza göre aydın bir insansınız, *dedi. Akıl verin* bana... Ne yapayım?.. Son yolculuğumda bir anarşistle konuştum; ak saçlı, ağırbaşlı bir adamdı. "Sizin trenlerinize ihtiyacımız yok bizim" dedi.

"Hatırası bile kalmayacak şekilde hepsini kırıp dökeceğiz. Kapitalizmi ve esareti getiren demiryollarıdır. Her şeyi parçalayacağız. İnsan, tıpkı bir hayvan gibi, hiçbir iktidara bağlı olmadan özgür yaşamalıdır..." Peki, anladık! Otuz yıldır bu rayların üzerinde gider gelirim. Yaşlı karımın oturduğu bir ev yapınama yaradı bu iş Tagonrog'da. Bir keçi aldım, bahçeme de iki erik ağacı diktim. İşte bütün sermayem bu kadar. Ne ihtiyacım var benim bu özgürlüğe? Keçimi tepenin yamacında otlatmak için mi? Eski rejim sırasında düzen yok muydu, ha, söyleyin? Elbette maden işletmeleri, orman işletmeleri gibi işletmeler vardı, inkâr etmiyorum. Örneğin birinci mevki vagonu ele alın. Birinci mevki vagonlarında bir sessizlik, bir rahatlık vardır. Yolcunun biri yaprak sigarası içer, ötekisiyse rahatça uyur. Bu adamların emek sömürücü olduklarını bilirim; ama bir kere olsun ağızlarından ne küfür duydum, ne bağırma, düşünün bir kere!.. Selam verir, yavaşça geçerim koridordan... Ama üçüncü mevki vagona geldim mi, mujikler balık istifi gibi yığılmışlardır. Sıkılmam aralarına girince... Doğru hepsi bunların, kabul etmek gerek... Buna karşılık o devirde kızarmış piliç, jambon, yumurta yiyorduk. Ya ekmek, anacığım, ya çörekler, hatırlıyor musunuz?

Sustu, pencereden dikkatle kıvılcımlara baktı.

— Yük vagonunun altındaki dingiller yanıyor, bir gram gres yağı yok. Zaten anarşistler işe karışmadan önce ulaşım kendiliğinden duracak... N'olacak şimdi, söyler misiniz? Çarı attık, yerine Rada'yı getirdik, Rada'yı attık yerine atamanı getirdik. Ya onu kiminle değiştireceğiz? Makno'yla mı? Budalanın biri saban demirini yapmaya kalkıştı, demiri yaktı; demirin yarısı yanınca balta yapmaya kalkıştı; onun da yarısı yanınca, elinde kala kala çuvaldız kaldı. Onun da vurdu üstüne, fırt! Bir de ne görsün, o da gitmiş... İşte böyle... Artık ne düzen kaldı, ne saygı, ne sahip. Gulay-Pole'de "Özgür anarşist rejim" altında nasıl yaşandığını göreceksiniz. Size bir şey söylemek isterim: Rahatları yerinde. Böylesi bir eğlence ne görülmüş, ne duyulmuştur. Bütün bölge "verimli" ilan edildi. Senin anlayacağın, orospular götürebilirim oraya, Allah inandırsın! Affedersiniz anarşist arkadaş, ama ben yaşlı bir adamım, düşündüğümü size rahatça söyleyebilirim: Rusya hapı yuttu...

* * *

Yazın atamanın müfrezelerine katılan birçok mujik artık evlerine dönmeyi düşünüyorlardı. Ellerindeki mahalli paraları II. Nikola dev-

rinin parasıyla değiştiriyorlardı. Başarılı saldırılardan sonra ele geçirilip kardeş payı edilen ganimetlerini arabalara yüklüyor, arabanın üzerine branda bezini örtüyor, arabanın arka dingiline gizlice bir karavana bağlıyorlardı. Bazıları ise bu işi açıkça yapıyorlardı. Gidip atamanı bulan mujik:

— Allaha ısmarladık Fedor, diyordu. Bana güvenme artık. Ben dövüşmeyeceğim bundan sonra:

— Neden o?

— Evimi özledim. Artık ne içebilir, ne yiyebilir, ne de uyuyabilirim. Bana ihtiyacın olduğu zaman haber sal, hemen gelirim.

Fıstık gibi besili hayvanlarını arabalarına koşup, Almanların kovalamış olduğu köylerine, kasabalarına dönüyorlardı.

Aleksey Krasinikof da köyüne hareket etmeyi düşünüyordu. Baldızı Matriyona, hatta Katya Roçina ile meclis kurmuş; ne yapacaklarını konuşmuşlardı: Köye dönmek için daha erken miydi acaba? Başlarına ne gelecek, bilebilirler miydi? Kimseye fark ettirmeden Vladimirskoye'ye dönmek imkânsızdı. Ya öldürdükleri Almanın hesabını sorarlarsa Aleksey'den? Bu konuda Almanlar hiç şakaya gelmez. Ama öte yandan çiftlik yakılmış olduğu için yeni bir ev, ahır ve benzerini yapmak, hem de hiç gecikmeden, bu sonbahar yapmak gerekiyordu.

Güçlü kuvvetli beş genç at, giyim eşyaları, kumaş ve ev eşyalarıyla yüklü üç araba, Makno ordusunun ağırlık kollarında Aleksey Krasilnikof adına kayıtlıydı. Bütün bu malları Aleksey'den çok Matriyona toplamıştı. Atamanın, ya da bizzat Makno'nun ganimeti dağıtmak için yaptığı toplantılarda, hiç korkmadan hazır bulunuyordu. Bazen mujiğin biri Matriyona ile tartışacak oluyordu. Matriyona, adamın elinden şal, ceket, ya da değerli kumaş parçasını çekip aldığı ve: "Ben bir kadınım, senden çok bana yarar bu mal. Zaten haydutun birisin bunu verip içki alacaksın, kendin getireceksin bu gece bana" dediği zaman çevrelerinde toplananlar basıyordu kahkahayı. Matriyona mal satın alıyor, içkiyle trampa ediyordu. Bu maksatla arabasında daima küçük bir içki varili bulunduruyordu.

Aleksey düşünüyordu derinden, ama bir karara varamıyordu. Sonunda iyi bir haber geldi. Alman birlikleri tarafından terk edilen Skoropadski, atamanın iktidarından kurtulmuştu. Petliura'nın birlikleri Kief'e girmiş. "Demokrat Ukrayna Cumhuriyeti ilan edilmişti. Aynı

zamanda Sovyet hududuna dayanan Ukrayna Kızıl Ordusu taarruza geçmişti. Bundan böyle artık korkacak bir şey yoktu.

Aleksey kimseye haber vermeden gece stepte otlayan atlarını getirdi. Matriyona ile Katya'yı uyandırarak, atları arabaya koşarken kahvaltıyı hazırlamalarını söyledi.

Yol uzun olduğu için çokça doyurdular karınlarını. Şafak sökmeden basan sicim içinde, Vladimirskoye yönüne doğru köy yolundan hareket ettiler.

Güneşte yanmış yanakları; kısa koyun postu ceketi, kaba çizmeleri ile Katya Roçina'da eskinin ufak tefek yapılı, narin, en küçük zorluğa dayanamayan, kâbe böceği gibi ayaklarını altına alıp oturan kadını tanımak imkânsızdı. Arabanın otları üzerine yarı uzanmış, önde giden ve Aleksey'in idare ettiği troyka ile arasını açmamak için atını kamçılıyordu. Aleksey zaman zaman hayvanlarını tırısa kaldırıyordu. Matriyona en arkadaki arabayı sürüyordu. Yürüyüş kolunun arkasından gelmeyi istemişti, çünkü herkes, yayalar olsun, atlılar olsun, onu kuşkulandırıyordu.

Step ıssızdı. Ötede beride, çukurların içinde bembeyaz karlar görünüyordu. Aralık ayının rüzgârı yaylalardan sürüklediği bu karları çukurlara yığmıştı. Ufkun ötesinde maden artıkları yığınının kırmızımtırak piramitleri görünüyordu. İşgalciler tarafından terk edilen bu bölgede hayat henüz başlamıştı. Birçok işçi ve madenci kızıl müfrezelere katılmaya gitmiş, Çaritsin önlerinde savaşıyorlardı. Birçokları ise, Ukrayna Kızıl Ordu birliklerinin kurulduğu Sovyet hududuna, kuzeye doğru kaçmışlardı.

Yolları otlar bürümüştü; vahşi otların bittiği işlenmiş tarlalarda, at iskeletlerinin kireç gibi beyazlaştığı görülüyordu. Bu dolaylarda tek tük ev bulunuyordu.

Matriyona kayınbiraderine sık sık;

— İnsanlara pek sokulma, diye tembihliyordu. Onlardan hiçbir iyilik beklenmez.

Aleksey gülüyordu:

— Tam bir yırtıcı kuş oldu ha!.. Bizim Matriyona'cık eskiden o kadar tatlı, o kadar yumuşaktı ki... Ama şimdi bir akbabadan farkı yok...

Katya derin derin düşünmek için yeterince zaman buluyordu. Arabanın üzerinde sarsılarak bir saman çöpünü geveliyordu. Vladimirskoye köyüne Aleksey Krasilnikof için bir ganimet, üç arabaya

yüklenmiş olan eşyaların hepsinden daha değerli bir ganimet olarak götürüldüğünü çok iyi anlıyordu. Zaten taş taş üstünde bırakılmamış bir dünyadan kaçırılmış, tutsak edilmiş değil de neydi? Aleksey Krasilnikof, yanmış çiftliğinin yerine, sağlam bir çitle insanlardan ayıracağı güzel bir ev yapacak; hazinelerini mahzene sakladıktan sonra sert ve kesin bir sesle: "Ekaterina Dimitrievna, diyecekti, artık bir şey kaldı geriye: Sözümü söylemek."

Savaşın yaktığı bir şehir, dumanlar tüten harabeler, kararmış bacalar... İşte hayat böyle görünüyordu Katya'ya. Sevdikleri ölmüş, candan bağlı olduğu insanlar kaybolmuştu. Birkaç gün önce Matriyona, kocası Semiyon'un, Samara'dan gönderdiği bir mektup almıştı. Semiyon, öteki haberler arasında, eski Yücelik sokağındaki bildirilen adrese gittiğini, Doktor Bulavin'i bulamadığını, hiç kimse doktorun ve kızının nerede olduğunu bilmediğini yazmıştı. Katya'nın artık yeryüzünde kendisini seven ve küçük bir kedi gibi acıdıkları iki kişiden başka kimsesi kalmamıştı. Bunlar da Aleksey ile Matriyona'ydı. Her ne olursa olsun onların istediklerini reddedebilir miydi?

Yüzyıl kadar uzun gelen, felâket dolu yılları yaşayan Katya çoktan beri, gözyaşlarından gözlerinin feri kaçan ihtiyar bir kadın olabilirdi. Ama rüzgâr yanaklarına daha bir canlılık veriyor, koyun postu ceketinin altında, tıpkı genç kızlığında olduğu gibi bir ılıklık duyuyordu. Sararıp solmak istemeyen bu gençlik duygusu kederini artırıyordu hatta: Ruhen ihtiyarlamamıştı ki? Yoksa bu gençlik duygusu da doğru değil miydi?

Matriyona kaç kereler Katya'ya; "Seni bize Allah gönderdi, demişti, ancak Allah ayırır." Aleksey bir gün olsun böyle bir söz söylemiş değildi. Birçok defalar Katya'yı belirli tehlikelerden kurtarmak için hayatını tehlikeye atmıştı. Kendisi için saklamak istediği bir kadına karşı nasıl davranmak gerekirse o şekilde davranmıştı. Katya reddedemezdi Aleksey'i: Nankörlüğünü haklı çıkarabilecek sözleri bulamayacaktı. Ama mümkün olduğu kadar geciktirmeyi arzuluyordu. Aleksey İvanoviç çekicilikten yoksun bir adam değildi. Biraz silik, temiz yüzü her zaman neşeli görünüyordu. Geniş göğsü, sık saçlarıyla güçlü ve sarsılmaz bir adamdı. Tehlike anında cüretli ve akıllı oluyor, Katya'ya gayet iyi davranıyor, alayla karışık bir şefkat gösteriyordu. Ama Katya bir gün Aleksey'in olacağı düşüncesine gözlerini kapıyor, sanki arabanın içindeki samanların arasına saklanmak istercesine büzülüyordu.

Bir gün, yemek saati gelince, ırmağın o noktada bir göl gibi yayıldığı yöne saptılar. Uzaktan bir değirmenin kalıntılarıyla yere yatmış sazlar görünüyordu. Matriyona ateş yakmak için çalı çırpı aramaya gitmişti. Katya tencereyi ırmağın suyunda yıkıyordu. Bir süre sonra Aleksey, Katya'nın yanına geldi, otların üzerine bonesini ve gocuğunu attı, Katya'nın yanına, suyun kenarına diz çöktü, ırmağın suyu ile yüzünü yıkayıp ceketinin eteğiyle kurulandı...

— Elleriniz üşüyecek Ekaterina Dimitrievna.

Katya tencereyi otların üzerine koydu, doğruldu. (Diz çökmüştü daha önce); elleri buz kesmişti, hatta uyuşukluk hissediyordu. Ellerinin sularını silkti ve o da ceketinin yeniyle kurulandı.

Aleksey, düşünceli, kötü niyetli, umarak bekleyen bir ifadeyle:

— Bahse girerim ki eskiden ellerinizi öperlerdi, dedi.

— Katya, Aleksey'e ne oluyor gibilerden berrak gözleriyle baktı. Katya, kendi kadın güzelliğini hiçbir zaman anlayamamıştı; saf haliyle güzel, hatta çok güzel olduğuna inanıyordu; tıpkı ağaç gövdelerinin arasından doğan güneşin şebnemleri parlattığı saatteki, kanatlarını çırpan bir kuş gibi hoşa gitmeyi seviyordu.

Ama şu anda Aleksey'in mat bir parıltıyla gözlerini döndüren güzelliğinin farkında değildi.

— Yağlayın ellerinizi, diyecektim. Arabamda bir şişe ayçiçeği yağı var. Aksi takdirde elleriniz çatlar.

Kıvırcık sert bıyıklarının altındaki körpe dudaklarında alaylı bir gülümseme vardı. Katya rahat bir nefes aldı ve gene gerçekleşmesinden o derece korktuğu şeye, bu defa ne denli yaklaştığını anlayamadı. Sarsılan arabanın içinde uyuklamış olmasının etkisi miydi, step sessizliğinin etkisi miydi, pek bilemiyordu, ama Matriyona çalı çırpı aramaya gider gitmez Aleksey suyun kenarına çökmüş, dikkatle Katya'ya bakmaya başlamıştı da bunun farkına varamamıştı. Aleksey onu tıpkı sevgilisinin derede çamaşır yıkadığını duyar duymaz koşan bir delikanlı gibi takip etmişti. Komşu kızı Froska eteklerini beline dolamış, bembeyaz bacakları meydanda çamaşır yıkamaktadır; delikanlıysa dulavrat otları ısırganların arasından süzülüp kıza kadar sinsice sokulur, birden kızın iç gıcıklayıcı kokusunu derin derin içine çeker.

Bu defa Aleksey hiç korkmamıştı, onu yıldırmak imkânsızdı, ama Katya'nın şahane gözlerinin sakin bakışları, Aleksey'e: Doğru değil ki bu yaptığın yakışmaz sana, demek istemişti.

Aleksey bu derece karışık durumlarda duygularına hâkim olmasını biliyordu, ama elleri sanki bir saman yığınını kaldırmaya çalışmışçasına titriyordu. Otların arasından kulplu tencereyi aldı.

— Peki, dedi, yemeği hazırlayalım.

Arabalara doğru yürüdüler.

— Ekarterina Dimitrievna, iki kere evlendiniz: Neden çocuklarınız olmadı?

— O devirde çocuk istemiyordu, Aleksey İvanoviç ilk kocam çocuktan hoşlanmıyordu, ben de saftım...

— Rahmetli Vadim Petroviç de istemiyor muydu?

Katya kaşlarını çattı, başını çevirdi ve sustu.

— Uzun zamandır bunu sormak istiyordum size. Bu konuda tecrübeli olmalısınız... Sizin kibarların arasında nasıl başlar bu aşk hikâyeleri? Kocalarınız, nişanlılarınız ellerinizi mi öperler? Yoksa çevrenizde pervane gibi dönerler? Nasıl oluyor kibarlar dünyasında bu iş?

Arabalara yaklaşmışlardı. Aleksey arabanın üzerine koyduğu koşum takımlarını bütün gücüyle yere attı; bir hamutun yayını aldı ve üzerine araba kolunu takozlayarak ucuna kulplu tencereyi bağladı...

— Siz sosyeteden, efendiler katından geliyorsunuz; bense, mujik ocağından geliyorum... Daracık bir patikada karşılaştık. Sizin için geri dönmek imkânsız: Hele şükür! Henüz bir şey yıkmadık, ama yakında yıkacağız. Yeni bir efendinin peşine takılmadıkça, gidebileceğiniz bir yer yok...

— Aleksey İvanoviç, ne yaptım ki ben size böylesine hücum ediyorsunuz bana?

— Hiçbir şey... Asıl ben sizi gücendirmek isterdim, ama düşüncelerimi anlatacak kelime bulamıyorum. Bir mujikim ben sadece... Bir budala... Ah; kibirli budalanın biriyim ben, Allah cezamı versin!.. Anlıyorum, sıvışmak için fırsat kolladığınızı gayet iyi anlıyorum... Yabancı bir diyara sıvışacaksınız... Her şey belli sizin için...

— Utanmıyor musunuz siz Aleksey İvanoviç? Bana böyle hücum etmeniz için ne yaptım ki?.. Hayatımı borçluyum size, unutacak değilim bunu...

— Unutacaksınız... Matriyona'nın insanlardan ne denli korktuğunu görüyor musunuz? Benim de insanlara güvenim yok. 1914 yılından beri kan içinde yüzüyorum. Bugün insan, yırtıcı bir hayvan oldu. Belki eskiden de öyleydi, ama biz bilmiyorduk. Herkes, komşusunu

çelmeleyecek en uygun anı bekliyor... Sadece bunu düşünüyor... Ben de yırtıcı bir hayvanım. Mavi kanatlı küçük bir kuştan farkı olmayan siz bunu görmüyorsunuz ki... Neyse ben de, çocuklarımın tuğla evde oturmalarını, Fransızca konuşmalarını, sizden daha iyi: "Pardon", "merci" demelerini istiyorum...

Matriyona kuru dalları ve yongaları kucaklamış geliyordu. Çalıları araba koluna asılmış tencerenin altına attı; dikkatli gözlerle Aleksey ile Katya'ya baktı.

Sonra tatlı bir sesle:

— Onu üzmen doğru değil Aleksey, dedi. Hayvanları suladın mı?

Aleksey geri döndü, hayvanlara doğru yürüdü. Matriyona yongaları tencerenin altına yerleştirdi.

— Aleksey seviyor seni Katya, dedi. Evlenmesi için birçok kız gösterdim. Hiç birini istemiyor... Ne yapacaksınız bilmiyorum: Ne sizin için kolay, ne de onun için...

Matriyona Katya'nın bir karşılık vermesini bekliyordu, ama Katya, karşılık vereceği yerde, gözlerini indirmiş, susuyordu. Torbadan yağ çıkardı, yere geniş bir örtü serip ekmeği kesti.

— Neden bir şey söylemiyorsun?

Ekmek dilimlerini kesen Katya başını daha da eğdi: Yanaklarından yaşlar süzülüyordu.

* * *

Ekaterinoslav bölgesinin, Karadeniz ile Azak denizine tatlı bir meyille inen stepleri yeni bir ülkeydi. Eskiden buralara Vahşi Step denir ve uzun saçlı, bodur, semiz Selt'ler omuzlarına kadar otlara gömülerek, tüylü küçük atlarının üzerine dört nala giderlerdi. Yunan tüccarları, kuvvetli bir muhafız örgütü altında Olvia'dan yola çıkıp Tunaya havzasına gitmek için buradan geçerlerdi.

Gotlar, kocaman arabalara binip, boynuzlu hayvanları güderek iki deniz arasından geçerlerdi. Çeşitli diller konuşan Hun çeteleri, çekirge sürüleri gibi Çin'in kuzey sınırlarından gelip ülkeyi ellerine geçirmişlerdi. Hunlar öylesine bir korku salmışlardı ki, bu korku yüzyıllarca devam etmiş, bu steplerde kimseler oturamamıştı. Dinyeper Rusyasını yenmek için Derbest'den gelen Hazarlar çizgili çadırlarını kuruyorlardı. Harzem ipeklileri giymiş Kumanlar muazzam deve ve at sürüleriyle oradan oraya gidiyorlar, Sviyatoslav duvarı denen step-

lerin sonuna kadâr ulaşıyorlardı. Daha sonra, hafif atlara binmiş Tatar çeteleri, Moskova'ya baskınlar yapmak için yığınak yaptıkları bu stebe akın akın geliyorlardı.

İnsan dalgaları buradan sadece mezarlar, düz yüzlü, küçücük elleri karınlarında kavuşmuş taş putlar bırakarak geçip gitmişlerdi. Ekaterinoslav steplerinde, Alman, Don ve Kuban kollarından gelen Kazak, Rus ve Ukraynalı çiftçiler yerleşmişlerdi. Bu köylerin ne geçmiş çağlara değgin âdetleri, ne eski türküleri, ne bol, zengin bahçeleri, ne de su havuzları vardı. Bu step çeşitli buğdaylarla, buğdayın yabancı memleketlerde para ettiğini gayet iyi bilen büyük toprak sahiplerinin memleketiydi. Bataklıklarla çevrili, çok kere de kuruyan, Çaycur ırmağının kenarında kurulan küçük, gösterişsiz Gulay-Pole şehri de yeni kurulan şehirlerdendi.

Tren istasyonundan Gulay-Pole'ye gitmek için stepte yedi verst yol almak gerekiyordu. Roçin bir fayton kiraladı. Faytonla önce panayıra gitti. Vadim Petroviç, arabasındaki mallarının arasına, bacaklarını ayırarak oturmuş küstah bir köylü kadınından bir kızarmış piliç almak istiyordu. Alışverişte acemi olan kadın kızıp duruyordu. Bazen malını müşterinin yüzüne kadar uzatıyor, bazen elinden çekip alıyor, malının çalınmasından korkarak sağa sola bakınıyordu, bağıra bağıra küfrediyordu. Önce fahiş bir fiyat olan beş ruble isterken, hemen arkasından caymış, parayla satmayacağını söyleyerek, bir makara ipliğe vereceğini söylemişti.

Roçin:

— Al paramı, dedi, budala mısın nesin. İpliği satın alırsın. Baksana iki adım ötene iplik satan biri var...

— Arabanın yanından ayrılmaya vaktim yok. Al paranı, uzaklaş mallarımın yanından...

Bunun üzerine Roçin kalabalığı yararak, alnının üzerinde saçları perçem perçem yayılmış, tepeden tırnağa silâhlı bir askerin yanına sokuldu. Panayırın içinde dolaşan adam avucunun içinde iki makarayı hoplatıp duruyordu. Roçin'e bulanık gözlerle baktı ve kabarık dudaklarının arasından mırıldandı:

— Olmaz, dedi. Rakı karşılığı veririm makaraları.

Roçin piliç alamadı. Burada, ticaret ilkel devirlerin trampa usulüyle yapılıyor, mal ihtiyaç duyulan başka bir mal karşılığı veriliyordu. İki dikiş iğnesi için bir domuz yavrusu ile üzerine bir iki şey veri-

lerek alınıyordu. Yamalı olmayan bir keten pantolon için satıcı, alıcının kanını emiyordu. Yüzlerce adam pazarlık ediyor, bağrışıyor, küfrediyor, araba kalabalığının arasında dört dönüyorlardı.

Seyyar berberler takımlarını ya bir taburenin, ya da bir tekerleğin üzerine koymuşlardı. "Şipşak" fotoğrafçılar, bir sehpanın üzerine koydukları kutularının içinde fotoğrafı banyo edip beş dakika sonra müşterilerine uzatıyorlardı.

Kör kemancılar çevrelerine dinleyici topluluğunu çekiyor, fırsatını bulunca da da ayran budalası gibi ağzını açıp bakınan budalaların cebinde ellerini sokmayı ihmal etmiyorlardı.

Bütün bu kalabalık bir anda malını mülkünü toplayıp sağa sola kaçışmaya, saklanmaya hazırdılar bir silâh sesi duyar duymaz. Gulay-Pole'nin hiçbir panayırında böyle olaylar eksik olmuyordu.

Vadim Petroviç, arabaların arasından geçerek, önünde aylak takımının toplandığı bir atlıkarıncanın yanına geldi. Boyunları mübalâğalı bir şekilde kıvrık, ön ayakları şaha kalkmış tahta atların üzerinde, süvari elbiseli, bahriyeli kaputlu, kısa ceketli, bıçaklar, tabancalar, el bombalarıyla tepeden tırnağa silâhlanmış, bıyıklı, ciddi tavırlı adamlar dönüp duruyordu. İçlerinden biri gür sesiyle:

— Daha çabuk, daha çabuk! diye bağırıyordu.

Serseri kılıklı iki kişi atlıkarıncayı döndürmek için zorlanıp duruyordu. İki akordeoncu, o zamanlar çok meşhur olan elma şarkısını çalıyordu. Sanki ikisi de Makno ordusunun bütün ruhunu, bütün atılımını, bütün yaygınlığını duyurmak istercesine, olanca güçleriyle akordeonlarının körüklerini açıp kapıyorlardı.

Binmek için sıra bekleyenler:

— Yeter artık, inin! diye bağırıyorlardı.

Tahta atların üzerinde dönenlerse:

— Daha çabuk! diye bağırıyorlardı.

Daha şimdiden süvarinin biri beresini düşürmüş, bir başkası aşka gelmiş, kılıcını çekip hayali bir düşmanı öldürmek istercesine savurup duruyordu. Bunun üzerine bekleyenlerin sabırları tükenip atların üzerindeki süvarileri çekip indiriyorlardı. Bir kavgadır başlıyor, kulakları yırtan düdük sesleri duyuluyor, yumruklar güm güm iniyordu. Arkasından atlıkarınca tekrar dönmeye başlıyor ve yeni süvariler, ellerini kalçalarına dayayıp, ağızları kırmızıya boyanmış tahta atların üzerinde keyiflenince kuruluyorlardı.

Adres soracak aklı başında bir adam göremeyen Vadim Petroviç uzaklaştı oradan. Bir tablacıdan beyaz peynirli bir börek aldı, böreği çiğneye çiğneye, geceyi geçirecek bir yer bulmak için bozuk kaldırımlı sokağa daldı.

Cebinde çok az para kalmıştı. Böreğe ödediği paraya göre, cebinde kalanla bir haftayı bile zor çıkarırdı. Tüccar evleri oldukları belli iki katlı tuğla evlere, un depolarına, dükkânlara, boyaları dökülmüş tabelâlara dalgın dalgın bakıyordu. Bir yandan böreği çiğniyor, bir yandan da dalgın dalgın düşünüyordu: Vahşi özgürlüğe daldıktan sonra karşılaştığı ayrıntılar onu endişelendirmiyordu artık.

Karşıdan ön tekeri yalpa yapan bir bisiklete binmiş bir adam geliyordu. Onun arkasından da kulaklarına kadar indirilmiş koyun postu boneleri, Çerkez üniformalarıyla iki atlı geliyordu. Ufak tefek ve zayıf olan bisikletlinin üzerinde bir kolejli ceketiyle gri bir pantolon vardı. Beyaz kenarlı mavi kasketinin altından çıkan saçları omuzlarına kadar dökülüyordu.

Vadim Petroviç, bisikletlinin hizasına gelince, kaşları dökülmüş, alkolik yüzüne baktı. Adam da Roçin'e sert bir bakışla baktı; tekerlek yalpa yaptı birden, bisikletli selenin üzerinde zorlukla tutundu, pişmiş elmayı andıran sarı yüzü buruştu ve geçip gitti.

Bir dakika sonra atlılardan biri dönüp dört nala Roçin'e doğru geldi, eğerinin üzerinden eğilip, fıldır fıldır dönen gözlerle baktı.

Roçin.

— Hayrola, ne var? diye sordu.

— Kimsin? Nereden geliyorsun?

Roçin döndü, adam soğan ve rakı kokuyordu.

— Kim olacağım? Özgür adamın biriyim. Ekaterinoslav'dan geliyorum.

Atlı tehdit eden bir ifadeyle:

— Ekaterinoslav'dan mı? diye sordu. Peki ne yapmaya geldin buraya?

— Karımı arıyorum.

— Karını mı arıyorsun? Peki neden apoletlerini söktün öyleyse?

Hiddetten tir tir titreyen Roçin elinden geldiğince sakin görünmeye çalışarak:

— Apoletleri çıkarmak istedi canım, çıkardım. Sana mı soracaktım?

— Pek cüretli konuşuyorsun.

— Korkak değilim ben. Korkutamazsın, uğraşma boşuna.

Atlı bir karşılık ararmışçasına Roçinin yüzüne dikkatle bakıyordu. Meydan okurcasına bir gülümseme dar, çarpık yüküne yayıldı, atını mahmuzlayıp bisikletiyle doğru dört nala uzaklaştı. Roçin heyecandan ayakları dolana dolana yoluna devam etti.

Ama az sonra üç adam gelip yetiştiler. Kolejli kılığına girmiş bisikletli kulakları yırtan bir sesle:

— Konuşmak istemiyor mu? diye bağırdı. Liovka konuşturur onu...

Atlılar kahkahayı basıp, Roçin'in etrafını çevirdiler araya sıkıştırdılar. Bisikletli öne düşüp sarhoş bir adam gibi olanca gücüyle pedalları çevirmeye başladı. Atlılar, iki atın arasında yüreyen Roçin'i koşmaya zorlayarak:

— Koş, koş! deyip duruyorlardı.

İtiraz etmek, ya da kaçmayı denemek delilikti. Aynı sokakta tuğla bir evin önünde durdular. Pencereler badanalanmış, kapının üzerinde siyah bir bayrak dalgalanıyor, bayrağın altında bir levha görünüyordu:

"Batko Makno'nun devrimci halk ordusu eğitim merkezi."

Roçin öylesine hırslanmıştı ki evin içine nasıl itildiğini bile fark edemedi. Dar ve karanlık bir koridordan geçilip, döşemesi tükürüklerle dolu, insanın nefesini kesecek şekilde leş gibi kokan pis bir odaya soktular. Hemen arkasından iri yapılı bir adam sallanarak odaya girdi. Yağdan parlayan yüzü gülümsüyordu. Yeni gelenin üzerinde, o devrin meşhur operet sanatkârları ile şarkıcıların giydikleri kısa bir palto vardı.

Bacakları sallanan bir masanın üzerinde izmaritleri elinin tersiyle süpürerek:

— Ne haber? diyerek oturdu.

Roçin'i getiren adam:

— Batko'nun sana emri: Bak bakalım bu adam casus mu değil mi?

— Peki, sen çık bakalım, Keretnik yoldaş.

Adam dışarı çıkınca Roçin'e:

— Oturun dedi.

Çok heyecanlı olan Roçin, gülümseyen adama:

— Bana bakın, dedi. Karşı casusluk örgütünde bulunduğumu anlıyorum. Merak etmeyin, kim olduğumu, neden buraya geldiğimi

anlatacağım size. Hiçbir şeyi saklamayacağım. Buraya gelişimin nedeni...

Paltolu adam Roçin'in sözlerini dinlemeden:

— Bana iyi bak, dedi, bana Liova Zadov derler. Bana yalan sökmez. Ben soracağım, sen cevap vereceksin...

Güneyde Liovka, Zadov adı, en az Batko Makno kadar meşhurdu. Liovka öylesine berbat bir cellattı ki, söylendiğine göre Makno onu kaç kereler öldürtmek istemiş; ama her defasında da sadakati yüzünden hayatını bağışlamıştı. Roçin de Liovka'dan bahsedildiğini duymuştu. Masanın önünde ilk defa bütün vücudunun titrediğini hissetti.

Liovka Zadov, kıvıcık ve gür saçlı bir adamdı. Roçin üzerinde yarattığı korku ve baskının tadını çıkarıyordu.

— Haydi, konuşalım bakalım. Denikin ordusunun subayısın değil mi?

— Evet. Sabık subaylarından...

— Sabık mı, dedin? Vay, vay, vay... Nerden geliyorsun?

— Ekaterinoslav'dan Gulay-Pole'ye. Size demiştim ya...

— Ay, ay, ay... Peki Rostof'dan geldiğin halde, neden Liova'ya Ekaterinoslav'dan geldiğini söylüyorsun?..

— Hayır, Ekaterinoslav'dan geliyorum.

Roçin hemen tren biletini aradı. Bir an, vücudunun yeniden buz gibi olduğunu hissetti... Ya bileti attıysa? Bereket bilet, Katya'nın solgun, buruşuk resmiyle ceketinin cebindeydi. Bileti Liovka'ya uzattı. Liovka bileti uzun uzun çevirdi, ışığa tuttu. Söylenecek söz yoktu: Bilet sahte değildi. Liovka'nın hoşuna gitmediği belliydi biletin sahte olmayışı. Oysa o hükmünü vermişti çoktan. Bu bilet her şeyi altüst ediyordu.Yüzündeki gülümseme kaybolmuş, dudakları nefretle titriyordu.

— Peki, Denikin karargâhının casuslukla ilgili bilgilerini taşıdığına göre neden Gulay-Pole'de indin?

— Casus değilim ben. Orduyu terk edeli iki ay oldu. Hiçbir sorumluluğum yok. Subaylık belgemi yırttım. Buraya da özgür bir vatandaş olarak geldim.

Liovka siyah gözlerini Roçin'den ayırmıyordu. Roçin, akıl ve insanlıktan nasibi olmayan bu bakışların altında, heyecanına hakim olup, düşüne düşüne cevap vermek için büyük gayret sarfediyordu. Basit ve anlaşılır bir dille ordudan kaçış nedenlerini anlatmaya çalıştı.

Liovka kalın sesiyle Roçin'in sözünü keserek:

— Rezil herif, dedi, yalan söylemeye devam dersen Sadom'un Gomore'ye yapmadığını yaparım sana...

Ani ve hırsızlama bir hareketle Roçin'in elinden Katya'nın fotoğrafını kaptı. Güzel kadından anlayan bir adam gülümsemesiyle Katya'mn resmine baktı, sonra tırnağıyla fotoğrafa vurarak:

— Kim bu kancık köpek, dedi.

— Karım... Buraya onun için geldim... Verin resmi...

Liovka iri, yağlı eliyle fotoğrafı örterek:

— Bu resmi kanlı cesedinin üzerine koyacağız, dedi. Haydi bakalım, başla anlatmaya elde ettiğin bilgileri...

Roçin:

— Sana bir kelime daha söylemeyeceğim! diye bağırdı.

— Söyleyeceksin! Benim önümde kimse susamaz.

Liovka hafifce doğruldu ve tıpkı kedinin tırnık atması gibi Vadim Petroviç'in yüzüne vurdu. İyi hesaplanmadan atılan tokat Vadim Petroviç'in kulak tozuna isabet etmişti. Bayılıp yere yıkıldı.

* * *

Sovyet Cumhuriyeti düşmanlarına öyle geliyordu ki Rusya, darbelerinin altında en kısa zamanda yok olmaya mahkûmdu. Bu yüzden Sovyet Cumhuriyeti kendiliğinden taarruza geçmek için halkın maddi, manevi bütün güçlerini, ilim ve zekasını, bütün kaynaklarını seferber ediyordu.

Bolşeviklerin askeri planına göre, her şeyi savunma ihtiyaçlarına vererek, köklü sosyal reformları, bir saat bile olsa geciktirmemek istiyordu. Tam olarak gerçekleşmesi şimdilik imkânsız olan, ancak gelecekte uygulanması gereken prensipleri hayata mertçe uyguluyordu. Bundan ayrı olarak üç milyonluk güçlü bir Kızıl Ordu kurmayı öngörüyor, kuzeyde emin bir savunma sağladıktan sonra Güney Uallarla Sibirya'ya taarruz etmeyi sonunda da bütün gücünü toplayıp Don bölgesindeki Krasnof Kazaklarına ve Kuzey Kafkasya'daki Denikin'e taarruzu kuruyordu.

Her yönden beyaz ordular tarafından çevrilen Rus Sovyetlei Cumhuriyeti, on beş bin kilometreden uzun bir cephe üzerinde savaşmak zorunda kalmıştı; bir süreden beri de başkaldırmış, karışık Ukrayna cephesi de ötekilerine eklenmişti.

İç savaş, verimli Ukrayna'da adamakıllı kızışmıştı. O devirde Ukrayna halkı, Alman işgali, Atamanın iktidarı, büyük toprak sahiplerinin öç güdücü davranışları sonucu son derece değişmişti. Dönetz havzasının madencileriyle işçileri, toprak ve kazançtan yana fakir olan köylüler Sovyet iktidarına yöneliyorlardı. Zengin köylü ile burjuvazi, devrim komitelerinden, fakirler komitelerinden, uygulama komitelerinden, komiserlerden, buğday savaş salmasından korktukları için Özerk Direktuvar idaresi ile bu idarenin başkanı olan Batko Petliyura'ya yöneliyorlardı. Petliyura ayrıca, "Lanet Moskovalıları kovalım!" sloganını Sovyet devrim anlayışına uygulamak isteyen aydınlar tarafından da destekleniyordu. Arkaları sarkık bol poturların eski romantizm, uzun saçlar, Kazak giysileri ile eğri kılıçlar, üç yüz yıldan beri bağımsızlığı için mücadele eden Ukrayna halkı tarafından yapılan kanlı fedakârlıklar üzerine kurulan acıklı tarihi gerçeği gizliyordu.

Ataman alaşağı edildiği zaman, Petliyura, Direktuvari ile Kiyef'e yerleşip bağımsız cumhuriyeti ilan etti ve proletarya devrimine karşı umutsuz bir mücadeleye girişti. Atamana katılmış birliklerden kurulu birkaç tümeni ile Özgür Ukrayna ile birleşmeleri hayallerinin gerçekleşmek üzere olduğunu zanneden disiplinli, sağlam Galiçyalılar vardı. Aralarında çapulculukla geçinen haydut bozuntuları da vardı, ama Petliyura yeterince zeki bir adam değildi, ya da değişmiş olan ve için için kaynayan zengin Ukrayna köylülerine muhteşem "evrenselliker"den daha dayanıklı bir şeyler sunacak kadar kurnaz değildi. Üstelik Petliyura'nın elinin altında yedek birlikleri de yoktu.

Aralık ayında, Poltava bölgesinde Suca kasabasında, Ukrayna gizli Sovyet hükümeti kuruldu. Çaritsin Askeri Konsey Başkanı, Suca'ya, yeni kurulan hükümete katılsın diye Onuncu Ordu Komutanı Voroşilof'u göndermişti. Suca'da devrim askeri komitesi kuruldu:

İşte bu sırada, daha olaylardan önce Kursuk önlerinde, genellikle mahkemeden ve ölüm cesazından kaçabilmiş Ukraynalı köylülerden kurulu iki tümeni ile muntazam Ukrayna Kızıl Ordusu batıda Kiyef yönüne, güneyde Harkof ile Ekaterinoslav yönüne taarruza geçti. Belirli bir şekilde yetersiz güçlerden kurulu bu iki tümenin birlikleri çete müfrezelerinin desteğine güveniyordu. Bu müfrezelerin içinde en güçlüsü Makno'nun ordusu görünüyordu.

Makno kendisini eğlenceye vermişti. Berdianski baskını sırasında ele geçirdiği bir kolejli ünifoması giymiş olarak bisikletine binip şeh-

rin içinde dolaşıyor, ya emir subayı Karetnik'i yanına alarak bir akordeon eşliğinde ana caddede şarkılar söylüyor, ya da çatacak birini bulmak için hiddetten sararmış bir yüzle panayıra gidiyordu; ama herkes ondan saklanıp sakınıyordu, çünkü ne denli kolaylıkla tabancasını pantolonun cebinden çıkardığını biliyorlardı. Atlıkarıncanın yanında görününce, ne Allahtan ne de şeytandan korkan Makno'nun izbandut gibi adamları tahta atlarından yuvarlanırcasına inip tabanları yağladıkları gibi tüyüyorlardı. Sadece emir subayı Karetnik'i yanına alıp başı dönünceye kadar atlıkarıncaya binme gücü Batko'nundu.

Gulay-Pole'de son zamanlarda dolaşan söylentilerde, Batko'nun çok içtiği ve orduyu mahvedeceği ısrarla belirtiliyordu. Sadece birkaç kişi Makno'nun oynayacağı oyunun zamanını beklediğini biliyordu. Kurnaz, içten pazarlıklı bir adam olan Makno yırtıcı bir hayvan kadar dayanıklıydı.

Makno zaman kazanmak istiyordu. O günlerde büyük bir karar vermesi gerekiyordu. Ekaterinoslav bölgesinde artık ne Almanlar, ne de o güne kadar savaştığı atamanın adamları vardı. Büyük toprak sahipleri sağa sola kaçışmıştı. Küçük şehirler talan edilmişti. Yeni düşmanlar, şehri üç yönden bastırarak ilerliyordu: Kuban ve Kırım bölgesinden gelen gönüllüler; kuzeyden Bolşevikler, Dinyeper bölgesinden Ekaterinoslav'ı işgal eden Petliyura'nın birlikleri.

Bu üçünden en tehlikelisi hangisiydi? Taşankalara bindirilmiş makineli tüfekleri hangi yöne çevirmeliydi? Gecikmeden bu sorulara cevap verilmesi gerekiyordu. Ordunun safları seyrekleşiyor, bir kararsızlık, bir dalgalanma beliriyordu. Eski çiftçi mujikleri olan muharipler:

— İşte Bolşevikler Ukrayna'ya geldiler bile, diyorlardı. Vakit geçiyor. Artık evlerimize dönebiliriz. Bugüne kadar bıkkınlık getirmeyenler, alınlarının ortasına bir kızıl yıldız yapıştırabilirler.

Ordunun çekirdeği, "Kropotnikin kara sotniası", çalışma alışkanlığını tüm yitirmiş, at üzerinde özgür yaşamaya alışmış cakacı askerler:

— Şayet Batko bizi Bolşeviklere teslim etmeyi aklına koyduysa, diye bağırıyorlardı, saf durmuş ordunun önünde kılıçtan geçiririz onu, lamı cimi yok... Petliyura Ekaterinoslav'ı aldı bile. Ya biz, hâlâ bekliyoruz... Ağzımıza koyacak bir lokmamız kalmadığı gibi, ne üstümüzde var, ne başımızda. Yakındır, stebe çıkıp kurtlarla birlikte ulumamız... Hey arkadaşlar, Ekaterinoslav'a yürüyelim!

Ukrayna Kızıl Ordu Komutanının delegesi Bahriyeli Çugay, üç gündür Gulay-Pole'de bulunuyor ve konuşabilmek için Makno'nun sarhoşluktan ayılmasını bekliyordu. Aynı zamanda, "Nabat"* adındaki anarşist konfederasyonu sekreterlik üyesi olan meşhur bir filozof da Harkof'dan gelmişti. O da Batko ile konuşmak istiyordu. Makno'nun siyasi ve askeri konsey üyeleri olan azılı anarşistler, en yakın öğüt vericileri oldukları için, Batko'nun bir an bile yanından ayrılmıyor ve kimseyi dinlememesini, kişisel özgürlüğün yüceliği ile yetinmesini öğütlüyorlardı.

Makno şu andan itibaren kesin bir karar alıp bu kararı orduya beğendirmedikçe yerinden de, zaferinden de uzak kalacağını anlıyordu. Önünde iki yol vardı: Ya Bolşeviklere boyun eğmek, başkomutanın vereceği emirleri yerine getirmek ve günün birinde keyfi davranışları nedeniyle kurşuna dizilmesini beklemek; ya da delege Çugay'ı kılıçtan geçirip bütün iktidara karşı Ukrayna'da köylü ayaklanmasını sağlamak. Ama zaman iyi seçilmiş miydi? Ya aldanıyorsa?..

Bir dakika bile bu düşünceler Makno'nun kafasından çıkmıyor, canını bezdiriyordu. Bu düşünceleri öylesine gizliydi ki sadık birer köpekten farksız olan Liovka ile Karetnik'e bile bu düşüncelerini açmaya korkuyordu.

Ordu bekliyordu. Delege Çugay ile dünya çapında şöhrete ermiş olan Harkof'lu yaşlı anarşist bekliyordu. Makno ise şuurunu kaybetmeden içiyordu. Bile isteye gürültü çıkarıyordu. Gözü tetikte, kulağı kirişteydi. Her şeyi biliyor, her şeyi görüyordu. Öfke kabarıyordu içinde.

Makno, Ekaterinoslav'dan geldiğini söyleyen subay paltolu yabancıyı yakalayıp Liovka'nm yanına götürmelerini emrettikten sonra eğitim bölümüne o da gitmişti. Bisikletini elinden bırakmadan sorguların yapıldığı odaya girdi.

Roçin'e kötü bir şekilde vurmuş olan Liovka Zadof masasına oturmuş, yumruk yumruk üstüne koyup çenesini de üzerine dayamıştı. Makno yerde yatan adama baktı, bisikletini duvara dayadı.

— Ne yaptın ona?

Liovka:

— Ne yapacağım, dedi, okşadım.

— Budala... Öldürdün mü yoksa?

* *Nabat*: Alârm çanı.

— Nerden bileyim? Cerrah değilim ki.

— Sorguya çektin mi?

Liovka omuzlarını kaldırdı.

— Ekaterinoslav'dan mı geliyormuş? Ne dedi? Denikin'in casusu muymuş?

Makno'nun bakışları sabit, dayanılır gibi değildi. Liovka'nın gözleri yuvalarında fıldır fıldır döndü.

— Üzerinde belgeler olmalıydı. Nerede? Liovka, ölümle oynuyorsun sen..

— Sorguya çekmeye vakit bile bulamadım, daha yeni başlamıştım. Nestor İvanoviç. Bu rezilin bu denli dayanıksız olduğunu aklımın ucundan geçirmezdim şerefsizim...

O sırada Roçin inledi, dizlerini büktü. Bunu gören Liovka neşeli bir sesle:

— Neyse, kımıldıyor, dedi.

Makno yeniden bisikletini aldı, masanın, üzerindeki Katya'nın resmini gördü. Aldı dikkatle baktı.

— Onun üzerinde mi buldun bu fotoğrafı? Kimmiş? Karısı mı?

Büyük hayat tecrübesi olan, kuşkulu, inatçı, ketum bütün insanlar gibi Makno'nun da üstün bir hafızası vardı. Derhal Katya ile ilk karşılaşmasını, tırnaklarını yapmaya zorladığı günü, savunmasını üzerine alan Aleksey Krasilnikof'un müdahalesini ve bu güzel kadın hakkında topladığı bütün bilgileri hatırladı. Fotoğrafı cebine soktu, bisikletini aldı, fakat durakladı: Roçin'in yüzü gittikçe canlanıyordu; ağzı açılıp kapanıyordu.

— Sonra bana getir onu, sorgusunu ben yapacağım. Bu düğün bayram günlerinde Makno'nun kafasına bir düşünce saplanmıştı. Orduyu Ekaterinoslav üzerine sevketmek şehri taarruzla ele geçirmek, şehir Dumasına anarşist bayrağını çekmek. Bu harekât zaferle sonuçlandığı takdirde orduya cesaret ve dayanışma verecekti. Ekaterinoslav zengin bir şehirdi. Bu şehirde yeteri kadar kumaşla, bir ili tüm gereçlendirecek her şey vardı. Kasabalarda ve köylerde vagonlarla arabaların üzerinden halka kumaşlarla, kürekler dolusu şekerleri atabilirlerdi. Genç kızlara da pabuç, çorap, süslü şerit ve kurdeleler atabilirlerdi.

— Alın size, diye bağırırlardı, küçük çiftçi mujikler, Batko Makno'nun hediyeleri bunlar! İşte, ne toprak ağaları, ne burjuvalar, ne Sovyetleri, ne de Çekaları olan özgür anarşist rejim.

Ondan sonra yapacakları hakkında henüz bir karar vermemişti. Şimdi, Katya'nın fotoğrafına bir göz attıktan sonra, birden sorunun çözümünü bulmuştu: Bu kadın, yaylı kutudan fırlayıveren şeytan oyuncak gibi birden çıkıvermişti önüne. Sevincini hiç belli etmemişti: İçinde bir şeyler altüst oluyor, etekleri zil çalıyordu... Makno bisikletine atlayıp sokağa çıktı, önünde yaprakları dökülmüş kavak ağaçlarının bulunduğu büyük pencereli uzun binaya doğru hareket etti. Eski bir okul olan bu binada Makno, emir subayları ve karargâhı kalıyordu.

Bir saat sonra Roçin'i getirdiler. Liovka önden yürüyor, kürk bonesi, uzun papaz yakasına girmiş, göğsünde çaprazlama siyah kurdele bulunan Makno'nun adamlarından biri, tabancasının namlusuyla Roçin'i sırtından itiyordu.

Makno, yayları meydana çıkmış, ortası patlamış basmadan küçük bir divanın üzerine oturmuştu.

İnsanın kulaklarını yırtan bir sesle:

— Ne bu hal? diye bağırdı. Çarın jandarmalarına mı özendiniz?

Alkolden sararmış yüzünü eli tabancalı adama doğru kaldırarak:

— İndir silâhını! diye gürledi. Çık dışarı!

Adam, iri çizmeleriyle döşemeyi gümbürdeterek kapıya doğruldu ve gözden kayboldu. Ayağa kalkan Makno ufak yumruğunu sıkıp Liovka'nın yüzüne, dudaklarına burnuna vurdu.

— Cellat! diye yırtınıyordu. Cellat herif! Sarhoş herif! Tifüslü herif! Lekeledin davamızı! Beni bile lekeledin!

Batko'yu gayet iyi tanıyan Liovka Zadof, Makno'nun hiddetinin artmasını beklemedi, başını şişman omuzlarının içine çekip, yumruklardan sakınmak için elleriyle yüzünü örttü, geri geri çekilerek odadan çıktı ve kapıyı kapadı.

Makno başındaki kolejli kasketini çıkardı. Alnı nemliydi. Tekrar divana oturdu. Genç, yobaz bir papaza benzemek için bir tesbihi eksikti.

Uzun görünen eliyle Roçin'e bir yer göstererek:

— Oturun, rica ederim, dedi. Sizi kurşuna dizdirmek gerekse de, insana olan saygıyı sarsmak doğru değildir. Bir sigara alın, için. Casus musunuz?

Roçin boğuk bir sesle:

— Hayır, diye karşılık verdi.

Gülümseyerek sigarayı aldı.

— Gönüllü subay mısınız?

— Firar ettim. İlişiğim kalmadı artık. Ama bana inanmadığınıza göre konuşmak neye yarar?

Makno taklit edilmesi imkânsız bir şekilde bağırdı:

— Bana yalan söylenmez.

Bu ses Roçin'e kartal çığlığını hatırlatıyordu. Makno:

— Bana yalan söylenmez, diye tekrarladı.

Kirpikleri kırpışmayan, kupkuru gözleri, öylesine üstün bir iradeyi ifade ediyordu ki bu gözlere dik dik bakmak imkânsızdı. Bu bakışlara tahammül etmeyi deneyenlerin gözlerinden yaşlar akardı. Ama Roçin tahammül etti bu bakışlara. Az önce başından geçenlerden sonra, başı çatlayacak derecede ağrıyordu. Acısına hâkim olmaya çalışarak, son mücalede için bütün gücünü topladı.

— Gönüllüler ordusu hakkında bilgi edinmeye ihtiyacınız varsa istediğinizi sorun. Ama bu bilgiler bayatlamıştır. İki ay önce izinli ayrıldım. Bu ilkbahar yanlış bir adım attım: Bu da benim hayatıma malolacak... Beni kurşuna dizdirmeye niyetlenmişsiniz... Zaten şu anda böyle bir niyetiniz olmasa da, daha sonra olacak: İşlediğim hatanın cezasını çektirecek olan mermiden sakınmak elimde değil...

Makno'nun gözlerinden bir alay kıvılcımı parıldayıp söndü... Vadim Petroviç: "Bana inanmıyor..." diye düşündü. Sigarasının dumanını derin derin ciğerlerine çekti, sigarayı masanın kenarına koydu, ellerini kemerinin içine soktu: "Bekle biraz..."

— Önce subayların arasına nasıl karıştım? Bir bayırdan aşağı yuvarlanan elma gibi aralarına yuvarlandım... İşte böyle... Rusya'nın aydınlarıydık biz, yani toprağın tuzu; Mihailovski'yi, Kant'ı, Kropotkin'i, hatta Bebel'i ve bunlardan ayrı olarak da bizi teselli eden diğer kitapları okuyorduk. Şu anda yaptığım gibi konuşmak için Aleksey Borovoy* ile uzun geceler geçirdiğimi hatılıyorum...

Roçin Borovoy'un adını söyleyince Makno'nun gözleri daha bir saflaşmış gibi birden buğulandı –Roçin bekliyordu bunu zaten– ama bu hal çok az sürdü.

— Hayranlık derecesine varan umutlar içindeydik. Şubat devrimi gelip çattı. Bütün umutlarımız şu acı duruma ulaştı: Şahane bir bayram yerine, bulvarlar ay çiçeği çekirdekleri, hırpani kılıklı bahriyeli-

* *Aleksey Borovoy*: Devrin nazariyeci anarşisti. Makno'nun çevresindeki anarşistler tarafından çok seviliyordu.

ler, başı boş, sarhoş askerlerle doldu. Yurdumuz artık bir çeşit hamura, çavdar bulamacına dönmüştü...

Makno divanın üzerinde kımıldadı; sonra birden kendisi de farkında olmadan tıpkı bir mayıs günü ormanda, zayıf dizlerini kollariyle kavrayarak oturduğu gibi oturdu. Bakışları, bir köpeğinki gibi daha dikkatliydi.

— Aydınlar ıskartaya çıkarıldılar. Ve ekim ayından itibaren de, küçük kedilere yapıldığı gibi ensemizden tuttukları gibi çöp tenekesine attılar... İşte aşağı yukarı durum budur. Gönüllüler ordusu Rusya'nın çöp kutusudur. Bu ordunun yaratıcılık yönü yoktur, hiçbir yeniden kurucu elemanı olmadığı gibi olmayacak da.. Ama birçok şeyi, hatta en ciddi şeyleri de kırıp parçalayabilir... Çok geç anladım bunu. Yazık... Ama bugün de olsa anladığım için mutluyum... işte böyle, Nestor İvanoviç...

Roçin çok tabii bir şekilde adı ve soyadıyla hitabetmişti.

— Böylesine yaşamaya devam edemezdim, zaten böyle bir arzum da yoktu... Ama vicdanımdan da, bütün felsefe sistemlerinden de aziz bir kişi var benim için... İşte beni hayata bağlayan da o...

Makno birden Katya'nın fotoğrafını göstererek:

— Bu mu? diye sordu.

— Evet, o.

— Alın, benim işime yaramaz...

Roçin, Katya'nın fotoğrafını ceketinin cebine soktu. Sigarasını tekrar aldı, bir nefes çekti. Elleri titremiyordu. Hikâyesini hiç eksiksiz anlatmıştı baştan sona.

— Subay hüviyetimi yırtıp attım ve karımın izinden buraya geldim. Ama hayatımı yeniden ele geçirdikten sonra yeniden felsefe yapmaya, ideolojiler üzerinde düşünmeye başladım: Aydın kişileriz bizler... Benim için tamamen soyut anlamda, evet evet soyut anlamda kabul edilebilecek biricik şey mutlak özgürlük, yabanıl özgürlüktür: Hayalin de hudutlarını aşan bir hedef uğruna pekâlâ ölünebilir...

Makno tatlı tatlı:

— Neyse, ama siz de bana casusluk bilgilerinizi veriniz, dedi. Nereye sakladınız onları?

Roçin'in sözü kesilmişti, eliyle bezginlik ifade eden bir hareket yaptı. Makno divan üzerinde uzun süre hareketsiz durdu. Sonra birden ayağa sıçradı ve odanın köşesine yığılmış tüfek, eyer, koşum ta-

kımları, kâğıtlara sarılı paketler yığınını karıştırmaya başladı... Birkaç kutu konserve, iki şişe içki buldu, hepsini masanın üzerine koydu ve konserve açacağı ile bir sardalya kutusunu açmaya başladı:

— Sizi karargâhıma alıyorum, dedi. Karınız altıncı bölükte, Prokladnoye köyünde Krasilnikof'un yanında... Biraz sonra bir Bolşevik delegesi gelecek. Gönüllülerle ilişki kurduğumu düşünsün isterse, kızmayacağım. Bu havayı yaratmak için bana yardım edeceksiniz. Anlaşıldı mı? İskambil oynamasını bilir misiniz?

Bu defa Vadim Petroviç dona kalmıştı: Nasıl oldu da durumun böylesine değiştiğini ve bu değişikliğin ne anlama geldiğini çözmeye çalışmadan gözlerini kırpıştırıyordu sadece.

Makno konserve açacağını kırmıştı. Cebinden çok yüzlü sedef çakısını çıkardı ve ananas, Fransız ciğer ezmesi, kesmin kokusu odaya yayılan istakoz konservelerini açmaya çalıştı.

Makno, Roçin'in şaşkınlığını cevaplandırmak istercesine:

— Sizi kurşuna dizdirmek için her an fırsat bulabilirim, dedi. Ama sizden yararlanmak istiyorum. Kurmay subay mısınız, yoksa sınıf subayı mı?

— Dünya savaşında general Evert'in karargâhında görevliydim...

— Şimdi de Batko Makno'nun karargâhında görevlisiniz... Beni Çarın zindanlarında saçlarımdan astılar, ayaklarımdan astılar, başım aşağıda, karo taşların üzerine bırakıverdiler... İşte halk liderleri böylesine yetişir. Anlaşıldı mı?

O sırada telefon çaldı. Yerde, eşya yığınının arasında sarı bir kutu vardı. Makno diz çöktü, cıyak cıyak sesiyle telefonda bağırıyordu.

— Gelsin, bekliyorum!.. Bekliyorum, gelsin!

* * *

Ağır hareketli, güçlü kuvvetli, eski fakat temiz bahriyeli ceketli, beresini arkaya atmış olan delege Çugay, arkadaşları görmesinler diye iskambil kâğıtlarını yelpaze gibi tutuyordu. Pırıl pırıl gözlerle Makno'nun bütün hareketlerini gözlüyordu. Çıkık elmacık kemikli, küçük siyah bıyıklı geniş yüzünün hatları hiçbir şey ifade etmiyor, kımıldamıyordu. Sadece üzerine oturduğu iskemle ağırlığının altında gıcırdıyordu. Bu yapıda bir insanla ancak bir şey yapılabilirdi: Kısa geniş çizmeli ayaklarını katlamak, iri ağızlı yedi bronz ejderhanın altına yerleştirmek, bir put gibi tapınak.

Savaş sırasında, gülüp eğlenerek, can sıkıntısı ve yaraları unutmak için cephede icat edilmiş bir oyun olan "Teke" oynuyorlardı. Davetliler odaya girince oturduğu masadan kalkmadan, hatta elini uzatmadan, parasına "Demiryolu" oynamalarını teklif etmişti Makno. Zaten misafirlerini çağırtmasının ilk nedeni buydu. Çabuk çabuk (hareketlerini izlemenin imkânı yoktu) kâğıtları kardı, dağıttı, masanın üzerine, istakoz kutusunu örten bin karbovantzi attı. Ama Çugay iki iskambil kâğıdını alıp konserve kutusunun altına soktu.

Makno:

— Korktun mu? diye sordu.

Çugay:

— Benimle parasına oynamamalısın, dedi. "Teke" oynayalım daha iyi.

Kâğıtları masanın altında tutan Makno arkasını sandalyeye dayamıştı. Sırtı kapıya dönüktü. Kapı ile arasında bir boşluk vardı (Çugay fark etmişti bunu hemen). Makno'nun sağına Roçin oturmuştu; salonda, "Alârm Çanı" konfederasyonu üyesi Leon Çorni oturmuştu. Kirpi gibi saçları, yaşını belli etmeyen bir hali vardı. Tahta göğüslü bir adamdı. Bu haliyle onu sadece "fikrin" yaşattığı söylenebilirdi. Yıpranmış ceketinin üzerine ak saçlarıyla kepekler serpilmişti. Dalgındı. Kâğıtlarını herkesin görebileceği şekilde açık tutuyordu.

Buraya gelirken, Makno ile ordusunu zorbalıkla ele geçirmeyi düşünen Çugay ile amansız bir mücadeleye girecek şekilde hazırlanmıştı. Bu durumun büyük sonuçlar doğuracağı belliydi.

Leon Çorni bir teneke kutuya konmuş dinamit gibi kuruluydu. Biraz afallamıştı, çünkü Bolşeviklere karşı amansız bir savaş açacağı yerde, "Teke" oynamak zorunda kalıyor, kendisine gerekli olan kâğıtları oynayacağı yerde masanın altına düşürüyordu. Üst üste dört defa Teke oldu.

Sadece dudakları gülen Makno:

— "Me, me, pis kokulu teke!" diye bağırıyordu.

Makno her partiden sonra, maymununkini hatırlatan bir hareketle kolunu alkol şişesine uzatıyor, kadehlerle fincanları dolduruyordu. Herkese eşit miktarda alkol dağıtmaya dikkat ediyordu.

Masa çevresinde yapılan konuşma boş mu boş, kof mu koftu. Görenler de, kötü havalarda yağmurun pencere camlarını dövdüğünü, evin önündeki çıplak kavakların arasında ıslık çalan rüzgârın

uluduğu gecelerde arkadaşlar arasında yapılan bir toplantı zannederlerdi.

Makno bekleme dönemindeydi. Çugay da, bilhassa ev sahibinin ak saçlı, sessiz, kültürlü bir kişi olduğu anlaşılan dördüncü kişinin Denikin'in bir subayı olduğunu ima eden tavırlarından sonra her türlü ihtimale göre hazır bekliyordu. Görünüşe göre ilk patlayacak olan kişinin Leon Çorni olduğu belliydi; daha şimdiden cebinden kirli bir mendil çıkarmış, çırpınmayı andıran hareketlerle mendili tortop etmiş, her kadehten sonra burnunu ve gözlerini siliyordu. Ne olursa olsundu.

Açık kartlarını Çugay'a doğru sallayarak:

— Daha Paris'teyken Bolşeviklerle tartışmaya tutuşmuştuk, dedi. Tartışma henüz sona ermedi, bugüne kadar kimse çıkıp da Lenin'in haklı olduğunu doğrulayamadı. Burjuva feodal devleti yerine köylü ve işçi Devleti kurmak!.. İyi güzel ama, devlet gene devlettir! Bir iktidarın yerine başka bir iktidarı geçirmek, bey kaftanını çıkarıp aba kaftan giymek demektir. Yani bunu yaptıktan sonra sınıfsız bir toplum mu kuracağınızı sanıyorsunuz? Haydi canım sen de!

Mendilini kupkuru dudaklarına bastırarak hafiften güldü. Çugay aldırış bile etmedi, gözünü konserve kutusuna dikti, kendine doğru çekti, çatalını batırdı, iri bir istakoz parçası çıkardı.

— Peki teklifiniz nedir? diye sordu. Öğrenmek isterdim doğrusu. Anarşi mi, düzenin anası mı?

Alkolden boğuklaşan sesiyle Leon Çorni:

— Her şeyi kırıp geçireceksin! diye karşılık verdi

Beyaz sakalının telleri fino köpeğinin tüyleri gibi dikilmişti.

— Cinayetler kumkuması toplumun kökünü kazıyacaksın! Dizgin tanımaz bir yıkımla, dümdüz edeceksin, taş taş üzerinde bırakmayacaksın... Öyle ki bu lanet tohum bir daha devleti, iktidarı, sermayeyi, şehirleri, fabrikaları yeniden canlandırmayacak...

— Peki sizin bu bomboş alanınızda kimler yaşayacak?

— Halk!

Gövdesini Çugay'a doğru uzatan Makno:

— Halk tabii diye bağırdı. Özgür halk!

Çugay:

— Neden bağırmakla başlıyorsunuz tartışmaya? dedi. İşe bağırmakla başlarsak, silâh sesiyle sonuçlandırmamız gerekir.

Şişeyi aldı, herkesin kadehine içki koydu. Leon Çorni, birden kadehini itti, içki döküldü.

— Her şeyi yıkmak kötü bir şey değil. Ama sonra nasıl yaşayacaksınız?

Makno'nun yerine Leon Çorni karşılık verdi:

— Bizim görevimiz yıkmak, korkunç derecede, noksansız, amansız bir yıkım. Bir yıkım bizim kuşağın bütün ihtirasını, bütün enerjisini silip süpürecek. Sizi bir tutsaksınız bahriyeli, hamlesi olmayan, korkak bir düşüncenin tutsağısınız. Devlet yıkıldığı zaman halk nasıl yaşayabilir? Ha, ha, ha... evet, nasıl yaşayabilir?

Ama hemen ardından Makno karşılık verdi:

— Burada anlaşamıyoruz, Çorni Yoldaş. Ben küçük özel teşebbüsleri, kooperatifleri, köylü düzenini yıkmıyorum...

— O halde siz de en az Bolşevikler kadar alçaksınız.

Çugay, Makno'ya doğru onaylayıcı bir göz kırpmasıyla:

— Bak burada haksızsınız! dedi. Kimse onu alçaklıkla itham edemez.

Makno'nun zayıf yüzü, mangal ateşinde aydınlanmışçasına kızardı.

— Nestor İvanoviç gözünü budaktan sakınmadı. Herkes bilir bunu. Onun için biz size onu veremeyiz. Asla!.. Bizimle birlikte kalsın diye çırpınıyoruz...

Leon Çorni bu defa sakin bir sesle:

— Çarpışmak mı istiyorsunuz bizimle? dedi. Hiç durmayın, deneyin.

Yanaklarının üzerindeki sakalın tutamları yatışmıştı. Dalgın fakat oburca ciğer ezmesine daldı. Çugay Roçin gizlice baktı. Roçin gözleri tavanda, konuşulanlara ilgi duymadan sigarasını içiyordu. Makno'nun sessiz gülüşü sarı dişlerini meydana çıkardı. Çugay: "Bunlar anlaşmışlar, belli." diye geçirdi içinden. Altındaki sandalye gıcırdadı.

Çugay başkomutanın emrini uygulamakla yükümlüydü: Makno'yu, birlikte hareket ederek, her şeyden önce Ekaterinoslav üzerine sevketmek. Ayrıca Çugay, yüzlerce kitabı hatmettiği şüphesiz olan bu anarşistin yapacağı tartışmada başarısızlığa uğradığı takdirde çok ağır sonuçlar çıkacağından kuşku duymamakta haklıydı. Sesini çıkarmadan oturan Denikin'ci subaydan da hoşlanmıyordu. Bu bakışta aydın kişi olduğu anlaşılıyordu. Ama, Batko'nun karargâhına dahil olsa da, Çugay hiçbir şeye inanmıyordu.

Beresini ensesine biraz daha yıktı.

— Size bir sorum var, dedi.

Ağzı dolu Leon Çorni:

— Sor, dedi.

— Lenin yoldaş, Kızıl Ordu altı ay sonra üç milyon olacak, dedi. Siz Leon Çorni, aynı müddet içinde üç milyon anarşisti silâh altına alabilir misiniz?

— Elbette.

— Zorunlu aracınız var mı, inanalım mı buna?

Leon Çorni çatalıyla Makno'yu göstererek:

— İşte benim aracım, dedi.

— Mükemmel. Bu kişi üzerinde duralım. Demek Nestor İvanoviç'i, üç milyon muharip için silâh ve cephane ile besleyeceksiniz. Onu teçhizat, yiyecek, ot ve samanla gereçlendireceksiniz diyelim. Böyle bir ordunun yarım milyon ata ihtiyacı olacak. Yanlış anlamadıysam, bütün bunlar var sizde demek?

Leon Çorni boş kutuyu itti. Alm kırış kırış olmuştu.

— Bana bakın bahriyeli, dedi, beni rakkamlarınızla korkutamazsınız. Rakkamlarınızın arkasında, boşlukları, paramparça olacak Rusya'yı çürük iplerle tamir etmeye çalışan zavallı teşebbüslerden başka bir şey yok. Buna maskelenmiş milliyetçilik denir! Kızıl Ordu üç milyon askerden kurulacak! Aklınca beni korkutacağını sanıyor! İsterseniz otuz milyon seferber edin! Gene de kutsal devrim, sağlam *devrim*, kızıl yıldız nişanı almış mülk sahibi milyonlarca köylülerden yana geçecek...

Yumruğunu masaya vurdu:

— Bizim ordumuz insanlıktır; cephanemiz, Devlet'i, kapitalizmi proletarya diktatörlüğünü hoş görmeyen milletlerin kutsal öfkesidir.. Güneş, toprak ve insan! Ve muazzam bir ateşe atılmış bütün yazılar Aristo'dan Marx'a kadar! Bir ordu! Beş yüz bin at! Sizin hayal gücü nüz bir astsubayın bıyığından öteye geçemez. Varsın sizin olsun bun lar. Bizlerse bir buçuk milyar adam silâhlandıracağız. Dişimizle tırna ğımızdan, ayağımızın altında çakıldan başka bir şey olmasa da ordu larınızı yenecek, uygarlıkları harebe haline getirecek, her şeyi, çırpın çırpına elde etmek istediğiniz her şeyi yok edeceğiz, bahriyeli...

Çugay: "İhtiyarcık göründüğü kadar korkunç değilmiş" diye geçir di içinden. Makno'ya baktı. Makno ayağa kalkmış, tüm dikkat kesil

mişti. Artık omuzlarını indiriyordu. Yanaklarının kızarıklığı azalmıştı. Konuşulanları anlamaz olmuştu: Usta doğru yoldan ayrılıyordu.

Çugay:

— Size ikinci bir sorum var, Leon Çorni, dedi.

— Söyleyin bakalım...

— Yanlış anlamadıysam, genel seferberliğiniz henüz hazır değil. Ama her şeyin başlanmaya ihtiyacı vardır. Bir bombaya bir kapsül, bir odun yığınına bir kibrit gereklidir. Hangi kapsül fitiline güveniyorsunuz? Kadrolarınız nerede? Yoksa Batko Makno'nunkiler mi?

Leon Çorni'nin gözleri fıldır fıldır dönüyor, ihaneti meydana çıkarmaya çalışıyordu.

— Makno'nun ordusu muharip bir ordudur. Doğru... Ama anarşistlerin yüzdesi çok değildir. O halde bu ordu sizin ordunuz değildir.

Göz ucuyla Makno'ya baktı. Batkonun eli, tabancasını çekmek için cebine doğru kaymıyor muydu? Yok, hayır. Makno sakin sakin oturuyordu.

Leon Çorni hor gören bir ifadeyle güldü:

— Görüşmemiz öyle bir noktaya geldi ki bahriyeli, size alfabeyi öğretmem gerekecek her şeyden önce.

— Ben de çok isterim bunu.

— Haydutlar dünyası, işte bizim yemimiz, işte bizim kadrolarımız!.. Halk hayatının en şerefli ifadesi haydutluktur... Öğrenmelisiniz bunu! Bir haydut, sizin sosyalizminiz de dahil, her türlü devletçiliğin uzlaşmaz düşmanıdır dostum... Haydutluk halk diriliğinin kanatıdır... Yıkmak için yıkan, baskıya gelmeyen, hakkından gelinemez olan bir haydut, işte sapma kadar halkçı, kışkırtıcı toplum öğesi... Gözünüzü açın!

Ateşli düşüncelerinin böylesine patladığı sırada Makno ayaklarının ucunda kapıya kadar gitmiş, kapıyı yarı aralamış, koridora bir göz atıp, tekrar masaya dönmüştü. Roçin ise, şimdi daha bir gerçek dışı görünen bu ufak tefek ihtiyarı merakla inceliyordu: Saçmalamıyor muydu?

Leon Çorni:

— Şimdiden gözünü kırpmaya başladın bahriyeli, diye bağırıyordu. Gözümden kaçmıyor. Şaşırdınız, faziletiniz baştan çıktı. Öyleyse şunu iyice aklınıza koyun! Biz kalemlerimizi kırdık, mürekkep hokkalarımızı boşalttık. Kan aksın artık! Vakit saat geldi çattı! Laf, işe

dönüşüyor. Her kim ki, şu anda haydutluğun, kendiliğinden meydana çıkan bir olay gibi zorunlu bir şey olduğunu anlamazsa, her kim ki bu harekete kanı kaynamazsa, devrim düşmanlarının cephesine geçmiş demektir...

Gözlerini kırpan Makno tırnaklarını kemiriyordu.

Roçin: "Hayır, ihtiyarcık ne dediğini gayet iyi biliyor," diye düşünüyordu. Masanın üzerine eğilmiş olan Çugay, dirseklerini masaya dayadı ve Leon Çorni'nin bakışlarını çevirmek için parmağını kaldırdı.

— Üçüncü soru. Dedikleriniz oldu diyelim. Bu kadroları seferber ettiniz. Görevlerini yaptılar. Her şeyi altüst ettiler... Ama bu yıkıp yok etme bir gün sona ermeyecek mi? Erecek tabii. Haydutlarınız –bize göre eşkıya– şımarmış insanlar olacak. Onlardan çalışma bekleyemezsiniz artık. Çalışmayacaklar. Peki neye yaradı bu? Ellerine ne geçirirlerse sahip çıkacaklar. Ne olacak o zaman? Onların adına çalışacak kimselerin olması gerekecek. Yanlış mı dediğim? Bir gün gelecek, talan edilecek, kırıp geçirilecek bir şey kalmayacak. O zaman sizin için bir çözüm yolu kalacak: Eşkıyaları sel çukurlarına takıştırıp, orada toptan öldürmek, değil mi? Bunu yapacaksınız değil mi? Cevap versenize...

Sessizlik etkileyiciydi. Sanki hepsi bütün dikkatlerini kalkık parmağa, Çugay'ın eğri tırnağı üzerine toplamıştı. Çorni kalktı, küçücüktü (oturduğu zaman daha büyük görünüyordu). Felsefi bir düşünce gibi katı yürekliydi.

Makno'ya dönüp:

— Öldür onu! dedi ve elini Çugay'a doğru uzattı. Öldür onu... Kışkırtıcının biri bu...

Makno, geriye doğru, odanın boş tarafına geri sıçradı hemen. Çugay ceketinin altında asılı mavzer tabancasını parmaklarıyla yokladı. Roçin geri geri çekilerek masadan uzaklaştı, ayakları bir yere çarptı ve küçük divanın üzerine oturdu. Ama silâhlar çekilmedi: Her biri, çekilen silâhın ateş etmesi gerektiğini biliyordu. Sinirli gerginlik Makno'nun gözlerini parlatıyordu.

Çugay ders veren bir kişi edasıyla:

— Ayıp yaptığın, babalık, dedi. Çok kolay usullere başvuruyorsunuz. Tartışma denmez buna... Beni "kışkırtıcılık"la suçlamanıza bununla karşılık vermeliydim...

İri yumruğunu gösterdi. Leon Çorni'nin yüzü acıyla kasıldı.

— Ciğerlerinizin zayıf olduğunu hesaba katarak karşılık vermiyorum. Sözlerinizi kullanırken daha ihtiyatlı olmalısınız, babalık...

Bu defa Makno da ustanın savunmasını üzerine almadı. Leon Çorni, sakalının tutamları arasında saklanmak istercesine suratını astı. Eskiden kastor yakalı olan, şimdi ise eskimiş olan pardesüsünü ve kürk kasketini aldı, giyindi ve bozgununu mertçe kabullenerek çıktı.

Masaya dönen ve şişeyi alan Makno:

— Devam ediyor muyuz? dedi. Roçin yoldaş, git nöbetçi subayını bul, sana boş bir yatak göstersin.

Roçin askerce selam verdi ve çıktı. Kapıdan çıktığı anda Makno'nun Çugay'a:

— Kimileri bana "Bakto Makno" der, kimileri de gene "Batko Makno..." Peki sen ne diyeceksin Batko Makno'ya? dediğini duydu.

XII

Aleksey Krasilnikof, Vladimirskoye köyüne dönüp de yangının harabe haline çevirdiği evinin karla karışık kalıntılarını çiğnediği, komşu evlerin bacalarından çıkan dumanı derin derin içine çektiği, suların donuşu ile daha bir canlanan yağlı kazların karla örtülü kırlarda, kanatlarını çırpıp çığlıklar atarak koşuştuklarını görünce haydut yaşantısından ne derece bezdiğini daha iyi anladı.

Arabalara binip stepte, alevler arasındaki köyler arasında dolaşmak köylüye göre bir iş değildi. Köylü dediğin toprağın işini düşünmeli. Sen tembel olmadıkça, hayırlı bir ana olan toprak bir dediğini iki etmez, bire yüz verir.

Her şeyden hoşlanıyordu Aleksey: Evinin işiyle ilgili düşünceler, Makno'nun yanında geçirdiği günler zarfında alışkanlığını yitirdiği düşünceler; sabahın sisli, tatlı erken saatleri, ağır ağır yağan kar, kırların sessizliği, köy evlerinin bacalarından çıkan duman, her şeyler Aleksey'in hoşuna gidiyordu.

Aleksey yıkıntıların arasında dolaşarak bir yerde paslı bir sac levha, ötede yangında kararmış bir çivi, ya da demir parçası buluyor ve hepsini bir yığın haline getiriyordu. Gönlünü çeken, üç arabaya yükleyerek getirdiği ganimet değildi. Asıl onun hoşuna giden, şimdi tek ruble için cimrilik etmeden evini yapıp yuvasını kurmaktı. Yanmış evinin arkasına ilk kazığı çaktıktan, Matriyona'nın hasat buğdayı ile

yaptığı güzel kokulu ekmeği çıkaracağı güne kadar ("Fırın yeni, diyecekti Matriyona, ekmeği ne güzel pişiriyor!") çalışacaktı! Bu görev çok büyük, ölçülemeyecek kadar çok büyük olacaktı. Bu da Aleksey'i neşelendiriyordu: Önemi yok, köylünün alın teri her şeyin üstünden gelecekti...

Çizmesinin burnuyla külleri karıştırarak sapı kireçlenmiş bir balta buldu. Uzun uzun baltaya baktı, sonra acı bir gülümsemeyle başını salladı: Tamam, bu baltaydı! Her şey bu baltayla başlamıştı. Matriyona'nın çığlığını duyduğu zaman kardeşi Semiyon'un öfkeden köpürerek odadan fırlayışını hatırladı. Aleksey bu baltayı antrede, hemen giriş kapısının yanında bir kütüğe saplanmış olarak bırakmıştı. Şayet bu balta Semiyon'un gözüne ilişmeseydi belki de bu olanların hiçbiri olmayacaktı...

Aleksey paslı baltayı yığının üzerine atarak:

— Ah Semiyon, Semiyon! dedi. İkimiz bir arada olsaydık, işin üstesinden gelirdik... Evet, kardeşim, böyle işte... Benden savaşa paydos, yeter artık...

Gözleri yerde, düşünüyordu. Gulay-Pole'den aldıkları mektupta Semiyon şunları yazıyordu: "Matriyona'cığıma söyle, eğlenmekten sakınsın. Şimdi eğlenmenin sırası değil... Şayet ben ölürsem, istediği gibi hareket edebilir... Yaşadığımız şu günlerde sıkıntılara katlanarak yaşamak gerekiyor. Hayalimden çıkmıyorsunuz hiç. Beni bu yakınlarda beklemeyin. İç savaş biteceğe benzemiyor..."

Aleksey silkindi... Allah belasını versin iç savaşın! Uğraş uğraşabildiğin kadar, boşuna olduktan sonra, burnunun ucunu bile göremezsin. Yeniden, çırılçıplak bahçeleri çeviren çitlerin ardında, saz ve kamış kaplı damlı evlerin bacalarından çıkan dumanlara baktı. Mujikler kışı sıcak yuvalarında geçirmeyi kuruyorlardı. Ne yapsınlar, haklıydılar...

"Kızıl Ordunun bir iki haftaya kadar gelmesi bekleniyordu. İç savaş biteceğe benzemiyor mu? Haydi canım sen de! Ne saçmalıyor bu Semiyon? Kim bilecek de burnunu sokacak buralara? "Ah, Semiyon, Semiyon... Elbette, Hazar denizindeki muhribinde sürtüp duruyor, kan gözünü bürümüş, çevresini görmüyor..."

Aleksey böyle düşündüğü halde gene de gönlünü rahat hissetmiyordu. Tütün kesesini çıkardı. Hay Allah kahretsin, sigara kâğıdı yok... Bu yaz bir doktor yardımcısı ona, Makno'nun ordusunda bir-

çok siniri zayıf kimsenin bulunduğunu söylemişti: Kilo kilo bulguru silip süpüren, görünüşte gayet sıhhatli böyle birinin sinirleri, keman üzerine gerilmiş kedi bağırsağına benziyordu. Aleksey: "Sinir mi dedin? diye homurdandı. Neymiş o? Bugüne kadar böyle bir şeyden söz edildiğini duymadım."

Yıkıntıların arasında tek başına dimdik duran bacaya sokuldu, sallamaya çalıştı: Sağlam mıydı acaba hâlâ? Omuzunu dayayıp itti: Baca sallandı. "Sinirmiş! Amma da kıtır ha!"

Aleksey, Katya ve Matriyona'yla birlikte akrabalarından dul bir kadının evine yerleşti. Ev dardı. Rahat değillerdi. Matriyona fırını yeniden sıvayıp çeki düzen verdi, döşemenin dövülmüş toprağını gri kille badana etti, küçücük pencereleri dantel perdelerle süsledi.

Aleksey kendileri için un, patates hayvanlar için de yeteri kadar saman satın aldı: Birinden bir araba dolusu, ötekinden bir araba dolusu. Kimselerle pazarlık etmiyor, parasını esirgemiyordu. Satıcı çok dayatacak olsa, o zamanlar altın kadar kıymetli olan bir parça tuz bile veriyordu. Köylüler –Aleksey de biliyordu bunu– parayı kolayca kazandığına inanıyorlardı. Yüklü üç araba ile beş atını hoş görmeleri için daha uzun zaman geçmesi gerekecekti.

Evi yeniden yapmaya gelince hemşerilerini inandırmak daha da güç oldu. Aleksey, ıssız parkın dip tarafında, bir tepe üzerinde terk edilmiş, yakıp yıkılmış bey konağının bir kanadını sökmeyi tasarlamıştı. Zaten konaktan kala kala pek bir şey kalmamıştı: Kırılmış pencereler, bozulmuş sütunlar arasında bakıp duruyordu. Ama eskiden kâhyanın oturduğu küçük eve dokunulmamıştı. Bu evi sökmek ve Aleksey'in çiftliğinin harabeleri üzerine götürmek zor değildi.

Mujikler kaygılıydılar. Köyde hiçbir iktidar yoktu. Atamanın adamlarını kovmuşlardı. Sadece şehirler Petliyura'nın iktidarını iyi kötü hoş karşılıyorlardı. Kızılların iktidarı henüz buralara yerleşmemişti. Belki de alışık olmadıklarından olacak, ama bir iktidarın olmayışı köylüleri endişeden kurtarmıyordu. Ya sonra biri çıkar da onlardan hesap sorarsa? Sonunda bir muhtar seçmeye karar verdiler. Ama kimsecikler muhtar olmak istemiyordu. Daha iyi düşünen zenginler, inkâr anlamına gelen bir ifadeyle ellerini sallıyor: "Düşündüğünüz şeye bak, çok ihtiyacınız vardı da buna..." diyorlardı. Mujikler, bu görevi, kaybedecek bir şeyi olmayan bir yoksula emanet etmeyi akıllarından geçiriyorlardı. Sovyetler bölgesinde bu baldırı çıplakların, uy-

sal birer kişiyken, muhtar olduktan sonra korkunç derecede düzenbaz olduklarından bahsedildiğini duymuşlardı.

Köye gerekli olan adamı bulan kadınlar oldu. Biri ötekinin kulağına fısıldamış, o da bir üçüncüye aktarmış, derken çan çan ederek, bizzat Tanrının, Afanasi dedenin seçilmesini istediği haberini köye yaymışlardı. Bu ihtiyar, iki geliniyle sessiz sedasız yaşıyordu. İki oğlu da Alman savaşında ölmüştü. Mızmızın biri olduğu için tarlada çalışmıyor, kümes hayvanları ile evi bekleyip, gelinlerini işe koşuyordu. Orduda, General Skolbelef'in emrinde hizmet etmişti.

Afanisi, muhtar olmayı derhal kabul etti:

— Sizlere teşekkür ederim, dedi, bana şeref verdiniz, ama dikkat edin, herkesten itaat isterim!

Skobelefvari ikiye ayrılmış bembeyaz sakalı, alttan kemerle bağlı koyun postu paltosuyla, elinde ceviz bastonu köyde dolaşıyor, kusur bulmak için her tarafı araştırıyordu.

Aleksey onunla her karşılaştığında bonesini çıkarıp saygıyla selamlıyordu. Afanisi dede gözlerinin üzerine inmiş korkunç kaşlarıyla:

— Söyle bakalım, ne derdin var? diye soruyordu.

— Hiçbir derdim yok, teşekkür ederim, Afanisi Afanaseyeviç. Hâlâ aynı yerdeyim: Ağlayıp sızlanıp duruyorum...

— Mujiklerle anlaşamadın mı hâlâ?

— Bütün umudum sizde, Afanasi Afanasiyeviç... Bir gün bize gelseydiniz...

— Bu senin için büyük bir şeref olmaz mı?

Ama sonunda Aleksey, Afanasi Afanasiyeviç'i evine getirmeyi başardı: Matriyona'yı, çok yağlı bir kaz satın alması için gelinlerin yanına gönderdi, ertesi gün Ekaterina Dimitrievna'nın doğum günü olduğunu, evleri çok dar olduğu için kimseleri davet edemediklerini, ama gelen olursa başlarının üzerinde yeri olacağını söyletti.

Afanasi dede meraklı bir adamdı. Kış gecelerinin karanlığı köyün üzerine çöker çökmez Aleksey'lere damlardı. Ev sıcacıktı. Kapıdan, zengin bir şekilde hazırlanmış sofraya kadar küçük bir halı döşenmişti. O zamanlar evler ya çam çıralarla ya da konserve kutularının içine konan yağlı fitillerle aydınlatılıyordu. Oysa ki Aleksey'lerde masanın üzerine bir gaz lambası konmuştu.

Afanasi dede, bir otorite temsilcisinin ciddiyetiyle eve girdi. Bonesini çıkarırken, dudakları büyük, canlılığını yitirmemiş siyah göz-

lü Matriyona ile köyde hakkında bir yığın dedikodu yapılan ve doğum günü kutlanan öteki güzeli gördü. Matriyona ile Katya şehirliler gibi giyinmişlerdi. Birinde kırmızı, ötekinde siyah bir elbise vardı. Afanasi dede atkısını çekti, paltosunu çıkardı ve ikiye ayrık sakalını çabucak taradı.

Hoşlandığı belliydi:

— Saygıyla selamlarım, sevimli insanlar, dedi.

Dördü masaya oturdular. Aleksey, II. Nikola devrinden kalma bir votka şişesini sıranın altından çıkardı. Tatlı bir sohbete daldılar.

— Afanasi Afanasiyeviç, işte doğum gününü kutladığımız dostumuz. Sizi tanıştırayım. Nişanlımdır. Dostluk göstermenizi rica ederim.

— Ya!.. Güzel, çok güzel, kadınlar hoş tutulmaktan hoşlanırlar. Peki kimdir?

Aleksey:

— Bir subayın dul karısı, dedi. Merhum kocasının yanında emir eriydim...

— Ya!..

Afanasi dede şaşırdıkça şaşırıyordu: Köyün yaşlı kadınlarına anlatacak çok şey vardı... O da övünmek istiyordu.

— Plevne'de Senjorj nişanını aldığım zaman general Skobelef beni yanına emir eri olarak aldı. Bomba, mermi yağmurunun altında beni oradan oraya gönderiyordu... Bana: "Tabanları yağla, Afanasi!" demesi yetiyordu... Beni ne kadar severdi bir bilseniz!.. Demek nişanlınız soylu bir kişi. Köyde çalışmak zor gelecek ona...

— Köy işleri ona göre değil, Afanasi Afanasiyeviç. Allaha şükürler olsun ki ırgat tutacak kadar paramız var...

— O zaman iş değişir... Öyleyse nişanlının sıhhatine içelim... Tatlı hayatınız için acı votkayı içelim.

Dede bardağını boşaltınca dilini şapırdattı, elinin tersiyle sararan bıyığını kabarttı.

— Benim gelinler seksen kiloluk çuvalları kaldırırlar. İlk zamanlar, kocaları savaşa gidince, budalalara erkek işlerini yapmak düştü: "Ay, ay, ay, belim kırıldı, diye inliyorlardı. Ay, ay, ay, zavallı kollarım, ay, ay, ay, zavallı bacaklarım!" Gül gülebildiğin kadar!

Dede budalaca güldü.

— Ama ben kadınları yola getirmesini bilirim... General Skobelef bana isim bile takmıştı. Afanasi, kadınlar kralı...

Matriyona gülümsemeye çalışarak kalktı birden yerinden, perdenin arkasındaki fırından kızarmış kazı çıkarmaya gitti. Katya gözlerini kaldırmadan, sessizce, utangaç bir tavırla oturuyordu.

Aleksey kadehleri doldurarak, içinden gelen bir ifadeyle:

— Bizi üzüp sıkan bu değil, Afanasi Afanasiyeviç, dedi. Yarın düğünümü yapabilirim. Ama genç karımı böylesi bir harabede oturtabilir miyim? İkisi de daracık bir yatakta yatıyorlar; bense yerde, toprak üzerinde yatıyorum... Bizi asıl sıkan köylülerin bize yabancı muamelesi etmesi... Neden dik kafalılıkta ayak diretiyorlar? Şu konağın kanadı bir kenarda durup duruyor, kimsenin de işine yaradığı yok. Yanmamışsa tesadüfen yanmamış. Kimin ihtiyacı var ona? Yoksa beyin dönüp kendilerine teşekkür etmesini mi bekliyorlar?

Afanasi dede kazın buduna sarılarak:

— Gerçekten, dedi, bu doğru...

— Şeytan gelir de mal sahibi gelmez buraya. Peki, kabul ediyorum... Bu evi köyün müşterek mallarına katmak üzere satın alıyorum. Hepsine kefil oluyorum...

Matriyona Aleksey'e bir göz attı. Aleksey masaya yumruğunu vurdu:

— Evi satın alıyorum! Sabırsız bir adamım ben... Ha, sahi, bir dakika... Karşılaşmamızı kutlamak için, Matriyona, yastığının altında beze sarıp sakladığım şeyi getir.

Matriyona'nın kaşları çatılmıştı, başını salladı.

— Hadi, hadi, cimrilik etme. Her şeyden çok cimrilik etmek gerekirse, hayatımız üzerinde cimrilik edelim.

Matriyona çıkını getirdi. Aleksey bezi açtı, içinden çelik köstekli, çıngırağı okside edilmiş, gümüş bir saat çıkardı, salladı, kulağına götürdü.

Kelepir geçirdim bu saati elime. Sanki bu iş için aldığımı biliyormuşum gibi. Size sağlık dileklerimle bu saati veriyorum. Kabul edin, Afanasi Afanasiyeviç.

Afanasi dede ciddi bir ifadeyle:

— Bana bak, verdiğin saat enfiye kutusu olmasın sakın? diye sordu. Ama Aleksey saati avucunun içine bırakınca eli titredi hafiften.

— Afanasi Afanasiyeviç, haksızlık etmeyin, size bu saati gönülden sunuyoruz... Bu saatin değersizlerinden bende yirmi tane vardı. Matriyona içkiyle trampa etti onları. Size hediye ettiğimiz saatin iyi *tara-*

fı çıngırağının oluşu. Şafak sökerken horoz seslerini bekleyeceğinize zembereğin üzerine basın, saat çalsın. Geçirin çizmelerinizi ayağınıza, gidin tavlaya, hayvanlar ne yapıyor diye bakmaya...

Afanasi dede, tek tük dişi kalmış ağzını açarak:

— Oh, ne iyi oldu, dedi, gidip kocakarıları uyandırayım!.. Şimdi onlar saati geçiremezler, şişkolar!..

* * *

Dede atkısını, damar damar kabarmış zayıf boynuna doladı, koyun postu paltosunu giydi, ayakları dolanarak çıktı. Matriyona lambanın fitilini kıstı. Katya'nın yardımıyla bulaşıkları perdenin arkasına taşıdı. Aleksey masaya oturmuştu.

Boğuk bir sesle:

— Votka mı sert geldi, yoksa çoktandır içmediğimden midir, nedir, diye söylendi. Matriyona, git bak bakalım hayvanlar ne yapıyor...

Matriyona karşılık vermedi, duymazlıktan geldi. Bir süre sonra Katya'ya bir göz attı ve anlayışlı bir ifadeyle gülümsedi.

Sonunda Aleksey:

— Hiçbir şey anlamıyorum, dedi, kafam karışıyor. Ya bizi hor görüyorsunuz, ya da çok saf bir insansınız...

Katya'nın yanakları kızarmıştı... Matriyona ateşli bakışlarla, Katya'ya karşılık vermesini emretti.

— Ağlayın hiç olmazsa... Vallahi, hayatımda ilk defa görüyorum böylesini. Ondan bahsediyorum, takdim ediyorum, kımıldamıyor bile... Gözleri yerde, kımıldamıyor oturduğu yerden... Ne düşünür belli değil... Su perisi, şerefsizim.

Durdu, sonra:

— Matriyona! diye seslendi. O, çocukların onu elleriyle göstererek: Aleksey onu arabasına bindirip getirdi, Makno ile iskambil oynayarak kazandı, dediklerini bilmiyor...

Sonra hırsla:

Onca hava hoş!.. Anladık, ama bence hava hoş değil! diye bağırdı. Şimdi herkes nişanlım olduğunu öğrenecek!

Katya sarardı; elinde bir tabak ve bir paçavrayla perdenin arkasına geçiyordu ki Matriyona sert bir hareketle omuzlarından tuttu.

— Şimdi artık hayatın neresinden başlanması gerektiğini biliyoruz... İlk defa 1914 yılında adam öldürdüm.

Aleksey hafiften güldü ve devam etti:

— Yere yüzü koyun yatmıştım. Bir Almanın burnu havada, bana doğru süründüğünü gördüm. Tetiğe dokundum, dan! Alman yere yuvarlandı. Ruhunun havalandığını görmek için bekledim... Ondan sonra bir yığın adam öldürdüm! Bir tekinin bile ruhunun havalandığını görmedim... Ama artık yeter!.. Verilen derse teşekkürler... Kömürlerin üzerine ev kuracağız; birinci ev ahşaptan, ikincisi taştan, üçüncüsü de yaldızlı çatılı... Haksızlık ediyorsunuz, Ekaterina Dimitrievna, bana karşı böyle davranmakla haksızlık ediyorsunuz. Sizi zorla tutmuyorum. Hoşunuza mı gitmiyorum? Tiksinti mi veriyorum size? Biz de kalktık, nişanlım dedik. Anladığıma göre evlenmek için söz kesmem hiç de hayırlı sonuç vaat etmiyor...

Matriyona dudaklarını Katya'nın yanaklarına dokundurup, kulağına:

— Sarhoş oldu sersem, diye fısıldadı, kulak asma sözlerine...

Katya bulaşık bezini çamaşır ipine astı ve perdeyi aralayarak odaya girdi. Aleksey masanın önüne, kenara oturup, ayak ayak üstüne atmış, iri elini de sarkıtmıştı. Çukur gözleriyle Katya'ya baktı. Katya bir tabure çekip Aleksey'in karşısına oturdu. Aleksey Katya'ya dikkatle bakıyordu. Bakışları sarhoş bir adamın bakışlarını andırıyordu.

Katya gözlerini indirdi.

— Aleksey İvanoviç, daha çok önce birbirimize durumumuzu açıklamamız gerekirdi... Sizi mert bir insan olarak görüyor ve güveniyorum. Bütün sefer boyunca bana karşı gayet iyi davrandınız. Size bağlandım... Bugün söylediklerinizi beni şaşırtmadı, çoktandır bekliyordum bu sözleri... Ama buraya geldikten sonra, Aleksey İvanoviç, bazı şeyler oldu... Bambaşka bir adam oldunuz buraya geldikten sonra...

Aleksey sesini düzeltmek için boğazını temizledi, sonra:

— Başka bir adam mı oldum? diye sordu. Nasıl şey o? Otuz yıl değişmedim de şimdi mi değiştim?

— Aleksey İvanoviç, benim hayatım deliksiz, rüyasız, sürekli bir uyku gibiydi... İşte böyle... Faydası olmayan evcil bir hayvandım... Ah, çok yazık, beni sevdiğinizi söylüyorsunuz. Peki sonra ne olacak? Biraz tasa, biraz umutsuzluk kaldı içimde... Savaş bizi çevirince uyandım: Ölüm, yakıp yıkma, acılar, mülteciler, açlık... Faydasız evcil hayvanlar için yapacak tek şey kalıyordu: Sızlanıp yakınmak ve ölmek... Benim de başıma bu gelecekti... Ama Vadim Petroviç kurtardı

beni... Bana söylediğine ve benim de inandığıma göre tek yaşama nedenimiz aşkımızdı... Oysa o sadece intikam almak, mahvetmek istiyordu. Ama gene de iyi insandı. Anlayamıyorum...

Başını kaldırdı, asma teneke kandilin alçak alevine baktı:

— Vadim öldü... ondan sonra siz buldunuz beni.

Aleksey gözlerini Katya'dan ayırmadan:

— Buldum mu! diye sırıttı. Kedi değilsiniz ki bulunasınız...

— Öyleydim, Aleksey İvanoviç... Ama artık öyle olmak istemiyorum... Ne iyi, ne kötü, ne de Rus, ne de yabancıyım... Mitolojideki su perisiydim...

Dudaklarının kenarındaki çizgiler kötü kötü kalktı. Aleksey suratını astı. Katya devam etti:

— İyice anladım ki, ben basit bir Rus kadınından, en bayağısından başka bir şey olmadığımı anladım... Artık değişemem de... Sizinle birlikte çok zahmetli, çok korkunç günler yaşadım... Hiç şikayet etmeden hepsine katlandım... Bir geceyi hatırlıyorum... Hayvanları arabalarından çözüyorlar, süvariler de dönüyordu... Kaynayan bir tencerenin çevresine gürültü patırtı eden, coşkun adamlar toplanmıştı...

— Unutmamış! Matriyona, dinlesene...

— Tencerenin çevresinde daima çok adam olur... Her biri muharebede yaptığı yararlıkları, bir kelleyi nasıl uçurduğunu, çarpışmaya nasıl yeniden başladığını, göğüs göğüse nasıl dövüştüğünü anlatıyordu... Olayların çoğunu uydurdukları belliydi... Ama gene de orada büyük, güçlü bir şeyler vardı.

— Matriyona, neyi hatırladığını biliyor musun? Verkniye Kutora önlerinde Almanlarla yaptığımız muharebeyi... Güçlü bir işti o!..

— Arabadan nasıl atladığınızı hatırlıyorum. Size yaklaşmaya korkmuştum...

Katya bir an sustu, iri iri açılmış gözlerinin bakışları uzaklara daldı.

— Ama bütün bunlar geçti artık... Buraya gelinceye kadar, yol boyunca kendi kendime: Önümde geniş bir hayat açıldı, diyordum... Üzerinde domuzların, tavukların, sebze bahçesinin bulunduğu toprak parçası ile ötesinde kazık duvarları, sonra bulutlu, can sıkıcı günler değildi hayal ettiğim...

Katya'nın alnı kırıştı, zavallı beyni, stepteyken hayal ettiği elle tutulur, iri nesneyi ifade etmek için gayret sarfediyordu, ama boşuna.

— Buraya gelince, bir bayramdan döndüğümüzü sanıyordum... Bugün kendinizi nişanlım gibi tanıttınız, bunu bile isteye yaptınız. Böylece her şey sona erdi. Ya sonra? Beni bekleyen nedir? Birbirini kovalayan hamilelikler mi? Bir ev yapacaksınız; kısa zamanda geçimi yerinde, daha sonra da zengin bir adam olacaksınız... Bütün bunları gördüm ben, hepsi geride kaldı bunların benim için... Bu hayatı Petersburg'da, Moskova'da, Paris'te yaşadım. Ve şimdi ise aynı şey yeniden Vladimireskoye köyünde başlayacak.

Dizlerinin üzerine salıverdiği ellerinde, ortadan bir çizgiyle düzgünce ayrılmış mis gibi kokan sarışın saçlı eğik başında kederli bir hal vardı. Aleksey göz kapaklarını kuvvetle açıp kapadı... Evcil kuş uçuyordu, yakalamasını bilememişti...

Alçak sesle:

— Siz çok safsınız Ekaterina Dimitrievna, dedi. Bütün düşünceleriniz karmakarışık... Demek siz de kardeşim Semiyon gibisiniz: Kana mı bulanmak istiyorsunuz? Bu mu istediğiniz?.. Bu konuda söylediklerniz beni çok şaşırttı... Ama olamaz, öyle de olsa sizi bırakmayacağım...

XIII

İvan İliç'le Daşa alaylarına katılmışlar ve köyde küçük bir eve yerleşmişlerdi.

Telegin'in telefonlu, sandıklı, kılıfı içinde sancaklı çalışma odası alt katın dibindeydi. Ama burası Daşa'nın krallığıydı: Yemek pişirilmeyen, fakat Daşa'nın, Kazak kadınlarının öğrettiği biçimde banyo yaptığı sıcak bir fırını vardı. Daşa fırına kayarak giriyor, döşenmiş sazların üzerinde yıkanıyordu. Oldukça sert yastıklı bir yatak ve oldukça ince bir yorgan. İvan İliç kaputunu örtünüyordu. Tertemiz keten örtülü bir yemek masası. Duvara asılı küçük bir ayna. Eşiğin anında bir çalı süpürgesi, kireçle badanalanmış fırının ağzının önünde, eskiden ocağa konduğu yerde porselenden yapılmış küçük kediyle köpek.

İki yıl önce birbirlerine çılgınca aşık olan Daşa ile İvan İliç aynı şekilde Petersburg'a yerleşmeye gelmişlerdi. Daşa, pencereleri Kamenostrovski bulvarına bakan ve az önceki sağanağın camlarını ıslattığı ve içinde genç evlilerin geçirdikleri ilk geceyi hiç unutmamıştı. Kalbi bir genç kız kalbi gibi sakin ve berraktı. İvan İliç akşam güneşinin aydınlattığı pencerenin önüne oturmuştu. Daşa, İvan İliç'in acı dere-

cesine varan heyecan içinde bulunduğunu görüyordu. Kocasına sonsuz bir haz vereceğini bilerek ilk adımı atan o oldu: "Gel İvan!" dedi. Yerde, kavanozda bir kucak kokulu mimozanın bulunduğu yatak odalarına girmişlerdi. Daşa dolabın kapısını açmış, arkasına saklanarak soyunmuştu. Çıplak ayaklarıyla koşarak odayı geçmiş, yorganın altına kayarak: "İvan, seviyor musun beni?" diye sormuştu.

Daşa gereğinden fazla aklını kurcalamış olmasına rağmen aşk oyunlarında bilgisizdi. O gece İvan'la aralarında geçenler Daşa'yı hayal kırıklığına uğratmıştı. Bir yığın şiirin, romanların, müziğin söylediği ve Daşa'nın beklediği şey değildi bu. Bu güç, bu büyü gözyaşlarını ve kendinden geçişini tahrik ederken, Katya'nın bomboş evinde tek başına kaldığında, siyah Stenway'ın önünde oturmuşken birden piyano çalınayı bırakıyor, parmaklarını birbirine kenetleyerek ayağa kalkıyordu. Şayet o anlarda vücudu cam gibi saydam ve soğuk olmasaydı, içinde kabaran duygular ve ihtiraslar onu mutlaka boğardı.

Daşa çabucak hamile kalmıştı. İvan İliç'i çok seviyordu, ama gene de kendinden uzaklaştırmaya başladı. Sonra korkunç aylar başlamıştı: Açlık ve Petersburg'un sonbahar karanlıkları, Kuğular Kanalı yakınında başına gelen ve zamanından önce doğum yapmasına sebep olan kaza, çocuğunun ölümü ve bir tek arzu: Yaşamak. Sonra ayrılık.

Şimdi her şey yeniden başlıyordu. Duyguları, eskisinden, içi bilinmeyen hediyelerle dolu rengârenk sihirli kutuya benzeyen, bilmece gibi belirsiz tutkularından daha derin, daha karmakarışıktı.

Ayrıldıklarından sonra ikisi de çok yaşamış, çok görmüş, henüz kendi tecrübelerine girişmeye vakit bulamamışlardı. Şimdi aşkları, bilhassa Daşa'da, Sonbahar yağmurları geçip de, erken gelen kışın, ikiye ayrılmış bir karpuzun üzerindeki şebnemler gibi incecik yağan karın soğuk sessizliğindeki bir günün havası gibi elle tutulur ve tamdı. İvan İliç her şeyi biliyor, her şeyi anlıyor, her sorunun karşılığını buluyor, her türlü kuşkuyu dağıtmasını biliyordu. Ve rengârenk sihirli kutu yeniden Daşa'nın önünde belirmişti; ama artık kutunun içindekiler, kendi kendine yetinen bulmacalar olmaktan çıkmıştı. Hediye doluydu kutu: Azap dolu bir hayatın zahmetleriyle sevinçleri...

Daşa için İvan İliç'de anlaşılmayan bir nokta vardı. Hatta bu Daşa'yı üzüyordu da: Çok sakıncalı oluşu. Her akşam yatacakları zaman İvan İliç tasalanıyor, Daşa'nın yüzüne bakmaz oluyordu. Sıra-

nın üzerine oturup oflaya puflaya çizmelerini çıkarıyordu. Çizmelerini çıkarınca bazen Daşa'ya:

— Uyu sen Daşa, uyu sen şekerim, diyordu.

Sonra o haliyle, çizmesiz ayaklarıyla soğuk holü geçip bürosuna giriyordu. Sonra ayaklarının ucuna basarak yatak odasına dönüyor, karyolayı gıcırdatmamak için büyük gayret göstererek yatağın hemen kenarına yatıyor, kaputunu başının üstüne çekerek uyuyordu.

Gündüzleri neşeli, kabına sığamayan, güler yüzlü oluyordu. Evine daima koşarak girip çıkıyor, Daşa'nın yanaklarından, tatlı, misk gibi kokan sarı saçlarından öpüyordu.

— Bir kez daha günaydın, bayan komutan... Ee, söyle bakalım, işlerini yoluna koydun mu?

Belki günde otuz defa aynı şeyi soruyordu. Siyasi Komiser İvan Gora, Daşa'ya kendi imkânlarıyla bir alay tiyatrosu kurmasını teklif etmişti.

Bu tekliften ürken Daşa kabul etmek istememiş:

— Aman Allahım, ne anlarım ben tiyatrodan, demişti.

İvan Gora Daşa'nın avucunun içine vurup:

— Başaracaksınız küçüğüm, demişti. Yanlış yapa yapa doğrusunu öğrenir insan. Nelerini gördük biz... Bu tek düze, sıkıcı hayattan çekip çıkarmak gerekir bizi... İnsanın ruhunu saran, devrimci bir piyes koyun sahneye, muhariplerin gözleri şimşek şimşek çaksın...

Komiser, tiyatroyu kurması için Daşa'yı durmadan sıkıştırıyordu. Çaritsin levazımının noksan malzemesiyle yeniden gereçlendirilen ve her noksanı tamamlanan Kaçalinski alayı yakında cepheye hareket edecekti. Yorucu askeri eğitim ve günde iki saat politika derelerine rağmen muharipler, köylerde kaldıkları için semirmişler; işsiz güçsüz kalmanın etkisiyle serseriliğe başlamışlardı. Hemen bir miting yapmaya karar verildi.

Sergey Sergeyeviç Sapojkof söz aldı. Uzun yıllar sessiz kaldıktan sonra nihayet, içini kemirip boğan düşünceler yığınını dünyaya yaymak için ağzını açmak fırsatını bulmuştu. Devrimci tiyatronun yeniden örgütlenmesinden, sahne ile seyirci arasındaki her türlü engelin kaldırılmasından; elli bin seyirci alan muazzam sirklerde bütün alayın rol alacağı, topların atılıp, balonların uçurulacağı, gerçek şelâlelerin dökületeceği, oyun kahramanlarının teker teker birer kahraman olacağı yerde bir kitle halinde oyuna karışacakları istikbalin tiyatrosundan söz etti.

Sapojkof ambarın kirişlerine doğru uçmak istercesine kollarını havaya kaldırıyordu. Sapojkof'un ağzından çabuk çabuk inciler gibi dökülen sözlerini şaşkın şaşkın dinleyen ve bu sözlerin büyük bir kısmını anlamayan kızıl askerlere:

— Geleceğin tiyatro yazarları; neredesiniz? diye soruyordu. Yeni Şekspirler neredesiniz? Yaratmanın, sanatın şöleninde bizimle birlikte bulunmak için mermer kaidelerinden inmiş Sofoklesler neredesiniz? İnsanoğlu, bugün olduğu gibi bütün çıplaklığıyla önünüze çıkmış mı hiç? Tarih bu derece göz kamaştırıcı fikir şelâlelerini ortaya atmış mı?

Kolayca anlaşılacağı gibi bu konuşma Daşa'yı daha da yıldırmıştı. Ama geriye dönmesine de imkân yoktu.

Kitap, kumaş ve boya bulmak için Sapojkof'la birlikte Çaritsin'e gitti. Araştırmaları verimsiz olmadı. Sergey Sergeyeviç Daşa'ya çok faydalı öğütlerde bulundu, hatta çılgınca öğütlerde bulunmaktan kendini alamadı. Zaman kaybetmeden aktörleri seçmeye ve hemen Şiller'in Haydutlar piyesinin provalarına başlamaya karar verildi.

Telegin, yeni piyesin oynanmasından çok Daşa'ya bir uğraş çıkmış olmasından memnundu. Daşa bu işe ilgi duymaya başlamış, sağa sola koşmaya, kızıl askerlerle konuşmaya, kızmaya, hatta gücenip ağlamaya başlamıştı. Artık kendi heyecanları üzerinde düşünmeye vakit bulamayacaktı. (İvan İliç buna yüreğinin bütün temizliğiyle inanıyordu.)

Alaya verilen bir emirle Agripin, Anisya, Latugin (kendisinin unutulmaması için komisere başvurmuştu), Kuzma Kuzmiç, Baykof ve daha bir yığın şarkı söyleyen, akordeon ve balalayka çalan kızıl er tiyatro koluna alınmışlardı.

Akşamları, ambarda, mum ışığının aydınlığında Daşa piyesi okudu. Ambar iyi aydınlatılmadığı için aktörlerin yüzleri nefes buğularının arasında zorlukla seçiliyordu. Rüzgâr çıkmış, kapının aralığından karları içeri dolduruyordu. Daşa net ve berrak sesiyle, Besanof'un okuma tarzını taklit etmeye çalışarak piyesi okuyordu: Bir elini siyah redingotunun arkasına sokup, hayattan ilişiğini kesmiş bir ses, edebiyatçı hanımların çevresindeki koltuklara oturup oburcasına yuttukları buz parçalarına benzeyen sözlerle okuyordu...

Daşa piyesi yarısına kadar okuduğu zaman piyesin hoşa gitmediğini anladı; oysa birçok bölümlerini atlamıştı. Okuma süratini artırdı. Bitirdiği zaman sıkıcı bir sessizlik vardı dinleyiciler arasında.

Daşa:

— İşte bu, dedi, Şiller'in Haydutlar'ını oynayacağız...

Adamlar sigaralarını yaktılar. Latugin alçak sesle:

— Basit bir şey değil bu meret, dedi.

Bunun üzerine Kuzma Kuzmiç cebinden başka bir mum çıkardı, yaktı ve Daşa'nın yanına oturdu.

— Arkadaşlar, dedi, Daria Dimitrievna bize eseri tanıttı. Şimdi eseri ben okuyacağım size.

Eseri Daşa'nın elinden aldı, yüz hareketleri ve sesine bir titreklik vererek, kâh yaşlı kont dö Moor'un baba şefkatini anlatan bölümü yüksek sesle okumaya başladı; kâh sesini titretiyor, burnu yassılaşıp, gözleri şaşı oluyordu: "Koparılmaz zincirlerle de bağlı olsa, bir erkek evlâdı babasının kalbinden koparıp alamazsam, papaz olmaya katlanırdım... Ey vicdan! Şahane tarla korkuluğu! Yüzmesini bilen yüzsün; beceriksiz olanlarsa boğulsun!.."

Dinleyiciler kendi gözleriyle aşağılık Franz Moor'u görüyorlardı. Birden Kuzma Kuzmiç'in sesi daha da kuvvetlendi; çıplak başının çevresindeki saçları kabardı, dudakları korkunç bir ifadeyle uzadı, asil bir öfke gözlerinde ışıldadı: "Ey sizler, insanlar! Size sesleniyorum! Yalancı ve kalleş hayvan soyları! Dudaklarınızda gülümseme var, ama elinizde de kalbi paramparça edecek bir bıçak... Lanet olsun! Erkek sabrım tükendi. Uysal kuzu yırtıcı bir kaplan oldu..."

Anisya Nazarova sessiz sessiz içini çekiyordu. Latugin, Kuzma Kuzmiç'in satırları tırnağı ile takip ettiği sihirli kitabı aydınlatan muma doğru eğiliyordu. Sanki Karl Moor hangara gelmiş, heyecanlı dinleyicileri anlayan, bu başkaldıran insan gürleyip duruyordu ve kendisine yapılan haksızlıktan bahsederken ne güzel sözler buluyordu. Bu doğruca insanın yüreğine işleyen, gerçek bir piyesti!

Mum tamamen yanıp da Kuzma Kuzmiç, ölüme giden ve zavallı gündelikçinin hatırasını hatırlayan Karl'ın son sözlerini okuyup bitirince, Anisya ile Agripin paltolarının yeniyle gözlerini sildiler.

Latugin:

— Gerçeğin ta kendisi, dedi.

Herkes Karl'ın, öfkesiyle sevgilisi Ameli'yi öldürmekle haksızlık ettiğini söylüyordu. Öldüreceği yerde çetesine alıp, onu yetiştirse daha iyi olurdu. Bu noktada Şiller'in kusurunu düzeltmek gerekiyordu. Çünkü böyle bir değişiklik yapılmadığı takdirde, bu ayrıntı nedeniy-

le bu derece güzel piyes kızıl askerlerin hoşuna gitmeyecekti. Hatta can sıkıcı sonuçlar bile doğurabilirdi. Hemen orada Ameli'nin öldürülmemesine karar verildi; Karl: "Dön evine bedbaht!" diyecek ve Ameli de acı göz yaşları dökerek sahneyi terk edecekti.

Ameli rolü Anisya'ya verildi. Karl rolünü Latugin üzerine aldı. Alçak Franz rolü önce Baykof'a verilmek istendi; sonra rolünü ciddiye almayıp seyircileri güldürmesinden korkuldu. Kızıl askerler Baykof'un sakalını görür görmez makaraları koyvereceklerdi. Franz rolünü Kuzma Kuzmiç'in oynaması kararlaştırıldı. Daha bir genç görünmesi için sakallarını traş etmesi zorunluydu. İhtiyar kont Maksimilyen von Moor rolü, kalın ve gür sesli kızıl asker Vanin'e verildi. Öteki roller de Agripin ile genç muhariplere dağıtıldı.

Toplantıda bulunanlardan biri üstüpü ile gaz getirdi. (Gaza bastırılmış fitille ambarı aydınlatan isli bir meşale yapıldı.)

Hemen provalara başlandı.

Daşa şafak sökerken eve döndü; uzun bir süre de yaptıklarını İvan İliç'e anlattı. Sırtında kaputu, çıplak ayaklarıya yatağın üzerine oturan Telegin gözlerinden yaşlar gelinceye kadar güldü...

Demek Latugin, Karl Moor rolünü oynayacak? Kahkahayı basıyor, kasıklarını tuta tuta gülüyordu.

— Yeter, dayanamayacağım artık... Bu kepaze herifin neden Karl Moor rolünü oynamak istediğini biliyor musun? Anisya'ya kur yapıyor da ondan... Şarigin de onu, karnını deşmekle tehdit etti... Franz rolünü Kuzma Kuzmiç oynayacak demek? O rolü oynayacak kabiliyettedir... Ama hangi elbiseleri giyecekler? Asker elbiseleriyle palyaçoluk yapacak değiller ya? İaşe astsubayını göndereyim de elbise araısn. Civardaki köylerden birinde Petrograd'lı bir avukat, arabası arıza yaptığı için valizleriyle kalmış herhalde... Böylelikle belki de birkaç redingot ve elbisemiz olur...

Daşa:

— O kadar çok gülüyorsun ki, dedi, anlatacak arzum kalmadı. Bırak beni...

Daşa yatağa girdi, yüzü duvara, sırtı kocasına dönük yattı. Soba söndüğü için oda soğumuştu. İvan İliç karısını iyice örtüp, kaputunu da ayaklarının üzerine koyunca, Daşa uyumaya çalışırken:

— Her şey yolunda gidecek, diye mırıldandı.

Artık alayda tiyatrodan başka bir şey düşünülmüyordu. Sapojkof,

"Sturm und Drang" devrinin Alman tiyatrosu üzerine bir konferans verdi; Şiller, Göte ile Kimger'in coşkun dehalarını, Büyük Fransız Devrimine yakın parıltıları ile uyanmış kartal yavrularına benzetti. Sapojkof öylesine bir soru yağmuruna tutuldu ki sonunda XVIII. yüzyıl sonlarının tarihi hakkında bir seri konferans vereceğini vaat etti. Bütün gecelerini bir kandilin ışığında yazıp çizerek, hafızasını zorlayarak geçiriyordu. Kitap ve not defterleri yerine kötü tütününün dumanından yararlanmak zorundaydı. Konferansları sırasında yağmur gibi soru ile karşılaşıyordu. Kızıl askerler her şeyi öğrenmek istiyorlardı. Sapojkof herhangi bir olaya en ufak bir imada bulunduğu zaman hemen ayrıntılara girmesini istiyorlardı. Örneğin aralık ayı olaylarını hatırlatan bir sözü ihtiyatsızlıkla ağzından kaçacak olsa, dinleyiciler hemen daha çok bilgi vermesini istiyorlardı.

Yorgunluğa aldırış etmeden saatlerce dinliyorlardı. Kimileri uyukluyor, ama sonra silkinerek dinlemeye devam ediyorlardı. Uzun zamandır unutulmuş olan o devirden, kendileri gibi insanların, mızrakların ucuna kırmızı bonelerini takarak tek başlarına bütün dünyaya kafa tuttukları bu yabancı diyardan söz edilişi hoşlarına gidiyordu. Karnı aç, ayağı çıplak insanlar, başarı kazanmak için yeni bir askeri taktik bulmuşlardı. Ama başarıya ulaştıktan sona, zamanında boynunu vurmadıkları kimseler tarafından elleri ayakları bağlanıvermişti.

Sapojkof'un uzun süre konuşmaktan sesi kısılmıştı.

— Ey Maksimilyen Roberspiyer! diye bağırıyordu. Ey Maksimilyen Robespiyer! Zafere ulaşabilir, devrimi kurtarabilirdim! Paris belediye binasından siyah bayrağı söküp aldığın gün, senin uğursuz günün oldu.

Avluda horozlar ötmeye başlamıştı bile. İvan Gora gelip, kalın sesiyle homurdandı:

— Arkadaşlar, üç saat sonra kalk borusu çalacak.

* * *

Daşa aktörlere sufle etmeyi bırakarak:

— Durun! dedi. Vanin yoldaş, burada bir ölüyü temsil ediyorsunuz. Zoraki öksürmemelisiniz. Bu iğrenç tabiilik nereden geliyor? Daha bir canlı oynayın, daha bir işten oynayın... Yeniden başlıyoruz.

Çaritsin'den getirilen kitaplar arasında, içinde Kugel'in bir makalesi bulunan tiyatro dergisi de vardı. Tiyatro sanatına yöneltilmiş sö-

vüp saymalarla dolu bir makale. Yazar, büyün Rus trajedi oyuncularının işlenmemiş dehalarıyla, kalplere ve hayal gücüne hitap eden devirlerinin hatırasını anlatıyordu. O zamanlar tiyatro zındıkların tapınağıydı ve perdesi de Tanit'in* esrarlı peçesini hatırlatıyordu. Çok yazık ki trajedinin dev kuşağı yok olmuştu. Bunların sonuncusu olan Mamon Dalski de kabiliyetini iskambil oyunu ile trampa etmişi.

Büyük zihin karıştırıcıların yerine, şerefli seyirciyi, bir insan ruhu –bütün salonun önünde çarmıha gerilmiş– yerine bir ruh hali, hareket eden perdeler, gerçek pervazlarıyla kapılar ve sinek vızıltıları teklif eden büyük âlim adam, bir sahneye koyucu olmuştu... "Hayır, diyordu yazar, ihtiraslarla yoğrulmuş kıllı bir canavardır sağlam tiyatro!"

* * *

Daşa bu makaleden gene de, provaları yürütmek için kendine yardımcı olacak pratik bilgileri bulabilmişti.

Bir kenara oturmuş olan Latugin ile Anisya sahneye çıkmak için sıralarının gelmesini bekliyorlardı. Son birkaç gündür Anisya'nın yüz hatlarında bir yorgunluk belirmişti. Bunun da nedeni başka bir hayatın içine girmenin kolay olmamasıydı. İştahı kaçmış, en çok sevdiği yemeklerden tiksinir olmuştu. Düşünüyor, durmadan düşünüyordu: Ameli kişiliğine inanmak için ne yapmalı? Sonunda, geniş elbiseli bu genç kızın bir gravürünü görünce sorunun özünü anladı. (Ameli bu gravürde kederli haliyle düşünüyordu. Yanağını avcunun içine dayamıştı.)

Anisya uzun süre içini çeke çeke –köyden köye, göz yaşları gözlerini kör ederek, kuru bir parça ekmek dilenmek için sallana sallana gidişini hatırlatıyordu... Hayır, bu resim gerçeğe uygun değildi.

Şayet Ameli, ipekli kadifeler giymiş olsa da, Anisya'nın acısını tatsaydı, küçük danteller içindeki kollarını nasıl da ovuştururdu. Gözlerini nasıl kaldırırdı göğe!

İşte böyle böyle derken Karl Moor'un sevgilisi Ameli von Edelrayş, Anisya olup çıktı. Bir gece önce, prova sırasında, Anisya kızıl hintli yıldızıyla süslü başlığını çıkarıp dağınık saçlarına ellerini dokundurarak tabureye oturup bıçak gibi delen sesiyle tiradına başlayınca herkes susmuştu.

* *Tanit*: Astarte adıyla bilinen Finike tanrıçasının öteki adı.

— Bütün merhametlerin yüzü suyu hürmetine! Tanrının yüzü suyu hürmetine! Aşkı istemiyorum artık... İstediğim tek şey ölmek... Terk edildim, terk edildim! Bu kelimenin içinde gizlenen bütün dehşeti anlayabiliyor musunuz: "Terk edilmiş..."

Sabahleyin askeri eğitim sırasında takım komutanı Anisya'ya dalgınlığı nedeniyle fazladan ceza nöbeti verdi; siyasi komiserin müdahalesi gerekti. Sert bir azarda karar aldılar.

Şimdi de sesini çıkarmadan Latugin'in yanında oturuyordu. Mavi iri gözlerinde bir hayal uçuşuyordu; dudakları, Ameli rolünün sözlerini tekrarlayarak kâh gülümsüyor kâh titreşiyordu.

Latugin fısıldayarak:

— Bizim memlekette pırıl pırıl güzel gözlü bir kız vardı. Adı Şaşaydı, dedi. Ben o zamanlar on dördümde, kız da on yedisindeydi. Yürüyüşü mü öteki kızlara benzemezdi, nedir? Kızlar tarlalardan dönerken onu çok uzaktan tanırdım; boynunda küçük bir atkı, üzerinde kanarya sarısı bir gömlek, çapasını omuzuna atmış gelirdi. Sanki gelip de beni kucaklayacakmış gibi geçirirdim içimden... Bir ihtiyarla evlendirdiler. Ve benim zavallı Şaşa'm bir çiçek gibi soluverdi. Bizler çırpınıp dururken sen de şaşırıp duruyorsun! (Latugin konuştukça, Anisya'nın yanakları sanki okşanmışçasına kızarıyordu.) Sevgili Anisya'cığım, biz, görülmemiş, duyulmamış, hiç yaşanmamış bir hayat arıyoruz. Daima rüyalarda bile görülemeyen bir kadını düşünür dururuz...

— Yoktur böyle bir kadın.

— Nerden biliyorsun? Pasifik Okyanusunun ortasında, bir mercan adasında yaşar bu kadın.

Anisya, Latugin'in gözleri iri iri açılmış boğa yüzüne baktı ve içinde yeniden bir şeyler titreşti; yakıcı, ılık bir şefkat bütün vücudunu sardı. Ama artık bu uysal bir bitkinlik, bir kadın cansızlığı değildi. (O, olamaz. Bitti benim için artık bu. Geçmiş günlere şükürler olsun!) Artık kendisini daha neşeli buluyordu. Hafiften gülümsedi:

— Bu adaya gittin mi sen?

— Hayır, ama ne çıkar?.. Deniz üzerine yazılmış bir kitapta okudum.

— Hangi kitapta?

— Kılavuz kaptan rehberinde. O kitapta her türlü harikadan söz edilir.

— Kıtır atıyorsun, Latugin. Seni dinlemekle insan zamanını boşa harcar.

— Sen dinle gene, hem bırak da hikâyeler uydurayım. Ama bu anlatacağım gerçeğin ta kendisi: Senin hakkında kötü şeyler düşünmüştüm. Anisya; ama benimle konuşmasını bilen bir adam çıktı. Burnunu içime soktu, tıpkı kedi yavrularına yapıldığı gibi... Peki, öyle olsun... İnsan tabiatın efendisidir. Verdiğin derse teşekkür ederim.

Anisya bu defa hayretle Latugin'e baktı. Latugin öylesine yüksek sesle konuşmuştu ki Daşa kalemini vurup: "Arkadaşlar, provayı bozuyorsunuz," demek zorunda kaldı.

Latugin fısıltıyla devam etti konuşmasına:

— Bizim orda, Kerjenetz'de, sesi kalınlaşmasın diye çocukluğunda iğdiş edilmiş şarkıcılar yaşar. Kendilerini tutamadıkları için iğdiş edilmişlerdir. Bunlardan biri bana hikâyesini şöyle anlattı: "Gözlerimi kapıyor, ateş kelebeğini hayal ediyor, durmadan onu düşünüyordum, ama gözlerimi açınca hiçbir şey kalmıyor ve kederleniyordum..." Deli gibiydi, karısını öldüresiye döverdi... bunun üzerine üfürükçüye gitti. "Kurtar ruhumu" dedi. Öteki de ruhunu mum gibi söndürdü... "Git, rahat yaşa, iğdiş et..." Yok Anisya, kana da bulansak, güzellik kuşunu yakalayacağız sonunda, hayatın öteki ucuna gitmemiz gerekse de aramak için...

Daşa kalemini vuruyordu:

— Karl, Ameli, son tablo için sahneye. Dekorları değiştirin...

* * *

Ağaççileği rengindeki soğuk şafak, köyün dumanları ardında belirmeye başladığı zaman bir atlı alay karargâhının önünde attan indi; tüyleri kırağı tutmuş atı orada bırakarak kapıyı hızlı hızlı vurdu.

Kapıyı İvan İliç açtı. Kızıl er İvan İliç'e bir mektup verdi.

Aynı gün civar köydeki arabalar seferber edilerek alay cepheye hareket etti.

Don Ordusu, ağustos ayından bu yana üçüncü defa Çaritsin'i çember içine almaya çalışıyordu. Bu defa general Mamontof şehri yanlarından çevirmiş, kıskaç içinde tutuyordu. Elli verst kadar kuzeyde general Tatarkin üç süvari alayı ile birden hücuma geçmiş, cepheyi delmiş ve Dubovka hizasında Volga'ya ulaşmıştı.

Bir gün sonra general Pastovski'nin süvarileri, güneyde, çelik tümen birliklerinin örttüğü Sarepta önlerinde taarruza geçmişlerdi. Tümen komutanı Dimitri Şelest orada değildi. Kendi imkânlarıyla ikmal yapmasını ve keyfi hareketlerde bulunmasını meneden Askeri Konseyle sert bir şekilde atışmıştı; tutsak edileceğinden korktuğu için, şikayette bulunmak için alelacele Moskova'ya gitmişti. Çelik tümende bir kaynaşma vardı. Kimileri Batko Şelest'in ordu komutanı olarak döneceğini; kimileri de Batko'nun tutsak edildiğini ve "herkesin tek bir insan gibi" Batko'yu kurtarmak için Çaritsin üzerine yürümesinin gerektiğini öne sürüyordu. Ama gene de Batko'nun Astragan'a kaçtığını ve orada özgür bir birlik topladığı söylentilerine inanıyorlardı. Bin beş yüze yakın süvari cepheyi terk ederek Volga'yı geçmiş, ırmağın sol sahilini takip ederek Astragan'a gitmişlerdi. Çelik tümen sıkıntıya düştü. General Postovski, Çaritsin'i güneyden tehdit ederek Sarepta'yı ele geçirdi.

Cephenin yan tarafından yapılacak bu taarruzları önceden tahmin eden Onuncu Ordu Askeri Konseyi, bir hafta önce, iki süvari tugayından kurulu bir vurucu kuvveti bir araya toplamaya teşebbüs etti. Bu iki tugay bir araya gelecek zamanı bulamamışlardı. Birbirlerinden koptular. Don-Stavropol tugayı bütün şiddetiyle vurucu kuvvet görevini yapmak istedi. Budiyoni ise gece gündüz demeden onun yardımına koşmak için atlarını koşturuyordu.

Kaçalinski alayı, vurucu kuvvet toplanma bölgesine gönderildi. Bütün gün ve sonra kısa bir molanın ardından bütün gece, alay, alev alev yangınların soğuk havada çöken sisi aydınlattığı yöne doğru yürüdü. Yangının alevleri şafağın aydınlığını örtüyordu. Daha sağ taraftan doğmuş olan güneş, kısa bir süre üst üste yığılmış bulutlar arasından bakır renginde göründü.

Telegin, İvan Gora ve Sapojkof atla gidiyorlardı. Arkalarından, karların altındaki stepte kızıl askerlerle yüklü arabalar, toplar ve ağırlık kolları geliyordu. Uzaktan atlı keşif erlerinin siluetleri beliriyordu. İki komutanla komiser, artık yakından duyulan top seslerinin öfkeli gümbürtülerini hayretle dinliyorlardı. Önce davranmak için atlarını tırısa kaldırıp ilerdekilere katıldılar ve birlikte haritayı incelediler. Emre göre alayı götürecekleri yer daha uzaktaydı; ama açık seçik bir şekilde duydukları top sesleri cephenin yakında olduğuna tanıklık ediyordu. Oysa alayın cephe ile hiçbir irtibatı yoktu. Ne telefon,

ne de atlı haberci. Durum hakkındaki bu tüm bilgisizlik kısa zamanda felâketle sonuçlanabilirdi.

İvan Gora:

— Lanet step! dedi. Masa örtüsündeki hamamböcekleri gibi sürünüyoruz. Kazaklar izimizi bulamadılarsa ne mutlu.

Telegin:

— İnanıyor musun buna? dedi. Posta servisleri var onların. Bizse köylerden sakındık.

Sapojkof bonesini kaşlarının üzerine indirdi ve öncülere yetişmek için dört nala kalktı.

Kolları terden yapışmış, nefes nefese atların çektiği arabalar geliyordu. İvan İliç arabalardan atlayan erlere koşup bonelerini sallamalarını ve geride kalanların sıralarını sıklaştırmalarını seslenmeleri için emir verdi.

O sırada İvan İliç, arabaların arasından yol açmaya çalışırken Kuzma Kuzmiç'i gördü; kulaklarına kadar kürklere bürünmüş, bir arabayı sürüyordu. Arabada koyun postu ceketle kürk başlık giymiş olan Daşa dekor yığınının üzerine oturmuştu. Elmacık kemikleri kıpkırmızı, uykulu yüzü ile küçük bir kız çocuğunu andırıyordu.

Işığın karda yansıması nedeniyle gözlerini kırpıştıran Daşa kocasına bir şeyler söyledi, ama arabaların gıcırtısı, bağrışmaların uğultusu söylediklerinin anlaşılmasını engelledi. İvan İliç sonra, kızıl üç erle bir arabada oturan Agripin'i gördü. O da tek parmaklı eldiveniyle göğü göstererek bir şeyler söyledi. Ne demek istiyordu? İvan İliç atının eğeri üzerinde arkaya doğru eğildi. Güneş ışınlarının bir yelpaze gibi süzüldüğü bulutun biraz altında açık seçik olarak bir uçak gördü. Simsiyah küçük bir kuşa benziyordu uçak.

Herkes uçağı görmüştü. İvan İliç atını mahmuzladı, arabaların arasına daldı.

— Dağılın!

Üzengilerinin üzerinde ayağa kalkan dev yapılı İvan Gora:

— Uçağa serbest ateş! diye gürledi kalın sesiyle.

İvan İliç'in önünden bir araba dört nala kalktı. Araba, korkudan gözleri iri iri açılmış Daşa'yı götürüyordu. Dizginlerin ucundan tutan Kuzma Kuzmiç atları olanca gücüyle kırbaçlıyordu.

Düzensiz bir ateş başladı. Kanatları çarpık uçak, vahşi bir homurtu ile döndü, bulutların arkasına saklanmak için yükseldi. Karnından

dökülen bombalar, ıslıklar çalarak indi ve tertemiz karın üzerine simsiyah çalılar gibi fışkırarak patladı.

Bu dehşetli manzarayı ilk defa gören kızıl askerle çoğunluktaydı. Şaşkına dönen arabalar dört nala kalkmış, stepte uzaklaşmışlardı. Dağılmış sıralara toplanmaları için heyecanlı bir boru öttü. Askerler uzun süre korkulu gözlerle bulutlara baktılar.

Bunun arkasından Kazakları beklemek gerekirdi. Arabalar poyra poyraya, sıkışık sıralar halinde gidiyorlardı. Bu uzun dikdörtgen halindeki kolun arasında giden topların kılıfları çıkarılmıştı. Gün inerken bir köyün açık mor renkli dolayları göründü.

Yanında iki keşif eri bulunan Sapojkof tırısla o yönden geliyordu. Neşeli, heyecanlı bir tavırla Telegin'le İvan Gora'ya doğru ilerledi, bonesini çıkarıp nemli saçlarını kabarttı:

Her şey yolunda, dedi. Kadınlarla çocuklardan başka köyde kimseler yok. Daha uzakta, beş verst ötede bir Stanitsa var. Kazaklar orada.

İvan Gora hiddetli bir sesle Sapojkof'un sözünü kesti:

— Kazaklar, Kazaklar... Bilgine teşekkürler! Ya bizimkiler nerede, sen ondan haber ver?

— Söyledim ya, hiçbir şey bilmiyorum... Bizimkiler Stanitsayı terk ettiler. Köyde gören yok.

İvan İliç:

— Köyü almak gerek, dedi. Cepheyle irtibat kurmadıkça bir adım bile ilerlemem.

Akşam karanlığında alay, bir bentle meydana getirilen su birikintisi kenarındaki köyü ele geçirdi. Kızıl askerler pencere kepenklerine vuruyor, korkunç sesleriyle:

— Hey, yurttaşlar, çıkın dışarı! diye bağırıyorlardı.

Karanlık, sıcacık evlere giriyorlardı. Köşede bucakta, fırının arkasında ya bir çocuklu kadın, ya da korkudan tir tir titreyen bir nine buluyorlardı. Köyün bütün erkekleri Stanitsaya kaçmışlardı.

Telegin siper kazılmasını emretti. Yolun iki ucu birbirine dayanan arabalarla kapatıldı. Telegin daha gün batmadan Sapojkof ile iki gönüllü keşif erini, inceden inceye keşif yapmaları için gönderdi. Geceleyin cephe ile irtibat kurmalıydılar.

Geceyi korkuyla geçirdiler. Kazaklar henüz gece muharebesine alışık olmadıklarına göre herhangi can sıkıcı bir durum beklenemezdi.

İvan İliç'le İvan Gora köyü baştan başa dolaştılar, henüz daha ince olan buzun üzerinden geçerek su birikintisinin öteki kıyısına geçtiler. Gök kapkaranlıktı. Kuzeydoğudaki top sesleri yatışmıştı. Rutubet kokan bir rüzgâr çıkmış, soğuk daha bir hafiflemiş, kar ayaklarının altında gıcırdamaz olmuştu.

Telegin'in yanında asık suratla yürüyen İvan Gora:

— Kapana sıkıştık, diye homurdandı, gerçek bir fare kapanına. Alayı hedefine götürmeyi başaramadım... Yüz karası bu bizim için! Onlar bizi arıyor, biz onları arıyoruz. Ne demek bu Allahını seversen? Hata kimin? Ha, kimin?

— Bırak şimdi onu, kimsenin değil hata.

— İlk kim sorumlu olacak? Ben tabii. İyi olacak bu da. Alayı ile stepte kaybolmuş bir komiser! Çok âlâ, çok mükemmel doğrusu, hay Allah kahretsin!

Tek bir silâh sesi duyuldu yankılanarak İvan Gora durdu birden. Kalbi yerinden fırlayacakmış gibi çarpıyordu. Hemen arkasından güçlü bir yaylım ateş açıldı, ama hemen başladığı gibi birden kesildi. Karanlıkta karşılıklı konuşanların sesleri duyuldu. Yerlerinden sıçrayarak uyanan kızıl erler dışarı fırlamışlardı.

İvan İliç:

— Delikanlılar sinirlendi, dedi. Bu kuşak daha ateşi görmedi. Aralarından biri devrilecek olsa...

Telegin şafak sökmeden bir dakika için indiği eve girdi, uyuyanlara basmamak için dikkatle yürüyerek el yordamıyla fırına ulaştı. Daşa'nın eli karanlıkta onu buldu ve yüzünü okşadı. Telegin Daşa'nın ılık avucunu dudaklarına götürdü.

— Neden uyumüyorsun?

— Ne düşünüyorum, biliyor musun İvan? Şayet bu köyde uzun süre kalırsak, Haydutlar'ı açık havada, kaputlu kıyafetlerimizle oynayabiliriz. Önemli olan kılık değil ki...

— Tabii, elbette, Daşenka...

— İyi olurdu. Aktörler rollerini unuturlarsa yazık olur...

— Haklısın... Yarın bir dolaşırım, belki de bir ambar bulabilirim... Uyu artık, yavrum...

Dışarı çıktı ve nemli rüzgârı ciğerlerine doldurdu. Mutluluk özlemiyle yaşadığı bunca yıldan sonra İvan İliç, mutluluğunun hemen

oracıkta, iki adım ötede, sıcak fırının üzerinde, koyun postunun altında olduğu düşüncesine alışamıyordu bir türlü...

"Uyumuyor, canı sıkılıyor... Bir kelime de söylemiyor... Sadece seviniyor, elcağzını bana uzatıyor. Ne şaşılacak kadın!.."

Gerçek olan şuydu ki karanlıkta İvan İliç'in geldiğini fark etmiş, yüzünü okşamış, avcunu İvan İliç'in dudaklarına götürmüş, bu hal İvan İliç'i öylesine heyecanlandırmıştı ki, serin bir havada olmasına rağmen yüzü hâlâ alev alev yanıyordu... Kim bilir belki de yanılıyordu?

"Yok dostum, bu saçmalıkları düşünmemelisin artık, Daşa senin için bir eştir, evet, evet, hem de mükemmel bir eş... Çok sadık, evet, evet... Böylece kendini mutlu sayman gerekir..."

Biricik sevgilisi Daşa için şeker, ya da küçük bir çörek alıp koşa koşa eve döndüğü o kederli Petrograd gecelerini unutamıyordu. O geceler İvan İliç'te tiksinti ve iğrenmeden başka bir şey uyandırmıyordu... Demek ki onda iğrenç birtakım düşünceler vardı ve bu düşüncelerden hâlâ sıyrılamamıştı.

Ama Tanrım, bu kadını ne kadar da çok seviyor, ne kadar arzu ediyordu!

Karanlıkların arasından çıkan İvan Gora sokuldu. Elleri gocuğunun ceplerine adamakıllı girmişti.

— Ya Sapojkof'u tutsak ettilerse?

— Mümkündür. Şafakla beraber ikinci bir keşif kolu göndereceğim.

— Bütün bu işleri önceden, çok önceden yapmak gerekirdi.

İvan Gora elini cebinden çıkardı, alnına bir şaplak vurdu, kendi kendini suçlayarak:

— Sana gösterilen güveni ispatlayamadın Gora! dedi. Bir de komünistlik taslarsın! Bu durumdan kurtulsak bile affetmeyeceğim bunu... Böylesi bir komiseri hangarın arkasına götürür, elveda arkadaşlar, derdim.

— İvan Stepanoviç, ben de senin kadar sorumluyum.

— Neyse, bırak onu. Haydi, birer sigara içelim...

O gece sabaha kadar, beş gönüllü keşif eriyle birlikte Sapojkof, cephenin izini bulabilmenin umuduyla stepte dolaştı durdu. Ama step, sessiz, sırrına erişilir gibi değildi.

Sapojkof zaman zaman kibrit çakıyor, pusulası ile yönünü buluyordu. Uzun zamandır bir şey yemeyen hayvanla çok yorulmuşlardı.

Makineli tüfeği taşıyan hayvan topallamaya, dizginlerini çekmeye başlamıştı.

Sapojkof attan inmelerini, hayvanların yularlarını çıkarıp, kolanları gevşetmelerini emretti. Yem torbalarından yulaf çıkartıp bonelerinin içine boşalttılar, hayvanların sırtlarını rüzgâra döndürerek yedirdiler.

Şarigin her zaman olduğu gibi söyleyecek sözlerini araştırarak:

— Komutan yoldaş, dedi, cepheyle neden irtibat kuramadığımızı anladım ben. Cephe bir noktada toplandı...

— Çok üşümüştü, dudaklarını zorlukla oynatıyordu.

Bizimkiler yan taraflarını muharebe bölgesine doğru yaklaştırdılar. Kazaklar da kuvvetlerini topladılar... Olur böyle şey, değil mi?

Latugin ağırbaşlı bir ifadeyle:

— Ah şu Kazaklar, dedi, yalancı hayvan soyları! Lanet olsun!

Üç genç kızıl er (Kazak köylerinden silâh altına alınmışlardı) kahkahayı bastılar.

Şarigin hemen söze karıştı:

— Şakaların bazen yersiz oluyor, Latugin yoldaş. Ciddi sorunlar görüşülürken, davranışları frenlemek gerekir.

Sapojkof tatlılıkla:

— Neyse çocuklar, dedi. Tartışmanın sırası değil!

Hayvanlar gürültü çıkararak yulafı yerken suluk zincirlerini şıngırdatıyorlardı. Rüzgâr, erlerin çaprazlama astıkları tüfeklerinin namlularında ıslık çalıyordu.

Latugin atına:

—Yesene salak! diye bağırdı.

At başını boneden çıkarmış, sanki sahibini selamlıyormuşçasına aşağıdan yukarı sallıyordu.

Sapojkof bir süre önce köyde, kızıl erlerin toplandığı kuyunun önünde gönüllüler istemiş, ilk Şarigin çıkıp:

— Ben varım, demişti.

Sonra kendisine hakim olamayarak, çok heyecanlı bir sesle:

— Komutan yoldaş, diye eklemişti, övüngenlik olsun diye ileri çıktığımı zannetmeyiniz. Komsomol'um ben, sizi bilinçli bir şekilde takip edeceğim demek istedim yani...

Kuyunun başına top koşum hayvanlarını getiren ve çevresine kızıl erleri toplayıp dalga geçen Latugin bu sözleri duymuş, Şarigin'in he-

yecanlı, kıpkırmızı yüzünü görmüştü... "Ah seni şaşkın şeytan, diye geçirmişti içinden, hayır, beni geçemeyeceksin!.."

Omuzlarını silkerek Sapojkof'a sokuldu.

— Ben de katılırsam fazla gelmem değil mi, Sergey Sergeyeviç, ha? dedi. Bataryama bana izin vermeleri için soracağım. Şimdi gelirim.

Yol boyunca durmadan Şarigin'e takılmış, kızıl erleri güldürmüştü. Şimdi de Şarigin onun davranışını kınamış, komutan da dostça azarlamıştı. Al sana!

Latugin bonesinde kalan yulaf tanelerini avcuna boşalttı ve çiğnemeye başladı:

— Durumu bilen birisini bulmak gerek. Stepte budalaca dönüp dolaşmak neye yarar?.. O zaman cephenin nerede olduğunu öğrenebiliriz...

Şarigin:

— Haklı, dedi, akıllıca bir teklif.

— Haydi arkadaşlar, at bin!

Sapojkof bonesini başına geçirdi, hayvana gemi taktı, "hank!" deyip kolanları sıktı ve eğere atladı. Şafak sökmeye yakın yaz daha çok artıyor, gece daha az karanlık oluyordu. Soluk yeşil bir aydınlık bulutların belli belirsiz çevresinde yavaş yavaş oluşuyordu. Başlarını omuzlarının arasına çeken erler hayvanlarını tırısa kaldırdılar.

— Dur! İşte oradalar!

Tüfeğini başının üzerinden çıkaran Latugin bonesini düşürdü.

—Altı kişiler... hayır yedi!

Yeşilimtrak karanlıkların içinde yalnız bahreyeli gözleri, başkaları için görünmez olan şeyi görebilirdi... Çevresinde toplanan erlere:

— Yok yahu, ne dangalaksınız be, gereken yere bakmıyorsunuz ki. İşte, bakın...

Aceleyle makineli tüfeği indirirlerken atların dört nalı işitildi. Süvarilerin belli belirsiz siluetleri, mubalağalı bir şekilde büyük göründü.

Latugin vahşi bir sesle:

— İndirin tüfekleri salaklar! diye bağırdı. Teslim olun!

Tüfeğin namlusuyla hayvana vurarak (gerçek bir süvari asla yapmazdı bunu) dört nala kalktı. Hemen ardından Şarigin geliyordu.

Sapojkof:

— Geri dönün, geri dönün! diye boğazını yırtarcasına bağırıyordu.

Keşif kolu oldukları ilk bakışta anlaşılan ve önce durmuş olan Kazaklar dönüp dört nala kalktılar. Latugin eğerinin üzerinden üst üste birkaç el ateş etti.

En arkadan gelen Kazak'ın atı (artık ötekileri görünmüyordu) yana sıçradı ve yıkıldı. Latugin'le Şarigin yere atlamış olan süvarinin etrafında dönüyorlardı.

Latugin:

— Buraya gelin arkadaşlar! diye seslendi.

Yere yıkılan atın yanındaki adamla bilek bileğe yapışmışlardı. Ona doğru koştukları zaman Latugin Kazak'ın üzerine oturmuş, kollarını büküyordu.

— Pek büyük değilmiş, ama gene de güçlü kuvvetli!..

Kazak, yüzü karlara gelecek şekilde yüzükoyun yatmıştı. Boğazından boğuk bir ses çıkıyordu.

Kalkmasını emrettiler, itaat etmediğini görünce itip, sırtüstü döndürdüler. Kazak bir an önce işinin bitirilmesini istercesine küfredip lanetler savuruyordu.

Sapsarı olan Sapojkof, kılıcının ucuyla Kazak'a vurdu.

— Kalk ayağa!

Kazak başını kaldırdı, şaşkın bakışlarla baktı ve sallanarak kalktı. Kısa boylu, düşük omuzlu, kara bulanmış çember sakallıydı.

Sapojkof:

— Kes sesini, rezil! diye gürledi. Alayın komutanıyım ben. Sorularıma cevap ver.

Kazak, kollarını arkasına kıskıvrak bağlayan kayışlara, önünde duran adamlara sarı ve yuvarlak gözlerle bakıyor, sakalını önce birine, sonra ötekine doğru sallıyordu. Birden dilini dudaklarının üzerinde gezdirdi, teni çiçek bozuğu kızıl erlerden birine:

— Tanıyorum seni, dedi. Kurkin'in yeğenisin sen. Utanmıyor musun yaptığına?

— Vay! Ben de seni tanıdım, İakof Vasiliyeviç...

Latugin:

— İakof Vasiliyeviç mi? dedi. Günaydın, dostum! Her an gülmeye hazır kızıl er kahkahayı bastı.

Latugin devam etti:

— Sakallı gudubet seni! Bütün gece seni arayıp durduk üstelik. Hangi alaydansın? Hangi kolordudansın?

Sapojkof Latugin'i itti, çantasından haritayı çıkardı ve Kazak erini sorguya çekmeye başladı. Kazak gönülsüz cevap veriyordu, sonra konuşursa zaman kazanacağını düşünmüş olacak ki, bu "kızıl donluların" zamanla yatışacaklarını ve paçasını kurtaracağını hesaplayarak çalçene konuşmaya başladı. Böylece general Tatarkin'in cepheyi yardığını, fakat Don-Stavropol alayının, bu başarının devamını önlediğini öğrendiler. Şu anda kızıllarla beyazların üşüştükleri Dubovka önlerinde kanlı bir muharebe devam ediyordu.

Bir ipucu elde etmişlerdi. Bir muhafızla birlikte Kazak erini alaya göndermeye karar verdiler. Ötekilerse, atların yorgunluğuna bakmadan, İaçalinski alayının geldiğini başkomutana haber vermek için Dubovka'ya gideceklerdi. O sırada Şarigin'in aralarında bulunmadığını fark ettiler.

Latugin:

— Mişka, diye seslendi, atlarınla uyuyor musun yoksa?

Latugin'in terk edilmiş atı, ayakları dizginlerle kösteklenmiş olarak orada duruyordu. Atın karnının altından başka bir atın zayıf boynunu uzattığı ve Şarigin'in garip bir şekilde bükülmüş bacakları göründü. Eğerinin ön yastığını kavramış, yüzünü dayamıştı.

Latugin endişeli bir ifadeyle:

— Mişka! diye haykırdı.

Şarigin'i omuzlarından tutup kendine çekti.

— Kardeş, budalalık etme.

Şarigin yana yıkıldı ve bütün ağırlığıyla Latugin'in üzerine devrildi. Kaputunun önü kütüklüğüne kadar kan içindeydi. Latugin, Şarigin'i karın üzerine yatırdı, karnını açıp avcunu kanayan yaranın üzerine bastırdı.

— Sen mi kılıcı salladın bana? Ah, İakof, İakof!..

Latugin aceleyle Şarigin'in kaputunu, ceketini çıkardı, gömleğini çekti, yakasından aşağı doğru yırttı, yumak yaptı, acele ve becerikli hareketlerle Şarigin'in karnına pansuman yaptı.

— Sergey Sergeyeviç, onu hemen köye götürmeliyiz.

— Köye mi götüreceğiz? Nasıl?

— Gayet basit... Sen onu bana bırak. Tutsakla birlikte onu da götürürüm.

Şarigin'in ölü sarılığındaki yüzü ter içindeydi. Donuk gözleri canlandı birden. Bakışlarında bir bilinçlenmeyle birlikte bir şaşkınlık, bir

korku da belirmişti. Ne olmuştu? Genç, güçlü, o güne kadar hastalık nedir bilmeyen vücudu tükenikti, bitkindi...

— Arkadaşlar, dostlar, ne olacağım ben şimdi?

Latugin bir avuç kar alıp Şarigin'in dudaklarına götürdü:

— Ye, dedi, kar ye, dangalak.

Kızıl erler Şarigin'in etrafında koşuşup, makineli tüfeği topal attan başka bir ata aktarırlarken güneş doğmuştu. Rüzgâr, sulu sepken halinde kar yağdıran karmakarışık alçak bulutları sürüklüyordu.

İşlerine dalmış olan erler, güney yönünden, sisle birlikte, kuvvetli bir süvari grubunun nasıl olup da yaklaştığını anlayamadılar.

Bütün step nal sesleriyle gümbürdüyordu. Dalgalanan süvari kolları, toplar, dört atın çektiği arabalar dört nala geçiyordu. Keşif kolunun erleri atlarını dizginlerinden tutarak geçen süvarilere bakıyorlardı. Kaçmak için zaman çok geçti artık.

Farkettiler tabii. Geçen yürüyüş kolunun önünden yirmi kadar atlı sıyrıldı ve üzerlerine doğru dört nala geldiler. Sapojkof döndü. Ağır başlı, solgun Latugin'in ağır ağır kılıcını çektiğini gördü. Durmadan gülen er, iradesiz hareketlerle tüfeğin mekanizmasını açıp kapıyordu; acı dolu kırışıklıklarla örtülü yüzü kasılıyordu.

En öndeki ata binmiş, uzun boylu, kulaklarına kadar inik kürk boneli, geniş omuzlu ve atı diz kapaklarına kadar örten bol pelerinli süvari keşif kolu erlerini göstererek bir şeyler söyledi. Sapojkof'un parmağı tetiğe gitti. Latugin ani bir hareketle eğerinin üzerinden Sapojkof'a atılarak:

— Ateş etme lan! diye bağırdı. Bunlar bizden!

Eğerlerinin üzerine eğilmiş olan süvariler dört nala yaklaşıyorlardı. Yan taraflarda olanlar, erleri çembere alacak şekilde sağa sola açıldılar. Pelerinli adam atını Sapojkof'un üzerine sürdü. Sapojkof'u göğsünden öylesine itti ki Sapojkof'un ayakları üzengilerden çıktı.

— Dünyadan haberiniz yok mu sizin?.. Kimsiniz? Hangi birliktensiniz?

Gözleri yuvalarında fıldır fıldır dönüyordu. Sakalı diken dikendi. Şaşkına dönmüş Sapojkof'a kılıcının kınıyla vurmamak için kendini zor tutuyordu.

— Kaçalinski alayının erleriyiz. Cepheyle ilişki kurmaya çalışıyoruz.

Bıyıklı süvari yatışarak:

— Cephe burnunuzun dibinde olduğuna göre aramasını bilmiyorsunuz, dedi.

Kılıcını şakırtıyla kınına soktu.

— Atlayın atlarınıza, takip edin bizi.

— Bir yaralımız var da...

— Hey Allahım, yoksa sizin bütün alay böyle şaşkın mı? Aranızdan biri, örneğin şu güçlü kuvvetli olanı –Latugin'i gösteriyordu– eğerine yüklensin, oldu bitti. Ya bu kim?

— Yakaladığımız bir tutsak?

— Tutsak mı? Onu ben götürüyorum.

Sapojkof tutsağın alaya götürülmesi gerektiğini söylemek istedi.

— Size dert anlatmak, deveye hendek atlatmaktan zor be. Mademki laf anlamıyorunuz, tugayın kurmay başkanıyla konuşursunuz.

Pelerinini bir omuz darbesiyle düzelttikten sonra atını dört nala kaldırdı. At altında dans ediyordu sanki. Atın nalları karları savurarak ateşler çıkarıyordu. Hepsi arkasından dört nala kalktılar. Latugin, üzerine abanmış Şarigin ile utanç ve üzüntüden suratı asık Kazak tutsakla birlikte arkalarına düştü. Kazak'ın ellerini çözmüşlerdi.

Sapojkof, sis ve yağmurun arasında belli belirsiz görünen ve savaş düzeninde ilerleyen süvari birliğinin hangi birlik olduğunu sorduğu zaman süvariler çok şaşırdılar.

— Bu birlik mi? diye sordular. Semiyon Mihaloviç Budiyoni'nin tugayı canım.

* * *

— Birazcık dinlenebildiniz mi, Daria Dimitrievna? Suratınız neden asık? Sabahtan beri bir şey yemediniz mi? Hım!.. Neyse, ben bir kova süt sağdım. Vallahi size getirecektim, ama kızıl erler hepsini içtiler. İçine ekmek doğradılar, üçümüz hepsini bitirdik. Karnımız şişti, onu söyleyecektim...

Kuzma Kuzmiç'in yüzünden sağlık fışkırıyordu. Daşa, oynayan küçük çenesi ve kapatın beni der gibi çırılçıplak ağzıyla bu yakışmaz yüze bakmaktan kaçınıyordu... Daşa geç uyanmıştı; ne evde, ne de avluda kimsecikler yoktu. Havada bir don, bir tezek kokusu vardı. Sis kümeleri damlara yapışmıştı. Kuzma Kuzmiç yandaki avludan Daşa'yı görmüştü. Hemen çiti atlamış, kirli küçük ellerini ovuşturarak Daşa'nın etrafında tepinmeye başlamıştı.

— Birincisi, her şey yolunda, bundan iyisi can sağlığı, Daria Dimitrievna... Kocanız su birikintisinin öteki sahilinde. Oysa sağdan soldan ateş edildi. Kazaklar bizi şöyle yoklamak istediler; ama öyle bir kötek attık ki onlara, tabanları yağlayıp stanitsalarına döndüler. Şimdilik siper kazıyoruz. Bataryaya kadar koştum. Karl Moor henüz keşif görevinden dönmemiş. Anisya küçük bir arabayla geçti: Suratı asık, dudakları kenetliydi. Konuşmadı benimle. İşte dışardaki durumun özeti bu. Size gelince bir kova, bir sıcak su kabı alın –tencerenin içinde var– gelin, inek sağalım. Vücut için olsun, ruh için olsun, hele hayali kuvvetli aydın bir kadın için, bir ineğin meme başları kadar teskin edici bir şey yoktur.

Daşa gülmeye başladı.

— Şiller'le uğraşmak çok güzel bir şey, ama çiftliğimizin efendileri kaçtılar; hayvanlarını da, yiyecek içecek bir şey bırakmadan, sütlerini sağmadan bıraktılar. Her şey düzensiz. Haydi bir kova alıp gelin.

— Ama ben inek sağmasını bilmem, Kuzma Kuzmiç.

— Bundan iyi karşılık olmaz. Hiçbir şey yapmasını bilmiyorsunuz. Daria Dimitrievna. Bir iğne tutmasını da bilmiyordunuz. Tüm bilgisizliğiniz yüzünden az kaldı kocanızı kaybediyordunuz. Neyse, ineği sağdıktan sonra size sütlü börek pişirmesini, odun ateşinde omlet yapmasını öğreteceğim. İvan İliç kurt gibi acıkmış dönecek. Güzel karısı ona tavada kızarmış yağı ikram edecek, o da aç kurt gibi saldıracak. Sonra börek de ikram edeceksiniz! Karşısına oturun ve sakin bir gülümsemeyle kocanızı seyredin. Bu gülümseme ona Jakond'un gülümsemesi gibi anlaşılmaz görünecek. İşte Kızıl Ordu subaylarının karısı böyle olmalı!

Kuzma Kuzmiç niyetinden caymadı; bir düşünce kafasına diken gibi saplandı mı, en iyisi ona uymaktı. Ahırın alacakaranlığına girince Daşa eteğini toplayıp ineğin yanma diz çöktü. İnek ne boynuz vurmuş, ne de çifte atmıştı. Daşa hayvanın memelerini ılık suyla yıkadı ve arkasında oturan Kuzma Kuzmiç'in öğrettiği gibi ineğin pürtüklü meme uçlarını çekmeye başladı. Daşa meme uçlarını koparmaktan korkuyordu. Ama Kuzma Kuzmiç durmadan:

— Daha kuvvetli çekin, korkmayın, diye tekrarlıyordu.

Geniş böğürlü inek başını çevirdi ve burun deliklerinden ılık, hoş bir nefes çıkararak, yangın bir gülümsemeyle Daşa'ya baktı.

Bir süt çocuğu kokusu çıkaran süt derecikleri kovanın iç kenarlarına hışırtıyla çarpıyordu. Bu Daşa'nın o güne kadar hiç bilmediği "iyi",

"sade" hayatın ta kendisiydi. Düşündüğünü alçak sesle Kuzma Kuzmiç'e söyledi. Hâlâ arkasında duran Kuzma Kuzmiç, bir fısıltıyla karşılık verdi:

— Sakın kimseye söylemeyin bunu. Yoksa alay ederler sizinle: Daria Dimitrievna dünyayı inek ahırında keşfetmiş! derler. Parmaklarınız yoruldu mu?

— Hem de nasıl.

— Kalkın öyleyse...

Daşa'nın yerine çöktü:

— Bakın nasıl yapmak lâzım... Ay, ay, ay... İşte Rus aydınlarını görün! Sonsuz doğruları ararlarken, bula bula bir inek buldular.

—Affedersiniz, ama siz...

— Ben mi?

Kuzma Kuzmiç canına tak demiş gibi ineği sağmayı bıraktı.

— Kuzma Kuzmiç, ineğin altında kalın ve felsefe yapın.

— Bir papaz eskisiyle tartışmaya girişmeseydiniz daha iyi yapardınız, güzelim.

Kuzma Kuzmiç kovayı aldı, Daşa ile birlikte ahırdan çıktı, eve girdi ve odun ateşini hazırladı.

— Felsefe yapmak, düşüncelerin daldan dala gezmesine izin vermek demektir. Kuzeyin büyücüsü diye ad takılan Jean Georges Hamann der ki: "Bizim öz varlığımızla, bizim dışımızdaki öteki şeylerin varlığı asla tanımlanamazlar; onlar sadece bir şey isterler anlaşılmak için: İmanı olmak..." Ama iman yoksa dünya da yok mu demektir? Siz ve ben yaşamıyor muyuz? Örneğin şu bir odun parçası değil mi? Buna hiçbir şey değil denebilir mi? Yoksa biz bir hiçle mi omlet yapacağız?

Çalı çırpıyı fırının ağzına yerleştirdi, çırpıların altına ateşi çekti ve üfledi.

— Hayat felsefesi başka şeydir, Daria Dimitrievna, İncele hayatı, tanımaya, zaptetmeye çalış... Buna zeka karıştırılmayınca hayat kötü bir yola sapar. Benim varlığım en ufak bir şüphe götürmeyen bir gerçektir ve benim için şahsen bu çok önemlidir. Doğal özelliğimi merak ettiğim ve toplumcul bir kişi olduğum için her şeyi görmek, her şeyi anlamak isterim. Çevremizde olup biten birçok şeyle, başımıza gelenleri öğreneceğim günler yakındır, çünkü olup bitenler kendiliğinden oluvermiş, ilkel olaylar değil. Hayır. Bütün bunlar insan aklının yönet-

tiği şeyler. Örneğin böylelikle ben bizim siyasi komiserimizle bir görüşme yapmam. Elbette onunla değil, ama sivil giyinmiş, böyle kocaman kafalı birisiyle bir iki saat tartışmam gerek... Daria Dimitrievna avlunun dibinde küçük bir kulübe var; az önce farkına vardım, kapısının kilidini kırdım. Oraya kadar gidin, bana bir iki avuç un getirin...

Öğle yemeği hazırdı. Daşa, biraz sonra gelecek diye beklediği İvan İliç yerine karşısında silâhlı, fişeklikli bir kızıl er gördü.

— Komutan hayvanları koşup arabaya binmenizi emretti. Eşyalarınızı toplayın!

Erin burnu güzel kokuyu almıştı, derin derin nefes aldı, bonesini ensesine yıktı. Tüfeğini bırakmadan fırına sokuldu, tavadan alabildiği kadar sıcacık börek aldı, utanmış bir ifadeyle burnunu çekti ve çıktı.

Daşa:

— Arkadaş, diye seslendi, arkadaş ne oldu?

— Ne oldusu var mı? Dışarı baksanıza...

Hemen yakında, herhalde avluda olacak, öylesine şiddetli bir mermi patladı ki küçük pencerelerin camları kırıldı.

* * *

Çaritsin üzerine yapılacak aralık taarruzunun planı, Denikin'in karargâhında askeri uzmanlar tarafından hazırlanmıştı. Generallerin en gençlerinden biri olan baron Wrangel, bu şehrin ele geçirilmesinin büyük önemi olduğu düşüncesinde ısrar ediyordu. Ataman Krasnof bu planı benimsemişti. Don Ordusunun imdadına, Kuzey Kafkasya'da kızılların bozgunundan sonra yedeğe alınan ve May-Mayevski komutasındaki tümen gönderildi. Bu tümen Karnilof, Markof ile Drozdov'un en iyi birlikleriyle takviye edilmişti.

May-Mayevski, Ukrayna yönünde batıya doğru çekilen ve kuzey hudutlarında iki güçlü barajdan başka bir şey bırakmayan Don Ordusunun arkalarını örtmek için Donetz bölgesinde harekâta başladı. Elli bin kişilik seçkin bir ordu Çaritsin üzerine yürüdü.

Aynı sırada Cumhuriyetin Kızıl Orduları başkomutanlığı karargâhında karşı taarruz planları hazırlanıyordu: Don bölgesinin kuzey hududunda yerleşmiş olan sekizinci ve dokuzuncu Kızıl Ordular ırmağın iki sahilini izleyerek Don'a girecek, Krasnof'un beyaz Kazaklarını, Onuncu Ordunun süngülerine doğru püskürtecek ve her iki ordu birden Don Ordusunu Çaritsin steplerinde yok edeceklerdi. Bu iş

tamamlanınca Kızıl Ordular yüz seksen derece bir dönüş yapıp, Petliyura birliklerini Ukrayna'dan kovmak için batıya, Dinyeper'e doğru yürüyeceklerdi.

Bu plan işin esaslı noktasını unutuyordu. O da, askeri haritaların küçücük yuvarlakları ile münhanilerinin, rakamların ve harita işaretlerinin altında, kendi imkânları ve kendi yasalarıyla dövüşen sınıfların kaynaşmasıydı. Küçük yuvarlaklarla münhaniler özellikleriyle birbirinden ayrılıyorlar: Bazıları kızıl tümenlere, tugaylara, alaylara taze kuvvetleri akıtabilir; ötekilerse onları zayıf düşürebilirdi.

Başkomutanlığın planı Kızıl Orduları, iç savaşın üstün stratejisinin gerektirdiği yönlere sevketmiyordu. Don Koper ve Medveditsa yataklarını takip ederek, düşman Kazak köylerinden geçerek kuzeyden güneydoğuya ilerlemesi, taarruz gücünü azaltıyor, taarruzu süründürmede bırakıyor ve düşmana manevra yapıp tekrar toparlanmasına fırsat veriyordu.

Böylelikle, Başkomutanlığın kusurlu planını kabul eden Cumhuriyetin Yüksek Askeri Konseyinin bile içine gizli ihanet sızmış oluyordu. İlk bakışta fark edilmeyen bu hata, altı ay sonra pek korkunç bir tehlikenin çıkmasına sebep olacaktı.

Kızıl Orduların aralık ayı karşı taarruzu, isyan etmek için Kızıl Ordunun gelişini sabırsızlıkla bekleyen maden işçileriyle fabrika işçilerinin bulunduğu Donetz havzasının doğusunda, çok uzaklarda başladı. May-Mayevski tümeni, işkence aletleri ve darağaçlarıyla bu bölgeye güneyden girdi. Kızılların sağ kanadı tehdit edilmeye başladı: Taarruzları durdu. Ağustos ayından bu yana Onuncu Ordu üçüncü kez en şiddetli taarruzlara göğüs gerecekti.

Düşman sayıca üstün, iyi silâhlanmış, iyi gereçlendirilmişti. Fırtına gibi taarruz edecek güce sahipti. Kuvvetler birbirine denk değildi. Çaritsin, elinde bulunan son birlikleri olan beş bin işçiyi de cepheye sürmüştü. Burda devrimin yaratıcı dehası imdada koştu.

1792 yılında, Avrupa koalisyonunun iyi eğitim görmüş birliklerini bozguna uğratmak için aç, çıplak, derme çatma mızraklarla silâhlanmış Fransız halkı, topçu yaylım ateşini ve bütün askeri kaidelere aykırı olarak Kral Frederik'in meşhur kale nizamına yığın halinde piyade taarruzunu akıl edip bulmuştu.

Rus halkı da süvari birliklerinin yeni örgütlenme şekillerini buldu. Salsk steplerinde meydana getirilen Semiyon Budiyoni tugayı da bu

şekilde kurulmuştu. Bu tugayın gücü sadece yiğitliğinden gelmiyordu. Beyaz Kazaklar bile bir adamı, bir kılıç darbesiyle, atının eğerine kadar ikiye bölebiliyorlardı. On beş santimetre uzunluğundaki bıyıkları ile sancaklarından ağırlık kollarının sakallı ihtiyarlarına kadar Budiyoni tugayının saflarını kenetleyen şey disiplinle sadakatti. Süvari bölükleri, takımlar, mangalar, bir tek ve aynı köyden olanlardan kurulmuştu. Çocukluğunda stepte çekirge avlamış olanlar, şimdi yanyana atlarının üzerinde gidiyorlardı. Oğullarla yeğenler aynı saftaydı; babalar, amcalar ağırlık kollarının arabaları üzerinde, Budiyoni'nin Platovakaya köyünden üç yüz kişilik müfrezeyi getirdiği ilk günden bugüne kadar bir tek firar olayı kaydedilmemişti... Zaten biri kaçacak olsa nereye gizlenebilirdi ki? Köyüne mi gidebilirdi? Rezil olup kendi akrabaları tarafından yargılanmak için mi?

Yönetmeliğe girmeyen bir adete göre tugayın iki mahkemesi vardı: Birisi resmî, askeri mahkeme; öteki de resmî olmayan, arkadaşların kurduğu mahkeme. Bir hata işleyen, muharebe sırasında direnmekten vazgeçen, herhangi bir emre itaat etmeyen, ya da başkasının malına el uzatan bir muharip resmî mahkemede yargılanıyordu. Ama muhariplerin suçluyu kendilerinin yargıladıkları özel haller de oluyordu. Böyle durumlarda, gözden uzak, karanlık bir yere çekiliniyor ve bu adam yargılanıyordu. Örneğin kimi durumları gözönüne alan mahkemenin suçluyu beraat ettirdiği oluyordu. Ama arkadaşlar mahkemesi daha sert davranıyor ve adam akıbetini kimsenin bilemeyeceği bir şekilde ortadan kayboluyordu.

Tugayda uygulanan muharebe düzeni de yeni bir buluştu ve henüz hiçbir salıra talimnamesine girmemişti. Kitle halinde ve dalgalar şeklinde saldırmak için bölük iki sıra halinde açılıyordu. Başta ağır elli, tecrübeli kılıç kullananlar bulunuyordu. Bunlar ashnda eski orduda hizmet görmüş, tecrübeli süvarilerdi. Bazen öylesine kılıç sallıyorlardı ki düşman atı eğerinin üzerinde sahibinin gövdesinin altını götürüyordu sadece.

Onların arkasından, karabin tüfekleri ve tabancalarıyla keskin nişancılar geliyordu: Her biri muharebe sırasında önünde arkadaşını koruyordu. İlk sıradakiler, arkalarındaki arkadaşlarının ateşleri himayesinde, kılıç havada, düşman saflarına cesaretle dalıyorlardı.

Şimdiye kadar, düşman süvarisi sayıca çok daha kuvvetli olmasına rağmen, bir defa için bile olsa, kendi aralarında da akıllıca kenet-

lenmiş ve zincir baklaları halinde kurulmuş Budiyoni tugayının yığın halindeki taarruzuna dayanamamıştı.

* * *

Köy birkaç noktadan yanıyordu. Kalın bir duman sık damların arasından yükseliyordu. Alevler fışkırıyor, alçak bulutların arasında kıvılcımlarla alev almış samanlar havaya fırlıyordu. Güvercinler fır dönüyor, kor haline gelmiş ateşin içine düşüyorlardı. Hayvanlar ahırlarında böğürüyor, bir boğa çiti kırmış, böğürerek caddede koşuyordu. Kucaklarında çocuklarıyla kadınlar yanan evlerden dışarı fırlıyor, barınacak bir yer arıyorlardı. Tepelerin ardında, Stanitsa yönünden Kazak topçusu obüs ateşiyle dövüyor, durmadan dövüyordu...

Öğleye doğru, Kazak piyadelerinin ilk hatları, geniş bir sahaya yayılmış siyah noktacıklar halinde göründüler: Köyü ateş çemberine almak, alelacele kazılmış siperlerdeki Kaçalinski alayını cehennemin içine sürüklemek istiyorlardı. Siperler nalbant dükkânından köyün öte ucuna kadar uzanıyordu, el bombalarıyla buzu çabucak kırılan su birikintisini takip ederek kurganların üzerindeki yeldeğirmenlerine dönüyordu.

Telegin'le İvan Gora atla siperleri izlediler. Siyasi komiserin emir eri olan Agripin, Kazaklardan gördüğü gibi kürklü bonesini kulaklarına kadar indirmişti. Kâh, dar bir çukura girip eğilmiş olan bir takımın yanında kâh bir makineli tüfek yuvasının önünde duruyorlardı: İvan İliç'in yüzü, gözleri sevinçli görünüyordu. Durum aydınlansın diye, geçirdiği gecenin heyecanı ile zayıflamış olan asık suratlı İvan Gora bile sakın görünüyordu.

Telegin eyerinin üzerine rahatça yerleşiyor, dudaklarındaki gülümsemeyi silmek ister gibi eldivenli elini ağzına götürüyordu. Top seslerinin gümbürtüsü arasındaki sessizliği gözleyerek:

— Arkadaşlar, diyordu, düşmanı kanlı bir bozgunla cezalandıracaksınız. Bozguna uğramadan, soğuk kanlılıkla, hedefinizi iyi seçerek ateş edin. Her adama bir mermi düşecek şekilde... İşte komiserle benim sizlerden beklediğimiz ateş bu. Süngü hücumu ile karşı taarruza geçme sırası geldiğinde hep birlikte ve aynı istekle hücuma kalkın... Size, durum ne olursa olsun gerilememenizi emrediyorum.

Komiser İvan Gora başını sallayarak arkasından tamamlıyordu:

— Yaşasın Lenin yoldaş! Dünya kapitalizmi kahrolsun!

Sonra başka bir gurubun yanına gidiyorlardı. Bütün cepheyi dolaştıktan sonra değirmenlerin önünde atlarından indiler. Keşfe gidenlerin elde ettikleri bilgilere göre gece Alanitsaya önemli Kazak takviyeleri gelmişti. Taarruza büyük bir şevkle başladıklarına bakılacak olursa, Kaçalinski alayının meydana çıkışının bir baskın olduğunu, oysa onların o zaman başka bir harekâta katıldıkları hükmedilebilirdi. Görünüşe göre yollarına çıkan kızılları bir hamlede temizlemeye kararlı oldukları anlaşılıyordu.

Değirmenin çatısı altında rüzgâr ıslık çalıyor, ahşap kirişler gıcırdıyordu. İçerisi değirmenlere has un ve fare kokuyordu. Zaman zaman içini çeken İvan Gora, birkaç tahtası çıkarılmış duvardaki delikten başını çıkarıyor, doğu yönünde Sapojkof'un stepte görünüp görünmeyeceğine bakıyordu. Aşağıda Telegin telefonda yüksek sesle konuşuyordu.

Sonra birden dik merdivenleri hızla çıktı.

Dürbünü kaldırarak heyecanlı bir sesle:

— Çaritsin harekâtı yeniden başlıyor! dedi.

— Allah kahretsin! Koyunlar gibi çembere girdik...

— Söyledim ben sana, Sapojkof'u öldürdüler, diye. Bir saat geçti.

— Sergey Sergeyeviç'i öldürmek o kadar kolay değil...

— Neşeli olmanın sebebi nedir anlamak isterdim?..

— Neşeli dövüşmek gerek, İvan Stepanoviç...

Ambarlarda yanan otların dumanı, taarruz edenlerin önünde alçaktan süzülüyordu. Artık hamleler yaparak yer değiştiren siluetleri rahatça görmek mümkündü. Kızılların öncü postaları siperlere doğru geri çekilmişlerdi ateş ede ede. Alevler içindeki köyü biçimsiz bir at nalı şeklinde çepeçevre saran Kaçalanski alayının cephesi tam siper yapmıştı.

Telegin:

— İşte yattılar! diye bağırdı. Toy delikanlılar! Sinirleri dayanamadı. Bak, bak: Avcı kolları yatıyor... İvan Stepanoviç, koş Allahını seversen, bizimkilerle ciddi bir şekilde konuş. Ateş etmesinler sakın... Emrim olmadan tek kişi ateş etmeyecek.

* * *

Baykof korkmuş gibi yaparak:

— Komiser! diye bağırdı. Numara erleri top başına!

Birinci topun numara erleri olan Baykof, Zaduyviter, Gagin ile Anisya –nişancıya mermi veren erdi– yerlerinden kalktılar ve top başındaki yerlerini aldılar. Yanmış bir evin toprak duvarının ardından İvan Gora göründü. Agripin arkasından geliyordu. Bataryayı koruyan takıma doğru gidiyorlardı.

İvan Gora kızıl askerlerle konuştu. Agripin hemen onun yanında, bir elinde tabanca, dimdik, esas duruşta duruyordu. İvan Gora'ın dolgun sesi uzaklardan duyuluyordu.

... Hiçbir emir almadan –emir çok ağırdır– tek bir mermi atılmayacak. Arkadaşlar, size haber veriyorum: Emre itaat etmeyen hemen orada kurşuna dizilecek...

Baykof sakalını salladı. Üzerinde yağmur tanelerinin birikmiş olması sakalını aklaşmış gösteriyordu.

— Hey, arkadaşlar, tabancalı bu kızdan sakının. Gözünü kırpmadan devirir sizi...

Anisya:

— Neye alay ediyorsun onunla? diye karşılık verdi. Agripin mükemmel bir arkadaştır...

İvan Gora topa doğru yürüdü. Yüzü öyle ciddiydi ki numara erleri put kesildiler. Agripin yapışık gibi kocasının dibinden ayrılmıyordu. Bir numaralı top basit bir kundak üzerine yerleştirilmişti: Tahtalardan yapılmış bir sehpa, araba tekerlekleri... Çevresinde de testereler, baltalar, odun yongaları vardı.

İvan Gora topun sağlam olmayan kaidesine baktı. Gözkapakları habire açılıp kapanıyordu.

Sonunda:

— Nedir bu? diye sordu

Baykof:

— Bizim icadımız bir şey, komiser yoldaş, diye karşılık verdi. Tıpkı savaş gemisi tureli gibi bir şey...

— Peki araba tekerlekleri ne işe yarayacak?

— Topun kolaylıkla dönmesini sağlamak için. Şahane bir buluş...

— Mükemmel, mükemmel.

İvan Gora yoluna devam etti. Agripin de peşinden. Baykof gözünün ucuyla Agripin'i işaret ederek:

— Aynı tiyatro ekibindeyim, arkadaşlar, dedi. Bu yüzden komiserden korkmuyorum, ama ondan çok korkuyorum... Fare gibi yu-

varlak gözleri var: Acımanın izini bulamazsın!.. Ah, şu kadınlar, şu kadınlar... Neden dövüşüyorlar diye sorarım kendi kendime...

* * *

— Daria Dimitrievna, Telegin'e börek götürdüm... Değirmene sokmadılar beni... Ama Telegin yukardan başını salladı. "Daşenka mı yaptı bunları? dedi. Olacak şey değil." "Kendi elleriyle yaptı, diye karşılık verdim, ama ne yazık ki soğudular..." "Olsun, dedi, soğuk böreği daha çok severim... Benden yana Daşa'ya bir öpücük götür..."

— Kuzma Kuzmiç uyduruyorsunuz hepsini...

— Yemin ederim ki uydurmuyorum... Hikâyeyi bilir misiniz? Bizim genç hekim yüzbaşı İvanof korkmuş, bağırsakları bozulmuş, istifra etmeye başlamış... Komiser köpürmüş: "Sinirlerini testkin edin şunun!" demiş. Kuyunun yanında soymalarını, soğuk suyla ıslatmalarını emretti... Cıyak cıyak bağırdığını duymuyor musunuz? Üçüncü kovayı boşaltıyorlar... Nasıl güldük, bir bilsen! Zaten ben de emir eriyim, Daria Dimitrievna...

Daşa, kafesteki yırtıcı hayvan gibi kapıdan pencereye, pencereden kapıya gidip geliyordu. Pansuman bezleri masanın üzerine konmuştu. Odanın içi şimdiden fenol ve iyodform kokuyordu. Kuzma Kuzmiç Daşa'nın yanında dönüp duruyordu.

— Hep aynı rüyayı görür oldum, dedi. Hemen her gece, kendimi elimde bir tüfekle görüyorum. Kalbim çarpıyor, küçük bir paçavra gibi sallanıp duruyor, sonra ateş ediyorum; bütün gücümle tetiğe yükleniyor, bütün vücudumla bu lanet tüfeğin içine girecekmiş gibi hazır bekliyorum... İyi ama tüfek ateş almıyor, tetik ağır ağır iniyor; namludan ufacık bir duman çıkıyor tembel tembel. Kendisine ateş ettiğim adam –yüzünü göremedim hiç– bana doğru ilerliyor, gittikçe büyüyor, dev gibi oluyor... Tuh! Ne korkunç şey!..

Daşa:

— Neden her taraf sessizleşti? diye sordu.

Parmaklarını kütürdetip pencerenin önünde durdu. Akşam karanlığı çöküyordu bile. Yangınlar bitmek üzereydi. Ne obüslerin asap bozan ıslıkları duyuluyordu, ne mermi patlamaları. Ateş yatışmıştı. Kazak hücum hatları sürünüyor, yaklaşıyorlardı. Hemen köyün bütününü çember içine alıyorlardı.

Daşa sırtını pencereye döndü ve yürümeye başladı.

— Çok yaralı olacak. Bu işe nasıl yetişeceğiz?

— Komiser bize Agripin'i gönderecek. Agripin'in çok yardımı olacak bize. Bana bakın: Anisya'yı da göndermelerini sağladım. "Onun yeri top başı değil", dedim. "Onu topun başında tutmak, romantizmden başka bir şey değil..." Peki, size göre gördüğüm rüya neye âlâmettir?

— Kuzma Kuzmiç bana gerçeği söyleyin. İvan İliç sağ salim mi? İşler yolunda mı?

Değirmenin çatısındaki bir yarıktan yüzünü gösterdi, ağzı kulaklarına varıyordu. Zaferden mutlak surette emin...

— Aa!..

Daşa başını salladı. En iyisi kendini tutmak, yırtıcı hayvanla gibi sürüklenerek yaklaşan binlerce insanı düşünmemek. Ama Daşa ne de olsa anlayamıyordu bunu... Bütün gücüyle, peri masallarındaki devin iple çekilişi gibi, masanın üzerindeki küçük eşyalar üzerinde düşüncesini toplamak için zorlanıyordu. Masanın üzerinde sargı bezleri, küçük şişeler, ameliyat aletleri vardı... İyot olmayışı çok korkunç bir şeydi. Hayali, iradesine güçlükle boyun eğiyor, sonra bin bir küçük kanal bulup sızıyor, gözlerini birer gül gibi alabildiğine açıyordu... Bu insanlar neden, ama neden masumları, iyileri, sevgilileri öldürmek ihtiyacını duyuyorlardı? Neden? Kinden daha korkunç ne olabilirdi bir insanda? Kin Daşa'nın çevresinde dolanıyor, insafsızca sokuluyor, parmaklarının ucuyla çırpınmalı bir şekilde tutulan kasaturayı daldıracak anı kolluyordu...

Daşa:

— Olamaz, dedi. Bu düpedüz ihtiyatsızlık.

İri iri açılmış gözlerinin ürkek bakışları Kuzma Kuzmiç'i korkuttu. Daşa:

— Peki neden bakıyorsunuz bana öyle? diye sordu. İçim bulanıyor, anlıyor musunuz, tıpkı bizim doktor gibi... Kine tahammül edemem ben... Çok mu ince eğitim gördüm nedir? Bu hava boğsun isterse bizi!..

Hiç gereği yokken şişelerin, sargıların yerlerini değiştiriyordu.

— Gördüğünüz rüyayı bana neden anlattınız, anlayamadım...

— İşte sorun orada, Daria Dimitrievna. Bu rüya tam zamanına rastladı... Aşk gibi arınan bir kin vardır... Bu kin sabah yıldızına benzer... Ama başka türlü bir kin de vardır, içten gelen, hayvansal bir

kin, taş gibi; işte bu kinden korkmalı... 1914 yılında ben de dehşete kapıldım herkes gibi... Seferberliğin Rusları yabancı diyarlarda yakaladığı, hepsinin son trene hücum ettiği anlatılıyordu... Alman kondüktör kompartıman kapılarını öylesine hızla çarpıyordu ki, çocukların elleri eziliyordu... Benim rüyamın anlamına gelince... Bu rüyamı komisere anlatmadım, sizden başka kimselere anlatmadım, çünkü durum ciddidir. Güçsüzüm ben. Yeryüzünde yaptığım yolculuk sona erdi –birden hıçkırdı– tüfeğim ateş almıyor, gıcırdatmaktan başka bir şeye yaramıyor.

Daşa küçük yumruğunu göğsüne vurarak birden:

— Nefret ediyorum onlardan! diye bağırdı. Gördüm onları, tanıyorum bu çehreleri. Yanaklarında şehvet düşkünlüğünün izleriyle katil gözleri, düşük çeneleri... Anasının ipini satmış alıklar, cahiller!.. Hayır, onlara yer yok bu dünyada, yer yok!..

— Sakin olun, Daria Dimitrievna. Su kaynamış mı kazanda, bir bakalım.

Daşa hızla pencereye sokuldu. Mavimtrak karanlıkta yere eğilmiş kızıl askerler, taarruza kalkacakmış gibi tüfekleri ellerinde koşarak geçiyorlardı. Adaleleri kasılmış yüzlerini bile fark etti. Birinin ayağı takıldı, az daha düşecekti; kollarını salladı, dengesini buldu, dişlerini meydana çıkaran bir yüz kasılmıyla döndü.

Stepte yeşil ışıklar saçıp sonra yavaş yavaş dökülen bir füze yükseldi. Füzenin ışığı hemen yakında, siperlere yatmış olanların gri sırtlarını ve dört yüz metre ötede ayağa kalkan Kazak piyadelerinin siluetlerini aydınlattı. İkisinin arasında bir adam koşuyor, kılıcını başının üzerinde çeviriyordu. Füzenin ışıkları söndü. Hemen arkasından gelen karanlıkta, bir fırtınayı andıran ve gittikçe artan bir uğultu yükseldi:

Hurr-a-a!

* * *

Telegin bonesini çıkardı, terden ıslanmış saçlarını elleriyle sıvazladı. Önceden tasarlanıp yapılacak, düzenlenecek her şey yapılmıştı. Şimdi ise savaşın ruh hali başlıyordu. Telegin'in dürbünüyle uzakları zorlukla seçtiği yedek birlikler de dahil düşmanın gücü dört misli daha fazlaydı.

Daha iyi görebilmek için başını, değirmenin duvarındaki delikten omuzlarına kadar çıkardı. Köy birden tüfek alevleriyle çevrildi. İvan

İliç ortalığın karıştığını gördü... Kâh orada, kâh burada, askerlein siperlerde grup grup toplandıklarını fark etti.

— Hay Allah kahretsin! Ne de güzel boneydi, düşürdüm...

Koşarak merdivenleri indi, kurganın üzerinden atladı, siperlere doğru koşmaya başladı.

İlk Kazak taarruzu hemen bir tarafta püskürtülmüştü; sadece nalbant dükkânının tarafında bir kargaşalık vardı. İvan İliç daha önce tahmin etmişti bu durumu. El bombalarının gümbürtüsü, atılan nağralar arasında boğaz boğaza dövüşülüyordu...

İvan İliç ihtiyatların bulunması gereken arabanın duvarına doğru koştu. Fakat yedekler yoktu; yerlerinde duramaz olan Kızıl erler, kendiliklerinden arkadaşlarının imdadına koşmak için nalbant dükkânına doğru ilerlemişlerdi.

El bombası dolu bir çuvalın ağırlığı altında ezilen İvan Gora aynı yöne doğru koşmaya çalışıyordu...

İvan İliç:

— Komiser! diye seslendi. Ne oluyor? Bir düzensizlik var!

İvan Gora çuvalın altından öfkeli öfkeli baktı. İvan İliç iki adım ötede Daşa'yı fark etti: Bir ayağının üzerinde seken bir muharibin koluna girmiş, arabalık kapısından geçiyordu. İvan İliç durdu... Açık parmaklı elini havaya kaldırdı: "Demek bunun için gelmişim buraya?.." Döndü ve bataryaya doğru koştu.

— İşler yolunda mı?

—Tıpkı bayram günlerinde olduğu gibi. Merhaba, Telegin!

— Demir kesmeli mermilerle yaylım ateş, arkadaşlar!.. Yedek birlikler üzerine, ateş!..

İvan İliç bitişik bir çatının üzerine çıktı, gözlerini dürbüne dayadı. Az önce değirmendeki gözetleme yerinden gördüğü Kazak yedekleri kitle halinde yaklaşıyorlardı. Çatının üzerinden bağırdı.

— Seri ateş!

Gecenin karanlığında şarapneller birbiri ardına patlıyordu. Taarruz eden Kazakların safları çukurlaşıyor, ama ilerlemeye devam ediyorlardı. Şarapneller tepelerinde, gittikçe daha alçakta patlıyor, saflar ilerliyordu. Bir füze yılan gibi göğe yükseldi, askerlerin kahramanca hareketlerini aydınlığa çıkararak ufak ufak ışıklar halinde asılı kaldı: "Dayanın kardeşler, biraz sonra Bolşeviklerin kemikleri üzerinde dans edeceksiniz..." Füze daha yeni sönmüştü ki sağ tarafta,

doğuda birden üç füze yükseldi: Kırmızı, bulanık bir yangın gibi bütün göğü kapladı.

Telegin:

— Füzelerle karşılık verin, diye haykırdı. Üst üste üç tane kırmızı.

Karanlıkta az derin bir vadiden yaklaşan Budiyoni birlikleri Kazakların sol kanadına yüklendi; hücum öylesine ani, öylesine kin ve öfke doluydu ki bir dakika sonra Kazak piyadelerinin safları darmadağın olmuştu. Bunun üzerine süvari ile karşılaşan piyadenin korkunç akıbeti gözler önüne serildi: Kaçanlar kılıç darbeleriyle biçiliyordu. Köyden atılan füzeler ölüm saçan kılıçları parıldatıyordu. Bir piyade koşarken silahını atıyor, elleriyle başını örtüyordu. Atın ve sahibinin füze ışığında daha da uzamış gölgesi yetişiyordu.

Budiyoni'nin süvarisi üzengilerinin üzerinde hafifçe ayağa kalkıyor, hamle etmek için sola eğiliyor, bütün gücüyle kılıcını savuruyordu. Kazak erinin gövdesi atın ayakları altına yuvarlanıyordu.

Budiyoni, muharebe sahasında Kazak birliklerinin dağılıp kaçtıklarını görünce atını durdurup, kılıcını kaldırdı:

— Toplanın!

Emrini duyup gelen bir yarım sotnialık atlıyla köye doğru dört nala kalktı. Çok oynak bir atı vardı. Budiyoni, vücudunu eğerinde geriye doğru kaykıltmış, kolları dinlensin diye kılıcını üzengilerine doğru uzatmış bir vaziyette at koşturuyordu. Beyaz astragan bonesini ensesine yıkmıştı. Böylece rüzgâr, ter içindeki yüzünü serinletiyor, rahatça nefes alıyordu. Atlılar Budiyoni'den geri kalmamak için atlarını mahmuzlamak zorunda kalıyorlardı.

Füzelerden dökülen ışıkların parlattığı su birikintisinin sahili boyunca gittiler. Atların altında ezilmek istemeyen siluetler kenara sıçrayıp yere yatıyorlardı. Budiyoni, dikkat etmeden Kazak piyadeleri ile Kaçalinski alayı erlerinin boğaz boğaza dövüşmeye devam ettikleri nalbant dükkânı tarafını kılıcıyla gösterdi. İki taraf da süngü hücumuna geçmiş, sonra geri çekilerek tam siper yatmışlardı.

Budiyoni'nin yarım sotniası, beyaz boneyi gözlerinden ayırmadan dolu dizgin Kazak piyadeleri üzerine çullandı. Ne makineli tüfekler, ne tüfekler, ne de süngüler dolu dizgin gelen atları durdurabilirdi. Kılıçların altında kalan herkes biçildi. Budiyoni atını ancak köy yoluna girdiği zaman durdurabildi.

Telegin koşarak Budiyoni'nin yanına gitti, selam verdi. Budiyoni hemen karşılık vermedi. Kılıcını mendiliyle silip mendili yere attı, kılıcım kınına soktu. Sonra elini alnına götürerek:

— Merhaba arkadaş! dedi. Kimsiniz? Alay komutanı mı?.. Ben Budiyoni tugayının komutanıyım. Ağırlık kollarını ve yaralıları korumak için burada bir bölük bırakın. Geri kalan birlikleriniz ve topçunuzla derhal Kazak köyü üzerine yürüyünüz. Köyü işgal edecek ve beyaz Kazakları temizleyeceksiniz.

— Başüstüne, komutanım...

— Bir dakika, arkadaş...

Budiyoni, attan indi, elini hayvanın kolan altına soktu, kolunu ısırmak isteyen atın ağzına parmaklarıyla vurdu, sonra elini İvan İliç'e uzatarak:

— Çok kaybınız var mı? diye sordu.

—Hayır, komutanım.

— Güzel. Söyleyin bakalım, yardımınıza gelmeseydik, dayanabilecek miydiniz?

— Neden olmasın? Dayanacaktık elbette. Yeterince cephanemiz var.

— Güzel. Gidebilirsiniz.

* * *

— Karın ağrılarım tüm geçti, Anisya Konstantinovna. Artık karnımın varlığını bile hissetmiyorum. İnsanoğlu gerçekten kötü yaratılmış. Bu derece önemli bir organ, koruyacak hiçbir şeyi yok... Kılıç bir verşoktan fazla girmedi. Ne kırdılar... Ne biçtiler... İçecek bir şey verir misiniz?..

Anisya yorgun, sessiz onun yanına oturmuştu. Hastane, Kazak köyüne, iki katlı tuğla bir eve götürülmüştü. Hastanede hafif yaralılarla taşınması güç olanlar barındırılıyordu. Ötekilerse birkaç gün önce Çaritsin'e gönderilmek üzere boşaltılmıştı.

Şarigin can çekişiyordu. Ah! nasıl da ölmek istemiyor, nasıl da üzülüyordu hayattan ayrılacağına! Anisya yorgunluktan bitmişti. Şarigin'i teselli bile etmiyordu. Başucuna oturmuş, dinliyordu sadece.

Kalktı, bir maşrapa su getirmek için gitti, Şarigin'e içirdi. Ölmekte olan Şarigin'in yüzü alev alev yanıyordu. Şarigin'in çocuksu, mavi gözleri Anisya'nın her hareketini izliyordu. Anisya'nın üzerinde be-

yaz bir hemşire önlüğü vardı. Şarigin sık sık rüyalarına giren sarı saçları örülmüş, başına dolanmıştı. Anisya gidecek diye ödü patlıyordu. Giderse şayet, Şarigin için başını yastığa dayayıp, dişlerini sıkıp, kanının damarları içinde hızla dolaşmasını, şakaklarının atışını dinlemekten başka yapacak bir şey kalmayacaktı.

Konuşuyor, durmadan konuşuyordu. Bir kandilin içinde bitmekte olan fitilin alevi gibi düşünceler fışkırıyordu kafasından; bazen bir alev kenarları yalıyor, yükseliyor, gayet berraklaşıyor, bazen de alçalıyor, fitil kömür haline geliyordu.

— O zamanlar güzel değildiniz Anisya Konstantinovna, iki misli yaşlı gösteriyordunuz... Yanağınızı elinize dayayıp, hiçbir şey görmeden saatlerce bakıyordunuz. Acı, bakışlarınızı buğuluyordu... Ama ben gene de acı duymadım, kurtulmasını bildim acıma duygusundan!.. Kolayca acıyabilen kişiler en duygusuz insanlardır. İnsan hayatında bir defa acımalı... Ondan sonra, yeter! Akım kesilmeli... Örs üzerinde döv kalbini, at kor ateşin içine, döv gene çekicin altında... İşte böyle olmalı komsomollar... Biz gemideyken, gizli bir toplantı yaptım, arkadaşlara şunu açıkladım. Devrim muharipleri için size el sürmek yakışıksız bir hareket olurdu... O zaman Latugin bulaşık yıkamaktan söz etti... Ah! Latugin, Latugin!.. Buna ihtiyacınız yok, Anisya Konstantinovna... Devrim sizi evlat edindi. Gittikçe güzelleştiniz, onun için değil elbette... İçinden çıkılmaz bir durum... Bu soruyu sormak ve karşılığı bulmak için mücadele etmek gerek...

Yaşantısının küçücük alevi kenarları yaladı, yaklaşan karanlıkları ölçtü ve düştü. Şarigin kuru dilini dudaklarının üzerinde gezindirdi. Anisya su verdi. Şarigin tekrar konuşmaya başladı:

— Neden ölüyorum, biliyorum, kesinlikle biliyorum...

— Benden bir hatıra saklamanızı istiyorum... Petrograd'ın Vasiliyevski adasındamm. Babam marangozdur. Beni meslek okuluna verdi. Sonra babamın yanında çalıştım. O rendeliyor, ben rendeliyordum, o rendeliyor, ben rendeliyordum... Hem de hiç konuşmadan, durup dinlenmeden... "Balkıt" fabrikasına, deniz tezgâhlarına işçi olarak girdim... İşin aslını orada öğrendim. Neden varım?.. İşte o zaman düşünme, sabırsızlık nöbetleri başladı. Üstün bir hedef beni çekiyordu. Bir saat için bile olsa aşağıda kalacak gücüm yoktu artık... Sona savaş geldi çattı. Bahriyeye gönderildim. Hiddetten dişlerim gıcır gıcır ediyordu... Siz farkında değilsiniz tabii Anisya Konstantinov-

na, sizde canlı bir varlık gördüm. Bizzat kendi yapımız, kazandığımız, yeniden yarattığımız bir varlık... Bundan sonra, nasıl olur da sizi başınız önünüze eğik bırakırdık, bizden ayrılıp gitmenize nasıl müsaade ederdik?.. O zaman devrim neye yarardı?.. Hayır, hayır! Siz bir aktris olmalıydınız... Orada her akşam, ambarın çevresinde dolaşıyordum. Sizi gördüm, dinledim... "Allah şahidim olsun, bütün bağışlamalar şahidim olsun ki... o beni terk etti, o terk etti beni..." Bütün insanları duygulandıracaksınız... İç savaş bitince büyük bir sanatkâr olacaksınız... Bırakmayın bu yolu... Gevşeklik yakışmaz size... Çok çığırtkanlar çıkacak, kulak vermeyin hiçbirine... Size her şeyi göstermek isterdim Anisya Konstantinovna. Kişisel hayatı. Hakkımız yok buna. Başınızı neden çeviriyorsunuz, şekerim?.. Dinleneceğim, fikirlerimi toparlayıp size daha bazı şeyler söylemek istiyorum... Çok önemli bir şeyi unuttum...

Başı sallandı, yastığın üzerinde yuvarlandı. Sonra rahatladı. Öylesine uzun süre konuşmadı ki Anisya yüzüne kadar eğildi, yarı kapalı göz kapaklarının arasında göz bebeklerini göremedi. Şarigin'in sözlerinden çok, bakmayan, zavallı, üzüntü veren gözleri Anisya'ya dokundu. Bu karmakarışık, ateşli sözlerle neyi söylemek istediğini anladı. Saklandıkları yerde, birbirlerine sarılarak çatırdayan ateşin içinde korkudan eriyen yavruları da ona böylesine seslenebilirlerdi. O zamandan beri Anisya çocuklarının yüzlerini hatırlamaktan kaçınmıştı hep. Ödü patlıyordu çocuklarının yüzünü hatırlayıverecek diye. Şimdi ise çocuklarının yüzleri sanki ölmemişler gibi gözlerinin önünden gitmiyordu. Dört yaşındaki oğlu Petruşka ile onun küçüğü olan kızı Aniuta, bukleli saçları, tombul yanakları, güleç yüzleri, küçücük burunlarıyla gözlerinin önündeydi...

Ve şu anda öteki çocuk, üçüncüsü ona sesleniyordu. Bunu ise uğurlayacak, güle güle diyecekti.

Anisya yavaş yavaş Şarigin'in saçlarını okşuyordu. Şarigin'in kirpikleri titredi, mor mor lekeler şakaklarına doğru yayıldı...

XIV

Cuma akşamları başkomutan Denikin, anne tarafından uzak akrabası olan Ekaterine Alekseyevna Kvaşnina'larda vist oynardı. Bu vist, Anton İvanoviç Denikin daha Harb Akademisinde okurken,

1890 yılında başlamıştı. O zamanlar Vasiliyevski adasının beşinci caddesindeki Ekaterine Alekseyevna'larm asma katında bir oda kiralamıştı. O zamanlar Petersburg'daki evlerin asma katları çok güzeldi. Devamlı olarak vist oynayan dört oyuncudan yalnız onlar hayatta kalmışlardı. Ekaterinodar'da çok zor şartlar altında Anton İvanoviç, Allah'ın iradesiyle beyaz kuvvetlerin başkomutanı olurken 1918 yılı başlarında Petersburg'dan kaçmış olan Ekaterina Alekseyevna, kendisi gibi Ekaterina Alekseyevna adını taşıyan kızı ile gösterişsiz bir hayat sürüyordu.

Başkomutan çeşitli bahaneler altında Ekaterina Alekseyevna'ya birçok defalar yardım teklifinde bulunmuş, ama o: "Aramızda böyle bir şey olmaması daha iyi, Anton İvanoviç", diye karşılık vermişti. "Para dostluğu bozar."

Ekaterina evinde Haberler Ajansının müsveddelerini tashih ediyordu. Ayrıca ana kız, kötü günler için değerli bazı eşyalarını saklamışlardı.

Cuma akşamları kutsaldı adeta; hatta kurmay başkanı general Romanovski bile bu geleneksel vist partisi sırasında komutanı tedirgin etmeye cesaret edemiyordu. Saat tam yirmide, stebe sınırdaş uzak bir mahallede, körüğü kalkık tek atlı bir araba, görünüşte eski, ahşap bir evin arabalık kapısının önünde duruyordu. Başkomutan, göğsü Senjorj nişanlarıyla kaplı sakallı arabacısına gece yarısı gelip kendisini almasını emrediyordu. General ağır ağır küçük kapıdan giriyor, tahta merdivenden çıkıyordu. Kapı açılıveriyordu kendiliğinden.

Karşı casusluk teşkilâtının şefi tarafından her Cuma oraya gönderilen hafiyeler, komutan tarafından görülmek için gizleniyorlardı. Bunlardan biri dama çıkmış, bacanın arkasına saklanıyordu. Bir diğeri karşı yaya kaldırımındaki sipsivri kavak ağacının arkasına gizleniyor; diğer ikisi de avluda lâğım çukurunun arkasına saklanıyorlardı.

Gerçek bir asker olan Denikin, hafiyelerden üzüntü duymuyordu. Bir akşam, elinde kâğıtları, hoş karşılanmayan, fakat zorunlu olan bu durum hakkında bir hikâye anlattı. Çar I. Nikola, Çarskoye Selo parkında tek başına gezinmekten hoşlanırdı. Sabahın erken saatlerinden itibaren çarın geçebileceği yolların kenarındaki çalıların arkasına hafiyeleri yerleştiriyorlardı. Kışın hafiyelerin üzerine kar yağıyor, kimseler göremiyordu onları. Bir gün Çar, arkasındaki çalılardan gelen nezleli bir ses duydu: "Yedi numara geçti." Nikola, hafiyelerin ken-

disine "Yedi numara" adını taktıklarını öğrenince çok kızdı. Muhafız kıtası komutanını işinden attı. Bunun üzerine hafiyeler Nikola'ya: "Bir numara" adını taktılar.

Denikin mumla aydınlatılan bitişik odaya girip demir ökçeli deri kar çizmelerini çıkarır –kimsenin yardımı olmadan çıkarırdı çizmelerini– kaba kumaştan ağaç çileği rengindeki astarlı bol kaputunu atardı sırtından: Gri renkli dağınık ve arkaya taranmış saçlarını düzeltip Ekaterina Alekseyevna'nın elini öpmeye giderdi. Küçük Ekaterina Alekseyevna'nın avucuna bıraktığı narin elini şefkatle tutar, kısa ve kibar bir selamla öteki oyunculara "Merhaba beyler" derdi. Öteki oyuncular emir subayı prens Lobanof Rostovski ile eskiden bakanlıkların birinde şube müdürlüğü yapmış, yaşlı bir Petersburg'lu tüccar Vasili Vasiliyeviç Strupe'ydi.

Salonda, üzerine konan iki mum ve yeşil çuha üzerinde yelpaze şeklinde açılmış iskambil kâğıtlarıyla masa hazır oluyordu. Tıpkı Vasileyevski adasındaki evde oynadıkları devirlerdeki gibi tebeşir parçaları ile geleneksel yuvarlak küçük fırçalara kadar her şey tamamdı.

Eski siyah bir elbise giymiş olan, her zaman neşeli, kısa boylu, kalçaları mubalağalı bir şekilde geniş Ekaterina Alekseyevna, küçük bacaklarının üzerinde yuvarlanırcasına masaya gelirdi. Yuvarlak yüzü güleçti. Gönül okşayan iri ağzı hafifçe fısıltılı konuşurdu. Çok kıpırdak olduğu için, oturduğu eski tahta iskemle durmadan gıcırdardı. Ayaklarının altına küçük bir tabure koyardı. Masadaki yerini belirtecek kartı çekmeden önce, her zaman aynı dilekte bulunur, başkomutanla eş olmak isterdi. Dileği olunca tombul küçük ellerini havaya kaldırarak neşeyle çırpar:

— Gördünüz mü beyler, dileğim oldu, derdi. Katka gene Anton İvanoviç'le eş olduk...

Vasili Vasiliyeviç Strupe, iç karartıcı bir sesle:

— Pekâlâ, öyle olsun, der, masaya oturup tebeşiri ile küçük fırçasını seçerdi.

Soğukkanlı, her şeyi bilen, şüpheci, nükteci, ciddi yüzlü, çok zayıf, vaktinden önce yaşlanmış bir adam olan Vasili Vasiliyeviç tehlikeli bir hasımdı. Bütün Petersburg'lular gibi vist oyununu ciddi ve zarif bir şekilde oynardı.

Sert tırnaklı, bakımlı elleriyle kartları çabucak karar ve asil bir danışman gibi:

— Pekâlâ, öyle olsun, derdi.

Dördüncü oyuncu olan Prens Lobanof-Rostovski genç olmasına rağmen güçlü bir vist oyuncusuydu. Emir subaylığı görevleri bu iskambil oyunlarında ve başkomutanın bazı kişisel görevleriyle sınırlıydı. Denikin'in askerlikle ilgili işler için daha modern anlamda başka iş arkadaşları vardı. Bütün Lobanof-Rostovski'ler gibi prens de güzel bir adam değildi. Uzun, saçları dökülmüş bir başı, anlamsız çizgilerle dolu iri bir alnı vardı. Bir kusurunu hesaba katmazsak –tabii ihtiyacını defetmenin sabırsızlığı içindeymiş gibi uzun bacaklarını masanın altında durmadan sallardı– prens mükemmel bir sosyete adamıydı. Hiçbir zaman kanaatını açıklamazdı. Bir soruyla karşılaştığı zaman, kendisine ciddi bir sorun için başvurulmaması gerektiğini mükemmel bir şekilde hissettiren, beklenmedik budalaca bir karşılık verirdi. Dalkavukluğa kaçmayan bir nezaketi vardı. Geçen yaz yaralanıp iyileşmeden önce, ateş hattında mertçe çarpışmıştı.

Oyuncuların hepsi sanki görevdeymiş gibi oyun oynuyorlardı. Bu saatlerde ne savaştan söz ederlerdi, ne de politikadan. Sadece "Karo... Kupa... İki kozsuz..." sözleri duyulurdu. Mum çıtırdardı. Cam bir tablanın kenarına konmuş bir sigaranın dumanı tüterdi.

Sonunda Denikin:

— Gitme zamanı geldi artık, değil mi Ekaterina Alekseyevna? derdi.

— Yazık, çok yazık Anton İvanoviç...

Genç Ekaterina Alekseyevna tüylü küçük divanın üzerinde otururdu. Başını kaldırmadan, gülümseyerek yününü örerdi. Yüzü, gözleri, saçları soluk renkliydi. Zarif boynunun yumuşak hatları, güzel elleri, her şey onda okşama ihtiyacını açığa vururdu. Yirmi altı yaşına gelmiş olan Ekaterine Alekseyevna çabucak gönlünü kaptırırdı. Bütün aşk hikâyeleri kederli bir sonuca ulaşmıştı. Kimileri vakitsiz veda edip savaşa gider; kimileri ise hiç acımadan bir başkasını sevdiklerini itiraf ederlerdi. Şimdi ise güzel olmamakla beraber, son derece zeki olan Lobanof Rostovski'ye tutulmuştu. Prens sırf şaka olsun diye kur yapıyordu. Bu da, Ekaterina Alekseyevna'yı kızı gibi seven başkomutanın hoşuna gidiyordu. Genç kız, eski modaya uygun bir şekilde, prensin bir gün evlerinde sigara tabakasını unutacağını hayal ediyordu. Ertesi gün, annesinin yokluğunda, prens atının üzerinde pencerelerinin önünde belirecek, attan inip eve girecek ve mahmuzlarını şakırdatarak Ekaterina'yı selamlayacaktı. (Ekaterina'nın üzerin-

de kol kapakları ile yakası beyaz, siyah bir elbise olacaktı.) Prens özür dileyecek ve hazırlamış olduğu söz dudaklarında donup kalacaktı. Genç kıza dikkatle bakınca anlayacaktı durumu. Çok heyecanlanan iki genç salona geçeceklerdi... Sonra birden, dirseklerinin biraz üzerinden genç kızı kollarından tutacak, kendine çekecek, heyecanlı bir sesle: "Sizi tanımıyormuşum, diyecekti, tanımıyormuşum sizi. Oysa siz bambaşkaymışsınız..."

Ekaterina Alekseyevna'nın hayalleri orada duruyordu... İki mumun arasında oturmuş olan prense bakmadan, yününü örüyor, gülümsüyordu. Prensin orada olduğunu biliyor, lüks sigarasının kokusunu duyuyor, bu da ona yetiyordu...

İşte, cuma akşamları, başkomutan bütün ciddi işlerinin istirahate çekildiği, ihtiyar Rusya'nın kalıntısı küçücük dünyası böyleydi.

* * *

O gün Denikin, kurala aykırı olarak geç, endişeli ve biraz dalgın geldi. Çizmelerini çıkarırken, ayaklarının arasında dolanan kedinin ayağını ezdi. Kedi tatsız tatsız miyavladı. Lobanof-Rostovski kediyi alıp mutfağa götürdü. Ekaterina Alekseyevna kahkahayı bastı. Vasili Vasiliyeviç:

— Kediler bazen çekilmez oluyor, dedi.

Hepsi Denikin'in salona geçmesini bekliyordu. Ama o kaputunu astıktan sonra orada, gri sivri sakalını çekiştirerek dalgın duruyordu. Bütün çehreler asıldı üzüntüden. Prensin, kediye bir şey olmadığını söylemesine kadar sıkıntılı sessizlik sürdü...

Denikin:

— Ya! İyi öyleyse, dedi. Vakit kaybetmeyelim.

Denikin her zamankinden daha kötü oynuyor, yeri yokken kenara çekiliyor, durmadan pencereye doğru bakıyordu. Oysa ki pencerelerin kepenkleri kapalıydı. Genç Ekaterina Alekseyevna yavaşça kalktı yerinden, mantosunu omuzlarına aldı, muhafızın yerinde olup olmadığını anlamak için avluya çıktı. Hafiyelerden biri, çatının üzerine, rüzgârın ıslık çaldığı bacanın arkasına oturmuştu. Yukarda, hilal şeklindeki bulanık ay, bulutların içine girip çıkarak baş döndürücü bir hızla gidiyordu. Çatının üstündeki adam dişlerini takırdatarak:

— Matmazel, diye seslendi. Allahınızı severseniz, bir kadeh içki getirin bana...

Saat ona doğru evin önünde bir otomobil durdu. Denikin kartlarını masanın üzerine bıraktı, dikkatli bakışlarında çok canlı bir ışık parıldadı. Narin yapılı, kurumlu, kırmızı yanaklı general Romanovski, üzerinde subay kaputuyla salona girdi. Kapüşon başlığının uçları göğsünde çaprazlama katlanmıştı. Kasketini çıkarıp mahmuzlarını şakırdattı, başkomutanı selamladı.

— Anton İvanoviç, sizi almaya geldim.

— Hayrola, oldu mu?

— Mükemmel bir şekilde, Anton İvanoviç.

Denikin çabucak kalktı.

— Baylar bayanlar, tekrar gelirim. Durum gitmemi gerektiriyor, özür dilerim.

Yan odada kaputunun kolunu bulduramadı birden.

— Prens, siz kalın. Üç kişi devam edersiniz. Size de Allaha ısmarladık demiyorum, Ekaterina Alekseyevna...

Oyuncular masadaki yerlerine döndüler, ama oyuna devam istekleri kalmamıştı. Ekaterina Alekseyevna durmadan içini çekiyor, Vasili Vasileyeviç, kalın kaşlarını çatarak, yeşil çuhanın üzerine tebeşiriyle küçük darağaçları ile şeytanlar çiziyordu.

Prens divana, küçük Ekaterina Alekseyevna'nın yanına oturdu. Genç kızın neşesi yerine geldi, örgüsünü bıraktı. Prens bacağını durmadan sallayarak genç kıza, fevkalâde bir falcı kadın bulduğunu, kadını Anton İvanoviç'e götüreceğini anlatıyordu.

— Falcı saçınızdan bir tel alıp mum alevinde yakıyor; hemen ardından ağzından köpük çıkıyor...

— Ne söyledi size?

— Atla yolculuk yapacağımı, üç kez yaralanacağımı, sonunda da mutlu bir evlilik yapacağımı söyledi.

Prens iki bacağını da salladı ve sanki omuzlarından sarsılıyormuşçasına, boğulur gibi gülmeye başladı. Ekaterina Alekseyevna'nın zarif boynu ile küçücük kulağı kıpkırmızı oldu.

Ama Ekaterina Alekseyevna gözlerini silerek:

— Durum gerçekten çok ürkütücü, dedi. Sinirler gergin... Allahım, kim derdi ki bu durumlara düşeceğiz...

Vasili Vasiliyeviç:

— Doğru, doğru, aklımızın ucundan bile geçirmiyorduk.

Masanın üzerine bir balta ile bir cellat kütüğünün resmini çizdi.

— Ne acayip bir memleket şu Rusya...

Başkomutan sözünde durdu. Duvardaki kılıfına konmuş küçük İngiliz sarkaçlı saat, çatlak sesiyle on biri vururken dışarda bir otomobil korna çaldı.

Anton İvanoviç kar çizmelerini çıkarırken:

— Biliyorum, Ekaterina Alekseyeviç, dedi, bugün kestaneli hindiniz olduğunu bilmiyordum... Bunun şerefine, aziz prensim, gidip arabadan bir şişe şampanya alın...

Çok canlı hareketlerle ellerini ovuşturuyordu. Ama gene de oyunu tamamlama teklifini reddetti. "Bırakalım şunu. Ekaterina Alekseyevna ile ben önceden teslim oluyor, şerefimizi kurtarıyoruz."

Hatta Vasili Vasiliyeviç'in altın tabakasından bir sigara aldı ve hiç yapmadığı halde sigara içmeye başladı. Yemek saatini öne aldılar. Hepsi birden dar yemek odasına geçtiler. İki mum, eski moda duvar kâğıtlarıyla masanın üzerindeki kenarları çentik tabakları, lezzetli böreklerle çerezleri hafiften aydınlatıyordu.

Sofrada sadece Anton İvanoviç'in çok sevdiği yemek eksikti. Hardalla soslanmış bufa balığı. Oyun bitip de masaya oturdukları zaman: "Hayır, inanın bana, önce maçaları halletmemiz gerekirdi." Ya da: "Olur mu dostum, elinde as, rua ve damın bulunduğunu iyice biliyordum," gibi tartışmaya devam edilen her zamanki rahatlık da eksikti.

Havanın gergin olduğunu hisseden prens, büyük bir fedekârlık göstererek herkesin ilgisini üzerine çekerek, yanıkları, diş ağrılarını, yılancık gibi hastalıkları esrarlı bir şekilde tedavi gücü olan Ptersburg'lu bir kapıcının hikâyesini anlattı. Bu kapıcı kahve telvesine bakarak Alman harbini de önceden haber vermişti. Savaşı ima etmesi biraz yersizdi. Vasili Vasiliyeviç hemen sürahiyi kapıp votka koydu:

— Mucizeler gösteren kapıcılar neslinin kutsal Rusya'da tükenmemesi şerefine içelim öyleyse...

O sırada kestaneli hindi getirildi. Sandalyesinin arkalığına dayanmış olan Denikin ağırbaşlı bir ifadeyle çevresine bakınıyordu. Hindi tabağını, masayı dolduran öteki tabakların arasına yerleştirdiler. Mum alevlerine doğru yükselen duman, mum alevlerini oynattı.

Hindinin bir kanadını alan Denikin:

— Böylesi hindileri Rusya'dan başka bir yerde bulamazsınız, dedi.

Prens kalktı, gürültü çıkarmadan şampanya şişesini açtı, çay bardaklarına boşalttı. Anton İvanoviç ceketinin yakasına soktuğu peçe-

teyi yavaşça çekti, kadehini aldı, kalktı ve sandalyenin arkalığına elini dayayarak:

— Bayanlar, baylar, dedi, sizi sevindirecek bir haberim var. Bu sabah Fransız birlikleri Odesa'ya çıktı; Yunan birlikleri Kerson ile Nikolayef'i işgal etti. Uzun süredir beklediğimiz müttefiklerimizin yardımı gelmişti nihayet...

Bir İngiliz uçağı Ekaterinodar'a garip bir adam getirmiş, hükümet üyeleriyle sözü geçen kişiler ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Gelen kişi Klemanso'nun bir casusu muydu? Yoksa bir dolandırıcı mı? Yoksa önemli bir kişi mi? Adamın adı Fransız idi: Jiro, Piotr Petroviç diyorlar. Güney aksanıyla mükemmel Rusça konuşuyor. Pasaportu Uruguay pasaportu. Sadece bu durum adamın milliyetinden çok becerikliliğine tanıklık ediyor. Novorosisk'e tüfek, mermi ile öteki silâhları getiren bir gemiyle Paris'den gelmiş. Mevki komutanına gösterdiği evrak mükemmel: Parlamento üyelerinin tavsiye mektupları, din işleri bakanının bir mektubu, ayrıca telâffuzu son derece güç bir Fransız düşesinden bir mektup. Petit Parisien gatesinin muhabir kartı ve nihayet iş teklifleri. Bu iş tekliflerinde, o devirde, dünyanın dört bucağından Fransa'ya getirtilen zahire ile muazzam mal stoklarının üzerinde mantarlar gibi türeyen çeşitli ajanların isimleri bulunuyordu.

Boşuna kafa yoruluyordu. Mesele şuydu: Mart ayı ile yazın cereyan eden muharebelerin izlerini hâlâ taşıyan bir taşra şehri olan Ekaterinodar'a, gayet şık giyimli, kürk yakalı, kısa ceketli, uçları göğsünü örten alacalı boyun atkılı, iki küçük bavullu, boynunda fotoğraf makinesi ile halisüddem Avrupalı bir adam gökten inivermişti.

Ayağında tabanları kalın dikişli öylesine şık sarı iskarpinler vardı ki mevki komutanı bile gözlerini iskarpinlerden ayıramadı. Piotr Petroviç Jiro'nun başı havada, neşeli, açık gri fötr şapkası zarif bir şekilde başına oturtulmuş haliyle, arkasında iki valizini taşıyan Kazakla sokaktan geçtiğini gören işsiz güçsüz takımı ne derdi ki?

Yabancı en iyi otelin en lüks odasına, karaborsacı Paprikaki ile metresi sepetlendikten sonra yerleştirildi. Ertesi gün Jiro, general Denikin'i ziyaret etti.

Anton İvanoviç heyecanlanmıştı, kabul salonundan yabancıya doğru general Romanovski'yi koşturdu. General Romanovski, başkomutanın biraz rahatsız olduğunu söyleyerek özür diledi, ama şehir-

de böylesine ilgi çekici bir misafiri ağırladıklarından dolayı sevinçli olduklarını ekledi.

Jiro aynı şekilde, burada Denikin'in çevresinde, "Milli bir Merkez" olarak toplanan Devlet Dumasının temel direklerinden profesör Kolorivof'u da ziyaret etti; Profesör Kologrivof Paris'i çok iyi biliyor ve seviyoru. Sevimli Jiro'yu yanında birkaç saat alıkoydu. Büyük bir zevkle küçük lokantalarda yediği yemekleri, geceleri Montmartre'deki gezintilerini anlattı ve ağaçları güzel kokulu bulvarları hatırladı. Taranmamış sakalına, güçsüz göbeğine rağmen yüzünde bir gençlik, bir çocuksu hal vardı.

— Aziz dostum, dünyada sadece Parislilerin kokladığı o güzelim kokulara ne dersin?.. Ah! Paris'in kaldırımlarını öpmeye hazırım. Evet, evet, şaşırtmasın bu sizi. Her Rus'un gönlünde ateşli bir Fransız vatanseveri bulursunuz... İşte bunu yazmalısınız gazetenize!..

Karar verildi: "Milli Merkez"in temsilcilerinden çok sınırlı bir grup birinin evinde toplanacaktı. Yemek yenilecek ve mösyö Jiro'nun dünya politikası hakkındaki konuşması dinlenecekti.

Misafirinin ceketinin düğmelerini dostça bir hareketle çözen profesör Kologrivof:

— Sevgili dostum! dedi. Burada, Avrupa'da Kızıl satırın korkunç tehlikesini sizlerden önce gören insanlar bulacaksınız... Bolşeviklik, insanlık tortusunun kudurganlığı, aşağılık tabakanın kırıp geçirici öfkesidir... Sizin aranızda en zekiler, hatta en iyiler bile sosyalizme saygı gösteriyor. Çok saçma şey bu! Hem de saçmanın saçması!.. Sosyalizm diye bir şey vardır, ama sosyalist yoktur, çünkü sosyalizmin gerçekleşmesi imkânsız bir şeydir... Size bunu ispatlayabiliriz! Tarih, anarşinin ardı arkası kesilmeyen dalgalarının çarpıp kırılması için Rusya'yı bir baraj olarak önüne çıkardı. Biz kendimizi tehlikeye atıyoruz, ama böylelikle Avrupa uygarlığının rahatça gelişmesine imkân vermiş oluyoruz... Bu görev uğruna, Avrupa'yı bütün dünyayı kızıl kâbustan kurtarmak uğruna elimizi size uzatıyoruz. Yardım edin bize... Bütün tavizleri vermeye hazırız. Rusya bütün fedakârlıklara razı olacaktır... İşte sizin için yazmanız gereken şeyler...

Bu yemek birçok sıkıntılara sebep oldu. Gelin de Ekaterinodar'da değerli bir şeyler bulmaya çalışın! Bulsanız bulsanız sadece domuz yağı, kaz ve domuz eti bulabilirsiniz. Parisli misafiri köfteyle ağırlayamazsınız ya! "Milli Merkez"in boğazına düşkün üyelerinden biri olan

Von Liz şu yemek listesini teklif etti: Küçük börekli et suyu çorbası, kırmızı şaraplı balık yahnisi, bir damla su koymadan domuz torbasında pişirilmiş piliç. Karaborsacı Paprikaki'nin tercümanlığıyla içilebilir şarap bulundu. Saat tam on üçte Piotr Petroviç de dahil altı kişi, Devlet Duma üyesi ve *Rodnaya Zemliya* gazetesinin yayın müdürü Şulgin'in evinde toplandılar. Yemek gerçekten titizlikle hazırlanmıştı.

Kavrulmuş arpadan yapılmış kahveler içildikten sonra Jiro bildiklerini anlatmaya başladı:

— Önce Paris'ten bahsedeyim biraz, baylar... Paris'i gayet iyi biliyorsunuz. Yabancılar her yıl Paris'e dört milyar altın franktan fazla para bırakırlar. Çatı katındaki pencerelerinden otomobillerin ışıldayan selinin aktığını gören hayalperestlerin bile başını döndüren sokakların çıkardığı tatlı kokulardan daha şaşırtıcı ne olabilir? Ama heyhat, artık Paris'te hayalperestler yok. Cesetler havayı bozuyor, Som üzerinde, Şampanya bölgesinde, Ardenlerde çürüyor bu cesetler. Sokaklarında dans edilen, katılasıya gülünen, Krak Leopold'un sakalıyla eğlenilen, ya da filanca Rus dükünün başarısız aşklarıyla alay edilen o neşeli şehir Paris'ten eser yok artık. Paris'te ve Fransa'da bir buçuk milyon erkek noksan; hepsi öldüler. Homoseksüelliklerini meslek haline getiren jigololarla dolu Paris. Kahvelerin teraslarını, kızları yirmi franga bile ayartamayan ihtiyar pinponlar dolduruyor. Marn cephesinde yumru yumru olan taksiler, ahşap kaldırımları çize çize tangur tungur gürültüler çıkararak geçiyor. Lokantalarla lüks kahveler şimdiye kadar damızlık yaradılışlı Amerikan askerlerini barındırıyorlardı. Kadınlar! Ah, hele o kadınlar! Her zamanki gibi gene yetenekli kadınlar. Erkeklerin dizleri üzerine. İç çamaşırları da yok.

Masadan sesler yükseldi:

— Biraz daha ayrıntılı anlatın...

— Geceleri, tiyatrolarda, lokantalarda gerekli olmayan yerlerini örtüyorlar sadece. Açıkça söylemek gerekirse şöyle söylenebilir. Elbise diye üzerlerine giydikleri, kısa bir eteği tutan daracık bir bant. Bacaklar meydanda, çok tatlı bir şey bu. Parisli hanımların nefis bacakları vardır. Neye yarar iç çamaşırı giymek? Allah belasını versin, siperlerde büyük sıkıntılar çekmemiz boşuna değil! Ama bunlar önemsiz şeyler. Bugün Paris, sokakları pis, uğursuz bir şehir, ama endişe verici, şüpheli dedikodularla dolup taşmış, zafere ulaşmış bir şehir.

Paris dünya savaşını kazandı. Şimdi de dünya karşı devrimini kazanmaya hazırlanıyor.

Davetlilerden üçü:

— Bravo! diye bağırdılar.

Elindeki ekmek parçasını hamur edip yuvarlamakla meşgul olan dördüncüsü ise çekimser kaldı. Beşincisi, kararsız bir gülümsemeyle omuzlarını kaldırır gibi yaptı.

— Bugün Paris, kızgın bir kaplanın inidir. Klemanso, intikam susuzluğu içinde kıvranıyor: Barış imzalanmadan önce –o kadar çabuk olacağa benzemiyor– Almanya açlık ablukasının bütün dehşetini tadacak. Almanya'nın dişleri, tırnakları, bir daha işe yaramayacak şekilde sökülecek. Özel bir görüşme sırasında Klemanso, Almanların kafasından ikinci sınıf bir memleket olma umudundan başka ne varsa söküp atacağını söyledi. Onları, açlıktan ölmeyecek kadar patates ve fasulyeyle baş başa bırakacak sadece. Ama beyler, bundan elli yıl önce Klemanso, Sedan önündeki yüz karası utançtan ayrı olarak, Paris komünü önünde korkunun utancını da tatmıştı. Bir gün, basın temsilcilerine verilen bir yemekte, Vandom meydanına büyük imparatorun sütunlarının kalıntılarının, Komün taraftarlarınca, kablo ve vinçlerle devrilişi önünde duyduklarını hatırladı. Klemanso'ya asıl dokunan anıtın yıkılışından çok, Fransız işçilerini bu harekete zorlayan düşünceydi. Uygarlığı yeni bir tehlikenin tehdit ettiğini, bu tehlikenin defedilebileceğini, ama halka silâh verildiği takdirde bu tehlikenin gerçekleşebileceğini sözlerine ekledi. Bu, Sedan'ın intikamı için iki cephede birden çarpışılması gerektiği gün gerçekleşebilirdi. Beyler, Klemanso haklıydı: Terhis edilen erler Paris'e dönüyor. Verdön'de ve Som'da dehşetin dik alâsını görmüş insanlar bunlar. Onlar için barikatları yıkmak, sokaklarda çarpışmak bir çocuk oyuncağıdır. Meyhanelerde, tezgâhın önünde birçok dinleyici bulup, aldatıldıklarını; savaşı yapanların rütbe, nişan, takma kol bacak aldıklarını, oysa savaşı çıkaranların milyonları cebe indirdiklerini bağıra bağıra anlatıyorlar... Enflasyon nedeniyle iflâsa uğrayan gerek burjuvalar da çığırtkanlarla kadeh tokuşturuyorlar. Paris'in dış mahalleleri kaynıyor. Fabrikalar kapandı. Paris garnizonunun birlikleri ne yapacakları belli olmayan bir tutum içinde. Almanya'da ise devrim kargaşalığı; sosyal demokratlar saldırıları durdurmak için büyük güçlük çekiyor. Bugün yarın Macaristan da Sovyet idaresini ilan edecek... Grevlerle fel-

ce uğrayan İngiltere çırpınıyor. Loyd Core hükümeti sadece kayalıkların arasında volta vuruyor. Bütün gözler Klemanso'ya döndü. Sadece o, Avrupa devrimine ancak Moskova'da öldürücü bir darbe indirileceğine inanıyor. İtalyan balıkçıları ağlarından sadece bir ahtapot çıkardıkları zaman, dişleriyle ahtapotun hava kursağını koparırlar: O zaman korkunç hayvanın emici organlarının kendiliğinden güçsüzleştiği görülür...

Davetlilerin saçları diken diken oluyor, buğulanmış gözlüklerini çıkarıyorlardı. Jiro yeni bir yaprak sigarasının ucunu dişiyle koparmak için konuşmasına ara verince soru yağmuru başladı.

— Odesa'ya kaç Fransız tümeni gönderildi?

— Fransızlar, Kızıl taarruzunu Rusya'nın ortalarına kadar püskürtecekler mi?

— Paris'te, Krasnof'un Çaritsin üzerine yaptığı son taarruzun başarısızlıkla sonuçlandığını biliyorlar mı? Krasnof'a yardım edilecek mi?

— Rusya'da etki alanları müttefikler arasında bölüşüldü mü? Özellikle gönüllüler ordusuna kim gitmek için hazırlanıyor?

Jiro yavaş yavaş mavi dumanın halkalarını ağzından çıkarıyordu.

— Beyler, sanki Klemanso benmişim gibi sorular soruyorsunuz. Ben gazeteciyim. Bazı gazeteler Rus sorununa ilgi duydular. Hemen beni gönderdiler buraya. Doğrudan doğruya askeri birliklerle yardım etmek çok karışık bir iş. Loyd Corc kazlaar takılmak istemiyor. Novorosisk'e iki İngiliz piyade taburu da gönderecek olsa, Parlamentoda tamamlayıcı seçimlerde en azından yirmi oy kaybeder. İşte edindiğim son bilgiler: Loyd Corc acele uçakla Paris'e geldi. Manş denizinde sayısız mayın olduğu için, denizde havaya uçmak ihtimalini düşünerek uçağı seçti. Onlar Konseyinde, en çok şu düşüncelerini açıkladı: Bolşevik hükümetini çabucak düşürebilme umudunu doğrulayacak bir bilgi elde edilmemiştir; alınan bilgiler Bolşeviklerin şu anda her zamankinden daha güçlü olduklarını, etkilerinin halk arasında gittikçe genişlediğini gösteriyor; hatta köylüler de onların safına geçiyor. Bolşevik Rusya'nın XV. yüzyıldaki Moskova-Suzdal imparatorluğu dönemindeki tabii hudutlarına çekildiği bir gerçektir, artık kimse için ciddi bir tehlike teşkil etmez. Tıpkı, uzak bölge valilerini çağırıp yaptırılan işler hakkında bilgi alan Roma İmparatorluğu gibi, Moskova hükümetine, Paris'e gidip Onlar Konseyi önüne çıkması

teklif edilmelidir... İşte beyler, bizim oralarda durum bu... Bana soracağınız başka bir soru var mı?

* * *

Bu yemekten birkaç gün sonra (bu yemek profesör Kologrivof'un tarihinde kaydedilmiştir) mevki komutanı Denikin'e şu raporu veriyordu:

— Ekselâns, "Savua" otelinin tam karşısında sadece altın ve mücevher satın alan bir acenta açıldı. Karşılığında bol miktarda Don kâğıt parası ödeniyor... Bu paranın değerinden şüpheleniyoruz: Çünkü hepsi yepyeni...

Askeri raporları gözden geçirdiği için meşgul olan general, asık suratlı bir ifadeyle:

— Her zaman her şeyden şüphe edersin, Vitali Vitaliyeviç, dedi. Örneğin şüphelendiğin için benden habersiz bir Yahudiyi kırbaçlattın. Oysa dayaktan sonra adamın Orel bölgesinde toprak sahibi olduğu anlaşıldı... Bu bölge insanlarının arasında esmerler de bulunur; hatta çingenelere benzeyenler bile vardır... Belli ki güçlü bir adam değilsiniz.

— Özür dilerim, ekselâns, bir yanlışlık olmuştu o zaman... Ama bu acenta işine gelince: ruhsat Ekaterinoslav'lı karaborsacı Paprikaki adına alındı, ama geliş yeri şüpheli olan sermayeyi koyan gerçek patronun Piotr Petroviç Jiro adındaki bir Fransız olduğunu öğrendik...

Mevki komutanı bu sözleri söylerken bedeninin iriliği oranında öne eğilmişti.

Denikin incelediği kâğıtları masanın üzerine attı.

— Bana bak albay, dedi, saçma bir iş için, bilmem hangi yüzükle zincir için Fransa ile ilişkilerini bozmak mı istiyorsunuz? Çevirecek başka oyunun yok mu?

— Dükkânın kasasını mühürlettim...

— Derhal gidip mühürlerini sökün, özür dileyin, sonra da...

— Başüstüne...

Mevki komutanı ayaklarının ucuna basarak iri göbeğini kapının dışına çıkardı. Denikin uzun süre askeri raporlara parmaklarının ucuyla vurdu. Gri bıyığı titriyordu.

— Ne dolandırıcı millet!

Kime söylüyordu bunu? Fransızlara mı? Ruslara mı?

XV

Prokladin köyünde Roçin'i yeni bir hayal kırıklığı bekliyordu. Katya'nın Krasilnikof'larla birlikte kaldığı çiftliğin avlu kapısı ardına kadar açıktı; yeni yağmış bir kar bütün izleri örtmüş, boş evin eşiğinde, çatıdan dökülen su damlalarının oyduğu küçük bir yığın yapmıştı.

Krasilnikof'un iki kadınla nereye gittiğini hiç kimse Vadim Petroviç'e söylemek istemiyordu. Krasilnikof adında biri bu evde oturmuştu, doğru, kimse inkâr etmiyordu bunu; ama nereden gelmişti, hangi köydendi, kim bilirdi? Batko Makno'ya katılmak için gelenlerin sayısı belli değildi ki...

Evin içi soğumuş fırın kokuyordu. Yerler süprüntü içindeydi. Rüzgâr kırık bir camdan içeri kar doldurmuştu. Sıvaları dökülmüş duvarın yanına iki kerevet konmuştu. Duvarda Katya'nın gölgesinden bile iz yoktu. Uzun uğraşmalardan sonra yolları karşılaşmıştı, ama Vadim çok geç kalmıştı.

Vadim Petroviç rendelenmemiş kereste ile yapılmış bir yatağın üzerine oturdu. Bu yataklardan hangisi onlara karı koca yatağı olmuştu? Aleksey girişken, esaslı bir mujikti... Hoyratlık etmeden: "Yeteri kadar ağladın, sil artık göz yaşlarını" demiş olabilirdi. Bu zarif kadına karşı kaba görünmeyecek kadar zeki bir adamdı. Neşeli, fakat karşılık beklemeden konuşmasını becermiştir... Ve bizim küçük kedi de susmuş, boyun eğmiş, gönlü razı olmuştur... Temiz ve edepli olduğu için, Aleksey nasıl istemişse o şekilde olmaya razı olmuştur... Elbette ya... Başını duvardan duvara vuracak değildi ya! Bu güçlü gövdenin çerçevesinde, keskin kokulu küçük çiçekleri olan solgun sarmaşık gibi isteksiz, arzusuz sarılmıştır...

Vadim Petroviç kalktı, boş konserve kutularını ezerek odanın içinde dolaştı. Kendi kendine konuşuyordu:

— Ahlâksızca şeyler kuruyorsun! Yalan söylüyorsun! Katya teslim olmadı, mücadele etti, saf kaldı. Sadık kaldı sana! Ah, sen ne adisin, ne alçaksın! Belki de namuslu kalmıştır, pırıl pırıl hatırana sadık kalmıştır? Açıkça söyle: Bu gıcırdayan kerevet üzerinde öldürür müydün ikisini de? Ya da kapının eşiğinde durur, Katya'ya bakar, Katya'nın bakışlarını görür, dünyan yıkılır, "Affedersin" mi derdin, "zannedersem ben fazlayım..." Al sana işte, bunca azabın, korkunç mücadelenin sonu!.. Artık acı çekmeyeceğini sanıyordun değil mi?

Yok hayır! Bu acıyı istiyorsun sen! Katya'yı arayacaksın, Katya'yı arayacaksın, Katya'yı arayacaksın...

Roçin'le birlikte gelen eğri yüzlü Karetnik, dışarda arabada bekliyordu. Vadim Petroviç büyük kapıdan çıktı, arabaya bindi, rüzgârdan korunmak için kaputunun yakasını kaldırdı. Batko'nun özel arabacısı olan Karetnik aynı zamanda muhafızıydı da Makno'nun; kesin kararlarını hemen oracıkta uygulayan oydu. Uzun boylu, asık suratlı bir adam olan Karetnik'in çenesi, dış bükey bir aynada görünüyormuşçasına uzundu. Herkes ona Koca Dilsiz adını takmıştı. Arabanın dört atını öylesine hoyratça sürüyordu ki Roçin arabada zorlukla oturuyor, düşmemek için arabanın iki kenarına tutunuyordu.

Keretnik oturduğu yerde hoplaya zıplaya samimi bir tavırla konuşuyordu:

— Bırak yakınıp sızlanmayı, budala. Batko emrederse karım toprağın altından bulup çıkarırlar. Ah; anacığım, teselli olmak için o kadar çok şey var ki! Kadınların dış görünüşü güzeldir sadece. Ama içlerinin hamuru Havva anamızınkinden farksızdır... Tam bir bulaşıcı hastalık... Düşünme artık. İstese de terk edemez onu. Aliyoşka Krasilnikof onun için üç araba yükü eşya topladı... Krasilnikof bölüğün bir numaralı hırsızı idi. Talihi varmış da zamanında gitmiş...

Yüzünü kalkık yakasının içine sokan Roçin kendi kendine: "İstiyorsun bu acıyı sen, istiyorsun. Daha bu işin başlangıcı, felâketlerinin başlangıcı..."

Gulay-Pole'nin iri kaldırımlı yolunda yavaşlamadan, dört nala gittiler. Koca Dilsiz, ter içindeki atlarını karargâhın önünde durdurdu. Roçin'i bekleyen Batko hemen çağırttı. Makno komutanların küçük sıralara rahatsız bir şekilde oturdukları buz gibi sınıfta yapılan büyük savaş konseyine başkanlık ediyordu. Siyah elbise giymişti. Belinde sarı palaska vardı. Kafesteki bir jaguar gibi, sıraların önünde bir aşağı, bir yukarı dolaşıp duruyordu. Çiğnenmiş kâğıdı andıran yüzü içtiği zamankinden daha solgundu. Ellerini arkasına bağlamıştı. Sol kolunun ucundaki bükük eli bir kırbaç gibi sallanıyordu.

Bir dakika süreyle Vadim Petroviç'e sabit bakışlarla baktı. Keskin bir sesle:

— Ekaterinoslav'a gideceksin, dedi. Belgeni Devrim Komitesine sunacaksın. Karargâhımın temsilcisi olarak, onların hazırlandığı başkaldırma planını kontrol edeceksin. Hazırlığını yapabilirsin.

Roçin kısa bir asker selamı verdi, geri döndü, çıktı.

Liovka Zadof onu koridorda bekliyordu:

— Her şey hazır, dedi. Belgen bende.

Roçin'in omuzlarından tutarak koridordan götürdü, sırtından bir kapıya doğru itti.

— Şu aşağılık kaputunu burada bırakmalısın. Sana kürklü bir ceket hediye edeceğim.

Roçin'in omuzlarını bırakmadan üç anahtarıyla kapıyı açtı.

— İçi kürklü bir ceketim var. Liovka ile iyi geçinmelisin. Liovka böyledir işte: Liovka ile dost olanın sırtı yere gelmez.

Roçin'i Halk Eğitim Merkezinin ekşi ekşi kokan odasına götürdü. Her tarafa darmadağın atılan eşyaların arasında kendi kendini methederek Vadim Petroviç'e, gerçekten çok güzel kürklü bir asker paltosu verdi, ama paltonun ön ve arkası mermi delikleriyle yıpranmıştı biraz. İri yarı olduğu için oflaya puflaya yüzükoyun yatağın altına uzandı, bir yığın bone çıkardı. Kırmızı tepelikli koyun postundan bir bone seçti, Roçin'in havada yakalayacağını hesabederek odanın bir köşesinden öteki köşesine fırlattı. Sonra duvardan gümüş kınlı bir Kafkas kılıcını aldı:

— Al bunu, kullanırsın. Muhafız kıtası erlerinden birinindi...

Kendisi de donandı. İki bileğine altın kol saatlerini taktı, üzerinde iki mavzer tabanca bulunan kemeri beline kuşandı ve kemerine, kını hafifçe sıyrılmış bir kılıç taktı. Önceleri kılıcın üzerine parmağını koyarak: "Bu benimki, demişti, benim aletim..."

Ayaklarına kauçuk kar çizmelerini geçirdi.

— Güzelim Odesa'da dendiği gibi, süvari olmadığımı kabul etsek de... Hepsinin üzerine de koyun postu bir gocuk geçirdi:

— Gidelim küçüğüm, dedi, size refakat edeceğim...

Aynı Koca Dilsiz onları gara götürdü. Liovka arabacı duymayacak şekilde Roçin'e:

— Bu adam eşi görülmemiş kuvvetli bir adamdır, dedi. Caninin teki. Batko Çarın zindanından onunla birlikte kaçtı. Kendini kolla ondan: Hayvan uzun süre kendisine bakılmasından hoşlanmaz... Ben bile korkarım ondan...

Liovka arabanın içinde, keyifli, kendini beğenmiş, kurum kurum kuruluyordu.

— Şansın varmış Roçin. Nedendir bilmiyorum, ama hoşuma gidiyorsun. Aristokratları severim ben... Dinle bak, geçenlerde üç kardeşin –Golitzin Prensleri– hesabını görmek fırsatını buldum... Ne bakımlıydılar, aklın durur!..

Liovka'nın gar büfesinden çerezle içki getirttiği vagon kompartımanında da aynı şeylerden söz etti. Gocuğu çıkarmış, kemerini gevşetmişti.

İri domuz yağı dilimlerini keserek:

— Anlamadığım bir şey var, dedi, nasıl oluyor da bugüne kadar benden bahsedildiğini duymadın? Odesa'da bir dediğimi iki etmezlerdi: Para dersem para, kadın dersem kadın... Ama benim gibi güçlü olmak gerek!.. Ah gençlik!.. Bütün gazeteler benden, nükteli şiirler yazarı Zadof'tan bahsediyordu. Hatırlamıyor musun? Sahi mi? Benim hayatım çok ilgi çekicidir. Ticaret lisesinden altın madalyayla mezun oldum. Oysa babam Peresip'li arabacının biriydi. Bir hamlede şan ve şöhretin zirvesine çıktım. Bunun nedenini anlamak kolay: Bir tanrı kadar güzeldim –göbekli değildim o zaman– gözü pek, küstahtım. Harikulade bariton sesim vardı. Şiire nükteli kıtalar çağlayanı ile başladım. Kısa palto ile rugan çizmeleri moda yapan benim: Gerçek bir Rus çelebisiydim!.. Odesa'nın bütün duvarları afişlerimle kaplıydı... Ama Zadof pişman mı bunları bıraktım diye? Kılı bile kıpırdamadan bıraktı hepsini! Anarşi! İşte gerçek hayat! Kanlı bir kasırga sürükledi götürdü beni. Sessiz durma küçüğüm, Liovka ile iyi geçin. Yoksa kızıyor musun bana hâlâ? Sev beni. Adını çağırdıklarımın çoğu sararır... Ama benim kendilerine dostluk gösterdiklerim, ölünceye kadar candan bağlanırlar bana. Beni çok severler, çok...

Roçin sersemlemişti, başı dönüyordu. Sabahki sarsıntıdan sonra, soluk ayın aydınlattığı bomboş bir arazide bir köpek gibi uluyabilirdi. Kısa ve belirsiz bir emirle verilmiş olan bu beklenmedik görev, güçlerin yeniden bir denemeye konması demekti. Şüpheli ya da yanlış bir adımın hayatına malolacağını anlıyordu. Bu yüzden Liovka yanına yardımcı olarak verilmişti. Denetlemek üzere gittiği bu Askeri Devrim Komitesi ne menem bir şeydi. Sözü edilen ayaklanma planı neyin nesiydi? Kim ayaklanacaktı? Kime karşı? Belki de Liovka biliyordu bu soruların karşılıklarını. Roçin birçok defalar ustaca sorguya çekmeyi denemişti. Liovka'nın kaşları çatılıyor, gözleri donuklaşıyordu. Sanki hiçbir şey duymamış gibi palavralar sıkıp, övünmeye devam ediyordu.

Hiç silmediği yağlı dudaklarını şapırdatarak yemek yiyordu. Yüzü kıpkırmızıydı. İşli gömleğinin yaka düğmesini açmıştı.

Vadim Petroviç de bir kadeh içmiş, iştahsız iştahsız bir parça domuz yağı yiyordu. Bütün gücünü sarfederek, bu korkunç, gülünç ve iğrenç adamın uyandırdığı tiksintiden sıyrılmaya çalışıyordu... Böylesi bir adama, hayatı boyunca romanlarda bile rastlamamıştı... Kendi kendine: "Kanlı bir kasırga sürükledi götürdü beni..." demeyi akıl etmemiş miydi?

Roçin'in içtiği alkol damarlarına yayılıyor, beynini sıkan kerpetenin uçları gevşiyor, hemen hemen otomatik bir hale gelen kesin buyruk hemen hemen hiç kımıldamıyordu. "Sen istiyorsun bunu, sen istiyorsun bunu..." Yerini kaygısız bir güven duygusuna bırakıyordu.

Roçin:

— Saf davranmayı bıraksan iyi olur bana karşı, dedi. Batko bana kesin direktif verdi. Ben bir askerim: Bulmacalardan hoşlanmam. Orada ne yapmamız gerektiğini izah et bana.

Liovka'nın gülümsemesi yeniden donup kaldı dudaklarında. Şişeyi tutan tombul eli kadehin üzerinde asılı kaldı.

— Sana öğüdüm şu, dedi, az sor, az merak et. Her şey önceden hesaplanmıştır.

— Demek bana güveniniz yok? Öyleyse şüphelendiğim kadar varmış...

— Benim kimseye güvenim yoktur... Batko'ya bile...Bırak şimdi bunları, içelim...

Liovka'nın ağzı öylesine açıktı ki kadehinin kenarı alt dişlerine dokunuyordu. Alkolü yavaş yavaş boğazına boşalttı. Şekerli taze et gibi, mis gibi bir koku çıkarıyordu. Çıtır çıtır elektriklenen bol saçlarını salladı, bir piliç buduna yumuldu:

— Ben senin yerinde olsaydım bu görevi kabul etmezdim. Batko emretti bu görevi değil mi? Ya sonra ne olacak? Batko alıkmış gibi görünmekten hoşlanır. Can sıkıcı bir olayın içine gireceksin, küçüğüm...

Roçin avuçlarıyla yüzünü ovuşturdu kuvvetlice, kahkahayı bastı:

— Yoksa vazgeçmemi mi öğütlüyorsun? Yoksa tuvalete gidip hareket halindeki trenden atlarsam daha mı iyi olacak demek istiyorsun? Dostça mı yapıyorsun bu öğüdü?

— Yok canım... Ben söyledim işte... Karar senin...

— Pek yeni değil usulün, pek yeni değil. Ne düşünüyorsun? Ölümden korktuğumu mu sanıyorsun yoksa?

— Bir şey düşündüğüm yok, seni rezilin biri olarak gördüğüme göre... Sakla dominolarını, yoksa alırım elinden. Haydi, doldur kadehini...

Roçin havayı zorlukla, derin derin içine çekti.

— Beni tanıdığını zannediyorsun, değil mi?.. Yok, Zadof, tanımıyorsun beni... Ah, seni duvara yapıştırsalardı, rezil, bir domuz gibi cıyak cıyak bağırırdım...

Tavuk budunu ısırmakta olan Liovka ağzını öylesine hızla kapattı ki dişleri takırdadı. Terler akan yüzü çöküverdi.

Hırçın bir sesle:

— Şu ana kadar, dediğimin tersi oldu, diye karşılık verdi. Şu ana kadar cıyak cıyak bağıranlar ötekilerdi. Yoksa sen mi beni öldüreceğini sanıyorsun? Şaşarım aklına...

— Üç ay önce elime düşseydin bir...

— Kimsenin haddine düşmemiş bu, beyaz subay! Hadi tamamla sözünü!

— O kadar acelen mi var, kasap?..

— Haydi bekliyorum, tamamla sözünü!..

Karşılıklı söz düellosu daha artmıştı. İki adam da şimdiden, ayakları kanepenin altında, birbirlerinin gözlerinin içine bakarak soluyorlardı. Açılır kapanır masaya konmuş olan mum çatırdadı: Alevi azalıyordu. Liovka'nın kıpkırmızı yüzü donuklaşmıştı.

Boğuk bir sesle:

— Yürü, dedi, koridora çıkalım... Önden yürü...

— Hayır!

— Yürü dedim sana!

— Bağırman faydasız. Evcil hayvan değilim ben...

Mum fitilinin ucundaki küçük mavi alev sönmek üzereydi. Liovka, dar, karanlık kompartımanda dövüşmek zorunda kalırsa avantajın zayıf ve sırım gibi Roçin'den yana olacağım anlamıştı açıkça... Boğa gibi sesiyle böğürdü:

— Kalk ayağa!.. Çık koridora!

Kompartımanın kapısı bir sarsıntıyla açıldı. Mumun küçük alevi sallandı, sonra daha canlı bir şekilde yükseldi.

Kompartımana çugay girdi.

— Merhaba, kardeşler, dedi.

Küçük bıyığının altındaki ağzında bir gülümseme vardı. Gözleri bir Liovka'ya, bir Roçin'e bakıyordu.

— Bütün treni altüstü ettim sizi bulmak için!

Liovka'nın karşısına, Roçin'in yanına oturdu, boş bir şişeyi aldı, salladı, burnunu sildi ve şişeyi masanın üzerine koydu.

— Hayrola? dedi. Neşeli görünmüyorsunuz. Ne var?

Liovka, Çugay'ın alaylı bakışlarından sakınmak için başını çevirerek:

— Huylarımız uyuşmadı, dedi.

— Komiser olarak mı verildin yanma yani?

— Yani mi? Yok canım. Çık biraz daha yukarı. Hem sonra sana ne?

— Refakat ettiğin arkadaşa verilen görevi anlayacak durumdasın haydi haydi. Huyunu frenlemelisin biraz Liovka. Sen çık biraz koridora kardeş, bu arkadaşla baş başa konuşmak istiyorum.

Çugay ellerini göğsüne bağlamış, ayaklarını açmış, sağlamca oturmuştu. Mumun ışığında yüzü, porselendenmişçesine pembe görünüyordu. Çocuk beresini andıran kurdeleli beresi, alnının üzerinde mucize kabilinden duruyormuş gibi görünüyordu. Liovka'nın bu hakareti yutup boyun eğmesini sakin bir tavırla bekliyordu.

Liovka burnunu çekti. Yüzü kızarmış, asılmıştı. Roçin'e tehdit eden bir ifadeyle baktı ve patırtı ederek kalktı. Çizmesinin rugan konçları parıldayarak çıktı. Çugay kapıyı itip kilidi sürdü.

— Ne geçti de aranızda tartıştınız?

— Hiç... saçmalık, dedi. Biraz fazla içmiştik, olacağı bu tabii.

— Hım! Hoşuma gitti cevabım. Bana bak kardeş, sana söyleyeceğim şu: Seni doğruca benim emrime verdiler. Bütün sorularıma cevap vermek zorundasın.

Çugay yerini değiştirdi, Roçin'in tam karşısına oturdu. Mumun hemen yanında, Batko Makno tarafından imzalanmış bir kâğıdı açtı; yazı makinesinde noktalamaya uymadan, gramer hatalarıyla dolu, kötü yazılmış yazının metninde Roçin'in, Ekaterinoslav bölgesi Askeri Devrim Komitesi karargâhı, emrine verildiği bildiriliyordu.

— Yeter mi bu kadarı?

Roçin başıyla evet dercesine işaret etti.

— Mükemmel. Söyle bakalım şimdi: Seni bu insanların arasına sürükleyen şey nedir?

— Bu, resmi bir sorguya çekme mi?

— Tam üstüne bastın. Bir insanı tanıyan kimse olmadı mı ona güven duyulmaz. Bilhassa bizi bu derece önemli bir işin beklediği bu sırada. Neyse, doğru değil mi dediğim?

Roçin yeniden başını salladı.

— Senin hakkında bazı bilgiler edindim... Bu bilgilerin hiçbiri güven verici değil: Sen bir düşmansın kardeş, hem de önemli bir düşman...

Roçin içini çekti, sırtını kanepeye dayadı. Dışarda, mum ışığının aksettiği karanlık pencerenin ardında, sonsuzluk gibi karanlık gece geçiyordu. Roçin bir rahatlık hissetti, vücudu gevşek bir şekilde sarsılıyordu. Hemen hemen hiç uyumadığı bu üç gün içinde bu üçüncü sorguya çekilişiydi. Belli ki sonuncu sorguydu bu, kesin ve sonucuna katlanması gereken bir sorguya çekilmeydi. Kısaca kendi hakkında hangi gerçeği anlatabilirdi? Eski evinden, doğduğu sokaktan, karanlığından dışarı uğratılan bir adamın karışık, çapraşık hikâyesini mi? Ama bu da gerçek miydi? Yakasına yapışılıp pislik çukuruna atılan kendisi değil miydi? Gerçekte neden korkmuştu? Kime karşı kin duymuştu? Gerçekte eski evi, rahat hayatı yetmez miydi mutlu olmasına? Hasta muhayyilesinin yarattığı görüntüler değil miydi bütün bunlar? Geçen yıl yaptıklarını hatırladıkça, akla yakın, doğru kabul edebileceği bir şey bulamıyordu. Burada, bu kompartımanda, jüri azaları olan bir mahkeme ile romantik saçlarını sallayarak konuşan avukat yoktu. Burada Çugay'la baş başa, mümkün olmayan şeyi yapması, ya da hiç değilse gerçeği söylemesi gerekiyordu. (Cılız bir kişinin yaptıklarını değil tabii. Bu görüşmede yapılanlar söz konusu değildi.) İnsan üzerine gerçeği söylemesi gerekiyordu... Bu durumda hem yargıç, hem sanıktı... Bu görüşmenin pratik sonucu çok az önemliydi.

Çugay:

— Ne mırıldanıp duruyorsun? dedi. Yüksek sesle konuşsana.

Ensesini kanepenin arkalığına dayayan Roçin:

— Hayır, ben bir düşman değilim, dedi. Çok basit bir şey olurdu bu. Düşman bir hedef kovalar: Nefret eder, hile yapar... Size bir soru sormak isterdim...

— Sorun.

— Askeri uzman olarak bana ihtiyacınız var mı?

Çugay, Roçin'in derin kırışıklıklarla dolu yüzünü sessizce inceledi.

— Kendin cevap ver.

— Bana ihtiyacınız olduğunu sanıyorum. Batko'dan çok sizin ihtiyacınız var.

— Bana sen diyebilirsin, böyle daha kolay olacak konuşmamız.

— Peki ben de sen derim.

— Batko, gönüllüler ordusuna alındığını, inanmış bir anarşist olduğunu, sosyal mevkiin nedeniyle bize gerekli bir adam olduğunu söyledi.

— Hepsi yalan bunların... Sosyal durumum sizi temin etmez. Gönüllüler ordusuna kendi isteğimle katıldım. Ve kendi isteğimle de bu orduyu terk ettim.

— Utandın mı?

— Hayır... Neden vermem gereken karşılıkları sufle ediyorsun? Bana can kurtaran simidi uzatman faydasız, ayağım yere değeli çok oldu... Büyük günahların cezaya çarptırılacağına inansaydım bari!.. Bu teselliden de yoksunum...

— Budalalık mı yaptın yoksa?

— İtiraf edeyim ki yaptım... Hayatım boyunca namuslu insan olmayı istedim. Oysa namusluluğum namussuzluğa dönüştü... Geriye kalanlar da ona göre: Her şey altüst oldu...

— Bana hayatını anlat kardeş.

— Petersburg Üniversitesinde hukuk öğrenimi yaptım. Ha, sahi, nereden geldiğimi öğrenmek isterseniz... Fakir fakat soylu bir ailenin çocuğuyum. Annemin ölümünden sonra sonuncu kırıntıları da sattım: Evimizi ve etrafı duvarlarla çevrili mezarlıklı bahçeyi. Alayımı terk ettim... Daha ne öğrenmek istersiniz? Az çok namuslu insanlar gibi liberaldim.

Roçin bu sözleri söylerken iğrenir bir şekilde yüzünü buruşturdu.

— Gereği gibi müstakbel devrime yakınlık duyuyordum. Grevler sırasında, 1913 yılındaydı zannedersem, penceremi açıp atlı polislere: "katiller, oprişnikler!" diye bağırdım... Benim devrimci çabalarım bu kadarla kaldı... Hayat tatlı iken acele etmenin ne faydası vardı?

Bu defa Çugay'ın bıyığı titredi.

— Hayır, acele etme beni hor görmek için... Açık açık konuşuyorum. Ziyafetlerde kurbanlık koyun haline gelen Rus halkının şerefine şampanya kahedini kaldıracak kadar ileri gitmedim. 1917 yılında cephede utançtan çılgına döndüm. Tam iki buçuk yıl siperlerde kal-

dım, bir gün bile istirahat almadan... Ve bitlerden korunmak için ipek çamaşırlar giymedim...

— Çok değerli bir şey bu.

— Alay etme, daha iyi olur.

Roçin'in alın karıştı. Zayıf yüzünde derin gölgeler çizgi halinde beliriyordu.

— Cevap ver bana: Sana göre vatan nedir? Çocukluğunda, bir Haziran günü, mutluluğun içine bal gibi akıttığını hissederken arılar ıhlamur ağacının üzerinde vızıldar... Rus toprakları üzerinde Rus göğü... Sevmez olur muyum bunları ben? Trenlerden inip cepheye, ölüme koşan binlerce gri kaputluyu sevmez olur muyum ben?.. Ölümle benim aramda bir anlaşma vardı, savaştan sağ döneceğime aklım ermiyordu... Vatan bendim, gururlu, büyük insan!.. Yok, hayır! Vatan başka bir şeydir... Vatan, onlardır... Cevap ver bana: Nedir vatan? Senin için nedir vatan? Susuyorsun... Ne diyeceğini biliyorum... Bu soru bir kere sorulur hayatta. İnsan vatanını kaybedince sorar ancak, vatan nedir diye... Kaybettiğim Petersburg'daki evimle, avukatlık mesleğim değildi... İçimde taşıdığım Adam'ı kaybettim. Oysa peri olmak istemiyordum... Kala kala ne kaldı benim için yapacak? Nefret etmek mi? Demir çemberler beynimi sıktı... Sadece kan dökücü serseriler, azgın deliler, intikam ateşiyle yananlar gönüllüler ordusuna katılıyorlar...

Çar için, vatan için, iman için.

Bütün gücümüzle bağıralım: Hurra!..

Sonra kamçıla atları, arabacı! Çingene troykalarına atlayıp, Yar'a gidelim, börek yemek için...

Çugay:

— Tam kürekliksin sen kardeş, dedi, sonra da fırına!

Gözleri daha bir ışıl ışıldı.

— Aydınlarla konuşmaktan daha garip şey var mı? Arap saçına dönmüş bu kafa nereden geliyor? Ne de olsa Russunuz, zeki insanlara benziyorsunuz... demek bütün bunlar burjuva eğitiminin hatası. Benliğini kaybetmişsin sen? Yaşıyor musun, yaşamıyor musun? Bir şey bildiğin yok... Hey gidi Deninkinci, hey! İyi güldürdün beni... nasıl anlaşacağız şimdi? Canını kurtarmak için canı gönülden çalışmak istiyor musun?..

— Soruyu böyle sorarsan, çalışacağım derim.

— Canı gönülden mi?

— Elbette dedim ya.

Çugay boş şişeyi aldı, salladı. Açılır kapanır masanın altına baktı, bagaj filelerine bir göz attı.

— Zadof köpeğini çağırmak gerek, dedi.

Kapıyı açtı ve:

— Hey komiser, diye seslendi. İçkiyi nereye sakladın?

Roçin'e anlamlı bir göz kırptı:

— Onunla sert ve kesin konuş. En ufak bir tehlike işaretinde silâhına davran. Batko'nun adamlarının en kötüsü odur.

* * *

Roçin, Çugay ve bütün gece heybetini kaybeden Liovka, köprüden önce son istasyonda indiler. Dinyeper'den bir sis yükseliyor, öteki sahildeki Ekaterinoslav'm üzerini örtüyordu. Üçü de sessiz, titreşiyorlardı. Hava soğuk ve nemliydi. Vagonların tamponları birbirine vuran tren köprüyü geçerken ahşap peronda bir kadın göründü. Başına sarmış olduğu yün atkı sadece fıldır fıldır dönen gözlerini gösteriyordu. Üç adamın önünden geçti, sonra bir daha geçti. Üçüncü defa daha yavaş geçerken Çugay belirli bir kişiye söylemeden, havadan:

— Çayı nerede içebiliriz? diye sordu.

Kadın hemen durdu.

— Ben sizi götürebilirim, dedi. Ama şekerimiz yok.

— Bizde var.

Bunun üzerine kadın atkısını araladı. Yüzü güzel, şaşılacak kadar gençti. Kırmızı yanakları, dudakları hafif kabarık küçük bir ağzı vardı.

— Nerden geliyorsunuz, yoldaşlar?

Liovka asık suratlı bir ifadeyle:

— Nerden olacak, uzaktan, diye karşılık verdi. Yeter, entrikacı seni!.. Götür bizi.

Şaşıran genç kızın kaşları çatıldı. Ama Çugay "beklediklerinin iyi olduğunu" doğruladı. Kız perondan atladı ve üçünü harap vagonların durduğu demiryolundan götürdü. Bazen yük vagonlarının sabanlıklarından geçiyor, bazen de tek bir Allahın kuluna rastlamadan vagonların altından kayıyorlardı. Sonunda bir yük vagonunun önünde durdular. Genç kız kapıya vurdu.

— Benim, Marusya. Arkadaşları getirdim.

Vagon kapısı rayların üzerinde kaydı, ihtiyatla açıldı, zayıf, solgun, ağır başlı, simsiyah gözlü bir yüz göründü.

Adam alçak sesle:

— Çabuk çıkın, dedi, içerisini soğutacaksınız.

Marusya arkalarında olmak üzere üçü vagona çıktılar. Adam kapıyı tekrar kapadı. Kıpkırmızı dökme bir sobadan hoş bir sıcaklık yayılıyordu.

Boya kutusu içinde sallanan küçük bir alev Askeri Devrim Komitesi başkanıyla, dipte belli belirsiz iki kişinin yüzlerini hafiften aydınlatıyordu.

Çugay elindeki belgeyi verdi. Liovka da cebinden bir kâğıt çıkardı. Alevin yanına çömelmiş olan başkan uzun süre kâğıtlara baktı.

Kalkerken:

— Tamam, dedi. Üç gecedir sizi bekliyoruz. Oturun.

Gözünün ucuyla Liovka'nın rugan çizmelerine baktı.

— Batko Makno'nun acelesi yok galiba, dedi.

Tahtalardan yapılmış küçük bir masanın önündeki tabureye ilk Liovka oturdu. Çugay bir kütüğün üzerine tünedi. Roçin sırtını duvara dayadı. Bolşeviklerin karargâhı burası mıydı? Çırılçıplak bir vagon; dikkatli, sessiz, demiryol işçileri oldukları anlaşılan ağır başlı işçiler...

Başkan değişmez bir sesle konuşuyordu:

— Biz hazırız. Halk yürümek için yanıp tutuşuyor. Daha fazla gecikmemek gerek... Petliyura taraftarlarının bazı şeylerden şüphelendiklerini haber verdiler. Dün şehre ağır bir batarya indirdiler. Kiyef'ten de birliklerin gelmesini bekliyorlar. Aramızda hain yok. Demek oluyor ki bu bilgileri Gulay-Pole'den elde ettiler.

Liovka tehdit eden bir ifadeyle:

— Hey, ağzını topla! dedi. Ağzından çıkanı kulağın işitsin.

Bunun üzerine vagonun dibinde duran iki siluet yanaştılar.

Başkan aynı değişmez sesiyle sözüne devam etti:

— Her şeyi açıkta yapıyorsunuz. Bu mümkün değil, yoldaşlar... Ekaterinoslav'da tutuklamalar başladı. Şimdilik rastgele tutukluyorlar. Ama daha şimdiden arkadaşlarımızdan biri yakalandı...

Marusya, biraz heyecanlı genç kız sesiyle:

— Mişka Krivomaz, dedi, bir komsomol...

Atkısını omuzuna atmış, Roçin'in yanında ayakta duruyordu.

— Bizzat emniyet müdürü Nagegorotsef sorguya çekti. Bu da haberleri olduğunu doğruluyor...

Marusya konuşmasını hızlandırarak:

— Mişka Krivomaz'ın alnına copla vurdular. Gözleri yuvalarından fırladı.

Marusya, hıçkırığını tutmak istercesine burnunu çekti.

— İki parmağını kopardılar, karnını yardılar. Gene konuşmadı.

Kılıcını ayaklarının arasında tutan Liovka, hor gören bir ifadeyle:

— Pek duyulmadık şey değil, dedi. Noregorotsef mi dediniz? Hatırlayacağım bu adı. Kim buranın savcısı? Polis şefi kim?

— Adlarını ve adreslerini vereceğiz...

Başkan Marusya'nın sözünü kesti:

— Yoldaşlar, metotlu bir şekilde görüşelim. Fedyuk bize düşmanın gücü hakkında açıklama yapacak.

Eliyle sağlam yapılı bir adamı gösterdi. Adamın yağlı ceketinin boş kolu kemerinin içine sokulmuştu.

— Ben de devrim komitesinin faaliyetlerini anlatacağım. Sonra da Makno ile konuşmak üzere size söz vereceğim. Dördüncü mesele de Menşevikler, anarşistler ve devrimci solcu sosyalistler ile ilgili. Bu reziller ortalığın kızıştığını hissediyorlar. Sovyet'de sandalye kapmak için azgınlar gibi dövüşecekler. Neyse. Anlat sen, Fedyuk.

Fedyuk bulunduğu yerden konuşmasına başladı. Kesin bir sesle dünya burjuvazisinin kanlı planlarından söz etti. Başkan sözünü kesti hemen:

— Mitingde değilsin, dedi. Yorum yapmadan olayları anlat.

Çıplak gerçekler bütün tehlikeleriyle ortaya döküldü. Ekaterinoslav'da Petliyura taraftarları iki bin kişiydi ve dördü ağır olmak üzere on altı topları vardı. Ayrıca subay ve burjuvalardan kurulu, makineli tüfekli gönüllü müfrezeleri de vardı. Böyle olmakla beraber Kiyef takviyeler göndermeye hazırlanıyordu.

İkinci rapor, Askeri Devrim Komitesinin, Bolşevik örgütünü tereddüt etmeden izleyecek olan üç bin beş yüz işçi ile propaganda yapılan civar köylerde köylü gençliğin akımına güvendiğini gösteriyordu. Ama silâhları noksandı.

— On kişiden birinde silâh var. Ötekilerinin yumruklarından başka bir şeyleri yok.

Çugay'ın yerinde duramadığını, Liovka'nın somurttuğunu gören, kömür gibi siyah gözleri parıldayan başkan sesini yükseltti.

— Israr etmiyoruz, dedi. Şayet Batko tek başına şehrin üzerine yürümekten korkuyorsa, Gulay-Pole'de kalsın, ama bize silâh ve cephane versin.

Liovka'nın yüzü kızarmıştı. Kılıcının ucuyla yere vurdu.

— Bana yalan yutturma, yoldaş... Silâh ticareti yapmıyoruz biz... Batko, Petliyura rezillerini sinek gibi ezecek, hem de kısa zamanda...

Çugay:

— Liovka yoldaş, dedi, sinirlenme, sus bir dakika. Neyse, yoldaşlar, Makno ile kararlaştırdığımız şey şu: Batko, Ukrayna Ordusu başkomutanlığına boyun eğdi. Batko'nun halk ordusu, yani bugünkü 5. tümen, yüksek komutanlıktan emir alır almaz Ekaterinoslav üzerine yürüyecek. Bu emir cebimde. Bu emrin verilmesi karar birliğine varmamıza bağlı... Yanımızda bir askeri uzman var. Roçin yoldaş, daha yakına gel.

* * *

Çugay aynı akşam Batko ile buluşmak üzere Gulay-Pole'ye gitti. Yanında Liovka'yı da götürüyordu: Kalabalık ağzı, rugan çizmeleri, kar çizmeleri işçileri şüphelendirebilirdi. Çugay, böylesi bir sersemi Roçin ile birlikte bırakmak istemiyordu.

İrtibat ve gözetme görevi olarak Roçin'e Marusya'yı verdiler. Devrim komitesinin askeri planının bir değeri yoktu. Roçin açıkça söylemişti bunu. Devrim komitesi Roçin'i şehri denetlemeye ve kendi planını uygulamaya davet etti.

Her sabah Roçin ile Marusya, dumanlar tüten Dinyeper'in buz parçaları arasından kayıkla geçiyorlardı. Sağ sahilde Mandirovka köyüne yanaşıyorlar, karşılarına ilk çıkan ve pazara giden köylüden kendilerini gara götürmelerini rica ediyorlardı. Gardan ya yaya, ya da tramvayla şehrin merkezine gidiyorlardı.

Garla demiryolu köprüsü şehrin güneyindeydi. Gardan şehrin merkezine, kenarları kavak ve akasyalarla süslü geniş Ekateriniski bulvarı gidiyordu. Şehri bir başından öteki başına ikiye bölen bulvarın iki tarafına yeni pencereleri parıldayan, büyük binalar yükseliyordu: Bankalar, oteller, telgrafhane, postane, belediye Duması... Bulvar çabucak eski katedrat meydanının çevresine yayılan eski şehre çıkıyordu. Kışlalar eski şehirdeydi.

Roçin Marusya'ya, bir noktadan öteki noktaya adımları sayarak mesafe tahmin etmesini, gözle atış açılarını hesaplamasını, başlıca hedefleri bulmasını öğretmişti. Arada bir bir kahveye giriyor, küçük bir kâğıdın üzerine plan çiziyorlardı. Küçük bir üçgen şeklinde katlanan bu kâğıdı Marusya, polisin yakalaması halinde yutacak şekilde avucunun içinde saklıyordu. Ama bir defa olsun kimse çıkıp da yan bile bakmamıştı. Böyle olmakla beraber bu çifti fark etmemek için kör olmak gerekirdi: Ukrayna'lılar gibi gösterişsiz atkısını bağlamış güzel Marusya ile çiçek rengi kalotlu kürk bonesini giymiş Roçin... Ama yapacak başka işler vardı, kimse onlarla ilgilenemiyordu.

Kendilerini demokratik cumhuriyetçiler olarak bildiren Petliyura taraftarları çeşitli komitelerin arasında tartışıp duruyorlardı: Sosyalistler, siyonistler, anarşistler, milliyetçiler, Kurucu Meclis taraftarları, devrimci sosyalistler, halkçı sosyalistler, ılımlı, orta, görüşleri olsun olmasın Polonyalı sosyalistler...

Bütün bu tembel takımı kanuni bir duruma girmek istiyorlardı. Yer ve para istiyor, iktidardakileri halkın güveninden yoksun etmekle tehdit ediyorlardı. Genç Paprikaki (daha açıkgöz olan büyük Paprikaki, Den'in oturduğu belediye Dumasında her şey karmakarışıktı. Duma eşit bir iktidar politikası izliyor, hatta ölmüş belediye reisi Kayim Salomonoviç Gistori'nin adını taşıyacak özel bir alayın kurulması üzerinde ısrar ediyordu.

İşler öyle bir hale gelmişti ki Petliyura'nın otoritelerine çalışabilecekleri tek bir sahne kalmıştı: Geceleri, sadece sağ sahilde oturan komünist işçileri yakalamak...

Roçin ile Marusya bütün gün sağa sola koşuştuktan sonra, en kestirme yol olan köprüden sol sahil mahallelerine dönüyorlardı. Dinyeper'in sarp yamacındaki beyaz badanalanmış küçük bir eve girdiler.

Fırın hâlâ sıcaktı. Biraz ekşimsi, kurumuş tezek kokusu odayı doldurmuştu. Marusya'nın annesinin elinde yanık büyük bir vagon mumu vardı (kocası demiryollarında çalışıyordu). Fırına dokunup:

— Yeteri kadar sıcak mı? diye sordu.

— Evet, anne.

— Karnınızı doyuracak mısınız?

— Kurt gibi acıktık, anne.

Anne içini çekti:

— Babanla biz yedik, dedi. Haydi, siz de yiyin: Gençler her zaman acıkır.

Kadın, sanki çok hüzünlü bir şey aklına gelmişçesine duvarın arkasına geçti. Zorlana zorlana kolları eğilmiş ateş maşasını alıp fırına soktu ve içi lahana çorbası dolu iri tencereyi çıkardı:

— İsa seninle beraber olsun, dedi, devrilme, kırılma.

Yatağın üzerine beceriksizce oturmuş olan baba küçük piposunu içiyordu. Marusya'nın anne babası Roçin'in farkında değillermiş gibi davranıyorlardı. Aralarında Roçin'den "kaçak" diye bahsediyorlardı. Ama Vadim Petroviç, bir bardak su, ya da kibrit gibi bir şey isteyecek olsa, baba hemen yerinden fırlıyor, anne kiracısına hizmet etmek için konuşuyordu.

Roçin ile Marusya çorbalarını kenarları kırık tabaklarında içiyor, tencereden istedikleri kadar alıyorlardı. Marusya durmadan konuşuyordu: Günün izlenimleri en küçük ayrıntılarına kadar hafızasının berrak suyundan aksediyordu.

Fırının yanında ayakta duran anne:

— İsa seninle olsun, diyordu, daha dikkatli ye. İnsan yerken konuşursa yediğinden yararlanamaz.

— Anne, bütün gün canım çıktı.

Marusya parlak, mavi, şaşkın gözlerle Roçin'e bakıyordu:

— Bilirsiniz, çok konuşurum. Bu yüzden beni Komsomol'a almak istemiyorlardı. Kaçak iş yapmak için susmasını bilmek gerekir. Denediler beni: Yedi gün yedi gece ağzımı açmadım.

Yemekten sonra Marusya atkısını bağlayıp Parti toplantısına koşuyordu. Roçin ev sahiplerine teşekkür ettikten sonra yandaki odaya geçiyordu. Oda öylesine dar, öylesine alçak tavanlıydı ki kalktığında eliyle pürtüklü tavana dokunuyordu.

İki elin, kemerinin arasına sokup pancurları kapalı küçük pencereden Marusya'nın beyaz ağaçtan yapılmış komidinine gidip geliyordu. Kemerini gevşetiyor, ceketini çıkarıp pencerenin önüne oturuyordu. Pancurların arasından, Dinyeper'in buzlarının kulakları sağır eden çağıltısını dinliyordu.

Duvarın ötesindekiler yatmış oluyordu. Evin sessizliğinde fırının ateşleri çıtırdıyordu. İyice ısınmış bir cırcırböceği incecik testeresiyle küçücük bir odun parçasını testereliyordu. Birden sakin, rahat bir

duygu Vadim Petroviç'i sarıyor, sadece basit, olağan düşünceler geçiyordu kafasından.

Marusya dönmeden önce yatmak istemiyodu. Uykusunu dağıtmak için tekrar kalkıyor oturduğu yerden, odanın içinde dolaşmaya devam ediyordu. Beyaz badana ile badanalanmış bu küçük oda çok hoşuna gidiyordu. Marusya'nın çok az eşyası vardı odada: Çiviye asılmış bir etek, bir tarak, komidinin üzerinde bir ayna, kütüphaneden alınmış birkaç kitap... Marusya'nın Roçin'e bıraktığı, duvar boyunca konmuş, kısa, demir karyola. Marusya yerde, tüylü, kaba bir halının üzerinde yatıyordu.

Sokak kapısı kapandı, sonra mutfak kapısı yavaş yavaş gıcırdadı. Yanakları soğuktan kızarmış Marusya göründü. Atkısını çözerken:

— Beni beklemekle iyi ettiniz, dedi. Duydunuz mu havadisi? Üç gün sonra Makno burada olacak. Yarın planı sunabilirsiniz. Ne güzel bir gece! Ilık bir hava var, gök yıldızlarla dolu!..

Marusya işiyle, birbirinin üzerine yığılan izlenimlerle doluydu. Öylesine saftı ki yer yatağını yaptığı zaman, Vadim Petroviç'in önünde fütursuzca soyunuyordu. Eteğini, bluzunu, çoraplarını fırlatıp atıyordu. Bir an halının üzerine oturuyor, kollarını dizlerinin üzerinde kavuşturuyordu:

— Canım çıktı!

Yastığa bir yumruk attı, pamuk yorganı başına çekti. Ama hemen sonra küçücük burunlu, gamzeli, her zaman pembe yüzünü çıkarıverdi yorganın altından. Çıplak kollarını yorganın üzerine atıp:

— Of, ne sıcak! dedi. Uyumuyor musunuz?

— Hayır Marusya, uyumuyorum.

— Beyaz subay olduğunuz doğru mu?

— Doğru, Marusya.

— Bugün birisiyle tanıştım... Arkadaşların bazıları size güvenmiyorlar. Bilirsiniz, zavallılar var aralarında... Analarına bile şüpheyle bakıyorlar... Bir adam size güven verdikten sonra nasıl olurda inanmazsınız ona? Her insanı rezil görmektense yanılmayı yeğlerim ben. Onlara, çevremizde, dedim, herkesi rezil bir insan olarak görürseniz devrimi kiminle yapacaksınız? Bizse, dünya devrimi yapıyoruz... Devrim, dedim onlara, değişik bir güçtür... Anlıyorsunuz beni değil mi? Devrim olmasaydı ben ne yapardım? Günde on iki saat bir kutu atölyesinde kola sürerdim kutulara... Pazarları biricik zevkim Ekate-

rininski bulvarında ayçiçeği çekirdeği yemek olacaktı... Farzedelim ki uzun konçlu çizmeler satın aldım. Mutluluğa gel! Onlara şunu da söyledim. Neden ona güvenmiyorsunuz? dedim. Aydın bir insan; yanılmış; kabul edelim ki sınıfına hizmet etmiş; ama bu onun insanlık niteliğini eksiltmez ki!.. Devrim daha nicelerini sürükledi. Dünya devrimi ile zavallı sınıfını trampa edebilir miydi? Yapabilirdi... O halde, işçi sorunlarımız için dövüşmek üzere, kendi isteğiyle aramıza gelmiş... Ona inanmamak için insanın berbat bir karakteri olması gerek... Kısaca birçoğunu ikna ettim.

Dizlerini karnına çekerek kısacık yatakta yatan Roçin Marusya'ya bakıyordu. Marusya kâh çıplak kollarını havaya kaldırıyor, kâh çılgın bir hareketle dizlerini kavrıyordu. Alçak tavanlı küçük oda, bir beyaz leylak dalı getirilmişçesine bakire tazeliğiyle doluyordu.

— Aydınları yeniden eğitimden geçirmek gerek, bu başka bir şey... Biz de bunu yapacağız... Neden gülüyorsunuz?

— Gülmüyorum, Marusya... Uzun yıllardan beri kendimi faydalı bir iş yapacak kabiliyette görmüyordum. Oysa ki şimdi... Ne düşünüyorum şu an, biliyor musun? Köprüyü ele geçirmek için gidecek ilk müfrezeye ben de katılacağım...

— Katılacak mısınız sahi? Söz mü?

Marusya yorganın altından fırladı birden, Roçin'in yanma, yatağın kenarına oturdu:

— Artık sizin bir dost, gerçek bir dost olduğunuzu anladım... Çünkü boşuna bağırıp çağırıyordum, sonuçsuz tartışıyordum ne de olsa, elimde bir delil yoktu.

* * *

26'ncı günü Petliyura'nın elli kadar atlısı Dinyeper köprüsünü dört nala geçti. Köprünün demir döşemeleri at nallarının altında gümbürdüyordu. Süvariler marşandiz garına hücum edip, kum torbalarıyla pekiştirilmiş dört yük vagonunun çevresinde nöbet bekleyen işçileri kılıçtan geçirdiler, vagonlara korkuyla ateş edip yolun üzerine dağıldılar. Petliyura'nın süvarileri devrim komitesi karargâhına hücumu tasarlamışlardı, ama konvoylar arasında pusuya düşürülmekten ödleri patladığı için geldikleri yöne gittiler.

Köprünün öbür tarafına geçince makineli tüfekleri mevziye soktular ve gelen geçenden evrakını göstermesini istediler. Durum gittikçe

daha gerginleşiyordu. Şehri çeşitli semtlerinden, yığın halinde, koyun postlarının belleri palaskalarla sıkılı olarak, eşyasız geldiler. Devrim Komitesi bu köylülerden özel bir alay kurmuştu. İnce eleyip sık dokunmuyordu. Her yeni gelene:

— Neden geldin? diye soruyorlardı.

— Silâh istiyorum.

— Ne yapacaksın silâhı?

— Sovyeti kuracağız da ondan. Ortalık gene karıştı.

— Sovyet iktidarını hiç itirazsız tanıyor musun?

— Tam sırası kendini yoklamanın...

— Öyleyse git ikinci bölüğe katıl.

Ama sıra silâh konusuna geldi mi, işler sarpa sarıyordu; bir gün öğleye doğru bir lokomotife binmiş olan Çugay, üç yüz Avusturya tüfeği ile mermilerini yüklediği bir vagonla çıkageldi. Bu yardım durumu biraz düzeltti. Nihayet, gene geç vakit bir homurdanma, bir gürültü patırtı duyuldu step yönünden. Uzun süredir beklenen Batko Makno'nun ordusuydu gelen.

"Kropotkin'in muhafız birliği" olan ve hepsi de dev yapılı "Batko'nun oğulları"ndan kurulu atlı bölük, şehre giren ilk birlikti. İlk önce okulu işgal ettiler, kitapları, sıraları, hanım öğretmeni sokağa atıp otoriter tavırlarla kapıları yumruklamak için gittiler. Hemen onların arkalarından arabalara yüklenmiş piyadeler geliyordu. Sonunda okulun önünde eski bir arşövek landonu olduğu anlaşılan ve yan yana dört atla çekilen "Büyük Dilsiz"in sürdüğü üstü örtülü büyük bir araba durdu.

Yanında Liovka ve Karetnik olan Makno arabadan ağır ağır indi.

Devrim komitesi durumu görüşmek üzere Makno'nun yanına birini gönderdi. O sırada devrim komitesinin kaldığı vagonun önünde oldukça kalabalık bir işçi topluluğu vardı. Hepsi de ateşli bir ifadeyle başkana:

— Miran İvanoviç, diye sesleniyorlardı, git kendin anla. Bunlar mı Sovyet birlikleri? Haydut bunlar yahu. Gapka ana ne anlatıyor, bir dinle. Neler yapmışlar anlatsın sana...

Gapka ana gözlerinden yaşlar akarak ağlıyordu:

— Miron İvanoviç, bilirsin ki bir çöpüm bile yoktur... Böyle olduğu halde iki delikanlı geldi evime... Süt ver, yağ ver, dediler... Tam anlamıyla obur ikisi de... Sonra, kümesine götür bizi, dediler, göster

bakalım domuzunu, kümes hayvanlarını nereye koyduysan... Ne varsa alıp gittiler. Lanet herifler, yediklerinden geberseler, daha iyi olurdu onlar için...

Başkan ciddi bir ifadeyle, her şey olup bittiğine, Makno ile birlikleri imdada çağrıldığına göre, geriye dönüş için iş işten geçtiğini açıkladı. Yapılacak tek iş vardı şimdi. O da, şehri, hücum ederek ele geçirmek, iktidarı Sovyetlere teslim etmek. Sonra birden Gapka ananın ardından seslendi.

— İki domuz yeter mi sana? Yetmez mi? Öyleyse bütün bir sürü hediye etsinler sana... Ama bırak da milletin kafasını bulandırma...

Toplantı sırasında Makno'nun tutumu tuhaf oldu. Hem kibirli, hem korkak göründü. Bütün orduların başkomutanı olarak tayin edilmesini istiyordu. Sovyet iktidarının, kendi ordusu gibi bir savaş birliği olmadığını tekrar edip duruyor, bu yüzden gözetilmesi ve kuvvetlerinin düşüncesizce saldırılara atılarak yıpratılmaması gerektiğini söylüyordu.

Makno tırnaklarını kemiriyordu; zaman zaman kendine hakim olamayarak elini ceketinin altına sokarak kaşınıyordu. Sonunda herkes Makno'nun, Petliyura'nın on altı topundan korktuğunu anladılar. Bunun üzerine Çugay:

— Anlaşıldı! dedi. Mademki bu toplar seni kaşındıracak kadar korkutuyor, ben de bu gece şehre gider, topçu komutanının kulağına bir şeyler fısıldarım.

— Anlamadım, bir şeyler mi fısıldayacaksın?

— Anlaşılmayacak ne var bunda? Bu benim yapacağım iş...

— Yalan söylüyorsun!

— Hayır, yalan söylemiyorum. Topçuya kim komuta ediyor? Martinenko. Bizden biri. "Gangut" zırhlısının topçu çavuşu, "hemşerim", belki de Akrabam, ya da "sağdıcım"... Bizim üzerimize ateş etmez...

Makno:

— Yalan söylüyorsun! diye tekrarladı.

Elleriyle Çugay'ın kollarını tutmuştu. Sonra birden, itimat ettiği açıkça belli olmuştu, sakinledi, yerine oturdu.

— Peki, bana taarruz planınızı anlatın, dedi.

Devrim komitesinin açıkladığı plan şöyleydi. Gece olunca el bombalarıyla donatılmış bir işçi müfrezesi köprüyü geçecek, öbür sahile

varacak; adamlar teker teker demiryolu köprüsünün yanında toplanacaklar; sabah erkenden köprü başında mevzilenmiş makineli tüfeklere hücum edip köprüye doğru gelen yolları ateş altında bulunduracaklar. İlk bombaları patlar patlamaz zırhlı tren (dört yüz vagon) silâhlı işçilerle, yeni kurulmuş köylü alayının bir kısmını taşıyarak köprüyü geçecek ve gara taarruz edecek. Aynı anda karargâh, telefon ve adreslerini sadece kendisinin bildiği bolşevik komitelerini haberdar edecek. Komiteler şehirde başkaldırmayı başlatacaklar. Kalabalık, zırhlı trenin getirdiği silâhların dağıtıldığı garın önünde toplanacak. Karargâh da oraya nakledilecek. Makno'nun süvarileri yayaların geçtiği köprüden şehre girecek. İki kola ayrılan piyade köprünün altından ve üstünden Dinyeper'i geçecek ve Ekaterininski bulvarında birleşecek. Oradan belediye ile kışlaları ele geçirmek için bulvar boyunca taarruzuna devam edecek.

Başkaldırmanın başarıya ulaşması taarruzun ani ve çabuk yapılmasına bağlıydı. Bu yüzden taarruz işareti hemen o gece verilmeliydi.

Makno:

— Adamlarım yorgun, dedi. Hayvanların ayakları hoşaf oldu, yeniden nallamak gerekecek.

Devrim komitesi başkanı:

— Biz şehri alınca adamların dinlenir, diye karşılık verdi. Hayvanlarına gelince onları da Sovyet nallarıyla nallarsın.

Çugay:

— Hayrola Batko, dedi, şehri gören bu yere ordunu dinlenmek için mi getirdin? Kolla kendini: Yarın altı pusluk toplarıyla bir güzel şölen verecekler sana. Kestirme konuş. Bu iş ya bu gece olur, ya da dönüp gidersin...

* * *

Gece Dinyeper ırmağı dondu; ama buz, üzerinden geçilecek kadar kalın ve emin değildi. Bütün gece işçiler ırmaktan geçişi örgütlemek için tahta taşıdılar. Arabalık kapılarını, duvar kazıklarını söküyorlardı. Hepsi de aynı şekilde çalışıyordu. Başkanı da üyesi de aynı şekilde.

Ama sadece Batko'nun oğulları terlemekten korkuyorlardı; en güzelinden her cins silâhlarını göstererek aşağı yukarı dolaşıyorlardı. Öteki sahile yayılmış şehrin ışıklarını göstererek birbirlerine göz kırpıyorlardı. Ne kadar büyük ve zengindi Ekaterinoslav!

Gün ağarmadan iki saat önce yirmi dört adam buzun üzerinden yürümeye başladılar. Roçin sevkediyordu adamları. Her şey önceden kararlaştırılmıştı. Bitişme yerlerinde, buz parçaları arasında çatırtılar duyuluyordu. Bazı yerlerde adamlar getirdikleri tahtaları buzun üzerine atmak zorundaydılar. Yalnız bir defa, oymalı köprünün karanlık, belli belirsiz yığını yanından, sahilden bir alev parladı. Patlayan tek tüfeğin sesi ırmağın üzerinde yuvarlandı. Adamların hepsi yattı. Bundan sonra mümkün olduğu kadar birbirlerinden uzaklaşarak sürüne sürüne ilerlediler.

Roçin daha önceden kestirdiği noktada, yarı yarıya suya gömülmüş bir mavnanın yanında sahile çıktı. O noktadan ıssız bir yol çıkıyordu. Yolu tırmandı, halen boş ve toplanma yeri olarak kararlaştırılan eşya deposunun avlusunu dolandı. Garın ışıkları buraya belli belirsiz bir aydınlık ulaştırıyordu.

Şehir derin bir uykudaydı.

Roçin bir süre daha duvar boyunca yürüdü, geri döndü, tekrar gitti, aynı cümleyi tekrarlayarak hafif adımlarla yürüyordu: "Görüyor musunuz şunu, ne diyorsunuz bunun hakkında?" Yüksek duvarı zevkle seyrediyordu: Tartıya gelmez gövdesini duvarın öteki tarafına zahmetsizce nasıl aşıracağını biliyordu. Arkadaşları, gölgeler halinde teker teker geliyorlardı. Roçin her birine avluya atlamalarını ve büyük kapının yanında toplanmalarını emrediyordu. Sonra gene hafif adımlarla yürüyüşe devam ediyordu.

Yirmi dört adamdan yirmi üçü randevusuna sadakat gösterdi; biri yolunu şaşırmış olmalıydı; ya da bir devriye kolunun kucağına düşmüştü.

Roçin sıçradı, çizmelerinin burunlarıyla tahtaları kazıyarak gövdesini duvarın üzerine çekti, zannettiğinden daha bir zorlukla gövdesini aşırdı ve kırılmış tuğlaların üzerine saldı kendini.

İşçiler ana kapının yanında duruyorlardı. Ses çıkarmadan yaklaşan Roçin'e bakıyorlardı. Bazıları yere oturmuş, başlarını, yukarı kaldırdıkları dizlerinin arasına koymuşlardı. Gün ağarıyordu. Bu son bekleme ve karar dakikaları en zor dakikalardı, bilhassa ilk kez muharebeye girenler için. Roçin, bir irade gücüyle sıkılan dudakları, kırpışmayan gözlerin kuru parıltısını bulanık bir şekilde görüyordu. Bunlar namuslu, saf, inanan, ağır elli, halis süddem Rus'tu. Son derece tehlikeli bir harekâta gönülden katılmışlardı. Tek bir mumla ay-

dınlatılmış küçük beyaz odasında Marusya'nın dediği gibi: "Dünya devrimi için!.."

Roçin'in içine bir hayranlık duygusu doldu, az önceki hafifliğine kavuştu. Heyecan boğazını sıkıyordu. Bütün bu olanlar, o ana kadar olanlara hiç mi hiç benzemiyordu; bütün bu olanların bir benzerini görmemişti.

Kaşlarını çatarak:

— Arkadaşlar, dedi, şayet bu harekâtı soğukkanlılıkla yaparsak, bizim için başarı garantidir. Şimdi, şehirdeki başkaldırmanın başarısı bize bağlı.

Yerde oturanlar kalktılar ve Roçin'e sokuldular.

— Bir kez daha tekrarlıyorum. Söylediklerimde büyücülükle ilgili bir şey yok. İşin özü çabukluk ve soğukkanlılıkta. Düşman silâhtan çok insandan korkar... Örneğin, sen...

Çıplak boyunlu, güçlü bir delikanlıyı tepeden tırnağa süzdü; içinden elini delikanlının omzuna koymak, ılık boynunu okşamak arzusu dayanılmaz bir şekilde geçti ve düşündüğünü yaptı.

— Kalbinde küçücük bir korku duyarsan şayet, unutma ki düşmanın kalbinde de aynı korku vardır... Ve gözüpek olan galip gelir.

Delikanlı başını salladı, gülmeye başladı:

— Vallahi doğru dersin. Böylesi temizler ötekini... Budala hepsi onların. Bizse güçlüyüz...

Birden güçlü boynunu kurtardı, güzel ağzı büzüldü:

— Biz biliyoruz, niçin öleceğimizi...

Bir başkası, dirsekleriyle kalabalığı yararak sordu:

— Bana bak. Hepsi iyi, hoş. El bombalarını fırlatım diyelim. Sonra ne olacak? Elimde silâh kalmayacağına göre...

Boğuk bir fısıltı karşılık verdi:

— Ellerinden ne haber? Neye yarar eller? Hırbo sen de!

Roçin:

— Arkadaşlar, dedi, yapacağımız harekâtı bir kez daha tekrarlayacağım size. İki guruba ayrılacağız...

Bir yandan konuşuyor, bir yandan göğe bakıyordu: Dinyeper ötesindeki zifiri karanlığı şafak ne zaman delecekti?.. Kalın bulutlar şafağı maskeliyordu. Adamlarını daha uzun süre azaba sokmak doğru olmayacaktı...

— Vakit geldi, dedi.

Palaskasını sıktı.

— Birbirinizden ayrılın. Açın kapıyı.

Kapıyı yavaş yavaş açtılar. Adamlar teker teker çıktılar, duvara sürtüne sürtüne uca kadar gittiler. Duvarın ucundan donmuş ırmağın çarşaf gibi beyazlığı üzerinde köprü gayet iyi görünüyordu. Köprünün başında, makineli tüfeği ile uyudukları açıkça belli olan numara erleriyle siper belli belirsiz görünüyordu. Birincisine benzeyen başka siper demiryolunun öteki tarafında bulunuyordu.

— El bombalarını alın!.. Koşar adım!..

Yirmi üç adam, bütün güçlerini toparlayıp gürültü etmemeye çalışarak bir hamlede fırladılar; adamların yarısı doğruca sipere doğru koşuyordu; öteki on üç sağa, demiroluna doğru saptılar. Roçin geride kalmamaya çalışıyordu. Palaskaları sıkılmış ceketli iri siluetlerin demiryolu şevinden atladıklarını gördü. Arkalarından koşarak o yöne saptı. Roçin bir hata işlendiğini anlamıştı. Saldıranlar ikinci sipere ulaşmaya vakit bulamayacak, onlara gelmeden önce alarm verilecekti. Ardından bir patlama duyuldu. Vahşi çığlıklar yükseliyor, art arda el bombaları patlıyordu... Birinci siper ele geçirilmişti... Roçin geri dönmeden, ardına kadar açılmış ağzından derin derin nefes alarak şevi indi. Önünden giden on üç adam sıçraya sıçraya koşuyorlardı... Sipere yaklaşıyorlardı. Hemen önlerinde bir makinelinin alevi havagazı ibriği gibi parladı. Roçin'in başı üzerinden bir yaylım ateşin ıslığı geçti...

"Allahım, diye düşündü, bir mucize göster, handiyse geldik. Yoksa sonumuz geldi..."

Çıplak boyunlu delikanlının eğilmeden bombasını attığını gördü; ve on üç adam, on üçü de sağdaki sipere çullandılar. Roçin gövdelerin çabaladığını, ağızların hırıldadığını gördü. Apoletli bir sakallı saldıranların elinden kurtulup kalktı; elindeki kılıçla kendisini yakalamak isteyenlere karşı dehşetli bir şekilde çarpışıyordu. Roçin tetiğe dokundu. Sakallı çöktü, başı göğsüne düştü. Hemen ardından subay kaputlu bir başkası, bağırıp saldırarak siperden dışarı fırladı. Roçin subayı yakaladı. Subay ellerini kurtarıp Roçin'in boynuna sarıldı:

— Rezil herif, it herif!

Subay birden parmaklarını gevşetti:

— Roçin!

Roçin'in aklına mı gelirdi? Bu herhalde Roçin'i Evert karargâhından tanıyan subaylardan biri olacaktı. Roçin karşılık vermeden adamın şakağına tabancasının kabzasıyla vurdu...

Bu siper de alınmıştı. İşçiler makineli tüfeklerin yönünü çevirdiler. Dinyeper'in öte yakasında bir lokomatif homurdanıyordu... Zırhlı tren gara taarruz etmek için homurdanarak köprüye girdi.

* * *

Güneş çoktan doğmuştu; parıldıyor, fakat ısıtmıyordu. Zırhlı tren simsiyah dumanlar çıkararak, ele geçirilen gara adam ve silâh götürmek için köprüyü bir defa daha geçti. Delikanlılar siperin içinde bağrışarak treni selamladılar. Her şey yolunda gidiyordu. Çok önceden ırmağın buzunu geçen Makno'nun piyadesi –tıpkı karıncalar gibi– sert yamacı tırmanıyordu. Biraz sonra polis barajını devirmiş, sokaklara dağılmıştı. Kâh uzaktan, kâh yakından durmadan silâh sesleri geliyordu.

Roçin çıplak boyunlu delikanlıya:

— Saşko, dedi, gara git, komutanı bul, burada sabahın beşinden beri aç, donmuş beklediğimizi söyle. Başkalarını göndersinler yerimize.

Genç adamın, kıvırcık tüylerle gölgelenmiş toy, fakat aynı zamanda erkeksi yüzü kanlı tırnaklarla doluydu. Dev yapılı makineli tüfek eri hayata veda etmeden önce onu böylece hırpalamıştı.

Üzerinde bir ceket olan Saşko donmuştu; her taraftan mermiler yağmur gibi ıslık çalarak geçtiği halde açıkta koşmaya başladı.

— Kolla kendini budala! diye bağırıyorlardı. Saşko bize sigara getir!..

Saşko biraz sonra döndü, siperin önüne çömelerek oturdu, arkadaşlarına bir paket sigara attı ve Roçin'e mührü henüz kuramamış, fakat bulaşık pusulayı uzattı: "Bekleyin. En kısa zamanda yerinize birlik göndereceğim. Makno."

Roçin'e:

— Marusya selam gönderdi size, dedi.

Vadim Petroviç'in şaşkınlıktan ağzı açık kaldı, siperde, önüne çömelerek oturmuş olan Saşko'ya bakakaldı bir süre.

— Roçin yoldaş, çok mert bir kız Marusya. Şansın varmış, anladın mı?

— Nerde gördün onu?

— Garda yardım etti bana... Marusya olmasaydı. Makno'nun yanına çıkamazdım. Neler oluyor orada, bir bilseniz çocuklar! Çılgına dönmüş millet! Silâh dağıtacak zamanı zor buldular... Ekaterinoslav bizim oldu!

* * *

Makno karargâhı gar binasına yerleştirmişti. Batko birinci mevki bekleme salonunda, büfenin, yapma palmiye dallarıyla süslenmiş tezgâhının –büfenin bütün cam takımları yere atılarak kırılmıştı– arkasında, ordusuna göndereceği emirleri kaleme alıyordu. Karetnik de emirleri damgalayıp mühürlüyordu. Emir alan ok gibi fırlıyordu.

Her an heyecanlı adamlar salona giriyor, mermi takviye, seyyar mutfak, sigara, ekmek, hasta teskerecileri istiyorlardı... Komutanlardan biri öfkesi burnunda geliyordu. Çünkü Sanayi ve Ticaret Bankasının kapısına iki adım kala, cephane yokluğu nedeniyle, can sıkıntısından toprağı dişleyerek tam siper yapmak zorunda kalmışlardı. Batko'nun önüne gelince palaskasına asılı el bombalarını yakalıyor ve Batko'yu duygulandırmak için tezgâhın üzerine gürültüyle atıyordu.

— Hayrola, Tanrıya mı yalvarıyorsun? Hay Allah kahretsin! Sökül mermileri!..

Batko sadece istekte bulunanlara emirlerini veriyordu. Çenesini tehdit dolu bir ifadeyle oynatarak komuta ediyormuş gibi görünüyordu. Gerçekte kafası allak bullak olmuş, içinden çıkılamaz duruma gelmişti. Birliklerin ilerleme ve geri çekilmelerini küçük çarpı işaretleriyle şehir haritasına çiziyordu. Bu berbat şehirde insan istediği gibi davranmakta serbest olamıyordu. Her yer sıkış tepişti. Düşman sizi yukardan, yandan, geriden makineli tüfek ateşine tutuyordu... Gözlerini faltaşı gibi açan Batko harita üzerinde ne sokakları, ne de evleri görüyordu. Yönünü şaşırmıştı. Rastgele gidiyordu işler. Batko'nun şehirleri, zararlı, en kötü bulaşıcı şey olarak nitelendirmesi sebepsiz değildi.

Öte yandan Martinenko'nun şüpheli davranışı Batko'yu endişelendiriyordu. Çugay, Martinenko'nun dostlarına ateş etmeyeceğini söylemişti. Çugay bu gece gerçekten mi görmüştü bunu, yoksa daha önceden mi kararlaştırmışlardı, bilmiyordu, ama topçudan ses çıkmıyordu. Top numara erlerinin yarısı ortadan kaybolmuştu. Martinenko da, muhtemelen durumu elverişli bulduğu için olacak sarhoş ol-

muştu; zilzurnaydı. Sahra toplarından sadece ikisi, Petliyura taraflarınca bırakıldığı garın önünde duruyordu. Makno kıvanç içindeydi. Hiçbir zaman top geçirememişti ele. Topları hemen Ekaterininski bulvarına götürmelerini emretti. Tetik iplerini kendisi çekti. Top yanındakileri sarsarak gümbürdeyip, mermi ince uzun kavakların üzerinde uğuldayınca örselenmiş yüzü bir gülümsemeyle buruştu.

Devrim Komitesi karargâhı, odun ateşinin yakıldığı gar meydanına yerleşmişti. Karargâhın çevresinde her semtten gelen işçiler toplanıyordu. Devrim Komitesi üyeleri her birini tanıyor, nereden geldiklerini biliyorlardı. Gelenler fabrika ve atölyelerine göre yoklama yapılıyordu –madenci, uncu, deri kösele, dokuma işçileri–; işçiler odun ateşinin yanından ayrılıyor, ellişer kişilik yürüyüş kolları meydana getiriyorlardı. Şayet aralarında uygun biri varsa onu yürüyüş kolu komutanı tayin ediyorlardı. Ya da devrim komitesi üyelerinden biri komutayı alıyordu.

Silâh dağıtılıyor, kullanmasını bilmeyenlere hemen oracıkta öğretiliyordu. Müfreze hemen bir muharebe görevi alıyordu. Komutan tüfeğini havaya kaldırıyor:

— Arkadaşlar, ileri marş! komutunu veriyordu.

İşçiler de sonunda ellerine geçen bu çok kıymetli silâhlarını havaya kaldırarak:

— Sovyetler İktidarı için! diye bağırıyorlardı.

Müfreze muharebenin devam ettiği Ekaterininski bulvarına doğru uzaklaşıyordu.

* * *

Roçin dirseklerini sağa sola vurarak yol açmış, komutanın yanına kadar varmıştı. Köprü başlarının ele geçirilişi ve insanca kaybı hakkındaki raporunu, en ince ayrıntılarına kadar açıkladı. Dört yaralı, ölüm derecesinde bir ezik. Makno, kalemini ısırarak, saygısızlık, hatta çılgınlığa varan bakışları ile konuşan Roçin'in esmer, zayıf yüzüne bakıyordu.

— Mükemmel, dedi, gümüş saatle mükâfatlandırılacaksın.

Sonra önündeki şehrin planını tezgâhın kenarına kadar itti:

— Şuraya bak, dedi.

Elindeki kalem küçük çarpı işaretlerinden meydana gelen hattı takip ediyordu.

— Taarruzumuz duraklıyor. Oraya kadar yol açtık. Bir sokak, eğri küçük bir sokak, bulvar... Ondan sonra çarpı işaretlerinin ne tarafa döndüğünü görüyorsun... Boka batmış gibi orada neden tepinip durduğumuzu öğrenmek istiyorum.

Makno çığlık çığlığa bağırmıştı bu sözleri söylerken.

— Git ve durumu öğren.

Bir kâğıt parçasına bir şeyler karaladı. Karetnik mührü hohladı. Makno'nun dirseğinin altından uzanıp imzasının üzerini mühürledi.

— Alçaklık edenleri kurşuna dizdirebilirsin, yetkiyi veriyorum sana...

Roçin, işçi müfrezelerinin sıralar halinde dizildikleri, emirlerle uğultuların yükseldiği meydana çıktı. Odun ateşinin dumanları –bazıları karavanalarında bulgur pişirmek için ateşten faydalanıyorlardı.– Roçin'in başını döndürdü. Marusya'nın bir sıçrayışta fırlayıp anasının elinden aldığı lahana çorbası tenceresini ve Marusya'nın kokulu ekmeği ısıran dişlerini hatırladı. "Haydi bırak düşünmeyi, şimdi sırası değil bunların!"

Roçin'in arkasında, tepeden tırnağa silâhlı Saşko ile kendi grubundan iki adam geliyordu. Bunlardan biri Çij adında demir gibi sağlam, neşeli, hafif çiçek bozuğu bir delikanlıydı; öteki, siyah kasketinin alçak vizyeri ile örtülü morarmış gözlü, sert fakat güzel yüzlü bir su tesisat işçisiydi. Rober diye çağırıyordu herkes.

Ekaterininski bulvarına çıkınca evlerin köşelerine sığınarak kapıdan kapıya ilerlemek gerekti. Mermiler durmadan ıslık çalıyordu. Bulvar boştu, ama yataklarla tıkanmış pencerelerin ardında meraklı yüzlerin görünüp kaybolduğu fark ediliyordu. Bir kuyumcu dükkânının kapı kepenginin içine, uzun koyun postu palto giymiş bir adam oturmuştu. Felâketin erittiği ince yüzü, sanki Tanrıya sormak için kır sakalıyla göğe doğru kalkmıştı: "Nedir bu başıma gelenler Tanrım?"

Çij:

— Ne yapıyorsun burada? diye sordu.

Adam kederli bir ifadeyle:

— Ne mi yapıyorum? dedi. Gelip öldürmelerini bekliyorum.

— Evine dön.

— Neden dönecekmişim evime? Mösyö Paprikaki: Hangisi daha değerli? diye soracak, senin sefil varlığın mı, yoksa benim mağazam mı?.. O halde mağazanın yanında ölmem daha iyi...

Henüz ayrılmışlardı ki bekçi sakalını kapının aralığından uzattı.

— Hey, delikanlılar, o tarafta adam öldürüyorlar...

Sokağın köşesine vardıkları zaman bir makineli tüfek ateşi hemen başlarının üzerinden alçıyı parçaladı. İkiye katlanarak sokağa saptılar, koşarak arabalık kapısının altına tam siper yattılar. Daha soluk almaya vakit bulamadan yol kavşağında yatan yedi cesetle terk edilmiş tüfekleri fark ettiler. Bir işçi müfrezesi orada biçilmişti.

Rober sözlerini araştırarak konuşup hiddetle:

— Astorya otelinin çatı katından ateş ediyorlar, dedi. Ateş edenlerin hesabını görmeyi teklif ediyorum.

Bu teklif akla uygun karşılandı. Roçin'in daha önce iki ay kaldığı Astorya oteli bulvarın öte tarafmdaydı. Otele gitmek için ateşin altından geçmek şarttı.

Roçin kollarını açarak arkadaşlarını kapıya dayadı.

— Teker teker, aralıklarla koşacağız. Ne kadar çabuk hareket edersek o kadar çok tehlikeyi savuştururuz.

Adamakıllı eğildi ve fırladı, yol kavşağına vardı ve bir cesedi siper alarak yattı. Astorya otelinin çatı katından iki kez ateş ettiler. Roçin bir sıçrayışta tekrar kalktı ve bir tavşan gibi bulvarın ortasında zigzaglar çizerek kavaklara doğru koşmaya başladı. Çatı katından hemen ateş açtılar, ama iş işten geçmişti: Roçin çoktan "ölü alana" girmişti. Sırtını bir kavak gövdesine dayayarak bonesini çıkardı, yüzünü sildi, derin nefes aldı ve:

— Saşko, sıra sende! diye bağırdı.

Otelin canlı kapısı barikatlarla kapatılmıştı. El bombalarıyla kapıya yüklendiler. Bunun üzerine içerden ağır bir komodin çekilerek kapı aralandı.

Rober:

— Romka, nereye gidiyorsun, kopuk herif?.. diye bağıran gösterişli kapıcıyı itti ve el bombasını sallayarak ilerledi. Hol bütün katlardan inen müşterilerle dolmuştu. Elinde el bombası ile romantik yaradılışlı delikanlı ve arkasından gelen silâhlı üç adam görünce merdivenleri dörder dörder çıkarak kaçıştılar.

Kimileri nefes nefese trabzana dayanıp kalmışlardı. Merdivenleri çıkan Roçin müşterilerin birçoğunu tanıyordu. Onlar da Roçin'i tanımışlardı. Şayet insan bakışları öldürecek olsaydı Roçin orada yüz defa ölmüştü.

Sadece yumuşak huylu, üç kızını evlendiremediği için acı çeken ve soğuk yemekler yediği odasından geç çıkan adam Roçin'i kucaklamak istedi. Ağzı leş gibi şarap kokuyordu.

— Vadim Petroviç, dostum, siz misiniz? Oysa benim geveze kızlarım oteli bolşeviklerin ele geçirdiğini söylüyorlardı...

Ama kanlı yanaklı çam yarması Saşko ile alçak viziyeri altındaki çürük gözü ile neşeli, pespembe, fakat sosyal bağışlamaya çok az elverişli Çij'i görünce sözleri boğazında düğümlendi...

Su tesisatçısı otelin her tarafını gayet iyi biliyordu. İkinci kata çıkınca arkadaşlarını servis merdivenine, oradan da çatı katına götürdü. Çatı arasına açılan demir kapı aralıktı...

— Oradalar, diye mırıldandı.

Kapıyı ardına kadar açtı ve sanki bütün hayatı boyunca bu anı bekliyormuşçasına çılgın gibi ileri atıldı... Kirişlerin alacakaranlığında eğilmiş olan Roçin pencerenin yanına geldiği zaman, Rober, yere yüzükoyun yatmış bir adamı süngüsü ile delik deşik ediyordu...

— Ben demedim miydim? Patronun ta kendisi!

Çatı arasından inerken delikanlı fenalık geçirdi, dudakları titriyordu. Basamağa oturdu, kasketiyle yüzünü örttü. Tüfeğini almış olan Saşko sert bir ifadeyle:

— Seni bekleyecek kadar vaktimiz bol! dedi.

Çij de:

— Oh, anam oh! dedi. Adı da Rober olacak!

Bunun üzerine delikanlı fırladı oturduğu yerden, tüfeğini Saşko'nun elinden çekti aldı, merdivenleri dörder dörder indi.

Roçin, Rober'i Çij'le birlikte otelde nöbet tutmakla görevlendirdi. Saşko'nun da eline, Astorya oteline bir manga gönderilmesini isteyen bir pusula verip karargâha gönderdi ve tek başına bulvara çıktı.

Gün sona eriyordu. İşçi müfrezeleri postaneyi, telgrafhaneyi, belediyeyi ve maliyeyi ele geçirmişlerdi. Roçin çeşitli noktaları dolaştı ve her taraftan karargâha adamlar gönderdi. Her şey muharebenin sürüncemede bırakıldığını gösteriyordu. Makno'nun piyadesi ilk çılgın hamlesini tüketmiş, şehrin şartları içinde kendisini iyi hissetmemeye başlamıştı... Stepte savaşılsaydı, çoktan ganimet paylaşılmış, ateş yakılıp yağlı bulgur hazırlanmış, ölülerin ayağından çıkarılmış güzel çizmeleri giymiş, meşhur dansözlerin etrafında çevrelenmişti bile.

Petliyura taraftarları ise ilk şaşkınlıktan kurtulmuşlar, bulvarın ortasına kadar çekilip savunmaya, bazı yerlerde de karşı taarruza bile geçmişlerdi.

Roçin gara akşam karanlığında gitti ancak, ama Makno garda değildi artık. Karargâhını Astorya oteline nakletmişti. Roçin otele döndü. Dün akşamdan beri ağzına bir lokma koymamıştı; sadece bir maşrapa su içmişti. Yorgunluktan ayak bilekleri bükülü bükülüveriyordu. Sırtındaki asker paltosu sanki kurşundanmış gibi ağır geliyordu.

Otele girmesine müsaade etmediler. Kapının önüne iki makineli tüfek konmuştu. Batko'nun muhafız erleri mahmuzlarını şakırdatarak yaya kaldırımında aşağı yukarı dolaşıyorlardı. Hepsinin de uzun saçları Gulay-Pole modasına uygun olarak alınlarının üzerinde toplanmıştı. İçlerinden biri soğuk almamak için kısa süvari ceketinin üzerine geniş bir kürk giymişti; ötekiyse boynuna samur kürk eşarp sarmıştı.

Roçin'den evrakını göstermesini istediler; ama ikisi de okuma yazma bilmediği için, şayet girmekte ısrar ettiği takdirde hemen oracıkta vuracakları tehdidini savurdular.

Roçin usanmış bir ifadeyle:

— Batko'nuz da yerin dibine batsın, siz de! dedi ve gara döndü.

Garda, yarı karanlık, kırıp dökülmüş, yüksek pencereleri sahra ateşlerinin aydınlattığı büfe salonunda tahta sıralardan birinin üzerine uzandı. Bağrış çağrışlara, lokomotif ıslıklarına, silâh seslerine kulak asmadan uyudu. Ama gene de sonsuz yorgunluğunun arasında o günün kırıntılarının düzensiz bir şekilde durmadan gözlerinin önünde dolaştığını görüyordu.

O günü namusluca yaşamıştı. Tam tamına değil ya, neyse... Neden o adamın şakağına vurmuştu? Teslim olmamış mıydı?.. İzini kaybetmek için mi? Gören de, duyan da kalmasın diye, değil mi? Evet, evet, adamı öldürmenin sebebi buydu... Ve masanın üzerinde iskambil kâğıtları şarap dolu kadehler canlandı gözünde... Ve ölüm, yüzbaşı Vedeniyapin, çürük dişli ikbal avcısı, iskambil oynamak için masaya oturmuş, ordu komutanı general Evert'in kıçını yalamaya hazır... Cehennemin dibine! Adam şakağına vurulmayı çoktan haketmişti...

Uykuyla kalbinin atışları mücadele edip duruyordu. Roçin gözlerini açtı, sevimli, sakin, pencereden gelen ışıkla hafifçe aydınlanmış bir yüz gördü. Derin bir nefes aldı ve tamamen uyandı.

Marusya yanma oturmuştu. Dizlerinin üzerinde bir su kabı ile bir parça ekmek tutuyordu.

— Haydi ye, dedi.

* * *

O gece Çugay ile Devrim Komitesi başkanı, muhafazası dostlar tarafından sağlanan topçu parkına girdiler. Martinenko'yu uyandırdılar.

Çugay:

— Arkadaş, dedi, menfi davranışına bozuluyoruz senin. Böylesine hareket etmenin bir değeri olamaz senin için... Ya kararını ver Petliyura'yı destekle, biz de seni sağ komayalım; ya da hayvanları toplara koş...

— Peki, olur, sabah erkenden topları getiririm size...

— Sabah erkenden değil, hemen şimdi... Sen çok uyuyorsun Martinenko, bu gidişle eşek cennetini boylayacaksın...

— Size olmaz diyen var mı? Mademki şimdi diyorsunuz, o halde şimdi olsun...

Ertesi gün topçu ateşi Ekaterinoslav'ın bütün pencerelerini zangırdattı. Kaldırımlı bulvarda kavak dallarıyla gazete kulübeleri havada uçuyordu. Bu sert müziğin etkisine kapılan işçi müfrezeleri, köylü alayı ve Makno'nun piyadesi Petliyura taraflarının üzerine yürüdüler ve yokuşun ortasına kadar sürdüler. Bunun üzerine politik olsun olmasın çeşitli örgütlerin temsilcileri ile genç Paprikaki iki bastona gerilmiş bayraklarla, çeşitli tehlikeleri göze alarak Devrim Komitesine kadar geldiler. En kısa zamanda müzakere yapılıp iç savaşa son verilmesi için arabulucu olmayı teklif ediyorlardı.

Miron İvanoviç Astorya otelinin holünde kamburlaşmış bir şekilde masaya oturmuştu. Başında yağlı kasketi, üzerinde düğmeleri kopmuş, eski bir palto vardı. En ufacık bir tükürük çıkarmadan kuru bir ekmek parçasını çiğneyerek delegelere:

— Bizim de şehri yıkmaktan bir menfaatimiz yok, dedi. Size bir ültimatom veriyoruz. Öğleden sonra üçte bütün Petliyura birlikleri silâhlarını teslim edecekler. Çatı aralarına mevzilenen karşı devrimciler ateşi kesecekler. Bu isteklerimiz yerine getirilmediği takdirde saat tam üçü bir geçe topçumuz şehre atış açacak.

Başkan yavaş yavaş konuşuyor, daha yavaş çiğniyordu. Yüzü kurumdan simsiyah olmuştu. Delegelerin cesaretleri kırılmıştı. Uzun süre aralarında alçak sesle görüştüler, tartışma açmak istediler. Ama o sıra-

da gülünç kılıklı, uyuşmaz renklerden yapılmış elbiseler giymiş adamlar, hole inen mermer merdivenden gürültüyle indiler. Önden inen ikisinin kollarında Lovis hafif makineli tüfeği vardı, onların arkasından da tepeden tırnağa silâhlı bir düzine tüysüz delikanlı, aralarına aldıkları uzun saçlı iblis bakışlı küçük bir adama refakat ediyorlardı...

Delegeler ültimatomu başkanın elinden çekip aldılar ve bulvara, temiz havaya, ıslık çalan mermilerin altına çıkmak için seğirttiler.

Petliyura komutanlığı ültimatomu reddetti. Saat üçü bir geçe Makno, öfkeli bir insan gibi çırpınarak, çevresinde Devrim Askeri Konseyinin oturduğu masanın üzerine tabancasıyla vuruyordu. Batko, şehrin hiç acımadan top ateşine tutulmasını istiyordu. Hepsi de burada doğmuş yerli işçiler olan Askeri Devrim konseyi üyeleri ise şehrin korunmasını istiyorlardı. Ama gene de zayıf görünmek istemiyorlardı. Sonunda burjuvaların gözünün korkutulmasına karar verildi. Biraz gecikmeyle Martinenko'nun on dört topu gümbürdemeye başladı.

Binaların çoğuna tepeden bakan yüksek binaların duvarlarından kopan sıva ve tuğlaların gürültüsü duyuluyordu. Komitelerin temsilcileri, Petliyura taraftarları ile Askeri Devrim Konseyi arasında mekik dokuyarak fareler gibi koşuşuyorlardı. İşçi müfrezeleri ara vermeden taarruzlarını sürdürüyorlardı. Petliyura taraftarları bulvarın en ucuna, yukarı kadar çekildiler.

Başkaldırmanın üçüncü günün gecesi devrim komitesi şehirde Sovyet iktidarını ilan etti.

Devrim Komitesi bütün geceyi hükümet kurmak için geçirdi. Daha önce Miron İvanoviç'in vagonda tahmin ettiği gibi, anarşistlerle sol devrimci sosyalistler Makno ile birlikte engellemişlerdi. Ona ayak uydurarak toplantı salonuna girmişler ve şimdi de her koltuk için dehşetli bir şekilde mücadele ediyorlardı. Devrimci sosyalistlerin bir tesadüf eseriymiş gibi hepsi de kısa boylu, fakat gürbüzdüler. Kolay beğenir olmadıkları için onlara karşı zafer elde etmek çok güçtü.

Her biri ayağa fırlayıp önce Batko'ya sokulgan bir gülümsemeyle bakıyorlardı. Makno, diyorlardı, halk unsurunun su götürmez bir temsilcisi, efsanevi bir şef, büyük bir komutandır...

Batko, soluk dudakları büzülü haliyle dinliyor ve çok zayıf yüzünü eğerek konuşulanları beğendiğini gösteriyordu. Düşüncesinde direnen devrimci sosyalist, koridora açılan kapının ötesinden duyulsun diye sesini yükseltiyordu. Koridorda Makno'nun adamları ile otele

nasıl olup da sızdıkları anlaşılmayan her türlü adam sıkış tepiş duruyordu.

— Bolşevik yoldaşlar, tartışma neye yarar? Siz Sovyetlerden yanasınız, biz de öyleyiz... Ayrılığımız sadece taktiğimizde. Biz miras olarak belediye ekonomisinin burjuva aygıtını aldık. Sizce bunu bir günde Sovyetize etmek istiyorsunuz. Oysa biz biliyoruz ki belediye aygıtı komünistlerle çalışmak istemeyecek. Sabotaj yüzde yüz. Açlık ve yıkıntı garanti. Halbuki bu adamlar bizimle çalışmaya razı. Belediye Duması bu yolda karar aldı. İşte bu yüzden Volni yoldaşın azık komiserliği makamına aday olması için mücadele ediyoruz. Tartışmaya son verip oylamaya geçilmesini teklif ediyorum...

O zamana kadar ne olduğu anlaşılmayan, hatta hor görücü bir davranış içinde bulunan anarşistler kendilerine has, öylesine beklenmedik bir oyun oynadılar ki Batko bile incecik boynunu salladı.

Gelincik gibi kıpkırmızı bir fes giymiş olan üniversite öğrencisi, delegeleri maliye komiserliği için genç Paprikaki'nin adaylığını öne sürdü...

— Elimizdeki bütün imkânlarla bu adaylığı savunacağız... Genç Paprikaki bizim düşüncelerimizi paylaşmaktadır. Maliye alanında ihtisas yapmış anarşistlerimizdendir. Bizim elimizde o, başkaldırmış halkın hizmetinde faydalı, uysal bir alet olacak... Tartışma açılmamasını ve sadece el kaldırmak suretiyle oylama yapılmasını teklif ediyorum...

Marusya ile Vadim Petroviç duvarın dibine, bir sandelyeye oturmuşlardı. Genç kız öfkeleniyor, hiddetle yumruklarını sıkıyor, yorgun sesiyle avaz avaz: "Ayıp be!" ya da: "Biz dövüşürken siz neredeydiniz?" diye bağırmak için doğruluyordu. Sonra yanakları alev alev tekrar oturuyordu. Marusya'nın tartışmaya katılma hakkı vardı, ama oy kullanma hakkı yoktu.

O günlerde Marusya zayıflamış, yüzü esmerleşmişti. Düğmelerini açtığı koyun postu ceketinin içinde terliyordu. Saçları bozulmuştu. İki nutuk arasındaki boşluktan yararlanarak Roçin'e savaş başarılarını anlatıyordu. Önce, işçi müfrezelerine su ve ekmek götürmekle görevli komisyonda çalışmıştı... Sonra onu bir sağlık müfrezesine aldılar. Sonunda da irtibat ajanı olarak görevlendirdiler... Şehrin içinde her tarafa gidip geliyordu... Üzerine "yüz kez" ateş etmişlerdi. Roçin'e, mermilerin delik deşik ettiği eteğini gösterdi...

— Bu derece çevik olmasaydım şimdiye kadar çoktan işim bitmişti. Marusya! diye bağırırlar. Bir o yana, bir bu yana dönerim. Bir de ne göreyim, bir dakika önce bulunduğum yerde bir bomba patlamaz mı? Ne yapmışım ben, bir sıçrayışta kavak ağacının arkasına saklanmışım... Bir korktum ki, o kadar olur!.. Şu ana kadar dizlerimin bağı çözüldü...

Marusya yaşama sevinci içinde dolup taşıyordu; on kez de başkaldırma olsa bu sevinci yetip de artacaktı ona. Marusya gevezelik ederken Saşko'nun çizikli yüzü kapının pervazında göründü. Oraya kadar ulaşmak için çok uğraşmıştı. İşaretle Marusya'yı çağırdı. Marusya Saşko'ya doğru koştu. Saşko kulağına bir şeyler fısıldadı. Marusya kollarını havaya kaldırdı...

Çugay, adayları iterek kalın sesiyle gürlüyordu:

— Arkadaşlar, burada ne tartışmak için, ne de birbirimizi ikna etmek için toplandık. İrademizi kabul ettirmek için toplandık. Kuvvet kimdeyse komuta ondadır...

Marusya kendini tutamadı, masaya doğru koştu.

— Şehrin altı üstüne geldi. Arkadaşların söylediklerine kulak verin... Girmeleri bile istenmiyordu... Kolları kanatları kırıldı bu arkadaşların...

O sırada kapının ardında bir dolaşma gürültüsü yükseldi. Boğuk sesler bağrışıyordu. Saşko ile silâhlı birçok işçi salona girdiler, hep bir ağızdan konuşmaya başladılar:

— Mükemmel doğrusu! Bir de polis koymuşsunuz kapıya? Zahmet edip de bir bakın, ne oluyor diye... Bütün bulvar kordon altına alındı. Batko'nun adamları mağazaları yıkıyor... Eşyaları arabalara yükleyip götürüyorlar...

Makno'nun dudakları, ısırmaya hazırlanıyormuşçasına ileri doğru uzandı... Yerinden kalktı, kapıya doğruldu. Makno'nun ihtiyar bir köpek gibi sarı dişlerini gören koridor ve holde bekleyen adamları, geçmesi için hemen yol açtılar. Uzağa gitmesine lüzum yoktu. Bulvarın karşı tarafında büyük bir mağazanın vitrini önünde gölgeler dolaşıyordu.

Makno otelin kapısından çıkmıştı ki Liovka yaya kaldırımında beliriverdi. Ayakları dolanarak:

— Ne var? dedi. Bu gürültü ne?

Makno:

— Nerdesin, rezil? diye gürledi.

— Nerde miyim?.. Kılıcımı biliyordum... Şu elcağzımla tam otuz altı kişi... Otuz altı...

Makno cıyak, cıyak bağırıyordu:

— Şehirde asayişi sağla, anladın mı, asayişi sağla!

Liovka'nın göğsüne olanca gücüyle yumruğunu indirdi ve koşarak bulvarı geçti. Liovka ile birlikte birkaç muhafız er de arkasından koştular. Ama karşıdakiler kaçmanın gerektiğini anlamışlardı; vitrinin önündeki gölgeler gözden kayboldular. Birkaç adam çıkınlarını götürerek, kaldırımları gümbürdeterek uzaklaştılar.

Gene de askerler, mağazada geciken Batko'nun adamlarından uzun bıyıklı birini yakaladılar. Delikanlı ağlamaya başladı ve mağazaya, lanet burjuvaların halkın kanını nasıl emdiklerini görmek için girdiğini söyledi...

Makno delikanlıya bakıyor, bütün vücudu tir tir titriyordu. Yeni meraklılar otel tarafından koşuşunca delikanlıyı eliyle göstererek:

— Bu herkesin bildiği bir karşı devrim ajanıdır, dedi. Alçakça işine devam edemeyeceksin artık!.. Kılıçla öldür onu Liovka, hem de çabucak!

Bıyıklı delikanlı:

— N'olur yapmayın! Yapmayın! diye inliyordu.

Liovka kılıcını çekti, bütün gücüyle savurup, "hah!" diyerek delikanlının boynunu vurdu...

Geri çekilerek övüngen bir ifadeyle:

— Otuz yedi! dedi.

Makno, yaya kaldırımına saçılan kanların arasında debelenen vücudu hırsla tekmeleyip duruyordu.

— Bu yolda hareket eden herkesi böyle cezalandıracağım... Yetti artık, curcunalı talan, bitti artık...

Birden geri geri çekilen, Makno'dan uzaklaşan kalabalığa döndü:

— Siz de gürültü etmeden evlerinize dönün, dedi.

* * *

Marusya sandalyenin üzerinde birden uyumuştu. Vadim Petroviç'in omzuna dayanmış, saçları dağınık başı ağır ağır göğsüne doğru kayıyordu. Saat sabahın altısını geçmişti. Suratı asık yaşlı bir uşak Sovyet iktidarının yeniden kurulması nedeniyle siyah elbisesi yerine eskimiş, kordunlu elbisesini giymiş, iri beyaz ekmek dilimle-

riyle çay ikram ediyordu. Hükümet kurulmuştu, ama bir yığın sorunu acele çözümlemek gerekiyordu. Örneğin gece demiryolcular, ücretlerini kimin vereceğini ve ne orantıda verileceğini öğrenmek istediklerini söylemişlerdi.

Anarşistler tarafından desteklenen Makno şu teklifi yapmıştı. Demiryolcular bilet ücretlerini kendileri tesbit edecekler, parayı alacaklar ve kendi ücretlerini kendilerine ödeyeceklerdi...

Tartışmaya bile vakit bulamadılar. Bir gümbürtü, mavimtrak bir sisle buğulanan salon pencerelerini sarstı. Divanın üzerinde uyumuş olan Martinenko homurdandı. Camlar yeniden zangırdadı. Martinenko uyandı:

— Hay Allah kahretsin! Eğlenmeleri için ne sebep var?

Bonesini usturayla traş edilmiş başına geçirdi. Bir üçüncü patlama duyuldu.

Çugay ile Miron İvanoviç, ellerinde tuttukları ekmek dilimlerini aşağı doğru indirerek, endişeyle birbirlerine baktılar. Liovka ile çıplak başını ayı gibi sallayan bir süvari salona daldılar.

Süvari:

— Hapı yuttuk, diye bağırdı.

Elini kulağının üzerinde sallıyordu:

— Bütün süvari bölüğü hapı yuttu...

Liovka sarkık yanaklarını sallayarak:

— Dievka önünde! diye bağırdı. Batko sen de kalkmış çene çalıyorsun! Albay Samokiş, altı alayın başına geçmiş, yaklaşıyor. Ağır toplarıyla garı bombardıman ediyor!

* * *

Ekaterininski bulvarının bütün pencerelerinde, şehir halkı, artık yatakların arkasına gizlenmeye lüzum görmeden Makno ordusunun geri çekilişini kötü niyetli bir sevinçle seyrediyordu.

Süvariler kamçılar savurarak dört nala geçiyorlardı. Rüzgâr omuzlarının üzerinden kürklü ceketlerini, pelerinlerini, kaputlarını havalandırıyordu... Torbaları ağır bir şekilde doldurulmuş atlar buz tutmuş yolda tökezleniyorlardı; at, süvari, ganimet, her şey öteki atların ayakları altında yuvarlanıyordu.

Pencerelerden:

— Oh olsun! diye bağırıyorlardı. Al bir tane daha!

Çalınmış ganimetlerle dolu arabalar son süratle geçiyordu. Dört nala çekilen arabalar, demir tekerlekleri ateş saçarak, önlerine çıkan her şeyi süpürerek geçiyorlardı. Arabaların üzerine atlamaya vakit bulamayan piyade erleri, tabanları yağlamış olanca güçleriyle kaçıyorlardı...

Bütün bunlar gök gürlemesini andıran vahşi çığlıklar halinde yukarı şehre doğru çıkıyordu: Albay Samokiş demiryolu köprüsü ile garı ele geçirmişti bile...

Batko Makno bir sıçrayışta Devrim Komitesinden çıktı; elinden bir şey gelmemenin aşırı öfkesi içinde tepiniyor, ağlıyordu. Liovka'nın dört nala otelin önüne getirdiği arabaya atladı, başını koyun postu paltosuyla örttü –utandığı için mi yapmıştı bunu, yoksa tanınmamak için mi?– ve bilinmeyen bir yöne gitmek üzere şehri terk etti.

Savaşmadan kaçan Batko ordusu şehrin çıkışında Petliyura birliklerinin öncüleriyle karşılaştı ve paniğe kapılıp yön değiştirdi ve Dinyeper'e doğru döndü. Bu ise yüzde yüz ölüm demekti. O kısımda ırmağın yamacı sarptı. Korkulukları, çalıları kırıp, arabalarıyla dengelerini kaybeden Makno'nun adamları ırmağa indiler. Ama ırmağın üzerindeki buz inceydi. Bunca ağırlığı çekemezdi. Eğildi, çatırdadı ve kırıldı: Adamlar, atlar, arabalar simsiyah suda, buz parçalarının arasında fır dönüyorlardı.

Ordunun sadece küçük bir parçası –sefil bir döküntü– sol sahile geçmeyi başarabilmişti.

O gece müfrezelerdeki işçilerin birçoğu, ısınmak, üstünü değişmek, sıcak bir yemek yemek için evlerine dönmeyi istemişlerdi. Sadece devriyelerle, gidecek yeri olmayan köylü alayının erleri silâhlarının yanında kalmışlardı. İşte bu köylü alayı, eşit olmayan koşullar altında albay Samokiş'in Petliyura alaylarının taarruzuna karşı koymak zorunda kalmıştı. Köylü alayı gar meydanının yakınında çembere alındı ve bir süngü muharebesiyle hemen bütün mevcudunu kaybetti. Pek azı çemberi yarıp, iki kapılı avlulardan kaçmayı başardılar. Köylerine dönüp, Sovyet iktidarını yeniden kurmak için Ekaterinoslav'a gelen ve hayatlarını kaybeden üç yüz kahramanın yaptığı korkunç muharebeyi anlattılar.

Devrim Komitesi üyeleri, Miron İvanoviç ile Çugay işçi müfezeleri ile devriyeleri toparlamak için koştular. Şehri ellerinde tutabileceklerini düşünmüyorlardı: Ama başkaldırmaya katılan herkesin, yaya köprüsünden geçip ırmağın sol sahiline ulaşmasını sağlamak gereki-

yordu. Toplanabilen müfrezeler evlerin köşelerinin, yoldan dökülen taş yığınlarının, barikatların ardına pusuya yatıp, Petliyura'nın saldırıcılarını makineli tüfek ateşleriyle püskürtüyorlardı.

Yüzlerce işçi, karısı, çoluğu çocuğuyla her taraftan köprüye doğru koşuyor, koşarak köprüyü geçiyorlardı... Bazıları ise, koltuklarının altında, hiç acımadan bırakabilecekleri eski pılı pırtılarını da götürüyorlardı. Kaçanların üzerine çatıların üzerinden, aşağıdan, sahilden ateş ediyorlardı.

Çugay, Miron İvanoviç, Roçin, Marusya, Saşko, Çij ve on kadar arkadaş en arkadan çekiliyorlardı. Yanlarında bir makineli tüfeği de sürükleyerek bir köşeden ötekine, bir siperden ötekine koşuyorlardı.

Samokis'in adamlarının gri boneleri, her an kapıların çevrelerinde görünüyordu. Yapılacak işin en zor kısmı kalmıştı: Korunmak için üzerinde cesetlerle terk edilmiş çıkınlardan başka bir şey olmayan köprüye girmek...

Çugay makineli tüfeği çevirdi, kalkanın arkasına uzandı. Yanına sadece Saşko'yu aldı. Ötekilere:

— Kaçın, dedi, çabuk...

Namlusu çatlayacak derecede ateş eden makineli tüfeğin gürültüsünde ötekiler koşmaya başladı.

Köprünün tam ortasında Marusya sendeledi, ilerlemeye devam etti, ama daha ağır, sallana sallana... Roçin Marusya'ya sokuldu, koluna girdi. Marusya Roçin'e dikkatle ve hayretle baktı, bir şeyler söylemek istedi, ama söyleyemedi, sadece bakmaya devam etti. Roçin durakladı, eğildi ve genç kızı bir çocuk gibi kollarına aldı. Marusya Roçin'in göğsüne doğru sokuluyor, gittikçe ağırlaşıyordu.

İşte köprünün ucu göründü. Vadim Petroviç uyluğunda demir dağlanmış gibi bir acı duydu. Marusya'yı kollarından düşürmemek ve ayakta kalmak için bir gayret sarfetti.

Çugay arkadan koşuyordu.

Roçin Çugay'a:

— Bırakacağım, dedi, tut...

Bir mermi bonesini uçurdu. Gözleri kararadı. Çugay'ın:

— Saşko, bırakmayınız onu, diyen sesini duydu.

XVI

Haydutlar trajedisi ancak şubat ayında, Kaçalinski alayının kısa bir molası sırasında oynandı. Isırıcı soğuklarda, zorlu kar fırtınalarında uzun yürüyüşler, gittikçe ısınacak bir gece yerine, uğursuz bir yangın kızıllığı bulutların altına yayılırken, kar altında yatan stepte donmuş elleri bacakları ısıtmak için bir parça odunun bulunmayışı, günlerce süren muharebeler, sabahın erken saatlerinde verilen alârmlar, Kazaklarla sert muharebelere tutuşma... Artık bütün bunlar geçmişte kalmıştı.

Mamontof, mevcutları onda bire inen alaylarının kalıntılarıyla Don ırmağının çok ötesine püskürtülmüştü. Mamontof'un ordusu eriyordu. Don Ordusunun göz bebeği olan on bin eri Çaritsin'e karşı yaptığı üç taarruz sırasında boşu boşuna telef ettirmişti. Artık ona kimse itimat etmiyordu.

Kaçalinski alayı muharebe etmeden barışsever büyük bir Kazak köyünü işgal etmişti. Erler cesaretlendiler. Karınları doymuş, sıcak bir yerde uyumuşlardı. Bahar yaklaşıyordu ve kim bilir belki de bu uzun savaşın sonu da gelirdi?

Altı haftalık zahmetli sefer Daşa'nın enerjisini tüketmişti; daha sonraya bıraktıkları temsili oynamak aklının ucundan bile geçmiyordu. Tiyatro malzemesi kaybolmuştu. Tiyatro kolunun birçok aktörü yaralanmış, hatta piyesin metni kaybolmuştu. Daşa, İvan İliç'le birkaç gece de olsa baş başa geçirmek, konuşmadan düşünmek, kocasının yanında olmak, sadece fırının altındaki cırcırböceklerinin sükûneti bozduğu gece karanlığında dinlenmek istiyordu.

Çamaşırları yıkamak, yamamak, İvan İliç'in çuha çizmelerini tamir etmek gerekiyordu. Tuvaletine de biraz özen göstermek zorundaydı; çünkü o güne kadar kocası, çevresindeki herkes, hatta bizzat kendisi bir kadın olduğunu unutmuştu.

İlk akşam Daşa ile Agripin banyodan dönüyorlardı. Buz tutmuş su birikintilerinin üzerinden yürüyor, hafif bir rüzgâr banyoda kızaran yanaklarını serinletiyordu: Ne zevk!

Eve gelip semaveri yaktılar, akşam yemeği için sofrayı hazırladılar. İvan İliç ile İvan Gora da banyodan döndüler. Dördü masaya oturdular.

Erkekler rahat nefes almışlardı: Lahana çorbası o kadar güzel kokuyor, semaver öylesine iştah açıcı bir çay kokusu yayıyordu ki İvan Gora:

— İvan İliç, dedi, bu istirahati adamakıllı hakettik.

Ama Daşa dinlenmeye vakit bulamadı. Ertesi gün İvan İliç'in geleceği saatten az önce Anisya bir kitapla geldi: Şiller.

Anisya ciddi, ihtiyatlıydı. Dalgın gözlerini kaldırarak:

— Hüzün içimi kemiriyor, Daria Dimitrievna, dedi. Belki de benim talihim bu... Ötekiler saf saf yaşıyorlar... Bense, yabancı, herkesten ayrıyım... Daha küçücükken fark etmişlerdi bunu... Çok genç evlendim, hemen ardından çocuklarım oldu... Sonra başıma gelen felâketi biliyorsunuz... Yirmi dört yaşındayım Daria Dimitrievna. Savaş bitince nereye gideceğim? Bir çiftlikte köylünün biriyle mi yaşayacağım? Issız stebe mi bakacağım? Başımdan geçen bunca olaydan, işittiğim bunca şeyden sonra başka bir hayat gerek...

Kaputunun altında göğsü kabardı, gözleri yarı kapandı.

— Bu kitabı baştan sona okudum. Muharebeler sırasında yanımdan ayırmadım... Evet, kültürden, öğrenimden yana yoksunum. Ama bütün bu eksiklikler giderilebilir... Daria Dimitrievna, içimde çeşitli seslerin konuştuğunu hissediyorum... Kendimi hiç tanımıyorum, fakat başkalarını tanıyorum... Örneğin şu kontes Ameli üzerine söyleyebileceğim şeyleri düşündüğüm zaman gözyaşları nefesimi kesiyor.. Sanki Ameli kitabın arasından canlı çıkacak... Şarigin zavallısı da kaç kereler söylemişti bunu bana... Daria Dimitrievna bugün bir yer bulduk: Üç yüz kişiyi alabilecek bir okul... Dülgerlerimiz var, tahta buluruz, bez buluruz... Neden Haydutları temsil etmeyelim? Rollerimizi biliyoruz. Bugün arkadaşlar da aynı şeyden bahsediyorlardı. Biraz oyalanıp dinlenmek ne kadar iyi olurdu...

İvan İliç eve döndüğünde haberi alınca çok memnun oldu:

— Fevkalâde fikir! dedi. Burada sekiz gün kalacağız... Bizim çocuklar için çok mükemmel bir bayram olacak!..

Şu İvan İliç ne şaşkınlık uyandıran bir adamdı! Hiçbir şey onun yaşama sevincine gölge düşüremezdi. Daşa onun yanında bulunduğundan beri mutluluğa doğru dolu dizgin gidiyordu... Tıpkı çok eskiden göğü masmavi, rüzgârı serin bir haziran ayı, bembeyaz bir gemide olduğu gibi...

Böylece Daşa, karanlıkta sevgilisinin kalp atışlarını dinleme zevkine eremedi. Hatta ihtiyatla sokulup, tıpkı bir kedinin kadife gibi ayaklarıyla yaptığı gibi dokunacak, öz düşüncelerine eğilecek zamanı bulamadı... Bununla birlikte İvan İliç'in gizli bir şeyi mi vardı? Za-

ten olsa da Daşa ne yapabilirdi ki? İvan İliç özentisiz, mert, cömert bir adamdı. Nesi varsa elinden alabilirsiniz, bir kıymığını bile bırakmadan kendisine... Ve rüzgârın ve soğuğun esmerleştirdiği yüzü ise güneş kadar saftır... Ah, Daşa'nın karnında, narin vücudunda körpe karanlıklarından yeni bir hayat yeşerseydi, canından can çıksaydı işler daha bir başka olacaktı...

Tiyatro kolu provalara başladı. Ne işkence! Daşa sessiz sessiz ağlıyordu. Sanatkârlar birbirlerinin yüzlerine bakmaya cesaret edemiyorlardı. Herkesin yüzü daha bir kaba, daha bir sert olmuş, sesleri daha bir boğuklaşmıştı...

Sapojkof yardımlarına koştu. Genel olarak tiyatronun kaynağı üzerine bir konferans verdi. Tiyatronun bazı kuşlar ve örneğin tilki gibi bazı hayvanlarda var olduğunu gösterdi. Dişi tilki-bir fare yakaladığı zaman küçük tilkilerine gerçek bir temsil gösterir: Havaya sıçrar, sırtüstü yatar, arka ayaklarının üzerinde yürür, kuyruğunu döndürür...

Tiyatro kolunun cesareti arttı, çalışma giderek yoluna girdi. Okulda bir kerevet yapıldı, bezler boyandı. Erimiş yağın yakıldığı bir sıra kandil sahne ışığı olarak kullanıldı. Yolda kaybolmuş olan elbiselerle redingotlar –hatta İvan İliç'in yolcu bir avukattan savaş salması olarak aldırttığı elbiseler de dahil– ağırlık kollarındaki erlerde bulundu...

Nihayet büyük gün geldi: Güneş batarken, kır bir topçu atına binmiş olan bir er (İvan İliç'in buluşuydu bu) köyü dolaştı. Atlı er önce boru çalıyor, sonra da:

— Vatandaşlar, ırkdaşlar, diye bağırıyordu. Şiller'in Haydutlar piyesinin temsili biraz sonra başlayacaktır...

Bütün köy koştu. Okulun merdivenleri ile sahanlığına hücum ettiler; insanlar sıkış tepiş, gözleri yuvalarından fırlamış, düğmeleri kopmuş, başlarından boneleri düşmüş olarak salona atılıyorlardı... Salona girmeye muvaffak olamayanlar uzun süre acıya dayanamadılar. İncecik bir ay, bahardan önceki uçsuz bucaksız gökte, köyün üzerinde kayıyordu.

Okulun önünde akordeonlar çalıyordu. Kızıl askerler, az önce barış sağladıkları Kazak kadınlarını, en çok sevdikleri şarkılarını söyleyerek şaşkına çeviriyorlardı.

"Geceyarısı gökyüzünden bir melek geçiyordu..."

Tanışmalar gırla gidiyor, sonra sıra tatlı sözlere geliyordu.

"Gözler okşar, dudaklar öper..."

Ya da,

"Bir asker için evlenmek, aksırmak demek değildir; beklemesini bilir o."

Başlangıçta seyirciler, örneğin papaz cüppesine bürünmüş, kenevir saçlı sakallı bir ihtiyar kılığının içinde kızıl er Vanin'i tanıyınca gülmekten kırılıyorlardı.

— Vallahi o! diye bağırıyorlardı. Haydi Vanin, korkma, vur...

Çift kuyruklu bir elbise giymiş, ayaklarında kadın çorabı, dişleri meydanda, gözleri şaşı kulisten çıkıp, bir yılan gibi ıslık çalarcasına:

— Baba, benim, oğlun, sadık oğlun Franz, dediği zaman seyirciler Kuzma Kuzmiç'i hemen tanıdılar ve kahkahayı bastılar.

Daşa kuliste ellerini şakaklarına dayamış Sapojkof'a:

— Bitti her şey, acı bir başarısızlığa uğradık. Bekliyordum bunu zaten, dedi.

Ama sanatçılar salona hâkim olan neşeli havadan yararlandılar. Seyirciler bütün oyuncuları tanıdıktan sonra piyesi dinlemeye başladılar. Latugin, sakalı koyun yününden yapılmış, kaşları mubalağalı bir şekilde çizilmiş yüzünü aşağıdan aydınlatan, dumanı tüten kandillere sokuldu. Yumruklarını göğsünün üzerinde sıkarak (Latugin'i gülünç bir kılığa sokan avukatın redingotunun bütün dikişleri patladı) güçlü bir sesle:

— Ah, diye bağırdı, bütün tabiatı, yeri, göğü okyanusları başkaldırmaya çağırabilsem, sonra da rezil sırtlanlar ırkına karşı savaşmak için gidebilseydim...

Seyirciler tüm sustu: Piyesin nereye yöneldiğini anlamışlardı.

Dekorlar değiştirilmedi, aksesuarın yeri bile değiştirilmedi. Her tablonun başlangıcından önce Sergey Sergeyeviç Sapajkof perdenin aralığından başını çıkarıyor, herkesin bilmediğini bilen bir insan gibi gülümsüyordu.

— Üçüncü sahne, dedi. Gözünüzde Moor kontunun muhteşem konağını ve bu konakta güzel Ameli'nin dairesini canlandırın. Açık pencereden çiçek kokuları gelmektedir...

Kandillerle aydınlanan Sapojkof'un yüzü kayboldu. Perde açıldı. O andan itibaren hiç kimse, geniş elbiseli, göğsünde çapraz bağlamış atkılı, yanakları alev alev yanan, saçları bukleli, iri gözlü bu güzel kadını, ikinci bölükten Anisya Nazorova ile bir tutmayı düşünmedi.

Ahenkli, kalın, fakat gittikçe tonu alçalan sesiyle başladı konuşmaya Anisya, Franz'ı kovarken küçücük yumruğunu masaya vurdu.

— Defol, sefil!..

Ve piyes, kış geceleri büyükbabanın anlatıp, çocukların fırının üzerinden sarkarak dinledikleri şahane masallar gibi devam etti...

Kuzma Kuzmiç'in, Amerili'nin yüzüne vurduğu sahneden ödü pathyordu. Anisya düşünceli bir kız görünmesine rağmen bir kızıl asker kadar ağır elliydi.

Kuzma Kuzmiç:

— Yavaş, diye fısıldadı.

Ama Anisya, bütün iştahıyla cevabı yapıştırdı:

— Seni gidi küstah iftiracı!

Sonra hız alarak, bütün gücü elinde toplanmış gibi olanca hızıyla vurdu: Kuzma Kuzmiç kulise yuvarlandı. Ama kimseler gülmedi. Salondan sesler yükseliyordu:

— Oh olsun!..

Ve seyirciler alkışlıyordu. Herkes Anisya'nın tam da böyle vurmasını istemiş olacaktı.

Bunun üzerine Ameli kolyesini çıkarıp yere attı ve çiğnedi:

— Gümüş, altın mücevherler takan ünlü kişiler, zenginler, hepinize lanetler! Göz kamaştırıcı ziyafetlerle oyalanın! Zevkin yumuşacık yatağında vücudunuzu dinlendirin! Karl! Karl! Sana lâyık bir insan olacağım...

Hemen arkasından perdeyi çeken Sergey Sergeyeviç:

— Perde arası! dedi.

Kuliste Anisya Daşa'nın yanma sokuldu, kucakladı, başını göğsüne dayadı. Bütün vücudu titreyerek:

— Kompliman yapma bana Daria Dimitrievna, hayır yapma.

Temsil kendiliğinden kolayca devam etti. Birinci perde esnasında aktörler kan ter içinde kalmışlardı; başlangıçta gerilen adaleleri yumuşamış, titrek sesleri normal halini almıştı. Ondan sonra da Sergey Sergeyeviç'in fısıldadıklarını ister duysunlar, ister duymasınlar pek önemli değildi. Hiç sıkılmadan içlerinden geldiği gibi konuşuyorlardı; hatta Şiller'den de öteye gitmişlerdi. Herhalde dinleyiciler tarafından daha iyi anlaşılmışlardı.

Seyirciler çok memnunu. Ön sırada komiserin yanında oturan Telegin birçok defalar ağlayacak duruma geldiğini fark etti. Daha bir

katı yürekli görünen İvan Gora, bir askeri harekât başarıyla sona erdiği zaman olduğu gibi gürültüyle burnunu çekip duruyordu.

Sanatkârlar çok memnundular: Canları soyunmak, makyajlarını bozmak istemiyordu. Nasıl da zevkle yeniden başlarlardı bir fırsat daha çıksa! Ama bütün köyde horozlar ötmeye başlamıştı.

Eğlence sona eriyordu. Şarkılar ve akordeon sesleri yatışmış, sadece orada burada kapanan kapıların sesi duyuluyordu. Horozlar da ötmez olmuşlardı. Köy uyuyordu. Anisya sokakta yavaş yavaş yürüyordu. Yanında da kaputunu omuzuna atmış olan Latugin yürüyordu. Hâlâ terliydi.

— Evet, Anisya çok acayip... Kabuğunun, küçük kabuğunun içine çekilmişsin, ben de seni ortasında görüyorum... Her günkü kelimeler uygun düşmez burada, hem sonra o sözleri sana söyleyecek arzum yok...

Uzaklarda stebin karanlıklarla kucaklaştığı yerdeki köyün sınırına doğru yürüyorlardı. Hilal şeklindeki ay simsiyah göğün en tepesine yükselmişti. Ama Anisya'nın gözlerinin önünde hep sahne kandilleri yanıyor ve ötesindeki yüzlerce nefesin ısıttığı karanlıklarda sözleri çınlıyordu. Karanlıklardan ona doğru heyecanlı iç çekişler, duyulmadık, anlaşılmayan bir şeylerin yayıldığı güç geliyordu: Kadın büyüsü. Latugin'i dinlemek hoşuna gidiyordu...

— Nelerini gördüm ben, sevgilim... Cehenneme kadar yolu var hepsinin! Ama böylesini görmedim... Ah! Tutuldum, istersen dinle beni...

Latugin durdu. Anisya da durdu. Latugin genç kadını kollarına aldı, kaputu omuzlarından kaydı ve karın üzerine düştü. Uzun uzun, güçlü güçlü soğuk dudaklarından öptü. Sonra, yanakları kızaran ve kayıtsız görünen yüzüne daha iyi bakmak için geri çekildi biraz. Anisya ona bakmıyordu; makyajlı gözleri ayı seyrediyordu hayranlıkla.

Anisya:

— İşte benim azabım! dedi. Ah! Hem sonra...

Latugin kaputunu aldı. Yürümeye başladılar.

* * *

O gece Daşa da uyumadı. Yastığının üzerine dirseğini dayamış:

— Şimdilik bunun imkânsız olduğunu anlıyorum, diyordu. Ama, dinle: Anisya var, Latugin var, Kuzma Kuzmiç var. Ne kabiliyet: Ger-

çek bir İago... *Otello'yu* sahneye koyarız... Grubumuzu tamamlarız. Yarın alaya emir ver... Göreceksin, tümende de, kolorduda da oynayacağız... Ama her şeyden önce dekorları saklamamız gerek... Komisere söyle, dekorlar için araba ayırsın... Seyirciler nasıl da dinliyordu! Bana öyle geldi ki seyirciler sanki sanatı emen bir süngerdiler...

İvan İliç:

— Haklısın, diye karşılık verdi, haklısın.

Ellerini arkasına koyarak, odanın içinde dolaşıyordu. Kemerini çözmüştü, ama ceketi üzerindeydi. Ayaklarında Daşa'nın bir Kazak kadınından satın aldığı kumaş terlikler vardı. Her defasında masanın üzerine konmuş olan kandilin fitilini iri gövdesiyle maskeliyor, bu da nedenini anlamadığı halde Daşa'nın canını sıkıyordu. İvan İliç pencereye varınca dönüyor ve mumun küçük alevi bronz gibi esmerleşmiş, güleç, sert yüzünü aydınlatıyor, Daşa'nın kalbi endişeyle çarpıyordu.

— Haklısın... Rus halkı tiyatroyu sever... Sanata karşı dayanılmaz bir eğilimi vardır. Sanata ihtiyacı var, sanata susamış... Düşün bir kere: Durmadan devam eden altı haftalık bir savaş. Adamlar tükendi. Bir deri bir kemik kaldılar. Köpek olsaydı geberirdi bu koşullar altında... Peki Şiller'in ne işi var bu arada? Ama gördük işte, sanki Moskova Sanat Tiyatrosunun prömiyerindeydik. Sonra Anisya'yı al ele... Aklım durdu: Anadan doğma sanatçı bu kadın... Neydi o hareketlerindeki zarafet, soyluluk! Neydi o tutku! Üstelik güzel de!

Yeniden ışığı maskeledi. Kollarını sallıyordu.

Daşa:

— İvan, dedi, biraz duramaz mısın?

İvan'ın uzun zamandır işitmediği bir öfke vardı Daşa'nın sesinde. Daşa yastığa dirseğini dayamış, karanlık gözlerle İvan İliç'e bakıyordu. İvan İliç hemen durdu, yatağa sokuldu, kenarına oturdu. Gözü yılmıştı, saklamıyordu da bunu. Daşa da oturdu:

— İvan, dedi, sana çoktandır bir soru sormak istiyordum.

Sert bir hareketle parmaklarını gözlerinin üzerine sürdü.

— Benim için çok güç bir şey, ama artık dayanamayacağım...

Daşa, İvan İliç'in yüzünden bu sorunun ne olduğunu fark ettiğini anladı. Ama gene de sordu soruyu, çünkü içinden belki bin defa tekrarlamıştı bu soruyu.

— İvan, gerçekten beni artık bir kadın olarak saymıyor musun?

İvan İliç'in omuzları kalktı, anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı, başını ellerinin arasına aldı. Daşa bakışlarıyla İvan İliç'i delip geçiyordu; hâlâ bir umudu vardı... Ama İvan İliç belki de cevap verecekt!

— Daşa, Daşa... bu noktada anlaşamıyor muyuz?.. Soylu kişi olmak gerek ne de olsa...

— Soylu kişi mi? (işte cevap!..)

— Seni çok seviyorum, Daşa... Benden nefret edebilirsin... Nedenini bilmiyorsam da... Nasıl desem, organik bir iğrenme gibi bir şey... Çok iyi anlıyorum bunu... Ölünceye kadar seveceğim seni. İnan bana, acı çeksem de çekmesem de çok az önemli bu... Kalbim benimle kaldığı gibi sende benimle kalacaksın... Sakin bir hayat sür, mutlu ol...

Daşa başını sallayarak dinliyordu. İvan İliç daha güçle devam etti:

— Nedendir bilmiyorum, hep küçücük ayaklarını düşündüm: Mutluluğu aramak için bu küçücük ayaklar ne kadar da çok yürüdü, hem de boşu boşuna...

Daşa yorganının altından zayıf bacaklarını çıkardı, toprak döşemeye atladı, masaya koştu ve mumu üfledi.

* * *

Agripin'le temsilden dönen İvan Gora, küçük bir mum yakmış, gündüz biriken evrakı inceledi. Alışıktı buna: Atmadan önce her şeyi yerli yerine koyardı. Agripin ise paltosunu, bonesini çıkarmadan bir kenara, kapının yanındaki sıraya oturmuştu.

İvan Gora ensesini kaşıyıp esneyerek:

— Sen de güzel oynadın, dedi. Ne anlattın pek iyi anlayamadım doğrusu, rolün çok küçüktü... Ama Anisya, Anisya!

Burnu muma doğru eğildi, gülümseyerek kâğıtlara bakıyordu.

— Belki de, nasıl diyorsunuz, kıçını biraz fazla sallıyordu: Erkeklerin peşinden koştuğunu hissediyor... Biraz bu var Anisya'da... Evlendirmek gerek onu, evet, evlendirmek gerek... Ya sen ne dersin? Devrimin yaptığı ilk evlendirme bu olmayacak ki... Bütün programımız bununla dolu...Halkımız kaba değildir, asla... Son derece uygundur. Ama durmadan savaşıyoruz... Ah, biraz daha iyi gereçlenseydik!.. Ah! Al oku...

Kâğıtlardan birini açtı.

— Çıplak ellerimizle bir tank geçirdik ele... Buna barbarlık derler düpedüz! Bir oğlum olsaydı, kızgın demirle karnına dövme yapardım: Unutma, derdim, mutluluğunu kime borçlu olduğunu, vahşi otların arasında kemikleri çürüyenleri unutma...

Agripin sırtını duvara dayamış, gözleri, dudakları kapalı başına gelenleri hatırlıyordu... Gece stepte İvan Gora'nın nefes almadan, kıpırdamadan yatışını hatırladı. O zaman Agripin için sağ kalıp kalmamasının pek bir önemi yoktu: Tüfeğinde sonuncu tek mermi kalmıştı... Ötekilere gitmek istememişti. İmkânı yok, o gece onu bırakamazdı... O zaman o da ölse daha iyi olurdu: Onun da kemikleri stepte çürüyecekti...

— Neden yatmıyorsun Gapa?

İvan Gora eliyle ışığı maskeleyerek karısına dikkatle baktı. Agripin'in gözlerinden yaşlar akıyordu. Uzun kirpiklerinden bol bol süzülüyordu gözyaşları; siyah kaşları kalkıktı... İvan Gora kâğıtları toparladı, evrak çantasına soktu. Agripin'e sokulup önüne çömelerek oturdu.

— N'oldu gene sana, küçük budala?.. Yorgun musun yoksa?

— *Kızgın demirle* dağla *onu, çürüyen* kemiklerden bahset ona...

— Ne diyorsun sen Gapa?

Agripin çocuksu, umutsuz bir sesle karşılık verdi:

— İki aylık hamileyim... Sen hiçbir şeyin farkında değilsin. Yalnız bir şey biliyorsun: O da Anisya, Anisya

İvan Gora, Agripin'in ayaklarının dibine, yere oturdu. Sadece ağzı, koca bebeğin ağzı gibi aralandı...

Sahi mi Gapa?.. Bu ne büyük mutluluk Gapa!.. Hamilesin demek? Sahi mi? Oh, sevgilim, benim küçücük sevgili Gapa'm...

İvan Gora bunları söyleyince Agripin kendine geldi, ama bu defa daha bir kadınsı sesle:

— Defol, dedi, görmek istemiyorum seni...

Kocasına doğru eğildi, kollarını boynuna doladı, hıçkırarak kendine doğru çekti, ağlaması gittikçe hafifliyordu.

* * *

Ataman Krasnof'un Çaritsin önlerinde üçüncü bozgunu tüm güney cephesinde yeniden faaliyete geçilmesini kışkırtmış oldu. Üç ordu –Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu ordular– Don ve Donetz bölgele-

rini tehdit ediyordu. Anlaşıldığına göre başkaldıran Kazaklar savunmaktan vazgeçiyor, güvercinlerin pisledikleri ambarlara eyerlerini asıyor, tüfeklerini yağlı bezlere sarıp toprağın altına gömüyorlardı. Bolşeviklerle yaşanamayacağını hangi şeytan söylemişti?

Toprak hep aynı topraktı; ilkbahar güneşinde çırılçıplak tepelerin üzerinde buram buram tüten aynı topraktı. Ekiciler araba kollarını saklamışlar. Atların hamutunu, öküzlerin boyunduruğunu taktın mı tamam.

Başkomutan Serpukof taarruzun çabuklaştırılması üzerinde ısrar ediyordu. Kendisi tarafından hazırlanan ve kusurlu olan başlangıç planı biraz değiştirilmişti: Kızıl ordular yol üzerinde toplanıyorlardı: Güneydoğuya, Don üzerine yürüyecek yerde, kar fırtınaları nedeniyle geçilemeyen yollardan vazgeçmek zorunda kaldıklarını görmüş, Donetz'e doğru dönmüşlerdi. Ama çok geçti artık: Devrimin büyük yolu –Donetzproletarya havzası– kuvvetli bir şekilde kilitlenmişti. İki ay aynı yerde tepinme sırasında Donetz havzasına giren May-Mayevski tümeni, Onbirinci kızıl ordunun Astragan kumlarında kayboluşundan sonra, Kuzey Kafkasya'da güçlü gönüllü birlikleriyle tamamlanmıştı. Donetz ırmağının sağ sahili üzerinde şimdi May-Mayevski, Pokrovski ve Şukuro'nun komuta ettiği elli bin kişilik seçkin bir beyaz ordu yerleşmişti.

İlkbahar birden geldi. Kızgın ışıklı güneşin altında karlar birden eridi. Bütün sel çukurları masmavi sularla doluyor, Donetz yükselip taşıyordu. Bu bölgede demiryolları meridyen düzlemini izler, yol diye bir şey yoktur, her şey çamura saplanır kalır. Çamura batan ağırlık kolları birliklerinden ayrı düşer. Bütün bu haller birliklerin toplanmasını engelleyip geciktiriyordu. Donetz ırmağı üzerindeki geçit noktaları beyazlar tarafından tutulmuştu. Taarruz uzun süreli bir muharebe haline dönüşüyordu.

Tam o sırada, geride, yola geldiği zannedilen Veşenskaya Kazak köyünde, Denikin'in ajanları tarafından örgütlenen kanlı ve direngen ani bir başkaldırma patlak verdi. Beyaz uçaklar köye kışkırtıcılar, para ve silâh atıyordu.

Sadece sol kanattaki Onuncu Ordu, başkomutanının emrine aykırı hareket etmeyerek büyük demiryolu boyunca, Krasnof'un birliklerinden arta kalanları püskürtüp kökünü kazıyarak güneye doğru ilerliyordu.

Onuncu Ordu mahvına doğru gidiyordu.

* * *

Öğleye doğru, güzel kokulu hafif ve serin bir rüzgârın estiği stebe güçlükle bakılıyordu. Göz kamaştıran güneş, su birikintilerine, ırmaklarla, göllerde alev alev parıldıyordu. Kuş sürüleri kanat çırparak pırıl pırıl mavi gökten geçiyorlardı. Üçgen şeklindeki leylek sürüleri boru seslerini andıran çığlıklarıyla uçuyorlardı.

Vagonun basamağı üzerinden, baş geriye atılarak kuşlar gözle izleniyordu... Nereye gidiyorsunuz özgür kuşlar?.. Ukrayna'daki, Polesi'deki, Volini'deki, hatta daha uzaklarda, Almanya'da, Ren ötesinde eski yuvalarınızı bulmaya gidiyorsunuz... Hey, leylekler, bizden selam götürün mert insanlara! Bizden bahsedin onlara, kırmızı tek bacaklarınızın üzerinde kıpırdamadan durduğunuz damların üzerinden, Sovyet Rusyasının üzerinden nasıl uçtuğunuzu, neler gördüğünüzü anlatın: Buzların çözülüşünü, yükselip taşan, her tarafları kaplayan ilkbahar su baskınlarını anlatın; hiçbir yerde, hiçbir zaman bu derece sert, yüklü olaylarla dolu, pek korkunç bir ilkbahar görülmemiştir...

Güneş ve rüzgârın etkisiyle esmerleşen Daşa, Agripin ile Anisya, sık sık vagonun sahanlığında buluşuyorlardı. Tren güneye doğru gidiyor ve ilkbahar da onlara karşı çıkıyordu. Muharipler sadece, yakalarını açtıkları ceketlerini giyiyorlardı. Bazen ilerde, ufkun ötesinde top sesleriyle makineli tüfek sesleri duyuluyordu: Bu sesler köylerden sonra Kazak haydutlarını atan Onuncu Ordunun öncü birliklerinden geliyordu.

Velikokniyajeskaya Kazak köyü zahmetsizce ele geçirildi. Köyü biraz geçtikten sonra Kaçalinski alayı Maniç kenarında trenden indi ve mevzilere yerleşti.

İlkbaharda sular altında kalan sazların üzerinden bulanık sularını akıtan Maniç ırmağının bulunduğu Salsk stepleri ıssız, çarşaf gibi bir denizi andıran yemyeşil bir düzlüktür. Bundan önceki yüzyıllarda, burada, Maniç ırmağının bir kıyısından öteki kıyısına oklar uçuşurdu. Asya'dan gelen göçebeler Got'lara, İskit'lere karşı dövüşürlerdi. Hunlar burada, yurdu Kuzey Kafkasya'ya kadar işgal edip taş taş üzerinde bırakmamışlardı. Kalmuklar da burada, kıl çadırlarının önünde oturup yiğit Manas'ın efsanelere yakışır zaferlerinin hikâyelerini dinlerdi. İlkbaharda bu stepler bitkiden yana çok zengin olurdu. Susuzluğunu giderip kana kana su içen toprak bir an önce ot ve çiçeklerle örtünmek için acele ederdi; nemli akşam karanlıkları çö-

kerken Karadenize doğru ufuk çizgisi kızarırdı. Sayısız yıldızlar ufka kadar alev alev ışıldardı. Bir İran kalkanını andıran kızgın güneş Hazer Denizinin ötesinden yükselirdi.

Kaçalinski alayının karargâhı bu çölün tek oturulabilir yerine yerleşmişti: Terk edilmiş bir at parkında, sazla örtülü bir kulübe. Düşman yakınlarında görünmüyordu. Devriyeler oldukça uzağa, güneyde, Tikoretskaya'ya, batıda Rostof'a kadar uzanmışlardı. Muhariplere, buralara el bombaları ile Maniç balıklarını şaşkına çevirmek, akşam karanlığında ördek avlamak için çok değerli mermileri saçıp savurmak için gelmediğini anlatmak imkânsız oluyordu. Oysa çok zorlu muharebeler onları bekliyordu! Ordu düşmanın arkalarına sürülmüştü. Böyle olunca da gücü kuvveti henüz yoklanmamış bir düşman pek korkunç olabilirdi.

Bir akşam İvan Gora tümen karargâhından dönünce İvan İliç'e seslendi. İkisi de hiç konuşmadan ırmağa kadar yürüdüler, suyun kenarına oturup sigaralarını sardılar. Yassılaşmış ve topraktan çıkan buharla çevrelenmiş kıpkırmızı güneş iyice alçalıyordu. Bütün Maniç üzerinde küstah kurbağalar olanca güçleriyle vıraklayıp duruyorlardı...

İvan Gora:

— Yumurtluyor reziller, dedi.

— Ne haber, yeni neler öğrendin?

— Değişiklik yok. Durumu biliyorlar, endişe ediyorlar, ama yapacak bir şey yok. Başkomutanın emri kesin: Tikoretskaya üzerine yürünecek. Sen ne dersin bu işe?

— Tartışmak bana düşmez, İvan Stepanoviç. Aldığım emri yerine getirmem gerekir.

— Ben sana ne düşünüyorsun diye sordum?

— Ne mi düşünüyorum?.. Yoksa beni kurşuna dizdirmeye mi niyetlisin?

— Ah! Ne adamsın sen!.. Herkes aynı karşılığı veriyor bana...Ödlek sürüleri siz de...

İvan Gora kasketini geriye attı, başını kaşıdı, sonra yan tarafı göçtü, büyük bir toprak keseği ayaklarının dibinden kurtuldu. Köpüre köpüre akan sulara döküldü. Kurbağalar, sanki yapışkan yavrularını her tarafa yaymak için hazırlanmışlarcasına, tadına doyulmaz bir hiddete kapılıp vraklıyorlardı...

— Demek başkomutanın direktifini uygun buluyorsun?

İvan İliç alçak sesle, fakat kesin bir ifadeyle:

— Hayır, diye karşılık verdi.

— Hayır! Oldu şimdi. Güzel... Peki neden hayır?

— Burada bile ikmal üslerinden, yedek birliklerden tamamen kopmuş durumdayız. Şayet düşman bizim Çaritsin ile biricik muharebe hattımızı herhangi bir yerden kesecek olursa hapı yuttuğumuzun resmidir... Kimse ayakta kalamaz...

— Peki sonra? Devam et...

— Öncülerimizi güneye, Tikoretskaya'ya doğru uzatmamız, kedinin başını çizmenin koncuna sokmasına benzer, bundan bir fayda elde edilemez. Şayet ordumuz bir gösteri yapmak, beyaz kuvvetleri Donetz havzasından her ne pahasına olursa olsun döndürmek için gönderilmiş de olsa gene paso...

— Güzel, devam et...

— Bir gösteri uğruna orduyu feda etmek, mutlaka çok pahalıya ödenecek bir eğlencedir...

— Mükemmel. Vardığın yargı?

— Vardığım yargı mı? Böyle bir yargım yok. İvan Stepanoviç...

— Yalan söylüyorsun, dostum... Sus öyleyse! Ben gene de anladım hepsini... Bir gün, İvan, bana komiser Gimza'dan söz etmiştin. Hatırlıyor musun? Hain Sorokin üzerine yazılmış bir raporla seni başkomutanın yanına göndermişti... Anlıyorsun ya...

İvan Gora arkasına bir göz attı ve sesini alçalttı.

— Ben de derhal Serpukof'a, Başkomutanın yanma değil, doğruca Moskova'ya gitmek isterdim... Yüksek komutanlıkta mı, yüksek Askeri Konsey'de mi, iyice bilmiyorum, mutlaka bir rezil var... Zaten başka türlü de olamaz: Savaştayız... Lüzumundan çok fazla güvenen kişileriz... Burjuvalar bir yana dünyada herkesin mükemmel olduğuna inanmak için bizimkilerden birinin yüreği geniş, yüksek düşünceli olması yeter. Sağı solu namusluca kılıçtan geçirirler sadece... petrograd'da Lenin'i gözledim: Bir düşünce adamı. Baş parmaklarını yeleğinin arkasına koyup aşağı yukarı dolaşır, başı yukardadır. Birden karşısındakinin gözlerine diker bakışlarını: Her şeyi anlamıştır... İşte böyle yapmak gerek... Senin her hareketini inceliyor, her sözünü dinliyorum... Oysa sen, beni incelemiyorsun, gözü kapalı güveniyorsun bana... Zararlı bir görev verecek olsam, gık demeden uygulayacaksın...

— Hayır, uygulamam...

— Ama az önce verilen emirler üzerinde tartışmaya yetkin olmadığını söylemiştin... Ne yapacaksın öyleyse?

— Seni kararından caydırmaya, seni ikna etmeye çalışacağım...

— Beni ikna etmeye mi! Haydi ordan, aydın sen de!.. Böylesi durumlarda sadece tabanca ateşlenir!.. Of, Allahım...

İvan Gora dirseklerini kalkık dizlerine dayamış, ellerini başının üzerine koymuştu. İşin esasını Telegin'e söylemişti: Bir gün önce Partinin tümen toplantısında, Onuncu Ordu komutanlığının telaşlı isteğine karşılık Cumhuriyetin yüksek askeri konseyi başkanı tarafından gönderilen telgraf okunmuştu. Telgraf tehdit eden ve küçük gören bir ifadeyle yazılmıştı ve kesin olarak direktifler veriyordu.

— Son haberler de şunlar: Sağ yanımıza general Pokrovski, Donetz bölgesinden gelen dört tümeni yığıyor; general Kutepof'un kolordusu bize cepheden taarruza hazırlanıyor; Tikoretskaya üzerindeki yolumuz şimdiden kesildi, başkomutanının planını keşfetti... Sol yanımızda general Ulugay süvarilerini yığıyor... Arkamızda da, dörtyüz verstlik mesafede boşluk var...

İvan İliç:

— İyi ya, bu her şeyi kararlaştırmaya kâfi, dedi. Fikrimi öğrenmek istersen dinle: Derhal hastalar taburcu edilecek; kolaylıkla manevra yapabilmek için gereksiz olan her şey gönderilecek. Ama gene de Maniç'i bile elde tutamayız...

İvan Gora karşılık vermedi. Bir sessizlikten sonra ırmağa hırsla tükürdü.

— Bu sözler için sen de, ben de devrim mahkemesine çıkarılmayı hakederdik... Şayet sana Maniç üzerinde öl diye emir verseler öleceksin...

— Zannedersem hayır demedim, demeyeceğim de...

2 Mayıs'ta Kutepof'un devriye kolları ırmağın öte yakasında göründüler. Bunlar önceleri küçük süvari gruplarıydı. Stepte dolaşıyor, kâh duraklıyor, kâh su birikintilerinin üzerinden, mermi yağmurunun altında, dört nala geçiyorlardı. Sayıları gittikçe artarak gözlerini kırpmadan cephe hattına yaklaşıyor, atlarından iniyor, yere yatıp, atlarını siper ederek öncü postalarına ateş açıyorlardı.

3 Mayıs'ta Kutepof kuvvetlerinin büyük kısmı top gürültüleri arasında geldi. Demiryolu bölgesinde toplanıyor, birbirini izleyen dalga-

lar halinde Maniç sahillerine güçlü taarruzlar yapıyorlardı. Çift kanatlı keşif uçakları muhabere alanının üzerinde uçuşuyorlardı. Bu uçaklar ne Rus uçaklarına, ne de Alman uçaklarına benziyordu. Tombazlar yüklenmiş kamyonlar su ve çamurları fışkırtarak ilerliyorlardı. Aynı gün Kutepjof'un vurucu bir birliği ırmağı zorladı ve Morozof tümeninin mevzilerine daldı, ama süngü hücumuyla püskürtüldü.

Geceye doğru saldıranlar geri çekilip toprağa yapıştılar. Hiçbir yerde kamp ateşi yakılmadı. Karşılıklı ateş yatışmıştı. Stebin üzerine, çiçek kokularıyla doymuş, nemli, sakin bir gece inmişti. Kurbağalar, sanki hiçbir şey olmamış gibi küstahça bağırıp çağırıyorlardı.

İvan İliç'in sığınağında, karargâhın bulunduğu yerde bütün gece durum görüşüldü. Tümenden sabırsızlıkla taarruz emri bekliyorlardı: Düşmana, bir saat için bile olsa, yanları ve gerisi emniyette olmayan ve hemen hemen elli verstlik cepheye yayılan Onuncu Ordunun zayıf cephesi üzerine yüklenip, zarara uğramadan hareket edebilmesine imkân verilmemesi gerektiğini herkes anlıyordu.

Birlik komutanları, birliklerinin moral durumunu rapor ediyorlardı: Kızıl askerler aşırı derecede coşmuş, uyumadan siperlerde homurdanıyorlardı. 18 yılında olsaydı alay derhal miting yapardı; yürüyüş emrini vermek için geciken komutanı paramparça etmekle tehdit ederlerdi. Öylesine hiddetlenmiş, öylesine çileden çıkınışlardı ki önlerine çıkacak her şeyi silip süpüreceklerini zannediyorlardı.

Birlik komutanlarından biri olan Moşkin sığınağa girdi. Boğazına kadar suya girip Maniç ırmağını geçmişti: Birliğinden bir müfreze öteki sahilde bulunuyordu. Moşkin, Çaritsinli bir maden işçisiydi, askerlik mesleğini, bir avcının avı sevişi gibi seviyordu.

— Arkadaşlar, bizimkilerin arasında iyi bir hava esiyor, dedi.

Mum alevinin güçlükle delebildiği koyu sigara dumanı nedeniyle gözlerini kırpıyordu. Kâh sağ ayağının, kâh sol ayağının üzerinde durarak çizmelerini çıkardı ve içlerindeki suyu boşalttı.

— Bizim çocuklar bir askeri lise öğrencisini yaraladılar. Size getirmek istiyordum. Öldü. Çok yazık... Bir çocuk, toy, ama kötü. Ağzından: "Hayvanlar!.. Hayvanlar!.." sözünden başka söz çıkmıyordu. Bizim çocuklar şaşırıp kalmışlardı. Teçhizatını bir görseydiniz: İnce, mükemmel bir kumaş, ekstra potinler, en alâsından manevra kemeri... Kazaklar tamamen farklı. Kazak hayvanın biridir, bizim gibi bir

mujik. Vurursan o da vurur sana, sonra da kaçar... Askeri lise öğrencileri ise bembeyaz elleriyle çılgına dönmüşlerdi. Her manga subaylardan kurulmuş. Bir albay komutasında. Her birinin bileğinde birer saat var... Az önce bizim çapkınlara, aklınızı saatlere takmayın, serseriler, dedim. Beyazların arasında saat aramaya gitmenizi menediyorum... Aksi takdirde kafanızı kırarım.

Moşkin pırıl pırıl dişlerini göstererek kahkahayı bastı. Zeki, zayıf ve çirkin yüzünde bir iyilik ifadesi ışıldadı.

— Arkadaşlar, durum bu. Stepte patırdı var. Uzun süredir, gün battığından beri duyuyoruz. Stiyopka Çıçavelef'i keşfe gönderdim. Bir adam demezsiniz bu delikanlıya, evliyanın ta kendisi... Sürünerek gitti, sürünerek geldi... Söylediğine göre topçu yaklaşmış, sonra piyadeler de arabalarla yaklaşmış... Hazır olun arkadaşlar...

Sigara dumanından serseme dönen İvan İliç bir dakika için temiz havaya çıktı. Uçları sivri hilal şeklindeki ay, solgun yıldızların arasında pırıl pırıl. İvan İliç, üç sırıkla yapılmış çitin üzerinde oturmuş üç kadın gördü. Sokuldu.

— Herkesin geceyi siperlerde geçireceği size de söylenmiştir. Neden buradasınız anlamıyorum!

Daşa kocasına doğru eğilerek:

— Uykumuz yok, dedi.

Daşa, Anisya ile Agripin iri gözleri ile çok zayıf, acayip görünüyorlardı... Telegin anlayamıyordu. Kadınlar ona gülümsüyorlar mıydı, yoksa yüzlerini mi buruşturuyorlardı?

Agripin:

— Toplantınızın sonunu burada bekliyorduk, dedi.

Anisya:

— Ben de, dedi. Alay komutanı yoldaş, müsaade et de ben de onlarla kalayım.

— Sipere inin! Üçünüz de tüneğe çıkmış tavuklar gibisiniz... Mermiler ıslık çalıyor yahu, siz duymuyor musunuz?..

Daşa:

— Siperlerde pislik var, pire var, dedi. Burada ise temiz ve serin hava var.

Agripin:

— Mermi değil onlar, dedi, mayıs böcekleri. Bizim için değil onlar!

Daşa yeniden eğilip:

— Kurbağalar çileden çıktılar, dedi. Kurbağa sesleri eğlendiriyor bizi...

İvan İliç ırmağa doğru döndü. Şimdi sadece endişeli bekleyen muntazam iç çekişlerini, sızlanışını duyuyordu. Ve işte iri ağızlı, yeşil gözlü galip, yıldızların da hayat marşını dinlediğinden emin şarkı söylüyor...

İvan İliç:

— Bravo! dedi ve bir kahkaha attı. Neyse, olsun, olduğunuz yerde kalın. Ama bir şeyler olursa hemen sipere inin.

Daşa'yı omuzlarından tutup kendine doğru çekti, kulağına:

— Hava şaşılacak kadar güzel, değil mi? dedi. Çok güzelsin.

Eliyle bir hareket yapıp sığınağa doğru yürüdü. Gözden kaybolunca Anisya alçak sesle:

— Ömrüm boyunca burada kalmak isterdim, dedi.

Agripin:

— İnsan mutluluğu kanı pahasına elde ediyor, dedi. İşte mutluluğuna bu derece bağlı oluşunun nedeni...

Daşa:

— Neler gördüm, kızlar, neler gördüm ben hayatımda, dedi, ama her şey geçiyor, her şey uçuyordu, bana dokunmadan... Her an fevkalâde, duyulmamış bir şey bekliyordum... Ama alık kalbim bana da azap veriyordu, başkalarına da... Bir geceyi sevmek, ama her şeyi anlayarak, her şeyi içine sindirerek, milyonlarca yılı bir gecede yaşayarak sevmek daha iyi...

Başını Anisya'nın omuzuna dayadı. Agripin bir süre sessiz kaldı, sonra o da öte taraftan başını Anisya'nın omzuna dayadı. Uzun süre böylece çitin üzerinde, yıldızların altında kaldılar.

* * *

Yepyeni uçaklar Kutepof'un topçu ateşlerini düzenliyordu. Patlayan mermilerin üzerinde uçuyor, kızılların üzerine bir çift bomba atıyor, sonra şahinleri andırarak süzülüyor, ufka doğru, yani sabahtan beri Maniç'i döven bataryalara doğru uçuyorlardı.

Düşmanın gözünü yıldırmak için kızılların tümeni havalanacak tek uçaklarını salmışlardı. Sürati az, eski bir Niyöpor uçağı, emperyalist savaş sırasında hizmet görmüş, sonra da Çaritsin'de derme çatma malzemeyle uçar hale getirilmişti.

Uçağın her tarafı ahşaptı. Kanatları kabaca meremetlenmişti. Aerodinamiğin tabii kanunlarına aykırı olarak uçtuğunu görenler korkuyordu. Motoru her an duracakmış gibi tıknefes çalışıyordu. Buna karşılık, bütün beyaz pilotların tanıdığı, güney cephesinde büyük şöhrete ulaşan pilot Valka Çerdakof tarafından kullanılıyordu. Çerdakof maymun gibi kısa boylu, topal, bir omzu ötekinden yüksek, her tarafı kırılmış, sarılmış bir insandı.

— Valka, diye sorarlardı, 1916 yılında düşmanın as pilotlarından birini düşürdükten bir gün sonra Almanya'ya, öldürdüğün pilotun mezarına güller atmak için gittiğin söyleniyor, doğru mu?

Valka ince sesiyle:

— Ee, n'olmuş? diye karşılık verirdi.

Kendine göre bir muharebe stili vardı. Makineli tüfeğin mermileri tükenince uçağını düşman uçağının üzerine düşürür ve gövdesiyle çarpardı.

— Peki, senin uçağının kırılmaması için ne yapıyordun Valka?

— Ee, n'olmuş? Ben de tepeleniyorum tabii...

Uçağı step üzerinde alçaktan uçarak göründüğü zaman sevinilecek bir durum olmadığı halde herkes neşelendi. Maniç'in her iki kıyısında obüsler patlıyor, kızıl askerleri, siperlerinin içinde kalmaya zorluyordu. Beyazlar tarafında, kızılların bir bataryasına karşılık en az altı batarya ara vermeden gümbürdüyordu. Piyade hatları çok çabuk ilerliyor, küstahça, dayanılmaz bir şekilde yaklaşıyorlardı.

Valka Çerdakof kanatlarını sallayarak yakında bir yere indi. Pilot kabinden çıktı ve topallayarak uçağın çevresinde dolandı. Kızıl askerler uçağa doğru koştular.

Çerdakof'un her tarafı kapkara yağa bulanmıştı.

— Ee, n'olmuş? Hiç uçak görmediniz mi? diye homurdandı.

Yedek parça çantasını çıkardı.

— Düşman uçaklarını kovun, dedi, benim biraz işim var.

Gerçekten beyazlar onu fark etmişlerdi. Üzerinde üç uçak dönüyordu, ama yüksekten uçuyorlardı, çünkü kızıl askerler uçaklara ateşe başlamışlardı. Bombalar toprakları fışkırtarak bir biri ardına düşüyordu. Valka düşen bombalara hiç aldırış etmeden yağ borularını tamir ediyordu. Bombanın biri öyle yakında patladı ki uçak sarsıldı ve toprak parçaları kanatların üzerine patır patır döküldü. Valka gö-

ğe baktı ve parmağını uzatarak tehdit etti. Tamir işini bitirir bitirmez kızıl askerleri çağırdı.

— Buraya gelin, dedi. Pervaneyi çevirin!

Uçağına bindi, yerleşti.

— Hey yoldaşlar, nasıl çeviriyorsunuz yahu! Tavuk kuyruğu değil ki bu! Daha güçlü çevirin! Biraz terleyeceğim diye korkmayın!

Motor hırıldadı, kulakları sağır eden bir ses çıkarıp homurdandı. Kızıl askerler bir sıçrayışta uzaklaştılar. Uçak stepte hoplayarak öylesine uzağa gitti ki havalanamayacak galiba derken yerden kesildi.

Valka hemen yükselip taklalar atmaya başladı. Maksadı depodaki alkol benzin karışımı berbat yakıtı iyice karıştırmaktı. Geniş bir luping atıp hızlandıktan sonra düşmanın üzerine daldı. Düşmanın üç uçağı muharebeyi kabul etmeyip kaçtılar.

Yeter derecede cephe üzerinde uçtuktan sonra Valka Çerdakof yeniden yere indi ve Telegin'e bir pusula gönderdi:

"Sekiz adet yeni otomobil gördüm. Denikin yabancılarla cephede. Bu muhakkak bir defa. Haberiniz olsun. İki düşman topu muharebe dışı edildi. Yürüyüş kolunu makineli tüfek ateşine tuttum. Benzin ikmali yapmak için üssüme dönüyorum..."

Denikin cepheye gelmişti. Denikin'in general Kornilof'un emrinde, Ekaterinodor'a doğru kanlı dövüşler vererek yol açan yedi bin gönüllünün ağırlık kollarındaki bir arabada bronşitten yatıp kalın yorganlara sarıldığı günden bugüne bir yıldan fazla bir zaman geçmişti. Şimdi Denikin, bütün aşağı Don bölgesinin, verimli Kuban'ın, Terek ile Kuzey Kafkasya'nın mutlak diktatörüydü.

Denikin, Kutepof'un cephesinde bu gezintiyi yapmak için yanına İngiliz ve Fransız ateşe militerlerini de almıştı. Maksadı Odesa'yı, Kerson'u ve Nikolayef'i bolşeviklere utanç verici bir şekilde verdiklerinden ötürü müttefikleri utandırmaktı. Fransızlarla Yunanlıları oradan kovanlar bari muntazam kızıl ordu olsaydı! Ne gezer! Çeteciler, mujikler Fransız muhariplerinin geldiğini görüp duyunca Nikolayef'te bir Yunan tugayını kılıçtan geçirmişlerdi. Dünya savaşının galiplerini Rus mujiklerinin önünde gerileten, Kerson'u teslime Fransızları zorlayan, Odesa'dan iki tümenini çektiren panik miydi?.. Ne gezer! Moskova komününden korkmuşlardı... Denikin, son derece övülen Avrupalılara, ordusunun komünistleri nasıl yendiğini göstermeye karar vermişti.

Denikin'in açığa vurmadığı başka bir sızlanışı daha vardı: Amiral Kolçak'ı Rusya Yüksek Naibliğine tayin eden Paris Onlar Konseyinin aldığı karardan memnun değildi. Kolçak, müttefiklerin hoşuna gidecek yolu bilmişti. 1917'de, altın kılıcını belinden sökerek amiral gemisinin kumanda kulesinden Karadenize atmıştı. Hemen bütün dünya gazeteleri bu olaydan bahsetmişti.

O devirde general Denikin, Bikhof hapishanesinde tutukluydu. Gazeteler bu olaydan hiç bahsetmiyordu. Kolçak 1918 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne kaçmış ve orada Amerikan Savaş Bahriyesinde mayın yerleştirme öğretmeni olmuştu. Gazeteler Kolçak'ın resimlerini sinema artistlerinin yanında yayınlıyorlardı...

General Denikin, Bikhof hapishanesinden kaçtı ve "Buz Harekâtı"na katıldı. General Kornilof'un cesedi önünde komutanlığın ağır görevini üzerine aldı ve Fransa'dan daha büyük bir arazi parçasını ele geçirdi. Kötü niyetli küçük bir Paris gazetesi bu olayı üç satır ve Denikin'in değişik, favorili bir resmiyle geçiştirmişti: "General Denikin!" Sanki bu yetmiyormuş gibi Rusya Yüksek Naibliğine, dünya çapında bir blöfçü, büyüklük hastalığı deliliğe varan, kokain tiryakisi Kolçak tayin edilmişti!

Denikin, Kolçak'ın askeri başarılarına inanmıyordu. Aralık ayında, Kolçak'ın ordusundan yeni çıkmış general Pepelayef, Perm'i almıştı. Bütün yabancı basın bu olayı göklere çıkararak bildirdi: "Demir bir yumruk Bolşevik Moskova'nın üzerine asıldı!" Denikin bile bu habere inanmış, Pepelayef'in başarısını acıyla hazmetmişti. Ama (karşı casusluk teşkilâtının bildirdiğine göre) Moskova, Kama üzerine aceleyle komiser Stalin'i göndermiş. Stalin de Çaritsin önünde Krasnof'u iki defa bozguna uğratmıştı. Stalin bir eseri tedbirle savunmayı çabucak örgütlemiş, meşhur Pepelayef'e öylesine sert bir tekme atmıştı ki Pepelayef, Perm'den Uralların ardında soluğu almıştı. Kolçak'ın Volga üzerindeki yeni bir hazırlık yapılınadan, Sibirya'nın sarhoş tüccarlarının coşturucu haykırışları, dünya çapında bir gürültüyle zoraki bir şekilde yönetilmişti...

— Bizim taktiğimiz sizinkinden ve Almanlarınkinden biraz farklıdır. Bu taktiği dünya savaşı sırasında uyguladık. Avcı hatlarımız seyrek bir düzende ve birbirlerinden büyük mesafelerle ayrı olarak ilerlerler. Her takım bağımsız bir görevi yerine getirir.

Denikin, üstü açık yepyeni, zarif Fiat otomobilinde ayakta durarak konuşuyordu. Beyaz geyik derisi eldivenli eliyle, general Teplof'un, avcı tugayının, bir resmi geçitteki gibi mükemmel bir düzenle açılan birliklerini gösteriyordu.

Fransa ateşe militeri otomobilde, başkomutanın yanında ayakta duruyordu. Üzerinde ince kumaştan mavi bir ceketle kilot pantolon, başında bir sırma şeritli kadife bir kasket vardı. Gözlerini ayırmadığı dürbününün altından ipek gibi bıyıkları görünüyordu. Yan tarafında, içi konyak dolu alüminyum bir matra vardı. Bu Fransızın böylesine süslü görünüşü akıl alacak şey miydi!

Otomobilin basamağında duran İngiliz de dürbünüyle bakıyordu. Görünüşü daha bir silik, giyimi daha bir sadeydi. Haki üniformasının kocaman cepleri film makaraları, tütün, pipo, çakmaklarla doluydu. Yufka gibi yassı kasketi burnunun üzerine düşüyor ve saygılı bir şekilde geride duran generalin maiyeti arasında tartışma konusu oluyordu.

— Boşuna çene çalıyorsunuz, İngilizler üniforma giymesini bilmezler! Başıbozuk herifler! Bizim muhafız süvarilerini hatırlar mısınız? Hele Çarköy'deki Majestelerinin Muhafız alayının kıyafeti! Asıl kasketi onlar giyiyorlardı! Bu herifi görünce insanın aklına köpek geliyor!

Kısa boylu, ak saçlı, ürkütücü kılıklı Kutepof, otomobilin yanında, küçük bir Kalmuk aygırının üzerinde duruyordu. Üzerinde düğmeleri açık, kısa koyun postu bir ceket vardı. Resmi geçit için eldivenlerini giymiş, mahmuzlarını takmıştı. Küçücük gözleri alev alevdi. Dört günden beri şu lanet Maniç'i bombardıman ediyor ve bu züppelerin önünde açılan Telof'un tugayının, sonunda çok pahalıya mal olacak bir bale gösterisi yaptığım anlıyordu.

Denikin:

— Bu savaşın, kolaylıkla manevra yapılabilen bir özelliği var, diye açıklamada bulunuyordu. Süvarinin bizde büyük önem taşıması bu yüzdendir. Bu konuda kesin bir avantajım var: Terek, Kuban ve Don bölgeleri bana yüz bin kılıç verecek...

Fransız, gözlerini dürbününden ayırmadan, şarkı söylercesine:

— O, la, la, dedi.

— Kızılların süvarisi yoktur, süvariyi kuracak imkânları da yok. Sabık ataman Krasnof'un başına çok çorap ören Budiyonu tugayı hariç...

İngiliz de gözlerini dürbünden ayırmadan, dişlerinin arasından:

— Yüz bin eyerle dizgin, önce bunları elde etmek gerek, dedi.

Denikin kuru bir ifadeyle:

— Elbette, dedi. Bütün mesele orada.

Birliklerinin ve top seslerinin arasında, hemen oracıkta müttefiklerine bütün gerçekleri söylemek arzusunda olmasına rağmen kendini tuttu. (Otomobiller bataryalardan bir verst uzaklıkta duruyordu.)

Asıl onlara, tüccar olduklarını, uzağı göremeyen, beş para etmeyen, korkak bir politikaları olduğunu söylemeliydi. Onlara Bolşevikliğin iki yüz elli Alman tümeninden daha tehlikeli olduğunu ispat etmemiş miydi? Öyleyse bana gerekli olan silâhları versenize! Madem ki askerlerinizi Rusya'ya göndermeye korkuyorsunuz... Hesaplarımızı sonra, Moskova'da yaparız.

Sonunda kendisine hakim olamayan Denikin:

— Eyer bulamazsam, Kazaklarımı çıplak ata bindireceğim, dedi.

Kabalığa kaçmadan, ama cana yakın olmaktan uzak konuşuyordu. Tercümanına dönüp:

— İkisine de "Çıplak ata binmeyi" tercüme ediniz, dedi.

Güneyli, insanın midesini bulandıracak kadar aşırı saygılı bir delikanlı olan tercüman karşılık vereceği yerde dehşetle içini çekti. Hemen ardından Kutepof atının başını kaldırarak mahmuzladı ve:

— Beyler, derhal otomobilin altına yatın! diye bağırdı.

Muharebenin gürültüsü, sarı renkli çarpık çurpuk uçağın otomobillerin üzerinde uçuşunu görmelerini engellemişti.

Hiç kimse uçağa ateş edecek zamanı bulamadı. Uçak ansızın yükseldi. Ufacık boyu, yabani haliyle pilot mahallinden sarkan Valka Çerdakof iki "limon"u, iki el bombasını fırlattı. Bombalardan biri doğruca muhteşem Fiat'ın kaputuna, öteki de hemen yanına düştü... Valka'nın beyaz dişleri parıldadı, uçak göğe doğru yükseldi...

Zamanın kısalığına rağmen general Denikin, İngiliz ve Fransız otomobilin altına saklanmışlardı. Denikin kalın kumaştan paltosu ve koca gövdesiyle arabanın altına kayarken büyük zorluk çekmişti.

Korkudan yana ödeşmişlerdi. Başkomutanın mahiyeti dört bir tarafa dağılmıştı. General Kutepof dört nala uzaklaşacak zamanı bulmuştu.

* * *

Gönüllüler o güne kadar görülmemiş bir öfkeyle taarruz ediyorlardı. Aralarından birçoğu stepte yüzükoyun yatıp ölmüşlerdi. Ama durmadan yenilenen hatlar Maniç'e doğru akıyordu. Tüfeklerle makineli tüfeklerin atışının himayesinde kâh buradan kâh oradan avcı hatları ayağa kalkıyor ve iki büklüm koşuşuyorlardı; azar azar ırmağın öteki sahilinde toplanıyorlardı.

Telegin alay sancağının sığınaktan çıkarılıp kılıfının açılmasını emretti.

Karar saati gelip çatmıştı. Beyazların topçusu ateşini Kaçalinski alayının yedekleri üzerine kaydırmış, durmadan toprağı hallaç pamuğu gibi atıyordu. Öteki sahilden bu tarafa mermi yağıyordu. Beyazların son avcı hatları eğilmeden koşuyorlardı. Birden makineli tüfek ateşleri sustu, yüzlerce adam öylesine bir öfkeyle Maniç'in sularına atıldılar ki su fokurdadı. Tüfeklerini havaya kaldırıp göğüslerine, boyunlarına kadar yürüyor, sonra yüzüyorlardı.

Mermiyi yiyen önce olduğu yerde yükseliyor, debeleniyor, suya batıyordu. Yeni saldıranlar durmadan geliyor, arkadaşlarının cesetlerinin üzerine basarak yürüyorlardı: Maniç ırmağı burada en az altmış metre genişliğindeydi... Çılgınlar gibi bağrışan bu öfkeli adamları durdurabilecek nitelikte bir makineli tüfek olamazdı.

Öteki sahilin sazları arasında ayakta duran general Teplof kılıcını sallayarak:

— İleri!.. İleri!.. diye bağırıyordu.

Bu korkunç saldırının kızıllar arasında panik yaratacağını, geri çekilip kaçacaklarını düşünürken aldanıyordu oysa.

Kaçalinski alayının erleri bütün gün bu anı beklemişlerdi. Sıkıntıdan yüreği sıkışanlar bile bu bitkinliğe tahammül etmiş, kaşarlaşmış, öfkeden yay gibi gerilmişlerdi. Taarruz başlayınca komutanlarla komünistler, sabırsız kızıl askerleri paçasından, kolundan çekiyorlardı:

— Ateş edin!.. Ateş etsenize!..

Siperlerde en okkalı küfürler savruluyordu. Aralarında birçoğu, kışın buz üzerinde deri ceketlerini giyip kemerlerini sıkarak, sokak ortasında, köprü üzerinde az mı dövüşmüşlerdi. Bir mahalle öteki mahalle ile kapışırdı. Hepsi de kanlarında, erkekçe yumruk dövüşünün hırsını taşıyorlardı.

— Ah! Salaklar!.. Ah, salaklar!..

Öfke yürekleri dağlıyordu...

— Bıraksana beni, ulan!..

Vahşi çığlıklar atarak, süngü elde, siperlerden ilk önce Latugin fırladı... Onun arkasından kızıl askerler sahile doğru, beyazlara karşı köşmaya başladılar:

— Hurra, hurra, hurra!..

Karşılık olarak beyazlar da:

— Hurra, hurra, hurra! diye bağırıyorlardı.

Kaçalinski alayının süngü hücumu dayanılır gibi değildi. Sahile çıkanları devirdikten sonra suya daldılar; suyun ortasında el bombası, dipçikle düşmanı ezerek çılgın bir boğuşma başladı... Savaşa alışık olan subaylar bile, narin ailelerin çocukları oldukları için, suyun içinde sıçrayıp omuzlarına ata biner gibi biniveren bu dağ çocuklarına, Donetz bölgesinin madencilerine, Volga iskele hamallarına, suda tomruk sallarını güden güçlü işçilere karşı koyabilirler miydi?

Maniç ırmağı kandan kıpkırmızı olmuş, fokurduyordu. Bağrış, tüfek şakırtısı ve patlayan el bombalarının gürültüsü duyuluyordu. Kızıllar ezip geçiyor, beyazları püskürtüyorlardı. Beyazlar şimdiden öteki sahile çekiliyorlardı.

General Teplof muharebeye yeni kuvvetler sürdü. Bunun üzerine İvan Gora alayın sancağını sancaktarın elinden aldı. Sancak çilek rengi ipekten yapılmış, üzerinde sarı bir yıldız vardı. Daha önceki muharebelerde mermilerle delinmişti. İvan Gora sancağı kaldırabildiği kadar yükseğe kaldırdı ve çevresinde komünistlerle birlikte, ağır adımlarla Maniç'e doğru koştu.

Suyun yukarı tarafında, suyun alçalmaya başladığı yerde Telegin, kamışları aralayarak, taarruz başlamadan önce Sapojkof'un emrinde bir yedek birlik yerleştirmişti. Telegin, alay sancağının İvan Gora'nın elinde dalgalandığını görerek, komuta yerini terk etti, atına atladı ve yedek birliğin bulunduğu yere dört nala koştu. Kamışların arasına dalıp sabahtan beri yaban domuzları gibi çamura batık bekleyen kızıl erlere:

— Arkadaşlar, diye bağırdı, düşman kaçıyor, yeniden toparlanma fırsatı vermeyelim!

Yüz elli muharip, kollarının ucunda ağır makinelileri sürükleyip çizmelerini yapışkan çamurda bırakarak, kimi yerde sürünüp, kimi yerde kamışların himayesinde yüzerek öteki sahile vardılar ve Kute-

pof'un adamlarının yan tarafına kavuştular. Bu harekât muharebenin sonucunu tayin etti. Beyazlar Maniç ırmağından geri çekildiler ve yan ateşinin etkisi altında kaçmaya başladılar. Sağ yanlarından komşu birliğin bir süvari bölüğü Kaçalinski alayının yardımına koştu. Süvariler beyazların geri çekiliş yolunu kesmek için stepte seyrek sıralar halinde koşuyorlardı.

Teplof tugayının kalıntıları çemberden çıkıyordu. Sadece geri kalmış tek tük küçük gruplar kızıl askerlerin süngüleri altında düşüyorlardı. Takibe devam etmek tehlikeliydi. Telegin, Sapojkof'a hemen bir cephe kurulup siperler kazılmasını emretti. Kendisi de yarım verst ötede alay sancağının dalgalandığı yere doğru dört nala gitti.

Sancağı uzun zamandır gözleriyle izliyordu. Sancağın ırmağı aştığını, ilerlediğini, bir ara durduğunu, birden yıkıldığını, sonra tekrar kalkıp ilerlediğini görmüştü...

Batmakta olan güneşi sisli bulutlar maskeliyordu. Karanlık, stebin üzerine birden çöküyordu. Ufukta Kutepof'un topları son bir defa şimşek gibi çaktı: Obüsler havayı yardı, Allah bilir nereye düştü. Sonra her taraf sessizliğe büründü.

Gece, kanlı muharebe alanını örtüyordu.

Telegin karanlığın müsaadesi oranında İvan Gora'yı aradı. Karşılaştığı kızıl erler belirsiz bilgiler veriyorlardı. Herkes İvan Gora'yı sancağı ile Maniç ırmağını geçerken görmüşlerdi. Ama daha sonra sancağı bölük komutanı Moçkin taşımıştı. Moçkin de yaralanmıştı. Sonunda sancak güçlü kuvvetli bir delikanlının elinde bulunuyordu.

Latugin'le Gagin, İvan İliç'in yanına sokuldular. Mükemmel bir şekilde görevlerini yaptıktan sonra düşman mermileriyle paramparça edilen top numara erlerinden sadece ikisi kalmıştı.

Latugin dişlerini sıkarak:

— Cehennemi gördün mü İvan İliç? diye sordu. Çok korkunçtu. Akla hayale gelmez...

Aslında sessiz olan Gagin alçak sesle:

— Bu saatte bizim erlerin yanına yaklaşmak tehlikeli, dedi. Göğüsleri inip kalkıp körük gibi soluyorlar. Size bir kasatura saplamamaları için kendinizi kollayın...

— İvan İliç kimi arıyorsunuz? İvan Stepanoviç'i mi?

— Evet, gördün mü onu?

— Arkamdan gelin.

Cesetlerden sakınarak ırmağa doğru ilerlediler. Karanlıklardan inlemeler, mırıltılar yükseliyordu. Her yaralı buluşlarında tezkereciler aralarında görüşüyorlardı. İvan İliç, Kuzma Kuzmiç'in kesik kesik fısıltılarını fark etti. Önden yürüyen Latugin birden durdu, eğildi.

İvan Gora tam kalbinden yediği bir mermiyle yere yıkılmış, yüzükoyun, cansız yatıyordu. Öldüğü zaman bile toprağı düşmana vermemek istercesine kucaklar gibi kollarını açmış, bütün iriliğiyle boylu boyunca uzanmıştı.

* * *

Kaçalinski alayının eski muharipleri, İvan Gora'yı önce er, sonra bölük komutanı olarak tanıyanlar gece arazide toplandılar ve komiserlerini Maniç'in kenarında, kolay görünüp kolay bulunabilecek bir yere, yüksek bir kurganın üzerine gömmeye karar verdiler.

Irmağın kenarında yeteri kadar serpiştirilmiş kurganlar vardı. Sadece bir tanesi bir tepe gibi yükseliyordu. Belki de eski devirlerde bu tepeyi bir hakanın evini kurup, stepte otlayan sayısız sürülerini görebilsin diye yapmışlardı. Belki de çok daha eski devirlerde İskitler, başbuğlarını atı ve gözde karısıyla birlikte bu kurganın altına gömmüşlerdi. Sonra da en üstüne sorgun ağacı dikip, ortasına da mutluluk ve bereket Tanrısı gibi sevdikleri muazzam bir bronz kılıcı sipsivri dikmişlerdi.

İvan Gora'nın cesedini kollarının üzerinde Maniç ırmağının öteki sahiline götürdüler, kurganın yeşeren otları üzerine koydular; saçlarını tarayıp katılaşmış gövdesini alay sancağı ile örttüler.

Gece mehtaplı olduğu için sakin ve nemliydi. İvan İliç, komiserin ayak ucunda, elinde kılıcıyla ayağa kalktı. Başucunda da birinci bölüğün komiseri, Petrograd'lı komünist Babuşkin vardı. Kızıl askerler teker teker önünden geçiyor, silâhlarıyla selamlıyorlardı:

— Elveda yoldaş...

Herkes İvan Gora'ya son saygılarını gösterdikten sonra komiserin cesedi mezara konulurken Latugin koşarak kurganın üzerine çıktı.

— Bugün, diye başladı, can düşmanımız en iyi arkadaşımızı öldürdü. O bize bu tüfeğin elimize neden verildiğini anlatırdı. Gerçeği kendine bağlamak için! İşte bunun için elimde silâh var... O da doğru bir insandı, bizdendi, sapına kadar... Anan seni dünyaya getirdiyse, derdi, dünyaya gelince ilk çığlığı atmışsan yapacak bir şeyin var: Gerçek uğruna dövüşmek... Alay komutanı ile komiser Babuşkin'den Parti'ye

girme isteğimin kabul edilmesini rica ettim... Bu isteğimi, bu cesedin, bu sancağın önünde yapıyorum...

Komiseri gömdüler.

Gece geç vakit Daşa, İvan İliç'i sığınağından çağırdı ve parmaklarını çatırdatarak.

— Git Agripin'i bul! dedi. Yalvarırım getir onu buraya.

İvan İliç'i mezara kadar götürdü. Ay kaybolmuştu, gece, şafak sökmeden önce daha da karanlık olmuştu. Stepten gelen hafif bir rüzgâr kulaklarını uğuldatıyordu.

— Anisya ile ben elimizden geleni yaptık, ama beceremedik. Hiç söz anlamıyor...

Kurganın üzerinde, İvan Gora'mn mezarı yanında Agripin oturmuş, başı göğsüne düşmüştü. Kederliydi... Bonesi ile tüfeğini yanına koymuştu. Anisya bir kenarda duruyordu.

Daşa:

— Taştan farkı yok, diye mırıldandı. Mezarın başından çekip götürmek gerek.

Daşa Agripin'e sokuldu:

— Bak, dedi, alay komutanı bizzat geldi seni almak için.

Agripin başını kaldırmadı. Konuşulanlar, mezarın üzerinde ıslık çalan rüzgâr, her şey ona dokunmadan yanından geçip gidiyordu sanki. Hep uzakta oturan Anisya yüzünü dizlerine dayadı.

İvan İliç öksürdü:

— Agirip, dedi, üzülmen fayda vermez. Biraz sonra gün ağaracak. Alay öteki sahile geçecek. Sen burada yalnız başına mı kalmak istiyorsun?

Agripin başını kaldırmadan boğuk bir sesle:

— O zaman terk etmedim onu, şimdi haydi haydi terk edemem, dedi. Nereye giderim ki?

Daşa elini alnına dokundurdu:

— Görüyorsun, dedi aklını oynattı biraz...

İvan İliç Agripin'in yanına oturdu:

— Gapa, düşünelim biraz. diyelim ki onu terk etmek istemiyorsun... Ama İvan Stepanoviç'ten kalanların hepsi bu mu? O bizim hafızamızda yaşayacak, bize ilham kaynağı olacak... Bunu anlamaya çalış Gapa, sen de kadınsın... Sonra onun canlı varlığı senin bağrında olgunlaşıyor...

Agripin ellerini kaldırdı, yüzünün önünde sıktı ve birden yere bıraktı:

— Şimdi sen bizim için iki kat daha değerlisin...

Alay çocuğunu evlat edinecek. Üzerine düşen sorumluluğu düşün.

İvan İliç elini Agripin'in saçlarının üzerine koydu:

— Tüfeğini al, gel...

Agripin, bütün gece beklediği kurgana veda edercesine acılı acılı başını salladı, kalktı, tüfeğini ve bonesini aldı ve kurgandan indi.

* * *

Maniç üzerindeki kanlı muharebeler mayıs ortasına kadar sürdü, sonra yatıştı. Aşırı kayıplarla, Kutepof'un Onuncu Ordusunun cephesini yarmak için yaptığı verimsiz çabalara öfkelenen Denikin, generalin Ekaterinodar'a gelmesini emretti. Çalışma odasında, general Romanovski'nin yanında Denikin, hor gören ve yukardan bakan bir ifadeyle Kutepof'a bağırarak haksız azarlamalarda bulundu.

İri kalemini önündeki kâğıtların üzerine atarak:

— Sözün kısası, savaş mı yapıyoruz, yoksa müttefikimiz beyefendiler için sirk numaraları mı düzenliyoruz? dedi. Bizler gladyöterler değiliz ekselans! Bu faydasız başarılar neye yarar? Utanılacak bir durum! Yakışıksızca hazırlanmış bir harekât, adeta bir çete savaşı!

Kutepof Denikin'i çok iyi tanıyordu ve öfkesinin nedenini gayet iyi anlıyordu. Mürekkep hokkasının yanındaki küçük bukete gözlerini dikmiş kederli bir ifadeyle susuyordu.

Denikin kâğıtların üzerine konmuş bir yazıyı aldı.

— Alın okuyun; okuyun da keyiflenin, dedi. Kızıl Dokuzuncu Ordu cephesi önemsiz kayıplarla ve parlak bir şekilde delindi... Kazakların başkaldırdığı bölgeye girdik. Belli ki önümüzdeki günlerde Veşenskaya köyünü ele geçireceğiz... Donetz bölgesindeki harekât şu andan itibaren büyük bir taarruz halini alabilirdi, ama Maniç bölgesinde böylesine büyük kuvvetlerle çivilenip kalmasaydı... Bütün dünya bizi seyrediyor... Oysa, inanın bana, oradakiler çok duygulu kişiler. Yaklaşın. Bakın biraz, rica ederim...

Kâğıtların arasında gözlüğünü aradı, Kutepof ve Romanovski ile birlikte, üzerinde askeri haritaların bulunduğu meşe masaya sokuldu.

Plan şöyle hazırlanmıştı: Onuncu Ordunun yan kanatlarından ha-

tırı sayılı süvari birlikleri yığmış olan general Pokrovski ile general Ulagay kızılların arkasına sarkmalı, bolşevik süvarisini bozguna uğratıp Velikokniajeskaya istasyonunu ele geçirmeli, dört ila beş günde Maniç üzerindeki kızılların tam çember içine alınmalarını sağlamalıydı.

Denikin ceketinin cebinden kolonyalanmış, tertemiz keten mendilini çıkardı, gözlüğünün camlarını silip parlattı. Parlak derili, kuru, kısa parmakları hafiften titriyordu.

— Gönüllüler ordusu, dünya çapındaki politik sorunları çözüyor. Odesa, Kerson ile Nikolayef'in düşmesinden sonra batıda, bunu anlamaya başladılar... Elimizi çabuk tutmak, yıldırım gibi ani darbeler vurmak zorundayız. Bu savaşta alkışlar silâh yüklü konvoylara dönüşür... Maceralara atılmamanız için sizi daima uyardım. Kumar oynamayı sevmem. Ama kaybetmesini de sevmem... Donetz bölgesindeki başarılarımız yurdun ortalarına doğru genel bir taarruz şeklini alıp da Moskova'da sonuçlanmazsa beynime kurşun sıkarım, beyler...

Dudaklarında, çok şeyler ifade eden bir gülümseme, kurumlu, yüksekten bakan bir gülümseme ile yakışıklı Romanovski sigarası ile gümüş tabakasına durmadan vuruyordu. Kırışık ve yere eğik alnının altından bakan general Kutepof, Denikin'in böylesine fikir değiştirmesinin nereden geldiğini anlamıştı. Demek burada bir güzel kurulmuştu Denikin. Ama Kutepof kurmay sınıfından bir general değildi. Yüksek strateji sorunları ona çok yorucu ve çapraşık geliyordu. İşi, düşmanı yakaladığı yerde boğazlamaktı.

— Elimizden geleni yapacağız, generalim, dedi. Şayet bize bu sonbahar Moskova'yı alacaksınız, diye emrederseniz, biz de alırız...

* * *

Kaçalinski alayı tam üç gündür bir damla su içmeden, bir lokma ekmek yemeden demiryoluna doğru yol alıyordu. Geri çekilme emri 21 Mayıs'ta verilmişti. Onuncu Ordu, büyük gayretler ve muazzam kayıplarla çemberi yarmaya çalışarak, Maniç bölgesinden kuzeye, Çaritsin yönüne çekiliyordu. Kupkuru bir rüzgâr, pelin dallarını yerlere yatırarak esiyordu. Stebin, rengi griye dönmüştü. Ulagay'ın süvarilerinin kurt sürüleri gibi toplandığı ufuk kaynaşıyordu.

Ağırlık kollarının atları düşüveriyordu. Yaralı ve hasta erler zaten yüklü olan arabalarla taşınıyorlardı. Arabaların ardından hafif yara-

lılarla hastabakıcılar sallana sallana yürüyorlardı. Dudaklar kabarmış, susuzluktan çatlamıştı. Cayır cayır yanan gözler doğu rüzgârına dayanamayıp kırpışıyor, bir demiryolu su deposu görmek umuduyla ufku tarıyordu.

Stebin derin vadilerinde bile bir damla nem yoktu. Oysa daha kısa zaman önce muharipler buralardan bellerine kadar çıkan donmuş suların içinden geçmişlerdi. Ah! kararan ağızları ıslatacak kadar bir damla su olsaydı!

Kaçalinski alayı bu vadilerden birinde pusuya düştü. Arabalar otlu yamaçtan aşağı inerlerken silâhlar patladı. Kolayca ganimet ele geçireceklerini zanneden Kazak süvarileri sanki toprağın altından çıkmışçasına birden belirivermiş, ağırlık kollarının arabalarına saldırmışlardı. Elli kadar talancı, sakalları rüzgârda sallana sallana tepenin yamacında dört nala geliyordu. Ama arabaların arkasından ateş açılınca geldikleri gibi geri döndüler. Her yaralıda bir silâh vardı çünkü. Daşa bile, bütün gücüyle gözlerini kapatarak, ateş ediyordu.

Kazaklar geri döndüler; aralarında sadece biri atıyla birlikte yuvarlandı. Üzerinde bir damla su buluruz umuduyla yere yıkılan Kazağın üzerine hücum ettiler. Adamın gümüş apoletleri vardı. Ölmüş atının üzerinden çekip aldılar. Adam ürkek sesiyle:

— Teslim oluyorum, teslim oluyorum, diye tekrarlayıp duruyordu. Gerekli bütün bilgileri vereceğim size, beni komutanınızın yanına götürün...

Matarasını söküp aldılar. Atının heybelerinde de ayrıca iki matara daha buldular.

Kolu boynuna asılmış, başı sargı bezleriyle sarılmış bölük komutanı Moşkin oturduğu arabadan:

— Bana sağ salim getirin onu! diye bağırıyordu.

Tutsak subay bölük komutanının önünde dikleşti. Çirkin, ender rastlanır derecede çirkindi: Eğik ağızlı, ölü gözlü, güçsüz bir yüz. Ağır, ekşi bir koku saçıyordu.

— Kimsiniz? Muntazam birliklerden misiniz, yoksa çeteci mi?

— Muntazam olmayan yardımcı bir birlikten elbette.

— Gerimizde başkaldırmaları mı örgütlüyorsunuz?

— General Ulagay'ın emirlerine uygun olarak, hizmeti uzatılmışların seferberliğini yapıyoruz...

Ağırlık kolu tekrar yürüyüşe başlamıştı. Subay arabanın yanında yürüyordu. Hiç nazlanmadan cevaplar veriyor, sorulacak soruları önceden tahmin ediyor, ayrıntılara kadar iniyordu. Tutsaklıktan kurtulmanın yollarını biliyordu. Belli ki çok becerikli bir casustu. Birçok kızıl er, daha iyi işitmek için arabanın yanında yürüyorlardı. Subay bir soruya cevap verirken Donetz bölgesinde Kızıl Dokuzuncu Ordunun çekilişini anlattı ve Dokuzuncu Ordu ile Sekizinci Ordu arasında açılan gedikten general sekreter komutasındaki süvari birliğinin nasıl çıkıp kızılları arkadan kılıçtan geçirdiğini söyleyince kızıl erler aralarında bakıştılar.

Bölük komutanı Moşkin, kendinden pek emin olmayan bir ifadeyle ve subaya bakmadan:

— Yalan söylüyorsun, yalan söylüyorsun! dedi, doğru değil söylediklerin!

— Hayır, doğru söylüyorum. Müsaade edin. Üzerimde başkomutanlığın bildirisi var...

Anisya Nazarova arabadan inmiş ve tutsağın etrafını çeviren kızıl erler grubuna ayak uydurmuştu. Moşkin, rüzgârın salladığı bildiri kâğıtlarını okuyordu. Herkes onun söyleyeceklerini işitmek için bekliyordu. Anisya güçsüz elleriyle arkadaşlarını aralayarak tutsağın yanına sokulmaya çalışıyordu.

— Hayrola, diyorlardı, hiç adam görmedin mi?

Anisya'nın ayakları ağırlaşmıştı, başı dönüyor, gözlerinin içine kupkuru kum dolmuşçasına kirlenmiş görünüyordu. Muhariplerin arasından geçmeyi başaramayınca hızlı hızlı yürüyüp hepsini geçti, sendeledi, atların dizginlerini tutup arabayı durdurdu.

İlk anda hiç kimse ne yapmak istediğini anlayamadı.

Anisya, ileri uzanmış boynu, esmerleşmiş, erimiş yüzündeki solgun bakışları ile tutsağa bakıyordu.

— Bu adamı tanıyorum! dedi. Arkadaşlar, çocuklarımı diri diri yakan bu adamdır... Beni öldüresiye döven de bu adamdır... Köyümüzde kırbacının altında tam yirmi dokuz kişi can verdi...

Subay sırıttı, omuzlarını kaldırdı. Yaklaşan kızıl erler kâh tutsak subaya, kâh Anisya'ya bakıyorlardı.

Moşkin:

— Anladık, anladık, dedi. Sonra düşünürüz bunu. Haydi güzelim, sen arabana bin, yat...

Ama Anisya sayıklar gibi tekrarlıyordu:

— Arkadaşlar, arkadaşlar, bu adamı hayatta bırakamazsınız. Ya da benim kalbimi söker alırsınız... Arayın üzerini... Adı Nemeşayef'tir. Beni hatırlamamasına imkân yok!

Bundan sonra Anisya parmağını uzatıp subayı göstererek:

— Bakın, tanıdı beni! diye bağırdı.

Aynı anda on kadar el uzandı, subayın üzerindeki terden ıslanmış Kazak üniformasını, ceketini yırttılar, ceplerini ters yüz edip, gerçekten Anisya'nın dediği gibi süvari yüzbaşısı Nikolay Nikolayeviç Nemeşayef adına düzenlenmiş hüviyeti buldular.

Subay üzüntülü bir tavırla:

— Bir şey bilmiyorum, bir şey anlamıyorum, diye tekrarlayıp duruyordu. Yalan söylüyor bu kadın, saçmalıyor, tifüslü bu kadın...

Kızıl erler Anisya'nın hikâyesini bilmiyorlardı. Tutsağın yanından ayrılırlarken Anisya birinin tüfeğini aldı. Nemeşayef'e sokuldu, tüfeğinin namlusuyla omzuna dokundu ve:

— Yürü! dedi.

Subay ürkek bakışlarını kızıl erlerin ağırbaşlı yüzlerinde dolaştırdı. Güçlükle nefes alır gibiydi. Moşkin'e bir şeyler söylemek istedi. –Moşkin arkasını dönmüş, kâğıtları okuyordu– sonra sanki başka kurtuluş çaresi yokmuşçasına arabanın kenarına iki eliyle sıkı sıkıya tutundu.

Ama söktüler arabadan, sırtını yumrukladılar!

— Yürü! Yürü, dendi sana!..

Subay bunun üzerine başını omuzlarının içine çekip, tıpkı bir kör gibi şaşkın şaşkın stepte yürümeye başladı. On adım arkasından yürüyen Anisya ağır tüfeği kaldırdı, omuzladı:

— Bana doğru dön! diye bağırdı.

Nemeşayef sıçramaya hazır vaziyette birden döndü. Anisya tüfeğini subayın yüzünün ortasına boşalttı ve adama dönüp bakmadan, hareketsiz ve ağırbaşlı bir ifadeyle, adaletin yerini buluşunu seyreden arkadaşlarının yanına geldi.

— Kimindi bu tüfek? diye sordu. Alsın!

Sonra arabanın arkasına geçti, arabanın üzerine çıktı, uzandı ve atın örtüsünü başının üzerine çekti.

XVII

Katya oturmuş yazıları tashih ediyordu. Değişik kalitedeki duvar kâğıtlarından kesilerek yapılmış defterler (öğrenciler arkalarına yazıyorlardı) Katya'nın acınacak yaşantısında büyük bir kazançtı.

Katya bizzat Kiyef'e gidip bu kâğıtları almıştı. Milli eğitim halkkomiserinin yanına girmesi onun için kolay olmuştu. Komiser, Katya'nın kim olduğunu ve neye ihtiyacı olduğunu öğrenince kolundan tutup bir koltuğa oturttu. Şahane bir masanın üzerine konmuş olan dumanı tüten ibrikten, bir fincana haşlanmış havuç suyu koydu ve yarım mayhoş şekerleme ile Katya'ya uzattı.

Sırtında kürk gocuk, ayaklarında fötr çizmeler bulunan komiser halının üzerinde dolaşıyor, başdöndürücü bir milli eğitim programını açıklayarak anlatıyordu:

— On ya da on beş yıl sonra aydın bir yurt olacağız. Dünya kültürünün hazinelerini halk yığınlarının emrine vereceğiz.

Fanatik bir gülüşle çenesindeki sakalını çekiştiriyordu.

— Cehaleti ortadan kaldırıp, herkesin okuma yazma öğrenmesini sağlamak için muazzam bir çalışma sağlamamız gerekiyor. Bu utanç verici durumdan sıyrılmak zorundayız. Bu her aydın için bir şeref meselesidir... Bizim eğitimci eserimiz bütün genç kuşağı kapsamalı, çocuk yuvalarından, ana okullarından üniversiteye kadar yayılmalıdır... Bizleri, bolşevikleri hiç kimse ve hiçbir şey, sadece aydınlarımızın bir iki temsilcisinin hayal edebildiği bu rüyayı gerçekleştirmede engelleyemeyecektir...

Halk komiseri Katya'ya on bin defter, kitap, kurşun kalem ve yazboz tahtası vadetti. Katya komiserin yanından ayrıldı ve tıpkı bir rüyada gibi mermer merdivenlerdenindi.

Ondan sonra güçlükler ve aksilikler başladı. Katya tam kitaplar ve defterler eline muhakkak geçecek zannettiği zaman, iş daha bir çıkmaza giriyor, ders araçlarını sağlayacak adamlar daha bir karamsar, daha bir alaycı, daha bir anlaşılmaz oluyorlardı.

Katya, tavanından sarkan elektrik lambasının can çekiştiği, yatağının üzerinde döşeği bile bulunmayan buz gibi soğuk otel odasında, yayları fırlamış küçük kanepeye oturup umutsuzluğa terk ediyordu kendini.

Bir gün kürk boneli, beli sıkılı ceketli, uzun boylu bir adam kapıyı vurmadan odasına girdi, kalın sesiyle:

— Siz hâlâ burada mısınız? diye sordu. İşinizden haberim var. Sipariş listenizi verin bana...

Ölü kandili gibi yanan ampulun altında kâğıtları inceledi. Adama güven duyan Katya, güçlü, çok güzel, alaycı yüzüne bakıyordu.

Adam:

— Rezil herifler! dedi. Hepsi sabotajcı bunların, hepsi anasının ipini satmış, kopuk... Yarın sabah erkenden Şehir Komitesine gelin, beni görün... Bu sorunu halleder, bazı şeyler buluruz... Yarın görüşürüz.

Katya bu adamın aracılığıyla depolardan duvar kâğıdı, kurşun kalemler ile eski bir şekerlemecinin evinden ele geçirilen tam bir kütüphane aldı. Kitapların yarısı Fransızcaydı.

Sonunda en yorucusu, bütün bu hazinelerle yük vagonunda yolculuk etmekti. Tren her istasyonda durunca korkunç bakışlı, sakallı, torbaları sırtlarında mujiklerle, etekleri ile entarilerinin altında sakladıkları erzakları nedeniyle inekler gibi şişmiş, öfkeleri burnunda kadınlar vagona biniyorlardı.

Katya ne de olsa böyle şeylere papuç bırakmayacak kadar alışmıştı. Artık başkasının yatağında mırıldanan, güzel gözlü, dayanıksız, küçük bir kedi yavrusu değil.

Aleksey onu nişanlısı diye takdim ettiği gece bu gücünü gösterme fırsatını bulmuştu. O zaman Katya köylünün sunduğu mutluluğa bakışlarıyla cevabını vermişti. Önünde açık bir mezar görmüş, tiksintiden titreyecek ve duraklayacak bir insan gibi gerilemişti. Aleksey'in gözlerinde, votkadan kana bürümüş, aç gözlü efendinin, kocanın gözlerinde bir mezar gördüğünü sanmıştı! Bütün benliğini bir tiksinme kaplamış, isyan etmişti. Bu onun için beklenmedik, uzun bir hastalıktan sonra yeniden kazanılan gücün duygusunu andıran eğlendirici bir şeydi.

Bunun üzerine hemen değil, ama havalar ısınır ısınmaz Moskova'ya gitmeye karar verdi ve projesini saklamak için gerekli hileyi de buldu. Aleksey ile Matriyona, Katya'nın daha bir neşeli olduğunu, çalışırken şarkı söylediğini fark etmişlerdi sadece.

Aleksey öğle, ya da akşam yemeklerinde (bunun dışındaki saatlerde görünmüyordu) göz kırpıyordu: "Nişanlımız neşelendi..." O da neşeleniyordu. Sonunda köy meclisinden uygun bir karar elde ettikten sonra prensin arazisindeki pavyona söküp, inşaat tahtaları ile tuğlalarını kendi arsasına getirmeye başladı.

* * *

Ocak ayının başlarında, Kızıl Ordu Kiyef'i ele geçirince bir askeri birlik Vladimirskoye köyünden geçti. Miting sırasında Sovyetler lehinde bağıranların ilki Aleksey oldu ama, kısa bir zaman sonra olaylar tersine döndü.

"Yoldaş" İtakof köye geldi. Papazın konforlu evini savaş salması olarak aldı, papazla karısını hamama sepetledi. Miting düzenleyip şu soruyu ortaya attı:

— Din halkı uyuşturan bir nesnedir. Kim ki kilisenin kapanmasına karşıdır, o Sovyetler iktidarına karşı demektir...

Böyle söyledikten sonra kimsenin konuşmasına fırsat vermeden oylamaya geçti ve kilisenin kapısını mühürledi. Bundan sonra ırgat olarak çalışan köylülerle atı olmayan köylüleri diğerlerinden ayırdı (köyde kırk kişi vardı böyle) ve bunlardan fakirler komitesini kurdu. Hepsini papazın evinde topladı; öfkeli ve sert bir ifadeyle şu konuşmayı yaptı:

— Rus mujiği cahil hayvanın ta kendisidir. Tam bir yıl gübrenin içinde yaşamıştır. Alık kini ile aç gözlülüğünden başka hiçbir şeyi olmamıştır, olamaz da. Hiçbir zaman mujiğe itimat etmedik, etmeyeceğiz de. Yol arkadaşımız olduğu sürece hoş tutup kollayacağız. Ama bir süre sonra onu hoş tutmaktan vazgeçeceğiz. Sizler, köy proletaryası, iktidarı güçlü bir şekilde ele almak, mujiğin kolunu kanadını kırmak için bize yardımcı olmalısınız...

İyakof, fakirler komitesi üyeleri dahil bütün köylüleri korkuttu. Köylerde bir söz çıkmaya görsün, hemen herkesin haberi olur. Çiftliklerde fısıltılarla konuşmalar başladı:

— Neden böyle konuşuyor! Hayvan mıymışız biz? Haydi ordan sen de. Biz hepimiz Rus'uz, kendi köyümüzde, kendi yurdumuzda yaşıyoruz... Demek bize güvenilmezmiş ha?.. Hem sonra ne demek oluyormuş o, kolunu kanadını kırmak? Aleksey Krasilnikof'un, Niçiporof'unkileri kesin... Herkes tanır bu kan emicileri... O zaman adalet yerini bulur... Ama neden benim kolum kanadım kesiliyormuş? Çünkü gömleğim tuzlu terimden sırılsıklam oldu da ondan değil mi? Ama yooo, bu böyle devam edemez, bir yanlışlık var bunda mutlak...

Bazıları da:

— Vay, anacığım, vay! diyorlardı. İşte Sovyet iktidarı neymiş, görün!..

İyakof sekiz günlük sakalı, kirli yüzü, yırtık pırtık asker kaputu, sipersiz kasketi (kılığı böyle olmakla beraber çizmeleri çok güzeldi ve söylendiğine göre eski paltosunun altındaki elbiseleri çok şıktı) ile kötü bir görevi yerine getirmek için sokağa çıktığı zaman, bütün pencerelerden onu seyreden mujikler, bütün benlikleri titreyerek başlarını sallıyorlardı.

— Başımıza daha neler gelecek? diye düşünüyorlardı.

Mart ayında –tarlalara gübreler yeni taşınmaya başlanmıştı– İyakof genel bir toplantı düzenleyip, dikkafalı karşı devrimcileri yeniden itham edip tehdit ederek, bütün atların bir araya toplanmasını, "atlardan arta kalanların" savaş salması olarak ayrılarak prensin arzisinin derhal birlikte işlenmesini emretti...

Bu namussuz, bu salak böylelikle gübre taşınmasını ve ilkbahar ekimini sabote ediyordu!

Kısa bir süre sonra köye levazım müfrezesi geldi. İyakof'un kimde fazla buğday olduğunu bildiren listeyi müfrezeye verdiği öğrenildi derhal. Söylendiğine göre levazım müfrezesinin erleri kollarını havaya kaldırmışlardı.

İyakof yanına yetkili kimseyi de alarak çiftlikleri dolaştı. Her kapıya alınması gereken buğdayın miktarını tebeşirle yazıyordu...

Kapıya yazılan rakkamı ceketinin yeniyle silmeye çalışan bir mujik:

— Hayatım boyunca bu kadar buğdayım olmadı! diye bağırıyordu.

İyakof müfreze erlerine:

— Bodrumunu kazın, diyordu.

Mujik, İyakof'un önünde istavroz çıkarmaktan korkuyordu. Ağlıyor üstünü başını yoluyordu.

— Yemin ederim buğday yok bodrumda, diyordu.

İyakof:

— Fırını yakın, diye emrediyordu. Altına sakladı öyleyse.

İyakof öylesine hareket etti ki köyü tüm kuruttu! Tohumluk buğdayı da alıp götürdüler. Aleksey Krasilnikof'a gelince, onu da Komiteye, yanına davet etti bir gün. Duvarına Cumhuriyet Yüksek Askeri Konsey başkanının resmini çivilediği odasının kapısını kilitledi, masanın üzerine, elinin altına bir tabanca koydu ve Aleksey'in asık suratına alaylı bir ifadeyle bakarak:

— Söyle bakalım, dedi, nasıl konuşacağız seninle? Buğdayın var mı?

— Bende buğday ha? Sonbahardayız. Ne tarlamı sürdüm, ne de tohumluk ektim.

— Peki atlarını ne yaptın?

— Civar köylerdeki dostlarıma dağıttım.

— Paranı nereye sakladın?

— Ne parası?

— Çaldığın para.

Aleksey başı önünde oturuyordu. Sadece sağ elinin parmakları kasılıp çözülüyor, gerilip gevşiyordu.

— Yakışıksız bu yalanlar, dedi. Vergi vergidir, aklım erer... Ama bu yaptığına ne derler senin? Gırtlağıma sarılıp sonuncu gömleğimi istemeleri de ne oluyor?..

— Seni Çeka'ya* sevketmek gerekecek.

— Gitmem diye diretmem. Mademki öyle gerekiyor... Parayı getireceğim.

Aleksey eve gidip hemen bodruma indi, kumaşları, çuvalları, heybeleri, yol çantalarını çekti. Çantalardan birinde Çar Nikola devrinin paraları ile Don bölgesinin dövizleri vardı. Gömleğinin altına, ceplerine sıkıştırdı paraları. Bir başka çanda da "Kerenski"** paraları ile ağzına kadar doluydu. Hiç değeri olmayan banknotlardı bunlar. Çantayı Matriyona'ya verdi.

— Şu çantayı Komiteye götür, dedi. Başka paramız olmadığını söylersin. Sana inanmayacaklar. Buraya gelip döşemeyi sökecekler. Karşı koyma. Saatlerle zincirleri kuyuya at. Kumaşları bir arabaya yükle, üstünü de kuru otla ört. Gece olunca Afanasi dededen ödünç at al. Arabayı Dementiyef köyüne götür. Ben seni orada bekleyeceğim.

— Aleksey, nereye gitmeyi kuruyorsun?

— Bilmiyorum. Hemen dönmeyeceğim köye. Benden bahsedildiğini duyacaklar nasıl olsa, ama bir başka biçimde.

*_Çeka_: Devrim düşmanlarını tesbitle yükümlü olağanüstü komisyon. Bir çeşit Sovyet "Milli Emniyet"i –ç.n.

** _Kerenski_: Kerenski'nin başkanlığındaki geçici hükümet tarafından çıkarılan banknotlar.

Matriyona şalını kaşlarının üzerine indirdi. Şalın uçları "Kerenski" parasıyla dolu çantayı örtüyordu. Komitenin yolunu tuttu.

Aleksey kapı kolunu sürdü ve fırının önünde ayakta duran Katya'ya baktı. Gözlerinde hem neşeli hem de kötü bir ifade vardı, burun delikleri iri iri açılmıştı.

— Sıkı giyinin, Ekaterine Dimitrievna... Kürk palto ile yün çorap giyin... Ve de sıcak tutacak çamaşırlar... Elinizi çabuk tutun, çok az vaktimiz var...

İri iri açılmış gözlerle Katya'ya bakıyordu. Göz bebeklerinin çevresinde kıvılcımlar yanıyor gibi görünüyordu. Sarışın sert bıyığı, görünen beyaz dişlerinin üzerinde titriyordu.

Katya:

— Sizinle gelmeyeceğim, diye karşılık verdi.

— Söyleyeceğiniz son söz bu mu? Başka diyeceğiniz yok mu?

— Buradan bir yere gitmeyeceğim.

Aleksey sokuldu:

— Seni yalnız bırakmayacağım, aklından çıkar bunu bir kere... Bir başkası gelsin de sana binsin diye beslemedim seni, kancık köpek... Benim şekerden nazeninim... Daha henüz teninin tadına bakmadım, ama bekle, kollarını bacaklarını büktüğüm zaman inim inim inleyeceksin...

Katya'yı çelik gibi kollarıyla sardı, ama hemen hırıldamaya başladı: Katya dirseği ile gırtlağına bastırıyordu. Aleksey iki adımda Katya'yı yatağa götürdü. Katya bütün gücüyle debelenerek kendini toparladı:

— İstemiyorum, istemiyorum, hayvan herif... Hayvan herif...

Katya bir sıçrayışta ayağa kalkıyor, Aleksey onu tekrar yatağın üzerine yıkıyordu. Aleksey rahatça hareket edemiyordu. İçi para dolu ceketi yüzünden terlemişti. Çileden çıktığı için Katya'ya vurmaya başladı. Katya başını omuzlarının içine çekip elleriyle korunuyordu. Aleksey kıyasıya vuruyordu. Katya ise kenetlenmiş dişlerinin arasından vahşi bir kinle:

— Öldür beni daha iyi, hayvan, öldür beni, diye tekrarlayıp duruyordu.

Kapının üzerindeki kol demiri sarsılıyordu. Matriyona dışardan:

— Aleksey, kapıyı aç, diye bağırıyordu.

Aleksey yataktan uzaklaştı, ellerini yüzüne götürdü. Matriyona daha hızlı vuruyordu. Aleksey kapıyı açtı.

Matriyona içeri girerken:

— Budala! dedi. Çabuk kaç, geliyorlar...

Aleksey bir an Matriyona'ya baktı, sonra yüzü sağduyulu bir ifade kazandı. Anlamıştı Matriyona'nm dediğini. Kumaşları, çantaları kucakladığı gibi çıktı. Yanında bıraktığı tek ata atladı ve çitlerin arasındaki yoldan giderek, çiftliklerin arkasından köyü terk etti, ırmağa doğru hırsla indi. Irmağı geçince dört nala kalktı ve korunun ardında gözden kayboldu.

Bir süre sonra Matriyona bir sandıktan bir etekle bir bluzu çıkarıp, yırtık pırtık elbiseleri içinde yatan Katya'ya attı.

— Giyin ve bir yerlere saklan. Utanıyorum sana bakarken.

İyakof ile adamları Aleksey'in evini bodrumdan çatıya kadar aradılar, ama Aleksey'in arabaya sakladıklarını bulamadılar. Matriyona karanlık basınca bir at getirip köyü terk etti.

Katya gocuğuna bürünüp bütün gece, soğuk ve karanlık evde günün doğmasını bekledi. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar sakin kafayla düşünmesi gerekiyordu. Gün ağarmaya başlarken gidecekti. Ama nereye? Dirseklerini masaya dayayıp başını ellerinin arasına aldı ve ağladı. Arada bir su kovasının bulunduğu kapıya gidiyor, su içiyordu. Moskova'ya gitmesi gerektiği apaçıktı. Ama eski dostlarından kim kalmıştı Moskova'da? Hepsini kaybetmişti, hepsini...

Başı masaya dayalı uyudu. Sıçrayarak uyandı: Şafak sökmüştü. Matriyona dönmemişti hâlâ. Başını örten şalını düzeltti, duvara asılı aynaya bir göz attı: Ne korkunç bir görünüşü vardı!

Komiteye gitti.

Papazın evindekiler uyansınlar diye uzun süre servis merdiveninde bekledi. Nihayet İyakof elinde bir çöp kovasıyla çıktı, çöpleri bir yığın halindeki kirli karların üzerine döktü.

Katya'ya:

— Ben de sizi çağıracaktım, dedi, içeri girin...

Katya'yı içeri aldı, oturttu.

Uzun süre masanın çekmecesini araştırdı.

— Kocanıza gelince, neyse, neyiniz oluyor bilmiyorum, işte onu kurşuna dizdireceğiz.

Katya hemen karşılık verdi.

— Benim kocam değildir, hiçbir şeyim değildir. Sizden sadece bana buradan gitme imkânı vermenizi istiyorum. Moskova'ya gitmek istiyorum...

İyakof alaylı bir ifadeyle:

— "Moskova'ya gitmek istiyorum" diye tekrarladı. Ben de sizi kurtarmak, kurşuna dizmelerini önlemek istiyorum.

Katya orda akşama kadar kaldı, İyakof'a her şeyi anlattı. Aleksey ile aralarındaki ilişkinin nasıl kurulduğunu açıkladı. Zaman zaman İyakof uzun sürecek şekilde Katya'nın yanından ayrılıyordu. Dönüşünde kendini koltuğuna bırakıveriyor, sigarasını içiyordu.

— Milli eğitim halk komiserliğinin yönergesine göre köy okulunu yeniden kurmak zorundayız, dedi. Bize gerekli olan kişi değilsiniz açıkçası... Ama, durumun en kötüsü de düşünülse sizi bir kere deneyeceğiz... İkinci göreviniz, köyde olup bitenleri bana ulaştırmak olacak. Daha sonra size bir ulaştırmanın özel koşullarını en ince ayrıntısına kadar açıklayacağım. Şunu önceden haber vereyim ki aramızdakilerden, yani konuştuklarımızdan başkalarına bahsederseniz zalimce cezalandırılacaksınız. Moskova'ya gitme işine gelince, şimdilik bunu düşünmemenizi salık veririm.

Katya böylece damdan düşer gibi ilkokul öğretmeni oluvermişti. Okulun yanındaki boş, küçük bir ev Katya'nın emrine verildi. Bu evde daha önce oturan yaşlı ilkokul öğretmeni kasım ayında ciğerlerinin şişmesi nedeniyle ölmüştü. Bir sıra Petliyura taraftarları okulu kışla olarak kullanmışlardı. Bütün kitaplar, defterler, hatta coğrafya haritası tütün sarmak için kullanılmıştı.

Katya işe nereden başlayacağını bilmiyordu. İyakof'a akıl danışmaya gitti. Ama o köyü terk etmişti. Özel bir ulakla gönderilen telgrafla çağrıldığı için geldiği gibi birden köyden gitmişti. Sadece, etkisinin kaybolacağından korktuğu için fakirler komitesine giren Afanasi dedeye:

— Mujiklerin hiçbirine taviz verilmemesi gerektiğini arkadaşlara tekrar et! Dönüşte denetleyeceğim, diyecek zamanı bulabilmişti.

İyakof'un köyden ayrılmasından sonra köy sükûnete kavuştu. Mujikler papazın evinin merdivenlerine oturup komite üyelerine:

— Budalalık ediyorsunuz arkadaşlar, diyorlardı. Şimdi nasıl hesap vereceksiniz bakalım?.. Vay, vay, vay...

Komite üyeleri kimsenin uyarmasına meydan kalmadan bu vay, vay, vayların ne anlama geldiğini, işlerin iyi gitmediğini, bu sükûnetin geçici olduğunu anlıyorlardı. İyakof da bir türlü dönmüyordu. Gelen haberlere göre Aleksey Krasilnikof çevreden bir müfreze topla-

yıp ataman Grigoriyef'e katılmış. Kısa bir zaman sonra bütün köy, bir bildirge yayınlayan ve Sovyet şehirlerini yakıp yıkan, taş taş üzerinde bırakmayan bu Grigoriyef'den bahsediyordu.

Yeniden beklemeye başladılar.

Köy Sovyetinden Katya'ya yardım edeceklerine dair söz vermişlerdi: Soba tamir edilecek, yerin karo taşlarından kırılmış olanların yerine sağlamları konacaktı. Katya tek başına döşemeyi ve pencereleri yıkadı, zarar görmüş sıraları onarıp yerleştirdi.

Akşam olunca küçük evinde yapayalnız kalınca ağlıyordu, çünkü vicdanlı bir kimse olduğu için, çocukları aldatmanın utancını duyuyordu. Kitap defter olmadan ne öğretebilirdi çocuklara? Kendisi yolunu şaşırdığına göre, onlara hangi yoldan gitmeleri gerektiğini öğütleyebilirdi? Ama işte günün birinde, sabahın erken saatlerinde oğlan çocuklarla kız çocuklarının neşeli sesleri okulun önünde çınladı.

Katya kendine hakim oldu, bütün gücünü topladı. Saçlarını düz taramış, sıkı bir topuz yapmıştı. Okulun kapısını açtı, gülümsedi ve kısacık burunlarını kendisine doğru kaldıran çocuklara:

— Günaydın, çocuklarım, dedi.

— Çocuklar öylesine saf, öylesine gür, neşeli bir sesle karşılık verdiler ki Katya'nın yüreği gençleşiverdi.

— Günaydın, Ekaterina Dimitrievna.

Çocukları sıralara yerleştirince kürsüye çıktı, işaret parmağını kaldırdı ve:

— Çocuklarım, dedi, şimdilik ne kitabımız var, ne defterimiz, hatta ne de yazacak bir şeyimiz. Size dersleri anlatacağım sadece. Şayet anlamadığınız bir yer olursa, sorun... Bugün Rurik, Sineus ve Truvor ile dersimize başlayacağız...

Katya, Aleksey'in çiftliğinden hiçbir şey almak istememişti. Hatta, çökmüş, kederli Matriyona ile sokakta karşılaşması bile ona üzüntü veriyordu. Küçük evi çok fakirdi. Evin önünde bir çalı süpürgesi konmuştu. Fırının önünde de kumtaşından yapılmış iki çömlek, antrede içi su dolu eski bir gerdel.

Evin biricik süsü, iki kiraz, bir elma ağacı ile frenk üzümü fidanlarının bulunduğu küçücük bahçeydi. Bahçenin ötesinde tarlalar başlıyordu.

Kiraz ağaçları çiçeklenince Katya'ya on yedi yaşındaymış gibi geldi.

Küçük bahçesinde derslerini hazırlıyor, şekerciden kalma kütüphanenin Fransızca romanlarını okuyor, geçmiş yılların mavimtrak sisleri arasında Paris hatıraları canlanıyordu. O zaman, 1914 yılında, Paris'in dış mahallelerinin birinde, daracık, gürültüsüz bir sokağın üzerinde, Balzac'm yaşamış olduğu küçük bir eve bakan balkonlu bir çatı katında oturuyordu. Yazarın çalışma odasının pencereleri sokağa değil, Sen ırmağına doğru inen bahçelere bakıyordu. O devirde bu semt şehirden uzak, tenha bir yerdi. Alacaklılar yolun başında görününce Balzac gizlice bahçelerden kaçıp soluğu Sen ırmağında alıyordu. Şimdi bu bahçeler zengin bir Amerikalınındı. Akşamları Katya balkonuna çıktığı zaman tavuskuşları boğuk sesleriyle haykırıyorlardı. Katya kocasıyla bozuştuktan sonra Paris'e gelmişti. Kederliydi, yalnızdı, hayatın onun için artık hiçbir değeri kalmadığını, sona erdiğini sanıyordu.

Çocuklar öğretmenlerini sevdiler çabucak. Katya'nın canlı bir ifadeyle anlattığı ve peri masallarına benzeyen Rus tarihi ile ilgili dersleri cankulağıyla dinliyorlardı.

Aritmetik problemleri, çarpım cetveli ile imlâ çocuklar için çok zordu tabii. Hatta Katya için de zordu. Ama elbirliğiyle bu güçlüğü çözüyorlardı. Köylülerin genç kadına karşı davranışları hissedilir derecede düzelmişti. Herkes Aleksey'in onu az kalsın öldüreceğini öğrenmişti. Köylü kadınların kimisi süt, kimisi yumurta, kimisi ekmek getiriyordu. Katya'nın her zamanki yemeği buydu.

Çok ihtiyar, gövdesi dikenlerle kaplı elma ağacının altında defterleri tashih ediyordu. Çok eski alçak çitin öte tarafında da küçücük bir oğlan çocuğu ağlayıp duruyordu.

— Katya teyze, yapamayacağım...

— Olmaz, İvan Gavrikof, kızdım sana. İki gün konuşmayacağım seninle.

Mavi gözlü, saf bir çocuk olan İvan Gavrikof inanılmayacak derecede yaramaz bir çocuktu. Ders sırasında kızların örgü saçlarını çekiyordu. Katya ona uzun uzun nasihat ederken, uyuyor numarası yapıyor ve sıranın altına yuvarlanıyordu. Yapabileceği bütün dolapları anlatmak bile imkânsızdı.

— Olmaz, Gavrikof, olmaz. Görüyorum ki pişman olmamışsın. Zaman geçirmek için beni görmeye geldin, çünkü yapacak daha iyi bir şeyin yoktu.

— Söz veriyorum, bir daha yapmayacağım...

Biri eve girmişti. Matriyona seslendi. Ne istiyordu ki? Katya Gordikof'u hemen affetti ve eve girdi. Matriyona Katya'yı sabit ve kötü bakışlarla karşıladı.

— Duymadın mı? Aleksey hemen yakınlardaymış... Ekaterina eski olayların yeniden başlamasını istemiyorum. Sen bize uygun bir kişi değilsin... Eninde sonunda seni öldürecek... Birçok kan akıttı, yırtıcı bir hayvan oldu! Bütün bunlar senin hatan yüzünden... Bir adam geldi haber verdi, Aleksey arabalara binmiş, buraya geliyormuş... Köyü terk et... Sana bir araba ile para vereceğim...

* * *

Roçin'in Harkof hastanesinde yatarak geçirdiği süre enine boyuna düşünmesine yetti. Böylelikle ateş hattının ötesinde bulunuyordu. Bu yeni dünyanın görünüşü artık çekici olmaktan uzaktı: Isıtılmamış bir salon, dışarda yağan sulu kar, berbat bir yemek –çamça balıklı esmer ekmek– ve kötü tütün, hava, doktor, hastalıkla yemekler üzerine konuşulan beylik laflar... Rusya'nın olanca hızıyla atıldığı bilinmeyen gelecekle hepsini altüst eden sonu gelmez kanlı mücadeleden söz eden yoktu.Bu kanlı mücadeleye katılanlar –bu yaralılarla, saçları kesilmiş, soluk havlu kumaştan yapılmış robdöşambrları ile bu hastalar– kâh günlerce uyuyor, kâh yataklarının üzerine oturup, kendilerinin yaptığı piyonlarla dama oynuyor, ya da son derece kederli bir türküyü mırıldanıyorlardı.

Vadim Petroviç'den uzak durmuyorlardı, ama kendilerinden biri olarak da kabullenmiyorlardı. Bu bir yana, bu durum Vadim Petroviç'in işine geliyordu. Kendi başına yalnız kalmaya ihtiyacı vardı: Düşünüp çözümlenecek o kadar çok sorunu vardı ki... Sayılamayacak kadar çok hatıraları, en heyecanlı yerindeki sayfası koparılmış bir roman gibi duruyordu.

Vadim Petroviç bu yeni dünyayı hiç tereddüt etmeden kabul etmişti, çünkü aynı şey vatanının başına gelmişti. Şimdi artık her şeyi anlaması, her şeyi açıklaması gerekiyordu.

Bir gün hastane baştabibi ona Moskova gazetelerini getirdi. Vadim Petroviç gazeteleri bambaşka bir gözle okudu, önceden olduğu gibi bıyık altından gülecek hali yoktu üzerinde artık... Rus devrimi Macaristan, Almanya ve İtalya'yı da sarıyordu. Gazetelerin sütunları iyimserlik, güven ve gözüpeklikle doluydu.

Savaşla tükenen, iç mücadelelerle parçalanan, büyük devletler tarafından önceden taksim edilen Rusya, dünya politikasını uygun bir yöne çeviren, pek korkunç bir güç oluyordu.

Gri robdöşambrlı arkadaşlarının çok tabii sessizliklerini anlamaya başlamıştı. Nasıl bir iş yaptıklarını, hangi görevin üstesinden geldiklerini hepsi biliyordu... Sükûnetlerini –ağır düşünceli, ağır ayaklı, ağır elli, yüzyıllık bir sükûnet– beş yüzyıldan beri saklamasını bilmişlerdi. Ama gene de, aman Allahım! Nasıl da tahammül etmişlerdi!.. Rus halkının, Rus devletinin hikâyesi çok basit, basit olduğu kadar da gariptir. Sınırları belirsiz uçsuz bucaksız fikirler, dünya çapında büyük, doğru fikirler yüzyıllardan beri onun içinde mayalanmıştır.

O güne kadar eşi görülmeyen, cüretli girişimler Avrupa dünyasını şaşırtacak şekilde gerçekleşmekte. Ve korkuya kapılan, öfkelen Avrupa, aynı zamanda zayıf ve kudretli, sefil ve son derece zengin, kucaklamanın derinliklerinde tüm insanlığı ilgilendiren düşünce tasarıları ortaya çıkartan bu acayip doğu yaratığını gözetlemekte...

Sonunda Rusya, özellikle Rusya, henüz aranıp taranmamış yeni bir yolu seçmiş ve bu yolda attığı ilk adımları bütün dünyada yankılanıyordu...

Böylesi düşüncelerle Roçin'in birçok şeylere kayıtsız kalacağı tahmin edilebilir. Sokaklarda mart ayının karlarını sürükleyip götüren pis dereciklere; ayaklarında su alan papuçları, sırtlarında zembilleri ile gaz bidonları, herhangi bir resmi dairenin toplantısına giden kırgın ve üzgün Sovyet memurlarına karşı kayıtsızdı. İçtiği çorbanın ne çorbası olduğu bu çorbanın içinde yüzen gözlerin hangi balığa ait olduğu Roçin için çok az önemliydi.

Başladığı işe el atmak için acele ediyordu.

Ukrayna yavaş yavaş Petliyura taraftarlarından temizleniyordu. Kısa bir zaman önce Kızıl Ordu Ekaterinoslav'ı almıştı. Petliyura Belaya Çerkof'a sarılmıştı kurtulmak için, ama sonunda oradan da söküp atmışlardı. Mevcutları çok azalan alaylarının başında Galiçya'ya ulaşmak için hududu geçmişti. Taarruzuna devam eden Kızıl Ordu önünde çetecilerin geniş çapta ayaklanması dalgalar halinde birbirini izliyordu. Çetecilerin saldırılarını kontrol altına alıp, onları belirli bir yöne sevketmek zordu. Örneğin zengin Kulaklarla fakir köylülerin zorlu mücadelesinden bitkin düşen kasabalarla köylerde birden çıkıveren yangınlar gibi tutuşuyorlardı. Hemen müfrezeler halinde kuru-

lup, süvarilerle piyadeler kanlı çarpışmalarla kıyasıya birbirlerine giriyorlardı.

Bu yüzden her tarafta, çeşitli kılıklar altında Petliyura'nın, Denikin'in, Polonyalıların, şüpheli ve ne yaptıkları belli olmayan diğer örgütlerin kışkırtıcı ajanları her tarafta kol geziyordu.

Sovyet iktidarı köylerde ve büyük demiryolu hatlarında kurulmuştu, ama sağda solda, bir zırhlı trenden atılan obüs mermisinin atış mesafesi içinde savaş olanca hızıyla devam ediyordu.

Roçin nihayet uzun zamandır beklediği emri aldı: Çugay'ın komiserliğini yaptığı ve askeri okul öğrencilerinden kurulu bir tugayın karargâhına atanmıştı. Martın ortalarında hastaneden çıktı. Hâlâ topallıyor ve bir baston yardımıyla yürüyordu. Birliğine katılacağı Kiyef'e gitti.

* * *

Ataman Grigoriyef'den ayrılan Zeliyoni çetesi, yüzlerce arabanın üzerinde dört nala Kiyef'e doğru yol alıyordu. Yol üzerindeki köylerin Sovyetlerini yerle bir ediyor, komünistleri kovalıyordu. Zeliyoni'nin geçtiği yol boyunca kimileri boğazlanmış, kimileri kazığa oturtulmuş insanlar bulunuyordu... Zaliyoni, fakirler komitesi üyelerini ambarlarda diri diri yakıyordu. Yahudileri arabalık kapılarının üzerinde çarmıha geriyor, karınlarını yardırıp içine canlı kediler koyup tekrar diktiriyorlardı.

Bu çetenin kökünün kazınması –Roçin'in de elbirliğiyle–, Ukrayna halk savaş komiserliği kurmayınca hazırlanmıştı. Bu komiserliğin ufak birlikleri de vardı.

Roçin harekâtı yerinde yönetmek için Kiyef'den bir gemiyle ayrıldı.

Dinyeper ırmağı kabaran sularla hâlâ genişti. Geminin yan çarkları, sadece tembel anaforların kaynattığı berrak suları dövüyordu. Hâlâ yemyeşil kokulu, sarı civciv tüyleriyle örtülü sayısız salkım ve başaklarla süslü sahillerde öten bülbül seslerini, ne çarkların suyu çalkalayışı, ne öğrenci komutanların sesleri bastırıyordu. Geminin güvertesi, kabaran suları pırıl pırıl parlatan güneşten ısınmıştı. Küpeştenin yanında ayakta duran Roçin ayna gibi suları seyrediyordu.

Birçok ilkbaharlar görmüştü, ama hiçbir zaman hayat şarabı içinde böylesine bir güçle mayalanmamıştı... Hem de öylesine belirsiz bir anda, öylesine beklenmedik bir şekilde olmuştu ki...

Belli belirsiz ön sezgiler kafasını bulandırıyordu... Haydi ordan sende, ciddi adam olacaksın, ağır başlı adam olacaksın sözde, sigara bulurum umuduyla ceplerini karıştırman, kaşlarını çatınan faydasız. Ama gene de seni her yönünden saran büyünün etkisine dayanamayacaksın... Bak: Suları taşmış ırmaktan, adacıklardan, yarı yarıya sulara gömülmüş yapı yıkıntılarından bir ilkbahar sisi yükseliyor; her şeye, göğe asılmış bir güneşin ışınları sinmiş. Güneş ışınları suların üzerine, bacaklarının yarısına kadar suya giren ineklerin sırtına, genç bir boğanın çıktığı otlu tepenin üzerine tembel tembel dökülüyor.

Garip şey, hem de çok garip... Bu arada Roçin, Ekaterinoslav'dan beri Katya'yı çok az düşünmüştü. Sanki Katya da geçmişi ile birlikte Roçin'den ayrılıp uzaklaşmış gibi. Kendisinin de çılgınca mahkûm edilmiş olduğu eski hayatına Katya candan bağlanmıştı... Düşüncesinde Katya'ya doğru giderken, bir gün bir berberin aynasında görmüş olduğu aynı Roçin'i görür gibi oluyordu. O zaman kendi kendinden tiksinecek, beynine bir kurşun sıkacak, ya da hiç olmazsa kendi suratına tükürecek kadar güçlü değildi. Şimdi bu işi yapabilirdi.

İki bahar önce, Katya'ya karşı duyduğu duygu, ona öyle geliyordu ki insanı canından bezdirecek kadar aşağılanmış ve dengesi bozulmuş bir adamın kırışık alnının arkasına kapanmış tüm evreni dolduruyordu. O zaman Katya'nın aşkı onun için zorunluydu; hele hele Ekaterinoslav'daki otel odasında kendisini asabileceği kapı tokmağına uzun uzun baktığı o yalnızlık saatlerinde bu aşkı çok aramıştı...

Peki şimdi bu aşka ihtiyacı kalmamış mıydı? Sahiden muhtaç değil miydi? Rostof'da Katya'ya ilk kez ihanet etmişti. Yoksa Ekaterinoslav'da ikinci kez mi ihanet etmişti?

Uzaklaşan sahillere bakıyor, bol kokulu, nemli havayı ciğerlerine dolduruyor, ne vicdan azabı duyuyordu, ne de pişmanlık. Hayır, Ekaterinoslav'da ihanet etmemişti... Geçmişi ile olan hesaplaşmasını sona erdirmişti sadece. Sonra Marusya girmişti hayatına... Marusya, Roçin'in yeni hayatına, bu yabancı, sınırsız mutluluğuna, tutkulu bir saflıkla kısa bir heyecan vermişti.

Otlu tepenin üzerinde duran boğa böğürdü, geminin arkasında bulunan öğrenciler kahkahayı bastılar, aralarından biri boğayı taklit ederek böğürdü de.

Roçin zevkle gözlerini kapadı. Acaba ölüm, umutsuzluk muydu? Marusya'nın ölümü, gidenin geride kalanlara söylediği elveda gibi

ışık saçan bir şey olmuştu. Hayatı seviniz, diyordu sanki, sıkı sıkı sarılın hayata, tutkuyla sarılın ve öylesine hareket edin ki yaşamak sadece mutluluk olsun!..

Roçin Katya'yı bulmak için yaptığı teşebbüsleri ertelemedi.. Müracaatı üzerine halk komiseri, Ekaterinoslav ve Harkof bölgeleri uygulama komitelerine, Aleksey Krasilnikof hakkında bilgi almak için yazmıştı. Ama o ana kadar Aleksey hakkında hiçbir bilgi alınamadı.

Şimdilik Roçin daha fazla bir şey yapamazdı. Geminin güvertesinde geçirdiği şu birkaç saat, günde on sekiz saat çalışmak şartıyla devam eden altı haftalık çalışmadan sonra eline geçen ilk dinlenme saatleriydi.

Çugay ile halk komiseri, Roçin'in yanına geldiler. Komiser zayıf, Tolstoyvari gömlekli, yüzü güneşten kızarmış, nemli gözlü bir adamdı. Gözleri sarhoş gözlerini andırırdı. Oysa ağzına içki koymazdı ve sarhoşlardan öylesine nefret ederdi ki bir gün bir rakı şişesinin önüne oturmuş ve mert bir adam olan tugay komutanını az kalsın kurşuna dizdiriyordu...

Beyaz bir çan kulesinin yükseldiği yamacı eliyle göstererek:

— Burası benim köyüm, dedi. Yerinde duramaz bir kadın olan anneannem geminin düdüğünü duyar duymaz erik, armut ve fındık dolu bir sepeti hemen elime tutuşturur, bütün meyvaları yolculara satmam için iskeleye koştururdu... Çok uğraştı ama, beni tüccar yapmayı başaramadı...

Çugay:

— Benim büyük annem de çok, çok iyi bir insandı, dedi. Evliyaları ziyaret eder, beni de on yaşıma kadar yanında götürürdü. Sadakayla yaşardık...

Çugay'ın sözlerini dinlemeyen komiser:

— Sonra beni bir demircinin yanına çırak olarak verdiler, diye devam etti. Bu demirci dükkânı, hâlâ durur... Bakın, bakın, çan kulesinin aşağısında. Şu ana kadar odun kömürünün ve dumanının kokusunu sevmişimdir. Seferberlik çıkınca Kiyef'e gittim ve lokomotif deposuna verildim. İşte böyle... Ve daha sonra, Harkof'a madeni eşya fabrikasına verdiler..

Onun da sözlerini dinlemeyen Çugay sözü aldı:

— Kilise avlusunda hımhım konuşma sanatında usta geçiniyordum. Yüzümü mahsustan tırmalıyor, kan sürüyor, gözlerimi havaya kaldı-

rıp, yallah diye sızlanmaya, komedi yapmaya gidiyordum. Sonunda da kazandığım kopekler için büyük annemle dövüşmemiz gerekiyordu.

Çugay dalgın bir ifadeyle devam etti:

— Böylece büyük annemle büyük bir muharebem oldu...

Bir durum halinde çıkıntı yapan yamaca bakıyordu: Orada Dinyeper otlaklara doğru geniş bir kıvrım yapıyordu. Çugay'ın gözleri önce bir kımıldadı, sonra bakışları sabitleşti. Bir yumrukta kurdeleli bonesini başına iyice yerleştirdi ve acele adımlarla kaptan köşküne doğru yürüdü.

Sarkık bıyıklı, kara kuru ihtiyar kaptana:

— Hey babalık, diye seslendi, uzaklaş sahilden, otlakların yanından geç.

— İmkânsız yoldaş, geçidi izliyoruz. Oralarda kum yığınları vardır...

Avcunu tabancasının kılıfına vuran Çugay:

— Geçitten ayrıl dedik sana! diye bağırdı. Hem de çabuk!

Gemi burnu dolaşıyordu; yavaş yavaş büyük bir kasaba, tatlı meyilli sahil üzerinde yüksek çan kulesi, değirmenleri, beyaz küçük evleri ve sık ağaçlı yemyeşil bahçeleriyle meydana çıkmaya başladı.

Komiser Roçin'e:

— Kenardaki küçük evi görüyor musunuz? dedi. Pek iyi görünmüyor ama, neyse, ben o evde doğdum.

Çugay bu kez daha sert bağırdı:

— Herkes geminin iskele tarafına!

Sahilde bir yığın araba ile kayık bekliyordu ve suyun kenarındaki adamlar arabalarla kayıkların çevresinde kaynaşıyor, kayıklara atlıyorlardı. Kayıklardan birindekiler hızlı hızlı kürek çekmeye başladılar.

Çugay, etekleri havada uçuşarak kaptan köşkünden güverteye yuvarlanırcasına indi.

Kayıklardan ve sahilden gemiye doğru aynı anda ateş açılmıştı. Gemi de makineli tüfeklerini ateşlemeye başladı. Kayıktaki adamlar suya döküldüler. Sahilde kalabalık kaynaşıyor, arabalara zıplıyor, arabalar toz kaldırarak kasabanın ana caddesine dört nala gidiyorlardı. Geminin alarm çanı çalmaya başladı.

Karşılıklı açılan ateşle saldıranların kaçışı birkaç dakika sürmüştü. Sahil tenhalaşmıştı bile. Gözlerinden neşeli kıvılcımlar saçan Çugay kaptan köşküne çıktı.

— Zeliyoni'ydi bu! dedi. Ah, köpoğlu köpek! Niyetimizi anladı! Çevirme planımız hapı yuttu Vadim Petroviç. Bana bak komiser, burada karaya çıkmamız gerekiyor...

Zeliyoni çetesi çember içine alınmış, kurt sürüsü gibi debelenip duruyordu. Sonunda zırhlı trenin ateşi altında demiryoluna kadar püskürtüldü ve haydutların arabalarının, çemberi yarmak umuduyla girdikleri sık fundalıkta yok edildiler.

Bitişik tarla kasten boş bırakılmıştı. Her tarafı köpük köpük terleyen, mermi ve el bombalarıyla şaşkına dönen, yan yana koşulmuş atlar, fındıklıktan çıkınca şaha kalkıyorlar, arkalarından sürükledikleri arabalar devrilip önde giden arabaları kırıyordu.

Haydutlar ölümün kendilerini beklediği çalılıklara atlıyorlardı: İçlerinde bir teki bile aman dilemedi. Ataman Zeliyoni yakalandı. Bir yıl önce yığılmış çalıların altına saklanmıştı. Subay adayları Zeliyoni'yi ayaklarından çekip çıkardıkları zaman şaşkına döndüler. Korkunç tavırlı, dev yapılı bir adamla karşılaşacaklarını düşünüyorlardı; oysa bu çelimsiz, eciş bücüş adamın birisiydi. Sadece yabani, renksiz, kin dolu küçük gözleri kurt tabiatlı oluşunu açığa vuruyordu.

Kiyef'e canlı götürmek için elini ayağını sıkıca bağladılar.

Çetenin bir müfrezesi bütün bu koşullara rağmen çemberi yarıp doğuya doğru koşmayı başarmıştı. Halk komiseri, müfrezeyi kovalamak için üç yüz kılıçtan meydana gelen bir süvari alayını Çugay ve Roçin'le birlikte koşturdu.

Uzun, tedbirli bir takip başladı. Haydutlar çiftliklerde hayvan değiştirdikleri halde kızıllar, hayvan değiştirmeden peşlerini takip ediyorlardı. Bir köyde haydutların Vladimirskoye kasabasına doğru yol aldıklarını öğrendiler. Köylülerin anlattığına göre yirmi dört saat önce köyün atlarını savaş salması olarak almış, ellerine geçen her şeye sahip çıkmışlardı.

Süvarilerin atlarını suladıkları kuyunun yanında toplanan köylüler Çugay ile Roçin'e şunları anlatıyorlardı:

— Yoldaşlar, bu adamların işini bitirmelisiniz, hem de en kısa zamanda ve kökünü kazıyarak. İtiraf edelim ki askeri harekâttan gına geldi bize. Müfrezenin atamanını gayet iyi tanıyoruz: Vladimirskoye kasabasından Aleksey Krasilnikof. Eskiden bu adam derli toplu bir mujikti nemelâzım, ama şımardı sonra. Çin çarpmış gibi çıldırdı tüm...

Roçin işte böylelikle bir haftadır izlediği Aleksey'in ve dolayısıyla Katya'nın izini birdenbire bulmuş oldu. Heyecanlanmayacak gibi değildi. Atla bir günlük mesafe onu karısından ayırıyordu. Karısı nasıldı şimdi? Kolu kanadı kırılmış, tanınmayacak bir halde miydi? Böylece ona saçları ağarmış başını göğsüne bastırmaktan başka bir şey kalmıyordu... Ağarmış, ağarmış... "Neyse Katya, artık dinlenebilirsin. Bundan sonra yaşayacağız. Yaşamak gerek..."

Hayır, hayır! İmkânı yok bunun! Aleksey'in boyun eğmiş karısı olmamıştır!.. Bununla birlikte, en büyük ihtimal, bugünün sonunda atının Katya'nın mezarı üzerinde durmasıydı... Belki de Katya için en iyi sonuç buydu?.. Böylece hayatı, bozulmamış, lekesiz, tertemiz kalırdı...

Alay tozlu yolda hızla ilerliyordu. Roçin eyerinin üzerinde sallanıyordu. Katya'mn hayali kafasında buğulanıyor, hafızasından siliniyordu. Onu olduğu gibi bulacak, onu olduğu gibi yeniden hayatına sokacaktı.

* * *

Vladimirskoye kasabasında yanan evlerin dumanları çıkıyordu hâlâ; korkuya kapılan çocuklar küllerin örtmediği kan birikintilerine bakmaya geliyorlardı; gözlerinden yaşlar akıp zangır zangır titreyen kadınlar, Çugay ile Roçin köyün iki yönünden iki kol halinde girdikleri zaman yakındaki çiftliklere saklanıyorlardı.

Ama Krasilnikof kasabada değildi. Biri haber vermişti izlendiğini. Krasilnikof fakirler komitesi üyelerinin hesabını görüp, on sekiz adamı kılıçtan geçirdikten sonra (on sekizinci adam Afanasi dedeydi. Afanasi dedeyi de sırf keyiflenmek için öldürmüştü), kızılların gelişinden yarım saat önce sırra kadem basmıştı.

Krasilnikof köylülerin bütün kinini üzerine çekmişti. Köylülerin hepsi, ya da pek azı müstesna, atlarının dizleri yorgunluktan bükülen süvarilerin çevresini sardılar.

— Yakalayın onu! diye bağırıyorlardı. Aleksey'i öldürün! Sayıları pek fazla değil, mermileri de azalmış. Nereye gittiklerini biliyoruz rezillerin. Buradan pek uzak değil. Elle de yakalarsınız.

Çugay:

— Vatandaşlar, yurttaşlar, diye sordu, bize at verebilir misiniz?

— Veririz... Bu iş için veririz.

— Ne kadar?

— Elli tane kadar buluruz... Siz de atlarınızı bırakın... Sonra değiştiririz... Aleksey hayatı zehir edecek bize, bu belli oldu artık!..

Atlara eyer vurup getirmek için gittikleri zaman Roçin ayaklarındaki uyuşukluğu gidermek için üç aşağı beş yukarı dolaşmaya başladı. Bir grup köylü kadının yanına sokuldu. Kendileriyle konuşmak istediğini anlayınca kadınlar etrafını aldılar.

— Rus-Alman savaşında Aleksey Krasilnikof'u tanıdım, dedi. Kardeşi evliydi. Ama o, yanılmıyorsam evli değildi... Ya şimdi? Karısı var mı?

Roçin'in ne demek istediğini henüz anlamayan kadınlar rahatça konuşmaya başladılar:

— Evli, sahiden...

— Yok canım, evli değil! Karısı değildi o kadın...

— Metres gibi yaşıyordu işte...

— Yok canım, öyle de değil. Asker yoldaş, işin aslını ben anlatayım sana... Aleksey, Makno ile iskambil oynarken bu kadını kazanmış. Buraya getirdi. Evlenmek istiyordu... Tabii kadın ona: "İstersen evlen benimle, ama ben köy hayatı yaşayamam." dedi. Güzel, genç, soylu bir kadın... Aleksey'in çiftliğine gelince, geçen ilkbaharda Almanlar çiftliği yaktılar... Bunun üzerine çiftliği yeniden yaptı... Sonra İyakof geldi... Bir yığın olaylar oldu...

Durumu daha iyi bilen üçüncü bir kadın kalabalığı yararak Roçin'e sokuldu.

— Bana bak, dedi, Aleksey kadını dövdü, hem de eşek sudan gelinceye kadar, ya işte böyle komutan yoldaş. Ama lanet şeytan kadını öldürmeye muvaffak olamadı... Mart ayından beri bizim köyde ilkokul öğretmenliği yapıyor.

Roçin hafiften, kısa kısa öksürdü.

— Yani hâlâ burada, köyde mi?

Kadınlar birbirlerine bakıştılar. Kalabalığa yeni katılan bir kadın söze karıştı.

— Aleksey kadını bir taçankaya bindirip, otların altında, ölü mü diri mi Allah bilir, atıp götürdü.

Şaşkın tavırlı bir oğlan çocuğu Roçin'i, kılıcını, mahmuzlu tozlu çizmelerini, bileğindeki iri kol saatini, bir zincirle bağlı tabancasını il-

giyle süzüyordu. Roçin'in yüzünü daha iyi görebilmek için başını kaldırdı ve güçlü bir sesle:

— Amca, dedi, hepsinin söyledikleri saçma. Katya teyze hakkında hiçbir şey bilmiyorlar. Ben her şeyi biliyorum.

Çocuğun arkasında duran, dudakları kabuk bağlamış, zayıf, çirkin, küçük bir kız çocuğu da:

— Doğru söylüyor amca, dedi, bu çocuk her şeyi biliyor.

— Peki, söyle bakalım bildiklerini?

— Matriyona, Katya teyzeyi gara götürdü. Katya teyze gitmek istemediği için ağlamaya başladı. Sonra Matriyona da ağlamaya başladı... Daha sona Katya teyze: "Gene geleceğim, çocuklara söyle..." dedi. Aleksey arabaları ile köyün bir ucundan girerken, Matriyona, Katya teyze ile öteki ucundan çıktı!.. Tepenin doruğuna çıktığımız zaman Matriyona beni arabadan kovdu...

Çugay:

— At bin! diye emretti.

Roçin hikâyenin sonunu dinleyemedi. Köyden atlara binen ve arabalara yüklü makineli tüfeklerle takviyeli müfreze köyü terk ediyordu. Çugay ile Roçin'in yanında, bütün gün kuyunun dibinde göbeğine kadar su ve çamur içinde saklanmış olan mujiklerden biri at koşturuyordu. O kılıkla, sırılsıklam, gömleği yırtık, çıplak ayak, bir karış sakalla binmişti ata. Müfrezeyi haydutların saklanabilecekleri biricik yer olan ormana gizli bir yoldan götürdü.

Müfreze ormana geldiği zaman ortalık henüz aydınlıktı. Ormanı adamakıllı bir çember içine alıp, haydutların çıkabilecekleri tek bir geçit bıraktılar. Bu geçit de bir pusuya ulaşıyordu. Ufukta alçalan güneş parlak yaprakların, pürtüklü gövdelerin arasından geçiyordu.

Roçin'in bindiği at tedirgin görünüyordu. Başını sallıyor, durakliyor, dizlerini dişliyor, ayağını karnına vuruyordu. Vadim Petroviç dizginleri boşladı, tüfeğini iki eliyle tutarak tetikte beklemeye başladı. Güneş ışınlarının arasında uçuşan altın sarısı sivrisinek sürüleri ormanı daha bir alacalaştırıyordu. Ne kendi tarafında, ne de ön tarafta herhangi bir şeyi fark etmek kolaydı.

Roçin, sağında ve solunda attan inmiş olan subay adayları, çalılarla usun eğrelti otlarının arasında, çatırdayan kuru dalların üzerinden ihtiyatlı yürüyerek ilerliyorlardı.

Kılavuz ormanın bu taraflarında orman bekçisinin evini bulabileceklerini ve haydutların ormanın en sık yerine girmek için takip edecekleri biricik yolu bulabileceklerini haber vermişti. Bir eyer gibi çökmüş yosunlu bir çatı Roçin'in birkaç adım ötesinde beliriverdi.

Roçin durdu ve sık çalıların arkasında gizlenerek baktı. Yavaştan ıslık çaldı. Subay adaylarının ayaklarının altındaki dallar daha bir yakında, daha bir kuvvetlice kırıldı.

Roçin atını yeniden sürdü, çalıların arasından yol açtı ve terk edilmiş bir ev gördü; küçük bir boşluğun ortasında atları çözülmüş birçok araba vardı. Yerde pılı pırtılarla çullar sürünüyordu. Demek haydutlar burada değillerdi.

Vadim Petroviç tüfeğini her an kullanabilecek şekilde tutarak küçük evin etrafını dolaştı. Aleksey Krasilnikof da aynı ihtiyatla, bir köşeden ötekine sakına sakına geriliyordu ve süvarinin atını ele geçirmek istiyordu.

Roçin gözlerini etrafta dolaştırarak yan duvarın yanında durdu: Aleksey de kapısı sökülmüş, penceresi kırılmış cephe duvarının önünde durdu. Gürültü çıkarmamak için, elinde tuttuğu bıçağını kullanmak istiyordu. Roçin evin köşesinden çıkarken Aleksey üzerine atıldı. Ama Roçin tüfeğini dayadı göğsüne. Aleksey geri atıldı, sert bir şekilde evin duvarına çarptı. Bıçağını elinden düşürmüş, dehşete kapılmıştı. Vadim Petroviç'e, hortlamış bir ölüye bakar gibi bakıyordu.

Birden kulakları yırtan bir çığlık attı, ikiye bükülüp, elini kolunu sallayarak kaçtı.

Roçin:

— Aleksey! diye bağırdı.

Roçin dizginleri çekip atını dört nala kaldırdı. Aleksey birden bir meşe ağacına varıp, kollarını gövdesine doladı, yüzünü ağacın gövdesine yapıştırdı.

Roçin koşan attan atladı ve kısa mesafeden tüfeğindeki bütün mermileri Aleksey'in geniş ve sarsılan sırtına boşalttı.

* * *

— Burada mı oturuyordu?

— Evet.

Roçin eğildi, eşiği atladı, evin önündeki bahçede biten dulavrat otlarının tek penceresini tamamen maskelediği eğri küçük eve girdi.

Yemyeşil bir ışıkla aydınlanan pencerenin yanında, alçak ve küçük bir masa vardı. Masanın üzerinde duvar kâğıtlarından yapılmış defterlerle bir mürekkep şişesiyle bir divit kalem vardı. Demek ki Katya kaçarcasına ayrılınıştı evden.

Vadim Petroviç masanın önüne çömelerek oturdu. Ağzını eliyle kapatan oğlan çocuğu kıkır kıkır gülüyordu; bakışlarıyla Roçin'e fırını gösteriyordu.

Fırın kapağının önünde, yuvarlak, şaşkın gözlü, bir âlâ karga yavrusu duruyordu. Yuvasının bulunduğu bacadan düşmüş olacaktı. Görüldüğünü fark eden karga yan yan sıçrayıp, kanatlarının yardımıyla fırına girip saklandı.

Çocuk:

— Yukarda dört yavru var, dedi. Şimdi gider alırım onları...

Vadim Petroviç masanın üzerindeki eşyaları inceliyordu. Katya'nın önemli olaylarla dersleri yazdığı okul defterini buldu. Hemen hemen her günün sayfasında şu not vardı: "İvan Gavrikof yeniden haylazlaştı..." Ya da; "İvan Gavrikof gene küçük kızları korkutmak için çatının kenarında yürüdü. Umudumu kestim artık..."

Roçin:

— Kim bu İvan Gavrikof? diye sordu.

— Benim.

— Neden yaramazlık yaparsın? Neden Ekaterina Dimitrievna'yı üzersin?

İvan Gavrikof derin derin içini çekti, mavi gözleri daha bir saflaştı.

— Oldu bir kere... Ama ben iyi bir öğrenciyim. Kızların yazı ödevlerine bak: Bastonlar, görenler de duvar kazıkları sanırlar. Bir de benim defterime bakın. Küçük dilini yutarsın. Çarpım cetvelini ezbere biliyorum! Sor istersen!

Çocuk bütün gücüyle göz kapaklarını açıp kapadı.

— İnanıyorum sana, inanıyorum.

Vadim Petroviç yere oturdu, ayaklarını altına aldı ve defteri karıştırmaya devam etti. Katya bu deftere kendi hakkında bir kelime yazmamıştı. Ama gene de bu defterin her sayfasında, Katya'nın ölümsüz gençliği, güven verici, saf şefkati havalanır gibi oluyordu. Ve incecik mavi damarlı elini, sıcacık, berrak gözlerini tekrar görür gibi oluyordu...

İvan Gavrikof:

— Dokuz kere dokuz seksen bir. Doğru mu? diye sordu.

— Bravo, oğlum!.. Dinle beni, sana nereye gideceğini söylemedi mi?

— Kiyef'e gideceğim dedi.

— Yalan söylemiyorsun ya?

— Yalan söylemeye çok ihtiyacım var da!

— Evde bir tarafa koyduğu mektupları, ya da defterleri olduğundan haberin var mı?

— Hepsi orda... Bu kâğıtları da bizim eve götüreceğim. Defterlere gözbebeğim gibi bakmamı tembihledi. Yoksa, dedi, mujikler sigara sararlar bu kâğıtlarla.

Roçin defterin son sayfasını açtı.

"... Nedendir bilmiyorum, ama ölmediğine ve bir gün karşılaşacağımıza inanıyorum... Düşün bir kere: Uzun, çok uzun bir geceden çıkmış gibiyim... Yaşadığım küçük dünyayı sana tasvir etmek istiyorum. Sabahları penceremin önünde cıvıl cıvıl öten kuşlar uyandırır beni. Irmağa yıkanmaya giderim. Dönüşte Agafiya teyzede süt içerim. (Ona şimdiden bir ruble altmış kopek borçluyum, ama bekleyecek.) Sonra çocuklar gelir, derse başlarız. Kimse rahatsız etmez bizi. Hiçbir tasamız yoktur. Şimdi daha iyi anlıyorum ki insanın, gerekli gördüğü *birçok şeye ihtiyacı yoktur ve bunlar olmadan da yaşanabi*lir... bunu itiraf etmeye utanıyorum, ama bana öyle geliyor ki yeniden on yedi yaşımı buldum. Biliyorum, Daşenka, ne demek istediğimi anlayacaksın... Biricik üzüntüm, en iyi öğrencim İvan Gavrikof'un uslu olmaması... Şaşılacak derecede...

Mektup burada kesilmişti, çünkü defter bitmişti. Vadim Petroviç, İvan Gavrikof'u kendine doğru çekti bacaklarının arasına soktu.

— Söyle bakalım, ne hediye istersin benden?

— Bana bir mermi kovanı ver.

— Ama boş kovanım yok ki...

— Tüfeğini ateşle yeter. Çıkalım.

Vadim Petroviç kalktı, defteri kapadı ve ceketinin arasına soktu.

— İvan, bu defteri alıyorum ben.

— Ooo, olmaz, sonra azarlar beni.

— Yakında Katya teyzeyi ben de göreceğim ve defteri aldığımı söyleyeceğim... Haydi avluya çıkıp ateş edelim.

XVIII

Hava sanki durmuştu. Bir tek yaprak kımıldamıyordu. Kapıların önünde çöp yığınlarının durduğu Çaritsin'in tenha sokaklarını güneş kavuruyordu. Herkesler saklanmıştı. Sadece arabalar, Devlet malı ile arşivlerini yüklenmiş, yollardan Volga'ya doğru dört nala iniyorlardı.

Şehir son saatlerini yaşıyordu.

Çaritsin çevrelerinde, Maniç muharebelerinden sonra büyük kayıplar veren Onuncu Ordu, general Wrangel komutasındaki Kuzey Kafkasya Ordusunun taze kuvvetlerinin taarruzunu durdurmakta güçlük çekiyordu.

Telefon santralı henüz çalışıyordu, ama şehirde ne elektrik vardı, ne de su. Fabrikalar durmuştu. Şehirden alınabilecek her şey sökülmüş, kaldırılmış, iskele üzerine taşınmıştı. İşçi mahallelerinde sadece çocuklarla ihtiyarlar kalmıştı.

Son on ay zarfında şehri savunurken sayısız kayıplar veren Çaritsin proletaryası beyazlardan, canlarını bağışlayacaklarını beklemiyorlardı. Elinden gelenler hâlâ Kızıl Ordu saflarında çarpışıyorlardı. Ötekilerse vagonların tepesinde, gemilerin ambarları ile güvertelerinde şehri terk ediyorlardı.

İnsanlar kuzeye doğru burunlarının doğrusuna gidiyorlardı.

Volga kenarındaki odun bıçkı depolarında odun namına bir şey kalmamıştı. Top sesleri gittikçe yakınlaşıyordu.

Şehrin bütün hayatı garlarda ve rıhtımlarda toplanmıştı. Irmağın sahili çuvallar, sandıklar, lüzumlu eşyalar ve sökülmüş parçalarla doluydu. Ter içinde kalmış yüzlerce insan, bağırıp lanetler savurarak bütün bu malzemeyi yerinden alıp gemilerin güvertelerine çıkarıyorlardı.

Gemilere binmeyi bekleyen binlerce insan, uzun ve kalabalık kuyruklar halinde sessiz, aç bekleşiyor, yerlere yatıp hareketsiz bir toz bulutunun arasından güneşte parlayan yağlı sulara bakıyorlardı.

Haziran sonunda Volga'nın suları o kadar azalmıştı ki karşı sahildeki kum tepecikleri şaşılacak derecede yakınlaşmıştı. Gidip gelenler, çıplak yıkanan insanlar görünüyordu. Bu tarafta da, iskelelerin arasında, ılık suların üzerinde çöplerin arasında yüzenler vardı. Ama ırmak bile insanı serinletmiyordu.

Yan tarafları soyulmuş, baş döndürücü uğultuların yükseldiği pis gemiler teker teker rıhtımlara yanaşıyorlardı. Gemilerin güverteleri

sivil halk ve kızıl askerlerle doluydu; canlılar, ölüler ve sayıklayan inleyen tifüslü hastalarla yan yana bulunuyordu.

Önce boşalmak, sonra da yüklenmek için bekleyen on gemi ile römorkör borda bordaya sürtünüyorlardı. Hepsi boğuk boğuk düdük çalıyorlar, bütün gemiler Aşağı-Volga, Astragan ve Çorni-Yar'dan geliyorlardı.

Kireçlere bulanmış tezkereciler koşarak gemilere çıkıyor, yere yatmış hastaların üzerinden atlayıp cesetleri topluyor, canlılara yer açmak için sahile atıyorlardı. Etrafa kireç saçıp iyodform boşaltıyorlardı. Cesetlerin rıhtımlarda limonata ve kvas satılan kulübelere doldurulmaları emri verilmişti.

Sıcağın etkisiyle cesetler kokuyor, kulübelerin ince tahtalarını patlatıyorlardı. Vebalıların kokusu insanları hemen oradan kaçmaya, Çaritsin sahilinden uzaklaşmaya zorluyordu.

Tozlu sislerin üzerinden gölgeler geçiyordu. Bunlar şehrin üzerinde uçan Wrangel'in uçaklarıydı. Irmağın üzerine bombalarını boşaltıyorlardı.

İnsanlar iskelelerin önüne konmuş barajların üzerine hücum ediyorlardı. Çuvallarını kızıl askerlerin süngülerine takarak gemilere hücum ediyorlardı. Güvertede sandıklar, çuvallar uçuşuyor; gemi öylesine yüklenmiş oluyordu ki su küpeştelerin hizasına kadar çıkıyordu.

Anisya ile Daşa'nın yattıkları bir araba, bu kalabalığın ortasında, bir kaptan köprüsünün hizasında duruyordu. Kuzma Kuzmiç, alay komutanının kesin emrine uyarak onları cepheden getirmişti. Gerekirse kendisi geberecek, ama iki kadını her ne pahasına olursa olsun, sadece gemiyle götürecekti.

Telegin ona:

— Nefedof yoldaş, demişti, bundan güç bir görev yapmadınız hiç. Kadınları götürecek ve mümkün olan bir yere yerleştireceksiniz. Çalın, adam öldürün, ne yaparsanız yapın, ama onların karnını doyurun... Hayatlarından siz sorumlusunuz...

Çullarla iyi kötü örtünmüş olan iki kadın; arabanın otları üzerinde, deriyle kaplanmış iki iskelet gibi yatıyorlardı. Anisya kendine gelmişti, ama hâlâ öylesine zayıftı ki ağzını açacak gücü yoktu. Kuzma Kuzmiç bir şişenin ağzından ılık su içirebilmek için parmaklarıyla dişlerini aralamak zorunda kalıyordu.

Anisya'dan sonra tifüse yakalanan Daşa sayıklıyordu: Bir an bile durmadan alçak ve öfkeli bir sesle mırıldanıyordu.

Kuzma Kuzmiç birçok gemiyi kaçırmıştı. Her türlü hileye başvuruyordu. Gözlerinden yaşlar akarak, gelen geçene iki kadını gemiye çıkarmasına yardım etmeleri için yalvarıyordu, ama bu korkunç durumda hiç kimse söylediklerini bile dinlemiyordu.

Arabaya dayanmış, kan çanağı gözlerle aldatıcı görünüşe bakıyordu. Toz bulutlarını delen kırmızımtırak güneş ışınları, ılık sularla; cesetlerle dolu, sabırsızlık çığlıkları atan gemilerin üzerine dökülüyordu.

Yeniden motorların uğursuz homurtusu duyuldu. Bu defa bombalar, rıhtımı toz bulutuna boğarak hemen yakına düştü. Kalabalık Volga'ya doğru atıldı ve yaklaşan bir gemiye doğru yüzmeye başladı.

— Çımaları atın!..

Ama ne çımalar atıldı, ne bir şey... Uzun süre, karpuzlara benzeyen kafalar geminin çevresinde dolandı durdu.

Rıhtımda kala kala sadece bir gemi, belki de sonuncusu, tıknaz, sarı, çarklarını örten çok iri kasnaklarıyla bir römorkör kalmıştı. Römorkör iskele yerine, yan tarafta, kimseciklerin bulunmadığı bir yere, bir dubanın önüne yanaşmıştı.

Kuzma Kuzmiç derin kumların üzerinde arabayı döndürdü ve tırısa kaldırarak geminin önüne ilk önce vardı...

Umutsuzluk ifade eden el ve kol hareketleriyle gemiye çıktı koşarak.

Kaptan köşkünün yanında ayakta duran yaşlı kaptana:

— Hey, kaptan yoldaş, diye seslendi. Cephe komutanının karısı ile kız kardeşini getirdim. Römorkörünüzün güvertesine çıkarmak için iki adam verin bana...

Heyecanlı yüzü ile enerjik konuşması etkisini göstermişti. Belinden yukarısı çıplak, sakallı, pantolonu yırtık ateşçi küpeşteyi aştı ve ilerledi.

— Nerede kadınlar?

— Yoldaş, tek başınıza taşıyamazsınız...

— Yok yahu!..

Ateşçi arabaya sokuldu, yatan kadınlara gözatıp, Anisya'yı göstererek:

— Cephe komutanının karısı bu mu? diye sordu.

— Evet, o... Başına en ufak bir şey gelirse, kurşuna dizildiğinizin resmidir...

Ateşçi sakin bir ifadeyle:

— Ne saçmalıyorsun sen be? dedi. Bu bizim aşçı Anisya.

— Haklısın, arkadaş, aşçı sahiden...

— Tamam! Yeter bağırdın, babalık...

Ateşçi Anisya'yı arabadan kolayca çekti, omzuna yükledi, yüzünü dengeledi.

—Yardım et bana, ötekini de alacağım...

İki kadını da yüklenerek römorköre doğru yürüdü: Üzerinde yürüdüğü kalas suya değecek kadar eğiliyordu.

Keyfine diyecek olmayan Kuzma Kuzmiç, bir çuval ekmek ve yağ ile ilaç kutusunu peşinden sürükleyerek ateşçinin arkasından yürüdü.

* * *

3 Temmuz sabahı, eski lise öğretmeni Stepan Alekseyeviç, evin mutfağından avluya yatakları, yastıkları, yeşil tüylerle örtülü koltukları, kitap ve elyazıları paketlerini taşıyordu. Onların arkasından da bir kucak dolusu pantolon, redingot, etek ve yün kadın elbiselerini sallana sallana çıkardı.

Elindekileri yere atarak derin bir nefes aldı, ceketinin yeniyle yüzünün terini sildi. Saçları ile sarı bıyığı, keten pantolonu, vücuduna ve pantolon askılarının altındaki kambursu sırtına yapışmış gömleği sırılsıklam olmuştu terden.

Siyah elbiseler giymiş, güçsüz bir kadın olan annesi bir sandalyeye oturmuş, bir sopayla halıyı dövüyordu, yavaştan yavaştan. Felçli kız kardeşi, akasyanın gölgesindeki tekerlekli koltuğuna uzanmıştı.

Serçeler bile sıcağın etkisiyle hep ağızlarını açıyorlardı.

Stepan Alekseyeviç:

— Zannedersem hepsi bu kadar, anne, dedi. Artık dermanım kalmadı. Şimdi bir bardak buzlu bira olsaydı, karşılığında neler vermezdim ki!

— Stepancığım, içecek suyumuz kalmadı. Bir kova su getirmen gerek yavrum.

— Sırası mı şimdi anne? Vazgeçsek olmaz mı? Ah! Ne talihsiz başım varmış!

Stepan Alekseyeviç'in keyfi kaçmıştı iyice. Su getirmek demek, kenarında hâlâ küllerle limonatacı kulübelerindeki kireçleşmiş cesetle-

rin kalıntıları bulunan Volga'ya kadar inmek, suyun daha az kirli olduğu yeri bulmak için gırtlağına kadar ırmağa girmek, bir kova suyu taşımak sonra bu cehennem sıcağında ayak bileklerine kadar kuma gömülerek bayırı tırmanmak demekti...

— Bir işçi tutsak olmaz mı? Bir kova su için on ruble verebilirim. Zannedersem kalbim daha fazla eder...

— Nasıl istersen öyle yap...

— Evet, ama anne, sen bu suyu benim taşımamı istersin...

Kadın karşılık vermedi, yavaştan halıyı dövmeye devam etti. Stepan Alekseyeviç, canından bezmiş bir ifadeyle annesine bakıyordu. Yanaklarından terler süzülüyordu.

Hafiften:

— Kova nerede? diye sordu. Kovan nerede dedim?

Öylesine cıyak cıyak bir sesle ve tatsız bir ifadeyle bağırmıştı ki hasta kız kardeşi akasyanın altından:

— Zahmet etme Stepan, diye yalvardı.

— Hayır, değer zahmete, değer! Suyu getireceğim, oturaklarınızı boşaltacağım! Hayatımın sonuna kadar saka beygiri gibi çalışacağım! İstikbalim, mesleğim, tezim, hepsinin cehennemin dibine kadar yolu var! Her şey bitti, yıkıldı!.. Şehir değil ki, sefil bitli bir çöl, kireçleşmiş cesetleri, ölü çukuru!.. Dünyanın bütün Denikin'leri gelse bir şey yapamazlar!..

Daha önce Daşa'nın önünde yaptığı gibi parmaklarını büktü. Her ne pahasına olursa olsun su angaryasından kurtulmak istiyordu. Birden, tam bir yıldır susmuş olan katedralin büyük çanları çalmaya başladı. Ve tören günlerine has bu ses, bütün heyecanları yatıştırarak ıssız şehrin üzerinde dolaştı.

Stepan Alekseyeviç sustu; zayıf, kasılmış yüzü birden rahatladı ve bön bön güldü.

Annesi:

— Stepan, dedi, temizlenip ayine gitmen gerek.

Akasyanın altından kız kardeşi, zaptetmeye çalıştığı bir öfkeyle:

— İmanı yok onun anne, dedi. Tanrı tanımazın biri o.

— Ne yapalım öyleyse? Hiç olmazsa boyunu gösterir. Yeteri kadar kızıl zannettiler zaten...

Stepan Alekseyeviç acıyla:

— Ne diyorsun sen anne? dedi. Daha bolşevik rejiminin güzelliklerinden yeni kurtulduk derken, sen beni hemen küçük burjuva bataklığına sürüklemek istiyorsun...

Kardeşini dinlememek için gözlerini kapatan kız kardeşinin oturduğu akasyanın altına doğru dişlerini göstererek:

— Mükemmel, çok mükemmel, diye ekledi. Kim beni kızıl zanneediyormuş? Senin Şaverdof'ların mı? Yoksa Prays'lerin mi? Hepsi bu dar kafalı, rahatına düşkün burjuvalar, yani birer hiç... Onların seviyesine mi ineceğim yoksa? Of, Allahım!.. O halde neden okudum, düşündüm, hayal ettim? Bolşeviklerden nefret edişimin nedeni bodrum katına atmış olmaları değil. Su deposundaki bütün kömürü götürmeleri de değil... Hayır! Onlardan nefret edişimin nedeni kişisel özgürlüğüme burunlarını sokmalarıdır... Aklım, vicdanım böyle emrettiği için böyle düşünüyorum. Beni çeken kitapları okumak istiyorum... Ama bin kere de haklı olsa Karl Marx'ı okumak istemiyorum, anladınız mı, okumak istemiyorum... Ben benim, ben!.. İşte aynı nedenle, anam ve kız kardeşim, şunu iyi bilin ki Denikin'in de elini öpmeye gitmeyeceğim... Tam tamına aynı nedenlerle, aynı düşüncelerle...

Kırk derecelik güneş altında, elini kolunu sallayarak bu konuşmasını tamamlayan Stepan Alekseyeviç, hiç gevşemeden, elbise yığınının içinden bir redingotla bir pantolon çekti ve bodruma indi. Yarım saat sonra, sırtında kolalı gömleği, elinde öğretmen kasketi ve bastonuyla göründü.

Küçücük avluda kimsede çıt çıkmıyordu. Sokağa çıkıp gölgeden yürüyerek kilise meydanına doğruldu.

Katedrali çevreleyen ve tozdan gri bir renk almış olan akasyaların altında birçok hırpani kılıklı adam oturmuştu. İçlerinden biri alaylı bir ifadeyle, gözlerinin içine bakarak, yanlarından geçen lise öğretmenini tepeden tırnağa süzdü. Kalın sesiyle, açıkça anlaşılacak şekilde:

— Şahane yüzü mucize kabilinden değişivermiş, dedi.

Duvarların iç kısmında, atlarından inmiş, haki ceketli bir Kazak bölüğü bekliyordu. Merasim üniformalı bir jünkers takımı, kaputları omuzlarından çapraz geçmiş, aş kapları ve kürekleriyle sararmış otların üzerine uzanmıştı... Kilise avlusunun önünde bir grup vatandaş duruyordu. Stepan Alekseyeviç, kalabalığın arasında işlemeli Rus gömleğini giymiş olan ve iyilik taslamasını seven tuhafiyeci Şaverdof ile karısını ve iki çocuğunu fark etti. Din değiştirmiş bir Yahudi olan,

ufak tefek, üstü yırtık pırtık matbaacı Prays ile karısı ve altı çocuğunu da gördü.

Stepan Alekseyeviç iki aileyi başıyla selamladı ve katedralin serin salonuna girdi. Üniformalı redingotu nedeniyle girmesine engel olmadılar; hatta bazıları geçmesi için yol verdi.

Katedral terk edilmişliğin havası içindeydi. Bolşeviklerin idaresi altında yiyecek deposu olarak kullanılmıştı, muazzam pencerelerin camları kırılmıştı. Sıvaları dökülmüş duvarlarda hâlâ şöyle yazılar görülüyordu: "Patates: 94 çuval. Teslim alan..." İmza okunaklı değildi... Ama bir miktar mumun aydınlattığı parıldayan yaldızlı ikonostaz*, kubbeye doğru yükselen günlük dumanı, vahşi bir hayvanın kükremeleri gibi tonozların altında yankılanan diyakosun ilâhileri ve çocukların kaygısız sesleri, Stepan Alekseyeviç'in üzerinde çifte bir izlenim yaratıyordu.

Her zaman olduğu gibi tören heyecanı ile gene bir utanç duygusuna kapıldı. Bağımsız olduğunu öne süren bu aydın, kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırmış, dayak yemiş bir köpek gibi görünüyordu.

Önünde, tam sunağın karşısında nitelikleri üstün, diktatör yetkili orgeneral oturuyordu. Generallerin arasında kısa boyluları, uzun boyluları; şişmanları, zayıfları, kar gibi beyaz elbiselileri, beyaz ya da sarı sırmalarla işlenmiş geniş apoletli olanları vardı. Her biri katlanmış sol kollarında kasketlerini tutuyorlardı.

Diyakos:

— Tanrımıza yakaralım, dediği zaman her biri istavroz çıkarıyoru.

Generallerin önünde bir kenarda, küçük bir halının üzerinde, bol haki ceketli, kenarları kırmızı şeritli pantolon giymiş, orta boylu bir general ayakta duruyordu. Arkaya taranmış kırçıl saçları seyrekleşmişti. Öteki generallerden çok ender olarak tombul, bembeyaz küçük elini kaldırıyor ve hafifçe geriye attığı alnının kırışıklıklarına parmaklarının ucunu değdirerek geniş, fakat yavaş bir hareketle istavroz çıkarıyordu.

Stepan Alekseyeviç bu generalin Denikin olduğunu anladı. Durmadan Denikin'e bakıyordu ve bu kez hiç farkında olmadan, incecik dudaklarıyla alaycı bir şüpheciliğin etkisiyle gülümsemeye başlıyordu.

* *İkonostaz*: Ortodoks papazlarının önünde durup ayin yaptıkları üç kapılı, üstü azize resimleriyle dolu bir düzlem –ç.n.

Stepan Alekseyeviç'i dikkatli gözleyen subaylardan biri fark ettirmeden sokuldu ve yanına oturdu. Stepan Alekseyeviç çelişik duygularla yetişmişti. Asıl onun dikkatini çeken Denikin'in beyaz eliydi. Generallerin bu derece karakteristik yumuşaklığını kim bilmez? İstediğin kadar uğraş, bir generalin eline görkemli bir hava veremezsin. İşte bu yüzden, bu boşuna gayreti sarfeden eli daima gülünç olmaktan kurtaramıyordu; hele şef elini sıkasınız diye alçak gönüllülükle uzattığı, ya da iskambil kâğıtlarını dağıttığı veya yakasına peçetenin ucunu soktuğu anda yumuşak parmaklarına önem vermek istediği zaman...

Hepsi doğruydu bu gözlemlerin; ama Denikin'in bu beyaz eli tarihin gırtlağını sıkıyordu, bu elin bir hareketiyle bütün orular kanlı muharebelere giriyordu...

Bu düşünceler Stepan Alekseyeviç'i adamakıllı şaşırtmış, allak bullak etmişti. Ayinin sona erdiğini bile fark etmedi. Gözlüklü, ufak tefek bir ihtiyar olan papaz çıktı ve müminlerin karşısında ikonostazın önünde yer aldı, general Denikin'e bakarak vaizine başladı.

— Çok sevgili komutanımız, güney Rusya'nın bütün beyaz kuvvetlerinin komutanı tümgeneral Anton İvanoviç Denikin'in ordularımıza kazandırmış olduğu tarihi görev, her ortodoks Rus'un kalbine ateşten harflerle kazılmıştır. İşine şu sözlerle başladı: "Son hedef, Rusya'nın kalbi Moskova'nın ele geçirilişi olmak üzere, 3 Temmuz günü genel taarruzun başlamasını emrediyorum..." Efendiler, başlarınızın üzerinde açılan cennet değil mi? Aziz Mihail'in sesi beyazların, doğruların ordusuna sesleniyor...

Stepan Alekseyeviç burnunun kaşındığını hissetti, terden ıslanan kolalı gömleğinin altındaki göğsü kabardı. Kendinden geçmek üzereydi. Elini yavaşça alnına götüren Denikin'i gördü. Stepan Alekseyeviç birden bu eli öpmesi, mutlaka öpmesi gerektiğini anladı... Birkaç dakika sonra, Denikin ilk olarak haçı öpüp çıkış kısmına doğru giden halının üzerine basınca (muntazam bir şekilde kesilmiş kırçıl sakalı yüzüne sadelik ve saflık veriyordu) Stepan Alekseyeviç, kendinden geçercesine Denikin'e doğru kararlı bir şekilde yürüdü. Denikin bir sıçrayışta kenara çekildi ve koluyla korundu, yüzü hastalıklı bir insanmki gibi acınacak şekilde buruştu. Hemen öteki generaller vücutlarıyla önünde bir barikat kurdular.

Stepan Alekseyeviç'in arkasında duran subaylardan biri kollarını dirseklerinden öylesine kuvvetle çekti ki dizleri bükülüverdi.

— Hey bana bakın, ben sadece...

Kolundan yakalayan subay fıldır fıldır dönen gözlerle Stepan'ı süzüyordu.

— Nasıl girdiniz buraya?

— Elini, sadece elini...

— Giriş kartınız!

Subay Stepan Alekseyeviç'i bırakmadı, kalabalığın içinde sürükledi. Yan kapıda silahlı, tüysüz iki junkerse başıyla işaret etti.

— Bu adamı mevki komutanının yanına götürün...

* * *

"Saygı değer ve sevgili İvan İliç, Kostroma'ya kadar uzandık anlayacağınız. Yol boyunca hiçbir yerde inmeye cesaret edemedim. Hatta Nijni-Novgorod bile bana, meydana çıkabilecek askeri durumlar nedeniyle emin bir yer olarak görünmedi. Kostroma'da, şehrin ucunda, Volga'ya bakan, üvez ağacı ve kartopları ile süslenmiş küçük, ahşap bir eve yerleştik. Kısaca, gerekli olan her şeyimiz var... Şehir, Roma gibi tepeler üzerine kurulmuş, bu yüzden mahalleler dağınık. Bir sessizlik var ki sorma!.. Dünyadan uzak bir köşe!.. Bizim de aradığımız bu zaten.

"Daria Dimitrievna yavaş yavaş iyileşiyor. Daha henüz zayıf. Yatağından bahçeye bir küçük çocuk gibi götürüyorum. Henüz konuşmadığı halde kurt gibi iştahı açıldı. Bakışlarıyla yemek istediğini anlatıyor... Sizin anlayacağınız Daria'dan kala kala bir gözleri kalmış; yüzü kaşık kadar. Güçsüzlüğüne sık sık ağlıyor, gözyaşları yanaklarından süzülüyor. Üç haftaya yakın bir süre kendine gelemedi, sayıkladı hep. Yol boyunca, geminin çarkları Volga'nın sularını dövdüğü sürece sayıkladı durdu. Sayıkladıkça insanın yüreği daralıyor, acındırıyor. Sanki benliği geçmişin hayaletleriyle pençeleşiyordu. Size ne kadar şaşırtıcı görünürse görünsün, ama sayıklamasında çokçası bilmem hangi cinayet sonucu ele geçirdiği elmaslar önemli bir yer alıyordu. Daria Dimitrievna'nın sayıklaması şu sonuca varıyordu: Daria iki sesle konuşuyor, birinde kendini suçluyor, ötekinde ise haklı çıkarıyordu. Sesi ağlamaklı, incecik... Size bunlardan bahsetmezdim, tesadüfen olağanüstü bir keşifte bulunmasaydım.

"Verdiğiniz emre uygun ve benim de asıl görevim olarak kabul ettiğim saygı değer hastalarımızın iyi beslenmesi konusu beni çok kere

umutsuzluğa, hatta paniğe sevkediyordu. Çok zor günler yaşıyoruz. İnsanlar ya çok yüksek sorunlara kafa yorup, düşünceleri tüm dünyayı kavrıyor –aşağı kurtarmıyor– ya da açık açık hayasızlıklar yaparak canlarını kurtarmaya bakıyorlar. Her iki durumda da herkesin harcı olan iyilikseverlikten eser yok: Bir adamı kul köle edebilirisiniz, bir başkasını yıldırabilirsiniz, ama onu acındırmak, açların gözyaşlarını dindirmek için biraz ekmek istemek olacak şey değil.

"Yanımızda götürdüğümüz bir parça eşyayı ekmek, yumurta ve balıkla trampa ettim. Kaç kez kendime hâkim olamayarak (Daria Dimitrievna'nın Samara'dan kaçarken sonbaharda giydiği mantoyu trampa etmeye kalkıştım, ama kendimi tuttum. Sadece sonbaharın yakın olması nedeniyle kendimi tutuşumun akla yakınlığından çok, bu mantonun Daria Dimitrievna'nın sayıklamalarında esrarlı bir şekilde sık sık kendini göstermesiydi. İşte böylece hileye başvurmak, saf kişileri kandırmak, hatta resmen aşırmak gerekiyordu. El falını bilmiş olmam beni bir kez daha kurtardı. İskelede elinde çuvalı ile bir köylü kadın gözüme kestirdim ve tezgâhtar ağzı yaparak zayıf tarafını aradım. Hep bulmuşumdur bu zayıf tarafı: Hayat tecrübesi her şeye bedeldir. Deccal üzerine konuşmaya başladım. Bu sıralarda Volga üzerinde ve hele Kazan'ın yukarılarında Deccal'dan çok söz ediliyor. Şaşkın bir köylü kadınını korkutmak o kadar zor mu ki? Güvenini kazanırsam, çuvalın yarısı benim demektir...

"Dün pazardı. Sabahın erken saatinde Daria Dimitrievna'nın elbesilerini yerleştiriyordum. Zannedersem bütün Kostroma'da iri bir bobin dikiş ipliği olan kişi yalnız benim. Çok önemli bir şey. Bir düğmeyi dikmek, ya da bir pantolonu onarmak için hacca gelir gibi bize geliyorlar... Hiç sıkıntıya uğramadan karşılığında her türlü erzakı alıyorum. Merdiven başına oturmuş Dimitrievna'nın mantosunun katlarını açıyorum: Belki hatırlarsınız mantosunun ekose bir astarı vardır. Kendi kendime: "Şu astarı söküp Daria Dimitrievna'ya bir etek yapayım, diye düşündüm. Eski eteği elek gibi olmuş... Daha az değerde bir kumaşla astarlayabilirdim mantoyu. Bu düşünce kafamda dönüp duruyordu. Anisya Konstantinovna'nın fikrini aldım. Onun da aklı yattı. "Bu kumaştan güzel etek olur, dedi, yapın..." Astarı sökmeye başladım. Biliyor musunuz ne buldum içinde? Çok değerli otuz dört elmas... İşte gerçeğe benzeyen bir sayıklama! Aynı gün elmasları Daria Dimitrievna'ya gösterdim. Elmasları görür görmez hatırladı-

ğını anladım. Bakışları yakarış ve korku doluydu: Bir şeyler söylemek istediği belliydi. Ama konuşamıyordu... Rengi uçmuş dudaklarına eğildim. "Atın onları, atın onları..." diye mırıldandı. Hastalandığından beri ağzından çıkan ilk sözler bunlar oldu...

"Sizin haberiniz olmadan, hiçbir şey yapmak istemiyorum İvan İliç. Daria Dimitrievna'nın bu hazineyi kimden aldığını ve bu hazineden neden bu derece iğrendiğini bilmiyorum. Ne yapacağımı da bilmiyorum. Yanımda saklayayım mı? Korkuyorum. Elmasları atmaya gelince, bu da akıllıca bir şey değil. Daria Dimitrievna'ya, bir kayığa binip Volga'nın ortasına gittiğimi ve elmasları ırmağa attığımı yemin billah söyledim. Hemen rahatladı. Sonunda yapışkan bir şeyden kurtulmuşçasına bakışlarındaki tasa dağıldı...

Bu derece ayrıntılı yazdığım için beni bağışlayın, İvan İliç, ama sözü uzatan gevezenin biri olduğumu unutmayın. Sağlığınız hakkında bizi habersiz bırakmayın ve kışı burada, Kostroma'da mı geçirmemiz gerektiğini, yoksa Moskova'ya mı gitmemiz gerektiğini bildirin... Ölünceye kadar size, Daria Dimitrievna'ya candan bağlı kalacak dostunuz.

Kuzma Nefedof"

* * *

Sapojkof hazır arabaya çıkıp, otların üzerine, Telegin'in yanma oturarak:

— Postayı getirdim, dedi. Tebrik ederim İvan.

— Neşemi kaçırıyor her şey, Sergey Sergeyeviç. Kaçalinski alayımızın komutanı olarak kalmak isterdim. Yeni adamlar, yeni dertlerle karşılaşacağım. Benim yaşıma göre değil bunlar.

— Hayrola, ihtiyarcılık oynamak da nereden çıktı?

— Pöh, biraz yorgunluk işte, o da geçer...

Tekerlek izlerinin sarstığı araba köy yolunda hızla ilerliyordu. Sol tarafta simsiyah bir meşe ormanı vardı. Sağ tarafta buğday demetleri çaprazlama istif edilmiş yığınlar halinde, akşam karanlığında hayal meyal seçiliyor. Harman yapılmış tarlalar uzanıyor. Havada bir saman kokusu vardı. Gökte ağustos yıldızları pırıl pırıl.

— Ya tugayın kurmay başkanı kim olacak?

— Birini verecekler herhalde.

Yol kıvrılıyor, çürümüş yaprak kokan ormana yaklaşıyor, atlar başlarını kaldırmaya başlıyorlardı.

Telegin:

— Benim için bir şey yoktu tabii, değil mi? diye sordu.

— Ooo, affedersin İvan. Bir mektup vardı sana.

İvan İliç çok yorgun, iki büklüm, uyuklar vaziyette oturmuştu. Birden dikildi.

— Mektup var da haber bile vermiyorsun ha! Nerede?

Sapojkof uzun süre heybesini araştırdı. Atları durdular, başları çıtırdayıp havaya fırlayan kibritleri yaktılar. Telegin sonunda buldu mektubu –Kuzma Kuzmiç'tendi– parmaklarının arasında çevirdi.

Sapojkof alçak sesle:

— Çok kalın, dedi, neler yazmış ki?

Telegin:

— Hayırdır inşallah? diye mırıldandı. Kötüye alâmet olmasın?

Yere atladı ve orman boşluğuna doğru yürüdü. Birkaç kuru çırpıyı çabucak kırdı, kibriti çakıp çırpıların üzerine üfledi.

— Bir ekin demeti olsa, hemen ateş alırdı.

Sapojkof bir koşuda bir buğday demeti getirdi ve uzaklaştı Telegin'in yanından. Buğday sapları hemen ateş aldı. Telegin mektubu okumak için çömeldi. Sapojkof uzaktan Telegin'i seyrediyordu. Telegin mektubu okuyup bitirince kolunun yeniyle gözlerini sildi ve mektubu baştan sonuna kadar bir kez daha okudu. Durum açıktı. Sergey Sergeyeviç burnunu çekti, arabaya çıktı ve bir sigara yaktı.

İhtiyar arabacı bir an önce köyüne dönmek için acele ediyordu.

— Treni kaçıracağım, dedi. Daha ilerde yol kumların arasından geçer. Hem sonra ırmak geçidini aramak gerekecek... Bütün bunlar vakit alır...

Sapojkof, Telegin'in arabanın yanına gelip, binmek için arabayı güçlü bir şekilde yana yatırıp otların üzerine atlayınca gözlerini çevirdi. Atlar tırısa kalktı.

Otuz milyon ışık yılı uzaklıkta bulunan çifte ışıklı Samanyolu, Sergey Sergeyeviç'in başı üzerinde uzanıyordu... Laçka olan arka tekerlek gıcırdıyor, ama ihtiyar aldırış etmiyordu. Şayet tekerin biri kırılacak olsa ellerinden bir şey gelmezdi...

Telegin boğuk bir sesle:

— Ne gayretli kız şu Daşa! dedi. Durmadan iyileşmek, daha bir saf, daha bir mükemmel olmak için çırpınıyor... Çok duygulandım...

— Yaşıyor mu?

— Sen ne zannediyorsun yoksa? Kostroma'da nekahet devresinde...

Sergey Sergeyeviç birden İvan İliç'e doğru döndü: İkisi de gülmeye başladı. Sapojkof Telegin'in böğrüne şaplağı yapıştırdı. Telegin de aynı şeyi yaptı. Sonra mektupta yazılanların ayrıntılarını, elmas bölümünü atlayarak anlattı. Bu elmaslar, geçen yaz, yaşama hakkını savunmak için ve aynı zamanda ortadan kaybolmak istediği zaman babasına yazdığı mektupta sözünü ettiği elmaslardı. İhtimal Daşa bu moral çöküntüsü içinde bulunduğu sırada bu elmasları mantosunun astarına dikmişti.

İvan İliç'e hiç sözünü etmemişti elmasların. İvan İliç'e öyle geliyordu ki Daşa bu elmasları unutmuştu açıkçası. Bu elmasları unutmuş, sonra sayıklaması sırasında hatırlamıştı: "Atın onları, atın onları!.."

İvan İliç boğazına bir şeylerin düğümlendiğini hissederek heyecanla kendinden geçiyordu... Bu hikâyenin henüz karanlık birçok noktası bulunmasına rağmen Daşa'yı anlamaya çalışmamıştı hiç.

— Sergey Sergeyeviç, benim için belli olan bir nokta var: Daşa gibi bir kadının aşkını kazanmak, hayatta büyük ikramiyeyi kazanmak demektir.

— Evet, şanslı bir adamsın, hem de ne şanslı! Bunu her zaman söyledim sana.

— Ama insan Daşa ile beraber olunca, Sergey Sergeyeviç, durmadan kendini kollamak, onun seviyesine çıkmak için çabalamak zorunda kalıyor! Ama gene de sendeliyor... Eminim ki sen de sendeliyorsundur...

— Benimki bambaşka...

— Daşa gibi bir kadın bulmayı durmadan arzu etmen mümkün mü?

— Bilirsin, benim hayatımda kadın, seninki kadar büyük rol oynamamıştır. Bu gibi şeylere daha az değer veririm ben... Tasa etmeden...

— Haydi canım sen de! Tanırım ben seni... Sergey Sergeyeviç, hayatımızı ulu bir hedefe adadık: Ölmek, ya da yaşamak, her şey bizi buna götürüyor. Ve bu hedefe ulaşmak için yaşıyoruz, ama nasıl! Kadınla olan ilişkilerimizde bütün bayağılıkları uzaklaştırmalıyız kafamızdan... Aşka özen göstermek gerekir... Daima, tetikte olmak gerekir! Seven gözlere gözlerini daldırdın mı hiç? Bu hayatın bize sunduğu bir mucizedir...

Sergey Sergeyeviç karşılık vermedi. Kasketi yavaş yavaş ensesine indi. Yeniden Samanyolunu seyrediyordu.

— Şu taraflarda, dedi, uzayda bir delik, siyah bir yer var, yıldızsız at başına benzeyen bir yer... Bu fotoğrafta bu daha güzel görünebilir. Bir gün gelecek, uçsuz bucaksız uzayın korkunç bir şey olmadığını gayet kolay ve açıklıkla anlayacağız. Vücudumuzun her atomu uçsuz bucaksız yıldızlar sisteminin ta kendisidir. Bir başka anlamda bir sonsuzluktur. Biz de, bizde olan her şey de sonsuzdur. Sen de, ben de sınırlı'ya karşı sınırsızlık, sonsuzluk için çarpışıyoruz...

İlerde muazzam ağaçların silueti belirdi, ama yakından bakınca bunların ırmak kenarındaki çalılar olduğu anlaşıldı. Hava rutubetliydi. Araba yamacı iniyordu. Ürkek hayvanlar hırıltılı sesler çıkarıyorlardı.

Hayvanların nalları derin olmayan suları çalkaladı:

İhtiyar:

— Allah vere de bir çukura yuvarlanmasak, dedi.

Küçük ırmağı hiçbir engele rastlamadan geçtiler. Öteki kıyıda arabacı bir delikanlı gibi arabadan atladı ve arabanın yanına geçip dizginleri tutarak hayvanları gayrete getirdi. Kumlu tepenin üzerine çıkınca hayvanlar nefes nefese durdular. İhtiyar arabadaki yerini aldı.

İstasyon uzak değildi.

İhtiyar arkaya dönerek:

— Boşuna uğraşıyor, dedi, bir sonuca ulaşamayacak. Bu kadar adamı boş yere, haksız yere öldürüyorlar. Köylüler aldığımız toprakları geri vermeyiz diyorlar. Bizi zorla yola getirmeyi başaramayacak. 1906 yılında değiliz ki artık. Mujik daha bir güçlendi. Hiçbir şeyden yılmıyor.

Kamçısıyla karanlıklarda bir noktayı göstererek:

— Kolokoltsovka'ya bir uçak propaganda broşürü attı, dedi. Mujikler okudular. Bize toprağı yeniden satmayı teklif ediyor. Ne hale geldi bakın; onu bedava geri vereceğimizi hesaplamıyor. Zararı yok, bekleriz; nasıl olsa geldiği gibi gidecek... Ah, Denikin, Denikin!

* * *

Telegin'le Sapojkof, elma diyarı Kozlof'da Kuzey cephesi karargâhına vardılar. Ne güzeldi Rusya! Boyaları solmuş çatıları, pencereleri sardunyalarla süslü küçücük evler; tellerine uçurtma artıklarının

takıldığı telgraf direklerinin arasındaki inişli yokuşlu kaldırımdan geçen acınacak haldeki kira arabasının kaldırdığı toz bulutu; kapısı kalaslarla çakılarak kapatılmış, saçaklı tuğla dükkân; çıplak ayaklı, ürkek bir kız çocuğu koşarak yolu geçiyor, arkasından da eğik bacaklarının üzerinde sallanan küçük kardeşini sürüklüyordu. Daha sonra, eskiden Pazar yeri iken bugün bomboş, pis meydanın üzerinde, halk yalağının yanında yıkık kilisenin molozları... Yarısı yıkılmış çok eski çitlerin ötesinde elma ağaçları, yeşil kırmızı meyvalarıyla ağırlaşmış dallarını uzatmış; cıvıl cıvıl sığırcık sürüleri çatılarla, bahçelerin üzerinde uçuşuyor, her kanat çırpışta kanatlarının altını gösteriyorlar.

Beklenmedik bir şey olan devrim olmasaydı buranın insanı tarihin dışında daha bin yıl yaşamış olurdu. Zaten burada kaybedecek hiçbir şey yoktu: Sonucu uykuyla geçirilen bayağı bir hayat.

Arabada Telegin'in yanında sarsılan Sapojkof:

— Düşün bir kere, diyordu. Denizler ötesinde saniyeler paraya dönüştürülüyor. İnsanoğlunun ayakta uyurken bile eser verecek kabiliyette olması için dev bir pres altında ezilir. Orada üstün üretim vardır. Bu malları piyasaya sürüp kolayca satabilmek için on milyon insanı öldürmek gerekti ve bu iş de çok kısa bir zamanda yapıldı. İşte buna uygarlık deniyor! Burada ise kâğıt uçurtmalar telgraf tellerine asılıyor... Şu pencereye bak hele, uyku sersemi, saçları diken diken olmuş, kafasını kaşıyan şu adamcağıza bak... Bizde de tüm insanlığın düşünü kurmak için, buradan doğruca bilinmeyene gidiyoruz... İşte bizim Rusyamız bu!.. Yaşamak bir zevk... Elmalar ne kadar güzel kokuyor, değil mi? Körpecik, genç bir kadın gibi. O zamana kadar yaşasam bir! Öyle hissediyorum ki bir kitap yazacağım...

Arabacı cephe karargâhının önünde durdu. Binanın açık duran bütün pencerelerinden daktilo makinalarının tıkırtısı duyuluyordu.

Kabul edilmek için bekledikleri sırada, Telegin'le Sapojkof, yerinden son askeri haberleri öğrendiler.

Genel durum şöyleydi:

Kısa bir mütarekeden sonra Denikin'in üç gruba ayrılmış silahlı kuvvetleri, Moskova üzerine taaruzlarını sürdürüyorlardı.

General Wrangel'in komuta ettiği Kuzey Kafkasya Ordusu (Temmuz ayında Kızıl Onuncu Ordu, Kamis'in teslimi şartıyla kurtulmayı başarmıştı), merkezi Rusya'yı buğdaydan yana zengin bölgelerden, Sibirya ile Volga çevresinden ayırarak Volga ırmağı boyunca ilerliyordu.

Yeni ataman Bogayevski'nin –Denikin'in koruduğu kişi– kurduğu Don ordusunun komutanı ataman Sidorin, Voranej yönüne doğru ilerliyordu; bu ordunun başında, Mamontof ile Şkuro'nun komuta ettikleri iki vurucu süvari kolordusu ilerliyordu.

Çok değerli, fakat her zaman sarhoş olan general May-Mayevski emrindeki Gönüllüler Ordusu geniş bir cephe üzerinde taarruzu sürdürüyordu; Ukrayna'yı kızıl birliklerle çeteci müfrezelerden temizleyerek vurucu birliğiyle –general Kurepof'un komuta ettiği muhafız kıtası– Orel, Tula ve Moskova'yı tehdit ediyordu.

Denikin'in askeri başarıları herkesin kabul ettiği bir gerçekti; azığı gereci mükemmeldi; çokça köylü erlerden kurulu gönüllü alayları sağlam iman ve beceriklilikle savaşıyorlardı. Ama gerilerde moral durumu gün geçtikçe daha bir korkutucu oluyordu. (Denikin de şaşkınlık verici bir biçimde bu duruma gerektiğinden az önem veriyordu.)

Kuban ayrılmak ve tam özerkliğini ilan etmek istiyordu. Denikin Kuban'da düzeni sağlamak için Rada'nın önemli iki üyesini astırmak zorunda kalmıştı. Kanlı geçimsizlikler Terek bölgesini çok tedirgin ediyordu.

Denikin Moskova'ya yapacağı seferi ilan edince Don Kazakları: "Sakin Don bizimdir, daima da bizim kalacaktır, diye ilan ettiler. Moskova'yı almaya gelince Denikin gitsin kendisi alsın."

Gönüllülerin işgal ettiği bölgelerde köylü sorunu tamamen askerce çözümlenmişti. Köylüler tüfek harbileriyle öldüresiye dövüyorlardı. Her yere Çarın valileri, polis müdürleri ve jandarması yerleştiriliyordu. Geçen yıl, Alman işgali sırasında olduğu gibi, mujikler tüfeklerinin namlularını eğelemeye ve Kızıl Orduyu beklemeye başlamışlardı.

Makno, kendi eliyle başlıca rakibi ataman Grogoriyef'i öldürdükten sonra bütün Ekaterinoslav bölgesinde özgür anarşist rejimini açıktan açığa ilan etmişti. Batko elli bine yakın haydudu topladıktan sonra Denikin'in elinden Rostof, Taganrog, Kırım, Ekaterinoslav ve Odesa'yı almakla tehdit ediyordu.

"Yiğitler", atamanların komuta ettikleri birliklerden derlenmiş asker kaçakları da kendilerini göstermeye başlamışlardı. Ormanlık ve dağlık bölgelerde "yiğitler" Denikin'in harekâtını güçleştiriyorlardı.

Kızıl Ordu, On Üçüncü ve Dokuzuncu orduların korkunç bozgunları, Onikinci Ordunun Dinyeper ve Bug üzerindeki kahramanca

çekilişinden sonra cephe hattını yeniden kurabilmişti. Moral gittikçe düzeliyor, bilhassa Petrograd, Moskova ve İvanova komünistlerinin kitleler halinde akını sayesinde muharebe gücü artıyordu. Akşama sabaha başkomutanın karşı taarruz emri bekleniyordu.

İkisinin de karşılıklı yeni atanma işlemlerini tamamladıktan sonra –Telegin'in Tugay komutanlığına, Sapojkof'un Kalaçinski alay komutanlığına– aynı gün yola çıktılar. Yol boyunca son haberler üzerinde tartıştılar. İkisi de Denikin'in ulu planının boşlukta kaldığı konusunda aynı fikirdeydiler. Geçen yıl Kuban'da başarılı olan durum, onu Büyük Rusya'da başarıya ulaştıramazdı: Orada Sorokin'i yenmişti; burada ise Lenin'e ve çok eski, soylu bir proletaryaya karşı çıkmak zorundaydı. Zaten buraların mujiği yeter derecede güçlüdür; büyük Rus mujiği Nopolyon'u bile diren darbeleriyle karşılamıştır...

* * *

— Sancağı ileri çıkarın! Kılıfını açın!

Bayraktarla iki muhafız –Latugin'le Gagin– bir adım öne çıktılar. Alay komutanlığı görevini yeni alay komutanı Sergey Sergeyeviç'e teslim edecek olan Telegin ciddi, düşünceliydi; bronz gibi yanmış esmer yüzünün güzel renkleri kaybolmuştu. Konuşmasını yazdığı bir kâğıdı elinde tutuyordu.

Esas duruşta bekleyen erlere baktıktan sonra:

— Kaçalinski alayının muharipleri! diye söze başladı.

Hepsini tanıyordu muhariplerin; hepsinin yarasını, sıkıntısını biliyordu. Herbiri onun için aileden bir kişiymişçesine değerliydi.

— Yoldaşlar, diye devam etti, yazın sıcağında, kışın soğuğunda hep birlikte binlerce verst yol aştık... Çaritsin önlerinde iki kez şerefe ulaştınız... Geri çekilmek mukadder olunca, hiçbir zaman sizin hatanızdan olmadı bu, düşmana, ani ve eğreti zaferini pahalıya ödettiniz. Sayısız savaş başarılarınıza güvendiniz, onları ödettiniz. Sayısız savaş başarılarınıza güvendiniz, onları hiçbir zaman göz alıcı ilişkilerin dayanağı yapmadınız. Zaferlerinizi bildiren raporlar genel bildirilerin içinde kayboldu... Ama değişen bir şey yok...

Telegin büyük avucunun içindeki kâğıda bir göz attı.

— Sizi son derece önemli bir görevin beklediğini haber vermek isterim. Düşman henüz yenilmemiştir. Düşmanı yenmek yetmez, onu ortadan kaldırmak gerekir... Yaptığımız savaşın özelliği her ne paha-

sına olursa olsun galip gelmek zorunluğunu gerektiriyordu: Galip gelmemek elinizde değil. İnsan hayvanla cenkleşmektedir. İnsan zafere ulaşmalıdır, insanın hakkıdır zafere ulaşmak... Ya da bir örnek vereyim: Çimlenen ilk tohumun filizlenmesi yeşil, dayanıksız gibi görünür; görünür ama gene da kara toprağı, kayayı deler. Filizlenen tohumda yeni hayatın bütün gücü vardır. Bu hayat gelecek, hiçbir şey durduramaz onu... daha ışıklı bir güne kavuşmak için kederli bir sabah savaşa başladık, oysa düşmanlarımız, eşkıyalığa elverişli, karanlık gecede soluyorlar. Ama gün doğacak, küskünlükten ölüme mecbur olsalar da...

Tasalı bir ifadeyle kâğıdına yeniden bir göz atıp buruşturdu.

— Üzüldüğümü, gözlerimin yaşardığını sizden gizlemeyeceğim arkadaşlar. Sizden ayrıldığıma üzülecek, sizleri çok arayacağım. Sizden ayrılmak zor geliyor bana... Sahrada yaktığımız ateşlerin çevresinde bir yılı birlikte geçirmemiz dile kolay... Sizlerden ayrılırken alayın savaş sancağına allahaısmarladık diyeceğim. Bu sancağın şerefli Kaçalinski alayını zafere ulaştırmasını arzu ediyor ve istiyorum...

İvan İliç şapkasını çıkardı, sancağa sokuldu ve rengi solmuş, mermilerden delik deşik olmuş ipek sancağın bir köşesini tutarak öptü. Şapkasını tekrar giydi, askerce selam verdi ve gözkapaklarını öylesine güçle sıkarak gözlerini kapadı ki bütün yüzü buruş buruş oldu.

* * *

Sapojkof ve birlik komutanları tarafından düzenlenen veda yemeğinden sonra İvan İliç adamakıllı sersemlemişti. Hasır arabaya oturmuş, koltuğunun altında çantasını sıkıyordu (çantada öteki eşyalar arasında Daşa'nın porselen kedisi ile köpeği vardı). Sofrada yapılan ateşli konuşmaları yüreği sızlayarak hatırlıyordu. Ona öyle geliyordu ki arkadaşları ile kendisinin karşılıklı sevgilerinin bir eşini başkaları arasında görmeye imkân yoktu.

Kucaklaşmış, öpüşmüşler, el sıkışmışlardı! Hey gidi mert insanlar! Temiz yürekli, sadık insanlar! Genç komutanlar ayağa fırladıkları gibi sade, hatta kitaptan edinilen sözlerle geleceğin dünya devrimini dile getirmişler, azimkâr olduklarını bir kere daha göstermişlerdi. Yaradılışı gereği mahcup ve alçakgönüllü bir adam olan Tabur komutanlarından biri birden masanın üzerine sıçramak arzusunu duymuş, yerine getirmişti de bu arzusunu. Ve karpuz kabukları ile kemirilmiş

kaz kemikleri arasında çok ateşli bir oyun oynamıştı. İvan İliç bu sahneyi hatırlayınca katıla katıla güldü.

Araba köyün çıkışında durdu. Üç adam –Latugin, Zaduyviter ile Gagin– arabaya sokulup Telegin'i selamladılar.

İlk Latugin konuştu:

— Bizi unutmazsın zannediyorduk, İvan İliç. Ama unuttun bizi.

Gagin:

— Evet, seni bekliyorduk, diye doğruluyordu.

— Durun bakalım, arkadaşlar. Ne demek istiyorsunuz?

Bir ayağını tekerleğe dayayan Latugin:

— Seni bekliyorduk, diye devam etti. Her birimiz arkadaşları için hayatını fedaya hazır bir şekilde bir yıl yaşadık... Mademki sence hepsi bir, elveda öyleyse.

Öfkeli sesi titriyordu:

— Dur bakalım, dur!

Telegin arabadan indi.

Zaduyviter sözü aldı bu sefer:

— Burada bizler piyadenin arasında neyiz ki? Yabancı! Yeni hayatımız boyunca yollarda toz kaldırıp duracak mıyız?

Gagin gözleri şimşekler çakarak:

— Bahriye topçularını uzun süre arayacaksın, dedi.

Latugin sözü aldı:

— Nijni'de römorköre bindiğimiz zaman on iki kişiydik. Kala kala üç kişi kaldık, bir de sen, dört... arabana bindin ve: Haydi eyvallah! Bize gelince, biz adam değiliz, neferin, gri kaputlunun biriyiz... Basıp geçsen de olur... Hem zaten konuşmak neye yarar seninle. Sarhoşsun!

Zaduyviter:

— İvan İliç, dedi, artık tugaya komuta ediyorsun. Emrinizde ağır topçu vardır...

Latugin:

— Git topçunla başımızdan, diye bağırdı. Bense gerekirse sıçan yollarını bile temizlerdim! Asıl beni üzen bir arkadaşı kaybetmek! İvan İliç inanıyorum sana. Seni sevmeye başlamıştım... Bunun ne demek olduğunu bilir misin? Şimdi gayet iyi anlıyorum ki ben senin için sağ kanatta beş numaralı topçu erinden başka bir şey değilmişim... Neyse, yeteri kadar konuştuk... Yolda gerisini daha iyi anlarsın...

Bu sözler İvan İliç'i adam akıllı ayıltmış, aklını başına getirmişti.

— Arkadaşlar, dedi, bana çok çabuk hüküm giydirdiniz. Benim yapmayı düşündüğüm şey şuydu: Tugaya varır varmaz, üçünüzü de topçu birliğine naklettirecektim.

Zaduyviter tasası dağılmış bir ifadeyle:

— Bak o zaman iş değişti, teşekkür ederiz İvan İliç, dedi. Teşekkür ederiz.

Ama Latugin yamru yumru çizmesiyle yere vurarak:

— Yalan söylüyor! dedi. Şimdi uydurdu bu masalı.

Sonra daha yumuşak bir ifadeyle Telegin'i tehdit ederek devam etti.

— Sadece vicdan yeterli değildir, arkadaş: O seni sadece kötü ve beklenmedik sonuçlara götürmeyecektir. Neyse, gene de teşekkür ederiz.

Telegin, Latugin'in sırtına vurarak kahkahayı bastı:

— Ne öfkeli adamışsın be! dedi. Açıkça haksızlık ediyorsun...

— Cehenneme kadar yolu var senin hak ve adalet anlayışının! Ne yapayım istiyorsun? Ben kimseyi aldatmayı aklımdan geçirmiyorum. Seni insan, bir şeyin için affedebilir, o da saf bir insan oluşun. Bunun için kadınlar tutuluyorlar sana. Neyse, peki, kızma. Bin arabana.

Telegin'i dirseğinden kuvvetle tuttu:

— Bir arkadaş uğruna insanın kendisini öldüreceğini bilir misin? Hiç böylesine rastladın mı?

Parlak, ayrık, soğuk ve yakıcı gözlerle İvan İliç'in gözlerinin içine bakıyordu.

— Neyse, yalan söyledin, değil mi? Hey? Yalan söyledin, değil mi?

İvan İliç suratını astı, başının hareketiyle doğruladı.

— Evet, öyle, yalan söyledim. Ama bana bu düşünceyi telkin etmekle iyi ettiniz...

— Şimdi erkekçe konuşuyorsun...

Gagin:

— Rahat bırak, diye homurdandı. Onu sıkmakla eline ne geçiyor sanki...

İvan İliç daha fazla bir şey söylemeden hepsinin elini sıktı ve arabaya bindi. Yolda uzun süre kendi kendine gülerek başını salladı.

Tugay karargâhına uçarak bir saatte gidebilirdi. Atla yirmi dört saatten fazla çekiyordu. İvan İliç trenle gitti. Yolculuk dört kez yirmi dört saatini aldı. Birçok defelar tren değiştirmek zorunda kaldı. Kir

pas içindeki garlarda, aç açına, yorgunluktan bitkin ve sersemlemiş bir halde bekliyordu. Kolaylıkla akla gelebileceği gibi, kesinlikle vadettikleri halde salonlu vagon alamamıştı.

Yolun son bölümünde yarısı kireç yüklü bir marşandiz vagonunda gitmek zorunda kaldı. Böyle bir sırada hangi sivri akıllının ve ne yapmak için bu kirece ihtiyacı olduğunu anlamak imkânsızdı. Bu yetmiyormuş gibi bölme komşusu tombul yüzlü bir yolcuydu: Görseniz gözlükle gülünçleştirilmiş obüs mermisi zannederdiniz. Durmadan Ofenbah'ın bir melodisi üzerine mırıldanıyordu. "Amanın jambonu Tuluz'un, jambonu... Şarap olmadan neye yarar ki bu jambon..."

Hava kararınca çantaların etrafında dönmeye başladı: Hepsini karıştırıyor, bir şeyler çıkarıyor, burnunu çekiyor, sonra hepsini yerlerine koyuyordu.

İvan İliç içi bulanacak kadar aç ve yorgun olduğu için, çeşitli yiyeceklerin kokusunu derhal alıyordu. Rezil herif bir lop yumurtayı kırıp soymaya başlayınca İvan İliç artık dayanamadı:

— Bana bak vatandaş, dedi, ilk istasyonda çantalarını topla vagonu palaspandıras terk et!

Beriki karanlıkta çiğnemeyi bıraktı hemen ve kımıldamadı. Bir süre sonra İvan İliç'in burnuna keskin bir sucuk kokusu geldi. Adamın görünmeyen uzanmış kolunu hiddetle itti.

Adam tatlı kalın sesiyle:

— Beni yanlış anladınız asker yoldaş, dedi. Size sadece bir parça yiyip bir yudum içmenizi teklif ediyorum.

İçini çekti. Telegin, ötekinin uzattığı sucuğun kokusunu yeniden duydu.

— Şimdilerde, kafalarımızda ilkelerden başka bir şey yok. Haydi canım siz de, o kadar ciddi olmayın, sarmısaklı, domuz yağlı küçücük bir Rus sucuğunda ne gibi özel bir ilke olabilir ki? İçkim var, ikimiz için de birer yudum.

Sustu, bekledi, Telegin de susuyordu.

— Herhalde beni karaborsacının, üç kâğıtçının biri sandınız?.. Affedersiniz! Ben dram sanatçısıyım. Elbette bir Kaşalof, bir Yuriyef, ya da Allah taksiratını affetsin bir Mamon Dalski değilim! Ah! Ne sanatkârdı şu Dalski! Ama dünya anarşistlerinin başkanı olmaya sevdalandı! Budala! Moskova'nın özel konaklarını yağma etmeyi zevkine uygun buldu! Onunla iskambil oynamaya gelince öyle günler olur-

du ki sakınmak daha iyiydi... Benim adım Başkin-Razdorski. Taşrada tanınmış bir isim. Afişlerde iri harflerle yazarlar adımı...

Herhalde Telegin'in: "Sahi, Başkin-Razdorski siz misiniz? Yok canım! Tanıştığıma memnun oldum..." diye haykırmasını bekliyor olmalıydı. Ama Telegin susuyordu.

— İki sezon Moskova'da oynadım. Ermitaj tiyatrosu ile Korş'un tiyatrosunda... Vladimir İvanoviç Nemiroviç Daçenko beni ayartmaya çalıştı. "Yok olmaz, diye karşılık verdim, bırakın da istediğim kadar oynayayım, Vladimir İvanoviç, sonra beni grubuna alabilirsiniz..." 1918 yılında Korş'un tiyatrosunda mevsimi Danton'un Ölümü ile açtık. Ben Danton rolünü oynuyordum... Kükreyen bir arslan, kalın dudaklı bir halk savunucusu hatip, bir boğa, yırtıcı bir hayvan, bir dahi, pisboğaz... Gene de ne başarı! Tasavvur edemezsiniz! Ama duruma bakın: Sobalar yanmaz, elektrikler yok, Moskova karanlıklara bürünmüş, gelir sıfır. Trup dağıldı. Sonra beş kişi bir araya geldik, ver elini taşra, aynı Danton'un Ölümü'nü oynamak için Moskova'dayken, milli eğitim halk komiseri Lunaçarski son perdenin püf noktasını yasaklamıştı, ama taşrada böyle bir sıkıntımız olmayacaktı! Sahneye bir giyotin çıkarılıyor ve kellem uçuruluyordu: Küt!.. Muazzam kazanç! Seyirciler, inanın söylediklerime: "Haydi, bir kere daha kes!.." diye bağırıyorlardı. Harkof'da, Kiyef'de oynadık. Kızılların elindeydi o zaman. Son defa Uman bölgesinde, itfaiye garajında oynadık. Nikolayef'de, Kerson'da, Ekaterinoslav'da oynadık. Şeytan bizi Don üzerindeki Rostof'a kadar sürükledi. Orada da oynadık. Akıllara durgunluk verecek bir başarı sağladık. Hatta subayın biri locasından Robespiyer'e ateş etmek hevesine bile kapıldı... Ertesi sabah, belediye zabıta müdürü beni çağırttı, odasına girer girmez, eski devirde olduğu gibi suratımın ortasına yumruğu yapıştırıp: "General Denikin için Allaha dua edin, dedi. Ben onun yerinde olsaydım, lamı cimi yok astırırdım sizi... İki güne varmadan Rostof'u terk edin..." Ah! bu günler sanat için çok zor... Çingeneler gibi oradan oraya sürükleniyoruz. Dekorların da çuldan farkı yok. Sahneye çıkarmak bile utandırıyor insanı. Kozlof'da giyotinimizi gemiye yüklememizi yasakladılar. Sebebi nedir? diye sorduk. "Ne işe yaradığı bilinmeyen eşya" karşılığını verdiler... Mesele bundan ibaret olsaydı gene kolaydı. Bundan böyle başımı baltayla uçuracaklar. Kibritiniz var mı? Size nasıl yaptığımızı gösterirdim. Çantamda bir başım var. Bu yedek başı bana Moskova Milli Tiyatrosunun aksesuarcısı olan çok zeki bir adam

yaptı... Ya sansüre ne dersiniz! Piyesin bir nüshasını veririm. Yoldaş okur, bir daha okur... Tarihi bir olay derim... O ise sayfaları tükürüklemeye devam eder... "Tarihi bir olay olduğuna dair neresini tasdik etmişler?" diye sorar. Lunaçarski'nin hayranlık dolu bir eleştirmesini gösteririm... Onu da okur... "Anladık ama, daha gırgır bir şey oynasanız olmaz mı?" Sanki üzerime saldırılmış gibi olurum... Şimdi bizi ne bekliyor bilmiyorum. N... ye, tugay karargâhına gidiyoruz...

Telegin birden sordu.

— Ama grubunuz nerede?

— Yanda, dekorlarla birlikte başka bir yük vagonunda. Robespiyer lokomotifin üzerinde, Muhakkak duymuşsunuzdur adını: Tinski. Bütün Cumhuriyetin en iyi Robespier'i... Ondan yana içiniz rahat olsun. Toprağın altından bile alkol bulup çıkarır. Dahinin teki! Lokomotifin üzerine çıktı mı rahat yolculuk ederiz biz. Asker arkadaş, herhalde bir parça sucuk yersiniz artık? Rica ederim, kabul edin...

— Olur, peki, kabul ediyorum.

— Beni memnun edersiniz.

Başkin-Razdorski soluk soluğa: "Nerede? Nereye koydum ki?" diye mırıldanarak çantalarının içini arıyordu. Telegin'in eline bir yumurta, bir parça sucukla peksimet koydu.

— N... deki temsilleri bitince Moskova'ya döneceğiz. Bizden bu kadar! Çingene hayatından bıktık artık! Neglinaya sokağında, beş numarada, bir Ermeni'nin işlettiği küçük aşağılık bir kahvehane vardır. Ama adam dahi! Sucuk, yağ, ne istersen var! Milisler her gün basarlar kahveyi. Neden basarlar? Bütün müşteriler alkol kokar. Her taraf aranır. Alkolün izine rastlanmaz. Bulunamaz da. Bu Ermeni alkolünü bidon içinde üçüncü kata, çatıya koyar. Bu bidon kullanılmayan bir su borusuyla iletilir. Aşağıda, salonda, musluklu bir bulaşık taşı vardır. Bir kadeh içmek mi istediniz? Musluğu çevirin, evinizdeymiş gibi hizmet edin kendinize.

Telegin sucuğu lezzetle yiyordu. Alkol yudumu yumuşamasını tamamladı.

— Sizi mümkün olduğu kadar rahat bir şekilde yerleştirmeye çalışacağım, dedi. İstirahat edin, istediğiniz kadar temsil verin, acele etmeyin. Ama iyi temsiller verin bize. N... de benim misafirlerim olacaksınız. Tugay komutanı benim...

Başkin-Razdorski yavaş bir sesle:

— Ooo! dedi. Daha önce neden söylemezsiniz!.. Ben de size bakıp: "İşte azrail geldi!" diye düşünüyordum. Ödümü patlattınız! Konuşuyor, konuşuyor ve beni hâlâ trenden aşağı yuvarlamayışınıza hayret ediyordum... Hiç merak etmeyin, bütün arzumuzla oynayacağız, sanki kendimiz için oynuyormuş gibi, sanatkâr işi...

* * *

Telegin çantasını sırtlayıp yük vagonundan indi. Camı kırık bir gaz lambası peronda bekleşen bir asker grubunu şöyle böyle aydınlatıyordu.

İvan İliç sokularak:

— Merhaba arkadaşlar, dedi. Tugay komutanını mı bekliyordunuz? Ben tugay komutanı Telegin. Gülünç kılığımı hoş görün...

Hepsinin elini sıktı. Aralarından biri Telegin'i şaşırttı. Zayıf yüzlü, sert bakışlı, kır saçlı, kusursuz kılıklı bir subaydı. Karanlık meydana çıkarlarken Telegin geriye dönüp subaya bir kez daha baktı, ama subayın yüz hatlarını seçemedi.

İvan İliç'i arabaya bindirdiler. Uzun süre karanlıklarda, gübre kokusunun yayıldığı tarlaların arasından geçtiler. Araba, yüksek çatılı, sundurmaya benzeyen, uzun bir binanın önünde durdu.

Yeni badana edilmiş hoş bir oda Telegin'e ayrılmıştı. Pencerenin pervazında, yanan bir mumun yanında, üzeri başka bir tabakla örtülmüş bir tabak yemek vardı. Telegin çantasını yere bıraktı, ceketini çıkardı, gerindi ve takımları yeni değiştirilmiş yatağın üzerine oturdu, kireçlenmiş çizmelerini çıkarmaya başladı.

Yavaşça kapıya vuruldu. Canı sıkıldı İvan İliç'in. "Odaya girer girmez mumu söndürseydim keşke. Konuşma başladı mı bitmek bilmez. Hay aksi şeytan! Saat dördü geçti..."

— Giriniz!..

Kır saçlı subay girdi odaya, hemen kapıyı kapattı, kısa ve sert bir hareketle elini alnına götürdü.

Telegin durdu, çizmelerini çıkarmaktan vazgeçti. Yarı çekilmiş çizmesine topuğunu bastı. Donup kalmış, birine benzettiği bu adama şaşkın şaşkın bakıyordu.

— Affedersin arkadaş, dedi. Gar peronunda pek nazik davranmadım size karşı. Tanışmayı ve bütün işleri yarına bırakmaya karar vermiştim... Yanılmıyorsam kurmay başkanım siz olacaksınız?

Kapının yanında ayakta duran subay, kısa ve kesin bir ifadeyle:

— Evet, diye karşılık verdi.

— Affedersiniz, adınız?

— Roçin, Vadim Petroviç.

Telegin şaşkın şaşkın çevresine bakındı. Ağzını açtı, birkaç kez derin derin nefes aldı.

— Ha!.. Demek...

Yüzü titredi, bir hamlede ekledi.

— Vadim mi dediniz?

— Evet.

— Anlıyorum, anlıyorum... Ne garip... Sen, benim yanımda, kurmay başkanım... Oh! Allahım!..

Roçin aynı sert ve kuru ifadesiyle:

— İvan, dedi, seninle hemen şimdi konuşmaya karar verdim, aksi takdirde yarın şüpheli bir durumda bulunabilirsin.

— Ha!.. Konuşmak istiyorsun demek...

İvan İliç yarı yarıya çıkardığı çizmesini tekrar ayağına geçirdi. Ceketini alıp giydi. Vadim Petroviç başı hafif eğik, sanki onu incelemek istiyormuşçasına hiçbir heyecan, hiçbir sabırsızlık belirti göstermeden Telegin'in hareketlerini seyrediyordu.

— Korkarım ki Vadim anlaşma imkânı bulamayacağız...

— Hayır, anlaşacağız...

— Çok zeki bir adamsın. Evet, evet... Seni çok sevmiştim Vadim... Geçen yıl Rostof garında karşılaşmamızı unutmadım... Çok soylu, gönlü yüce davrandın... Her zaman yürekli bir insandın zaten... Oh! Tanrım, Tanrım!..

Kemerini sıkıyor, ceketinin düğmelerini ilikliyor, ceplerini karıştırıyordu; belki şaşkınlıktan yapıyordu bütün bu hareketleri, belki de bu sıkıcı, kaçınılmaz görüşmeyi bir bahaneyle ertelemek içindi...

— Muhakkak, rolleri değiştirdiğimizi ve asil davranış gösterme sırasının bana geldiğini sanıyorsun... Sana karşı çok derin duygularım var... İkimiz birbirimize, bir benzeri bulunmayacak şekilde bağlanmıştık... Ama biliyorsun... Ne işin var aramızda Vadim? Neden buraya geldin? Açıkla...

— İşte ben de bunun için geldim İvan...

— Çok iyi... Belki de bazı şeyleri ört bas edebileceğini ümit ediyorsundur? Çok zekisin Vadim... Şunu aklına koy peşin peşin. Senin

için hiçbir şey yapamam... Bu konuda, birbirimizden temelden ayrılıyoruz...

Telegin kaşlarını çattı, bakışlarını Roçin'den ayırdı. Vadim Petroviç gülümseyerek Telegin'i dinliyordu.

Telegin:

— Bir düşündüğün var, diye devam etti, nedir bilmiyorum... Ölüm haberini yayman da mutlaka bu plana dahildir... Anlat bakalım. Ama haber vereyim şimdiden, tutuklattıracağım seni... İşler nasıl da döndü...

Telegin, umutsuzluğun pençesinde daha önce Vadim'in matem acısını çekmiş, kendinin, bundan böyle altüst olmuş hayatının yokluğuna katlanmıştı.

Vadim Petroviç bir hamlede Telegin'in yanına sokuldu, kucakladı, yanağını öptü.

— İvan, sen fevkalâde bir insansın... Saf bir kalbin var... Seni hiç değişmemiş görünce çok mutlu oldum... Seviyorum seni. Oturalım.

Hâlâ karşı koymaya çalışan Telegin'i yatağa doğru sürükledi.

— Gelsene. Ben ne casusum, ne de gizli ajan... İçin rahat etsin. Aralık ayından beri Kızıl Orduda görevliyim...

İvan İliç hâlâ az önce aldığı kararın etkisi altında altüst olmuş, inanmaya başlayan fakat şüpheden sıyrılamayan bir davranışla Vadim Petroviç'in güneşten yanmış, sert yüzüne, kupkuru, zeki, siyah gözlerine bakıyordu.

Ellerini bırakmadan yatağın üzerine oturdular. Vadim Petroviç kendisini bu yöne sevkeden her şeyi, evine, yurduna döndüren olayları anlattı.

Daha hikâyesinin başında Telegin sözünü kesti:

— Ya Katya? diye sordu. Sağ mı? Sıhhati yerinde mi? Şimdi nerede?

— Zannedersem Moskova'da... Yeniden aynı yerlerden geçtik. Kiyef'e çok geç vardım, tam şehrin boşaltılmasından bir gün önce... Böyle olmakla beraber izini buldum...

— Peki, o da senin sağ olduğunu, bizden yana geçtiğini biliyor mu?

— Hayır... Bu da beni deli ediyor ya...

XIX

Aradan iki ay geçti.

General Denikin ordularının taarruzunu durdurmak imkânsız olmuştu. Rusya yüksek naibi Kolçak, umutsuz son bir gayretle Urallara taarruz ediyordu. Baltık sahillerinde general İyudeniç önünde geçit vermez bataklık bir arazide gerileyen Yedinci Kızıl Orduyu şanssızlık izliyordu. Yedinci Ordu Pskof, Luga ile Gaçina'yı kaybetmişti. General birliklerine şu emri vermişti bile: "Petrograd'ı işgal ediniz..."

Sovyetler Cumhuriyeti buğday ve yakacaktan yana tam bir abluka içindeydi. Ulaştırma araçları ancak birliklerin yer değiştirmesine ve cephane ikmaline yetiyordu. Ekim yağmurları Rus topraklarına, aç, uykusuz daha umutsuz bir kışı bekleyerek sıkıntılı yaşantılarını sürdüren şehirlerin üzerine; artık tütmeyen fabrika bacaları ile işçileri bütün cephelere dağılmış olan atölyelerin üzerine dökülüyordu.

Kırık vagonlarla lokomotiflerin mezarlıkları, çok az mujiğin kaldığı, eski devirlerde olduğu gibi çıralarla aydınlatan saz damlı köy evlerinin üzerine yağıyordu yağmur. Ötede beride bir ev dokuma tezgâhı gıcırdayıp duruyordu.

O çok acı günlerde general Mamontof ikinci kez kızıl cepheyi yardı. Arka cepheyi yağma edip bütün ulaştırma yollarını tahrip ederek, Kazak kolordusunun başında derinlere uzanan bir akın yaptı.

Telegin, Roçin ile siyasi komiser Çesnokof, birçok yeri tükürükle yapıştırılmış eski haritanın üzerine eğilmişlerdi. Çesnokof yeni bir kişiydi; tifüsten hastalanan komiserin yerini almak üzere alelacele gelmişti. Çar hapishanelerinde sağlık durumu bozulmuş. Moskova'lı bir işçiydi. Açlığın tükenikliği içinde vaktinden önce çökmüştü. Sanki kaşlarının üzerinde bir ağrı varmışçasına elini çıplak kafasının üzerinde gezdirerek başkomutanın son emrini onuncu kez okuyordu.

Telegin küçük bir pipoyu emiyordu. Bir süreden beri sigara içmeyi bırakmış, pipodan zevk alır olmuştu. Bu pipoyu Latugin bir keşif görevi sırasında beyaz bir subaydan almış ve Telegin'e hediye etmişti. Bu pipo Telegin için, son zamanlarda gittikçe artan güç durumlarda bir yatıştırıcı, düşüncelerini başka alana çeken bir oyuncaktı. Şayet pipoyu uzun süre temizlemeden bırakacak olsa; yağ-

murlu gecelerde masanın üzerinde kaynayan semaver gibi ıslık çalıyordu.

Roçin ilk bakışta başkomutanlık emrinin derinlikten yoksun, isterik bir karakter taşıdığını fark etmişti. Sırtını kütüklerden yapılmış duvara dayamış, yarı kapalı gözlerinde hiddet kıvılcımları çıkarak, komiserin, kurmay işi ipsiz sapsız yazı üzerindeki düşüncesini tamamlamasını bekliyordu.

Cepheden on verst uzakta, tugay karargâhının yerleştiği bir köyde bulunuyorlardı. İki aydan sonra, Ağustos ayında komutanlığı Telegin'e verilen iki alayın mevcutları üç yüz muharibi bile geçmiyordu. O zamandan beri gönderilen birlik takviyelerini muharip haline getirmek çok güçtü. Yüksek komutanlık bu birlikleri alelacele teşkil etmiş, genellikle kıta kaçaklarından, "yiğitler"den, sonbahar yağmurları nedeniyle köylerle kasabalara sığınanların ele geçenlerinden kurulmuştu. Hiçbir hazırlık yapmadan bölüklere veriliyor ve cepheye sürülüyordu. Bu erler cephede, sadece başkomutanın, ciddi ve sessiz odasında, kırmızı kalemini üç verst ölçekli bir harita üzerinde kaydırarak tasarladığı askeri harekâtı uygulamakla yükümlendiriliyorlardı.

Emrin arkasına hiçbir şey yazılmadığı halde kâğıdı çeviren komiser Çesnokof:

— Anlamadım, dedi, ana fikri anlamadım...

Roçin:

— Anlaşılmayacak bir şey yok, dedi. Cepheye verilmiş akademik bir emir bu. Başkomutan, sabah kahvaltısında iki yumurta ile bir fincan kakao içip lüks sigarasını tüttürdükten sonra haritanın başına geçmiştir. Günün birinde bir rüya gibi lanet görüntünün kaybolmasını sabırsızlıkla bekleyen kurmay başkanı, bizim tugayın 123. alayını gösteren küçük kırmızı bayrağı iki parmağıyla alıp –harekât şubesinin verdiği bilgilere göre bu alay iki bin yedi yüz tüfekten daha güçlü görünmektedir– zarif bir hareketle yüz verst güneyde bir yere dikmiştir. "Böylece", demiştir, "Dermovka köyünü işgal ederek, düşmanın yanını tehdit etmiş oluruz..." Sonra gene bizim tugayın 39. Alayını gösteren öteki küçük bayrağı alır –iki bin beş yüz tüfek, tabii gene harekât şubesi kayıtlarına göre– doksan beş verst güneydoğuya diker: "Böylelikle, der, 39. Alay cepheden taarruzla..." Gerisi de böylece devam eder. Başkomutan sigara dumanları arasın-

da gözünü kırpar, haritaya bakar ve aynı fikirde olduğunu söyler. Bir gece önce kurmay başkanı her şeyi hazırlamadı mı? Dost ve düşman hatlarını kırmızı, mavi çizgiler ve oklarla haritaya işaretlemedi mi? Küçük bayraklar böyle, ya da başka türlü konsa elde edilen sonuç gene aynı olacaktır: Cephe üzerinde faaliyet yeniden başlayacaktır... İspatlanması gereken de buydu.

İri çıplak başını sallayan Çeşnofok, Roçin'in sözünü keserek:

— İleri gidiyorsun, dostum, dedi. Eleştiri değil bu senin yaptığın, taşkınlık...

— Elbette taşkınlık... Neden susayım? Düşündüğümü söylüyorum... Telegin de aynı şeyi düşünüyor. Muhariplerimiz de bizim gibi düşünüyor; üstelik düşündüklerini söylemek için kendilerini sıkıntıya sokmuyorlar.

Telegin piposunu ağzından çıkarmadan derin bir nefes aldı. Komiser, içinden önlemeye çalışmak istediği halde bütün benliğini kuşkunun, acılığın ve şaşkınlığın sardığını hissediyordu. Bu durumu sadece Çar hapishanelerinde geçirdiği on yıl nedeniyle, hayattan uzak kalışından değil, durumun gerçekten çok karışık oluşundandı. Her yerde tuzak vardı, kargaşalık vardı... azap yılları nedeniyle saflığa varacak derecede arınan yüreği, devrimden yana mücadele eden insanlardan şüphelenmeye varmıyordu, ama azap çekiyordu. Hemen seviyordu onları. Oysa birçok kereler, bu adamların maskeli düşman oldukları meydana çıkarılmıştı.

Roçin'den, sertliği ve alnına tabancayı dayasan da hiçbir şeyden yılmadan düşündüğünü mertçe söylemesi nedeniyle hoşlanıyordu.

Komiser:

— Daha ne söylüyor muharipler? diye sordu. Yakında onlara kürklü ceketlerle keçe çizmeler dağıtacağız; o zaman da başka şeyler söyleyecekler. Kim itiraz ediyor? Firariler mi? Elbette yağmur ilikle-rine kadar işleyip, dişleri takırdadığı, mideleri boş olduğu zaman çok tabiidir böyle davranmaları...

Roçin:

— Keçe çizmelerle kürk ceketleri ne zaman dağıtacağız? diye sordu.

— Merkez levazım müdürü bana kesin olarak söz verdi... Tertip bordrosunu gördüm... Ayrıca bin beş yüz kazla yarım vagon domuz yağı vaat ettiler...

— Kızarmış cennet kuşları ikram etmediler mi size?

Komiser derin bir nefes aldı, karşılık vermedi. Vaatler ve kâğıt parçaları, işte tugaya verebilecekleri bunlardan ibaretti. Bizzat Serpukofa gitmişti. Telefonla küfredip lanetler savurmuştu. Geceleri uyuyamıyor, eski hapishane alışkanlığıyla bir köşeden bir köşeye volta atıyordu...

Anlayamadığı bir şeyler dönüyordu, iyi niyetli devrimci karakteri ile nereye başvursa esrarengiz bir engel önüne çıkıyor, her şeyi karıştırıp, çamura bulaştırıyordu.

Komiser bir kez daha:

— Peki ne diyor muharipler? diye sordu.

Roçin parmağını emrin üzerine bastırarak, hırsla:

— Burada yazıyor ya, dedi. İki bölük Mitrifanovka ve Dalni köylerini işgal edecek ve orada tutunacaklar. Başkomutanın emrine uymak için şimdiden Mitrofanovka ve Dalni köylerini işgal ettik. Ve hemen şimşek hızıyla defedildik. Bu emirde istenen şeyi yarından sonra yapınca aynı şey gene başımıza gelecek.

— Neden?

— Çünkü... Bu mevzilerde tutunmak imkânsızdır. Bu mevzilere gitmemeliyiz.

Telegin piposunun bir hareketiyle:

— Haklı, dedi.

— Oraya gidecek olursak yüz kadar muharibi öldürtecek, bizimkilerle hiçbir irtibatımız olmadan beyazların cephesinde bir gedik açacağız diyelim. Sonra ne olacak? Sağdan soldan yapılacak basınçla karşılaşınca girdiğimiz gibi çıkacağız bu cepten. Bunun için de, geçit noktalarında pusuya düşürüleceğimiz ırmağı üç kez geçmemiz, süvarinin bizi kılıçtan geçireceği açık bir araziden yürümemiz, sonra da arabalarımızın yarısının saplanıp kalacağı bir bataklığı aşmamız gerekecek...

— Affedersin... Ama genel strateji planında bu köylerin bir şeylere yaraması gerekir...

— Hayır... Haritaya bir göz at... Muhariplerin de söylediği bu. İki aydan beri yaptığımız bütün askeri harekâtın ne anlamı, ne hedefi, ne de bir planı olduğunu söylüyorlar... Hiçbir yararı olmadan, olduğumuz yerde tepinip duruyoruz. Saçma taarruzlar yapıyor, insan kaybına uğruyor, zafere olan inancımızı yitiriyoruz... Göreceksin bak, bu

gece bile bir yığın muharip firar edecektir... Bir ay sonra da yakalayıp bize verecekler gene. Peki ne oluyor, sorarım sana? Felce uğrattılar bizi!..

Telegin'in piposundan boğuk bir ses çıktı.

— Bugün, dedi, nerden öğrenmiş hergeleler bilmem, bizim bölükte Mamontof'un yeniden Don ırmağını geçip gerilerimize sarkacağını söylediler.

Roçin emri aldı, gözleriyle okudu, kâğıdı masanın üzerine attı ve sırtını yeniden duvara dayadı.

— Olabilir, dedi. Bu emirde en ufak bir ima bulunmadığına göre...

Yan tarafında kirli bir ekmek torbası sallanan kısa boylu, sakallı emir eri içeri girdi.

— Tugay komutanı yoldaş, dedi, sizi telefondan istiyorlar.

Telegin şaşkın bir ifadeyle komisere baktı, aceleyle kaputunu sırtına alıp çıktı.

Yeniden alnını ovuşturan komiser:

— Sana inanılacak olsaydı Roçin, dedi, bütün güveni kaybetmek gerekirdi. Ne demek oluyor bu? Aramızda hayinler mi var?

— Hiçbir şey ileri sürmüyorum, kesinlikle hiçbir şey söylemiyorum, ama böylece savaşa devam etmenin imkânsız olduğunu biliyorum!

— Bir emri yerine getirme zorunluğu var mıdır?

— Elbette vardır. Yarından tezi yok uygulayacağım bu emri...

Komiser bir an düşündü, dudaklarında alaylı bir gülümseme belirdi:

— Ölümün peşinden koşar mıydın?

— Bununla ilgisi yok onun, hem bu seni öteki şeylerden daha az ilgilendirir... Bununla birlikte, ölümün ardından koşmam... Sadece dün gelmemiş olsaydın buraya, alayın bu emre itaat etmeyeceğini öğrenecektin. Oysa muhariplerin bu emre uymaları gerekir... Ordu hayatı demek, muharebe emirlerinin uygulanışında zamanında davranma demektir. Aksi takdirde bozgun, anarşi, ölüm kaçınılmaz bir akıbet olur... Bu emri bizzat ben okuyacağım onlara ve taarruza kaldıracağım... Bu harekâtı, disiplin şuurunun yerinde olup olmadığını anlamak için yapılmış olarak kabul et... ve keselim artık, bırakalım tartışmayı...

Telegin döndü. Ellerini kaputunun ceplerinden çıkarmadan oturdu. Gözleri iri iri açılmıştı.

— Arkadaşlar, dedi, Yüksek Askeri Şura Başkanı cepheyi dolaşıyor. Bir saate kadar burada...

Aradan bir saat, iki saat geçti. Ortalık kararıyordu. Tam tekmil süvari bölüğü ile merasim kıtası köyün girişine sıralanmıştı. Yağmur damlaları süvarilerin rengi solmuş kaputlarını, atların kıvırcık yelelerini, atların muntazam püsküllerini süslüyordu. Atlar nalları ile çamuru dövüyorlardı. Atları görenler, suyun içinden çıkarılmış hayvan leşleri derdi. Böğürleri çıkık, kemikleri meydanda, dudakları sarkık atlar...

Eski Grodno ağır süvari alayının üsteğmenlerinden olan merasim bölük komutanı İmmerman –yuvarlak yüzlü, kalkık burunlu, dik kafalı bir adamdı– umutsuz bakışlarla Telegin'den yana bakıyordu. Utanılacak bir durum! Bu kadar aksilik yetmiyormuş gibi nereden çıktığı bilinmez pis tüylü, iğrenç, paçalı bir köpek yavrusu belirmişti. Merakın etkisiyle geçmiş bölüğün karşısında oturmuş, sakin sakin bakıyordu.

İmmerman ıslık çalıp, elini kolunu sallayarak köpeği kovdu. Köpek kulaklarını dikti, başını yana yatırdı, oturduğu yerde kaldı. Bu sırada, yakında bir tepenin üzerinde duran gözetleyici atlı geri döndü. Mahmuzlarını hayvanın böğrüne vura vura, her taraftan sıçrayan çamur içinde dört nala kalkıp Telegin'in yanına kadar geldi.

Işıklar saçan, farları birbirinden oldukça aralıklı muazzam bir radyatör şaha kalkmışçasına tepenin üzerinde belirdi, ardından açık gri renkli üstü açık otomobil göründü.

Motorun kulakları yırtan homurtusundan ürken atlar, çamuru çiğneyip başlarını sallamaya başladılar.

İmmerman:

— Hazır ol! Komutunu verdi.

Otomobil, köpeği çiğnemeye ramak kalacak bir yerde durdu. Köpek de kenara atlayacak kadar zaman bulabildi. Ve art ayaklarının üzerine oturdu.

Telegin ilerledi ve otomobile oturmuş olan üç kişiyi süvariler gibi kılıcıyla selamladı. Üç adam da kaputlarının üzerine sarı yağmurluklar geçirmişlerdi.

Şoförün yanına oturmuş olanı kalktı, elini ön camın üzerine koydu, Telegin'e bakmadan verdiği raporu dinledi. Sonra ani bir hareketle bölüğe döndü.

Arka kanepede oturan iki kişiden birinin yüzü çiğnenmiş kâğıt gibi bembeyaz, ıslak sakallı; ötekinin yağlı, tombul, yırtıcı ifadeliydi. İkisi de kalkıp ellerini şapkalarının siperlerine götürdüler.

Birincisi havlar gibi bir sesle konuşmaya başladı. Muntazam aralıklarla, karanlık burun delikleri görünecek şekilde başını kaldırıp indiriyordu; camları buğulanmış gözlükleri burnunun üzerinde zıplıyordu.

— Muharipler, köylü ve işçi iktidarı adına, kılıçlarınızı bilemenizi ve süngülerinizi tüfeklerinize iyice yerleştirmenizi emrediyorum. Aranızdan hanginiz atını sakin Don ırmağının ağzında sulamak istemez? Sadece alçaklar bunu kabul etmezler... Neden hâlâ buradasınız da orada değilsiniz? Cumhuriyet sizden efsanevi başarılar bekliyor. İleri atılın! Düşmanı devirin ve küllerini stebe savurun...

Daha keskin bir tonda devam etti konuşmasına. Bitirdiği zaman bakışlarını bölüğün üzerinde gezdirdi ve sıkılmış yumruğunu havaya kaldırarak:

— Hurra! diye bağırdı.

Muharipler karmakarışık bir şekilde karşılık verdiler. Bu nutuk onları allak bullak etmişti. Sanki aydan gelmişti bu adam. Onları alçaklıkla nitelemişti. Her şeyi bekliyorlardı, ama bu hareketi asla.

Adam bir baş işaretiyle Telegin'i çağırı:

— Erlerinizi beğenmedim, dedi. Hepsi ayak takımı! Atlarınızı da beğenmedim. Hepsi de acınacak durumda! Arkamdan gelin...

Şoförün yanına düşercesine oturdu. İri otomobil bir sıçrayışta köye doğru hareket etti...

Telegin otomobilin ardından dört nalla gidiyordu. İvedilikle düşünüyordu. Belki de bu onun için idam sehpası olacaktı...

Otomobil, sahra karargâhı olarak kullanılan evin önünde durdu. Telegin, sonra eyerinin üzerinde acemice sallanan Çesnokof dört nala yetiştiler.

Nöbetçi telefoncu er ürkmüş suratıyla merdiven başında bekliyordu; şakağına götürdüğü eli titriyordu. Bakışlarıyla Telegin'den konuşmasına müsaade edilmesini yalvarıyordu. Diyeceğini uygun kelimelerle ifade edebilmek için zorlandığından kekeleyerek, bir dakika önce tugay karargâhından Telegin'i aradıklarını söyledi. (Tugayın bütün şubeleri, malzemesi, muhasebesi, arşivi Gayvoroni köyünde, kırk verst kuzeyde bulunuyordu.)

Beyaz muhafız devriyelerinin Gayvoroni köyüne taarruz ettikleri, taarruz edenlerin büyük bir ihtimalle Mamontof birliklerine ait olduğunu haber verebilecek kadar zaman bulabilmişlerdi.

Başkomutanlık kurmay başkanı olan dolgun yanaklı asker, ağır ağır dizlerinin üzerinde kayarak ön kanepeye doğru uzandı ve başkanın kulağına bir şeyler fısıldadı.

Başkan başını sallayarak onayladı ve Telegin'e dönerek:

— Sahra postası ile emirlerimi alacaksınız, dedi.

Telegin'le Çesnokof şaşkına dönmüş, muazzam otomobilin sisli yağmur altında bir hayalet gibi kaybolduğu karanlık yola uzun süre baktılar.

* * *

Daşa, uygulama komitesinde, toprak değerlendirme servisinde, "Proje Bürosu"nun ikinci şef muavini olarak çalışıyordu. Bazen, bataklıklarının kurutularak akıllara durgunluk verecek derecede maden çıkarılması hayal edilen Kostroma bölgesinin haritası üzerinde, sulu boya ile bazı şekiller çiziyor; bazen aslında son derece verimsiz projelerinin ulu görünüşü önünde uygulama komitesini daimi bir coşkunluk havası içinde tutmak için mühendis Gribossolof'un kaleme aldığı mektupları kopya ediyordu.

Toprağı değerlendirme servisinin bir kutu boya, birkaç fırça ve birkaç bobin Vatman kâğıdı hariç, ne bir küreği, ne bir arabası, ne pompaları, ne parası, ne de el emekçisi vardı.

Daşa her gün tayın alıyordu. Kepekle karıştırılmış yüz gram ekmek, bazen bir iki defne yaprağı ya da tane karabiber. Uygulama komitesinde postalık görevi yapan Anisya, askeri başarıları nedeniyle takviyeli tayın alıyordu. Elli gram fazla ekmek ve biberden ayrı olarak balık –bir buçuk çamça balığı– ve bazen de pas renginde uskumru alıyordu.

Bundan ayrı olarak Anisya bir tiyatro klübüne dahil olmuş, buraya taşınan Kazan Üniversitesi'nin filoloji ve tarih fakültelerinin halk konferanslarına katılıyordu. Anisya, uygulama komitesi başkan yardımcısının kapısı önünde, koridorda eski Volter koltuğunda oturmasını gerektiren ödevlerine tepeden bakıyordu. Dizlerinin üzerine eğilip, parmaklarıyla kulaklarını tıkayarak trajedilerini okuyordu. Çağrıldığı zaman dalgın bir ifadeyle:

— Geliyorum, diye karşılık veriyordu.

Hatta bazen masa ve kendilerine iş icat eden insanlarla tıklım tıklım dolu odalardan odalara herhangi bir evrakı götürmesi istendiği zaman kabaca karşılık verdiği de oluyordu. Bazen bir köşeye saklanıyordu. Koydunsa bul. Bir günyüzü kireç gibi beyaz iş arkadaşlarından biri bu konuda uyarınada bulunacak oldu.

Anisya:

— Bağırma arkadaş, dedi, beni Kazak'ların kılıçları bile korkutamadı...

Anisya bunu söylerken öylesine ters ters baktı ki aydın kişi olan ve eskiden kadınlara özgürlük verilmesi için çok uğraşmış olan kadın, köylü, işçi ve küstah bu kadınla uğraşmaktansa vazgeçmenin uygun olacağını düşündü...

Daşa akşam üzeri beşten sonra, Anisya ise bazen geceleri geç vakit eve dönüyordu. Volga'ya bakan ahşap, küçük bir evde oturuyorlardı. İvan İliç'in, Daşa ile Anisya'mn patlayıncaya kadar doyurulması konusundaki tembihini unutmayan Kuzma Kuzmiç, vicdanı bir kenara bırakarak, ısınacak odun ve yiyecek bulmak için bazen anasından emdiği süt burnundan gelerek karanlık işlerle uğraşmaya devam ediyordu. Yaşı da ilerliyor ve sonbahar havasının değişkenliği onu boş gayretleri bırakıp, mükemmel yanmış küçük bir sobanın önünde, çatıyı döven yağmurun tatlı gürültüsünde felsefi düşüncelere dalmaya zorluyordu.

Her gün, şafak pencereleri hafiften aydınlatmaya başladı mı, Daşa ile Anisya havuç suyunu kaynatıp yanında başka bir yiyecekle kahvaltı olarak alıyor ve işlerine gidiyorlardı.

Kuzma Kuzmiç ev işleriyle uğraşıyordu; bulaşığı yıkıyor, pis su kovasını boşaltıyor, bir çalı süpürgesi alıp iki küçük odanın döşemelerini süpürüyordu. Ancak o zaman hiç acele etmeden, sık sık içini çekerek düşünmeye başlıyordu. O gün iki yumurta, bir parmak yağ, bir şişe sütle, birkaç patatesi nereden bulabilirdi?

Kuzma Kuzmiç sadaka dilenmiyordu. Allah o günleri göstermesin!.. Sadece felsefi ve ahlâki düşüncelerini namuslu bir şekilde yiyecekle trampa ediyordu. Bu iki ay zarfında bütün Kostroma şehrini, pek azı müstesna tanımıştı. Birçok defalar yakındaki köylere götürülmüştü.

Her gün, bir yandan düşüncelere dalıyor, bir yandan da, gün ışığının yavaştan aydınlattığı küçük pencerenin önünde çamaşırları yamıyor, düğmeleri dikiyordu.

Hayatın büyük bir gücü vardır. Tarihin en karışık devirlerinde, en ağır zorluklarında bile insan ana rahminden, önce başı ile dünyaya gelir ve hiddetle bağırarak, ana babasının zevkine uysun uymasın bu düzenin içinde bir yer ister. İnsanlar, örneğin baharda karların eridiği orman düzlüğünde dans ederek şahane güzellikteki kuyruğunu açan yaban horozundan daha az payı olduklarının farkında olmadan sevişirler. İnsan teselli arar; şüpheyle kıvranan gönlünü serinletecek beklenmedik iksiri boşaltacak olanla bir lokma ekmeğini paylaşmaya hazırdır. Küçüle küçüle daha ne kadar küçüleceğiz? Ot yiyip, çıplaklığımızı bir incir yaprağı ile örtünceye kadar mı?

Kuzma Kuzmiç evleri dolaşıyordu. Karanlık antrede ayaklarını silip mutfağa geçiyordu. Ev sahibi kadın hiddetle:

— Gene mi sen geldin, tembel herif! diye çıkışıyordu. Bugün sana verecek bir şeyim yok, ama hiçbir şeyim yok...

Kuzma Kuzmiç bükük dudaklı kırmızı yüzünü nazik bir şekilde sallayarak:

— Marya Savişna'dan haber almaya geldim, diye karşılık veriyordu. İyi mi?

— Çok kötü.

— Bizi ölüm korkutmaz. Anna İvanovna. Kısır hayatımızın duyguları yüreğimize sıkıntı verir. İşte o zaman can çekişen insanın teselli edilmeye ihtiyacı vardır. Soğumakta olan alnına elinizi koymak ve: "Sefalet içinde yaşadın, Marya Savişna, hayatın özlenecek hiçbir tarafı yok", demek gerekir. "Ama sen küçücük bir karınca gibi çalıştın, küçücük saman çöpünü, neşelenmeden, sıkıntıların içinde sürükledin. Oysa hiçbir güç ziyan olmaz. Hepsi birbirinin üzerine yığılır. İnsanın evi enine boyuna büyür ve saman çöpün bile herhangi bir şeyi destekler. Çocuklar, torunlar yetiştirdin. Hayatının akşamı geldi çattı; kapa gözlerini, rahat uyu. Hiç pişmanlık duyma, hiçbir şeyi özleme, yoksulluğundan sen sorumlu değildin..."

Kuzma Kuzmiç kapının yanındaki tabureye oturmuş, dualarını sıralıyordu ardı ardına ve aydınlanmak için çıra yakan ev sahibi kadın, kullandığı büyük mutfak bıçağını elinden bırakıyordu birden; kesik kesik içini çekiyor, gözyaşları yanaklarından süzülüyordu...

— Sürükle sefil hayatını, sürükle... Öldüğün zaman kimseler sana teşekkür etmeyecek...

— Etmeyecek, çünkü yaşadığımız hayat gerçek hayat değil de ondan... Gösterdiği gayret için her insana bir heykel dikmek gerekirdi... Gelecekte böyle olacak, Anna İvanovna. Hayat daha iyi olacak...

— Öteki dünyada demek istiyorsun herhalde?

— Neden öteki dünyada olsun? Hayır canım, bu dünyada...

— Zavallı deli, kala kala bir iyi sen kalmışsın...

— Bu benim mesleğim, Anna İvanovna... Ama iyi değilim ben... Meraklıyım sadece. Gerekli olan insana, acımak değildir. İnsan kendisiyle ilgilenilmesinden hoşlanır. Neyse Marya Savişna'yı görebilir miyim?

— Gör...

Kuzma Kuzmiç bu evden elleri boş çıkmamıştı.

Eve dönünce, avlunun birinden aşırdığı keresteleri sobalık odun halinde kesiyor, kadınların odasındaki fırını yakıyordu. Akşamları, külünü düşürmek için kaynayan semaveri üfledikten sonra Kuzma Kuzmiç semaveri masanın üzerine yerleştiriyor, Daşa ile Anisya'ya o günkü başarılarını anlatıyordu.

Bir akşam fincanını üfleyerek:

— Bir rakibim türedi, dedi. Evleri dolaşan ufak tefek bir ihtiyar. Ayakları çıplak, gömleği çuvaldan yapılmış, sakalı kasten didiklenmiş, iri yüzünü örten koca bir burun. Bu ihtiyar düzenbaz kendisine "Melek" dedirtiyor. Çok basit bir hile bulmuş: Bir eve giriyor, yere oturup sallanmaya başlıyor; bir süre sonra sallanmayı bırakıyor, kolunu havaya kaldırıyor ve yeniden başlıyor: "İyi oldu, Melek, çok iyi oldu! İnanmak istemiyordun bir de..." Üç defa tükürüp: "Gördüm, gözlerimle gördüm. Ellerimle dokundum..." diye devam ediyor, yeniden tükürüyordu. Dinleyiciler ağzı açık bakıyorlardı. Bir süre daha soytarılık yapıyor, sonra kocası Kızıl Orduda bulunan bir kadının geçenlerde, sabah saat beşe doğru dişli bir çocuk doğurduğunu anlatıyordu. Çocuğu yıkamışlar, kundaklamışlar, anasının kucağına koymuşlar. Kadıncağız memesini çıkarıp uzatmış, ama çocuk almamış. Annesine bakıp: "Anne, anne, ben geldim işte!.." demiş.

Kuzma Kuzmiç fincanından bir yudum alıp kahkahayı bastı.

— Bu Melek müşterilerimi elimden alacak. Kıskanç da ha! Bugün bir avluda karşılaştık. Alaylı bir ifadeyle parmaklarını yüzüme doğru uzatarak: "Hayrola Kuzma", dedi, "artıklarımı toplamaya mı geldin? Peşimden ayrılmazsan, sopamla dövdürürüm seni..."

Daşa ciddi bir ifadeyle:

— Bırakın bu saçmalıkları, dedi. Sovyet idarelerinin birinde görev alın. Elbette, sadece tayınlarımızla idare ederiz... Sizin için çirkin şeyler söylenmeye başlandı. Hiç hoşlanmıyorum bundan...

Her zamanki gibi bir rüyadan uyanır gibi olan Anisya:

— Bugün bir adamla konuştum, dedi. Ne aşağılık herif:

Anisya hikâyesini diyalog biçiminde ve taklit yaparak anlatmaya devam etti:

— Her zamanki gibi oturmuş, okuyordum. Sivil halkın erzakını sağlayan servis memurlarından biri yanıma sokuldu. Çürük suratlı, porsuk derili, yamuk ağızlı bir adam...

"Amcanızla tanışmayı çok isterdim."

"Amcamla mı? Hangi amcam?"

"Sizin yanınızda oturan amcanızla. Danışacaktım ona manevi konuda..."

"Öğüt vermez ki..."

"Ama ben aksini işittim. Birçok kişi gidip onu buluyor ve rahatlamış olarak dönüyorlarmış..."

"Bana bak arkadaş, budalaca sözlerinizi dinleyecek kadar vaktim yok. Görüyorsunuz ki meşgulüm..."

Tükürükler saçarak kulağıma fısıldadı:

"Doğar doğmaz konuşan çocuğu bilmiyor musunuz?.."

"Cehennem ol!.."

"Uzak değil o kadar: Uzun süredir hepimiz cehennemin pençesindeyiz... Ama bu yeni doğan çocuk Deccal olmasın?"

Daşa araya girerek:

— Bu son derece tatsız bir şey, dedi.

— Ne geri memleket.

Kuzma Kuzmiç, düşünceli bir ifadeyle bardağını yeniden doldurdu.

— Kulaklarımıza uğultu verecek kadar vahşi bir yer. Ama gene de Rus halkı meraklı, hem de duygulu. Mükemmel yaratılmış bir kafası var. Hele bir eğitilmiş olsaydı, bu Bizans bataklığından kurtulmak için yol gösterilseydi! Ben çok, ama çok sevgili yavrularım, çoktandır size bir teklifte bulunmak istiyordum, ama bir türlü karar veremedim. Teklifim şu: Moskova'ya gidelim.

Anisya mavi gözlerini faltaşı gibi açarak:

— Moskova'ya mı? diye sordu.

— Işığa, fikirlere, büyük eserlere yaklaşmak için...

Şerefimle temin ederim sizi, soytarılıklarımı da terk ederim. Uzun süredir benim bile midem bulanıyor yaptıklarıma... Bir benzerim olan Melek babayı görünce çok sarsıldım, altüst oldum...

Daşa:

— Moskova'ya, Moskova'ya! diye bağırdı. Orada ineceğimiz yer var, Marya Kondratievna'sıyla Katya'nın evi... Ama belki de bunların hiçbiri kalmamıştır, kim bilir?.. Ah, Kuzma Kuzmiç, dostum, bu tasarıyı ertelemeyelim... Burada, küçücük ekmeklerimiz, galetalarımız için en değerli şeylerimizi kaybediyoruz. Siz de değiştiniz, daha bir kötüledi-niz... Moskova'ya iner inmez Anisya'yı tiyatro okuluna veririz...

Anisya ses çıkarmadı, ama kıpkırmızı oldu, gözlerini indirdi.

— Kuzma Kuzmiç, yarından tezi yok İyaroslavia gemi olup olmadığını öğrenmeye gidiniz...

Daşa çok heyecanlanmıştı. Sustu ve içini çekti. Sırtı kamburlaşmış, elleri karnının üzerinde kavuşmuş, düşünüyordu: Moskova'da iki kadını beslemek daha kolay olurdu; çaresiz kaldıkları takdirde, gizlice sakladığı Daşa'nın elmaslarından yararlanırdı... Bununla birlikte Kostroma'dan iki pud çavdar unu götürürlerdi...

Nasıl olmuştu da Moskova'ya hareketlerinden bahsetmeye karar verebilmişti? Karar vermiş değil, safça ağzından kaçırıvermişti! Aslında böylesi daha iyiydi... Şimdiden İvan İliç'e yazacağı, durumu açıklayan mektubu kafasından yazıyordu.

İvan İliç en son Daşa'ya bir kart göndermiş, özet olarak: Sağ salimim, seni seviyorum. Kucaklarım, diye yazmıştı.

Anisya dirseklerini masaya dayamış, teneke kutu içindeki kandilin zayıf ışığına bakıyordu. Gözlerinin önünde kâh basamaklarını indiği bir merdiven (uygulama komitesindeki gibi) gördüğünü sanıyor, kuyruklu dekolte ipek bir elbise giymiş, kanlı ellerini ovuşturuyor; Kâh uzun bir çam tabutun içine boylu boyuna uzanmış görüyordu kendini. Kalkıyor, Romeo'yu, küçük zehir şişesini görüyordu...

Üçü de böylece ıslıklar çalan semaverin önünde hayallere dalmış oturuyorlardı. Dışarda, karanlıkta, sağanak halinde yağan yağmur küçük pencerenin camlarını dövüyordu.

Ama havanın kötülüğü, evin sefaleti, o anın yetersizliği ne ifade ederdi onlar için? Ateşli kalpleri, yeni bir hayatın eşiğinde emniyetle çarpıyor ve kendilerini genç, sonsuza kadar genç hissediyorlardı.

* * *

İvan İliç oldum olası kendisini dengeli bir insan olarak nitelendirmiş, ne olursa olsun soğukkanlılığını yitirmemişti. Oysa orada, hiç düşünmeden, ani bir körlüğe uğramış gibi, iradesine itaat etmeyen parmaklarıyla tabancasının kılıfını çözmüş, tabancayı çıkarmış, şakağına dayayıp, tetiğe dokunmuştu. Tabanca ateş almamıştı. Biri tabancayı boşaltma akıllılığını göstermişti.

Roçin ile komiser Çesnokof İvan İliç'e döndüler ve onunla öfkeli öfkeli alay ettiler, toylukla, aydın olmakla, gevşeklikle suçladılar, bir kısrağın apış arasını bile silemezsin, dediler.

Bu olay bir tarlada, yağmurdan kararmış bir ekin yığınının yanında attan indikleri yerde geçiyordu. Biraz ilerde de Telegin'in tugayından arta kalan komutanlık muhafız kıtası ile süvari bölüğü duruyordu.

Mamontof'un kolordusu, geniş bir cepheyle tugayın gerilerine dalgalar halinde yüklenmiş, bütün muharebe ilişkilerini kesmiş, Gayvoroni köyündeki erzak ve cephane depolarını yerle bir etmişti. Aşağı yukarı yirmi dört saat içinde tugayın cephe gerisi, birliklerinden ayrı düşmüş insanlarla, küçük birliklerin geri çekilip saklandıkları, hiçbir birlik komutanı ile irtibat kuramadan şaşkın şaşkın dolaştıkları bir kargaşalık halini almıştı.

İki avcı alayı, kendilerini toparlamaya fırsat bulamadan çember içine alınıverdiler: Mamontof'un süvarileri arkadan, Don Ordusu da cepheden taarruz ediyordu. Ateş hattını terk eden kızıl askerler dağılmışlardı.

Felâket oranı gittikçe büyüyordu. Muhafız bölüğünün başında bulunan Telegin tugayı bulmak için yola çıktı. Tugaydan geriye kalanları toplayabilme umudunu yitirmemişti henüz. Panik havası geçmiş, Mamontof çoktan uzaklaşmıştı.

Ama Telegin kısa zamanda, bu kapalı havada, ıslanmış ekinlerle, sürülmüş topraklarda, sisin çöktüğü vadilerle küçük koruluklarda adamları toplamanın imkânsız olduğunu anladı...

Adamların bazıları, katılmak için bir birlik aramak üzere ayrılmış; ötekilerse köylere dağılmışlardı. Köy evlerinin pencereleri önünde ısınmak için içeri girmelerine müsaade edilmesi için yalvarıyorlardı.

Bu fırsatı kollayan bazıları da tabanları yağlamış, sıcacık fırının üzerinde, karılarının koynunda yatmak için evlerine dönmüşlerdi.

Telegin, Roçin ile komiser Çesnokof bitkinlikten çöktükleri bir ekin yığınının yanında 39. Alayın erlerinden ikisini buldular.

Erlerden biri:

— Boşuna at koşturursunuz, dedi, kimseleri bulamazsınız. Alay diye bir şey kalmadı artık.

Sırtını dayadığı ekin yığınından ayırmayan öteki, dişlerini göstererek sırıttı:

— Ben onu bilir, onu söylerim, sattılar bizi... Verilen emirleri anlamadığımızı zannedersiniz belki, ha? Çok iyi anlıyoruz biz. Sattılar bizi... Komutanlığın Allah belasını versin! Mukavva tabanlı çizme dağıttılar askere!

Böyle söylerken çizmelerinden dışarı çıkmış ayak parmaklarını oynattı.

— Savaştan gına geldi artık... Yeter... Amin, çok şükür!

Telegin bu ekin yığınının yanında vazgeçti her şeyden. Birbirinden ayrı iki farı ile dev gibi radyatörü hatırladı. Hadi, var da hükmünü ver bakalım! Huzuru kalbin yumuşacık yastığında uykuya daldığı için her şeyi kaybetmiş, dağıtmış, saçmıştı...

Roçin ile Çesnokof'a:

— Bağırmadan önce bekleyin biraz, dedi. Evet, doğru, zayıf davrandım, alçaklık ettim, haksızım...

Yüzü içler acısı bir ifadeye bürünmüştü. Tabancasını kılıfına koydu.

— Hayatım boyunca şansım yaver gitti, hayatım boyunca bu şansın bana ihanet edeceği anı bekledim. Tamam artık Devrim mahkemesi beni yargılayabilir...

Roçin, sinirli bir tikle yanağı seğirerek:

— Allah müstahakını versin! diye bağırdı. Şu saatte söz konusu olan sen değilsin! Bölüğü nereye götüreceksin, onu söyle? Doğuya mı, batıya mı? Planın ne? İlk hedefin neresi? Asıl bunları düşün sen şimdi!

— Haritayı ver bana...

Telegin'in suratı hâlâ asıktı. Roçin'in elinden haritayı aldı. Bir yandan haritaya bakıyor, bir yandan da kendi kendine sövüp sayıyordu. Şehir, kasaba, köy isimleri gözlerinin önünden uçuşuyordu.

Sonunda kendine hâkim olmayı başardı. Durumu görüştükten sonra, Sekizinci Ordu birliklerine ulaşmayı denemek için doğuya gitme kararına vardı.

Günün geri kalan kısmı, arazinin elverişli kısımlarında at koşturdular. Karanlık gece inip de, atların kulakları bile fark edilmez olun-

ca, yakınlarda bir yerde, donuk karanlıklarda bulunması gereken Rojdestvenskoye kasabasını bulmak üzere kılavuzlar gönderdiler.

Attan inmeden durup, uzun süre beklediler.

Vadim Petroviç atını Telegin'in atının yanına götürdü, diziyle İvan İliç'in dizine dokundu.

— Ne haber? diye sordu. Belki de içini dökmek istersin... Konuşabilir miyim seninle?

— Elbette.

— Neden bu gösteriyi yaptın?

— Ne gösterisi Vadim?

— İçinde mermi olmayan tabancanla...

— Deli misin sen?

İvan İliç, Roçin'e doğru eğildi, ama simsiyah göz yuvarlaklarıyla belirsiz bir leke gördü ancak.

— Demek, mermileri sen çıkarmadın Vadim tabancadan?

— Hayır, mermileri ben çıkarmadım. İvan, göründüğün gibi saf olmadığına inanmaya başladım...

— Ne demek istiyorsun, anlamıyorum... Alçaklık ettim, doğru... Ama kötülükle ne ilişkisi var bunun?.. Ben senin yerinde olsaydım bu olayı hatırlamazdım...

— Neyse, dolambaçlı çarelere başvurmak faydasız...

Alçak sesle konuşuyorlardı. Roçin'in, bütün vücudu, boynuna zorla tasma takılmış bir köpek gibi titriyordu.

— Ekin yığınının önünde bütün bölük alçakça olaya şahit oldu... Muharipler ne diyor biliyor musun? Komutan komedi oynadı diyorlar... Devrim mahkemesi önünde hayatını bağışlatmak için...

— Ama bu söylediğin çok kötü bir şey...

— Sonuna kadar dinle beni!

Roçin'in atı da kızışıyordu.

— Açıkça karşılık vermelisin sorularıma... İnsan böylesi anlarda denenir... Yüce bir davranışta bulundun mu? Bundan böyle bozulduğunu anlıyor musun? Oysa bozulmaya hakkın yok...

Bir an bile yerinde duramayan Roçin'in atı kuyruğunu sallayıp Telegin'in suratına vurdu.

İvan İliç bir kasılmanın etkisiyle, boğuk boğuk:

— Defol! diye bağırdı. Çekil, yoksa kılıçtan geçiririm seni!..

Bunun üzerine karanlıkta Çesnokof söze karıştı:

— Yeter bağırdığınız, aslanlar, dedi. Tabancadan mermileri ben çıkarmıştım.

Ne Roçin, ne Telegin bir şey söyledi. Biri onur yarasının, öteki kinin etkisiyle soluk soluğa indiler, birbirlerini görmeden.

Birden tabanca sesini andıran haykırışlar duyuldu:

— Yakalayın! Yakalayın!

— Kimsiniz?

— İndir ellerini.

— Kimdir o?

— Dostuz! Ama siz kimsiniz? Allahın belası!

İki devriye kolu karşılamıştı. Süvariler, cehennem karanlığını andıran bu gecede kılıçlarını çekmeye cesaret edemeden birbirlerinin yanında dönüp duruyorlardı.

Kızgın ve heyecanlı oldukları için birbirlerinden ayrılmayıp, küfürler ve lanetler savuruyorlardı. Deyimlerin açık saçıkça oluşundan dost olduklarını, iki tarafın da kızıl olduğunu anlamışlardı.

— Dizginlerimi neden bırakmıyorsun?

— Hangi birliktensiniz?

— Sana ne ulan! Git Meryem Anaya sor onu... Büyük bir süvari birliğiyiz işte.

— Nerede birliğiniz.

— Bizi takip edin...

Sonunda sükûnete kavuşan iki müfreze bölüğün yanına sokuldu. Rojdestvenskoye köyünün, küçük koru ile küçük ırmağı geçtikten sonra, hemen yanında olduğunu öğrendiler.

— Köyde yerleşen birlik hangisi? diye sordular.

Yabancı devriye kolu erlerinden biri tatlı bir ifadeyle:

— Gelin, öğrenirsiniz, diye karşılık verdi.

* * *

Küçük köy evinde Seminyon Mihaloviç Budiyoni, iki tümen komutanıyla birlikte büyük bir semaverin çevresinde oturmuş, çay içiyorlardı.

Odaya giren Telegin, Roçin ve Çeşnokof'u görünce Budiyoni neşeli bir ifadeyle:

— İşte takviye! dedi. Merhaba arkadaşlar! oturun. Çay için.

Üçü masaya sokuldular ve Budiyoni'nin elini sıktılar. Her şeyden haberi olan Budiyoni göçebe tugay komutanı ile kurmay başkanını muzip bir ifadeyle süzüyordu. Dördüncü tümen komutanının elini sıktılar. Orta boylu tümen komutanının öylesine ilgi çekici bıyıkları vardı ki iki ucu kulaklarının ardında birleşebilirdi. İri elini uzatan ve parmaklarını bir nalı büküyormuş gibi sıkan Altıncı Tümen komutanının da elini sıktılar. Güneşten yanmış genç yüzü derin bir sükûnet ifade ediyordu.

Budiyoni, geceyi geçirmek üzere birliklerini yerleştirip yerleştirmediklerini, bir istekleri olup olmadığını sordu. Roçin, mümkün olduğu kadar yerleştiklerini, hiçbir şeyden şikayetleri olmadığını söyledi.

Budiyoni:

— Peki öyleyse, iyi, dedi.

Süvari kolordusunun gece molası verdiği köyde bir tek sinek için bile yer bulunmadığını gayet iyi biliyordu oysa.

— Peki, neden ayakta kaldınız? Bir sıra yanaştırıp oturun. Sizi gayet iyi hatırlıyorum, Telegin yoldaş. O zaman Don Kazaklarının bir güzel pestilini çıkarmıştınız... Hah, hah, hah...

Çok memnun görünüyordu. Kıpışık gözlerle karşısındakilere bakıyordu. 6. Tümen komutanı başını sallayarak doğruladı. Gerçekten o zaman Kazaklar iyi bir kötek yemişlerdi.

4. Tümen komutanı da kuru ve gururlu bir ifadeyle Kalmuk yüzünü sallayarak doğruladı.

— Ama buz kez Mamontof iyi hırpaladı sizi. Bana getirdiğiniz nedir? Muhafız kıtası mı, yoksa bir muharebe birliği mi?

Telegin:

— Muharebe birliği, dedi, takviyeli bir bölük.

— Atları nasıl?

Roçin canlı bir ifadeyle:

— Mükemmel durumda, diye karşılık verdi. Ön ayakları da nallı.

Budiyoni:

— Şu işe bak! diye hayretini gösterdi. Ön ayakları da nallanmış! Neden Sekizinci Orduyu aramak için o kadar uzağa gidiyorsunuz? Ya bulacağınızı zannettiğiniz yerde değilse?..

Telegin:

— Ordu komutanına rapor vermek zorundayım, dedi.

— Ver raporunu bana... Ha, ne dersiniz, tümen komutanı yoldaş? Tugay Komutanını, takviyeli bölüğü ile yanımıza alalım mı?

İki tümen komutanı da birlikte bu fikri beğendiler. Budiyoni bir teneke tabakadan bir tutam tütün alıp sigara sardı.

— O kadar uzağa gitmeniz faydasız, dedi. Bize katılın. Tümen komutanı ile durumu görüştük. Düşünüp şu karara vardık. Atlarınız şişmanlıyor, muhariplerimizin canı sıkılıyor. General Mamontof'u bulmak için kuzeye doğru hareket edeceğiz. İşte şimdi Mamontof'un arkasından koşmaya hazırız. O bizden kurtulmaya, biz de onu yakalamaya çalışacağız...

* * *

Budiyoni şaka yapıyordu. Durum çok tehlikeliydi. General Mamontof kolordusunun kızıl cepheyi yardığı haberi üzerine Budiyoni yüksek Askeri Şura başkanının şahsi emrine itaat etmemişti. Bu emir, ihanet planı denmemek için insanın kendisini zor tuttuğu bir saçmalıklar demetiydi ve hiç değişikliğe uğramadan aynen uygulanması isteniyordu.

Budiyoni kellesini koltuğuna alarak Mamontof'un peşinden gitmeye karar vermişti kendiliğinden.

Tümen komutanları ile birlikte başkomutanlık karargâhındaki kelemlerin öfkeyle emirler çiziktireceklerini ve ölüm kokan tehditlerin, telgraf cihazlarının arkasından koşacağını tahmin ediyorlardı. Ama Moskova'nın selâmetini kendi hayatlarından üstün tutuyorlardı. Bu selâmeti de hemen Mamontof'un peşine düşmekte, beyazların bu en iyi süvari birliğini ezmekte buluyorlardı.

Mamontof'un birliğinin, Budiyoni'nin yedi bin kılıcına dayanamayacağından, Tsna ile Don arasındaki uçsuz bucaksız tarlalarda darbeleri altında eriyeceğinden şüpheleri yoktu.

Mamontof'a yetişmek güç biri işti. Mamontof, eşkıyalar gibi, yol üzerindeki köylerde ve şehirlerde, yaralanmış, ya da yorgun hayvanları değiştiriyordu.

Yiğit, fakat bozuk ahlâklı Mamontof alayları mevcut olarak daha fazlaydılar. Bununla beraber Mamontof, Budiyoni ile karşılaşmaktan çekiniyordu. Arkasını takip eden bu tecrübeli hasımdan ödü patlıyordu.

Budiyoni artık bir çeteci süvarisi değildi; daha korkuncu –Allah sizi açık bir arazide onunla karşılaşmaktan korusun– muntazam bir Rus süvarisiydi.

Budiyoni yavaş, fakat akıllıca ilerliyordu; ya kısa, ya daha rahat bir yolu seçiyor, ya da Mamontof'u yedek atla ot, saman bulmakta güçlük çekeceği bölgelere sıkıştırıyordu.

İki kudretli süvarinin bu oyunu, bu takip günlerdir devam ediyordu. Mamontof'un yolu, sonbahar sisinde dumanları göklere yükselen yangınlarla belirlenmiş oluyordu. Mamontof kızılların artçılarına hücum edip hemen düzenlice geriliyordu.

Sonunda Budiyoni, Mamontof'a oyun edip, yetişmeyi başardı. Sabahın erken saatlerinde, sebze bahçelerinin kenarındaki ihtiyar söğütlerin silûetleri hayal meyal göründüğü sırada bir süvari bölüğünün başında bulunan Budiyoni, Mamontof'un geceyi geçirmek için kaldığı küçük köye girdi.

Budiyoni'nin köye girmesiyle, üç atın çektiği üstü açık bir arabanın bir avlu kapısından fırlayıp rüzgâr gibi gitmesi bir oldu. Mamontof başı açık, kaputu ilinlenmemiş, oturduğu yerden ardına dönüp, en önde at koşturan siyah pelerinli, bıyıklı süvariye ateş etti üst üste.

Budiyoni'yi tanımıştı. Ama karabini elinde oynayıp duruyordu. Traykanın peşine adamlar salındı salınmasına, ama rüzgâr gibi giden Don atları arabayı alıp götürdüler.

Evlerin avlularından vahşi çığlıklar, tüfek takırtıları ve tek tük silah sesleri yükselmeye başlamıştı bile. Mamontof'un muhafız birliğinin Kazakları ölesiye dövüşüyorlardı.

Budiyoni'nin süvarileri köyü araştırarak bütün köşe bucağı araştırarak, sokaklarda korkudan şaşkına dönmüş insanları kovaladılar: Kimisi don paça fırlamıştı sokağa, kimisinin de tek çizme vardı ayağında...

Yakaladıklarının bando erleri olduğunu anlayan muharipler, hemen etrafını çevirip alay etmeye, dalga geçmeye başladılar.

Bu sırada Budiyoni geldi. Durumu anladıktan sonra bandoculara sazlarını almalarını buyurdu.

Bolşeviklerin kendilerini kılıçtan geçirmediğini, sadece gülmekle yetindiklerini gören bando erleri hemen evlerine dönüp aceleyle giyindiler ve trompetlerini, borularını, helikonlarını, bombardlarını getirdiler. Bütün bu sazlar saf gümüştendi. Süvariler dudaklarını şapırdatıyorlardı. Benzersiz bir ganimet!

Budiyoni:

— Düşmandan ala ala bunu aldık, dedi. Enternasyonal'i çalabiliyor musunuz?

Bandocular her isteneni çalabiliyorlardı; aralarında Moskova Konservatuvarı'nın öğrencileri vardı. Tam bir buçuk yıldan beri, bir ücretle beyaz ekmek bulacağım diye, katliamlardan, fiş doldurmaktan ve sokak muharebelerinden kaçınmak için şehirden şehire dolaşmışlar, sonunda da Rostof'da silah altına alınmışlardı. Burnu alkole batırılmış süngeri andıran bando şefi kendisinin eski bir devrimci olduğunu da söyledi. Mavimtrak-menekşe rengindeki burnu güven veriyordu insana: Böyle burnu olan bir insanın size zararı dokunamazdı.

Mamontof bir kez daha karşılaşmaktan kaçınmıştı. Çabuk bir manevra ile kolordusu Budiyoni birlikleriyle temastan kaçınmıştı. Takip devam etti. Ama Mamontof'un niyeti belliydi: Kızıl cepheden geçmek, taraftarlarına ulaşmak. Budiyoni her şeyden çok bundan korkuyordu. O zaman başkomutanının önünde hesap vermek zorunda kalacak, daha da kötüsü Yüksek Askeri Şura Başkanının önüne çıkarılacaktı.

İşin bir kötü yanı da hiçbir birlikle ilişki kurulmaması ve olup bitenler hakkında hiçbir bilgi alınmamasıydı. Sonunda demiryoluna ulaşıldı.

Budiyoni yanına kurmay başkanı ile komiserini alarak dört nala kalkıp öne geçti. Gara varınca telgraf cihazının başına geçti. Telefondan öylesine haber aldı ki hemen tümen komutanlarını yanına çağırttı.

Büfe salonunda toplandılar. Camları kırılmış büyük pencereden, demiryolunu geçen süvari bölüklerinin muntazam sıralar halinde geldikleri görülüyordu. Süvarilerin ardında, ağır bulutların altında ezilmiş, kıpkırmızı batan güneş, toprağın hizasındaki göğü kucaklıyordu.

Ellerindeki flamalarıyla süvari hatları şevi tırmanıyorlardı. Güçlü hayvanların üzerine binmiş, insanı etkileyen kuvvetteki süvariler madenden dökülmüş heykelleri andırıyorlardı.

Telegin, dışarısını seyreden Roçin'in yüz ifadesini görünce şaşırdı. Batan güneşin kırmızı ışıklarıyla aydınlanmış olan bu yüz gururlu, donmuş, coşkundu.

Boğuk bir sesle:

— Böyle olduğunu bilmeliydik, diye mırıldandı.

İvan İliç daha iyi duymak için sokuldu.

— Unuttuk bunu... Bir ihanet için yeteri kadar ağır ceza bulunamaz... Seni affettiği için öp toprağı, teşekkür et ona...

Ekim yığınının önündeki ağız dalaşından sonra Roçin ilk kez konuşuyordu. Roçin'in o ana kadar konuşmamasının ve azap çekmesi-

nin nedeninin gururdan çok umutsuzluktan ileri geldiğini anlıyordu İvan İliç. Hatta "Affedersin, İvan..." demekle Telegin'in önünde kusurunu kabul etmiş olmuyordu. Şimdi artık, uzun süren bir yorgunluk ve gerginliğin etkisi altında, kaybetmiş, unutmuş ve yeniden bulduğu Vatan duygusuyla dolup taşmıştı... Bu da bir çeşit af dilemekti...

İvan İliç öksürdü; o da sanki budalaca tartışmaları hiç olmamış gibi Vadim Petroviç'e güzel sözler söylemek isterdi...

O sırada Budiyoni telgraf odasından çıktı. Çevresine toplandılar. Budiyoni:

— Arkadaşlar, dedi, size söyleyeceğim çok önemli haberler var... Önce kötülerinden başlayalım. Kutepof Orel'i almış. Devriyeleri Tula önüne varmış bile. Cephemizde geniş bir yara açmış. Sekizinci ve Onuncu ordular doğuya doğru püskürtülmüş. Dokuzuncu ve Onüçüncü ordular da batıya... Bu haberler geçen haftaya ait...

Budiyoni sustu, sonra gözleri neşeli bir canlılıkla parıldadı.

— Ama, o zamandan bu yana, çok şeyler değişti arkadaşlar... Önce sizi sevindirmek isterim: Bütün başkomutanlık işten uzaklaştırılmış; Yüksek Askeri Şura Başkanı artık güney cephesi üzerinde tek söz sahibi kişi olmayacak... Bizimkiler Orel'i yeniden ele geçirmişler... Methede ede göklere çıkarılan Kornilof, Markof ve Drozdovski alayları Orel ile Kromi arasında tamamiyle yenilmişler... Uzun süredir beklediğimiz şey geldi... Henüz ayrıntılarını bilmiyoruz, ama özel bir vurucu Kuvbet Kutepof'a karşı başarıyla yoluna devam ediyor...

Budiyoni gene sustu ve parmaklarının arasına telgraf bandını döndürdü. Bıyıklarını oynattı ve bir şahininkini andıran gözleriyle çevresindekilere baktı:

— Süvari kolordumuz bütün harekâtını başkomutanının emirlerine uygun olarak değil, aykırı olarak yapmıştır... Salsk steplerinde, güneye, Onuncu Ordunun yok olma tehlikesi geçirdiği Maniç'e doğru yürüme emrini almıştık, ama biz kuzeye doğru çıktık. Sol kıyıda olacağımız yerde. Don'un sağ kıyısında bulunuyoruz. Don Ordusunun süvarileri önünde kaçacağımız yerde, bu süvarileri kovaladık. Bu kötü, hiç değeri olmayan bir şey!.. Bizim basit sağduyumuza göre kafalarımız mujik kafası, Kazak kafası; kendiliğimizden bir düşünceye, bir yargıya varmamız uygun olmaz! Bu nedenle başkomutanlık karargâhı aydınlık, eğitilmiş kafalar ister... Bu yüzden biz önden gittik, emirler ardımızdan geldi. Bu emirleri ne alıyor, ne de okuyorum;

okuyacak olsaydım, eminim ki kılıcım elimden düşecekti... Her ne olursa olsun, bir emir bana ulaştı... Apaçık bir emir...

Elindeki telgraf bandını bir daha sarmayacak şekilde açtı ve yüksek sesle okudu:

— "Budiyoni süvari kolordusu komutanlığına... Haberalma servisinin elde ettiği son bilgilere göre düşman süvarisinin Voronej bölgesinden kuzeye doğru hareket ettiği anlaşılmıştır. Budiyoni süvari kolordusu komutanına düşman süvarisinin bozguna uğratılmasını emrediyorum..." Hepsi bu kadar. Kısa ve açık bir emir. Böylelikle durum hakkında bir kanıya varmış oluyoruz... Emir, Güney Cephesi Devrim Askeri Şura Başkanı Stalin tarafından, Serpukof'da, Başkomutanlık Genel Karargâhında imzalanmış.

* * *

Katya Moskova'ya, Arba caddesinin ucundaki aynı Starokoniuşeni sokağındaki çatı katına (1914 savaşının başında, kocası Nikolay İvanoviç Smokovnikof, Daşa ile Petersburg'dan bu eve gelmiş, Katya da Paris dönüşü onları orada bulmuştu), Nikolay İvanoviç'in cenazesinin kaldırıldığı günün akşamı tarifsiz bir keder sonucu umutsuzluğun Katya'nın üzerine çöktüğü eve dönmüştü.

Üzerine paltosunu alıp yatağına uzanan Katya yaşama arzusunu yitirmişti... Uzun süre hıçkıra hıçkıra ağlamış, sonra yemek odasına morfin almak için su almaya gitmişti. Birden karanlık içinde ikinci hayatını fark etmişti: Kendisini bekleyen Vadim Petroviç...

Ve işte böylece varlığının ikinci gerginlik, aşk ve azap çemberi kapanmış oluyordu. Arkasında uzun, onarılmaz kayıpların serpildiği çok uzun bir yol bırakıyordu. Katya bunu elinde küçük çıkını ile Kievski garından çıkıp, Temmuz ortalarında yeniden Moskova'ya döndüğü gün acı acı hissetmişti. Çocuklar, Moskova'nın suyu alçalmış ırmağında yıkanıyor, sessizliği bozan tiz sesleri kederli bir biçimde yankılanıyordu.

Elinde bir balık avı kamışı bulunan ihtiyar bir adam suyun kenarına, cılız otların üzerine oturmuştu. Katya, bahçe duvarları tamamen yıkılmış Sadovaya bulvarına çıkınca, bulvarın ıssız ve sessiz oluşuna hayret etti. Sadece, ıssız evleri iri dalları ile gölgeleyen büyük ıhlamur ağaçları uğulduyordu. Eskiden çok canlı olan Arba sokağında ne tramvaylar vardı şimdi, ne de arabalar.

Tek tük geçenler başları önlerinde paslı rayları aşıyorlardı. Katya Starokoniuşeni sokağının köşesine varınca köşeyi döndü ve evini gördü. Dizlerinin bağı çözüldü. Uzun süre evin karşısındaki yaya kaldırımında bekledi. Düz sütunlu, stor perdeli, sarı renkli, tatlı bir küçük evin hatırası canlanıyordu kafasında... Bu evde Katyanın, Vadim Petroviç'in, Daşa'nın hayaletleri yaşıyordu... Acaba bir zamanlar var olan şeyler hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolabilirler miydi? Hayat, yastığa konan bir baştaki rüya gibi kaçabilir miydi? Böylelikle verimsiz bir oltayla aklı baştan çıkartabilir, bir iç çekmeden sonra rüyaya dönüşebilir miydi? Hayır, olamaz, olamaz. Geçmiş günler, beklenmedik bir mutluluğun silinmeyen izlerini taşıyordu. Katya elindeki morfin şişesini halının üzerine bırakarak, gücü tükenmiş bir durumda kendini Vadim Petroviç'in kollarına bırakıvermişti. Vadim Petroviç ise heyecanın etkisiyle aşkını açıklayan sözlerini kulağına fısıldıyordu.

Bu bir rüya değildi, kaybolmuş da değildi, ötede, siyah pencerelerin ardında var olmaya devam ediyordu. Orada uykusuz geçen, acı gibi derin ve sessiz öpücüklerle dolu ilk geceleri, her zaman aynı fakat her zaman yeni olan, şaşırtıcı sözlerle geçen ilk geceyi yaşıyordu. Vadim Petroviç'in güçlü parmakları Katya'nın bembeyaz narin parmaklarıyla birleşmekle en yumuşak, en canlı şey birleşmiş oldu...

Ev önündeydi, ama cephesindeki beyaz sütunların gölgesi yoktu, duvarlarının sıvası dökülmüştü, duvarları bel vermiş, sefil bir hal almıştı. Katya bütün bunları hayal etmişti. Zemin kattaki ilk iki pencere, içerden gazetelerle örtülmüştü. Öteki pencereler ise kurumuş çamurla örtülmüştü.

Belli ki evde kimsecikler oturmuyordu. Çatı katının bütün camları –eskiden Daşa'nın yatak odasıydı burası– kırılmıştı.

Katya sokağı geçti ve boyası yer yer kabarmış kapıya vurdu. Katya, kapı kulbunun yerinde tozun kapattığı bir deliği fark edinceye kadar uzun uzun kapıya vurdu. O zaman servis kapısının yandaki küçük sokağa açıldığını hatırladı. Küçük kapı açıktı. Dövülmüş topraktan yapılmış küçük bir yol otların bittiği avludan geçiyordu. Demek oturan biri vardı evde.

Katya mutfak kapısına vurdu. Kısa bir süre sonra ufak tefek bir adam kapıyı açtı. Yüzü kireç beyazlığında, gözlüklü, dik sarı saçlı, iri kafalı bir adamdı.

— Boğazım patladı kapı kapalı değil diye bağırırken. Ne istiyorsunuz?

— Affedersiniz, bir şey öğrenmek istiyordum. Marya Kondratievna, ufak tefek bir ihtiyardır, burada mı oturuyor hâlâ?

Adam sanki bir matematik problemini çözermişçesine karşılık verdi:

— Evet burası, ama öldü...

— Öldü mü? Ne zaman?

— Çok olmadı, ama ne zaman öldüğünü hatırlamıyorum kesinlikle...

Katya adamakıllı şaşırmıştı. İki eli böğründe kalmış bir insan ifadesiyle:

— Şimdi ben ne yapacağım? dedi. Dairemde oturan kimse var mı?

— Bu daire sizin mi bilmiyorum, ama her ne hal ise, boş değil...

Kapıyı kapatmak üzereydi ki bu güzel kadının gözlerinden yaşlar aktığını görünce bekledi.

— Çok üzücü bir durum... Doğruca gardan geliyorum. Şimdi nereye giderim ben? İki yıl ayrı kaldım Moskova'dan, evime dönüyorum, bir de ne göreyim...

Adam şaşkın bir ifadeyle:

— Evinize mi dönüyorsunuz? dedi. Moskova'ya ha?

— Elbette. Son iki yılı önce güneyde, sonra da Ukrayna'da geçirdim.

— Aklınızdan zorunuz mu var sizin?

— Hayır, niye olsun... insanın evine dönmesinde ne gariplik var ki?

Kâğıt beyazlığındaki bu adamın tükenik yüzünde incecik dudakları, yanakları buruşturarak köşesinden aralandı.

— Moskova'da açlıktan ölündüğünü bilmiyor musunuz?

— Yiyecek konusunda işlerin kötüye gittiğini duydum... Ama benim o kadar az şeye ihtiyacım var ki... Hem sonra geçici değil mi nasıl olsa?.. Hayat güçleştiği zaman insanın kendi evinde olması daha iyidir.

— Peki neyse, siz kimsiniz?

— İlkokul öğretmeniyim. Adım Ekaterine Roçina. Şimdi size hüviyetimi gösteririm...

Katya keten torbasının düğümünü dişleriyle çözdü. Halk Eğitim Komiserliğinin verdiği sertifikayı çıkardı.

— Kiyef'de şehir terk edilinceye kadar küçük çocuklar için bir Rus okulunda çalıştım... Halk komiseri beyazlarla birlikte kalmamı kesin-

likle yasakladı... Zaten ben de kalmak istemiyordum... Lunacarski halk komiserine yazılmış bir mektubu verdi bana... Ama mektup mühürlü...

Adam sertifikayı okudu, zarfın üzerindeki adresi okudu. Bütün hareketleri yavaştı.

— Neyse, dedi, ihtiyar kadının odası boş. Muhakkak bu evde yaşamaya bu dereceö nem veriyorsanız yerleşin... Ama burada her yer viran ve pislik içinde... Moskova'da terk edilmiş herhangi bir eve yerleşebilirsiniz...

Katya'ya yol vermek için, kırılmış eşyalarla dolu mutfağa girdi. Duvarları islenmiş koridorda bir çiviye asılı, ihtiyar kadının odasının anahtarını gösterdi, sonra yavaş yavaş hareketlerle odasına girdi (eskiden bu oda Nikolay İvanoviç'in çalışma odasıydı.)

Katya kapıyı açıncaya kadar epeyce zorluk çekti. İki pencereli, havasız odaya girdi. Pencerelerin camları dışarıdan çamurla sıvanmıştı. Katya'nın eski yatak odasıydı burası. Yatağı aynı yerde duruyordu. Ağaçtan yapılmış ve iki kapısının üzerinde gövdesi kadın, başı kuş olan resimlerin oyulduğu küçük ecza dolabı da eski yerindeydi. Morfin şişesini bu dolaptan almıştı.

Ölü Marya Kondratievna bu odaya dairenin en iyi mobilyasını getirmişti: Divanlar, koltuklar, etajerler birbiri üzerine yığılmış, kimileri kırılmış, toz ve örümcekle kaplanmıştı.

Katya birden umutsuzluğa kapıldı; çöl gibi ıssız, aç, yakıcı temmuz güneşinin altında kavrulan uçsuz bucaksız Moskova'da, faydasız eşyalarla ağzına kadar dolu, havasız bu odada yaşaması, yaşantısının üçüncü dönemine başlaması gerekiyordu.

Somyaları bozulmuş karyolanın üzerine oturdu ve için için ağladı. Çok yorgun ve açtı. Kendisini bekleyen zorluklar biçare gücünden çok daha üstün göründü Katya'ya. Okulun yanındaki küçücük evi, ufacık bahçesini, çitin ötesinde uzanan tarlaları hatırladı... Kapının eşiğindeki küçük çalı süpürgesi, antredeki su kovası, yaprakların arasından süzülen ve pencereden girerek defterlerin üzerine dökülen yeşilimtırak ışık... Neşeli, kaygısız çocuklar ve en çok sevdiği yavrusu İvan Gavrikof...

Ah! mümkün olsaydı, hayatı boyunca orada kalabilirdi...

Katya kalktı. Kiyef'den getirdiği küçük kuru ekmeği suda ıslatmak istiyordu. Ama yaşamaya başlamak için bir su bardağı bile yok-

tu!.. Kızmıştı bu defa, gözlerini kuruladı, solgun yüzlü adamı bulmak için odadan çıktı.

Kapıya yavaşça vurdu ve incecik sesiyle:

— Affedersiniz, dedi, sizi gene rahatsız ediyorum ama...

Adam yaklaştı, kapıyı açtı ve sanki anlamakta güçlük çekiyormuş gibi Katya'nın yüzüne dik dik baktı.

— Affedersiniz, bana ödünç verecek bir bardağınız var mı acaba? Çok susadım da.

— Adım Maslof, yoldaş Maslof, diye karşılık verdi adam. Nasıl bir bardak istiyorsunuz?

— Nasıl olursa olsun, bardağınız fazlaysa şayet...

— İyi öyleyse...

Kapıyı açık bırakıp odanın öteki köşesine doğru gitti. Katya, rendelenmemiş tahtalardan yapılmış, ağırlıktan eğilmiş raflar üzerinde birçok kitap gördü. Üzerinde açık kitaplarla el yazmalarının bulunduğu masayı, üzerinde gene kitapların bulunduğu çok berbat demir karyolayı gördü. Döşemenin üzerinde süprüntüler vardı. Pencereler sararmış kâğıtlarla örtülmüştü.

Maslof ağır adımlarla Katya'ya doğru yürüdü ve kirli bir bardağı uzattı.

— Sizde kalabilir...

Katya ağzına kadar süprüntüyle dolu mutfakta musluğa kadar zorlukla gitti. Bereket su akıyordu. Bardağı yıkadı, kana kana su içti.

Katya odasına dönünce, ekmeğini yemeden önce odayı havalandırmak ve biraz tuvalet yapmak arzusunu duydu. Ama kış için macunlanmış olan pencereleri açmak kolay değildi. Katya uzun uzun ispanyoletlere bir sandalye ayağı ile vurdu, kazıdı, kanırttı. Bu işi yaparken ahlayıp pufluyordu. Gürültüyü duyan Maslof geldi, önce sesini çıkarmadan şaşkın şaşkın Katya'ya baktı.

— Pencereleri açmak da nereden geldi aklınıza?

— Havasızlıktan bunalıyor insan burada!

— Sokağın havasının daha mı temiz olduğunu sanıyorsunuz? Sokaktan sadece tozla pis kokudan başka bir şey gelmez. Bütün avlular kokuşan çöp yığınlarıyla dolu. Yanılıyorsunuz.

Katya adamı, pencerenin içinde ayakta dinlemişti. Dudaklarını büzdü ve sandalyenin ayağıyla vurmaya devam etti.

— Diyelim ki pencereleri açabildiniz, ama geceleri gene kapamak zorunda kalacaksınız... O halde, neye yaradı bu boşuna gayret?..

Sonunda pencere kanadı gevşedi. Katya yere atladı, pencereyi ardına kadar açtı, sokağa eğildi, dışarının havasını derin derin ciğerlerine çekti.

Maslof düşünceli bir ifadeyle:

— Evet, dedi, henüz şehir sorunlarını çözümleyemedik.

Birden dizleri titreyip büküldü. Gözleriyle oturacak bir yer aradı, kapının pervazına sırtını dayadı, parmakları, rengi solmuş keten gömleğini saran gevşek uçkurun içine kaydı.

— Karlar eridi ve bütün çamur, çöpler, çürümüş hayvan leşleri, kediler, köpekler ve hatta at leşleri sokaklarda ve avlularda yığılı kaldı... Yağmurlar birazını temizledi, ama bu bir çözüm yolu değil...

Katya sözünü kesti Maslof'un:

— Bana bakın, dedi, banyo çalışır durumda mı?

— Hiçbir fikrim yok... Bir su tesisatçısı bir süre burada kaldı... Pazar günleri mutfakta ve banyoda çalışıyordu, kendi hesabına tabii... Sonra cepheye gitti.

Katya kararlı bir ifadeyle:

— Çıkar mısınız odamdan, dedi. Odayı toparlayıp tuvaletimi yapmak istiyorum da. Sonra gelir sizi bulurum... Her şeyden önce bazı adreslere ihtiyacım var.. Moskova'da kimseleri tanımıyorum da... Bana yardım edersiniz, değil mi?

— Elbette. Bugün Pazar, bütün gün evdeyim...

Maslof yavaşça odadan çıktı, kendi odasına gitti. Katya kapıyı kilitledi. Önemli olan cesaretini kaybetmemekti, gerisi kendiliğinden geliyordu.

Kirlenmemesi için eteği ile gömleğini çıkardı ve tozları temizlemeye başladı. Çekmecelere paçavralar doldurulmuştu. Katya çekmeceleri karıştırırken, üzerine kendi harfleri bulunan yatak çarşafları ile yastık kılıfları buldu. Sonra gene kendisine ait gömlek, külot ve birkaç onarılmış çorap buldu. Ne kadındı şu Marya Kondratievna! Bu değerli şeyleri saklamıştı!.. İşin doğrusu bu küçük ihtiyarcık hırsızın, aç gözlünün biriydi.

— Neyse, diye geçirdi içinden Katya, toprağı bol olsun...

* * *

Aynı akşam Maslof, müsveddelerini Katya'ya gösterdi. Bazılarını da okudu, ütopik sosyalizmin klasik eserleri üzerine yazılmış tarihi bir incelemeydi bu. Katya düzeltilmemiş yatağın üzerinde oturmuştu. Maslof:

— Böylesi bir devirde ütopistlerle uğraşılabilmesi size garip görünüyordur, dedi. Proletarya diktatörlüğü devrinde ütopya ha? Mantığı nerede bunun? Çekinmeyin, söyleyin canım, şaşırdığınızı...

Göz kapakları yapışan Katya, şaşırmış olduğunu anlatmak için başını salladı.

— Ama bu gene de akla yakın... XIX. yüzyıl ortalarında, ütopik düşüncelerin uygulama alanına konulmasına çalışan gruplarla kişilerin giriştikleri teşebbüslerin üzerinde ayrıntılara varıncaya kadar durdum... Bu, sosyal hareketler tarihin en ilginç sayfalarından biridir...

Dişlerini meydana çıkaran alaylı bir gülümsemeyi gizlemek için başka bir yöne döndü.

— Ama sadece Pazar günleri yazabiliyorum. Komitedeki işim çok yüklü. Çalışan çok az kişi var bizim komitede. Moskova'da Parti üyesi olarak hemen hemen kimse kalmadı... Sadece ben, sağlık durumumun berbatlığı nedeniyle cepheye gönderilmedim... Bedenen ve manen tükendim...

Maslof bedenen tamamen tükenik oluşu ve hasta görünüşüne rağmen oldukça canlı görünüyordu.

Hemen ertesi gün Katya'yı Halk Eğitim Komiserliğine götürdü, Katya'nın ihtiyacı olduğu arkadaşlarla tanıştırdı. Durumunu yoluna koyması ve yiyecek karneleri alması için yardımda bulundu.

Katya Maslof olmasaydı sayısız servisi, bürosu ve şefleri olan muazzam komiserlikte kaybolurdu.

Katya'yı hemen Presniye mahallesinin ilkokuluna eğitmen olarak tayin ettiler. Başka bir büroda da, toplum görevi olarak okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğreten akşam kurslarında ders vermek üzere görevlendirdiler. Üçüncü büroda iri gözlü, ateşli bakışlı, esmer tenli, son derece zayıf bir adam tarafından yakalındı. Adam Katya'yı uzun koridorlardan ve merdivenlerinden sanat-propaganda servisine götürdü. Orada da fabrikalarda konferanslar vermekle görevlendirildi.

Esmer tenli adam:

— Daha sonra konferanslarınızın metinlerini kesin olarak belirtiriz, dedi. Size propaganda ile ilgili eserler verilecek ve plan çizilecek. Paniğe kapılmak yok. Öğretim görmüş bir kişisiniz, bu yeter. Bizim durumumuzun en feci tarafı kültürlü kişilerden yoksun oluşumuz. Aydınların yarısından çoğu bizi sabote ediyor. Acı acı pişman olacaklar bu yaptıklarına. Geri kalanını da cephe sömürdü. Buraya gelişiniz herkes üzerinde çok iyi bir etki yaptı...

Sonunda iri yarı, telaşlı, kalın dudaklı, koltuk altları terden yeşermiş Tolstoyvari gömlek giymiş bir adam koridorun birinde Katya'ya yapıştı.

Aceleyle:

— Tiyatro sanatkârısınız değil mi? diye sordu. Sizden bahsettiler bana.

İlkokul öğretmeni olduğunu söylemeye çalışan Katya'nın cevabını dinlemeden omuzunu kavrayıp koridorda götürdü:

— Sizi seyyar bir gruba vereceğim. Özel vagonla cepheye gideceksiniz. Moskova'dan çıkar çıkmaz istediğiniz kadar ekmek, şeker ve tereyağınız olacak... Repertuarınız mı? Ohoo! Hiç önemi yok, neyseniz o, ister şarkı söyleyin, ister dans edin: Kızıl askerler avuçları patlayıncaya kadar alkışlayacaklar sizi... Dinleyin bakın, kimyager miydi, yoksa astronomi bilgini mi, aklımda kalır mı hiç böyle şeyler? Neyse, altmış yaşındaki Profesör Çebutikin'i cepheye gönderdim. Şimdi herkes onu "seyyar tiyatronun kralı" diye çağırıyor. Beranger'in şarkılarını söylüyor... Bana teşekkür etmeyin. Ben bunu sadece sanata olan hayranlığımdan yapıyorum...

Katya adamın elinden sıyrılarak:

— Bana bakın! diye bağırdı. Benim üzerimde okul konferanslar, bir de okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğretme görevi var... Maddeten imkânsız...

— Maddeten mi? Ne demek o? Peki ama ya ben? Şaliyapin bile maddeten imkânsızlık içindeydi. Ama ona bir kasa konyak buldum. Şimdi o kendiliğinden cepheye gitmek istiyor... Pekâlâ. Düşünürsünüz... Ben sizi bulurum gene...

Katya üzerine yüklenen sorumluluk yükünün altında ezilmiş, evine dönüyordu. Bomboş sokaklarda esen yakıcı rüzgâr, yamru, yumru kaldırımların üzerinde arasıra kâğıt parçaları karışmış toz bulutlarını kaldırıyordu.

Katya Tverskoy bulvarına çıktı. Hesap ediyordu kafasından: Günde altı saat uyuduğu takdirde geriye onsekiz saat kalıyordu. Yeter miydi bu kadar zaman? Yetmezdi elbette. Okulda dersler, defterlerin gözden geçirilmesi, ertesi günkü dersin hazırlanması... Okuma yazma bilmeyenler için en azından iki saate ihtiyacı olacaktı. Aman Allahım! Ya gidip gelmek için yolda harcayacağı zaman? Ya konferanslar? Konferanslara gitmesi, hazırlanması... Hayır, olacak iş değil. On sekiz saat yetmeyecekti!

Bulvarda bir kanepeye oturdu. Belki de bu kanepe, 1916 yılında, Besanof önlerinden geçtiği zaman Daşa ile birlikte oturdukları aynı kanepeydi. Besanof bacaklarını sürüyerek toz toprak içinde yürüyordu... Ne saçmalık! Hiçbir işe yaramayan iki kadın, zamanlarını nasıl geçireceklerini bilemeden, nasıl olduğunu bilinmeyen bir faciayı yaşarlarken Besanof (Aleksandr Blok'un mısralarındaki kahramanın tıpkısıydı: "Bir ölü için ihtiraslı ve canlı bir adamı yeryüzünde temsil etmek ne kadar zahmetlidir!) Besonof iki kadını selamlamış ve yavaş yavaş geçip gitmişti. İki kadın da Besanof'un ardından bakalamıştı ve ikisine de içler acısı görünen şey, Besanof uzaklaşırken yarı asker yarı sivil pantolonunun düşecekmiş gibi görünmesiydi...

Katya sadece dört saat uyuyacak, Pazar günleri de uykusuzluğunu giderecekti. Ama yiyecek mağazalarının önünde beklemek zorunda kalacaktı! Gözlerini kapadı, içini çekti... Rüzgâr zayıf boynunda ürpertiler yapıyor, Katya'nın altında oturduğu ıhlamur ağacına dalarak, yapraklarını kudurmuşçasına sallıyordu... Rüzgârın bu uğultusu ile avunan Katya üzüntüyü bıraktı. Ne yapmalı da bir günü yirmi dört saatten daha fazla yapmalıydı? Düşündüğün şeye bak!.. Elbet onun da bir çaresini bulacaktı!..

Düşüncesi, önce benliğinde meydana gelen garip değişmenin çevresinde dolaşıp Katya'yı bir yandan şaşırtıp, bir yandan sevindiren bir biçimde yön değiştirdi.

Başını fırına dayayıp, Aleksey'in öfkeli yüzüne bakarak: "Hayır!" dediği an içinde yepyeni, o güne kadar hiç tanımadığı bir mutluluğun sakin ve emin bekleyişinin benliğinde filizlendiğini hissetmişti. Bu mutluluğu ilk kez bir haberci gibi ilkbaharda duymuştu; her akşam uyumadan önce o günü aklından geçiriyordu. Canını sıkan, karanlık hiçbir nokta göremiyordu. Katya kendisinden hoşlanıyordu ve işte az önce de, sosyal görevlerini yerine getirmenin imkânsızlığı bahanesi önünde korkusunu ve umutsuzluğunu gözünde büyüterek eğlenmişti...

Gerçek bu değildi. Söz konusu olan bu değildi. Az öncesine kadar bulunmuş küçük bir kediden farkı olmayan Katya birden önemli bir kişi oluvermişti! Hatta ona ihtiyaçları vardı! Sorumlu bir arkadaş, esmer yüzü, parlak gözlü olanı, onunla saygı göstererek konuşmuştu...

Bütün bu davranışların boşuna olmadığını göstermesi gerekiyordu. Halk Eğitim Komiserliğinde: "Biz de kalkmış ona güvenmiştik!" diyecek olsalar ne kadar ayıp olurdu!

Burada, Moskova'da durum, stepte, Aleksey'in troykasının arkasında, sarsılan arabanın içinde bir saman çöpünü kemirip: "Ey tutsak kadın, neye yaradı güzelliğin?" diye düşündüğü durum değildi artık.

Maslof Katya'dan ayrıntılı olarak o gün olanları anlatmasını istedi. Katya, esmer yüzlü adamla yaptığı görüşmeyi anlattığı zaman Maslof'un bütün sağ yanağı, gülebilmek için kırış kırış oluyordu.

— Evet, evet, diye döndü, aydınların faciası henüz az zararlı... Daha feci şeyler de var...

* * *

Katya 1 Ağustos'ta okulun kapılarını açtı. Saç örgüleri sicim ya da bezlerle bağlanmış, çıplak ayaklı kız çocukları gürültü etmeden okula girdiler ve gene gürültü etmeden sıralara oturdular. Birçoğunun zayıf, vaktinden önce ihtiyarlamış yüzleri vardı.

Katya ilk günü öğrencilerini tanımakla geçirdi. Sırada yanlarına oturuyor, sorular soruyor, çocukları konuşturuyordu. Az buçuk tecrübeli olduğu için çocukların ilgisini çekmenin yollarını biliyordu.

Bir kitabı alıp açıyor:

— İşte bir kitap, diyordu, beyaz sayfaları, siyah harfleri, gri satırları var. Sabahtan akşama kadar bak istersen boşu boşuna, bir şey göremezsiniz. Ama okumayı, yazmayı öğrenirseniz, tarihi, coğrafyayı, aritmetiği ve daha başka şeyleri de öğrenirseniz, bu kitap birden canlanıverir...

Vladimirskoye köyündeki okulunda küçük kızlarla oğlanların gözlerinde bazen parıldayan merak kıvılcımlarını hatırlıyordu. Çar Sultan hikâyesini anlatıyordu.

— Önce a, b, c'yi öğrenmekle başlayacaksınız; sonra bu harfleri tahtaya yazmasını, hecelemesini; ondan sonra da bir noktadan ötekine kelimeler dizisini yüksek sesle okumasını öğreneceksiniz... Günün birinde satırlar kaybolacak gözlerinin önünden. Satırların yerinde masmavi denizle sahili yalayan dalgaları göreceksiniz. Dalgalar sahi-

le çarparken çıkardıkları sesleri duyacak, köpüklerin arasından, başlarında Uzunsakal Çernomor'un bulunduğu neşeli, ıslak, miğferli, örme elbiseli kırk şövalyenin çıktığını göreceksiniz...

Presniya mahallesinde Puşkin'in Çar Sultan hikâyesini anlattığı zaman sözlerinin çocuklarının sağduyusunu etkilemediğini hissetti. Pencerelerinin yarısı kontrplakla kapalı, sıvaları dökülmüş, tuğlaları meydana çıkmış bu sınıfta hikâyesinin sözleri sararıp soluyordu.

Küçücük bir halkadan kolaylıkla geçebilecek kadar zayıf kollu kızlarla, yüzleri buruşuk oğlan çocukları ses çıkarmadan dinliyorlardı. Bakışlarında hoşgörüden başka bir ifade yoktu... Her birinin aklı başka yerdeydi.

Teneffüste öğrenciler bahçeye çıktılar. Sadece bir ikisi kaydırak oynadı. Asık suratlı iki oğla çocuğu boğuştular. Çocukların çoğunluğu otların bittiği duvarın gölgesinde oturdular. Yerlerinden kımıldamıyorlardı. İçlerinden hiçbiri yiyecek bir şey getirmemişti.

Çocukların hepsi mahalledeki işçilerin kızlarıyla oğullarıydı. Çoğunun babası cepheye gitmişti.

Çocuklardan biri, yere değecek kadar uzun kollu olanı, Presniya üzerine bir duman gibi asılmış buluta bakıyordu. Katya çocuğun yanına oturdu ve gayet ciddi bir ifadeyle:

— Yanılmıyorsam, dedi, senin adın Petrof Mitya değil miydi?

— Evet.

— Baban nerede çalışıyor.

— Babam savaşa gideli çok oldu.

— Ya anan?

— Anam evde. Hasta.

— Baban cepheden mektup gönderiyor mu?

— Hayır.

— Neden?

— Yazacak neşeli bir şey yok ki... Yazsa da olur, yazmasa da... Giderken anama dedi ki: Fıtığın oluncaya kadar çalıştın, dedi, bu fıtığın için on general öldürmeye gidiyorum, dedi... Korkunç değil mi? Babam yiğit bir adam benim...

— Sen büyüyünce ne yapacaksın?

— Bilmiyorum... Anam dedi ki, bu kışı çıkaramayacağız, dedi...

* * *

Beyaz orduları hızla Moskova'ya doğru ilerliyordu, ama sonbahar da onlardan önce geliyordu. Güneşli birkaç güzel gün daha oldu, pastırma yazı denilen cinsinden, sonra kesiksiz kuzey rüzgârı, hiç açılmayan bir gökte tıkız bulutları kovalayarak esmeye başladı.

Okulda soba buz gibiydi. Isıtacak bir çöp bile yoktu. Katya esmer yüzlü adama şikayete gitti. Adam ateşli bakışlarını Katya'nın sevimli yüzünden ayırmadan:

— Endişenizi anlıyorum Ekaterina Dimitrievna, dedi, ve gayretinizi takdir ediyorum. Ama yakıt konusunda bu kış durum daha da korkunç olacak. Halk Eğitim Komiserliğine yakacak odun vereceklerine dair söz verdiler, ama bu odun Vologda bölgesinde bulunur. Odunu oradan buraya arabalarla taşımak gerek... Ama siz gene de umutsuzluğa kapılmayın, dayatın, her kapının ipini çekin...

Çocuklar okula sırılsıklam, soğuktan mosmor geliyorlardı. Çocukların üzerinde, ancak tarlalarda korkuluk olabilecek gibi yırtık paltolarla gömlekler vardı. Öyle ki Katya günün birinde cezayı gerektirecek bir haydutluğa karar verdi. Duvarı yıkmak için gönüllü çalışabileceği bir günü seçti.

Bir Cumartesi günü, gecenin karanlığı basınca, yağmurlu rüzgârın uğultusunda Katya ile çocuklar –hemen hepsi gelmişti– ve okulun tahta bacaklı, sağır, ihtiyar kapıcısı tahta duvarı yıkıp kerestesini okulun holünün önüne yığdılar. Kapıcı tahtaları testere ile kesti. Sabahleyin sınıfın içi nemli sıcaktı: Duvarlardan dumanlar tütüyordu. Sıralarına oturmuş çocuklar eskisi gibi tasalı değillerdi.

Sekinin üzerindeki masasına oturan Katya çocuklara güneş enerjisinden söz etti (bir akşam önce Tabiatın Güçleri adında faydalı bir eser okumuştu).

— Bu odada gördüğünüz bütün şeyler, çocuklarım, bu eski, bu sıralar, sobadaki ateş, hatta sizler, her şey güneş enerjisi demektir... Bu enerjiyi tutmak insanlığın beklediği bir görevdir... İşte bunun için okumak, mücadele etmek, durmadan mücadele etmek gerekiyor... Şimdi Rusça dersimize geçelim... Rus dili de güneş enerjisidir, işte bunun için ana dilinizi gereği gibi öğrenmek zorundasınız...

Teneffüslerde çocuklar Katya'ya hikâyeler anlatıyorlardı. Presniya'da, Moskova'da, hatta yabancı diyarlarda olup bitenleri biliyorlardı. Katya bu hikâyelerden çok değerli bilgiler alıyordu. Böylece,

gazetelerden öğrenmeden önce, Beyazların Orel önlerinde kızıl cepheyi yardığını öğrenmişti. Çünkü o bölgeden yaralılar geliyordu.

İki kız öğrenci haber almak üzere Mikulin'lere gitmişti. Stepan Mikulin –tornacı– cepheden yeni dönmüştü. Zavallının her tarafı yara içindeydi. Doktorlar hiç kımıldamadan yatacaksın, demişlerdi. Ama Stepan yatağında doğrulup, karısı ile anasına bağırmıştı. Kızlar kulaklarıyla duymuşlardı:

— Cephe ihanet içinde, ihanet! Bana kâğıt kalem verin, Lenin'e mektup yazacağım! En mükemmel proletarya kanını akıtıyor, ıslak toprakta yatıyor, ama Moskova'yı beyaz generale vermek istemiyor... Orel'i ona teslim ettilerse kabahat bizim değil! İhanet ettiler bize!.

İki kız çocuğunun anlattığı bu hikâyeyi dinleyen Petrof Mitya'nın yüzü kireç gibi oldu. Gözleri derin bir kederin ifadesiyle öylesine açıldı ki Katya çocuğun yanına oturdu, başını tutup göğsüne bastırdı. Ama çocuk hiçbir şey söylemeden başım çekti; ne okşanmak istiyordu, ne de teselli edilmek.

Günlerce bardaktan boşanırcasına yağmur yağdı. Presniya mahallesi kurşuni renkli, dize kadar yükselen cıvık bir çamur deryası olmuştu. Çocuklar okula sırılsıklam ve bütün şehre veba gibi yayılan korkunç dedikodularla geliyorlardı. Derste öğrencilerin dikkatini belirli bir konu üzerinde toplamak çok zordu.

Kızıl saçlı küçük Klavdiya toplama ve çıkarma işlemlerini yapmıştı. Aritmetik dersinde katılasıya ağlamaya başladı. Katya kalemini kürsüye vurarak:

— Klavdiya, dedi, sus, hem de derhal.

— Elimde değil, Ka-aa-atya te-e-y-ze...

— Ne var?

Küçük kısık bir sesle karşılık verdi:

— Anam dedi ki: Aritmetik öğrenme Klavdiya, dedi, zahmetine değmez...

— Ne diyorsun sen? Annen böyle bir şey söyleyemez!

— Söyledi. Bir de şunu dedi: "Allah seni topraktan yarattı, sonunda gene toprak olacaksın... Subaylar bizi atlarının nalları altında ezecekler..."

Katya akşam karanlığında okuma yazma bilmeyenlerin kursuna gitti. Ayakları az ıslansın diye duvarlara sürünerek gidiyordu. Yol

kavşaklarında, caddeyi nasıl geçeceğini bilmeden umutsuzlukla duruyordu. İşçi Çesnokof'larda (kısa bir süre öne cepheye komiser olarak gönderilmişti) okuma yazma öğrettiği on kadından hiçbiri gelmemişti o akşam. Altı ay önce evlenmiş olan bayan Çesnokova adamakıllı zayıflamış, yüzüne sarı sarı lekeler basmıştı.

Katya'ya:

— Bugünlerde bize gelmeyin, dedi, bekleyin. Ders dinleyecek halimiz yok... Hem siz de dinlenmiş olursunuz.

Kocasının cepheden gönderdiği kısa bir mektubu gösterdi:

Liuba:

"Beyazlar Tula'yı ele geçirirlerse o zaman hazırlığınızı yapın. Son neferimize kadar öleceğiz, ama Moskova'yı teslim etmeyeceğiz... Bu birkaç kelimeyi sana yazmak için bir fırsattan faydalandım... Belki bugünlerde Roçin yoldaş, subaydır, sana uğrayacak. Kendisine güvenebilirsin. Sana her şeyi anlatacak. Arkadaşlarımız da onunla anlaşırlarsa iyi olur... Hem sonra bir ihtiyacı olursa yardım etsinler ona. Burada kesiyorum. Sıhhatim yerinde. Ata binmesini öğrendim. Becerebileceğim aklımın ucundan geçmezdi..."

Kederli bir ifadeyle ıslak camlara bakan Çesnokova:

— Roçin yoldaşı bekliyoruz ama, dedi, nedendir bilmiyorum, gelmedi hâlâ. Gelirse şayet çocuklardan biriyle haber salarım size. Gelir, anlatacaklarını dinlersiniz... Kim ki bu Roçin acaba? Yoksa sizin kocanız Roçin olmasın?

Katya:

— Olamaz, diye karşılık verdi. Kocam öleli çok oldu.

Katya eve dönünce "arı"sım yani borusu vasistastan geçen küçük sobayı yaktı. O devirde bu demir sobalara "arı" adının verilmesi, içinde yonga yakıldığı zaman arı gibi vızıldamasındandı.

Katya'nın sobasını Presniya mahallesinin işçileri yapmış, evine yerleştirmişlerdi. Öğretmenleri sıcacık odada uyursa daha iyi çalışır diye düşünmüşlerdi.

Katya ıslak çizmelerini, çoraplarını, çamura bulanmış eteğini çıkardı. Ayaklarını buzlu suda yıkadı, üstünü değişti, ibriğe su koyup ısınması için sobanın üzerine koydu. Mantosunun cebinden bir parça kepekli esmer renkli ekmeği çıkardı, küçük lokmalar halinde kopardı, temiz bir tabağa koydu. Yanına da bir bardakla gümüş bir kaşık koydu.

Bütün bu hareketleri kurulmuş bir makine gibi yapıyordu. Mutfağın kapısı kapandı, Maslof'un koridordan geçen yavaş adımlarının sesini duydu. Katya çıkıp Maslof'un kapısını vurdu.

— A, merhaba, Ekaterina Dimitrievna. Otursanıza. Ne berbat bir hava! Ya siz, yanılmıyorsam daha bir güzelleştiniz, evet güzelleştiniz. Hım!..

Maslof o akşam, nedendir bilinmez son derece öfkeliydi. Katya'nın:

— Neler oluyor? Her yerde görülen bu endişe nedir? Sorusu üzerine yerinden kıpırdamadı, incecik dudaklarında en alaylı, en acı gülümsemelerden biri belirdi.

— Sizi ilgilendiren hangisi? Parti haberleri mi? Cephe haberleri mi? Dövüşüyoruz. Daha ne söyleyebilirim size? Dövüşüyoruz işte! Moskova'da iyimser bir hava esiyor, moral fevkalâde denecek bir şekilde... Komünistleri Denikin'e karşı kitle halinde silah altına alıyorlar... Petrograd'da burjuva mahalleleri savaş salması olarak alınıyor... Yakacak sıkıntısı nedeniyle bütün fabrikaların kapatılması kararlaştırıldı... Son bir haber daha, haberlerin iç açıcısı. Parti kartlarının yeniden yazılacağından bahsediliyor, senin anlayacağın büyük temizlik var... Ancak o zaman Denikin'i, İyudeniç'i ve Kolçak'ı yeneceğiz...

Papuçlarını sigara izmaritleriyle dolmuş döşemenin üzerinde sürüklüyordu. Paçaları ıslanmış pantolonunun altından donunun uçkurları sarkıyordu... Hem yürüyor, hem de zayıflıktan ses çıkarmayan parmaklarını çıtlatıyordu.

Alaycı bir ifadeyle:

— Ancak o zaman galip geleceğiz, ancak o zaman galip geleceğiz, diye tekrarlayıp duruyordu. Elbette bunun ne demek olduğunu anlamazsınız... Şaşılacak bir şey de değil... Asıl en çok şaşılacak şey benim bile ne demek olduğunu anlamamam... Artık hiçbir şeye aklım ermiyor. Sosyalizmi maddi bir kültür temeli üzerine kurdular... Sosyalizm, çalışmada verimliliğin en üstün şeklidir. Anladık. Öyleyse en üstün dereceye ulaşmış bir endüstriye sahip olmak kaçınılmaz bir zaruret mi? Elbette. Son derece gelişmiş ve büyük sayıda bir işçi sınıfına mutlak ihtiyaç var mı? Hem de nasıl! Karl Marx'ı okuduk, hem de esaslı bir şekilde... eh, peki, parti üye kartlarının yeniden yazılmasiyle uğraşalım... Barut fıçılarımızda henüz daha barutumuz var...

Katya, Maslof'dan hiçbir bilgi alamadı. Ertesi sabah direktif almak için Halk Eğitim Komiserliğine gitti. O güne kadar bir nebze rüzgârın esmediği büyük koridorda (ya bir pencere kırılmış, ya da bile isteye açmışlardı) buz gibi bir rüzgâr Katya'nın iliklerine işledi. Buna rağmen memurlar her tarafta gruplar halinde toplanmış, fısıldaşarak konuşuyorlardı.

Katya odadan odaya boşu boşuna dolaştı. Nihayet burnunu tüyleri dökülmüş yakasının içine çekmiş olan bir hanım memur:

— Neniz var vatandaş? dedi. Uykudan iyi uyanmadınız galiba. Her ihtimale karşı Vologda'dan boşaltılacağımızı bilmiyor musunuz?

Birden büyük bir değişiklik olmuştu. Katya sabahın erken saatinde okuluna koştu. Sadovaya sokağına gelince durmak ve beklemek zorunda kaldı. Kışın bile bu derece uğuldamayan muazzam ıhlamurların altından, silahlı işçi müfrezeleri, buz tutmuş su birikintilerini yararak donmuş çamurların üzerinde yürüyorlardı. Bu ilk müfrezelerin ardından arabalar geliyordu. Ve yeniden sıkışık saflar, sanki büyülenmiş gibi yavaş yavaş ilerleyerek geçtiler. Oradan buradan birbiriyle uyuşmayan, sert sesler *Enternasyonal'i* söylüyorlardı.

İşçilerin kollarına bağlanmış kırmızı bandların üzerinde şu yazılar alelacele yazılmıştı:

"Hepimiz Denikin'in beyaz eşkıyalarına karşı!"

"Bütün dünyadaki proletarya devrimi yaşasın!"

"Dünya burjuvazisini toprağa gömeceğiz!"

Yeni yeni yürüyüş kolları sabahın iç karartan sisi içinden çıkıp geçiyordu. Katya geçenlerin yüzlerini seyrediyordu. Zayıf, tükenmiş, kederli, yabani yüzler. Adamakıllı sıkılmış dudaklar, bakışlar tek ve aynı şeyi ifade eder gibiydiler. Gizlenmeye çalışılan bir acı, sarsılmaz bir irade, değişmez bir karar...

Okulda çocuklar Katya'ya son haberi ulaştırdılar. Dün akşam Lenin, Presniya mahallesindeki makine fabrikasına gelmiş ve Parti'ye kayıt haftası başlamıştı.

* * *

Voronej yakınlarında Şkuro komutasındaki Kuban kolordusu Mamontof'a ulaştı. Mamontof o andan itibaren Budiyoni'nin iki süvari tümenine karşılık altı süvari tümenine sahip olmuştu. Onun için durdu ve beklemeye başladı. Mamontof ihtiyatlı bir adamdı. Birlik-

lerinden bir kısmını Voronej'in savunmasına ayırdı; iki süvari kolordusunu üç kol halinde gruplandırdı, düşmanı çember içine alıp yok edebileceği, geniş, üzerinde altı pusluk toplarıyla dolaşan çelik kaplumbağa, yeni çelik trenin bulunduğu demiryoluna kadar uzanan geniş sahayı muharebe alanı olarak seçti.

Budiyoni gözüpek bir adamdı, ama ileriyi sezen bir insandı da. General Mamontof'un bütün manevraları ve bütün hazırlıkları hakkında bol miktarda bilgi elde etmişti... Saç örgüsünün, ya da atkısının arasında karalanmış bir pusula saklı küçük bir kız çocuğu, ya da dilendiği ekmekleri koyacağı heybesi ile sefil denecek derecede ihtiyar bir kadın beyazların barajını geçiyordu. Kim kalkar da bu bitli kızcağızı baştan çıkarmayı düşünürdü? İhtiyar kadıncağıza gelince, her Kazak öğürerek başını çevirirdi...

Küçük kızlar, ya da ihtiyar kadınlar sonunda Budiyoni'nin keşif kollarını buluyor ve elde ettikleri bilgileri veriyorlardı.

Budiyoni yok edilmek üzere beklendiği araziye ulaşmamıştı. Ormanla bataklıklar arasında durdu. Hayvanların adamakıllı doyurulmasını ve nallarının dikkatlice gözden geçirilmesini emretti (hayvanların sadece ön ayakları nallanmıştı). Cephane yedeklerinin tamamlanmasını da emretmişti. Her zamanki darı çorbası yerine –gına gelmişti bu çorbadan artık!– muhariplere düşmandan alınmış tuzlu domuz eti, fasulye, şekerli toz süt ve bisküvi –çörek cinsi!– ile kamp ateşlerinin çevresinde vakit geçirmek için kokulu sigaralar dağıtıldı. Bütün bunlar, "seyyar fabrika" adı verilen ve gece gündüz Voronej'den Mamontof'a malzeme getiren zengin trenlerden alınmıştı.

Budiyoni özellikle yepyeni Japon filintalarını ele geçirmelerini öğütlemişti. Niyeti savaşlar sırasında yivleri bozulan tüfeklerini mümkün olduğu kadar değiştirmekti.

Ormanda bataklıkların siperinde muharipler harekâttan önce rahatça uyuyabilirlerdi. Ama harekât onlara öylesine ciddi görünüyordu ki –düşünün bir kere: Don'un altı tümeni ile göğüs göğüse çarpışmaya girmek az şey miydi!– İçlerinden pek azı sükûnetini koruyabiliyordu. Hayvanlarını oluruna yıkamıyorlardı. "Beyaz mendile kadar" dedikleri, temizledikten sonra beyaz bir mendille silindiği halde mendil kirlenmeyinceye kadar yapılan temizliği yapıyorlardı. Eyerlerini onarıyor, kılıçlarını biliyorlardı.

Bölüklerde ne şarkı söyleyenler vardı, ne de akordeon çalanlar. Herkes ciddi konuları görüşüyordu. Siyasi komiserin geçtiğini gören muharipler ellerini kollarını sallayarak:

— Bu tarafa gel, komünist, diye sesleniyorlardı. Bize şunu açıkla aziz yoldaş: Mamontof'u temizledikten sonra Voronej'i ele geçirmeyecek miyiz? Duyduğumuza göre Voronej'de beyazların çok zengin malları varmış. İstemediğin kadar...

Komiser, Budiyoni'nin Voronej hakkında henüz hiçbir emir vermediği şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine tartışma başladı. Süvari böyle tahkim edilmiş bir bölgeyi alabilir miydi? Bazıları süvarilerin çok neşeli olmaları şartıyla bunun mümkün olacağını; bazıları ise bunun bütün taktik kaidelere aykırı olduğunu iddia ediyorlardı. Nöbet beklemek üzere görevlendirilmiş olan Telegin'in bölüğü, bataklığın kenarında bekliyordu. Güneye doğru zaman zaman beyaz keşif kollarının göründüğü muazzam arazi uzanıyordu. Mamontof'un üç kolundan birinin bu tarafta toplandığı biliniyordu. Geceleyin, kamp ateşlerinin alevleri bulutlarda titreşiyordu.

Bölükte erler arasındaki görüşmeler, büyük süvari birliklerinin o güne kadar eşi emsali görülmemiş bir şiddetle çarpışacakları muharebe etrafında dönüp dolaşıyordu. İhtiyar süvari Gorbuşin'i 1914 yılına Brodi önlerinde buna benzer bir muharebeye katıldığını anlattı. Dört alaylı bir Avusturya muhafız tümeni bizim hafif süvari tümenimize birden taarruz etmişti. Bu muharebeden sonra Avusturyalılar bütün süvarilerini geri çekmek zorunda kalmışlardı... Bizimkileri bir vadinin içinde yok olabileceklerini umarak bir tepenin yamacından saldırmışlardı. Ama bizimkiler vadinin yamacına tırmanmış, karşı saldırıya geçmişlerdi; yan taraflarda mızraklı dört Kazak sotninası vardı; merkezde de mızraklı Uhlanlar ile kasketleri ve üniformaları zırhlanmış ağır süvariler vardı. İşinin ehli, usta süvariler! Bizimkiler, tepeden aşağı inen ve bizimkilerin karşı taarruzunu beklemeyen Avusturyalıların o hızla geri dönmeyeceklerini anlamışlardı.

Bizimkilere yaklaştıkları zaman hayvanlarını zaptetmek istediler. Ama çok geç! Ruslar mızraklarıyla onları şişe geçirir gibi deli deliveriyorlardı. Bundan kolay ne vardı! Bir Avusturyalıyı mızrakla delen bir er mızrağını atıp ileri atılıyor, sonra dönüp kılıcını kullanıyordu. Kılıcını omuzlarına vurmuyordu –çünkü Avusturyalıların apoletlerinin altında çelik plakalar vardı– tam gövdesinin ortasına indiriyor-

du... Böyle tepenin yamacında Avusturyalı muhafız alayları mızraklanıp kılıçtan geçirildi...

Bu manzaraya bakmak bile korku veriyordu insana!

Bir toplulukta dikkati kendisinden başka birinin üzerine çekmiş olmasına tahammül edemeyen Latugin yaşlı süvarinin sözünü keserek:

— O da bir şey mi! dedi. Daha nicelerini gördük biz. Tesadüfen olmuş bir şey o... Sen asıl bir Alman taburunu tutuklayan üç kızıl askerin hikâyesini anlat... Yoksa bilmiyor musun bu hikâyeyi? Gördün mü bak!.. Asıl bunu bilmen gerekirdi...

Birçok kişi hep bir ağızdan:

— Anlat hadi Latugin, dediler.

Ateşin hemen önüne diz çökmüştü. Üç haftadır at koşturmanın etkisi ile gerilen yüz hatları ateşin aydınlığında iyice belli oluyordu. Başlangıçta Latugin, Gagin ile Zaduyviter, Telegin aracılığıyla askeri komutanın taburuna konulmuşlardı. İki ay süreyle yağ bağlamışlardı. Şimdi ise süvari bölüğündeydiler.

Latugin ayağa kalktı, ucu yere değen kılıcının üzerine iki eliyle dayanarak hikâyesini anlatmaya başladı.

— Onuncu Orduda Lenka Şitşur adında bir arkadaşım vardı. Yeryüzünü arayıp tarasanız onun gibi vurdumduymaz bulmanıza imkân yoktur... Geçen sonbaharda, bir Ukrayna tugayında bulunduğu sırada, iki arkadaşıyla birlikte keşfe gönderilmişti. Hiçbir şey düşünmeden at koşturup dururlarken birden bir Alman taburu ile burun buruna gelirler. Kuytu bir yere konaklamış olan Almanlar çorbalarını içiyorlardı...

Dinleyicilerden biri:

— İşte burasını attın, dedi. Bir Alman kuytu bir yere çekilip çorba içmez...

Latugin adama ters ters baktı:

— Neden çorba içtiklerini açıklamam gerek galiba sana!.. Açıklayalım bari... Almanlar yurtlarına dönüyorlardı –onların yurdunda da devrim patlak vermişti–... Ukrayna'da başkaldıran bütün köyler makineli tüfeklerle çevrilmişti. Yaklaşmak imkânsız... Almanlar acıkmıştı... Anladın mı şimdi? Almanlar daha işin farkına varmadan Lenka çantasından temiz bir bez çıkarıp kılıcının ucuna taktı ve cesur bir ifadeyle Almanlara doğru yürüdü: "Teslim olun, dedi, çok büyük bir

süvari birliği tarafından sarıldınız. Kılıçlarınızı kanınızla kirletmeye bile ihtiyacımız yok. Atlarımızla çiğneyeceğiz sizi..." Hemen bir tercüman bulup Lenka'nın sözleri çevrildi. İri yarı bir subay olan tabur komutanı Lenka'ya: "Sözlerinizin doğru olmasından korkarım..." diye karşılık verdi. Lenka hemen karşılığını verdi: "Şüphelenmekte haklısınız. Atınıza binin ve karargâha kadar bizi takip edin. Orada size şerefli şartlar teklif edecekler..." Almanlar aralarında görüştüler, sonra komutan: "Gut morgen, dedi, peki. Sizin üç katınız askerle takip edeceğiz sizi. Şayet bir hileye başvurduysanız, daha yolda hesabınızı göreceğiz..." Lenka: "Ne isterseniz onu yapın, dedi. Hileye başvurmadık biz. Karşınızda devrim muharipleri var..." Neyse yola çıkarlar. Karargâha varırlar. Almanlarla görüşmelere başlanır. Almanlar demiryolu istikametinde yürümelerine müsaade edilmesini ve yirmi beş pud darı verilmesini isterler. Bizimkilerde buna karşılık olarak Almanların silahlarını ve toplarını teslim etmelerini isterler. Almanlar dik kafalılıkla ayak direrler; bizimkiler de... konuşmalar sırasında hazır bulunan Lenka: Tugay komutanı yoldaş, diye söze karışır. Almanlar aç der, bu yüzden uysal davranmıyorlar. Ben şimdi onları inandırmaya çalışacağım. Domuz yağı ile buğday ekmeği vermelerini emret. "Şeytan herif resmen alkolden söz etmemişti, ama levazım müdürü arkadaşıydı, üç litre sızdırdı ondan. Sonunda Lenka Almanlarla bir eve çekilip oturdu. Yağı ekmeği kesti, alkolü kupalara boşaltı ve sağdan soldan konuşmaya başladı. Ukrayna usulü iyi yer, iyi içilirse genellikle halk adamı cana yakın olur. İmparator Giyyom'u deviren Almanları adamakıllı yağladı. Bu kez konuşma tercümansız oluyordu. Almanlar her şeyi anlıyorlardı. Lenka Almanları kulaklarından yakalayıp öpüyordu. Kısa bir süre sonra masada iki kişi kaldı: Lenka ile Alman subayı. Lenka boğazı yırtılırcasına bağırıyor, bütün gücünü kullanıyordu; ama Alman gülmekle yetiniyor, parmağını sallayarak "olmaz" diyordu... Kurmay başkanı haberci gönderdi. Lenka: "İşler kötü gidiyor, diye haber gönderdi, Alman komutanı propagandama boyun eğmiyor. Daha üç litre içki ister bana..." İkinci porsiyon içkiyi tamamladıkları zaman masada yalnız Lenka kalmıştı. Almanlar geceyi orada geçirdiler. Gün ışırken Alman subayı arkadaşlarını rehine olarak bıraktı –sarhoş oldukları için ata binecek halleri yoktu zaten– Lenka ile birlikte hareket etti. Akşama doğru bütün taburunu –dört yüz kişi– başlarında kızıl bayrakları olduğu hal-

de getirdi... Gördüğünüz gibi Lenka'nın propagandası kendi zevkine uygundu...

Latugin hikâyesini bitirdiği zaman –Brodi savaşı hakkında Gorbuşin'in hikâyesinden daha ilgi çekiciydi– bütün kızıl erler hep birden gülmeye başladılar. Kimileri dişlerini göstererek gürültüyle kahkahayı basıyor, kimileri gürültüyle içini çekiyor, kimileri de gözlerinin yaşını siliyordu.

Tam bu sırada Roçin ateşin yanına sokuldu, Latugin'e doğru eğilip:

— Gagin ile Zaduyviter'i bul, dedi. Üçünüz gelip beni çadırımda görün.

Şafak sökerken beş atlı, tarlaları örten bembeyaz sisin içinde dört nala gidiyorlardı. Roçin yeleleri kırpılmış doru bir kısrağa binmişti. Budiyoni'nin bölüklerinden birinin komutanı olan Dundiş adındaki ufak tefek bir Sırp, yarım boy önde simsiyah atının üzerinde gidiyordu. Duniç geçmiş olduğu bu yeni yolda yeni bir vatan bulmuştu. Saf bir adamın bütün atılganlığı, görülmemiş bir cesaret ve sonsuz bir yaşama arzusuyla Rusya'ya ve büyük devrime bağlanmıştı.

Roçin'le o, omuzlarında yaldızlı apoletler bulunan subay kaputu giyiyorlardı. Arkalarından Latugin, Gagin ile Zaduyviter geliyordu. Başlarında yamru yumru miğferler, sırtlarında Kazak astsubaylarının apoletleri bulunan kısa ceketler vardı.

Aldıkları görev şuydu: Voronej'e girmek, süvari, piyade birliklerinin güçleri ile topçu hazırlıklarını öğrenmek. Sonunda da şehrin savunmasını sağlayan general Şkuro'ya, Budiyoni'nin bir mektubunu vermek zorundaydılar. Dundiş hayatı çok seviyor ve onunla tehlikeli bir oyuncak gibi oynuyordu. Sabah sisinin içinde temiz havayı ciğerlerine çeker çekmez ceketinin altındaki kollarının adaleleri kendiliğinden gerilen, insana canlılık veren bu günlerde bir şeylerle uğraşmak için sabırsızlık gösteriyordu. Mektubun Şkuro'ya verilmesi işini gönüllü olarak üzerine aldı. Sonra gidip Roçin'i buldu.

— Vadim Petroviç, dedi, ufak bir macera için bize gerekli olan kişi sizsiniz; subayların örf ve âdetlerini, davranışlarını bilirsiniz. Voronej'e kadar yapılacak gezintiye benimle gelir misiniz? Bir günümüzü alır sadece. Gurur duyacağımız bir dört nala koşu! Budiyoni, özel atları olan Petuçok ile Avrora'yı bize vereceğine dair söz verdi.

Kabul mü etsindi, yoksa red mi? Garip bir soru! Roçin'in hiç hoşuna gitmeyen nokta subay gibi hareket etmiş oluşuna yapılan imaydı.

Ama gene de bütün gecesini, arkadaşlarını eğitmeye, askerce selamla, nasıl konuşulacağını öğretmeye hasretmesi gerekti. Gönüllü subay nasıl yürürdü. Drozdovski alayının subayları gülünç denecek derecede dik yürüyorlardı. Ölü komutanlarının hatırasına saygı olsun diye gözlük takıyorlardı. Kornilof'un subaylarının bakışları sönmüş, yüzlerinde hor görücü bir hayal kırıklığı vardı. Markof'un subayları kirli kaputlar giyiyor, arabacılar gibi küfrediyorlardı.

Sorguya çekilmek üzere tutuklandıkları takdirde: "Kostornaya bölgesine güneyden gelen yedek alay komutanının özel mektubunu Voronej'e götürüyoruz" diye karşılık vermeyi kararlaştırdılar. Bu karşılık belirsiz ve ikna edici nitelikte bir karşılıktı.

Üç saatlik süratli bir yolculuktan sonra, bir an için koyu bulutları delerek kilise kubbelerini, yangın kulelerini, kırmızımtırak çatıları aydınlatan solgun günün altındaki Voronej göründü. Oraya kadar hiçbir devriye koluyla karşılaşmadılar. Şehre doğru gelirken beş atlıya dürbünleriyle bakan devriye kolları yollarına devam ediyorlardı. İlk güçlükle tahta köprü üzerinde karşılaştılar. Aceleyle yapılmış olan bu köprü muhafaza altındaydı.

Sipersiz iri kasketler giymiş iri yarı adamlar köprünün üzerinde aşağı yukarı dolaşıyorlardı. Sırtlarında Ukrayna'lıların giydiği cinsten beyaz koyun postu gocuklar vardı. Tuhaf olan bir nokta hepsinin yelpaze gibi sakallarının oluşuydu. Köprünün öteki yakasında, siperlerin önünde birkaç Junkers sigara içiyordu.

Dundiç atını durdurdu, yere atladı ve hayvanın kolanlarını düzeltmeye başladı. Hafif bir sesle:

— Sahte evrakımızı göstermek hiçbir şey değil, dedi. Irmağın suları yüksek; geçitten geçmeye kalksak boğazımıza kadar ıslanırız. Bu da hoş bir şey değil. Köprüden geçmemiz gerekecek.

Latugin karamsar bir ifadeyle:

— Pekâlâ, dedi. Bir güzel dolaşırsak ödeşiriz.

Zaduyviter kahkahayı bastı:

— Ooo! dedi, köprünün üzerindekiler papaz değilse bileklerimi kestiririm...

Dundiç atının üzerine atladı. Bir kedi gibi çevikti.

— İleri marş! dedi. Adi adımla ve neşeli bir ifadeyle!

Köprünün üzerinde sakallılar düzensiz bir şekilde:

— Durun! Durun! diye bağırdılar.

Dundiç dizginlerini sıkıca tutup, mahmuzlarıyla Petuçok'un böğürlerini gıdıklayarak üzerlerine doğru ilerliyordu. Ama sakallılar öylesine bağırarak tüfeklerini doğrulttular ki Petuşok sağrısını eğip, kuyruğu ile böğürlerini hırsla kamçılamaya başladı. Dundiç durmak zorunda kaldı. Dizginleri yakalamak için birçok el uzandı.

Latugin atını sürdü:

— Deli misiniz siz! diye bağırdı. Komutanın dizginlerini tutmaya nasıl cesaret ediyorsunuz! Hem siz kimsiniz, gösterin evrakınızı!

Dundiç omzunun üzerinden dönerek sakin bir ifadeyle:

— Susun! geri çekilin! dedi.

Dimdik bıyığının altında bembeyaz dişlerini gösteren bir gülüşle eyerinin üzerinden sakallılara doğru eğildi:

— Geçiş kağıdı mı istiyorsunuz? dedi. Yok... Ben yarbay Dundiç'im; muhafızlarım refakat ediyor bana... Memnun oldunuz mu şimdi? Teşekkür ederim...

Kahkahayı bastı ve Petuçok'u mahmuzladı. At kişnedi, şaha kalktı, zorlukla kenara çekilecek kadar zaman bulan sakallıların önünden fırladı. Ama hemen ardından Dundiç atını yavaşlattı, adi adımda yoluna devam etti. Öteki sahilde alarm verilmişti. Sigaralarını atan Junkersler, yere kadar uzanan kaputlarının etekleri içinde ayakları dolanarak killi siperlere doğru koştular. Siperlerden iki makineli tüfeği atlıların üzerine çevirdiler.

Köprü başı komutanı olan uzun boylu, sakallı, tombul yüzlü bir subay öylesine kibirli ve tanıdık bir sesle bağırdı ki Roçin iğrenerek dişlerini sıktı.

— Hey! Köprünün üzerindekiler! Atlarınızdan inin, evrakınızı hazırlayın... İkiye kadar sayacağım. Sonra, ateş açacağım...

Dundiç ağzını Roçin'den taraf bükerek:

— Yapacak başka bir şey yok, dedi, saldırmamız gerekecek.

Elini kılıcının kabzasına götürdü. Roçin ani bir hareketle durdurdu.

Beyaz subaya:

— Teplof! diye seslendi. Bırak makinelileri... Benim ben... Vadim Roçin...

Hiç telaş göstermeden attan indi ve atını dizgininden tutup yedekte götürerek tek başına köprüyü geçti. Subay eski alay arkadaşı olan, sarhoş, budala, palavracı Vaska Teplof'tu. Bir gün Roçin ona palavracılığı ve iftiraları yüzünden ağzını burnunu dağıtacağını söylemişti.

Yaklaşmakta olan Roçin'e şüpheli gözlerle bakan Toplof tabancasını yavaş yavaş kılıfına koydu.

Roçin:

— Beni tanımadın mı? dedi. Sarhoş musun yoksa? Günaydın, Allahın belası...

Eldivenini çıkarmadan elini uzattı.

— Burada ne arıyorsun? İri sakallılardan kurulu müfrezeni nereye gönderdin? Ne abullabutsun be! Şimdiye kadar bin alaya komuta etmeliydin... Bahse girerim ki rütbeni indirmişlerdir gene? Sarhoşluktan tabii, değil mi?

Teplof hırıltılı bir ses çıkararak:

— Roçin! diye bağırdı, sen misin ulan!

Bıyığının altında, kesici dişlerinin yerinde iki boşluk görünüyordu. Gözlerinin altındaki mor renkli şişlikler titreşiyordu.

— Nerden çıktın sen?.. Oysa biz senin firarını bildirmiştik...

Roçin sabit, yakıcı bakışlarını Teplof'un gözlerine dikti:

— Teşekkür ederim! dedi.

Teplof bu bakışlardan sıkıldı ve sesini çıkarmadan durmanın uygun olacağını düşündü.

— Benim hakkımda çok iyi düşünüyormuşsunuz, söyleyecek söz yok doğrusu... Bu arada Odesa'da, Grişin Almanzof'un yanındaydım... Halen 51. yedek alayının kurmay başkanıyım. Gene de sana kâğıtlarımı göstermem gerekir belki de, ne dersin?

Roçin bu son sözünü kafa tutarcasına söylemişti. Sonra geriye döndü ve eliyle çağırarak:

— Dundiç, gel, dedi, attan inmesen de olur...

Teplof kızmıştı, burnundan soluyordu. Roçin her zaman onu yıldırıyordu.

— Budalalığı bırak Roçin, dedi. Garip bir konuşma tarzın var benimle. Nereye gidiyorsun böyle?

— General Şkuro'yu bulmaya. Alayımız imdadınıza geldi. Budiyoni'nin sizi korkuttuğu anlaşılıyor...

— Görüyorsun işte, bizim burası dingonun ahırına döndü... Bütün sivilleri, emekli generalleri silah altına aldılar, daha hangi hıyar memurları alacaklar bilmiyorum... Papazların da kılıklarını değiştirip bana gönderdiler.

Roçin bir gece önce karargâhtan aldığı yabancı sigaralarını deri tabakasından çıkardı. Teplof bir sigara yaktı ve kokulu dumanı bıyıklarının arasından üfledi.

— Ooo! diye hayretini belli etti, sahi imiş be! Gerçek yabancı sigarası... Nereden aldın? Bize ise kaba tütün dağıtıyorlar... Ciğerlerimiz dökülüyor... Birkaç tane daha versene...

— Sigara işi bir tarafa, daha nasılsın Vaska?

— Kötü. Para yok... Canımız sıkılıyor adamakıllı.

Atından inen Dundiç ile arkasında duran üç atlıya bir göz attı.

— Voronej'de hoş vakit geçireceğinizi zannediyorsanız beyler, avucunuzu yalarsınız... Rezil kızıllar her şeyin kökünü kazımışlar, ne bir kabare, ne kızları olan bir klüp. Dinlenecek bir yer yok...

Roçin:

— Sizi tanıştırayım, dedi. Yarbay Dundiç.

— Süvari yüzbaşısı Teplof.

Askerce selamlaştılar. Dundiç'in fıldır fıldır dönen gözlerinde, esmerleşmiş yüzünde ufacık bir gülümseme belirdi.

— Çok yazık, dedi, çok yazık. Biz de sapına kadar eğleniriz diye hayal kuruyorduk... Para da almıştık yanımıza...

— Bakmayın benim öyle söylediğime, el altından kız da bulunabilir, votka ile şampanya da. Karaborsacılarda tabii... Şişesi beş yüz ruble! Ha? Ne dersiniz?

Teplof'un şiş, yaşlı gözleri bir öfke, bir güceniklik ifade ediyordu.

— Mevki komutanı bu karaborsacıları nereye oturtacağını bilemez. Vatan kurtarıcılar! Tambof'da kafayı çekmiştik... Bir hesap geldi, felâket, ödeyecek para yok. Bunun üzerine ben de patronun ağzını çarşamba pazarına çevirdim. Rütbemi indirdiler... Anlıyorsun işte Vadim, bizim buralarda moral çok bozuk. Ne de olsa insan hayatını feda ediyor. Gençliğimiz geçip gidiyor... Peki gelecek günlerde bizi bekleyen ne var? Yıkılmış Moskova mı? Ya yoksulluk ne olacak?.. Senin şansın var gene, üniversite mezunusun. Bitli elbiselerini sırtından atar ders verirsin... Bense yoksulun biri olur çıkarım... Zaten bize gerçek bir ordu olmamız için müsaade etmeyecekler...

Duntiç:

— Yüzbaşı, dedi, muhakkak fikrinizi değiştirmelisiniz. Haydi şehre gidelim. Sadece mektubu generale vereceğiz. Bu da çok zaman almaz... Ondan sonra gece eğleniriz... Şampanyalar benden...

Kulağının arkasını kaşıyan Teplof:

— Hey Allah! dedi. Ne yapmalıyım, bilemiyorum! Ortada fol yok, yumurta yokken görevini terk etmek hiç de iyi olmaz...

Roçin:

— Komutanlık görevini müfreze komutanına bırakırsın olur biter, dedi. Mevki komutanına içine şüphe düştüğünü söylersin. Ya biz kılık değiştirmiş kızıl ajanlarıysak?.. En kötüsü seni budalalıkla suçlarlar, olur biter...

Teplof ağzı kulaklarına vararak güldü. Gözlerini silerek:

— Bu iyi bir fikir! dedi.

— Sizi tutuklamak istediğimi de söylerim...

— Elbette...

Teplof neşeli bir sesle:

— Başçavuş, diye seslendi.

Canları sıkılan ve makineli tüfeklerin çevresinde oturan, Junkerslerin bulunduğu siperlere doğru döndü. Mavi gözlü, küstah bakışlı, on sekiz yaşlarında bir çocuk gelip, dirseği omzunun hizasına kalkmış bir şekilde mükemmel bir askeri selam verince, Teplof ona komutanlığı devretti ve atının getirilmesini emretti.

* * *

Şehre doğru yolda giderlerken Teplof, eyerinin üzerinde sabırsızlıktan kımıldayarak yapılması gereken her şeyi anlattı: Voronez'de konaklayan birlikler hangileriydi, ne kadar topçu vardı, nerelerde mevzilenmişlerdi...

— Berbat bir panik havası var... Düşünün bir kere! Orel önlerinde Kutepof başarısızlığa uğradı... Hemen ardından bizimkiler altına doldurdu. Böylesini görmemiştim hiç... Buz seferini hatırlıyor musun, Vadim Petroviç? "Artık o yürek yok" deniyor. Doğru, kaybolan bir şey var. O atılım kalmadı artık... Hele buradaki mujikler, rezilin teki!.. Herifler kurt gibi, yiyecek gibi bakıyorlar bize... General Kutepof haklıymış, hem de yerden göğe kadar. Söylendiğine göre başkomutana: "Moskova bir şartla alınır. Halka toprak reformunu sunmak ve darağaçlarını ortadan kaldırmak..." demiş. Tek bir telgraf direği bile boş durmamalı... Pugaçef zamanında olduğu gibi adam asacaksın... Bir köyü toptan... Bu bir yana, can sıkıcı şeyler bunlar... Gitar çalıp şarkı söyleyen, bir içim su denen cinsten, gönül okşamasını

bilen iki kız kardeşin adresini verdiler bana! Doğruca oraya gitsek, ne dersiniz?..

Belli ki herkes Teplof'u gayet iyi tanıyordu. Yolda karşılaştıkları birkaç devriye kolu Dundiç ile Roçin'e hiç dikkat etmeden askerce selâm veriyorlardı. Ana caddede atlılar bir otelin demir merdivenlerine doğru döndü. Teplof atından atladı. Bacakları açık bir tavırla:

— Yukarıda görünmekten pek hoşlanmam, dedi. Sizi burada beklemeyi tercih ederim... Kurmay başkanlığı birinci katta... Ama elinizi çabuk tutun beyler...

Çiçek bozuğu suratlı, küçük Tatar bıyıklı nöbetçi Kuban Kazak'ına ciddi bir ifadeyle:

— Yol ver, sersem diye bağırdı.

Duntiç ile Roçin oymalı demir merdiveni tırmandılar. Budiyoni'nin mektubunun zarfı üzerinde: "Tuğgeneral Şkuro'ya kişiye özeldir..." yazılıydı. Mektubun, generalin emir subayı aracılığı ile verilmesi kararlaştırılmıştı.

Karargâh büroları, perdeleri koparılmış lokanta salonuna yerleştirilmişti. Duntiç ile Roçin girdiler. Aynı anda salona karşıdaki kapıdan da iki adam girdi. Biri uzun boylu, sarsak, silik bir güzelliği aksettiren yüzündeki bıyığı gür bir adamdı. Açık gri renkli general kaputunun koltuk altında şişkinlik yapan bir koltuk değneğine dayanıyordu.

Roçin Mamontof'u tanıdı. Öteki ise kahverengi bir Çerkes üniforması giymişti. Çıkık elmacık kemikli kırmızı yüzü, bir serserinin yüzünü hatırlatıyordu. Delikleri geniş kalkık bir burnu vardı. Bu da general Şkuro idi.

İkisi de, ufak boylu, bir yarasanın kanatları gibi geniş ve bol külot pantolonu olan subayın ufak tefek bir sarışın güzeline yazı yazdırdığı masanın önünde durdular. Kız ellerini oldukça yukarı kaldırarak Underwood marka daktiloda yazısını yazıyordu.

Roçin bakışlarıyla: "Şimdi ne yapacağız?" dercesine Şkuro'yu Duntiç'e gösterdi. Tam o sırada Mamontof döndü. Tanımadığı iki subayı görünce alçak sesle:

— Yaklaşın beyler, diye emretti.

Roçin olduğu yerde, kapının yanında kaldı. Duntiç Şkuro'ya sokuldu.

— Size bir mektup getirdim, Ekselans, dedi.

Şkuro, Duntiç'in önünde sırtı dönük duruyordu. Dönmedi, sadece sırmalı yakası ile ezilmiş olan güçlü, kırmızı boynunu hafifçe döndürdü.

Üst dudağı bir kurdunki gibi kalkık olan Şkuro, Duntiç'e bakmadan:

— Kimden bu mektup? diye sordu.

— Emrinize girmek üzere Don ırmağının sağ sahiline gelen yedek 51. Alay komutanından...

Şkuro:

— Bu 51. Alay da nereden çıktı? diye sordu.

Bu defa döndü, ama sesinin tonu hâlâ kötü yürekliydi. Zarfı aldı, parmaklarının arasında çevirdi.

— Bu alayın komutanı kim?

Kapının yanında ayakta duran Vadim Petroviç'in sırtından soğuk sular boşandı sanki. Paltosunun cebindeki tabancanın kabzasına elini attı. Oysa ne kadar saçma, ne kadar beceriksizce, ne kadar faydasız bir hareketti bu... Şimdi Duntiç kendilerini ele verecek bir isim atacaktı ortaya... Çok yazık! Oysa Budiyoni'ye çok değerli bilgiler götüreceklerdi...

Duntiç hiç tereddüt etmeden:

— Kont Şamberten, diye karşılık verdi.

Güleç gözleri, Şkuro'nun öfkeli, eğik, yeterince uyumamış bir adamın bakışlarını andıran bakışını yakaladı.

— Gidebilir miyim, ekselans?

Mamontof:

— Bekleyin, bekleyin, albay, dedi.

Koltuk değneğinin üzerinde acemice ve yavaşça dönmeye başladı.

— Durun bakayım, bu isim bana yabancı değil.

Dolgun güzel yüzü birden acıdan büzüldü. Beceriksiz hareketi nedeniyle oluklu mukavvaya konmuş olan ayağındaki acıyı depreştirmişti. Geçen hafta, bindiği troyka'da, Budiyoni'den kaçarken bir mermi ayağını kırmıştı.

— Ah! aksi şeytan, diye mırıldandı. Ah! Aksi şeytan! Gidebilirsiniz, albay...

Duntiç askerce selamladı, geri döndü ve kapıya doğruldu. Roçin bakıyordu. Yüzü hâlâ acıdan buruşan Mamontof'la konuşan Şkuro zarfı yavaş yavaş yırtıyordu. Zarfın içinde Budiyoni'nin imzasını ta-

şıyan mektup vardı. Duntiç ile Roçin mektubun içinde yazılı olanları biliyorlardı:

"24 Ekim sabah saat 6'da Voronej'e gireceğim. General Şkuro size emrediyorum, bütün karşı devrim birliklerinizi, işçileri astığınız yerde, mağazaların önünde, meydanda toplayınız. Şahsen size emrediyorum, resmi geçide komuta ediniz..."

İkisi de demir merdivenleri iniyorlardı. Karşılarına, silahlı tek sıra halinde merdivenleri çıkan Junkersler çıktı. Roçin'e öyle geliyordu ki önünden giden burnu havada, mahmuzları şakırdayan Duntiç çok yavaş yürümektedir... Lüzumsuz ve budalaca bir meydan okuma!..

Yukarıda, birinci katta boğuk bir çığlık yükseldi... Duntiç ile Roçin merdiven başına çıktılar. Yaya kaldırımında onları bekleyen Teplof koştu. Sarkık bıyıklı, yumuşak yüzü şampanya, şarkı ve genç kızlar sussuzluğu içindeydi...

— Haydi yahu, dedi, hele şükür... Gidelim!

Çizmesinin burnunu üzenginin içine yerleştirmiş olan Teplof, ayak direyip geri giden atının yanmda tek ayağının üzerinde zıplayıp duruyordu. Roçin atına atlamıştı bile.

Duntiç tabakasını çıkardı, bir sigara yaktı. Kuru ve esmer parmakları hafiften titriyordu. Yanan kibriti attı, Latugin'in elinden Petuçok'un dizginlerini aldı ve kesin bir ifadeyle:

— Soldaki ilk sokak, dört nal! Komutunu verdi.

Bu yolla aralarında sadece on ev vardı. Latugin, Gagin ile Zaduyviter hayvanlarının nalları ile kaldırımlarda gürültü çıkararak ilk ileri atıldılar.

Hayvanını durdurmaya çalışan Teplof hayvanının üzerinde dönerek:

— Beyler o sokak değil, sağdaki sokak, diye bağırdı.

Ama onun atı da öteki atlar gibi onu sola götürdü. Sokağın köşesinde Roçin döndü. Otelden koşarak çıkan ve etraflarına bakınarak silahlarını şakırdatan Junkersleri gördü.

Ağlamaklı bir sesle konuşan ve herkes gibi dört nala giden Teplof:

— Roçin, diyordu, bir şey anlıyorsam arap olayım!

Dundiç koşmaya devam ederken atını Teplof'un atına yanaştırdı. Beyaz subaya doğru eğildi, kuvvetle bileğini tuttu, tabancasını tutan kordonu çekip kopardı, tabancayı kılıfından çıkardı.

Bembeyaz dişlerini gösterip gülerek:

— Şampanyayı bir dahaki sefere ısmarlarım, dedi.

Şimdi Duntiç, Roçin ve üç muharip yamuk yumuk yolda, küçük evlerin, duvarların, yaprakları dökülmüş dallarına boneleri takılan ihtiyar ıhlamur ağaçlarının önünden olanca hızları ile geçtiler.

Arkalarından ateş ediliyordu. Aynı süratle tarlaları da geçtiler. Köprüye yaklaşınca süratlerini tırasa indirdiler, sonunda köprünün başında kazılmış olan hendeklere adeta ile yaklaştılar.

Duntiç hayvanın dumanlar tüten boynuna vurarak:

— Başçavuş Gvozdef! diye seslendi.

Başçavuş elindeki sigarayı gizlemeye çalışarak yaklaştı:

— Yüzbaşı Teplof yarım saat sonra geleceğini size söylememi tembih etti. Ayın 24'ünde gene geleceğiz. Makineli tüfeklerinizi gene üzerimize çevirmemenizi rica ediyorum...

— Başüstüne, albayım...

Köprü iyiden iyi arkalarında kalmıştı. Akşam oluyordu. Köpük içinde kalan ve tökezlemeye başlayan hayvanları dinlendirmek için mola verdiler.

Duntiç, Roçin'e:

— Size ve arkadaşlarımıza karşı suçlu olduğumu hissediyorum, dedi. Bu gösteriş merakım yüzünden kendi kendime ne kadar kızmışımdır... Tehlike beni sarhoş eder, zekam bilenir, hindi gibi kabarırım, sorumluluğumu ve hangi gaye uğruna bu işi yaptığımı unuturum... Hemen her zaman iş tamamlandıktan sonra pişman olurum... şimdi arkadaşlar attan inip de bir bacağımdan çekip beni yere yıksalar, bassalar sopayı ne alınırdım, ne de gücenir. Hatta bir rahatlık hissederdim...

Roçin başını geriye atmış, kahkahayı attı. O da sanki kendisini zincire bağlamış gibi olan uzun gerginlikten sonra rahatlamak istemişti.

— Doğru Duntiç, dedi, iyi bir pataklamayı haketmiştiniz, bilhassa merdiven başında yaktığınız sigara için...

* * *

Budiyoni'nin hilesi başarıya ulaşmıştı. O güne kadar benzeri görülmemiş bir küstahlıkla bizzat ellerine teslim edilen mektubun içinde yazılanları öğrenince Mamontof ile Şkuro tarifsiz bir öfkeye kapıldılar. Bu tonda bir mektup yazmak ve Voronej'i ele geçirmek için tarih ve saat tesbit etmek ancak kendinden emin olanların harcıdır! Demek Budi-

yoni kendinden emindi. O andan itibaren generaller dengelerini kaybettiler.

Beyazların süvarisini bozguna uğratmak için Budiyoni planını, kendisini çembere almak isteyen Kuban ve Don tümenlerinin yürüyen üç koluna karşı yapılacak mukabil taarruzlar üzerine kurulmuştu. O ana kadar taarruza geçmekte gecikmiş, sadece keşif hareketleri ile yetinmişlerdi. Artık Budiyoni, beyazların burunlarının doğrusuna, üzerine hücum edeceklerinden emindi.

18'i 19'a bağlayan gece keşif kolları düşmanda bir hareketin başladığı haberini getirdiler. Kanlı muharebe saati çalmaya başlamıştı. Tümen komutanlarını yanına alan Budiyoni, bir mumla aydınlatılmış bir haritanın üzerine eğilmişti.

— Bol şans! dedi ve tümenlere, alaylara, bölüklere kadar emrini gönderdi:

— At bin!

Karanlık evlerde, tarlalarda, az derin siperlerde ya dallarla, ya da otlarla örtünen, ya da ekin yığınları yanındaki telefonlar çınladı durdu. Telefoncular herkesin ha şimdi ha biraz sonra diye bekledikleri emirleri aldılar. Haberciler atlarına atladıkları gibi, dört nal giderken ayaklarını üzengiye geçirerek karanlıklarda kayboluyorlardı. Bir düşman mezarı kadar karanlık ve ufak bir rüzgârın esmediği bu karanlık gecede uyuyan muharipler, uzayıp giden uğultuyla uykularından uyanıyorlardı:

— At bin!..

Uyanır uyanmaz ayağa fırlıyor, iyice kendilerine gelmek için silkiniyor, koşumlara doğru koşuyor, eyerleri vurup kolanlarını öylesine çabuk sıkıyorlardı ki hayvanlar sallanıyordu.

Bölükler tarlada toplanıyorlardı; her bölük ağızdan ağıza ulaşan emirlerle karanlıktaki yerini buluyordu. Süvariler hizaya giriyor, şafağın sökeceği ufka bakarak uzun süre bekliyorlardı. Atlar, tıpkı geceleri yaptıkları gibi ağır ağır nefes alıyorlardı. Buz gibi hava eskimiş ceketlerin, kısa paltoların, yıpranmış kaputların içine sızıyordu. Askerler susuyor, sigara içmiyorlardı.

Ve işte en sonunda uzaklarda bir silah patladı. Siyasi komiserlerin sesleri duyuldu:

— Arkadaşlar, Budiyoni sizlere düşmanı yok etmenizi emrediyor... Burjuvazinin paralı askerleri Moskova üzerine yürüyor. Saldırganlara ölüm! Devrim silahlarını şan ve şerefle süsleyiniz!

Tarlalar sis altındaydı, şafak söktü, fakat ortalığı aydınlatmadı. Budiyoni'nin sekiz alayı üzengi üzengiye, açılmış kollar halinde, birkaç verst genişlikteki bir sahaya yayılarak toprağı çiğniyordu.

Keşsif siste muharipler sadece sağlarındaki sollarındaki arkadaşları ile önlerindeki atların bembeyaz sis içinde dalgalanan çağrılarını görüyorlardı.

Düşman çok yakındaydı, nerdeyse temas başlayacaktı. Daha şimdiden muntazam olmayan silah sesleri duyuluyordu. Muharipler atlarını daha güçlü sürerek, görebilmek için boyunlarını uzatıyorlardı... Birden gittikçe artan, gittikçe hiddetlenen bir çığlık yükseldi. İlk sıralar düşmanı görmüşlerdi...

Geri dönen süvarilerin gölgeleri sisin içinden çıkıyordu. Don Kazaklarının kalbi ağızlarına gelmişti... Önce onlar da daldılar. Bu kızıl şeytanlar tarafından kılıçtan geçirilmek için köylerini bırakıp da buralara kadar gelmeleri şeytana uydukları içindi... Muharebe alanı gümbürdeyip titremeye başlayınca korkunç bir gücün insanlarla atları devireceğini, her şeyi karmakarışık edip geçeceğini, kanlı vücutları birbirinin üzerine yığacağını anladılar... Pisi pisine mi öleceklerdi? Asla! Kazaklar umutlarını Don atlarının süratine bağladılar: Hayvanlarını durdurup geri döndüler... Sadece en cesurları, Budiyoni süvarisinin hatları arasına dalıp kılıç sallamaya başladı...

Don atları binicilerinin hayatını kurtaramadı. Atlarını geri döndürenler her şeyden önce ileri atılmaya devam edenlerle karşılaşıyorlar ve Kazaklar birbirlerini deviriyorlardı... Bunun üzerine Budiyoni'nin süvarileri yetişiyor, kılıçtan geçiriyor, çiğniyor, ya da düşmanı kovuyordu... Vahşi çığlıklar yükseliyordu...

Her an sisin içinden atının yelesine uzanmış bir süvarinin çıktığı görülüyordu. Bir başka süvari ona yetişiyor, hasmını eyerinin üzerinden düşürüp kılıcını vurmak için hamle yapıyordu... Şaşkına dönmüş olan atlar keskin kişnemelerle ısırıyorlardı...

Artık bütün Kazak alayları tabanları yağlamış kaçıyordu. Fakat yan taraflarda makineli tüfeklerle teçhiz edilmiş arabalar uzaktan ateş açıp yollarını kesiyor, onları geriye atıyordu. Bunun üzerine Budiyoni'nin yedekteki bölükleri, düzensiz bir şekilde at koşturan Kazak gruplarının arasına dalıyordu.

Mamontof'un iki tümeninin kovalanması gün iyice aydınlanıncaya kadar sürdü. Kazak üniformalı –mavi ceketli, pantolonlarında ge-

niş kırmızı zırhlı üniformalılar– binlerce ceset muharebe alanını doldurmuştu: Üzerlerinde süvarileri bulunmayan ürkmüş atlar dört nala koşuyorlardı.

Yemek saatinde Budiyoni'nin süvarileri düz ve geniş alanda, düşmandan alınmış bakır seyyar mutfakların çevresinde toplanmışlardı. Görenler de muazzam bir Çingene kampı zannederdi. Tencerelerde domuz yağlı darı kaynıyordu. Bu defa ek olarak makarna, pirinç, kuru fasulye, tuzlu etle aşçı erlerin çorbayı zenginleştirdikleri daha bir sürü şey de konmuştu.

Mükemmel bir şekilde karınlarını doyuran muharipler sigaralarını sarıp başarılarını anlatmaya başladılar: Kimisi düşmandan alınmış bir silahı –gümüş saplı bir kılıcı, bir japon tüfeği– gösteriyor, kimisi de alnında beyaz bir yıldız, ayaklarında sekiler olan bir Don atının üzerinde gösteriş yapıyordu.

Muharebenin coşkunluğu henüz yatışmamıştı. Yatışacağa da benzemiyoru. Her tarafta akordeonlar çalınıyordu. Hep bir ağızdan şarkılarını söylüyorlardı:

"Bulutlar örtüyor gökyüzünü, bulutlar."

"Sis kaplıyor bir yandan muharebe alanını."

Sağda solda bir balalaykanın nağmelerine ayak uyduran muharipler yerleri döverek çok canlı bir şekilde dans ediyorlardı; arkadaşlarının neşeli ıslıklarından coşarak, kanat çırpan kuğular gibi kollarını havaya kaldırıyor, topuklarının üzerine çömeliyorlardı.

Ama borular çalmaya başladı bile. İş başına! Ağır bir görev sizi bekliyor! Uzaktan atının üzerinde, uzun siyah paltosu, gümüş renkli astragan bonesi ile Budiyoni geçti. İki tümen komutanı da yanındaydı.

Alaylar, rüzgârda dalgalanan sekiz kırmızı bayrakla birlikte sık saflar halinde yeniden sıraya girdiler.

Birinci kollarının bozguna uğraması beyazları, Budiyoni'yi çembere alma kararını geri bırakmaya zorladı. Ana planları başarısızlığa uğramıştı. Budiyoni hasmının mahcubiyet uyandıran bu halinden yararlanmasını bildi. Alayları şafakla beraber Mamontof'un ikinci koluna taarruz ettiler. İkinci kol da bu yüklenmeye dayanamadı ve demiryol köprülerinin üzerinden homurdanarak geçen ve Voronej'den gelen zırhlı trenin himayesine sığınmak için demiryoluna doğru çekildi.

Çelik turellerin altına, altı pusluk toplarla makineli tüfeklerin yanında duran subaylar yavaş yavaş açılan sisin içinden görmeye çalışıyorlardı. Zaman zaman irtibat erlerinden biri demiryolunun üzerinde görünüyor, trenin ön tarafında flamayı sallıyordu. Zırhlı tren haberleri öğrenmek için bir an duruyordu. Böylelikle Budiyoni'nin demir yoluna doğru ittiği ikinci kolun kritik durumunu öğrendiler.

Tren hızlandı. Lokomotifin boğuk düdüğü, kendi tarafındakilere yardımın yakında olduğunu haber vermek için durmadan ötüyordu.

Turellerin ince yarıklarından gözleyen topçular, trenin ön tarafında sisin içinde demiryoluna doğru ilerleyen belli belirsiz bir gölgeyi fark ettiler. Tren durdu, geri geri gitti, gittikçe büyüyen gölgenin üzerine bir top ateş etti.

Ama artık çok geçti! Üzerinde adam olmadan hareket ettirilen güçlü bir marşandiz treni lokomotifi zırhlı trenin ilk vagonuna bütün hızıyla vurdu. Lokomotifin ön tarafı ve yanları dinamitle doluydu. Çarpması ile havaya fırlaması bir oldu. Hemen ardından da zırhlı trendeki top mermileri de ateş aldı. Bir toprak, kum, alev, toz, buhar kasırgası ortasında vagon havalanıp, görünüşü muhteşem çelik yığınını da peşinde sürükleyerek şevden aşağı yuvarlandı.

Mamontof'un ikinci kolu Voronej'e doğru kaçıyordu. Üçüncü kol da hiç çarpışmadan aynı yöne doğruldu. Ama Budiyoni bu kolu muharebeyi kabule zorladı. Destansı bir savaşın dördüncü günü kızıl süvariler bu üçüncü kolu da tamamen bozguna uğrattılar. Tarlalar ve tepeler kilometrelerce mesafede kılıçtan geçirilmiş Kazak cesetleriyle doluydu.

Don ve Kuban tümenleri mevcutlarının yarısından fazlasını kaybetmiş olarak ırmağı geçtiler. Tam o sırada, 24 Ekim günü sabahın erken saatinde Budiyoni'nin başlıca kuvvetleri yetişti. Beyazlar, eskiden Teplof'un Junkerleri ile papazları muhafaza ettikleri tahta köprüyü havaya uçurmadan terk etmişlerdi. Şehir yönünden birçok batarya, su ve çamur sütunlarını havaya kaldırarak ateş ediyordu... Budiyoni atla sokuldu, alelacele yapılmış olan köprünün güçlükle durduğunu fark etti.

Bandocuları sazları ile birlikte çağırdı, karşı sahile geçmelerini ve oraya varınca, bildikleri en neşeli, en coşturucu marşları, polkaları çalmalarını emretti. Konservatuvar öğrencileri, tutsak edildikleri sırada üzerlerinde bulunan kırmızı sarı apoletli küçük kaputlarıyla koşa-

rak köprüyü geçtiler. Öteki sahile henüz geçmişlerdi ki bir obüs mermisi köprüyü yıktı.

Mızıkacılar, patlama gürültüleri arasında, korkudan ölüm derecesine varmış, bütün güçleriyle sazlarını üflüyorlardı...

Süvari erlerinin her biri topçu obüs mermisi almıştı. Kumandanlar ve komiserler:

— İleri, ileri! diye bağırıyorlardı.

Patlayan mermilerle fokurdayan buz gibi suya bölüklerinin başında girdiler. Irmağın derin yerlerinde adamlar eyerlerinin üzerinden kayıyor, bir elinde mermiyi tutup öteki eliyle atın yelesine tutunarak yüzüyorlardı.

Topları çeken atlar, peşlerinden topları çekerek öfkelenmiş sulara daldılar. Islanmış atlarının üzerinde kızgın ve sırılsıklam Budiyoni'nin süvarileri Voronej'e olanca hızlarıyla saldırdılar. Mamontof ile Şkuro'nun birlikleri orada da muharebeyi kabul etmediler, aceleyle Don'un öteki tarafına geçip Kastornaya'ya doğru çekildiler.

* * *

Beyaz süvarilerin en seçkin birliklerinin bozgunu ve Voronej'in ele geçirilişi, Güney cephesinin yeni komutanlığı tarafından hazırlanmış büyük askeri planın başlıca harekâtından biriydi.

Mavimtrak küçük kâğıtların üzerine Stalin tarafından yazılmış olan bu plan ordu, kolordu, tümen, tugay ve alay komutanlarına dağıtılmıştı. Plan bütün ayrıntılarına kadar hazırlanmıştı. Her kızıl erin anlayabileceği kadar sadeydi ve gerçekte uygulanabilecek şekildeydi. Güney cephesi birliklerinin bütün harekâtı Orel ve Kromi bölgesinden (buradan, Sergo Orconikidze komutasındaki özel bir grubun baskısı altında, ilk kez Moskova'ya gireceğine dair yemin eden general Kutepof'un komuta ettiği Denikin birliğini püskürtüyordu) başlamak üzere tertiplenmişti. Voronej ve Kastornaya bölgesindeki harekâtın gayesi de Budiyoni'nin birlikleri sayesinde Don Ordusu ile Gönüllüler Ordusunun birleştikleri noktada beyaz cepheyi yarmaktı. Plan Don üzerindeki Rostof'un ele geçirilmesi ile sona eriyordu (Rostof'a giden yol, madencilerin oturduğu Donetz bölgesinde bir boğazdan geçiyordu).

Birden hiç kimselerin beklemediği bir şey oldu. Bu şey, Yeni Yıl'da Fransızların Moskova'ya şampanya, istiridye, hatta Parme menekşe-

leri getireceklerinden kuşkusu olmayan ve değeri düşmüş otellerde, hazırlanmış valizlerinin önünde bekleyenler; bir süre önce Paris'te, Avrupa'nın efendisinin yanına alınmak için bekleyen ve şimdi de arkalarında anayasası olan bir Rusya olduğu için gururla Jorj Klemanso'nun odasına beklemeden giren kişi için beklemedik bir şeydi.

Uzun süredir Cuma günleri vist oynamayı bırakan ve bütün insanlar gibi alın yazısına inanma zayıflığı gösteren Denikin için de beklenmedik bir şeydi bu.

Her an son nefeslerini vermeleri beklenen Bolşevikler akıl almaz bir işi başarmışlardı. Açlığın, tifüs salgınının, iktisadi bozgunun en berbat döneminde güçlü bir karşı taarruza geçtiler. Batı Avrupalıların kafasına göre bir bilmece gibi görünen ve gerçekte uçsuz bucaksız bir yurt olan Kızıl Rusya, politik bölünme ve boğulma içindeki dünya politikasının bütün dikişlerini patlatıverdi.

Rus halkını harekete geçiren etkenler de anlaşılır cinsten değildi. Evrensel mutluluk düşünceleri ile hakka dayanan sosyal düzen –ki bütün bunlar dünya savaşının cesetleri altında bir daha çıkmamak üzere toprağa gömülmüş görünüyordu– cennet ağacının tohumları gibi filizleniyordu. Bu tohumlar harebe haline gelmiş, sefil, cahil mujiklerin Masum İvan, büyücü Baba İyaga, uçan halı masallarını anlattıkları, yaşlı körlerin savaşları, şölenleri, efsane kahramanlarının öykülerini dile getiren türkülerinden çıkıyordu.

Bu düşünceler Rus halkında bir çeliğin direnci ile esnekliğini meydana getirmişti. Açlığa, tifüse, ekonomik çöküntüye göğüs geren mujikler, masalcılar, uzun süredir bacaları sönmüş fabrikalarını terk eden işçiler Denikin'in seçkin ordusu ile dövüşüyor, püskürtüyorlardı. İyudeniç'in ordusunu ancak Petrograd'ın kapılarında durdurabilmişler ve Estonya'ya püskürtmüşlerdi. Sibirya karlarının arasında Kolçak'ın kalabalık ordusunu yeni dağıtmışlardı. Rusya'nın yüksek Naibini ele geçirip kurşuna dizmişlerdi. Uzakdoğuda Japonları yeniyor ve püskürtüyorlardı.

Sırtlarına geçirecek bir giyecekleri, ağızlarına koyacak bir lokma ekmekleri olmadığı için sadece Lenin'in fikirleriyle beslenmişler, inanmışlar, dünyanın en güçlü kişileri olduklarından kuşkuları kalmamıştı. Sefil Devletlerinin harabeleri üzerinde en kısa zamanda komünist bir toplum kuracaklarına güvenleri vardı.

XX

Katya artık midesinin küçük bir bozuk para çantasından daha büyük olmadığına inanmıştı. Midesine girse girse elli gram ekmek, bir iki çamça balığı parçası ile birkaç kaşık çorba girerdi. Vücudundan dökülen eteklerini daraltmak istiyordu, ama ne iplik bulabiliyordu, ne de yeterli zaman. Buna karşılık gözleri, geçen sonbahar Matriyona'nın onu yağlı çöreklerle beslediği zamankinden iki kat daha büyümüştü.

Okulda küçük kızlar, açlıktan avutları çöken ağızlarını büzerek:

— Katya teyze, ne kadar güzelsiniz! diyorlardı.

Katya'nın çok hoşuna gidiyordu bu, çünkü bütün hayatı geleceğe dönüktü. Geçmiş hayatından kalan tek hatıra da –yeşil ışıklar saçan bir zümrütle süslü bir yüzük– Vladimirskoye köyünde kaybolmuştu. Starokoniuşeni sokağındaki modası geçmiş küçük evin hayaletleri de artık ziyaretine gelmez olmuşlardı. Bütün umutlarını, açlık, soğuk, çöküntü ve savaşın kahrına uğrayan insanların bütün düşüncelerini yöneten gelecek ise Katya'ya güneşin pırıl pırıl parlattığı geniş bir yol, yemyeşil tarlaların arasından, etrafı ağaçlarla çevrili, sularından buharlar tüten göllerin önünden geçen bir yol gibi görünüyordu. Bu yol onu, kenarları uzaktan görünen, masmavi, muhteşem, zengin ve herkesin mutlu olacağı bir şehre götürüyordu.

Bir gün Katya sınıfta bundan söz açmıştı. Çocuklar çıt çıkarmadan dinliyorlardı. Bu hikâyede küçük kızların en çok hoşuna giden taraf yolun, yıldızlara benzeyen çiçeklerin toplanıp, kelebeklerin kovalanabileceği yeni yeşil tarlalarından geçmiş olmasıydı. Oğlan çocukları pek hoşlanmamışlardı. Katya bu tarlalardan geçen, semaforların önünden hızla giden, kafes gibi köprülerden, tünellerden geçen trenlerden söz etmemişti. Dumanların bacalarından kıvrıla büküle çıktığı fabrikalardan da söz etmemişti.

Hepsi de bir noktada görüş birliğine varmışlardı. Geleceğin şehri mavi olacak, evlerinin çatıları göklere değecek, tramvayları korkunç süratle gidecek, bulvarlarda salıncaklar olacak, sandviçlerin satıldığı küçük dükkânlar olacaktı.

Katya:

— Ya dondurma? diye sordu.

Ama çocuklardan hiçbiri dondurma yememişti ki! Belki de küçücükken yemişlerdi, ama hiç hatırlamıyorlardı.

Katya gücünü boş yere tüketmemek, kendine göz kulak olmak zorundaydı. Birkaç gün önce dolu bir kovayı avluya çıkarırken kovayı az daha elinden bırakacaktı. Kovayı yere bırakıp sırtını duvara dayamış, gözlerinin bulanıklığı geçinceye kadar beklemek zorunda kalmıştı. Bereket versin sanat üzerine vereceği konferanslardan kurtulmuştu. Moskova bomboştu. Arbattan Strastnaya meydanına kimseye rastlamadan gidebilirsiniz. Buna karşılık İzvestiya her gün zafer haberlerini yayınlıyordu. Kastornoya önlerindeki cepheye açılan bir gedikten kızıl ordular Donetz maden havzasına geniş dalgalar halinde akıyorlardı. Beyazların arka taraflarında da köylü ayaklanmaları başlamıştı. Daha şimdiden iç savaşın ve felâketlerin sonunun geldiği sezilmeye başlanmıştı.

Gecenin sekizinde evine dönen Katya kandilini yakmamıştı. Küçük "arı" yarı açık kapağından yeteri kadar ışık veriyordu. Küçücük bir sıranın üzerinde oturan Katya ufacık odunları kıskana kıskana sobaya atıyordu. Odunlar çıtır çıtır ses çıkarıp alev alev yanıyordu, çünkü onlar da Katya'nın sınıfta sözünü ettiği güneş enerjisinden yapılmışlardı.

Katya Suç ve Ceza'yı okuyordu. Aman Yarabbi! Kurtuluş yolu olmayan, ne berbat bir hayatmış bu eskilerin hayatı! Katya bir elini kitabın üzerine koymuş, sobanın alevine bakıyordu. Bolşoy bulvarında, Svidrigalof'la geçirilen gece ne korkunçtu. Katya'nın Bessanof ile birlikte hayatında ilk kez gittiği lokantaya benzeyen bir lokanta. Svidrigalof'un zaman geçirmeye çalıştığı ve giderek hayatın dehşeti ile zevksizliğini yenemeyeceğini anladığı odada...

Bu uğursuzluk kırılmış, yıkılmış, darmadağın edilmişti. Ve artık oturup geçmişten bahseden kitaplar okunabilir, sobaya odun atılabilir ve mutluluğa inanılabilirdi.

Koridorda muntazam olmayan adımların sesi duyuldu. Yeniden Maslof'un odasında toplanılıyordu. Son zamanlarda akşam karanlığı basınca gelip arayanları çok oluyordu. Öfkeli sesleri Katya'nın odasından duyuluyordu. Saat kaç olursa olsun Maslof misafirlerini mutfağa kadar uğurladıktan sonra Katya'nın kapısına ihtiyatla vuruyordu:

— Yattınız mı? Olacak şey değil! Bu kadar erken yatmak ayıp doğrusu... Hem de modern bir kadın olacaksınız!.. Ay, ay, ay...

Israr ediyor, kapının tokmağını çeviriyordu. Katya güveniyor, öf-

keleniyordu. Maslof ise inatçı, kendinden emindi. Sabaha kadar kapının önünden ayrılmazdı.

— Ekaterina Dimitrievna, sadece sobanızın önünde sessiz sessiz oturacağım... Sinirlerim çok zayıf... Bırakın gireyim, arkadaşça...

Ses çıkarmamak alıklık olurdu. Sonunda Katya kalkıp kapıyı açıyordu. Maslof sobanın önüne oturuyor, odun atıyor –oysa her biri ağırlığınca altına bedeldi– sonra esrarlı bir gülümsemeyle, evren kadar güçlü olan cinsiyetin çekiciliği üzerine düşüncelerini anlatmaya başlıyordu... Bu çekiciliğe itaat etmek, işte güzel olan şey! Geri kalan her şey iğrenç bir ilkecilikti. Böyle olmakla beraber Katya güzel, tek başına yaşayan, Maslof'un deyimiyle "konuttan bağışık"tı. Bir gün Katya'nın onu yorganının altına alacağına adamakıllı inanmıştı...

O gün bıkıncaya kadar Dostoyevski'yi okuyan Katya'nın içi kararmıştı adamakıllı, Maslof'un odasından gelen seslere kulak kabartıyordu. Hiddetli bağrışlar duyuyor, zaman zaman, sanki bütün gücü ile kitaplar döşemeye atılıyormuş gibi bir şeyler düşüyordu. Bu gece de Maslof, teselli bulmak için muhakkak gelecekti...

Kapı tıkırdadı. Kilidin deliğinden tatlı ve ince bir ses:

— Katya teyze, diye seslendi, odanızda mısınız?

Klavdiya, ayaklarında iplerle bağlanmış keçe çizmeleriyle odaya girdi.

— Roçin cepheden geldi. Çesnokova'nın evinde. Sizi çağırmak için beni gönderdi.

— Soğuk mu dışarısı?

— Oo! Hem de nasıl, Katya teyze. Korkunç bir rüzgâr esiyor, kaldırdığı tozlar insanın gözünü kör ediyor. Kar yağsaydı bari! Ama ne gezer... Ne korkunç kış! Sizin odanız sıcak Katya teyze...

Katya soğuğa çıkıp, Presniya mahallesine kadar yürümeyi hiç arzu etmiyordu, ama biraz sonra olacak gece görüşmesi bundan daha da yorucuydu. Mantosunu giydi, başına da yün bir atkı doladı. İkisi de, Maslof duymasın diye hiç ses çıkarmadan evden çıktılar. Karanlık bir sokağın köşesinde rüzgâr onları öylesine sert bir şekilde karşıladı ki Katya küçük kızı atkısının uçları ile korumak zorunda kaldı.

Tozlar yüzlerine batıyordu. Çatıların tepeleri çatırdıyordu. Sanki Katya ile Klavdiya yeryüzünde kalan son insanlarmış gibi rüzgâr ıslık çalıp uğulduyordu. Sanki her şey ölmüştü, güneş bir daha doğmayacakmış gibi...

Pencereleri hafifçe aydınlanmış ahşap küçük evin önüne gelince Katya, nefes alabilmek için sırtını rüzgâra döndü. Birbirine bitişmeyen perdelerin aralığından kalabalık odayı, bacaya giren siyah soba borusunu gördü. Odanın ortasında sobanın ateşi alevler saçıyordu.

Koltuklara oturan birçok kişi, yüzlerini ellerine dayamış, kalkık burunlu, kibirli genç bir adamın bir defterden ayakta okuduklarını dinliyorlardı. Sırtında eski, göğsünü gösterecek şekilde açık bir palto, ayaklarında da tıpkı Klavdiya'nınkiler gibi iple bağlanmış keçe çizmeler vardı. Elinin hareketinden gür ve karmakarışık saçlarını kahramanca bir edayla sallayışından genç adamın şiir okuduğunu anladı. Yüreğinden ılık bir şey aktı sanki. Gülümsedi, rüzgâra doğru döndü, atkısı ile Klavdiya'yı koruyarak Arbat'a doğru yoluna devam etti.

Çesnokova'larda çok kimse vardı: Cepheye gitmiş işçilerin karıları ile birkaç yaşlı masanın çevresini almış, yeni gelenin anlattığı askeri haberleri dinliyorlardı. Dinleyenler birbirlerinin sözlerini keserek durmadan soru soruyorlardı: Acaba yakında durum düzelip ekmek tayınları artacak mıydı? Yılbaşında Moskova'ya yakacak gönderilecek miydi? Birliklere keçe çizmelerle kaputlar veriliyor muydu?

Kocalardan, kardeşlerden haber soruluyordu. Sağ mı idiler, sıhhatleri yerinde miydi? Sanki bu subay cephede savaşan binlerce işçiyi ismen tanıyabilirmiş gibi...

Katya odaya giremediği için eşikte durmuştu. Parmaklarının ucunda kalkıp baktı. Yeni gelenin başı sargı bezleri ile sarılıydı. Masaya doğru eğilmiş, bir şeyler yazıyordu.

Adam:

— Soracak başka sorunuz yok mu, arkadaşlar? diye sordu.

Bu sakin, ciddi ses birden kalbine girmiş, paramparça etmişçesine titredi Katya. Hemen döndü gitmek için. Açıklığa kavuşmak istiyordu, hiçbir şeyi unutmuş değildi... Çok sevdiği kişinin sesine benzeyen bu ses, ki onun için ebediyen susmuştu, Katya'nın içinde küllenmiş kederini, boş, yararsız, eski acısını depreştirmişti... Sanki rüyasında çoktandır unuttuğu bir hatırayı görmüşçesine... Küllü bir ateşin aydınlattığı bir ormanda hiç görmediği bir evin önünde ölmüş annesi çıkıvermişti karşısına sanki. Annesi çocukluğunda olduğu gibi evin önüne oturmuş, gülümsüyordu. Elini uzatıp onu rüyadan çekip hayata almak istemektedir, ama dokunamaz ki ona. Annesi susar ve gülümser. Bu bir rüyadır sadece, derin hıçkırıklar göğsünü indirip kaldırır.

Katya'nın yüzünün hatları öylesine bozulmuştu ki kapının yanında duran kadınlardan biri:

— Kadınlar, bırakın da öğretmen geçsin, dedi, sıkıştırdınız kadıncağızı.

'Katya'ya yol açtılar. Katya odaya girdi ve başı bantlı adam başını kaldırdı. Katya ağır başlı yüzünü gördü adamın. Sevinç, karanlık gözlerini açıp gülümsemeden önce Katya sendeledi, başı döndü. Odadaki her şey yer değiştirmiş, sesler uzaklaşmış, elinden kovayı düşürdüğü andaki gibi etraf kararmıştı... Gittikçe sararan yüzü, acele acele soluyarak inip kalkan göğsü, dudaklarında suçlu insanların zavallı gülüşü ile çöküverdi olduğu yere...

Adam çevresindekileri sağa sola iterek:

— Katya! diye bağırdı. Katya!

Birçok kol uzanmış. Katya yere düşmeden yakalamışlardı. Vadim Petroviç, dudakları yarı açık, buz gibi, gözleri göz kapaklarının altında kayan bu sevimli, tapınılacak başı avuçlarının arasına aldı.

Titreyen dudaklarıyla:

— Karım bu benim, arkadaşlar, bu benim karım, diye tekrarlıyordu.

* * *

İkisi de yürüyor, rüzgâr arkalarından esiyordu. Vadim Petroviç, Katya'yı zayıf omuzlarından tutarak kendine doğru çekmişti adamakıllı. Katya yol boyunca durmadan ağlıyor, duraklıyor, kocasının yüzünü gözünü öpüyordu. Roçin kendisinin neden öldü zannedildiğini, oysa ki bir yıldan beri Katya'yı her yerde nasıl aradığını anlattı. Ama hikâyesi uzun, karmakarışık, üstelik böyle bir anda faydasızdı.

Katya arada bir:

— Dur bakayım, diyordu, yolumuzu şaşırdık...

Geri dönüyorlar, paslanmış yelkovanların gıcırdadığı, yarısı kopmuş çatıların takırdadığı uğursuz uğultuyla bir ıhlamurun, yarısı yıkık bir çitin üzerinde karanlık dallarını salladığı ıssız ve karanlık sokaklarda dolaşıyorlardı. Bu ıhlamur ağacı belki de, gene böyle bir gece, şeytandan korkan Nikolay Vasiliyeviç Gagol'un paltosu rüzgârda savrula savrula koşarak geçişini hatırlıyordu.

Starokoniuşeni sokağına gelince Katya:

— İşte evimiz Vadim, hatırladın mı? diye sordu. Ama sen ana kapıdan girerdin. Gene aynı odada kalıyorum...

Küçücük avluyu hızlı hızlı geçtiler. Mutfağın kapısı kapalıydı.

— Ne aksilik... Kapıyı çalmak gerekecek... Bütün gücünle yüklen...

Katya gülmeye başladı, sonra biraz ağladı, Vadim'i öptü ve yeniden gülmeye başladı. Vadim Petroviç iki yumruğu ile kapıya vurdu.

Kapının ardından Maslof endişeli sesi:

— Kim o? Kim vuruyor kapıya? diye seslendi.

— Benim, Katya. Açın.

Maslof kapıyı açtı. Teneke kandil ellerinde titriyordu. Katya'nın arkasında duran subayı görünce geriledi, yüzünde derin çizgiler, bakışlarında kinci bir ifade belirdi...

Katya:

— Teşekkür ederim, dedi.

Vadim'in elini bırakmadan odasına koştu. Hâlâ biraz sıcaklığı tükenmemiş odaya girdiler. Katya fısıltıyla:

— Kibritin var mı? diye sordu.

Vadim Petroviç öylesine heyecanlanmıştı ki karşılık verirken o da mırıldandı:

— Evet, var...

Katya ışığı yaktı. Küçük bir şişesin içinde ufacık bir fitil. Bütün gece birbirlerini seyredebilmek için yetecek kadar ışıktı bu. Katya atkısını çözerken gözlerini Vadim'den ayırmıyordu. Saçları adamakıllı ağarmıştı Vadim'in, hatta kaşlarında bile beyazlar vardı. Yüzü daha bir erkek olgunluğunun ifadesine bürünmüştü. Katya bu yüzde sakin, ağırbaşlı, yepyeni bir ifade okuyordu.

Katya yeniden tutulmuştu adeta: Vadim'de daha genç, daha erkeksi, hayalini Rostof'dan beri sakladığı eski Vadim'den daha güzel bir ifade vardı. Başını saran pansumana baktı, dudakları aralandı ve bir iç çekişi halinde:

— Yaralı mısın? dedi.

— Bir sıyrık, hafif bir yara... Moskova'ya on beş gün izinle gelmemi sağladı bu yara... Burada olduğunu bilmiyordum... Ama nasıl bulacaktım seni?

Katya pırıl pırıl ve aynı zamanda muzip bir ifadeyle güldü, dudaklarının kenarı hafifçe kalktı.

— Köyde kıl payı yetişemedim sana... Krasilnikof'un izindeydim...

Katya'nın çenesi titredi, gücenik bir ifadeyle başını salladı.

— Öldürdüm onu Katya...

Katya göz kapaklarını indirdi, başını eğdi.

— Sana neden öldüğümü söylediklerini anlatmakla başladım... Aslında gerçekten ölmüştüm...

Birden şaşkınlığı artan Katya Vadim'e baktı, iri gözlerine yeniden yaşlar doldu.

— Bir gece trende yolculuk yaparken yaşama nedenimi yitirdiğimi anladım. İşin esasında kendimi aldatmıştım. Belliydi ki ya beni ortadan kaldıracaklar, ya da ben kendim hayatıma son verecektim... Katya, affet beni çok acısını çektim bunun, ama sana her şeyi anlatmak istiyorum... Sadece senin hatıran, sana olan aşkım değil, hayır –sevecek hiçbir şeyim yoktu– ama senin hatıran –sen benim için koparılıp atılamayan, unutulamayan, ihanet edilemeyen bir varlıktın– işte sadece bu benim elimi kolumu bağlıyordu. O gece vagonda, eski benliğim batıp gitti bir daha çıkmamacasına... Şimdi ise, tüfeğimin menziline kadar tanıdık yüzler görüyor, mermimi yakıp yıkılmış, kapkara bir ruha gönderdiğimi anlıyorum..

Katya kollarını kocasının boynuna dolayıp başını göğsüne dayadı. Vadim'in kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Orada, odanın ortasında öylece durdular. Roçin'in düğmeleri çözülmüş kaputu üzerindeydi. Katya da mantosunu çıkarmamıştı. Katya kocasının kendisi için esas olan şeyden söz ettiğini anlıyordu şimdi.. Ne fevkâlade adam! Ne kadar da seviyordu onu!.. Bir an önce belleğindeki yeni adamı, namuslu, ağırbaşlı, tutkulu yeni benliğini Katya sevsin diye temize çıkmak istiyordu... Oysa Vadim Petroviç Rostof'da deliye dönmüş, Katya'yı bırakmıştı, ama Katya kocasının çok acı çekeceğini ve sonunda anlayacağını önceden biliyordu...

Katya kocasının göğsüne yaslanmış, kocasının sözlerini, kesik kesik, karmaşık sözlerini içiyordu adeta... Yaşadığı korkunç olayları hiyeroglifle yazarcasına çabucak... Ama konuşmasaydı da Katya anlayacaktı her şeyi...

— Katya, bizi bekleyen görev çok büyük... Bu görevi bir gün gelecek bizim yapacağımızı düşünmek aklımızın ucundan bile geçmezdi... Hatırlarsın –çok sözünü etmiştik bunun– tarihin dönemleri, büyük uygarlıkların yıkılışı, düşüncelerin acınacak bir biçimde şekil değiştirmeleri bize ne kadar saçma ve üzücü görünüyordu... Bu, simsi-

yah zırhlı elbisesinin altında aynı kıllı maymunun göğsüydü görünen... Daima yalan! Ama artık gözlerimizin önündeki perde açıldı... Geçmiş hayatımız tüm yalan ve cinayetti! Rusya, insanı dünyaya getirdi... İnsanlar için insan olma hakkını istedi. Bu bir hayal değil, bir fikirdir. Biz bu fikri süngülerimizin ucunda taşıyoruz. Bu fikir gerçekleşebilecek bir fikirdir... Yarı yıkılmış binlerce yıllık tonozları aydınlatan gözleri kör eden bir ışık... Her şey uyumlu, düzenli... Amaç bulundu... Kızıl askerlerin her biri bunu biliyor... Katya beni biraz anlıyor musun şimdi?.. Bütün benliğimi sana iletmek isterdim... Benim sevincim, aşkım, yıldızım, biricik sevgilim sensin...

Birden Katya'yı öylesine kuvvetle sıktı ki kemikleri çatırdadı. Katya kocasının göğsüne biraz daha fazla gömüldü.

Birden kapı çalındı. Maslof'un sesi:

— Ekaterina Dimitrievna, diye seslendi, bir dakika bakar mısınız...

Karşılık veren olmadığını görünce her zaman yaptığı gibi kapının kolunu çevirmeye başladı.

— Biliyorsunuz ki şehirde sıkı yönetim ilan edildi. Saat onu geçti, odanızda bir adam var... Sorumlu olduğum için...

Katya'nın ellerini omuzlarından çeken Roçin:

— Dur, dedi, ben konuşayım.

— Vadim, sakin ol sen, ben konuşurum... Rica ederim, bırak beni konuşayım.

Katya hemen çıktı odadan ve kapıyı ardından kapadı. Kapının önünde Maslof elinde kandili, sırıtarak ayakta duruyordu.

Katya o güne kadar yapmadığı bir şekilde kesin bir ifadeyle:

— Odama giremezsiniz, Maslof yoldaş, dedi.

Adam isterik bakışlarını Katya'dan ayırmadan ve parmağı ile gel işareti yaparak geriledi, Katya peşinden yürüyerek:

— Hayrola? diye sordu. Ne istiyorsunuz? Anlayamıyorum...

— Size haber vereyim dedim. Ekaterina Dimitrievna. Benim felâketime o kadar önem vermeyiniz... Böyle bir şey yok zaten... Haber verecekler size mutlaka... Bütün mahallede eğleniliyor ve zafer kutlanılıyor... Ama daha erken, zafer kutlamak ve coşmak için çok erken...

Katya gücenik bir ifadeyle:

— Ne demek istiyorsunuz, anlamıyorum, dedi. Sözün kısası, kapıma vurmamanızı rica ederim...

— Yalan söylüyorsunuz!.. Her şeyi anlıyorsunuz... Haydi canım ordan, ben sizi tanırım! Madem anlamadım diyorsunuz, bir daha anlatayım. Önce benimle, parti kartım elimden alınmamış gibi konuşmaya devam edin... Böylece anlayışlı olduğunuzu ispat edersiniz...

Alçak sesle ve hatta gevşek bir şekilde konuşmasına rağmen boğazı gurgur ses çıkarıyordu.

— Değişen bir şey yok. Ekaterina Dimitrievna!.. İkincisi, gece ziyaretçiniz derhal evi terk edecek... Bunun üzerinde ısrar edişimin nedenini öğrenmek istersiniz belki? Söyleyeyim nedenini...

Elini yağlı ceketinin yan cebine soktu, küçük bir tabanca çıkardı ve elini uzatarak tabancayı Katya'ya gösterdi.

— Hem sonra eski ilişkilerimize devam edeceğiz...

Katya donup kalmıştı. Hafiften göz kapaklarını açıp kapadı. Roçin kapıyı itti:

— Karımdan ne istiyorsunuz?

Maslof'un yüzü kulaklarına kadar buruştu, kandili yere bırakmak için yere eğildi. Tabancayı Roçin'e doğru tutuyordu.

Roçin:

— Bırakın onu elinizden, dedi.

Tabancayı Maslof'un elinden alıp kaputunun cebine koydu:

— Yarın sabah tabancayı mahallenin Çeka'sına teslim edeceğim. Gidip ordan alabilirsiniz. Kapımıza bir defa daha yaklaşırsanız belinizi kırarım.

Odalarına girdiler. Katya hiçbir şey söylemeden parmaklarını büküyordu. Roçin Katya'nın mantosunu çıkardı.

— Anlıyorum her şeyi Katya. Bir daha buraya gelmeye cesaret edemez. Cephede sözü edilen Maslof bu Maslof olacak herhalde. Orduyu bozmak isteyenlerden biri...

Roçin kaputunu çıkardı, bitkin bir halde bir koltuğa oturmuş olan Katya'nın yanına diz çöktü, başını Katya'nın dizlerine dayadı. Katya'nın elleri kocasının saçlarının, yanaklarının, boynunun üzerinde dolaştı.

İkisi de bir anda Maslof ile aralarında geçen saçma olayı unutmuştu. İkisi de konuşmuyordu. Güçlü, yepyeni bir heyecan, taptaze bir gün olarak benliklerinde yükseliyordu: Roçin'de Katya'yı arzu etmenin sevinci; Katya da ise kocasının sevincini hissetme sevinci...

— Bir milyon defa daha kuvvetli, Katya.

— Benimki de öyle... Yok, hayır... Benimki hep öyleydi, Vadim...

— Üşüyor musun?

— Hayır, hayır... Sadece seni çok seviyorum...

Roçin karısının yanına, eski, çok geniş koltuğun üzerine oturdu. Katya'nın gözlerini, dudaklarını, dudaklarının kenarlarını öpüyordu. Göğüslerini de öptü. Katya birden sol göğsünde bir ben olduğunu ve bu benin Vadim'in çok hoşuna gittiğini hatırladı. Beni öpebilmesi için bluzunun düğmelerini çözdü.

Soba sönmüştü. Odanın içi soğumaya başlamıştı. Roçin muntazam dişlerini gösteren bir gülüşle Katya'ya bakarak sobanın önüne diz çöktü, kararan ateşin üzerine üfledi, odun parçalarını attı; bu odunlar akaju bir koltuğun ayakları ile arkalığıydı.

Oda ısındı. Soyunan Katya kızardı. Vadim mutlu mutlu güldü. Karısının yüzünü ellerinin içine alarak ateşli bir şekilde öptü.

Rüzgâr bütün gece demir çatıyı sarsarak ocağın içinde uğuldadı durdu. Katya birçok defalar kandilin fitilini düzeltmek için kalktı. Bakışlarını uyuyan Vadim'in yüzünden ayırmıyordu. Mutluluktan içi içine sığmıyordu. Kocasının da mutlu olduğunu biliyordu. Mutlu olmasaydı yüzü bu derece sakin olamazdı.

* * *

Mutfağa dalan Daşa:

— Katya! diye bağırdı. Katya!

Buz tutmuş keçe çizmelerini yere vurarak:

— Katya, sevgili ablacığım! diye bağırıyordu.

Katya'nın üzerine atıldı, kucakladı, her taraflarını öpmeye başladı. Sonra uzaklaştı biraz ablasından, sevinçten çılgına dönen bakışlarla baktı, sonra yeniden kucakladı, saçlarını okşadı.

Daşa kar, koyun postu, köylü ekmeği kokuyordu. Sırtında kısa gocuğu, başında köylü kadınların taktığı yün atkı, sırtında çıkını vardı.

— Katya, canım, sevgili ablacığım... Nasıl hissettim yokluğunu bir bilsen, hep sana kavuşmak için hayal kurdum... Düşün bir kere, İyaroslavski garından buraya kadar yaya geldik. Moskova'yı gören de büyük bir köy sanır: Her taraf sessiz, sokakların karları üzerinde çiğnenerek açılan keçi yolları, kuzgunlar... Çok da uzak; dizlerimde derman kalmamıştı... Zavallı Kuzma Kuzmiç de iki pud onu taşımaya çalışıyordu!.. Starokoniuşeni'ye vardık... İmkânı yok evi bulama-

yacağım! Sokağı bir başından öteki başına tam üç defa geçtik... Kuzma Kuzmiç, "Sokağı şaşırdınız", dedi. Hırsımdan deliye döndüm. Evimi unutmuştum, olacak şey mi!.. Sonra birden... Bil bakalım, nasıl oldu! Neyse bir adam, bir subay köşeyi döndü... "Affedersiniz yoldaş..." dedim. Adamın gözleri iri iri açılmış bana bakmaz mı... Benim de ağzım bir karış açık kaldı, karların üzerine çöküvermişim... Vadim'miş gördüğüm adam! Kendi kendime: Herhalde aklımı oynattım, dedim. Moskova'da artık ölüler gezmeye başlamış... Vadim katıla katıla gülmeye başladı. Sonra kucakladı beni... bense yerimden kalkamıyordum... Katya, güzelim, benim akıllı ablacığım... Birbirimize on gece hiç durmadan anlatacak kadar havadisimiz olduğunu biliyor musun?.. Hatırladım odanı... Karyolayı da, Sirin ile Alkonost'u da hatırladım... Vadim bana İvan'dan havadisler verdi. Birkaç gün sonra bir sağlık treni İvan'ın birliğine ulaşacakmış. Ben de hemşire olarak gideceğim. Anisya ile Kuzma Kuzmiç de benimle gelecekler. Kuzma Kuzmiç'i burada bırakamayız, densizlik yapabilir. Katya! Evvelâ açız... Çay kaynat... Sonra yüzümüzü gözümüzü yıkamak istiyoruz... İyaroslavl'dan beri bir marşandiz vagonunda bir hafta yolculuk yaptık... Elbiseleri çıkarıp iyice muayene etmek gerek. Şimdilik odana giremeyiz. Her şeyi mutfakta yapalım... Gel, sana arkadaşlarımı tanıtayım... Ah, bir bilsen ne iyi insanlar, Katya! Hayatımı, her şeyimi onlara borçluyum... Ocağı biz yakıp suyu kaynatırız... Saçlarında ak yok mu Katya? Olacak şey mi bu? Aman Allahım, benden on yaş daha genç görünüyorsun... Eminim ki yakında, çok yakında gene bir araya geleceğiz...

* * *

O kış Moskova'da yiyecek karneleriyle yulaf dağıtılıyordu. Cumhuriyetin başkenti böylesi güç bir dönem yaşamamıştı. Kızıl orduların taarruzu hayati ne kadar güç varsa hepsini silip süpürmüştü. Beyazlardan ele geçirilen kömür ve buğday yedekleri kısa zamanda tükenmişti. Kazaklarla gönüllülerin geçtikleri verimli taşra bölgeleri yakıp yıkılmıştı. İşçi levazım müfrezeleri çok az miktarda buğday artığından başka bir şey bulamıyorlardı..

Buz Harekâtının yıl dönümünde gönüllüler ordusu, Kuban'ın geçilmez bataklıklarına ağırlıklarını, toplarını, hayvan leşlerini bol miktarda bırakarak Novorosisk'e doğru kaçtı. Her şey bitmişti. Saçları

daha bir ağarmış, kamburu çıkmış Denikin bir Fransız torpidosuna binip, hatıralarını yazmak için göç edip gitmişti.

Gönüllü alaylarının sefil kalıntıları Kırım'a gidiyorlardı. Don ve Kuban Kazakları sonunda zalimcesine aldatıldıklarını anladılar. Voronej'den Novorosisk'e kadar yayılan isimsiz mezarları inatlarının bedeli oldu.

* * *

Moskova'da kış hâlâ sürüp gidiyordu. Mart ayının yağışları şehri kardan bir yorganın altına almıştı. "Arı"lar bütün kazık duvarları, bütün gereksiz mobilyayı yalayıp yutmuşlardı. Fabrikalarla atölyeler çalışmıyordu. Devlet dairelerinde, paltolarını çıkarmayan memurlar, elleriyle kalem tutabilmek için donmuş parmaklarını hohluyorlardı. Hokkalardaki mürekkepler donmuştu. Havalar ısınıncaya kadar o halde kalacaklardı.

Şehirde oturanlar, çantaları sırtlarında, ağır adımlarla yürüyorlardı. Çok azı, kar yığınlarının üzerine oturup, ya da bir kapının altına sığınıp rüzgârdan korunarak dinlenmeden evinden işine gidebilirdi. Korkunç, dayanılmaz bir açlık hüküm sürüyordu. Herkes rüyasında küçük haşlanmış domuzu, maydanozla süslenmiş olarak bir tabak içinde görüyordu; uyurken yağlı jambonlarla haşlanmış yumurtaları çiğniyorlardı boşlukta. Ama herkes durmadan çalışıyordu; karşı devrimin bunaltıcı, kanlı, inatlı kini kırılmıştı.

Hayat gittikçe yükselen bir hattı takip ediyordu. Bir aylık yokluk ve acıdan sonra mevsimin buğdayları biçilecek Kızıl Ordu'nun terhis edilecek erleri barış işlerine döneceklerdi. Yıkılan her şeyi yeniden yapacaklar ve yeni hayatı kuracaklardı. Bu hayat, çekilen azapları, yüzyıllardır biriken sızlanıp yakınmaları unutturacaktı.

Daşa'nın arzusu gerçekleşmişti. Hepsi yeniden bir araya gelmişlerdi. Kısa bir süre için izin alan İvan İliç ile Vadim Petroviç, kapalı havanın insana keder verdiği bir Mart sabahı Daşa'nın sağlık treni ile Moskova'ya geldiler. Şehrin üzerinde rutubet buharları uçuşuyor, kar çatılardan süzülüyor, uzun ve iri buzlar kaldırımlara düşüyordu. Şehrin ağır havası kokulu ve can sıkıcıydı.

Katya onları karşılamak için gara gitmişti. Vagonun sahanlığından Katya'yı ilk Vadim Petroviç gördü. Tren yürürken perona atladı. Katya gülüyor, gözleri sevinçten parıldıyordu. Peron saçaklarını

tutan sütunlara takılıp kalan lokomotif dumanlarının arasından kocasına doğru koşuyordu. Vadim Petroviç karısını Aralık ayında gördüğünden daha sevimli, daha güzel buldu. Bütün aşk hayatları bu kısa buluşmalardan ibaretti.

Hemen perondan uzaklaşıp, saatin altında durdular. Ama kıskanç olan Daşa, Telegin'i peşinde sürükleyerek yanlarına koştu. Her ne pahasına olursa olsun ablasının İvan İliç'e açıkça hayran olmasını istiyordu.

— Katya, baksana ona... Ne kadar değiştiğini fark etmedin mi? Petersburg'da iken çehresinde daha olgunlaşmamış bir ifade vardı... Gözleri de değişti üstelik.. Bağışla beni İvan, ama Samara'ya yolculuk yaptığımız zaman, gemide, açık mavi, biraz saf gözlerin vardı. Bu da beni şaşırtıyordu. Şimdi ise gözlerin çeliği hatırlatıyor...

İvan İliç Katya'nın önünde duruyordu. Son derece heyecanlanmış, soluyup duruyordu. Katya da onu çok yakışıklı buldu: Güçlü, sakin...

— İşte Katya, onu sana olduğu gibi gösterecek olan yüz çizgisi... Seferleri sırasında, öyle bildiğin seferlerden değil tabii. Mamontof'u kovalarken bile ekmek torbasında, bil bakalım ne taşıyordu? Porselenden yapılmış bir kedi ile bir köpek, nah şu kadar küçük... Neden taşıyordu bunları biliyor musun? Bu bibloları çok seviyordum da ondan! Çaritsin'de ikinci evlenmemizde onları bana hediye etti...

Kuzma Kuzmiç Katya'ya doğru koştu. Bir an için vagondan inmişti. Katya'nın iki eline yapışıp salladı. Traş edilmiş, kırmızı yüzü sevinç ve bağlılıktan parlıyordu. Beyaz önlüğünün içinde öylesine ışıldayan bir yüzü vardı ki perondan geçen zayıf insanlar onu düşmanca bakışlarla süzüyorlardı...

— Kısa sürelerle size olduğu kadar Ekaterina Dimitrievna, Daria Dimitrievna'ya da sevgiyle bağlandım... Rus kadınlarının dünyanın en iyi kadınları olduklarını her zaman söylemişimdir... Onlar duygularında dürüst, fedakâr, aşkı seven kadınlardır, ama gerektiğinde de yiğittirler... Her zaman emrinizdeyim Ekaterina Dimitrievna... Boş bir zaman bulunca akşam yemeğinde size uğrayacağım. Size birkaç Rostof adağı getireceğim... Bizim orada şimdi ilkbahar... Gene de kuzey bana daha iyi geliyor... Affedersiniz...

Anisya da beyaz önlüğüyle sokuldu. İri gözlü tatlı yüzünde bir hayal kırıklığı ifadesi okunuyordu. Bu kez o da Moskova'da kalmayı kurmuştu, ama başhekim –Sovyetlerin davranışı böyle miydi yoksa?–

konuşturmamıştı bile: "Tiyatro okulunun sırasıydı şimdi! Büyük muharebeler yeniden başlayacak, akın akın yaralı gelecek... Hayır, bırakamam sizi!"

Anisya Daşa'ya; başlığının ucuyla küçücük burnunu kaşıyarak:

— Ne yapalım, dedi, gelecek sonbahara kadar beklerim. Yıllar geçiyor, geçen yılları telâfi edemem ki, işte bu canımı sıkıyor... Latugin Moskova'da, geldi beni gördü. Ne mert insan!.. Kongreye delege olarak seçmişler. Daha bir ciddi, hatta daha bir gururlu olmuş. Söylendiğine göre trenimizi beklemek için üç gündür gara geliyormuş... Başhekimle görüşmeye gitti. Benim için yirmi dört saat izin almak istiyor... Daria Dimitrievna, Agripin'den aldığı haberleri anlattı. Agripin Saratof'daymış, bir çocuk doğurmuş, kız mı oğlan mı bilmiyor. Uzun süre hasta yatınış... Çocuğu ile alaya dönmüş... Onun yaradılışında olanlar için hayat zordur. O da hayatında bir kere sevenlerden...

Gardan Starokoniuşeni'ye gitmek için bütün Moskova'yı yaya yürüdüler. Katya, Daşa ile Telegin için, iki ay önce gitmiş olan Maslof'un odasını hazırlamıştı. Maslof önce kitaplarını götürmüş, sonra da kendisi ortadan kaybolmuştu.

Katya'nın nedeniyle yavaş yürüyorlardı. Vadim Petroviç karısını, Moskova'nın üzerinde yavaş yavaş tüten ilkbahar sisinin arasında kollarında taşımak istemişti. Telegin'le Daşa onları rahatsız etmemek için biraz geride kaldılar.

Daşa:

— Korkuyorum, diyordu. Moskova ile okul Katya'yı tüketecekler. Hemen hiçbir şey yemiyor. Sen de görüyorsun, üç aydan beri iğne ipliğe döndü. Onu da yanımıza, trene alalım... Biraz fazla beslerim onu... Burada hava cıvayla yaşıyor. Neye yarar ki?

Telegin ciddi bir ifadeyle:

— Evet, haklısın, dedi. Vadim de Katya olmadan bir mum gibi erir.

Biraz sonra Latugin ile Anisya da onlara yetişti. Anisya'nın üzerinde artık hemşire gömleği yoktu. Yanakları pembeleşmişti.

Latugin ağır ve ciddi bir ifadeyle dostlarının elini sıktı. Kaputunun cebinden Büyük Tiyatro için beşinci balkona dört davetiye çıkardı.

Davetiyeleri dağıtırken:

— Evet, dedi, sizin buradan, Moskova'dan daha kolaymış cephede çarpışmak. Bu meretleri ele geçirmek için gerçek bir muharebe

yaptım... Bereket versin komutan, "Avrora" kruvazörünün bahriyelerinden eski bir arkadaşımdı... Sakın geç kalmayın. Bugünkü temsil çok önemli. Biz gidelim artık Anisya, ne dersin?

* * *

Seyircilerin nefesi ile buğulanan beş balkonlu Büyük Tiyatro'yu, içinde teller ancak kızarmış olan yüz kadar ampul hafifçe aydınlatıyordu. Tiyatronun içi bir mahzen kadar soğuktu. Kulislere uzanan kademeli bez paravanaları ile muazzam sahnede, soluk ramp ışıklarının yanına konmuş olan masaya büro üyeleri oturmuşlardı. Hepsinin başı sahnenin dibine doğru dönmüştü. Sahnenin dibinde, renkli küçük ve büyük daireler çizilmiş bir Avrupa Rusya'sının haritası asılmıştı.

Haritanın önünde açık başlı, kürk paltolu bir adam duruyordu. Geniş alnını meydana çıkaracak şekilde geriye atılmış saçlarının gölgesi haritanın üzerine düşüyordu. Arada sırada iri kaşlarını oynatarak elinde tuttuğu bilardo sopasıyla harita üzerindeki dairelerden birini gösteriyordu. Hemen arkasından gösterdiği daire öylesine kuvvetli bir ışıkla parlıyordu ki balkonların soluklaşmış yıldızları parıldıyor, gözleri dört açılmış, dikkatli, ileri uzanmış zayıf yüzleri daha iyi gösteriyordu.

Tiyatronun sessizliği içinde adamın sesi akisler yaparak çınlıyordu.

— Sadece Avrupa Rusyasında trilyonlarca ağırlığında maden kömürlerimiz var. Bu kömür yatakları bize yüzyıllarca yetecektir. Kömür mükemmel bir yakıttır. Bir dönüm maden kömürü havzası, bir dönüm orman havzasından yirmi beş defa fazla enerji verir. Maden kömürü, önümüzde bir sorun olarak duran devrimin kurulmasını çözecektir. Çünkü devrim sadece muharebe alanlarında galip gelmiştir. Savaş bir fırtına gibi üzerimize çöktü, fikirlerimizi uygulamaya zaman bırakmadı. Şu anda aramızda bulunan ve raporumun esinleyicisi olan Vladilir İliç Lenin yaratıcı devrimin genel yolunu çizdi. Komünizm demek Sovyet iktidarı artı elektrikleşme demektir...

Başını öne doğru uzatıp eğilen Katya:

— ... Lenin nerede? diye fısıldadı.

Katya'nın zayıf elini avcunun içinden bırakmayan Roçin de fısıltıyla karşılık verdi.

— Siyah pardesülü olanı. Gördün mü? Bir şeyler karalıyor, başını kaldırdı... O işte... Masanın öteki ucuna bir pusula attı... Masanın öteki ucunda, siyah bıyıklı, zayıf biri var. O da Stalin. Denikin'i yenen o...

Raportör konuşmasına devam ediyordu:

— Maden kömürlerinin sessiz sessiz toprağın altında yattığı yerlerde, suların şelaleler halinde döküldüğü bölgelerde, toplumsal çalışmanın gerçek yön vericileri olan elektrik santralları kuracağız. Rusya emek sömürücülerin boyunduruğundan ebediyen kurtuldu. Rusya'yı artık elektrik ocağının sönmeyen ışığı ile aydınlatmak zorundayız. Eskiden bir uğursuzluk olan çalışma bundan sonra bir mutluluk olacak.

Sopasını kaldırarak haritanın üzerinde gelecekte kurulacak elektrik santrallerinin yerlerini gösteriyor, yeni uygarlıkların kurulacağı bölgeleri dairelerle çeviriyordu.

Yıldızları andıran küçük yuvarlaklar, muazzam sahnenin yarı karanlığında gözleri kamaştırarak parıldıyordu. Haritayı böylesine bir iki saniye aydınlatmak için Moskova santralinin bütün enerjisini seferber etmek gerekmişti. Kremlin sarayında, halk komiserlerinin çalışma odalarında bile, on altı mumluk tek bir ampul bırakılmış, öteki bütün ampuller sökülmüştü.

Mermilerden delik deşik olmuş ceketleri ile paltolarının cebinde, o günün istihkakı olan ekmek yerine verilen bir avuç yulaf bulunan dinleyiciler, yaratıcı yola yönelmiş olan devrimin gerçekleşebilecek hayallerini dinlemek için nefeslerini kesmiş dinliyorlardı.

Telegin alçak sesle Daşa'ya:

— Ciddi bir rapor bu. Bu mühendisi tanırım. Adı Krjiyanovski. Savaş bitince ben de fabrikaya döneceğim. Ben de fabrikaya döneceğim. Benim de fikirlerim var... Ah, Daşa. Bir bilsen o kadar çok çalışmak istiyorum ki... Temel madde olan bu elektrik bize verilecek olsa, yapacağımız şeyler akla durgunluk verir. Ondan sonra nasıl zengin oluruz bir gör! Öylesine zenginliklerimiz var ki sadece meyvalarını toplamak yeter ve o zaman Amerika çöker! Biz daha zenginiz... Seninle Urallara gideceğiz...

Daşa:

— Geniş pencereli, kütüklerden yapılmış duvarlarından reçine sızan, küçük ahşap bir evde yaşayacağız... Kışın sabahları, şöminede kocaman bir ateş yanacak...

Roçin Katya'nın kulağına fısıldadı:

— Gösterdiğimiz gayretin, döktüğümüz kanın, sessizce katlandığımız azapların nereye ulaştığını görüyor musun?.. Dünyayı biz kuracağız, iyilik için... Burada gördüğün herkes, bütün salon bu nedenle hayatlarını vermeye hazır... Uydurduğum hiçbir şey yok. Onlar sana yaralarının izleri ile mermilerin deldikleri yerdeki morlukları gösterebilirler. İşte bu benim vatanım. İşte Rusya bu...

Elindeki bilardo sopasına, bir kazığa dayanır gibi dayanan haritanın önündeki adam:

— Ok yaydan çıktı artık! dedi. Kendi hakkımız ve insanın insanı köle gibi kullanmasını temelli ortadan kaldırmak için dünya hukuku adına barikatların üzerinde mücadele edeceğiz.

22 Haziran 1941

SON

Aleksey Tolstoy Sovyet edebiyatının en güçlü temsilcilerinden, dünya çapında tanınmış şair, roman ve oyun yazarı. 10 Ocak 1883'te Nikolayevsk'de doğdu. Soylu bir aileden gelen Aleksey Tolstoy, Lev Tolstoy'un da uzaktan akrabasıdır. Petersburg'da mühendislik öğrenimi gördü. 1907'de ilk şiirlerini, 1911'den sonra da oyun ve romanlarını yayınladı. Birinci Dünya Savaşı'na muhabir olarak katıldı. 1917 Sosyalist Ekim Devrimi'ni izleyen İç Savaş'ta Beyaz Ordu saflarında yer aldı, Batı Avrupa'ya göç etti. 1923 yılında Sovyetler Birliği'ne döndü, sosyalist iktidarı destekledi. 23 Şubat 1945'te Moskova'da öldü. Farklı alanlarda çok sayıda ürün veren Aleksey Tolstoy, Azap Yolları üçlemesi ile Sovyetler Birliği'nin en önemli ödüllerinden olan Stalin Ödülü'nü kazanmıştır. Nikita'nın Gençliği, Büyük Petro gibi romanlara da imza atan yazarın Korkunç İvan isimli oyunu da klasikler arasında sayılmaktadır.

Azap Yolları, "İki Kız Kardeş", "Yıl 1918", "Kederli Sabah" ciltlerinden oluşan bir nehir romandır. Birinci Dünya Savaşı, Büyük Sovyet Devrimi, uzun ve zorlu iç savaş yıllarının zengin bir panoramasını sunan eser, tüm derinliği ve karmaşıklığı ile insan doğasını, olaylar içindeki insanların ıstırap ve sevinçlerini büyük bir başarıyla dile getirir.

Romanda, Rus devrim tarihinin zengin fonu üzerinde, burjuva bir ailede yaşayan iki kız kardeşin yaşam serüvenine tanık oluruz. Ama yaklaşan büyük toplumsal fırtına etkisini, eğlence partileri, türlü oyalayıcı etkinlikler içindeki bu iki kız kardeşin dünyasında da hissettirir. Büyük kız kardeş Katya, Vadim Petroviç isimli zengin bir avukatla evlidir. Küçük kız kardeş Daşa ile genç mühendis Telegin arasında bir aşk doğar.

Roman bir yandan tüm ayrıntılarıyla fırtınalı bir devrimi, çekilen insan üstü acıları önümüze sererken, bir yandan da bu kahramanların aşklarını, iç dünyalarında kopan fırtınayı, "azap yolları"nda büyük bir yurt sevgisiyle güçlenen kişiliklerini duru bir destan havası içinde betimler. Romanda, ayrıca, yeni bir toplumun kanlı doğumu, ülkelerine derin yurtseverlik duygularıyla bağlı kimi aydınların yanlış tercihleri, olaylara yön veren tarihi kişiliklerin iç dünyaları da ustalıkla gözler önüne serilir.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 975-6525-41-X (TK)
ISBN 975-6525-53-3
9 789756 525531